פנחס בן צבי גרייבסקי

זכרון לחובבים הראשונים

כרך ב'

זכרון
לחובבים הראשונים

חוברות יא-כ

מאת

פנחס בן צבי גרייבסקי

הדפסה מחודשת תשנ"ד, 1993

עם תוספת מפתח שמות ונושאים

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

אין להעתיק או לתרגם או להפיץ
ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה או אמצעי
אלקטרוני או מכאני (לרבות צילום והקלטה)
לכל מטרה שהיא ללא אישור מראש בכתב
מבעלי זכות היוצרים וההוצאה

הביא לדפוס: שמעון ברמץ
צילום ועיצוב העטיפה: מנחם גרייבסקי

הוצאת

מרכז הריב"ז

ארבעת בתי הכנסת הספרדיים ע"ש רבן יוחנן בן זכאי
ועד עדת הספרדים ועדות המזרח בירושלים
בסיוע בנק אגוד לישראל בע"מ

כל הזכויות שמורות © 1993
למשפחת גרייבסקי

PRINTED IN ISRAEL

יד לשרגא פייבל גרייבסקי

בן פנחס בן צבי גרייבסקי.

זכרם לברכה.

תודתינו והוקרותינו נתונה
למר יחזקאל סופר - מרכז הריב"ז
שעשה ופעל רבות להוצאת כרך זה

תוכן העניינים

עמוד

הקדמה . . . . . א-ב

זכרון לחובבים הראשונים

חוברת יא. 1
חוברת יב. 35
חוברת יג 83
חוברת יד. 129
חוברת טו. 191
חוברת טז. 237
חוברת יז 245
חוברת יח. 291
חוברת יט. 353
חוברת כ 489

נספחים

הערות 537
מפתחות - הדרכה. 541
מפתח השמות. 542
מפתח הנושאים. 579

הקדמה

הכרך השני של אוסף התעודות המונח לפנינו, מוציא לאור את צוואתו של פנחס גרייבסקי. אין זו צוואת מוסר במובן המצומצם זו צוואתו הרוחנית של פנחס גרייבסקי הנוגעת לשורש נשמתו, הוויתו ושליחותו הרוחנית - גילוין ושמירתן של תעודות הסטוריות מתולדותיה של ירושלים.
וכך הוא כותב:

> עשירה היא ירושלים בתעודות וכתבים עתיקים מהתקופה הראשונה. אבל דא עקא שהעושר הזה מפוזר הוא ומפורד פה ושם; חבילות של ניירות; כתבי יד שונים, מכתבים ושטרות הנוגעים לקורות ירושלים מלפני מאה ומאתים שנה אנו מוצאים אצל אנשים שונים מן הספרדים והאשכנזים והיא להם מאבותיהם ואבות אבותיהם. רובם ככולם אינם יודעים כלל מה כתוב בהם; אינם יודעים את ערכם וחשיבותם, אינם יודעים שכל שורה ושורה בכתבים האלה מרגלית יקרה היא להסטוריה הירושלמית וכמה מרגליות כאלה עוד אפשר להחזירן על חוטי המשי, לזכרון בספר, טרם שתאבדנה כליל ולא יהיה זכר למו. אבל ישנם ביניהם שאמנם יודעים המה את ערכם וחשיבותם ובכל זאת אינם מתחשבים בדרישתנו, אינם נותנים להעתיק ולפרסם את "הירושה" שלהם... אלה - משמידים את זכרונותינו, חוטאים המה נגד ההיסטוריה הירושלמית וגדול עונם מנשוא!

מי יגלה עפר מעיניו של ר' פנחס גרייבסקי? דומה שמאווי צוואתו נתגשמו מעבר לכל הציפיות והתקוות, שלו ושל חובבי ירושלים בדורות שלאחריו. לא זו בלבד שמספר רב של תעודות בודדות שהיו ספונות בבתי ירושלמים נחשפו לציבור ועדיין

נחשפות, אלא שאוספים שלמים של תעודות העוסקות בתולדותיה של ירושלים לתקופותיה מצויים היום בהישג ידם של החוקרים. כוונתי לחשיפת ארכיון בית-הדין המוסלימי בירושלים, הכולל מאות כרכים של מסמכים לאורך תקופה של כ-500 שנה ובהם חומר חשוב על יהודי העיר, לגילוי חמשה עשר הכרכים של העתקי אגרות הפקידים והאמרכלים מאמשטרדם עם אלפי מכתבים של אנשי ירושלים אליהם; לפרסום תעודות רבות מגנזי משרדי החוץ של המעצמות וביניהם ארכיוני הקונסוליות של אנגליה, אוסטריה וגרמניה, בירושלים; לגילוי מסמכים רבים על ירושלים בארכיוני הקהילות היהודיות דוגמת קושטא, לונדון, אמשטרדם, טרייסט וונציה. ועוד מתחילים להחשף מסמכים מארכיונים הצבוריים ברחבי ברית המועצות לשעבר, כשגולת הכותרת: גילויו של ארכיון השנים 1853-1917 של הקונסוליה הרוסית בירושלים. אשר על כן, לא נופתע אם בעתיד הלא רחוק ייעשה שימוש גם בארכיונים של מנגנוני שלטון נוספים באימפריה העות׳מאנית בכלל ובארכיון השנים 1831-1840 של השלטון המצרי בארץ-ישראל. ומי יודע מה עוד צופן בחובו העתיד?

החומר הרב שנחשף הביא לפריצת דרך משמעותית במחקר היישוב היהודי בארץ-ישראל וירושלים. אולם, גם עתה, אין תחליף למפעל החלוצי של פנחס גרייבסקי - התעודות הירושלמיות שאסף והביא לדפוס בחוברותיו. כל אלו ימשיכו לשמש בסיס ראשוני לעבודתם של החוקרים העוסקים ב׳בניינה של ההסטוריה הירושלמית׳.

חופן תודות לצאצאיו של פנחס גרייבסקי, שנטלו על עצמם להביא לדפוס את האוסף השלם והמלא של חוברותיו בליווי מפתח מאיר עיניים. כה לחי.

ד״ר אריה מורגנשטרן
מרכז דינור
האוניברסיטה העברית בירושלים

זכרון

לחובבים הראשונים

וטובי עסקני הצבור בירושלם

לתקופת מאת השנה

לבסום הישוב האחרון של עדת האשכנזים בירושלם

— חוברת יא. —

מאת

פנחס בן צבי נראייבסקי

ירושלם—תרפ"ח

דפוס הרי"ש צוקרמן ירושלם

מאז החילותי להציל דברים מתהום הנשיה: לפרסם זכרונות הקדומים, העדות וכתבים עתיקים מגנזי ירושלים; מכתבים ושטרות הנוגעים לקורות ירושלם שכל שורה ושירה בכתבים האלה "נרגנית יקרה" היא מההכהוריה הירושלמית, עוד טרם שהזובדנה בליל ולא יהיה זכר לשו, עוד טרם שהלך לטמיון

מאז החילותי להחריז על תוכי הספי לזכרון בספר: "זכרון לחובבים הראשונים" "ואבני זכרון" בירושלם לא קויתי לראות בהם "שכר לעמלי", יודע וסכיר אני את הקהל וראשי הקהל וגם ה"חובבים", כביכול, ער כמה המה מתחשבים בזכרוניתנו הקדומים. הספונים וטמונים פה ושם והעש יאכל אותם בכל פה; אינם מרגישים מיקרת החפר דרב הכפון בהם לתולדות הישוב בעיר העתיקה הקשורה באישיות ובעובדות של בעלי החובבים הראשונים בוני הישוב, אבור זמן וכסף זהו חלקי בכל עמלי.

יבכל זאת, ובכל זאת אני אשא ואני אסבל, זכרון ירושלם בניה ובוניה, יקר לי מכל יקר, אתאמץ בכל כחי ומעלה מכל כחי להמשיך העבודה דקדושה הזאת: להציל ה"חמר היקר" מרקב הזמן ולהעלותו לזכרון בספר להעתיק גופי הכתבים מהחובבים והבונים הראשונים לאבני פנה לבנין קורות ירושלם. והי עזי ומעוזי!

ואדד מאלף מצאתי הרהיב רב הפעלים לתורה ולתעודה
הרב ר' יצחק דבורץ היו שעותי בזה יהי זכרו בריך.
ולכבודו אני מקדיש החוברת הזאת למזכרת חיים בירושלם.

ועל דמיב יזכר ידיד ציון, הובב ירושלם וכל קדשיה
מוהר"ר יחזקיאל ווכסלר נ"י

תקמ"ח—תרכ"ח

משה מונטיפיורי מביא מזור לירושלים

כששמע מונטיפיורי בשנת תר"ג, שחברת המסיון הבריטית תקעה יתדה גם בירושלים והושיבה רופא מיוחד לרפא את הגוף ועוד יותר את ה"נשמה" — מיהר ושלח לכאן את הד"ר פרנקל יהד עם רפואות לרפא חולים עניים חנם, ואמר לגדע בזה את זרוע המסיון. מעניין מאד "המכתב" ששלח אז השר לראשי העדה בירושלם אדות זה. (המכתב העתיק הזה כתוב על קלף יפה, נמצא בספריה הלאומית בירושלם) וזה נוסחו:

שויתי ה' לנגדי תמיד.

פה לונדון הבירה, יום ג' ר"ח אדר התר"ג לבר"ע.

אל החכמים המסולאים בפז במעשיהם ויזהירו כזוהר הרקיע בדבריהם הי"ה היושבים ראשונה לנהל את קהל עדת ישורון בעיר הקודש ירושלם תוב"ב.

הרב מו"ה **אברהם חיים גאגין**, והגביר כ"ה **יוסף אמזלאג** והרב מו"ה **משה ריבלין**, והרב מו"ה **אברהם שלמה זלמן**, שמן ששון יראפו להם השמים זממקור הברכה ישאבו מנותיהם אפים ויזכו לראות בנחמת ציון וירושלם אכי"ר.

הן מאז ידעתם, כי חשקה נפשי בכם וכל מחשבתי יומם ולילה בל ישבותו להפיק רצונכם. אהבתי אליכם כמו קדם על לוח לבי ותשוקתי וחשקי לכל אחי היושבים על אדמת הקדש, כמסמרות נטועים במקום נאמן.

ויהי כאשר שמעתי כי נגעו בכם ידי מחבלי כרם ה' צבאות וכי נפלו שלשה אנשים ברשת אשר טמנו להם המורים זיקים חצים כמתהלכים נגד עב ה' ותורתו, לבי הלך מאתי ונעתק צור ממקומו, עיני נגרה בלי תת פוגה לה על אשר הפרו תורתנו הקדושה ועזבו מקור מים חיים, וה' אבינו בוראנו אל אלקי ישראל עד אנה, אמרה נפשי, אלה רשעים ושלוי עולם את פני תבל באפלה קדרו? עד אנה מאור יושביו בחשכת לילה ישחרו? יומם לא נחתי ולילה לא ישנתי עדי פתאום בא היום שקויתיהו, בא האיש אשר בקשתיהו הלא זה הבחור אשר התיצב לפניכם היום איש ירא אלקים הרופא כ"ה **שמעון** בן כ"ה נתן **פרענקל** מק"ק ציליץ במדינת שלעזיען, הנה הקרה אותו ה' לפני למען ילך לשבת על ציון הר קדשינו ולרפאות עניי אחינו הנגועים בתחלואים שונים בעו"ה.

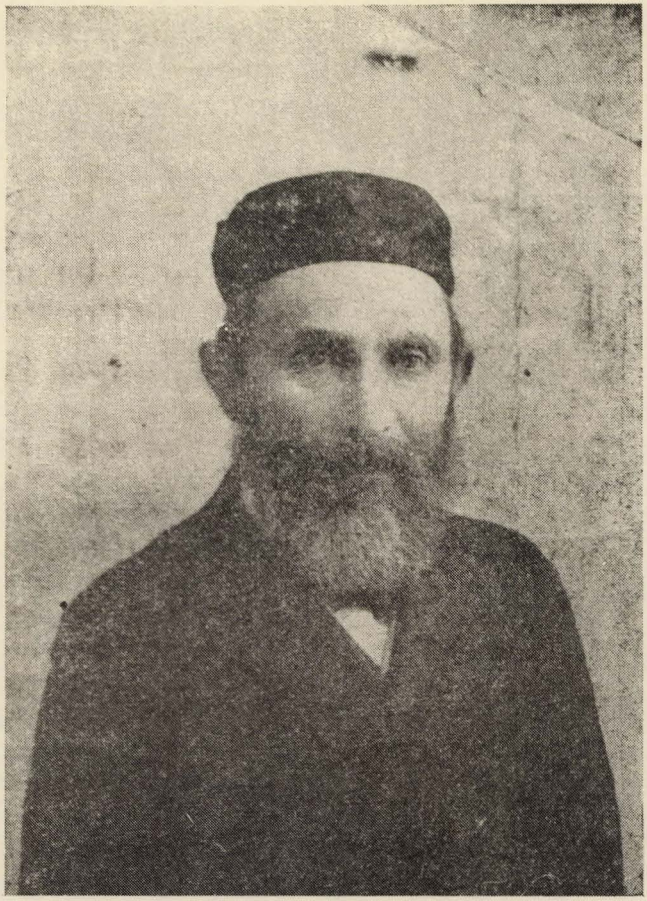
ועתה הרנינו יושבי ירושלם, גילו, שפרו גורלכם, חבלים בנעימים לכם יציע, כי הוא יבציא מזור ותרופה לכל אשר יבא לפניו, ובל יאמרו בארצנו עוד, בני ציון הולכים לשאול בקסמים אשר במתק שפתים יורידו את נפשות בני ישראל שאולה, ואנכי נתתי להרופא הנ"ל למנה כל צרי ומרקחת והחבושת להכין משה ומנוח לאומללים ונדכאים, שמתי כסף באמתחתו למהר לבא אליכם גם אתן לו חלף עבודתו בשלשת השנים הראשונות מהברכה אשר חנני ה' וזכר אזכרהו בנדבת לבי למען יעמוד חי ושמח לפניכם.

ואתם תדברו אל לב אחינו ותודיעו להם החוקים והתורות אשר מאזן אלקי ישראל הופיע לנו, גם תוכחות וכל מעגל יושר, על יד חוזיו לנו הודיע תלמדו אותם ויהי נא חסדכם לכבדני במענה אם השיבו דברי ביניכם ואם תוחלתי לא נכזבה, חן וכבוד יתן ה' לכם ולכל המסתופפים בצלכם וחיו בטוב.

כחצין מוקירכם

משה כונטיפיורי

זמן רב עשה את משלחתו באמונה, ואחרי שהתפתח בית החולים הצבורי „בקיר חולים הוספיטל" בפעולותיו הרחבות, הלך הנר מתמוך עוד ברופא הזה, וכלי בית המרקחת נמסרו לבקור חולים של עדת האשכנזים הנמצאים בו עד היום.

רבי אברהם משה לונץ ז"ל

גאון ציון וירושלם בחקירת ארץ ישראל.

— למלאת עשר שנים לפטירתו —

לא הניח כמותו: אין לנו תמורתו!

משמת בעל „נתיבות ציון וירושלם" בטלה הוצאות

המקורות הקדמונים. לידיעת ארץ ישראל בעברית;

משמת „המורה הדרך"

אין „לוח ארץ ישראל" ואין „ירושלים" אין „ספרות ארץ

ישראל" ואין „ירושלמי",

לא היה כמוהו לפניו, ואחריו — הלואי שיהיה.

יהי זכרו ברוך!

זכרון לחובבים הראשונים

— חוברת יא —

הרב הגאון רבי יצחק **אופלטמא** ספראג זצ"ל

מיסד ומנהל ישיבת „דורש ציון" *) בעי"ק ירושלם ת"ו

בית המדרש **דורש ציון** הוא ציון
תפארה אשר יעמוד לו לזכרון בכוד
וברכה על עולם
(מתוך הספדים על יד ארונו)

בבחרותי זכיתי להנות מאורו, אור תורתו וחכמתו; יצקתי מים על ידו ולפעמים הייתי גם סופרו הפרטי בהעתקת כתביו, והרבה כתבים וחבורים שונים היה לו, אזן וחקר חדושי תורה לרבים; השיב תשובות בהלכה להקרובים והרחוקים ויהי כמעין המתגבר.—הייתי מבאי ביתו וישיבתו ישיבת „דורש ציון" שהעטיר בה תלמידים מובהקים לתורה ולתעודה. הוא הקים דור דעה, ביחוד אצל עדת הספרדים, והשפיע מרוחו עליהם, גם הוא בעצמו נספח אל עדת הספרדים במלבושיו ובמנהגיו בביתו ובבני ביתו וגם בחותנו: צעיר וזעיר יצחק ספרנ ס"ט, בבואו ירושלימה, בחור פנוי, נשאאשה ספרדית, בת גדולים ושובים, מרת וידה חנה בתו של הרה"ג מוהר"י משה עייש זצ"ל ונספח לעדת הספרדים ומנוחתו כבוד על מקום הר הזיתים בחלקת הספרדים יצ"ו, וזה נוסח המצבה:

קול נהי נשמע מציון ווי למסרת דורם לציון. פ"נ וכמהן יסר וכמהן חונן למכיון מרון מלקיס נזר חכמים פאר ומכיון הגאון המצוין כקש"ת יצחק **אופלטקא** יליד **פראג** ובא לציון מתרידי תלמידי הת"ס מכחר מרז לכנון עלה שמימה כיום י"ח שבט ת"ר סת"ר כרוס מכיון תנצב"ה.

---

1) עיין „זכרון לחובבים הראשונים" חוברת ט' פרק ב' **יוסף בלומנטל** ז"ל

ועל קבר הרבנית :

רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה על קבר זו קוננו עדה תחתיו נגנז חמדה סגולת מלכים רבת המעלות הרבנית מ' וידה חנה די פרחג תמת לפדות שומרת תמיס הכלה לקבריס ד' מלות ומרוריס תרכ"ב תנצב"ה.

הוא היה בעל לב טוב ויחוגן דלים ויתן מעשר מכל, מעולם לא נתערב בעניני הערה ולא קבל עליו שום משרה והתמנות, שקד על למודיו יום ולילה ; הישיבה היתה אדיר כל חפצו, ובני הישיבה -- בניו הרוחנים. ולא רק מזון רוחני השפיע להם כי אם גם מזון חמרי וידאג לרבים מהם לאשל והלבשה יפה (עיין „זכרון לחובבים הראשונים" חוברת ט' צד 11.)

לבד ישיבת „דורש ציון" הגיד גם שעורים בישיבת „בנסת יחזקאל" הישיבה הזאת הצטינה גם בתפארת לומדיה, בה היו נאספים כמה רבנים וחכמים ללמוד בחורת ה' ששה עד שבע שעות ביום.

הוא היה ידידו ואיש סודו של הרב הגדול רבי יהוסף שווארץ ז"ל, שלובי־זרוע עבדו יחד על שדי הישוב בתורה ועבודה וגמ"ח. בשנת תרכ"ה נפטר הרב שווארץ, ביום ט' שבט, ובידעו היטב את תכונת רוחו והיך נפשו ערך בעצמו את נוסח מצבתו בשבח תורתו וחכמתו ומדותיו התרומיות.

הוא היה מן החלוצים הראשונים, בא ירושלימה מלפני כתשעים שנה בשנת תקצ"ח. 1)

---

1) באחד מפנקסיו הנמצא בידינו רואים אנו שהרב בא בשנת תקצ"ח :

שאל אביך וגו' וזקניך ויאמרו לך.

אחת דברתי ולא אשנה ח"ו, שכל דברינו וגו' אמתים וברורים ; אין אנו מכת החנפים המביאים אף חיסה לעולם רח"ל ולא מאלו המהפכים עצמם לכסה נוונים, ותלית זכיתי לבוא לשערי עה"ק תובב"א שנתים קודם שבא הרב דנאון מוהרי"ר שמואל נ"י 1) (סלאנט) ולא הצנתי רגלי חוצה טיום שדרכתי על ארמת הקודש ויושב באהל התורה, ובודאי גלויה לפני כל תהלוכותי, ואב הרחמן ישלח לנו במהרה את רוח אפינו משיח צדקנו, ויהי שלום במחנינו, ושלוה בארמנותנו ואז ישמחו ויגילו כל עבדי ד' ובתוכם אני הצעיר יצחק מפראג ס"ט

1) מרן הגרש"ם וצ"ל בא ירושליטה בש' תיר.

כבר הזכרנו בפרק „עולי אונגריה" (זכרון לחובבים הראשונים חוברת ב') כי כמו הגר"א בליטא כן גם בעל „חתם סופר" באונגריה העיר בלב תלמידיו אהבת ציון וירושלם וישיחם אל ארץ הקודש במבחר שנותיהם להתישב בה ישיבת קבע, ומענין: רובם ככולם של התלמידים הטובהקים האלה שעלו ירושלימה בחבת הקדש לא יצאו עוד מירושלם וחוצה לה ורבי יצחק מפרג זצ"ל היה בבחרותו תלמיד ותיק להגאון המפורסם רבן של כל בני הגולה מוהר"ר משה סופר זצ"ל בעל „חתם סופר", ובשנת הקצ"ח שלחו לשכון כבוד בארצנו, ומיום באו אל הקדש לא יצא לחוץ.

ביום ג' איר תרס"א נלב"ע בנו הרב המופלא בתורה ויראה מוה"ר אברהם אופלטקא זצ"ל בשנת ארבעים וחמש הוא היה בעל נפש עדינה ויקרה, כל ימיו הקדיש לתורה ולתעודה, בהיותו בוינה בש' תרט"ט קבל ראיון מיוחד אצל הקיסר פרנץ יוסף ויברכהו בברכת ציון וירושלם, הניח אחריו דור ישרים יבורך; ד"ר רפאל אופלטקא; מר אליעזר איפלטקא, ומר ישעיהו אופלטקא, רוקחים מוסמכים בירושלם. מר אליעזר אופלטקא הוא גם סגן מנהל של הסתדרות רוקחי ישראל באי"י.

ביום ד' איר תרס"ז שחל"ח בנו הרב הגדול וכו' כמוה"ר **רחמים יוסף חיים** זצ"ל (וכן הי' חותם במקדש מעט: הצבי רחמים יוסף חיים או „ריח טוב".) מלבד גדולתו בהורה שם לבו גם לחקרי כתבי הקדש וכפעם בפעם כתב מאמרים בהעתונים המקומים ובמאסף הספרותי ירושלם לונץ. גם בחיי אביו היה הוא ראש המורים בביהמ"ד „דורש ציון" ואחרי מות אביו הרב ז"ל באה הנהגת הבית לידו, ובחכמתו וכשרונותיו התאמץ להגדיל כבוד הבית הגדול הזה ולמלאות חסרונותיו, אך לצערנו לא האריך ימים בכהונתו זאת ויע"פ בקשת רבני העיר לקחו משרת ההנהלה הרוחנית שם טיב כהן, והחכם הנעלה מר נסים אפלאטקא בנו של הנז', והחכם הנכבד מר יצחק ישראל שיריזלי הי"ו.

בזה אנו נותנים לזכרון „ההודעה" הבאה לקמן, העתקה מעצם כתב ידו של הרב הגאון ז"ל הנמסר לנו ע"י נכדו החכם מר **נסים אופלטסא** נ"י חבר בועד „בנין הישוב" בירושלם:

והי' נקוי' מה' ומישראל

לזכרון עולם

מכאן מודעה רבה לאורייתא שבשנת כתר"ו יסדתי הבהמ"ד דורש ציון יכב"ץ לשובת בני ציון היקרים ליתומים ובני עניים וגם לרבות בינונים ואיזה עשירים ללמוד תוה"ק ביראת ה' שהורה בסיעת התורני הצדיק כמה"ו יוסף בלושענטהאל ז"ל וחברת דורשי שלום ירושלם הי"ו שבאיירופא ובשנת תרכ"ט עלה בידינו לקנות חצר מפואר שבנה אותו סי' יוסף מוטרו הי"ו וגינה קטנה בסך טו"ב אלף פראנק מנדבת אחינו הנו' שנדבו לדעתי ונכתב בשטר מקנה על שמי ובשנת תרל"ד בניתי שני בתים בגינה הנו' לחזק הבנין החצר, ומצאנו בור והו' בשותפות עם כוללות אחינו הספרדים כידוע! ובשנת תרל"ח בעו"ה נחרב הבהמ"ד מרוב הגשמים והשלגים ושבעתי מרורים עד שעלה בידי לבנות מחדש מנדבת אחינו שבאירופא ומעט מזהיר מאחינו שבמדינות אלג'יר וסביבותי' יכב"ץ — זכר המתנדבים ברוך — והנה כעתה הרני מגלה דעתי שהחצר הנו' הוא קודש לה' לא ימכר ולא יגאל — והיינו דכל זמן שאוכל אני וב"ב לנהל הבהמ"ד הנו' אפילו עד שנשאר רק מלמד א' אזי יהי' כל שכירות הבתים משועבד לזה — והבוחר בתורה יעזרנו להגדיל תוה"ק ולהאדירה, והבית הזה יהי' עליון עד ביאת יכון אכי"ר, ואם ח"ו יתבטל הבהמ"ד, מאיזה סבה שתהי' לי' ולי' אזי יתחלקו הבתים עפ"י הגורל ולומדי' עני' הנו' מאחינו הספרדים ומערבים ואשכנזים הי"ו, וחוזר חלילה ועל הזוכים בבתים העליונים עליהם לתת שלשה נאפאלי' במוקדם ובתחתונו' אחד וחצי נאפאלי' והמה לבדק הבית ומחוייבים כל הדרים להתפלל שמ"ע בחול ובשבתות ומועדי ה' בבהכ"נ שבחצר הזה הנקרא בית יוסף יכב"ץ ולקבוע בלימודי' ביום שעלו שמימה מיסדי הבית הגדול הזה—ומי שאינו מקיים זה רשות להמשגיח להוציאו אחר חדש זמן שניתן

להנו׳. והנה מגלה דעתי שלי ולזרעי ולו״ז עד סוף כל הדורות אם יהיו ראויים לכך זכות ההשנחה, והם יעשו כאדם העושה בשלו לש״ש דווקא ואין לזרים יתנו, והם יש להם רשות ליקח ש״ט כפי הזמן והמשגיח הראשי ידור בא׳ מהבתים העליונים להשניח בעינים פקיח׳ ולקרב התועלת בכל הבא לידם ושום איניש לא יטחא בידם וכל המערער על איזה דבר מאילו ידו על התחתונה שלדעת זה קניתי ובניתי את החצר הנו׳, כ״ז עשיתי מטו״ר בלי שום זכר אונס כלל וכלל ובקנו״ש שקנו אחרי׳ מידי ותמיד תהי׳ ידינו על העליונה וליותר ראוי׳ ח״ש עה״ק ירושלים תובב״א בח׳ שבט תרל״ט לפ״ק. הצעיר **יצחק מפראג** ס״ט.

בחודש אדר שנת תר״ן קניתי בעוה״י מהרה״ג נ״י מגדולי כוללות אחינו הספרדים הי״ו חלקת השדה שאחורי הבה״ט יכב״ץ בטאה נאפאלי׳ מלבד ההוצאה יתירה לטובת הבה״ט יכב״ץ וה׳ יעזרנו לבנותה 1) וגם השדה הלז והבתים שאזכה לבנות בעוה״י יתנהגו עפ״י האופנים הנו׳.

במוחב הלתא בי דינא כחדא הוינא ואתו לקדמנא תרי סהדי כשרים ונאמנים והעדו על התיטת יד הרב יצחק אופלטקא מפראג זצ״ל החותם לעיל שזה חתימת ידו מש״ ואשרניהי וקיימניהי כדחזי ובעה״ח יום ה׳ ח״י אלול שנת העת״ר פעה״ק ירושלם ת״ו.

נאם משה נחום וואלף ענשטיין

נאם צבי פסח פראנק

נאם חיים מענדל ספרא דרינא

חותם

ב״ד צדק דקהל אשכנזים

בעיר הקודש ירושלם תובב״א.

---

1) השלתו של הרב נתקיימה: נכדו החכם הנכבד מר **נסים אופלטקא** הנו׳, בנו של הה״ג רבי יוסף חיים זצ״ל הוסיף ובנה בשנת תרס״ש שלשה בתים יפים ובור גדול, זמן רב היה מסור להנהלת המוסד החשוב הזה, בשנת העת״ר הביא את המוסד לידי ,הקדש׳ רשמי. והקארי מהמחכמה מנוהו לאפוטרופוס רשמי יחד עם בן דודו דיר **רפאל אופלטקא** הנו׳.

(ישיבת דורש ציון עומדת היום תחת הנהלת הפקידות האמשטרדמית).

פנקס נחלת שבעה.

טונח לפני „הפנקס" ספר הזכרון משכונת „נחלת שבעה", השכונה הראשונה שנוסדה על ידי שבעה טובי ירושלם מלפני כששים שנה, וע"ש שבעה החלוצים האלה שעשו הצער ה ר א ש ו ן בזה נקראת היא, השכונה הזאת, „נחלת ש ב ע ה".

ואלה שמותם לפי סדר חתימתם בספר: בנימין ביניש סלנט, יואל משה בהר"מ ז"ל (סלמון), מיכל הכהן, אריה ליב הורוויץ חיים הלוי, יהושע ילין, יוסף ריבלין.

כל אמה מרובעת עלתה להם אז בכ"ה פרושות, כחצי גרוש של היום, ומפני ששבעה האנשים האלה היו כלם נתיני ממשלות זרות והממשלה התורכיה לא נתנה אז רשות־קניות „לגתיני זרים" הוכרחו לעשות החוג"ה על שם אשת האחד מהם, א"ר ארי' ליב הורביץ, שהיא היתה נרשמת לאזרחית.—

ואחרי אשר חלקו את נחלתם ביניהם, נתן איש איש מהם שנים עשר לירא זהב למען בנות בית אחד בחלק האיש אשר יזכה בגורל, והוא ישלם לחבריו את הכסף במשך שבע שנים.

ויצא הגורל הראשון לבנין הבית הראשון: ר' מיכל הכהן, והוא התחיל מיד לחצוב לו בור בחלקו, שיטלא מים מהגשמים, למען יוכל לבנות לו בית בקיץ הבא, הגורל השני: ר' יואל משה סלמן, והוא הקנה זכותו לר' יוסף ריבלין, הגורל השלישי: ר' ארי' ליב הורביץ ור' ביניש סלנט, וכן הלאה.

ושבעה החלוצים האלה שעשו בראשונה הצער החשוב הזה לצאת מקיר העיר וחוצה, משכו אחריהם עוד מספר אנשים אשר קנו להם חלקת אדמה בשכונה הזאת ויבנו להם בתים, ומהם ראו וכן עשו גם אחרים מן „הבונים הראשונים". ויקנו בשנת תרל"ה בקעה גדולה ורחבת ידים, מצפון העיר, בת ששים אלף אמה במחיר שש מאות לירא צרפת, והיא שכונת „מאה שערים", ובשנת תרל"ח „אבן ישראל", וכן הלאה הלאה עד הישוב החקלאי הארצי הישראלי.

ספר הזכרון המונח לפני, כתוב בידי הר"י ריבלין, כולל בו: דין וחשבון מההכנסה וההוצאה מאז נגשו לבנית בית הכנסת וכל צרכי העדה, וכמו כן העובדות והמקרים שעברו על השכונה הראשונה הזאת שהיתה נמצאת אז במקום מרבר שמם. כי מלבד המגרש הרוסים שהיה סגור ומסוגר, וחומה לו סביב, לא היה כל בנין, וכל הסביבה היתה מלאה סלעים וצורי נגף, שודדים ורוצחים.—

ובאמת נוכל לכנותם בשם „שבעה הגבורים", באמוץ לב יסדוה ובמסירת נפש הציבו דלתיה, וכמה מקרים שונים קרו להם!

הרי אני קורא בו: ההוצאות שעלו על ר' משה ליב ספר השמש אשר רצחוהו שודדים בביתו *) בליל ח' אדר שני, להרופא סנדרצקי 21.30 גרו"ט, בעד כתיבת קובלנות להקונסולים 26.30 גרו"ט.

ואני מעלעל ומוצא בו עוד מין הוצאה אחרת: לארבע נשים מטפחות על הגג שלשה ימים א' 8 גרוש ליום.

רגילות היו נשי ירושלם לעבודה ומלאכה, והיו מוצאות פרנסתן מכביסה, תפירה, וגם מעבודה זו: לטפח על המעזיבה של הכפה אם ביד ואם בכלי.—לפנים היו ממרחים את הכפה בחומר וטיט והיו מטפחים עליה כאמור.

ואני מעלעל ומוצא: „באור ליום א' מוצאי ש"ק בראשית, הביא ר' חיים הלוי נדבה מאשה אחת מאריישע ב"ר חיים מקובנא סך אלף גרוש לחשבון מקנת השדה, מקום אשר שם יבנה בית המדרש באחיזת נחלתנו".

„ביום ב' ו' כסלו תרל"ה התנדבה האשה הכבודה מ' גיטל קאוואן תחי' בת הרב ר' יעקב מרדכי כץ להרים מהונה נדבה לה' סך מאה ועשרים נאפאלעאן, ונתנה שמנה שטרות ע"י הרב מ' ארי' זאב צפקין נ"י של שנת 1869 והם של ממשלת אטאמאן ירי"ה, כי"א מחירו כעת ערך ארבעה עשר נאפאלעאן להיות הקרן נדבה מעכשיו לצורך בנין „בית המדרש" במקום נחלת שבעה להתפלל בו נוסח אשכנז, וכל עניני הבנין

*) עיין „זכרון לחובבים הראשונים" פרק קרבן הישוב החדש

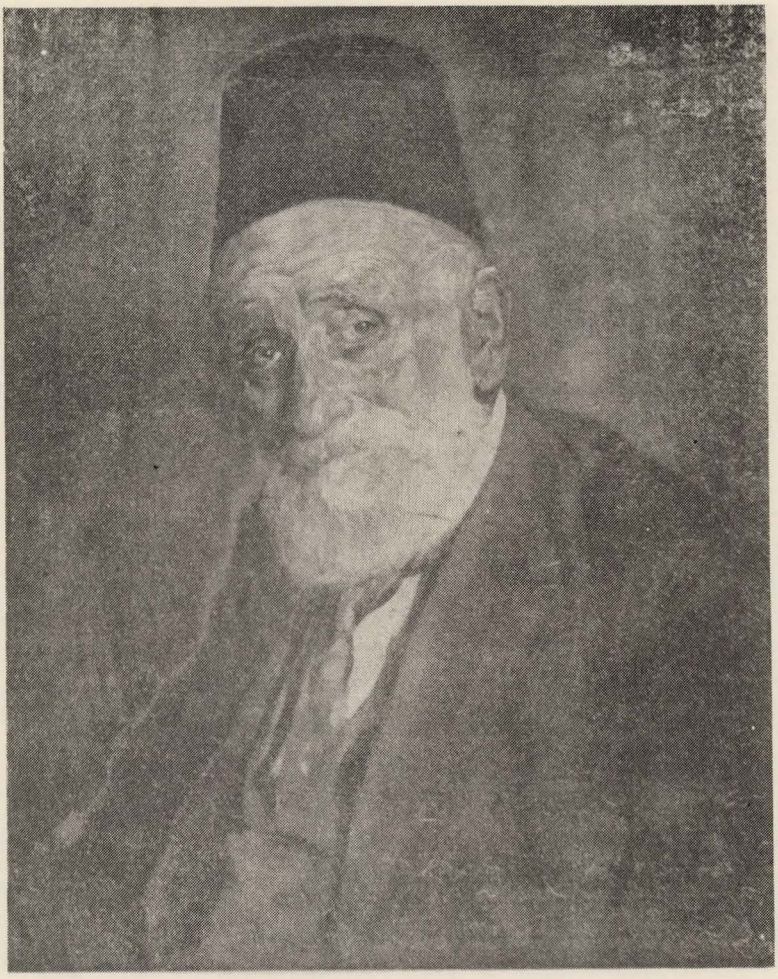
והנהגת הביהמ"ד הנ"ל מסרה ביד שלשה אלה: ר' יואל משה בהר"ט נ"י, ור' אריה ליב הורביץ נ"י, ור' יוסף ריבלין נ"י, כל ימי חייהם. על דעתם יהנהג הביהמ"ד ועל דעת באי כחם הגבאים שאחריהם, וכל ימי חיי האשה מ' גיטל תחי' הנ"ל לאוי"ש יותן לה פירות קרן הנ"ל היינו ששים רובל כסף לשנה מחציתם באדר ומחציתם באלול, זה קבלו עליהם שלשה הנ"ל עליהם ועל באי כחם לתת לה ההתחייבות ושעבדו חלוקתם וכפי חתימת מטוני כולליהם בשטר הניתן ביד האשה מ' גיטל הנ"ל, ואחר אריכות ימיה גם הפירות מוקדשין לעלוי נשמתה".

"ביום ד' כ"ד אד"ש תרל"ה נתנה האשה מ' רבקה ב"ר משה מווארשא מאה רוב' נייר בעד דלתיים וחלונות בבית המדרש דנחלת שבעה."

באחד "הפרטי כלים" האחרונים בפנקס הזה, מיום ד' בראשית תרנ"ז אנו מוצאים החלטה מ"ועד השכונה" לבנות פרוזדור לבית הכנסת ואומרים: "ויען כי השכונה הזאת היתה הראשונה לפרורי וקמושבות אחינו אשר סחוץ לעיר, והרב ר' יוסף ריבלין ז"ל היה אחד ממיסדיה וגם טרח ויגע הרבה לשם שמים בבנינו של ביהמ"ד דפה על כן הוסכמנו לקרא את שם הבית החדש אשר נבנה כעת בשם "בית יוסף" להכרה וזכרון עולם, וה' יגמור בעדינו לטובה."

הר"י ריבלין ז"ל נלב"ע כ"ז אלול תרנ"ו. הוא היה סמל העסקנות-הצבורית בפסירות נפש, והוא צריך לשמש דוגמה לכל מי שבידו לעשות דבר מה לבנין הישוב בא"י. — כחמשים שנה טרח ויגע למעלה מכח אנוש, בנה את השכונות והפרורים בירושלם, סדר עניני הכוללות ויהי רוח החיה בכל עניני ירושלם החמריים והרוחנים, עמוס היה כל ימיו בעבודת הכלל והפרט ובכל זאת גר המיד בבית שכור, קטן ודל, הסתפק בקב של חרובין ובמיתו לא השאיר אחריו כלום. —

זהו טפוס של עסקן צבורי בירושלם. עסקן—מסדרגה ראשונה.

הר׳ יהושע בהר״ר דוד שב״א יעלין ז״ל

נולד בירושלם בכ״ז תמוז תר״ג, ונפטר בה ביום ז׳ איר תרפ״ד

הוא היה אחד מראשוני היהודים המתישבים ע״ה הקרקע בארץ ישראל. את נחלתו במוצא קנה בשנת תר״ך.

הוא היה משבעה הראשונים בבני ירושלם שקנו קרקע „נחלת שבעה״ ע״מ לצאת מירושלם הישנה ולכונן ישוב ירושלם החדשה (שנת תרכ״ט).

הוא היה מאלה שהתאמצו להשיג את אדמת ירחו מהטמשלה וליסד שם ישוב חקלאי (שנת תרל״ב.)

הוא חבר את הספר „זכרונות לבני ירושלם״ שנדפס בירושלם בשנת תרפ״ד יצא מכיה״ד ג׳ חדשים לפני פטירתו.

6) שליחות לקושטא בשנת תקפ"ג [1]

בדבר ה„פירמן" להחורבה

אנחנו הבאים על החתום הורענו נאמנה היות אמו"ץ שאנו ממנים שליח מצוה למע' אהובינו וירין החכם כה"ר **שלמה פ"ח אשכנזי** הי"ו, לעוב"י קושטא יע"א להוציא לנו פירמן מאת ארוננו המלך ירה"ה על בנין החורבה הידועה פעהק"ק למע' האשכנזים, וחפץ ה' בידו יצליח, ונתפשרנו עם מע' השליח הנז' שילך בשליחותנו הנז' עפ"י התנאים האלו שרירין וקיימין עשוין בינינו כתנאי בני גוֹר בכ"ת ואו' היו"ט כהוגן וכת' חו"ל, ומעתה ומעכשיו נתחיב השליח ר' שלמה פ"ח הנז' להשתדל בכל עז ותעצומות ובנאמנות גו"ש ושעבד גופו בשעבוד ובחיוב גו"ש להוציא הפירמן הנז' בכ"ת עז ותעצומות להחזיק בקרקע החורבה הנז' עפ"י הכתב והמצרים אשר מסרנו בידו בכת"י המופתי איפנדי ולבנות החורבה הנז' והבה"כ אשר בתוכה והכתים החרבים הכל יהיה כתוב ומפורש בפירמאן הנז' כרחוי בכח גדול וביד חזקה לבנות הכל כמו שהיה עד גמירא בלי שום מוחה פוצה פה ומצפצף, ויהיו כל המיצרים כתובים בו. כראוי הכל בשלמות אין נגרע, ואחר שיוציא הפירמאן הנז' בכ"ת כנז', נתחייב בחגו"ש לעשות אותו כאת שיריף בכל חיזוק ואו' המו', וכמובן להשתדל בכל מאמצי כחו לא פעם אחת ולא שתים ולא שלש עד שיביא לנו ציווים מגדולי המלכות וכתבים לשם גדולי הגוים והשר המושל ירה"ה ואילי הארץ המושלים יושבי ע"ק ירושלם ת"ו לצוות עלינו על הבנין ושום אינש לא יטחא בידינו, כל זה נתחייב ר' שלמה פ"ח הנז' לאשר ולקיים את כל תקף הכתוב בכל מאמצי כחו וכיד ה' הטובה עליו, ובכן כאשר יקים את דברינו ר' שלמה פ"ח הנז', ע"כ הכתוב בלתי שינוי והמורה ככל התנאים הנז"ל. עשוין באו' המו' על

---

1) עיין „זכרון לחובבים הראשונים" חוברת א. צד 18

הוצאת הפירמאן הנז׳ ולעשות אותו כאת שירף כנז׳ להועיל לנו על בנין הנז׳, ולהשתדל בכ״ת על כתבי ציווי מאילי הארץ כהנז״ל, אז גם אנחנו החי״מ הרי אנו מתחייבים מעתה ומעכשיו בחגו״ש להתן למע׳ ר׳ שלמה הנ״ל להוצאות הפירמאן ומכתבים ולעשות הפירמאן כאת שירף, וכל מין צורך הוצאה שיצטרך לב״ב ושאינן ב״ב ואילי הארץ סופרים ועדים וכיוצא כל מין הוצאה גדולה או קטנה והוצאות הדרך ושכר ט־חו ועטלו על הכל כאשר לכל בכלל ובפרט נתחיבנו להתן לו סך שלשת אלפים גרוש באופן שאם פחתו פחתו לו ואם הוסיפו הוסיפו לו ואפי׳ אם חלי׳ ילך לו הוצאות עד ששה ושבעה אלפים גרוש בלי גוזמא אין לנו לתן לו עוד על סך שלשת אלפים גרוש הנז׳, אפי׳ פ״ק, והרי אנו מבארים שחיוב שלשת אלפים גרוש הנז׳ לר׳ שלמה פ״ח הנז׳ על הוצאות הפירמאן היינו כשיהי׳ עשוי כאת שירף בכל חיזוק ותוקף הנהוג כנז׳, ואולם אם אחר שהוציא הפירמאן הנז׳ ר׳ שלמה פ״ח כנז״ל לא יצא מתחת ידו לעשות אותו כאת שירף, כאמור חי׳ אז אין לנו חיוב לתן לר׳ שלמה פ״ח הנז׳ כי אם שני אלפים ושלש מאות גרוש, דוקא, ע״כ ההוצאות וש״ט והוצאות הדרך כאמור, ולא עוד אפילו פ״ק, ואף גם זאת כשיהי׳ הפירמאן הנז׳ עשוי בכ״ת ואו׳ המו׳ כנז״ל ויקח רב שלמה פ״ח הנז׳ זכרון עדות בחי׳ מע׳ הגבירים השרים והסגנים כמה״ר סי׳ אברהם פואה הי״ו וסי׳ יצחק חטים הי״ו תושבי קושטא יע״א, כ״א בפני עצמו ביחוד כתוב ומפורש היות אמו״ץ הפירמאן הנז׳ קראו לפניהם והכירו בו שכתוב וחתום ועשוי בכ״ת ואו׳ המו׳ בכל חיזוק שבעולם כנז״ל וגם כן נתחייב ר׳ שלמה פ״ח הנז׳ ליתן למי שיודע להעתיק הפירמאן הנז׳ אות באות תיבה בתיבה בלשון הקדש או בלשון פראנקו ולעשות שנים או שלשה העתקים ולשלוח לנו בראשון אדם נאמן עם הפירטאן אזי חובה עלינו לתן דוקא השני אלפים ושלש מאות גרוש הנז׳ ותו לא מידי אפי׳ פ״ק, ועוד הרי אנו מבארים על סך הנז׳ שנתחיבנו לר׳ שלמה פ״ח הנז׳ על הוצאות הפירמאן הנז׳ היינו בזה האופן שמעתה ומעכשיו הרי אנו נותנים ביד ר׳ שלמה פ״ח הנז׳ סך מאתים גרוש טו׳, ועוד שלש מאות גרוש שטר פוליסה מידינו שיקח מהנבירים סי׳ ברובים הי״ו בעובי״ קושטא יע״א הרי חמש

מאות, ועוד יקח פוליסה ר' שלמה פ"ח הנז' אחר שכבר הוציא הפירמאן ועשה איתו כאת שירוף וישלח איתו לידינו עם ההעתק והזכרון עדות הנז' יחד עם פוליסה של סך אלף גרוש על שמנו אנחנו החת"מ והרי אנו מתחיבים מעתה ומעכשיו לגדל פרע חוב הפוליסה הנז' לזמן שני חדשים מיום הראות הפוליסה והפירמאן הנז' פעה"ק עם ההעתק והזכרון עדות בנז', ואלף וחמש מאות גרוש הנשארים מעתה ומעכשיו הרי אנו מתחיבים בחנו"ש לכתוב שט"ח לריוח היום עשוי בכ"ת ואו' המו' לגדל פרע הסך אלף ות"ק הנז' ופירותיהם לזמן שנה תמימה מיום בא הפירמאן כאת שירף הנז' לידינו בלי איחור ועכוב כלל, ואם ח"ו לא יצא מהחת ידו לעשות אותו כאה שירף כי אם דוקא הפירמאן עשוי בכ"ת כנז' אזי לא למע' ר' שלמה פ"ח הנז' ליקח עלינו פוליסה מקושטא יע"א כנז' כי אם סך שמונה מאות גרוש ע"ד הנז', ועוד הרי אנו מתחיבים מעתה ומעכשיו לכתוב לו שט"ח אנחנו החת"מ על סך אלף גרוש דוקא לזמן שנים עשר חדש לריוח היום מיום הראות הפוליסה והפירמאן כנז' כי סך הכל יעלה שני אלפים ושלש מאות אריות כנז"ל, ואם באופן ח"ו חלילה לא יצא מתחת ידי ר' שלמה פ"ח הנז' להוציא אפילו פירמאן בכ"ת כנז"ל או היה העכוב לסיבת מעות וכיוצא או המניעה לאיזה סיבה דשכיח ודלא שכיח מאיזה אופן שיהיה אזי אין לנו לתן לר' שלמה פ"ה הנז' כי אם מאתים גרייש בעבור הוצאות וכיוצא ותו לא מידי אפי' פ"ק, והמאתים הנז' לו ידשב ר' שלמה פ"ה הנז' מהסך חמש מאות גרוש שנתננו לו מתחילה לחשבון הוצאת הפירמאן הנז' כנז"ל ויהי נשאר חייב ר' שלמה פ"ח הנז' סך שלש מאות גרוש ומעתה ומעכשיו נתחייב ר' שלמה פ"ח הנז' לגדל פרע הסך שלש מאות גרוש הנ"ל לידינו או לכתוב לנו עליהם שט"ח בכ"ת לריוח היום, ובאשר יהיה האופן שבחליבתו של ר' שלמה פ"ח הנז' יהה לעה"ק צפת אתלא נתן גמר טוב עם מע' הרב ר' ישראל הי"ו והאשכנזים החסידים לשלוח אותו לר' שלמה פ"ה הנז' על ענין הידוע לדם, אזי אין לנו לתן לר' שלמה פ"ח הנז' כי אם מאה אריות דוקא לסיוע הוצאות ותו לא אפי' פ"ק, וינכה זה מהסך חמש מאות שאנו נותנים לו עתה בהליבתו כנז"ל ונשאר לנו חוב עליו מהסך הנז' סך ארבע

מאות גרוש ומעתה ומעכשיו מתחייב ר׳ שלמה הנז׳ בחנו״ש לפרוע אותם בידינו תיכף, בלי אחור או לכתוב עליהם שט״ח על שמנו לריוח היום כנז״ל ואין לו עוד לר׳ שלמה פ״ה הנז׳ עלינו החי״מ שום טענה וחביעה כלל לא על שום מין הוצאה ולא על שום ש״ט שבקט לעשות ולא עשה.

כל זה הכתוב נגמר ונעשה ע״י ידינו החי״מ בקנו״ש במרכ״ב שקנו אחרים מידינו ומיד השליח ר׳ שלמה פ״ח החי״מ הנז׳ לאשר ולקיים את כל הכתוב בלי שום שנוי והמורה דלא וכו׳ ודלא וכו׳ בביטול וכו׳ ובפיסול וכו׳ לדעת הרשב״א זלה״ה וחמר וחזק וכו׳ וכח וחזק וכו׳ ועד״א חי״ש פעה״ק ירושלם ת״ו ברי״ח אדר משנת ההקפ״ג ליצירה וקים.

והיתה לבאר שבשורה חמשית כתוב תיבת מסרנו ביני שיטי, בשורת מ״ב כתוב תיבת נותנים ביני שיטי. וקיים שניה.

מנחם מענדיל בהרב מו״ה ב״ב זלה״ה מירושלם עה״ק ת״ו.

יצחק באי״א מוהר״ר אהרן זלה״ה בירושלם עה״ק תובב״א.

שלמה זלמן באי״א מוהר״ר מענדיל ז״ל שפירא.

3) שליחות לקושטא בשנת תקפ"ג

לקיום העדה האשכנזית בצפת.

אנחנו הבאים עה"ח הודענו נאמנה היות אמו"ץ שאנו ממנים שליח מצוה לידידנו הרחכם כמו"ה **שלמה פ"ה אשכנזי** הי"ו מעיה"ק ירושלם ת"ו לעובי"ק קושטא יע"א, להוציא לנו פירמאן מאת המלך השולטן ירה"ע על כל חיזוק ישיבת אה"ק פה עה"ק צפת וטבריה ת"א, והן בעיה"ק ירושלם ת"א, וחברון ת"א, שיהי' לנו אשכנזים היושבים בארבע ארצות הנ"ל ובכל מקומות באה"ק, בל חירות שיש לסודיטעם (החוסים בצל קאנזולען) שלא יוקח מאתנו שום פרוטה למשל אשר בהעיר והמדינה, וכן שלא יהי' רשות למושל וקאדי לשפוט אותנו על שום דבר, רק המשפט שישלח להוואקיל של האשכנזים, או להקונסול היושב סמוך אצל נמל הים בנהוג, ושיהיה רשות לכלל האשכנזים שיהי' להם בית הפלה ולקרוא בתורה בתי בבתכנ"ם בכ"מ שירצו בינותם כמנהג בניהם הספרדים ושום איש לא יחא בידיהון ולקבור מתיהם בכ"מ שירצו מבלי שיצטרכו ליתן שום פ' לשום אדם בעולם, והבתים שקנו בכל אה"ק מכ"ב או שאינו בכ"ב וכן הקרקעות שקנו בכלל אה"ק מתושבי הארץ יבנו עליה בתים, וכן מה שיבנו ויתקנו הנחרבות אין לשר ומושל ליקח מהם שום פ' ולא רמי הפה"ם, בניהם הגרים היושבים מבדינה אחת בחברתה, יכן כל הוקף האקטין המבוארים בקשרי המלכיות, וחפץ ה' בידו יצלח ינתפשרנו עם כ"מ השליח הנז' שילך בשליחתנו הנז' על פי ההנאים האלו שרירין וקיימין עשויים בינינו כהנאי בנויבר בב"ת ואופן הוי"מ כהוגן וכהחוז"ל ומעתה ומעכשיו נתחיב השליח ר"ש פ"ה הנז' להשהרד בכל עוז והעצומות ובנאמנות גו"ש ושעבד גיפ' בשעבד ובחיוב גי"ש להוציא הפירמאן בב"ת עוז והעצומות הנהוג בניתוסי הפירמאנים ע"פ האגרה שיבתוב לו מעלת הנביר הגדול המפורסם סי' קאנטו כבוד מו"ה **אָלִי פַּיגָיוֶתִי** הי"ו, ומחויב השליח הנז' ללכת לארם צובא לפני הנביר הנ"ל עם מכתבינו ובקשתנו ויהי' בל התוקף על כל הנ"ל כתוב ומפורש בפירמאן הנז' בכח גדול וביד חוקה שלא יהי'

פוצה פה ומצפצף, כל זה נתחיב ר' שלמה פ"ח הנז' לאשר ולקיים את כל תוקף הכתיב בכל מאמצי כחו וכיד ה' הטובה עליו, ובכן כאשר יקיים את דברו ר"ש פ"ח הנז' על כל הכתוב בלתי שנוי ותמורה ככל התנאים הנז' העשויין באופן היו"ט כנז', אזי גם אנחנו הח"מ הרי אנו מתחיבים מעתה ומעכשיו ובחגו"ש ליתן לר"ש פ"ח הנז' להוצאות הפירמאן וכל מין צורך הוצאה שיצטרך לב"ב ואינו ב"ב ואילי הארץ וסופרים ועדים וכיוצא בהם כל מין הוצאה גדולה וקטנה והוצאות הדרך ושכר טרחו ועמלו, עד הכל כאשר לכל בכלל ובפרט נתחיבנו ליתן לו סך שני אלפים גרוש. באופן שאם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לו, ואפילו אם ילך ח"ו לו הוצאות עד ששה ושבעה אלף גרוש בלי גוזמא אין לו עוד על סך שני אלפים גרוש הנ"ל אפי' פ"ק, ואף גם זאת אם יהי' הפירמאן הנז' עשוי בכ"ת ואופן היו"ט כנז' יקח ר' שלמה פ"ח הנ"ל זכרון עדות כי' מעלה הגבירים השרים והסגנים סי' אברהם פואה הי"ו, ודומיו, תושבי קושטא יע"א, כתוב ומפורש היית אמו"ן מהפירמאן הנ"ל קראו לפניהם והכירו בו שכתיב וחתום, ועשוי בכ"ת ואופן היו"ט בכל חיזוק שבעולם כנז' וגם נתחיב ר' שלמה פ"ח הנז' ליתן למי שיודע להעתיק הפירמאן הנז' אות באות תיבה בתיבה בלה"ק שנים או שלשה העתקות לשלוח לנו עם הראשון אדם נאמן לידינו עם הפירמאן, אזי מחויבים אנחנו לסלק הסך שני אלפים גרוש הנ"ל למי שיכתוב ר' שלמה פ"ח הנז' שיסלקו לידו תיכף ומיד, ובפירוש התנינו שמחויב ר' שלמה פ"ח הנז' לחנן ולבקש את הגביר סי' אלי' הנז' שיכתוב להעליצי (הציר) הגדול שבקושטא שיהי' הפירמאן כאת שיריף בכל חיזוק. וכן יעשה ר"ש פ"ח הנז' ויתאמץ בכל כחו שיהי' הפירמאן הנז' בכ"ת כאת שירף, ואם פן ואולי ח"ו לא יצא מתחי' ר"ש פ"ח הנז' להוציא הפירמאן הנז' בכ"ת או העיכוב לסבת מעות וכיוצא, או המניעה לאיזה סיבה דשכיח או דלא שכיח מאיזה אופן שיהי' אזי אין לנו ליתן להר"ש פ"ח הנז' כי אם מאתים גרוש בעבור הוצאות וכיוצא, ותו לא מידי אפי' פ"ק ואין לו לר"ש פ"ח הנז' עלינו שום טענה ותביעה כלל לא על שום מין הוצאה ולא

על שום מין ש״ט שבקש לעשות ולא עשה, כל זה הכתוב נגמר ונעשה על ידיני החי״ם בקנו״ש במד״ב שקנו אחרים מידיני וטיד השליח ד״ש פ״ח הנז׳ לאשר ולקיים את כל הכתוב בלי שום שינוי ותמורה דלא וכו׳ ודלא וכו׳ בביטול וכו׳ ובפיסול וכו׳ לדעת הרשב״א ולה״ה וחו״ם וכו׳ בחו״ח וכו׳,

וע״ד אמת ח״ש פה עה״ק צפת ת״ו כ״ב אדר **תקפגימ״ל** לפ״ק.

גרשון מרגליות ישראל במוהר״ש ולה״ה אשר לוריה מנארינסק

יצחק ארי׳ מבראד מרדכי במוהר״ר יצחק ולה״ה יוסף צבי הירש ביחאויש

הק׳ ישעיהו . . . מצפת ת״ו צבי יהודה מטארהאויצק

דוד בהרב הגא׳ מהמעלניק

הק׳ משה שמעון יואלף בהרב הגאון מחמעלניק.

שלמה בהא״א מו״ה ישראל זלה״ה מירושלם ת״ו.

יקותיאל זלמן יהודה ליב. הק׳ יצחק אייזיק בהרב הגאון מאטיק.

חמר ולבנים לההיסתוריה הירושלמית.

עשירה היא ירושלם בתעודות וכתבים עתיקים מההקופה הראשונה אבל דא עקא שהעשר היקר הזה מפוזר הוא ומפורד פה ושם; חבילות של ניירות כתבי־יד שונים, מכתבים ושטרות הנוגעים לקורות ירושלם מלפני מאה ומאתים שנה אנו מוצאים אצל אנשים שונים מן הספרדים והאשכנזים, שירושה היא להם מאבותיהם ואבות אבותיהם, רובם ככולם אינם יודעים כלל מה כתוב בהם; אינם יודעים את ערכם והשיבותם, אינם יודעים שכל שורה ושורה בכתבים האלה מרגלית יקרה היא להיסתוריה הירושלמית, וכמה מרגליות כאלה עוד אפשר להחזירן על חוטי המשי, לזכרון בספר, מרם שתאבדנה כליל ולא יהיה זכר למו,— אבל ישנם ביניהם שאמנם יודעים המה את ערכם והשיבותם, ובכל זאת אינם מתחשבים בדרישתנו, אינם נותנים להעתיק ולפרסם את „הירושה" שלהם הספונה וטמונה תחת התנור והכרים עד שתאך לטמין והעש יאכל אותה.—

אלה—משמידים את זכרונותינו, חוטאים המה נגד ההיסתוריה הירושלמית, וגדול עונם מנשוא!

* * *

חוב קדוש מוטל על כל אחד ואחד שיש לו, או רכש לו, העודה או מכתב ישן הנוגע לקורות ירושלם להוציאו מסחבואו להראותו לעין כל, לגלהו, לפרסמהו בדפוס, אם על ידי עצמו או על ידינו,

אם על ידינו—בבקשה: להמציא לנו את **גופי הכתבים** ע"מ להחזירם כמו שהם, וכל דבר יקרא על שם בעליו. והיה זה חמר מוכן חמר ולבנים לההיסתוריה הירושלמית ולא יאמר עוד: היה ואיננו!

הרשאה משנת תקפ"ה

להיות שזה כמה שנים שהחכם ו' ברוך קובו נ"ע בן מע' הרב המופלא וכבוד ה' מלא כמוהר"ר יוסף המ' בכור קובו וצוק"ל נסע מפעה"ק ירושתיו לערי מערב פניסי והיצין להביא מרף לביתו ונפטר לב"ע שם בערי מערב והק"ש זה עשר שנים שר' ברוך הנז' בהיותו בסתא תילמסאן יע"א הניח ביז' החכם כמוהר"ר מסעוד פולאלי ב' יוסף ן' אילום הי"ו מתושבי סתא הנז' סך שלש מאות וששים דורום לויות היום והן היום כבר מע' מר אחיו של ר' ברוך הנז' הוא הרב הכולל בישראל להלל כמוהר"ר יצחק המכו' מוריני קובו הי"ו אחר שנעשה בירור גו"ש כתחז"ל מפטירת אחיו ר' ברוך הנז' יגם את אשת אחיו הנז' כרת משה וישראל ולו משפט הירושה, ובכן קדמנא ב"ד דח"ל בא מע' הרב כמוהר"י קובו הנז' וכה אמר לנו קנו מטני קנו"ש במדל"ב ס"ך כתחז"ל וכתבו שטר בכל לשון של זכות ויפוי־כח והתמו ותנו ביד מע' החכם השלם והכולל עצום הכ בנן של קדושים שר"ר כמוהר"ר יוסף דוד עייאש הי"ו להיות בידו לראיה טהימנא היות אמו"ן שמו"מ אני מקנה לו ד' אמות קרקע מאחוזתי ואגבן אני ממנה אותו מורשה גו"ש לפקח ולהשגיח ע"כ עסקי ועניני דאית לי תחות כל שמיא ובפרט לתבוע ולגבות מאה ר' מסעוד הנז' וב"כ הסך שלש מאות וששים דורום הנז' הם ופירותיהן במשלם עספ"א וגם לרבות לתבוע ולגבות בכל מקום אשר המצא ימצא זכית עזבון אחי ר' ברוך הנז' ומה שאסף וקבץ מהסתנדרים בעם כסף ושוה כסף בכל מכל כל מחוט ועד שרוך נעל וט"ט שמתי יד מע' המורשה הנז' בידי ופיו כפי ודבורו כדבורי ותביעתו כתביעתי והעמדתו לדין עם כל נברא שבעולם בין בד"י בין בעש"נ כהעמדתי וטענתו כטענתי וגביתו כגביתי וקבלתו כקבלתי ופשרתו כפשרתי ומחילתו כמחילתי ושוברי כשוברי והרשאתו שירשה את אחרים בכח הרשאתי זאת אפי' עד מאה כהרשאתי באופן שכל מה שיעשה מע' המורשה הנז' הכל עשוי ורצוי ומקובל עלי ועב"כ

כאילו נגמר ונעשה מידי ממש מבלי שאוכל לומר לו להקיני שדרית יתך ולא לעוות אלא כך אני אומר למע' המורשה הנז' זיל דון זכי יסב לעצמך והנפק לנרמך ולחולקך וכל מאי דטעינא לך מדינא עלי דידי ליהדר ולא יפסיל ולא יבושל וכו' ואחריות וחמר וחזקה וכו' באחריות וכ"ח וכ"ח וכו' דלא וכו' ודלא וכו' בביטו' וכו' ובפיסו' עידיהן על דברי חרשב"א ז"ל כל זה אטר קדמנא ב"ד דח"ל מע' הרב כמוהר"ח יצחק קובו הנז' ולקיים כל הנז' קנינו טידו קנו"ש במדל"ב מ"ך כתחזיל ועד"א באנו על החתום פעה"ק ירושת"ו בחדש סיון התק ושטנים יהטש ליצירה והשו"ב וקיב.

שלמה משה	ישראל חיים רפאל	הצעיר רפאל
סוזין	סגרי	עוזיאל
ס"ט	ס"ט	ס"ט

מודה אני הח"מ ותהא חתימתי נאמנת עלי כמאה עדים כשרים היות דבר אמו"ן שבכח הרשאתי הכתובה לעיל מניתי ושטתי כידי למע' הח' הש' יהכול אין גוטרין עליו את ההלל רב כהנא משד"ר כמוהר"ר משה הכהן נר"ו ופקד פקדתי אותו בכל כחי הנז"ל לפקח ולהשניח ע"ע העזבון הנז' ככל הכתוב ומפורש לעיל וחפץ ה' בידו יצליח ואינש לא ימחא בידיה וקבלתי עלי ככל התנאים לעיל מבוארים ובלתי מבוארים כדין כל שטרי ההרשאות דנהגי בישראל העשויים בכל תקף לפו"ד כתחזיל ע"פ התנאים אשר התנינו בינינו ולהיות האמת נהדרת ולראיה מהימנא ביד כמוהר"ם הנז' ח"ש פה ע"ה ליוורנ"ו ביום רביעי לח' זיו שנת התקפהש"ש ליצירה והיתה לבאר שהכל נעשה וננמר טידי החמ"ט בקנו"ש שקנו אחרים ממני במדל"ב כהיגן וכתחזיל והכל שריר וברור ויציב ונכון וקיים.

יוסף דוד עייאש.

ס"ט

שטר „כולל" משנת תקפ"ו

ב"ה

מודים אנחנו הח"מ חכמי ורבני וטובי ומנהיגי ומשניחי כוללות עה"ק ירושת"ו הודאה גש"ו היות אמו"ץ שנטלנו וקבלנו מיד מעלת הח' הט' כה"ר יצחק דון המכו' בכור בנבנישתי הי"ו סך שלשה אלפים ומאתים גרושי' ועלה ובא הסך הנז' לכים כו' עה"ק נז' לצורך ההוצאות ובכן בכח המסיר בידינו מכו' עה"ק נז' ומשרי צבאות ישראל הפקידים החכמים הרמים אשר במתא קושטא יע"א בער הסך הנז' שנטלנו מיד הגי' בכור הנז' סילקנו עצמינו וכל הב"א לשב"ק מכל מין זכות וכח ושליטה שיש לכו' עה"ק נז' מכח התקנות וההסכמות חדשות גם ישנות הנהוגות פעה"ק ירושת"ו בכל נכסי עזבון גי' בכור הנז' ונב"ת האשה הכבודה והצנועה מרת מנורה המכו' מינייורו ת"ם אשר ישאירו אחריהם לאורך ימים ושנים סילוק גו"ש עשוי לפו"ד בד"ת באופן היותר מועיל ומספיק וחזי בהוגן וכתחז"ל ומעתה ומעכשיו לא נשאר לכו' עה"ק נז' בנכסי עזבון גי' בכור נ"ז ונב"ת הנ"ז ת"ם שום טו"ת ולא שום דררא דממונא משו"פ ומעלה ועד סך חמשה ושלשים אלף גרושי' בלי גוזמא, אלא מע' נתנו כח ורשות מספיק כדחזי העולה לפו"ד כהוגן וכתחז"ל לתת כל נכסי עזבון שלו בין מתנת מהיום קרנא ופירי ובין קרנא מהיום ופירי לאחר מיתה ובין פירי מהיום וקרנא לאחר מיתה בכל מן צד ואופן שיהיה לכל מה שיחפוץ בין הראוי ליורשו דהינו בנו או מזרעו אם היו יהיה שימצא מהם לאחר פטירתו פעה"ק נז' ובין למה שאינו ראוי ליורשו בין איש ובין אשה בין יחיד בין רבים ובלבד שיהיו מהדרים ירושת"ו דוקא, באופן שכל מה שיוציא משר מגי' בכור הנז' הי"ו ואפי' בחתיטת ידו בלבר בין שיהיה בלשון מתנה או ירושה או בין שיהיה בלשון הקדש בכל צד ואופן שיהיה יוכה ויקבל ויקבץ על ידו בכל נכסי עזבון גי' בכור הנז' הי"ו ונב"ת הנז' בכל מה שזיכה לו כסף ושו"ך וזהב ואבנים טובות ומרגליות מקרקע ומטלטלי וכל מיני דמתקרי נכסי ואין לכו' עה"ק נז' לא אנחנו לא הבאים אחרינו לשב"ק שום טו"ת ולא שום דררא דממונא אשו"פ ומעלה שכבר סילקנו עצמינו ולכל הבאים אחרינו

לשב"ק מכל מין וכות וכח ושליטא שיש לכו' עה"ק נו' כאמור ולא נשאר לכו' עה"ק נו' בנכסי עזבון הגי' בכור הנו' ונביא הנו' שום וכות כלל ועיקר בשום צד ואופן שבעולם ואפילו בכדי שוה אלא הכל ינבה ויקבל ויקבץ כל מי שיוציא שטר זכייה מגי' בכור הנו' בכל לשון שיהיה בין בלשון מתנה וירושה ובין בלשון הקדש בין למה שראוי ליורשו ובין למה שאינו ראוי ליורשו כאמור ואינש לא יטחא בידייהו מן יומא דנן ולעלם ובפירושא אהמר איך בכלל הפשר הנו' מהסילוק הנו' חנאי נוש היה ביניהו ובין גי' בכור הנו' היו שהפשרנו נ"כ על סיוע החיובית באופן שאחר פטירת הגי' בכור ונביא הנו' אין להת בערם לא בער סיוע חיובות כנהיג ולא בער שם טוב כלל וולתי השטה גרושי' שלוקח השיפט בעד הקיסטט כנורע. כי האמור ומפורל נעשה ונגמר מידינו החים באופן היותר מועיל ווהוי ומספיק לפי"ד כהונן יכחויל ובקניש במרלי"ב בלשון מעכשיו בתחויל דלא וכו' ודלא וכו' בביטיל וכו' ובפיסיל וכו' לרעת הרשב"א ולהיה וחי"ח וכי' בחי"ח וכו' ולא יביטל וכו' ולא יפוסל וכו' אלא הכל יהא נידון לזכות ויפוי כח ני' בבי' ונביא הנו' וביך עפי' סברת המאשרי והמקיטי אפי' שתהא סברה יחידית ודחויה מכל הפיסקים ואפי' שלא עלתה עדין על מזבח הדפים וכל המערער ע"כ הנויל מלבר שרבריו בטלים ומבוטלים וחשובים כחרס הנשבר וכרטב שאין בו ממש גם אין רוח חניה ונחי"ש כריך על עקבי ושיטע לנו ישבין בטח ושאנן ועליו תבא ברכת טוב כיי"ר ועי"ר האמוי"ק ולמטהב לחוקיהו חי"ש פעה"ק ירוש' ת"ו בש"א לח' איר מט' הת"ק ושמנים ושש ליצירה והכל שוב וקים וזה רבר השמיטה שבכלל הפשר הנו' היא שאין להם להת לאחר פטירת הגי' בכור נ' ונביא הנו' אפי' סיוע פלאחין נ"כ וגם לתת להם שתי מצבות אשר יכתבו להם שיהיו שוים לא פחות מחמש מאית גרושי' וקיים שניה.

שלמה משה יוסף מנשה יאודה בכמוהי"ר מנחם הלוי

סווין ס"ט ס"ט רפאל נבון ס"ט היו"ט ס"ט

הצעיר חזקיה אברהם הכהן ס"ט הצעיר רפאל עוזיאל ס"ט

כתב בי"ד מחברון משנת תקפ"ט

ב"ה

במותב תלתא כחדא הוינא נחנה בי דינא דחתמין לתתא כד אתו קדמנא הר' ר' משה ב"ר מרדכי מיזיש ור' שמעון מנשה והעידו בפנינו בתו' עדות נמורה איך יודעים בבירור מהחשבונות שעשו אחר נכוי כל העזבון שנשאר אחרי הר' רבי ישראל יפה המדפיס נ"ע כי כל העזבון הנז' בא על ידי אחרים ובפני אחרים נמסר הכל ביד בנו הרב רבי אפרים יפה הי"ו ואחרי נמכר העזבון עם המעות מזומן שנמצא ואחרי נכוי חלקו הנוגע לו מן השליחות נשאר חייב הר' ר' ישראל הנז' סך חמשה אלפים ושש מאו' ושבעה ושמים גרוש' אריות לגוים ברבית קצוצה כל זה העידו בפנינו העדים הנז' בתורת עדות כתחו"ל ולמכתב לחזקיהו לראיה מהימנא ביד הר' ר"א הנז' ח"ש פעה"ק חברון ת"ו בש"א לח' שבט ש' התק"פ ותשע ליצירה והבל שריר וכריר וקים.

חיים יעקב הצעיר ברוך אברהם יצחק רפאל שאול

ן' יקר תורג'מן ס"ט הכהן ס"ט

שטר חזקה משנת תקצ"ב

ב"ה.

לפנינו ערים החי"ט כן באה האשה ט' שיינא ת"ט בת המנוח מו"ה יוסף מצערקוב יע"א, אשת מו"ה מאיר במו"ה צבי הי"ו ואמרה לנו הוו ע"ג וקנו מידי קנו"ש במדל"ב כתחו"ל היות אמו"ן שנטלתי וקבלתי מיד הרב המפורסם מו"ה נתן נטע הי"ו בהרב החסיד המפורסם בקש"ת מהר"ם מענדל זצוק"ל סך מאה גרוש טו"ת ועלו ובאו לידי במשלם עספ"א מפש, ובעדם ובעבורם מחלתי להר"ן הנז' וב"כ את כל חביעתי אשר היה לי בחזקת החצר אני דר בו כעת הנקרא חצר ע"ש הישמעאל מחמוד אל ג'אוני אשר הרב מיהר"ן הנז' קנה חזקת החצר הנז' מיד החכם כמהר"ר אברהם בראשית הספרדי הי"ו וכך אני אומר למע' הר"ן הנז' ליך זי"ל זכי וקני והחזק בכל החצר והבתים הנז' חזקה טעליא כהוגן וכחו"ל וליך שכור מהגוי הבתים והחצר הנז' כנהוג בכל בעלי החזקות דפעיה"ק ת"ו ומעתה ומעכשיו סלקתי ידי ויד ב"כ מעל כל החצר והבתים הנז' וכל מין זכות הנלוה אליה סילוק גו"ש כתחו"ל ולא נשאר לי ולא לב"ך שום שיור של זכות בחזקה הנז' אלא הכל קם מו"ט לחזקה גמורה להר"ן הנז' וב"ך משופה ומנוקה מכל מין טוען ומערער מגירי דילי בכדי להעמיד החזקה מהחצר והבתים הנז' ביד הר"ן וב"ך הי"ו, כל הנז' נעשה ונגמר מידינו דחי"ל בכל האופהיו"ט לפו"ד וקבלתי ע"ע סברת המאשר והמקיים שט"ד כו' וכחו"ח כו' ודלא וכו' בביטול ובפיסול כו' לדעת הרשב"א זלה"ה ובקנו"ש במדל"ב כתחו"ל שקנינו מיד האשה הנז' לקיום כל הנז"ל ועד"א ח"ש יום ג' לח' שבט ש' תקב"ץ לפ"ק פעיה"ק ירושת"ו.

נאם **מרדכי מרכיל** נ"ר **ארי' ליב הכהן**

ונאם **משה** בל"א מו"ה מו"ה **יצחק** זלה"ה **מהאסלוויטש**

ונאם **שלמה זלמן** במוהר"ו **וואלף הכהן**

הנפק שט"ד כר נפק לקרמנא ב"ד דחי"ל ומרי אברר לנא דרא היא חתימת ידיהו דהני סהדי דלעילא דאינון אינון אשרנוהי וקייטנוהי כדחזי ועד"א ח"ש יום ח' אדר ראשון ש' תקב"ץ לפ"ק פעיה"ק ירושת"ו וקיים נתאחר חתימ' ההנפק עד היום חדש ניסן ש' הנז' פעיה"ק הנז"ל.

הקטן **ארי' ליב ליאון**

נאם **חיים** באמו"ר מו"ה **דובעריש הלוי הורוויץ** זלה"ה

שטר בירורים משנת תרי"א

להיות כי מזה זמן שנלב"ע ר' דניאל אלקלעי ז"ל והשאיר אחריו אלמנותו ת"ם ובנו ה"ה הח' ר' שלמה אלקלעי הי"ו לא נמצא באותו פרק פה עיה"ק ירוש' ת"ו ועד יומא כי האידנא הוא עומד בחו"ל ובאותו פרק טינו טע' ב"ד הי"ו טורשים ואפוטרופסים להשניח על כל ענייני ועסקי אלטנת ר' דניאל ז"ל הנז' ובנו ר' שלמה הי' הנז' כאשר מפורש יוצא בכתב ההרשאה אשר בידם והנה נמצא בין גנזי ר' דניאל ז"ל הנז' כמה טו"ת עם מע' ר' ישראל בק מדפים הי"ו ודו"ד שיתבררו מתוך הפנקס ובכן קמנו ונתעורר אנחנו המורשים המטמונים מב"ד הצדק הי"ו הבאים עהח"מ ותבוע תבע מאת מע' ר' ישראל בק הנז' כל הטו"ת דשיכי לאלמנת ר' דניאל הנז"ל ולבנו ר' שלמה הנ"ל ונבה טורא בינו עד שהגיע הדבר לדין תורה ונתרצינו בינינו זה באופן זבל"א וזבל"א ובירדנו אנחנו המורשים חח"מ למע' הרב ר' יעקב קאפילוטו הי"ו ומע' ר' ישראל בק הנז' בירר למע' הרב ר' יצחק יוסף הי"ו ושניהם בירדו למע' הרב ר' שמואל סלאנט הי"ו, אי לזאת מודים אנחנו הבאים עהח"מ הודאה גשו"ק והתא חתי' נאמנת עלינו כב' עדים כשרים היות אמו"ן שקבלנו עלינו כל מה שיגזרו מע' הב"ד הבירורים הנז"ל העי' קבלה גשו"ק כהלכה למשה מסיני בלתי לנטות ימין ושמאל קבלה מלב שלם ונ"ח בלי שום זכר אונס וכפיה ופיתוי וחרטה כלל וכלל. הן מה שיגזרו עלינו מצד הדין הן מה שיגזרו בפשר עפ"י הדין קבלה גו"ש בתחו"ל בקנו"ש במדל"ב מ"ך כתחו"ל שקנו אחרים מידינו לקיום כל הנו"ל וגם שעבדנו גופינו שעבוד גו"ש לדעת הראב"ד ז"ל לאשר ולקים כל היוצא

מפי מע' הבירורים הנז"ל והכל דלא וכו' ודלא וכו' בביטול וכו' ובפיסול וכו' ובפירושא אתמר שגם כל מין טו"ת ודו"ד דאית לר' ישראל בק הנ"ל על כל נכסי עזבון ר' דניאל הנ"ל מחויבים גם אנחנו המורשים העה"ח לקבל כך מה שיגזרו מע' הבירורים הי"ו הנ"ל הן לזכות הן לחובה בלתי שום תערומת דברים כלל ולהיות הדבר אמו"ץ חתמנו שמוהינו שני הצדדים פעה"ק ירוש' ת"ו ביום ט"ז לח' שבט מש' התרי"א ליצירה והכל שו"ב ואמת ויציב ונכון וקים.

הק' ישראל בק הצעיר חיים יצחק הצעיר יעקב שאול

מרפים פיואנטי אלישר

ס"ט ס"ט

בפנינו עדים החת"מ חתם מע' ר' ישראל בק מרפים הי"ו וגם מע' המורשים השנים הנז"ל וקנינו אנן סהדי מאת שלשתן הנ"ל קנו"ש במו"מ כד"ת בתחז"ק וקיום כל הנז"ל בלי שום שינוי ותמורה כלל וכלל והכל שו"ר ובריר ואמת וקים.

הק' אלטיר יעקב משה והכהן

משה בכור יצחק מאנ"יר

ס"ט

זכרונות מרובע „בב חוטה"

ברובע העיר המזרחי הנקרא „בב חוטה" (במקום גבעת בצעתא') התיישבו החלוצים הראשונים; רוב הקבוץ האשכנזי במאה החולפת גר אז ברובע הזה, עוד נמצאים בו היום בתים וחצרות השייכים ליהודים *) יש לנו פרק גדול ע"א הרובע הזה שנפרסם אותו באחת החוברות הבאות, לפי שעה אנו נותנים בזה שתי העודות בתור זכרונות מרובע הזה. עתקה מגופי הכתבים הנמצאים בידינו:

6) שטר מכירה.

להיות לראי' ביד ר' יוסף רעכטמאן איך שמברתי לו חצי החצר שיש לי בבאב חאטע עם חצי החאקורע שנמצא בתוכה בור אחד ומב' רוחות יש לה דרך השוק גם נמצא בתיכה סאברעם ובחצר יש בור אחד ובתים כמה שיש בו כ"ז מכרתי לו מכירה גמורה בלי שום טו"מ ופ"פ ודו"ד כלל בער סך חמשה עשר נאפאליאן זאגע־15 נאפאליאן וקבלתי מר' יוסף הנ"ל התילה פרעון חמשה ריבל סיגנציעס ומותר המעות מהויב ר' יוסף הנ"ל ליתן לי בעת לקיחת הקושאן על שם ר' יוסף הנ"ל גם ההוצאות הנצרך למקום משפט ולמוכטארעם מחויב ר' יוסף הנ"ל ליתן מכיסו ואני ח"מ מחויב ליתן עם ר"י הנ"ל להיכן שצריך למקום משפט או למקום אחר הנצרך ולהשהדל עביר המכירה, גם אם יצא איזה מערער על חצי החצר וחצי החאקורע הנ"ל מחויב אני ח"מ לסלק כל מערער שיבא על ר' יוסף הנ"ל וכ"ז נעשה בתוקף ועוז כתוקף כל השטרות ובקנא"ם ובמד"ב בביטול כו' ובפיסול כו' לדעה הרשב"א ז"ל באתי עה"ח יום ה' שמות תרל"ו עה"ק ירושלם ת"ו

נאם מרדכי לפשיץ

*) חצר כולל ווארשא, חצר כולל אסטריך והחצר של הא' רחל גרין.

ג) קיום זכות חזקה.

ב"ה

בטוחב תלתא כחדא הוינא ובאו לפנינו הרב הישיש מו"ה אברהם מאיר ב"ר ירמיה ומו' הילל ב"ר ירמיה והעידו בתורת עדות באם לא יגיד כד"ת שר' פנחס בהרב ר' יוסף מסלוצק החזיק בחצר של הרב ר' חיים קימפלאוועס ז"ל העומד על באב חטי' המבואר עפ"י מיצירויו עם החאקורע וכל אשר לו הנכתב עליו חידו"ע ע"ש הר"ח הנ"ל והשכיר החצר לישמעאלים ולקח דמי שכירות החצר בלי שום מוחה יותר הרבה משלשם שנים רצופים לקח שכירות החצר ע"כ באנו אנחנו בד"צ דכולהות אשכנזים הח"מ להגיד בזה שהחצר הנז' הוא בחזקת ר' מרדכי ב"ר פינחס הנ"ל עפ"י ד"ת כי הבא מחמת ירושה אינו צריך טענה. ולראי' בעה"ח יום ב' עשרה ימים לחודש מנחם אב שנת הרל"ו פעה"ק ירושלם תובב"א.

נאם יעקב יהודא לעווי נאם יעקב במו"ה משה זלה"ה
נאם מרדכי במו"ו אריי' ליב זצ"ל

חותם ב"ד צדק דקה"ל אשכנזים
בעיר הקודש ירושלם תובב"א

זכרון

לחובבים הראשונים

וטובי עסקני הצבור

לעדת הספרדים בירושלם

— חוברת י"ב —

מאת

פנחס בן צבי גראיבסקי

ירושלם — תרפ"ח

כל הזכיות שמורות

דפוס צוקרמן ירושלם

מקדש

לכבוד מורנו ורבנו, עטרת ראשנו, גאון ציון ותפארת ירושלם

הרב הגאון "ראשון לציון"

מוה"ר **יעקב מאיר** שליט"א

ראש רבני ארץ ישראל.

והיה עיניך רואות את מוריך

תמונת רבנו הגאון "ראשון לציון" גאון ציון והפארת ירושלם

מוה"ר **יעקב מאיר** שליט"א

ראש רבני ארץ ישראל

זכרון לחובבים הראשונים

— חוברת י"ב —

פרי הארץ לגאון ולתפארת

הרב הגאון הגדול, צדיק וחסיד, בעל „שדי חמד"

רבי חיים חזקיאו מדיני זצ"ל

נולד בירושלם בשנת תקצ"ה נסתלק בחברון בשנת תרס"ה.

לכבוד ולזכרון רב האי גאון בעל „שדי חמד" הננו נותנים בזה הפרק החשוב שנתפרסם בשעתו אחרי סלוקו של רבנו זצ"ל מאת ידי"ן הרב החכם מר חיים טיכל מיכלין נ"י בירחון הרבני „המאסף" מהרה"ג רבי בן ציון אברהם קוראינקה הי"ו בחדש טבת התרס"ה עם הערותיו של העורך, בשנוים מעטים.—

רבינו חיים חזקיאו מדיני נולד יום ז' בחודש חשון התקצ"ה 1) שמו מלידה היה רק חזקיאו, רק בהיותו בקרים (יעוין הלאה) וחלה אז מחלה עזה, הוסיפו לו גם שם „חיים", ואחרי כן נתפרסם שמו ברי"ת „חח"ם".

שם אביו הרב רפאל אליהו בן הרב המובהק כמוהר"ר רפאל אשר אליהו ז"ל, רבינו בחידושיו ל"מס' מגילה מביא מכתבי יד מ"ז הנ"ל, ישוב בדברי רש"י בשום שכל. שם אמו מ' קאלו וידה.

---

1) מר בן ציון אייזינשטאט בספרו „דור רבניו וסופריו" ח"ב צד 27 כתב דשנת הולדתו של רבינו היה בשנת תקצ"ג, כמדומה כתב כן עפ"י השיר תפלה שהדפיס רבינו בספר „שדי חמד", אשר שם כתב כי בשנת התרי"ג יצא מירושלם ואז היה קרוב לעשרים שנה, ומזה שער כי שנת הולדתו היה בשנת תקצ"ג, אמנם לא כן הדברים, כי הלא ביום ז' חשון תרס"ה חגג רבינו יום מלאות לו שבעים שנה, א"כ אי"א נולד ביום ז' חשון תקצ"ה, ונראה כי יציאתו מירושלם היה בסוף שנת התרי"ג, ובזמן ההוא היה קרוב רבינו לגמור שנת התשע עשרה, ולכנוס לשנת העשרים, ולכן כתב כי היה קרוב לעשרים שנה.

אביו היה מחכמי ירושלם הנכבדים, רבינו בעצמו מהארהו בספרו „מכתב לחזקיהו" בשם „הרב" וכן גם הגאון הגדול רבי חיים פאלאג'י זצ"ל מתארהו „הרב הכולל" „מנקיי הדעת שבירושלם", וראשי הבי"ד הגדול שהיו אז בקושטא כותבים עליו פרי עץ צדיק „אילן שורשיו מרובים". גם הזקנים שבירושלם מעידים כי אביו היה מסוג החכמים הצנועים והיראים החרדים מאד לדבר ה', ורבינו ז"ל בהידושיו למס' ר"ה מביא מכתבי יד אביו פירוש על פסוק וילך ראובן וישכב וכו'.

אחיו הגדול היה רבי נסים שמואל מדיני, רבינו מכנהו „רב אחאי גאון" ומביא בשמו כמה חידושים, וכנראה עשה אחיו איזה חבורים, כי כן הוא לשון רבינו בספר הנו' בחידושיו למס' שבת דף ל': „מצאתי כתוב בפרק כל כתבי הקדש לרב אחאי מע' הרב כמוהר"ר נסים שמואל מדיני נר"ו וז"ל לשון של זהורית, אמר רב כל תלמיד וכו'.

לרבינו היו גם שתי אחיות, אשר בהן התפאר.

רבינו התגדל מילדותו על ברכי חכמים ורבנים מפורסמים וביחוד עם הגאון הגדול ראשון לציון מוהר"ר יצחק קובו זצ"ל 2). בין רבותיו היה גם הרב הגדול מוהר"ר יוסף נסים בורלא ז"ל שהי' ראב"ד בירושלם ונלב"ע בחודש סיון תרס"ג.

עוד בשחר של ילדותו הראה אותות כשרונות נשגבים, מצוינים, בלתי מצוים כלל. בקיאותו הפליאה כל לב. וכל יודעיו נבאו כי עתיד ילד זה להיות מגדולי ישראל, וכשרונו זה נתוסף ונשתכלל מעת לעת ומפקידה לפקידה. וידיעותיו התעשרו גם בספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים, ואפילו ספרי שו"ת וחידושי אחרוני האחרונים היו כמונחים בקופסיה.

חברתו ואשת בריתו העדינה מרת רבקה, היתה עוזרתו בכל דרכיו, התענתה בכל אשר התענה הוא, ובכל חליפות ימי צבאו על הארץ וגדודיו השתהפה כאשה כשרה, והיא נצרתהו כאישון בת עין עד רגעו האחרון.

בשנת תרי"ג בהיותו עול ימים, כמעט ביתי הנערות, והוא לא ידע אף צורתא דמטבע, דחוק היה מכל שאון החיים והמונם, כי כל מעיניו היו תמיד בלמודיו וספריו, אז מה עליו הודו והדרו אביו הצדיק „צדיק חוץ לזמנו וחוץ למקומו" ונשאר הוא בעצמו בעולם הגדול נושא בעול הפרנסה לכלכל את רעיתו ואת אמו ושתי יתומות קטנות, והוא אז

---

2) הוא היה ראשון לציון בירושלם משנת התר"ח ומנוחתו כבוד ביום כ"ד אב בשנת התרי"ד בעית נא אמון, עי' ב„המאסף" שנה ראשונה סי' ה'.

שקיע בעוני ודלות, באין לפניו כל פתח ומוצא למצוא לחמו בירושלם. אז היתה עליו עצת חכמי העדה ובראשם הגאון ראשון לציון כמוהר"ר חיים נסים אבולעפיא זצ"ל (רב חנ"א) שילך לקושטא הבירה, מקום שם קרוביו הגבירים החכמים אנשי שם נחתים, והם בטח לא יעזבוהו ולא יטשוהו.

ושימע לעצה היה החח"ם, ועוד בשנת מות אביו ז"ל העתיק דירתו לקושטא. קרוביו הגבירים, שני בני דודתו (אחות אמו), החכמים סי' יצחק ן' פשט וסי' יוסף ן' פשט (Ben Bachat) והחכם המרומם סי' נסים חיים קאריאו (שהעתיק אח"כ מושבו בחברון) ותלמידו החכם חיים שמואל נר ואמי הכבירה ט' מרים, כלם קבלוהו בכבוד 3) "מפתם האכילוהו" "ויעשו לו בית כסא ומנורה" ולחדרם הביאוהו, גם הרב ר' שלום ארגואיטי קבלהו בסבר פנים יפות.

בראשונה היה נחבא אל הכלים, ויושב דרכו לחלק שעורים בכתב בבתי בעלי הבתים והיהידים, ועל ידי זה קרה לו מקרה רע כי נאבדו לו שני פלינום כתבי יד, והוא לא שם לב, ירק אחרי שנדפס ספרו "מכתב לחזקיהו" מצא כי ע"י החסרון ההוא בא לו בלבול באחת הקושיות של מוהר"ץ חיות, ומצטרך כי ע"י נדודיו בשעוריו מבית לבית נעלמו ממנו כתבי ידו.

אבל לאט לאט החלו בני קושטא, שהיו אז ביניהם מגדולי התורה המפורסמים, להכיר ולהוקיר ערכו, וינשאוהו למעלה ראש, ורבים מרבני עיר הבירה היה להם לכבוד להשתעשע עמו בדברי תורה, ולשמוע דעתו בכל דבר הקשה להם. בין הרבנים הנ"ל שהתרועעו עמו נמנו הרב רבי יום טוב הכהן, הרב רבי נכור אבולעפיא, הרב רבי דוד אלבוחיר, (שהוסיף לקיטים וציונים על דברי רבינו), הרב יעקב הלוי המכונה גיקיטי, הרב ועצום סיקירי ירושלם כמוה' אברהם אשר הלוי, הרב העצום יעקב אלפאנדארי, הרב אברהם אבינדור, הרב מאיר יעיש, הרב ר"ח מנחם, הרב ר"מ ב' חננאל, הרב נסים יעקב ב' דוד, הרב יעקב עלי, הרב ר' יוסף אלפאנדארי, הרב יצחק עקריש; וביחיד הביע ידידות ואהבה וקורא אותם "רב אחאי" למע"כ הרבנים ר' שלמה מחבר ס' מלאכת שלמה,

---

3) בספר "דור רבעו וספריו" שם, בתב כי קרוביו התרחקו מאתו, ולא ידעתי מאין שאב כן, כי בהקדמת הספר "מכתב לחזקיאו" מבואר בכל הדברים אשר מסיפר פה ע"ש.

החסיד ר' יצחק מנשה, ר' משה הלוי המכונה מירקאדו הזו, ר' חיים נשיא, ר' יצחק גואיטע מחבר ספר שרה יצחק.

בין התלמידיו נמנו בעת ההיא החכמים ר' חיים שמואל נר, ר' נסים מתתיהו יאחיה, ור' נסים ן' ציון ן' פשט, ר' נסים יוסף אלנקוה (שנלב"ע בחיפה כ"ו אלול תרכ"ו).

בשנת הרב"כ אנו מוצאים את רבינו בכפר ביגלאר—באשי בבית הגביר סי' חיים ישראל מירקאדו רומאנו ביטי הפסח, ושמה מפלפל בפלפולי דאורייתא דחדי ביה קודשא בריך הוא.

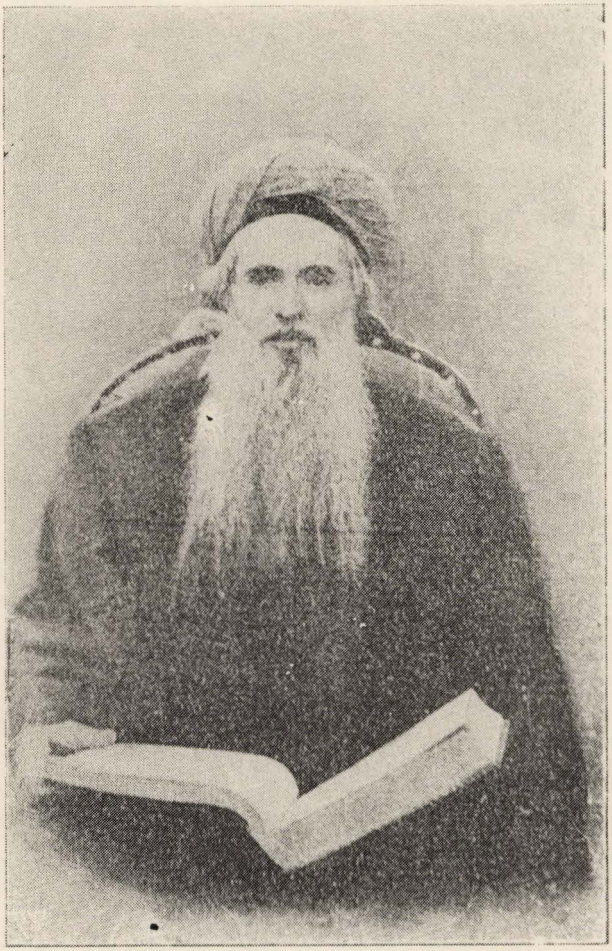
בקושטא חלה רבינו מחלה עזה וקשה, מחלת השקרלטינה (בפי רבינו מהלת חברבורות אדמדמות שרקרקות), וכמעט שכנה דומה נפשו, והודות להגביר החכם כהיר יוסף הלוי מקושטא (שקבע דירתו אח"כ בברוסא) אשר עפ"י השתדלות הרב כמוהר"ר חיים אליה השבונה ניליבי נטר, הויל בכף רב מביסו "טאות ולאלפים" לרופאים ורפואות ער כי שלח ה' דברו וירפאהו.

טעט מעט התישב שמה רבינו, וישקיד על דלתי התורה והעבודה בהתמדה רבה, הציעו לפניו משרת הדיינות, אבל הוא לא אבה שמוע, ויעט בהם, כי נפשו חשקה בתורה לשמה, בכל זאת נראה כי טעם פעם אחת טעם הדיינות, כי אנחנו רואים את הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל מתאר את רבינו "החכם השלם ה ד י ן המצויין בר אוריין ובר אבהן", והוא היה אז פחות מבן שלשים שנה, אבל כנראה לא עמד טעמו זה הרבה ויסר מעליו משרת הדיינות ויהי רק מורה פרטי ומחלק שיעורין להצטמאים לדבר ה', וישתלם ויתכלל בלמודי התלמוד והפוסקים וגם מחכמת הנסתר לא הניח ידו.

אז מסר לדפוס ספרו הנכבד "מכתב לחזקיהו" בעזר תלמידיו היקרים, וביחוד ע"י החכמים נסים יוסף אלנקוה, אברהם גבאי ב' שבתי ועזרא צבי ושמואל קטחי וסי' חיים פארדו רוקום, ספרו נגמר בדפוס בשנת "מכתב חזקיהו" (תרכ"ח) בדפוס סי' בנציון בנימין רודיטי בע"ה איזמיר.

הספר כולל איזה חידושים בששה סדרי משנה, וחידושי נפ"ת לסס' ברכית וס' מועד, ושאלות ותשובות שונות.

בו מראה בקיאות עצומה אף בכל דברי האחרונים, וכשרונו העצום להבין דבר מתוך דבר, ולבנות יסודות ובנינים הרשים אשר לא שערום זולתו, ובו קנה לו שם גדול בין רבני טירקיאה, ושיחיתיו נטשו עברו ים.

פרי הארץ לגאון ולהפארת

הטיגת הרב הגאון הגדול, שר התורה, צדיק והסיד

כקשיית מיהיר **חיים הזקיה מזדיני** זצוק"ל

בעל שדי חמד

בקושטא ישב כשלש עשרה שנה, אבל ראה כי לא זאת המנוחה ולא זאת המרגעה לאיש כמוהו, והישוב בעיר גדולה עולה ביוקר יתר מכפי כחו והכנסותיו, וזה מטריד אותו מלמידו. בשנת תרכ"ו בא לקושטא עשיר אחד מקרים לרגלי מסחרו, ואך החל להכיר את הצעיר החכם הזה, דבקה ונקשרה נפשו בנפשו, ויפצר בו לעזוב את קושטא ושאונה, והוא יענוד לראשו עטרת הרבנות במדינת קרים, מקום שם צרכי הכלכלה בזול, ושמה יוכל להיות שוקד על דלתי התורה, ושמה לפניו "קרקע בתולה" לחרוש חרישו ולנור ניר להגדיל תורה ולהאדירה.

דברי האיש הזה היו כמים קרים לנפש עיפה, לבו השהור של החכם הצעיר הזה החל לפעם לקראת העתיד הנעים אשר צייר לפניו האיש ההוא, ובאזניו נבנסו הדברים כמו רננת בקר המבשרת אור וחיים, כי הן כבר ראה יניכח גם הוא אשר לא קושטא היא מטרתו, כי שמה לא ייכל להתמיד בלמודו לפי חפצו ושיטתו, ומצבו החומרי שם איננו איתן כלל, יטרדות פרנסתו מבהלות אותו תמיד.

על כן, אין פלא, כי נעתר רבינו לדברי האיש ההוא להרחיק נדוד מארץ מולדתו, מקרוביו העשירים והחכמים, ולהיות בידד בטוערין בין הררי הטוירים בתורן בראש הר, וכשכולת בודדה במדבר ציה.

ויבא רבינו בשנה תרכ"ו לקראסובזאר אשר במדינת קרים.

ומצבם הרוחני של אחינו "הקרימצקים" היה אז ברע מאד, נבערים היו מדעת התורה, פירקוביץ (אבן רס"ף) הקראי גזל מהם כל מחטוריהם טני קדם, וישלול מהם גם ספרי הירתם וכתבי ידיהם שהיו להם מימים עברו, אשר בהם התנחמו ובהם ההפארו, ולא די לו לחוטן ההוא שפשט ביוק על התמימים הרם למוץ זיום ורכושם הרוחני, עוד היה חפץ לצורם כרשתו ולהחליטם בהור "קראים", למען הוכיח בזה קדמות ערתו, אם כי הם בעצמם, הקרימצקים, מחאו נגד זה ויצחקו לו ולחלומותיו. ובשנה הרביעית כאשר נסע פירקוביץ למסעי ירושלימה, וכמעט חשבו היהודים שם כי אפס דמע כלה שיר, שאפו רוח, ויתחזקו בלמוד התורה ובחיזוק היראה והעבודה, אפס כי היה חסר להם איש גדול, מוציא ומביא, אשר ילך לפניהם ואשר ינחם בדרך הנכונה והישרה, הרחוקה מהקצוות, קצה הבערות, והפרות החופש וחפריצות.

או, בהימים החסתורים ההם, היפיע רבינו להיהודים הקרימצקים כמו מלאך מישיע, כמו רב חובל נאמן, קברניט מומחה, וכסיבן, שבענג מסרו את עצמם בידו לנהגם עפ"י רוחו וחפצו. בזריעות פתיחות קבלוהו

ועל כפים נטלוהו, וישימוהו לראש ולקצין, ולגאון כל עדת קרים, על פיו יצאו ועל פיו יבאו, ובמשך שלש ישלשים שנה שהיה רועה עדת ישראל בטדינת קרים לא שמענו כי היה לרבינו איזה צער או איזה מכסוך מצד מי שיהיה.

ואך מצא מצא לו רבינו שמה כר נרחב, החל לשקוד על התורה אהובת נפשו ביתר שאת וביתר עז, ולהשרישה עמוק עמוק בלב צאן מרעיתו, וישמח שמחה גדולה לראות כי הרחיב ה' לו, ומצא מנוח אשר ייטב לו, וכי בא אל מטרה אשר אליה היה שואף כל הימים להיות לומד ומלמד, עושה ומעשה, איש חי רב פעלים.

ויקדיש כל ימיו ליסד ישיבות, להרבות בתי אולפנא, וכרבי חייא בשעתו עשה השתדלויות נמרצות לעשות קבוצי תלמידים, ולהאהיב עליהם את התורה; ובנעם מדותיו המצוינות מאז, והיכותיו בקדש הנלבבות, קנה לו לב הכל לאהבה אותו ולירא אותו ולכבד אותו כבוד איש אלהים, ויתהי גם בו הפעולה החזורה, כי בה במדה שאהב הוא את זולתו, אהבו כלם אותו, עד כי מרחוק היה נדמה לנו כי הוא יחד את צאן מרעיתו התדבקו התלבדו כל כך כאיש אחד חברים, ולב אחד ונשמה אחת להם, ורוח החיה בתוכם היה רבינו.

בשנת הרכ"ט מה עלו רבינו בנו יחידו, ולזכרון מחטל נפשו חבר ספר יקר בשם „אור ה'" (כנ' „חזקיאו מדיני עם הכולל) בהעלם שמו, כי רבינו החליט לבל יתפרסם שמו מפני רוב עניתנותו, אבל שלא ברצונו נשתרבבו בהספר איזה דברים המוכיחים כי ממנו יצאו הדברים כבושים, כי בסיטן ע' כדברי הרב ר' יוסף ישעיה פינטרוטילי נזכר „מכתב לחזקיה" וכן כדברי הרחי"ג בעל כפי אהרן שמה בס' קל"ג נזכר בואת, והרבנים הנאינים מסכימי הספר מכנים אותו בשם הרב חמי"ה. וגם הוא מפרש שמה מקימו ב„קראסי באזר". הספר נדפס באזמיר בשנת תרל"ג, כולל תשובות יקרות יפלפולי דאורייתא, כפי סגנון רבינו ושטתו ושליבותיו דחדושת בטוב טעם מפליאות הלב.

ויהי כאשר הניח ה' לו מסביב, או שם לבו להחל הבנין הנהדר אשר שאף אליו תמיד בנין ערי עד, האשכל הנודע שהכל בו, האנציקלופדיה ההלכית אשר התלבשה בדמות ספרו הגדול „שדי חמד" אשר עד היום בכר נתפרסמו ממנו שמנה עשר כרכים גדולים 4) והשאר עודם בכתובים.

---

4) ואלה תוכנם ושם הדפסתם. בשנת תרנ"א נדפסו החלק הראשון והשני

בספרו זה ימצא המעיין הכל על נקלה, כל דין, כל הלכה נחוצה שרשיה, יסודותיה, ענפיה ופרחיה, מהתלמוד עד אחרון שבאחרונים הכל מסודר שמה, במטא ומתן, בשקי"א וטריא ארוך ומפורש ושים שכל, כי עין רבינו המהורה הכל ראתה, הבל שופה, כל הספרים השאלות והתשובות אשר שם יש בנידון אותה ההלכה, הכל עברו בבני מרון תחת בקורת עינו החדה ושכלו הישר, ויאסוף אל ילקוטו מטיטב חלביהם ויערכם בסדר נכון מרהיב עין *).

בספרו זה קנה לו שם עולם, כל גדולי רבני הדור ראו, כי שמה בין הררי מגור וסלעי עד, בין הרי הטוירים הגדולים והגביהים, שמה במקום נשכח מני רגל תופסי התורה, זה מאות בשנים, שמה מאיר כעת

הכוללים את סדר האותיות א' ב' ג' מחלק ד"אסיפת דינים", וגם החלק השלישי הכולל את סדר האותיות א' ב' ג' ד' ה' מהלק ה"כללים", בשנת תרנ"ב נדפס ספר "דברי חכמים" (אשר הוא החלק התשיעי מהספר שדי חמד ראה הלאה) בשנת תרנ"ו נדפס החלק הרביעי והוא כולל סדר האותיות ד' ה' וא"ו ז' מחלק ה"אסיפת דינים" והקונטרים "מערכת התן וכלה" וגדפסו גם החלק החמישי והשישי הכוללים "מערכת חמץ ומצה" ח"א וח"ב, וגדפסו גם החלק השביעי והשמיני הכוללים את סדר האותיות וא"ו ז' ה' ט' י"ד כ' מחלק ה"כללים", בשנת תרנ"ז נדפסו עוד הפעם השלשה חלקים הראשונים, וגם הספר "דברי חכמים" והוא החלק התשיעי, אחרי אשר קבע דירתו בארץ הקדושה הדפים בשנת התרס"א את החלק העשירי והאחד עשרה. והוא "פאת השדה" לחלק ד'כללים מסדר האותיות א' ב' ג' ד', בשנת תרס"ב נדפס החלק השתים עשרה והוא כולל "מערכת ימים נוראים" (ר"ה ויום הכפורים) וקונטרים גדול בענין מציצה, בשנת תרס"ה נדפס החלק השלשה עשר והוא כולל את הלמ"ד מחלק ה"כללים", וא"בעת החלקים האחרונים נדפסו אחרי פטירת רבינו, עוד נדפס לרבינו קונטרים קטן ויפה השייך גם הוא לחלקי ה"שדי חמד" והוא הקונטרים "פקועת שדה" אשר הדפים רבינו בשנת התר"ס בהור "הוספה להמאסף" והוא כולל שורת ופלפולים הרבה סובבים על הדברים שכתב בספרו "שדי חמד", ראה הלאה בתולדותיו.

*) טיבותא לשקי"א לדטויל את ספרו מתחלה הה' מר סובלסקי, ואח"כ ר' יוסף לעוו בווארשא אשר השתדלו לשים לב להדגיה וליסות הדפוס והגיור, בעת אשר הטהבר בעצטו הוא היה רחוק טטקום הדפוס ומתחום מושב בני ישראל.

ח. מ. וויר"ו

אור לישרים, אור נוגה, הספיץ לארץ ולדרים עליה, ועד מהרה החלו לבא אליו בכתובים גדולי רוסיא ואונגריא, מצפון אפריקא וממזרח אסיא, לשאת ולתת עמו, וכמו לשולחני מפורסם הריצו כולם מעותיהם, שאלותיהם ותשובותיהם, בבקשה לחוות דעתו ולהביע הכרעתו, וספרו „שדי חמד" נהיה כל כך מפורסם, עד כי למעין ישיתוהו עתה רבים מרבנינו לפסוק מתוכו הדין כמו מפוסק ידוע ומפורסם מכבר, ודעתו החלה להיות מכרעת גם בדברים הכי נשגבים. וכמעט אין מורה הוראה רב ודין שלא ימצא הספר „שדי חמד" בארון ספריו.

במשך הזמן הזה הכירו בני הדור את ערכו האמתי של תלמיד חכם צנוע ועניו זה, כי מלבד שהוא גאון ההלכה, הבקי המציין, מלבד כל זה, והאיש חזקיהו מדיני הוא גם עניו מאד, בעל טוב טוב, ובעל מדות תרומיות אשר היו לנס, ובתאר „צדיק וקדוש" התפרסם בכל קצוי ארץ, וכשהיו מזכירים „הצדיק הקרימי", או „הצדיק הקרסיבזרי", כבר היו מבינים הכל למי מכוונים, ורבים מרבנינו וגבירינו, חכמים וחוקרים היה להם לזכות ולכבוד כאשר התכבדו לראות פניו הטהורים ולהשתעשע עמו איזה שעות, גם אדירי החכמה כמו הרכבי וחויאלסאן, אשר שעו הרבה במצב יהודי קרים ותולדותיהם, בשומם מעיינם במציאות פירקוביץ וזיופיו, מצאו להם לנכון לנדוד אל מקום שבת רביני להתענג על זיו פניו, ולדבר עמו פה אל פה, וירבו להללו ולשבחו ולפרסם טיבו של של אותו צדיק ברבים.

אחד מגדולי השרים העליונים במלכות כבדהו לבקרהו בביתו, יחד עם שר הפלך, לרגלי איזה מלשינות שהלשינו לפניו על רבינו, אשר יתגורר בתעודת מסלה זרה, שר הפלך דצטרק בפני שרי הסינאט כי לבו לא יהנהו לנגוע לרעה באיש האלהים הזה, המצטיין במדותיו היקרות, ואשר נאור פניו לכל עדתי אור וחיים, השר ההוא התפעל מאד למשמע אזניו, ויחליט לבקר בעצמו את הרב בביתו, בלוית שר הפלך, ולהחות על קנקנו. כאשר נכנסו שני השרים לבית רבינו, היה אז רבינו יושב שיח על גבי אחד הספרים התלמודיים אשר העמיק להגות בו, ומראהו היה אז נאוה מאד, מלא הדר, בטיהר בגדיו הנקיים, ופניו המאירים, ולבנת זקנו התניצץ בינות הספרים המאליפים שהיו עיטרים אותו מסביב, רבינו מריב הגיה וחשוב לא הרגיש בכניסתם של השרים, ושניהם עמדו משתהים ומחרישים לרעת האם לבני אדם הוא או למלאכי

מרום 5) או לאחד משרידי הקרטונים, בעוד רגע, והרב הרים ראשו, וירא לתמהינו שני שרים שעמדו על גבו, את האחד הכיר תיכף לשר הפלך, ומהכנעתו של זה לפני השני הבין כי אחר מגדולי המלכות לפניו, ויקבלם בסבר פנים בהירים ובהבעת רצון וכבוד, ענות חן ותומת צדק, עד כי השרים לא יכלו די התפלא על החזון הנפלא אשר לפניהם, אז נגש אליו השר, ויהדק כף רבינו בכפו, ויאמר לו, אל תירא, ארוני הרב, אנכי אמליץ בערך לפני הוד מלכנו, למען תוכל לגור בכל רחבי ארצנו באין מכלים דבר. וכן היה. כי בא לו רשיון מיוחד מהסינט הקיסרי על זה.

גדולי עשירי רוסיא, בראיתם כי הוא מנער כפיו מקבל מתנת כסף, ובחפצם מאד להנותו ולהטיבו, החלו להמנית על ספריו, ועיד התחרו כל אחד להשאיל או לתת לו במתנה ממיטב הספרים אשר בספרותנו התלמודית, חדשים גם ישנים, למען יהיה לו די חומר לבנין ספר, הגדול; בין העשירים ההם הצטיינו ביחוד הגבירים ר' דוד יצחק פינקעלשטיין מביאליסטאק שבא אח"כ לעיה"ק ת"ו, הרה"ג ר' חיים יעקב (וועלוז), הרה"ג ר' ישעיהו ברלין (ריגא), הרה"ג ר' חיים יעקב נפתלי, ור' משולם זלמן (ווארשא), ורבינו רשם על כל אחד מהספרים איזהו שאול, ומי הוא שאול, ואיזהו קנין כספו, או שקיבל במתנה שלא ע"מ להחזיר 6).

כה בלה רבינו ימיו כימי השלוח ההולכים לאט, בשקידה על התורה, בהפצת מעיינותיו חוצה, בהטבת המדות, לא רדף אחרי התפנוקים, בצע כסף לא אהב, ולוא אך הגה איזה נטיה לזה, כי אז היה יכול להתעשר מטש, כי אהבת בני ישראל אל רבינו זה בכל מקום שהם, היתה חזקה ועזה, והיה להם לכבוד לוא נאות לקבל טידם איזו מתת כסף או מתנה אחרת, אבל

---

5) בעת האחרונה בימי חליו, בין הרופאים הרבים שבקרו את רבינו, היו גם שני רופאים מובהקים ונכבדים שאינם בני ברית, וכאשר ראוהו התפלאו על מזגו היפה, גם בעת מחלה, גם בעת צרה, האחד מהם אמר כי יצר לו כי אחרי היות רבינו בארץ הקדושה שש שנים, זו הוא לו רק הפעם הראשונה שראהו, ואך עתה זכה להכיר איש גדול הרוח כזה, והשני אמר אין זה כי אם איש אלקים.

6) ובספר הצוואות אשר הניח רבינו פקד וצוה כי כל הספרים הכתובים בהם כי ניתנו לו במתנה ישארו הקדש גם לאחר פטירתו וויחלקו אותם לחמשה חלקים וינתנו לחמשה ישיבות כלליות אשר בירושלם עמ"י הגורל, והספרים אשר כתוב בהם כי הם שאולים יחזירו אותם תיכף לבעליהם, ושאר הספרים הרבים מקנת כספו הקדיש לבית החולים הכללי „משגב לדך", ראה הלאה בסוף תולדותיו.

הוא נער חצנו מקבל דבר, וישנא מתנות 7), וכל אשר היה בא לידו היה מחלק ללומדי תורה ולחיזוק הישיבות, גם את בנותיו השתדל להשיא לא לאילי כסף או מיוחסי עם, כי אם דוקא לאלה אשר הכירם ליראי ה' נאמני ארץ אשר הבטיחהו להתחזק בתורת ה', והוא בעצמו השתדל להעלותם בגרם מעלות התורה, בתפארת ארם, ומכל שכן את הלמידיו הוקיר מפז. בין נכבדי תלמידיו נמנו הגבירים האחים לביה פסח בקרסיבאזר ולביה ברוך בקרטש.

בשנת תרנ"ט החליט רבינו לעזוב את ארץ נודו ומכורתו, ולשוב אל אדמת הקדש, ארץ מולדתו 8).

הגביר ר' דוד יצחק פינקלשטיין הציע לפניו כמה פעמים כי יחדיו יסעו אל ארץ הקדש על הוצאותיו כיד העשירים, אבל אח"כ הסתבך הגביר הנ"ל במשפטו עם השר פאן קליינגיל"ם על דבר המעינות המינרלים בטשינסטיכאוו, ועל כן לא אסתייעא מלתא, ויסע הרב לבדו, הוא ואשתו ואחד מתלמידיו מר אברהם נסים אשכנזי עמ', ויעל ויבא ירושלימה.

---

7) בבא רבינו ירושלימה בסוף שנת התרנ"ט, אזי כמובן מאליו היה מצבו רע ופרנסתו מצמצמת מחסרון משכורתו התמידית אשר היתה לו מהרבנות בקארסו באזר, ורבים מידידיו טוקירי וחיבבי שמו הטהור החלו לשלוח לו איזה סכומים לחזק עמודי פרנסתו, ונדיב נכבד אחד מרוסיא שלח לו המשה ושבעים רו"כ, בעת ההיא נמצאתי בבית רבינו בהיותי אחד מבאי ביתו, והוא אמר לי, אשאלך ידידי, מה אעשה בכסף הזה, כי אני הנה מצאתי עצה יותר קלה שלא לבא לידי דוחק, בהתבוננני להקל ולצמצם הוצאותי עד היותר אפשר, וא"כ למה לי לקבל מתנות כסף? א"כ איפוא אשלח את הכסף חזרה לבעליו, ואני השיבותיו כי אחרי שהנדיב הקדיש את הכסף הזה, אחשוב כי ייטב לו להנדיב אם כבוד רבינו יחלק את הכסף הזה פה לעניי ירושלם מלשלוח לו את הכסף חזרה, והוא בניעם דברינו, השיבני יפה אמרת, ומסר בידי ובידי עוד אחד מידידי את מחצית הכסף לחלק בין ת"ח עניים צנועים ספרדים, ואת מחציתו השני מסר ביד אחד מרבני האשכנזים לחלקו גם הוא בין ת"ח צנועים ועניים אשכנזים, וכן עשה בכל הסכומים אשר הגיעו לו, כי את כולם חילק לדברים שבצדקה.

8) חשקו הנטרף ואהבתו הגדולה בהיותו בחו"ל לשוב לקבוע דירתו בארץ הקדושה ניכר מתפלתו היקרה בדרך שיר הנדפסת בספרו „שדי חמד" אשר שם ישפוך שיחו ורוחו לאל עליון לזכותו לשוב ירושלימה ולהיות עצמותיו קבורים בה או עכ"פ באחת מני עיירות האחרות מארץ הקדושה, חברון צפת טבריא.

פה נתקבל בכבוד והדר כראוי לאדם גדול כזה. זקני הדור שהיו מכירים אותו מילדותו התפלאו עד כמה השקידה עושה, וישתאו אל הארז הגדול הזה המשפיל עצמו כאזוב קיר, אם כי עפיה שפיר ואינביה שניא.

מה מאד שמח רבינו להתבונן על הקדמה דגדולה שעשתה ירושלם מאז לכתו ממנה עד היום הזה, במשך ארבעים ושש שנים, כמעט יובל שלם, בשעה שהיה הוא בירושלם היתה עודנה בשמטותה וחרבנה, בכל רחיבותיה היה יי"ש ישמון, גלי אשפה היו ממלאים כל חצרותיה, בתיה היו שפלים, ואם כלל בני ירושלם היה אז בשפל המדרגה, על אחת כמה וכמה מצב בני עמנו המעטים מאד, בלי בתי צבור, כאין בתי חסד ומפעלי צדקה, ומה מקולקלים היו אז הדרכים, ומשער יפי והלאה, שער הגיא, היו תלי תלים של ערמית עפר, והיה פחד להתהלך שמה יחידי, ועתה, אחרי כיבוד שנים, מה רב ההבדל, ירושלם התנערה מעפרה ומשמטותה, שיקים חדשים, דרכים חדשים, רחובות חדשות, פרורים חדשים אשר רובם מבני ישראל, מספר בני עמנו, בן פורת יוסף, עלה על מספר שאר כל התישבים, וכמה בתי חסד נפלאים מתנוססים בחיצות ירושלם בכל עבר ופנה. הכרכרות מתקשקשות בחוצות, קול מסלת הברזל מצפצף וישיר שיר הקוה, מבשר אור, ישע, חיים, פרנסה, ובכל מקום אשר העיף רבינו עינו עליו כמעט לא הכירהו, כמו עולם חדש נפתח לפניו, כגן עקים, ומה מאד עלץ לב צדיק זה על כל אלה.

בין כל בתי החסד המרובים והנהדרים אשר בירושלם, מצא חן בעיניו יותר ביה"ח הכללי „משגב לדך" ועל כן מצא לו לחובה להטיל את הבית הזה בכל כחו ואבטיריטתו ויכתוב בספר הבית כדברים היקרים האלה:

מכתב לחזקיהו

ב"ה בלב מלא תורה וברכה לה', זביתי להכנס בשערי ירושלם, לחבק עפרה, ולנשק אבניה, רום ידי אשא לאלקי ישעי בשאפי אויר ארצנו הק' הטלא חיים, חסד, וטהרה הקדש, בכל פנה ופנה, בכל קרן זוית מתנוססים מפעלים כבירים אדירים כלם כמעט טובים וברורים, כלם כיננו למטרת צדקה וחסד, ולכל לראש מצאתי את שאהבה נפשי את המפעל הנחמד ודנעים בית דחולים הכללי „משגב לדך" שמטרתו להמציא עזר והרופה לחולי עמנו בלי כל הבדל כספרדי כאשכנזי, היכף כאשר דרכתי על מפתן הבית, ראיתי והתבוננתי כי לפני מתנוסס מפעל ענקי,

היכל חסר ורחמים, בנוי בנוה, ארמון על משפטו, תל תלפיות, הסדרים מאד נהדרים, ההנהגה מאד מצוינת, במדת רחמים בולטת ובלי משא פנים, מנהליו המה אנשים מצוינים, נשואי פנים ממבחר חכמי העדה העוסקים במצוה זו שלא ע"מ לקבל פרס—עד כי מרוב התרגשותי, מהרתי וכתבתי ידי בספר תעודת הבית: כי מימי לא היתה לי שמחה יותר גדולה מאותה שהיתה לי בשעה בקירי את הבית הזה. והנה מאז ועד עתה, שמתי לבי לחקור ולדרוש יותר, והנה, האח! מצאתי ראיתי כי לא טעיתי בשקול דעתי גם הפעם, וברוך ה' אשר לא השבית בית כזה מירושלם! ובחפצי להיות אחד מאלה אשר גם יקדישו מכחם לטובת הבית הזה, אמרתי אל לבי: להקריב על מזבח אהבתי להמקום הקדוש ונעלה הזה, מנחת דל, קרבן מלת, מאשר חנני ה' ביומי עניי, ולהעלות כעת על מזבח הדפוס בציון איזה מאות עקסמפלרים של ספרי החדש „פקועות שדה" על שם הבית הזה ולטובתו, ויהי רצון מלפני ה' שיקובל ברצון ויהיה זה שכרי!

ואתכם נדיבי הלב איעץ ואבקש: אם יש את לבבכם להטיב לציון, אנא! זכרו נא את בית החולים הכללי הזה „משגב לדך"! העלוהו תמיד על לבבכם! בואו לעזרתו! או תדעו כי ניר לכם בציון! אשרי האיש המושיע את הבית הזה אשר פקוח אלפי נפשות יש בו! או או תשועו—וה' יאמר הנני! ויסיר טבם כל מחלה וישם לכם שלום וברכה.

כעתירת המדבר בצדקה מקרב ולב עמוק.

הצעיר חיים חזקיהו מדיני המכונה חח"מ הי"ו

שהיה אבד"ק קראסובאזאר ובעת אבד"ק חברון ת"ו.

בפיו דבר רבינו, ובידיו מילא וידפיס היכף את ספרו „פקועות שדה" בתור הוספה ל„המאסף" ואיזה מאות עקסמפ' הקדיש לטובת הבית הזה, הספר הזה מכיל איזה הערות והשנות שבאו לו מגדולי ישראל על ספרו הגדול „שדי חמד", ומזה נראה ג"כ גודל צדקתו של רבינו, כי איננו מעמיד על דבריו, ובאשר הוכיחהו הרב הגאון ר"ב זקהיים זי"ל על דבריו בספרו מערכת אלף סוף סיום י"ג, בדין שומן ששהה שלשה ימים בלא מליחה, מיהר והורה על השמטה שנעשתה שם, וכמעט רצה לפרסם ברבים לבל יסמכו על דבריו להלכה, לולא עצר בעדו הגאון רבי שלמה הכהן מווילנא זי"ל באמרו כי ימיל בזה מום בקרשים, ובפרט על ספרו „שדי חמד" אשר כולם עונים, מקודש מקודש אחריו.

ביחוד מושך עליו את העין סימן ד' של הספר „פקועות שדה" השייך למערכת א' בספרו „שדי חמד" באות כ"א. בנוגע להשאלה

נקודות מי אמרן? ויש שמה עליו תרעומות מהגאון ר"י שטערן ז"ל משאוויץ, על עוררו השאלה הזאת בעת אשר הכל יודעים והלכתא רווחתא היא כי הלכה למשה מסיני הן.

על כל פנים נעים מאד לראות בזה גדולי רבנינו מתפלפלים על אדות קדמות דטעמים והנקוד, מקצוע שהיה עד כה בסונפוליא רק בידי חוקרים ולא בידי רבנים.

יש להתפלא על גודל הכבוד והרוממות שמחלקים גאוני הדור לרבינו במכתביהם הנדפסים בספר זה.

עוד כולל הספר הרבה ענינים נכבדים מאד.

ולא אך בתסיכה רוחנית הואיל לסער ולתסיך את המפעל הנשגב הזה, כי אם גם בפועל ממש, ומלבד נדבתו החרשית עוד קמץ מעיסתו וירם לשם הבית סך ארבע מאות פראנק בבת אחת בהון "מתן בסתר".

במשך היותו בירושלם, נוכח לדעת כי לא פה המנוחה לאיש שוקט בטבעו כמוהו, פה רבו העדות והמפלגות, המריבות מצויות בעוז והמחלוקות קרוביה, והוא שלוה אותה נפשו, לטען יוכל לבלות גם טפחות ימי חייו בהורה ועבודה, לבל הבייש הגילה וקנותו את ילדותו, כי על כן קבל ברצון רצעה קרובו ומיודעו הישיש החכם סי' נסים קאריאו ז"ל (הנזכר לעיל) לקבוע ישיבתו בחברון מקום שם הישוב קטן ומצער, וע"כ הוא מקום כנוחה לאיש שואף מנוחה ושלות השקט.

אבל גם שם לא הונח לו, כי רבני העיר הגאון הצדיק רבי אליהו מני צ"ל, ואחריו הגאון רבי רחמים יוסף פראנקו זצ"ל (מחבר ספר "שערי רחמים" שו"ת חו"א וחו"ב) שבקו חיים לכל חי, וחכמי העדה נתנו עיניהם ברבינו לתת עליו עול הרבנות, ויפצרו בו עד בוש, באמרם לו, כי בידו עהה להרים את חברון מעפר שפלותה ולהרבית ישובה, וירא כי לא יכול להם, ויאות להעהר ולקבל עליו להיות "חכם באשי" וראש הרבנים בחברון, ומשרתו נהקייפה גם מרמשלה יר"ה, אבל התנה מראש לבל יטרידוהו מלמודי, וע"כ קבל עליו הרה"ג כמוהר"ר סליכאן מני ז"ל האכר"ק חברון שהוא יהיה סופרו ומזכירו הנאמן, לטען יקל הוא מעליו המשא הכבד הזה.

ראשית בעשהו היה ליסד ישיבה בחברון, קטנה היתה הישיבה בלי שם מיוחד, כי לטה לה שם, אחרי אשר אין תכליתה לקבל בסף, כי אם היא כעין קבוץ תלמידים מובהרים של העיר, מובדקים בתורה וירא"ז, ורבינו היה מגיד לפניהם שיעורים שונים יום יום, והיו תלמידיו מתרבים מיום ליום, ומתכבים דבריו, ומיקרים תורתו, ומחקים אחרי מדותיו,

ועל ידי זה הגדיל תורה והאדירה בחברון, וישמח מאד כי עמדו עשה פרי ישוה לו.

גם קבע שעורים לבעלי בתים לכל אחד הראוי לו, וגם הוא השתתף בהם, למען חזק את הלבבות. פעם אחת הייתי עד ראיה איך רבינו משתתף בקריאת „טעם־לועז *) בכל יום במשך שעה אחת בין מנחה לערבית, אחד מבעלי הבתים היה מקריא וכל העם עונים אחריהם, וגם רבינו בתוכם. על תמיהתי הסביר לי הרב כי אם הוא ינהוג בזה קלות ראש אז תתבטל חשיבות הלמוד גם בעיני ההמונים.

וכמו בני יהידה דגליין מסכתא השחדל הוא לא להתבודד באהלו דוקא, כי הרבץ תורה להקים תלמידים ניצרי תורה ויחבב את התורה על לומדיה ותומכיה, ולהחזק להסיר מעל דרך התורה את המכשולים והברקנים, ועל כן כאשר חפצה „חברת כל ישראל חברים" ליסד בית ספר גם בחברון, ורבינו ראה בזה סכנה להתורה, באמרו כי חברון מחוך שהיא קטנה, ונעריה טעטים, והיה כי יבכו כלם ביחיס אז תורה מה תהא עליה, אז התאזר כארי ויעמוד כצר להחפץ הזה, ואם כי כמעט יד כל חוץ העיר היו בזה ליסר ביחיס, לא ניחת מהם, ולא נשא פנים להם, ולא החניפם, ואמר להם כי ביד חזקה ימלוך עליהם, ויכריחם לבלתי סור מדבריו, ותעצומותיו עמדו לו להפריע מחשבת חכיח לבטלה. לעת עתה, כליל.

ביום ז' חשון תרסיה חגג רבינו חג השבעים ליום הולדתו, הדגלים לא נפנפו, הטלגרם שקט במכונו, וחוטיו היו שלוים בהכוסית הלבנות אשר על העמודים, כי אם חג צנוע היה חג המולד של רבינו, ורק בחוג תלמידיו שתו כוסית יין לחיי רבינו, ולא ידעו כי האורב להם מחדר.

כי אחרי איזה שבועות ורבינו נפל למשכב, בני ירושלם ובני חברון עשו כל מצדקי דאפשר להחיש לרבינו העזרה הנחוצה, לא חסו על כל מין הוצאה, וישלחו רופאים ורפואות מירושלם בסכומים מרובים, וביחוד הצטיין בזה בית החולים הכללי „משגב לדך" אשר הרבה בהוצאות כדי להושיט עזרה לרבינו, ומגדולי העיר והסחוזות נסעו המיד לבקר את רבינו, ואת כלם קבל בסבר פנים יפות ונעימות כדרכו המיד בקדש.

גם בימי מחלתו היותר קשים הצטיין רבינו בנקיות, בהתאפקותו

*) זהו תרגום של התורה בלאדיני הכולל דרשות שונות הראויות להמון כמו בערך „צאינה וראינה" שלאשכנזים, אלא שהם טעם לועז עשיר יותר בדרשות ותבלין נעימים.

לבלתי צער את סביביו, לבלתי האנח ולבלתי הראות אותות יאוש, עד כי כלם אמרו, אין זה כי אם איש אלקים קדוש, ואף בשעות שהיה נוסם, עיניו ההפכו וגויתו החל להתקרר, בכל זאת אך באה שעת התפלה, ורנה קם הרב ויתעורר וישע, ויבקש מים לנטילה, ויקפיד על הנקיות, ויליבישוהו טליתו ויהדק הפליו, ויתפלל טלה במלה מראש ועד סיף 9) עד כי כמעט לא ניכר היה כי האיש הזה הוא מהגוססים, אחרי כן עוד הפעם נפל ראשו על הכר וגרונו החל סגרגר ומחרחר, כן קרה ימים רבים חליפות עד כי נלאו הרופאים לנהות לו מזור וכחותיו עזבוהו.

וביום ערב שבת, וערב חנוכה, בשנת תרס"ה, אחרי הצהרים, עת רצה עם ישראל להאיר נר שלום, נר השבת, ונר הנצח, נר החנוכה,— אז כבה נר המערבי, ורבינו חיים חזקיאו מדיני עלה השמימה.

מפני החנוכה לא יכלו להספידו כהלכה, וסימן טוב הוא להת"ח שלא נספד כהלכה, כאשר דיק הספדן הרה"ג הר"ב אברמוביץ, שלא נספד מפני ההלכה שאין מספידין בחנוכה.

אולם אחרי החנוכה ביום הראשון ג' טבת החלו להספידו בכל הקהלות הקדושות בכל בתי החסד ובכל בתי אולפנא, וכל חוצות העיר לבשו אבל במודעות שחורות, ולגדולי הספדנים היה בזה מקום גדול להראות כשרונם.

כאשר נפתח ספר ציואתו ראו בו ענותנותו וגדולתו, סדר ההנהגה, סדר הבקשות, סדר המצוה, הכל מרהיב עין.

---

9) החזון דנפלא הזה, אשר כבר ספרתי אודותיו במאמרי לעיל, ואשר אותו ראוהו עיני ביום ט"ז כסלו בבואי חברונה לבקר את רבינו—לא אשכח לעולם, ביום ההוא לעת ערב באתי בית רבינו, ודהיפא דודיעני כי מצבו בעת ההיא היה כבר מאד, ואך בקושי דניחני לבא אל חדר מטתו פניטה ולהיות שם אך רגעים אחדים. בראותי את רבינו ירדו מעיני דמעות מאין הפוגה, ובקרבי אמרתי אוי לי שראיתי את רבינו במצב נורא כזה אשר גם דיבור קל, גם תנועה קלה לא היה יכול להוציא מפיו בעת ההיא, אחרי רגעים אחדים עזבתי את החדר בסרירות נפש, ואחר חצי שעה נכנסתי לחדר הסמוך לדתפלל מנחה עם הצבור, נמרתי תפלה בלחש והטתנתי לחזרת השי"ץ, ולתמהוני ראיתי כי הוא מתעכב מאד, ועל שאלתי להאנשים הסמוכים לי על פתרון העכבה, השיבוני כי לפני רגעים אחדים מטם החליף רבינו מעט כח, ונטל ידיו והתחיל להתפלל, ועל כן מטתינים עליו לכבודו למען יוכל לענות אמן וקדושה, ויהי בעיני לפלא נשגב אשר לא יכולתי לתת לו שום פשר, כי דוקא, בעת התפלה הושב לו מעט ויתחזק וישב בראש המטה, ויתפלל תלה במלה עד תום כל התפלה.

בטוח אנכי בידידי הרב מו"ה "המאסף" שגם ידפים את הציואה. (הצוואה נדפסה כתומה בספר שדי חמד כרך י"ד).

את ספריו הקדושים והמאליפים אשר לא זזה ידו מהם כל ימי חייו נתן במתנה לבית החולים הכללי "משגב לדך" לסכרם, שמחירם יהיה להוצאות הבית. חזון לא נפרץ הוא בין הרבנים להקדיש דברים שבקדושה כמו ספרים, אשר היה קשור בהם כל ימי חייו, לסכרם לצרכי חול של כלכלת חולים. נבאי בית החולים חסו אז על האוצר היקר הזה לבל יתפזר, וע"כ התעכבו איזה זמן מלקיים את צוואת רבינו ז"ל עד אשר נמצאה להם נדיבה מצוינת בעיר ואהראן (אלג'יריה) שקבלה על עצמה לקנות כל הספרים במחיר גבוה לטובת בית"ח "משגב לדך", בתנאי שכל הספרים יסודרו בביהכנ"ם של חצר בית"ח "משגב לדך", בשם "ישיבת שדי חמד" ושיהיו שמורים ת"י הנהלת בית"ח, אבל פתוחים לפני כל העם לקריאה. ומאז נהיה האוצר הזה למעין ישע לרוב לומדי עיה"ק אשר ירוו בו צמאונם, וביחוד בהספרים יקרי המציאות שבהם.

זה מראה על עומק אהבת אדם שהיתה בלבו. גם מסר זכית הדפסה של כל ספריו להנהלת בית"ח משגב לדך, לטובת המוסד הזה.

בכלל הוא ממנה את הרבנים גבאי בית"ח "משגב לדך" לפקח על נכסיו הרוחנים והגשמים, ובזה הראה כי חבתו להמפעל הנשגב נשארה עד זכולא בתרייתא.

ביום א' עשרה בטבת הספידוהו ברבים ובהתמרמרות בבית־החולים "משגב לדך".

ובאותו היום פתח ההוא ספדנא בבית"ח כדברים האלה:

ובכן נצחו ארזים את המצוקים!

ארון הקדש, והכרובים והמנורה הטהורה נגנזו!

רבינו חיים חזקיהו מדיני איננו עוד! כי עלה השמימה בערב שבת וערב חנוכה אחר הצהרים.

ובאותן השעות אשר העם העברי היה טוכן להדליק נר חנוכה, הנר המראה על גדולתנו מימי קדם, המודיענו כי גם אנו "עם" היינו, עם גדול מלא אנשים גדולים, עם מיושב ומסודר אשר לא ויתר על זכויותיו, ואשר הכיר את קיומו ועצמיותו, ובאותן השעות שהאשה העבריה היתה נכונה להדליק נר של שבת, נר השלום והשקט, נר הקדושה והטהרה. באותן השעות — אהה! ככה אור ישראל! אור ישראל וקדושו, באה לנו השמש בצהרים, וחשכת ליל אופל כסתה עולמנו. והעינים הגדולות והבהירות אשר תמיד היה נשקף מהן נעימות־נצח, תומת־תמיד,

אהבת־עולם, עומק־אין־סוף, העינים הננוהות שהיו תמיד מאירות בתורה מחפשות באורייתא — סיגרו!

מה איום הכאב ומה גדול המחץ!

נתוח גדול כזה שנעשה לעם ישראל, לא על נקלה אפשר לשבוח. וע"כ אין פלא כי מכל קצות העם, כלם כאיש אחד, מכל עבר ופנה, בכל בית כנסת וישיבה, הספידוהו כהלכה, וכל העם נעה בבכיה.

אבל לעשות "הספד" על נאון וצדיק גם ב ב י ת ח ו ל י ם יהיה טוב בעיני רבים, בבית אשר בין כה וכה הננו רוויים אנחות מרות וקשות, אנחות חולים וקצירי ומריעי, דוויים, סחופים, המתהפכים בחלים על משכבם, נאנחים ונאנקים מתוך עצמת מכאוביהם, נתוחיהם וחלייהם, וכה במקום כזה, נוסף לשפוך דמעות גם על מות הבן הגדול לעמו ולארצו, האדם הגדול בתורה ויראה, ושמא תאמרו, וכי פה המקום להרכות בצער ולהוסיף יגון, פה במקום אשר מסרתו היא למחות דמעה, לרפאות, להחיות, לנחות ולהושיע, פה נבא אנחנו עוד להכאות הרוחות הנכאות מכבר, ולהעביר הנפשות העצובות מכבר.

אבל, רבותי מה נעשה, התאפק כל נוכל, כי לן יאי נאמת לסבכי יותר מאחרים, לן יאי להספיד יותר מוולתנו! לנו נכאי בית חולים זה, לא רק נעדרנו עתה ס"נאון וצדיק", לא רק על הפסד "גדול הדור" שהיה בהמנוח אנו מתמרמרים, כי על זה כבר ישבנו גם בכינו בבתי הכנסיות בעת ההספדים הכללים, בתוך כל קהל ישראל, ועינינו ת מ י ד טקור דמעה, אבל אנחנו, אנחנו נ ב א י ב י ה "ה ה ז ה, הפסדנו במותו גם אב ופטרון, חובב הבית הזה ויועצו הנאמן...

ומי מכם לא ידע אהבתו הגדולה למקום הגדול הזה?

בבואי הלום ירושלימה, בשנת תרנ"ט בחודש אב, ויבקר את הבית הזה, תיכף הכיר לדעת כי ברכה בהבית הזה והנהגתו ויכתוב כדברים האלה:

"בקרתי את בי"ח הכללי ורגדול "משגב לדך", והנה מצאתיו "לכל פרטיו, לשמחת לבבי, טוב ומועיל, נחמד ונעים, נוסף על השמועה "ששמעתי, ובלי הפרזה אוכל לומר: כי לא היתה לי שמחה מימי כאותו "יום שראיתי והתבוננתי בהנהגת בה"ח הזה ובכל רגשי לב ונפש "אברך את הרבנים מנהלי הבית ואת נדיבי הלב חמחזיקים בידיהם וכו'."

"יום כ"ב תמוז תרנ"ט "גדולה גמילות חסדים" לפ"ק".

הצעיר **חיים חזקיהו מדיני**

המכונה **חח"מ** הי"ו (מקראסנואר)

אחרי כן נתיישב בירושלם וחקר ודרש היטב מצב כל המפעלים שבירושלים, וביה"ח הזה מצא חן בעיניו יותר, ויכתוב מכתבו הנודע בשם „מכתב לחזקיהו", בפיו דבר ובידו עשה וידפיס את הספר „פקועות שדה" באיזה מאות עקספ' לטובת הבית הזה.

ואחרי כן, מלבד נדבתו הנדיבה מדי הידש בחדשו כיד ה' הטובה עליו ומלבד תמיכתו המוסרית, כמה שהיה משתדל להסב הנאה להבית הזה ולגרום לו טובה בכל אפשריותו, מלבד זה מסר אז על יד שנים מאתנו ארבע מאות פראנק בבת אחת בתיר „מהן בסתר" ויבקש שער יום פטירתו לא יודע הדבר, ונכתב בספר השבין שנתנו בשם „פלוני".

ועיני רבינו היו נטויות על הבית הזה לטובה עד זבולא בתרייתא כי בצוואתו טילא את ידי גבאי ביה"ח הכללי „משגב לדך" למכור כל ספריו הרבים ולהוציא מחירם לכלכלת הבית!

ספריו הרבים והיקרים אשר בהם הגה רבינו יומם ולילה אשר בהם הטביע המיד את עיניו הנעימות, בהם השקיע את ראשו ימים לקח החומד הצליל לבנות הבנין הנהדר והנעלה, בנין עדי עד ספרי הגדול, „שדי חמד", שדה אשר ברכו ה' בכל מכל כל, אשכול שהכל בו, ספריו האלה הוא מקדישם בצוואתו על מזבח הבית הגדול והקדוש הזה; בזה הראה לנו כי מלבד גדולתו וקדושתו, עוד מקום היי בראשו לאהבת חסד כזאת אשר כמוהו לא נמצאה בין אנשים כגילו, להרשות למכור „הרברים שבקדושה" לצרכי „כלכלת חולי" של חולים, כל זה מראה עד היכן הגיעה אהבתו לבני אדם, האהבה האנושית, אהבת הטוב וחחסד האמתית והטהורה שהיתה בלבו.

הצדקה נקראת לפי החסר שבה!

האמת נגיד לכם כי אמנם כבר „ארונו בא' לביה"ח, כי נטפלנו לקיים מצות דברי המת הגדול היה, והבאנו את הספרים אל ועד בית"ח, הלא הם חבושים וארוזים בשקים גדולים, והרי הם תחת ידינו, אבל לבנו לא יתננו לגגוע בהם, עודנו מרגישים את חמיטות ידיו הטהורות שמששו בהספרים, עודנו עומדים תחת השפעת מבטי עיניו אשר היו נטויות אל הספרים הקדושים האלה, ושאנחנו נקח כעת את אותם הספרים היקרים, זכרון רבינו, מצבתו הרוחנית, ולהעמידם בשוק לעיני כל הבאים לקנות, ולהניח לכל ידים עסקניות למשש בקדש קדשים כאלה בתור „סחורה" „ומקח וממכר", פשוט לא נתננו לבנו, ומאד מאר הפצנו גם לשמור פקודת רבינו שמחירם אמנם יצא לכלכלת הבית, ועם זה

משתוקקים אנחנו גם כן שהספרים האלה ישארו אף עפ"י כן במקום אחד בידים אמינות, ושיהיו הספרים גם כן לאיזה זכרון לרבינו. שתיסד איזה ישיבה בשם „שדי חמד" על שם רבינו, ושם יהיו למשמרת כל הספרים באחד כהיום, תחת השנחה נמרצה.

אך להוציא הדבר לפעולה, עוד לא רחלטנו דבר, כמדומה לנו שהעצה הנכונה היא אשר מקורי הגאון ז"ל, דחפצים לעשות דבר לעילוי נשמתו, ירימו הרומת ה', לשם ביה"ח דזה, ביחיד לפדיון הספרים, ער אשר יתקבץ בידינו מחיר הספרים בכם כפי ערכם השוקי, ואז יהא סיפק בידינו ויכולת לנו לנצור כל הספרים כהימם, בבית מיוחד שיקרא בשם „שדי חמד", זה יהיה מזכרת נפלאה, מצבה ריחנית בתוככי ירושלם.

עיד לא הסתיימה גם בעינינו צ ו ר ת ישיבה כזאת וטיבה מה יהא. יהננו מכתינים לעצת חכמים ינבונים ממקורי הגאון ומכבדיו.

אולם מכל אלה, הוובחי לדעה, רבותינו היקרים, את גידל אהבת הגאון המניח להמפעל הגדול הזה.

ועתה כאשר אבדני פ ט ר ן כזה, אב יקר כזה, איש צדיק המים כזה, ונדיב כזה המחייב עשירים, האם נוכל להתאפק מבכי ודספר, האם נוכל להתאפק מלהוויל במים דמעה רותחת, כאש העצירה בעצמותינו ובהגיוננו חלחט נפשנו, אהה! ה' האלהים! מה זה עשית לנו בעת צרה כזאת, כי שתה על כל צריתינו ניספית כאלה!

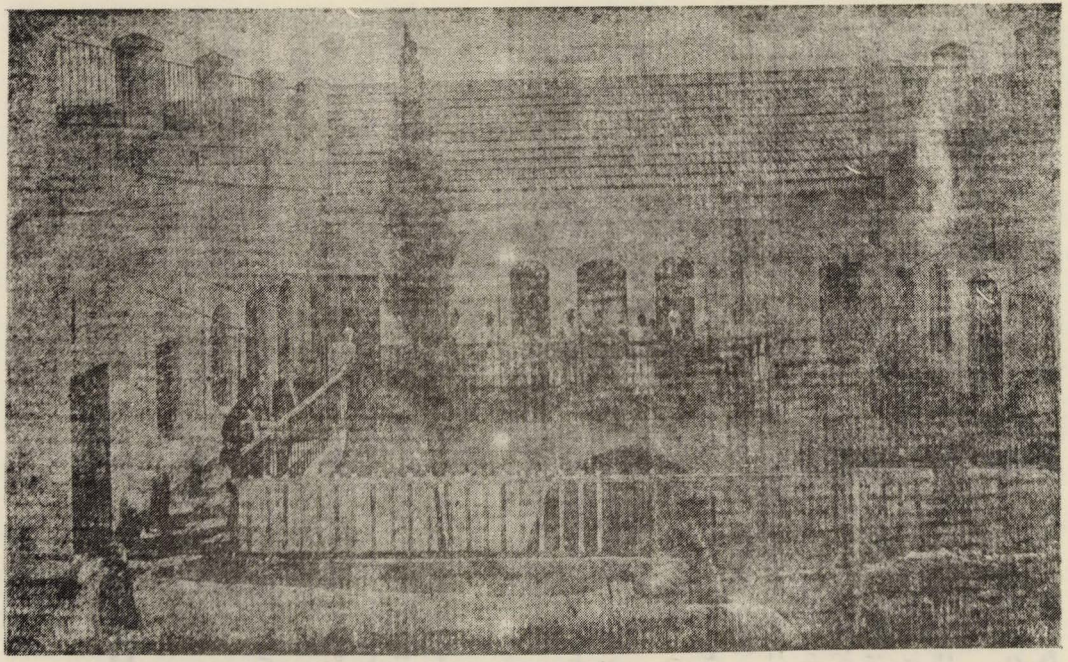
בין כה וכה מצבנו נירא מאד, מחוץ השכל חרב ומחדרים אימה, ערעית רביה נעשות בעמנו בכל מקום שהם, ועל ידי זה, ובסבת המלחמה האיומה בקצה המזרח, גם מקורי הבית הזה דללו וחרבו, והננו בעת אפום ספסרא, על קו־חיד החרב, בשוכבים בראש חיבל, בנואשים ואומללים.

והנה גם מכת־תותח כבד כזה הגיעתנו, מכה רבה, אשר קשה בח חסבל, ובאו מים עד נפש!

אהה! כי נלה כבוד מישראל.

ירושלם עשרה בטבת התרס"ה.

חיים מיכל מיבלין

בית החולים הזה הוא היום היחידי לבני עמנו בתוך חומות העיר העתיקה. מקום שם קן העוני והדלות.
הבית מתנהל ע"י ועד מיוחד אשר בראשו ע"מ דנשיא הרב הגאון ראש"ל עש"ר ראש רבני אה"ק מוהר"ר יעקב משאר שליש"א, ועל ידו הגזבר המוחר מר יעקב תגר, והמזכיר הרב חיים מיכל מיכלין, חברי הועד הם, הרה"ג מוחר"ר בניסין אלקיצור, מר יוסף אלישר, מר יוסף חי פניזל עורך דין, שר נפתלי ברוך, ומר דוד חזן.
האדרים להבית: Hospital Misgab Ladach, Jerusalem תיבת־דואר שלו 90. מספר השלפון 718.

ראשונים כמלאכים

גאוני ארץ, ראשי־רבני עדת הספרדים בירושלם במאה העברה.

מניחתם בבוד על מקום הר הזיתים אשר על פני ירושלם מקדם:

רבי נסים חיים משה מזרחי זצ"ל

בעל „ארמה הקדש" — נלב"ע ח' תמוז תק"ש.

רבי ישראל יעקב אלגזי זצ"ל.

בעל שמע יעקב, שארית יעקב, אמת ליעקב, ארעא דרבנן, קהלת יעקב, שלמי צבור. — נלב"ע ו' תמוז תקט"ו.

רבי יצחק הכהן זצ"ל (מגזע האשכנזים ממשפחה **רפפורט**) נולד בירושלם. בבחריותו הלך בשליחות לכוללות צפת ובשובו מסעו קבלוהו „רב הכולל" באומיר שכהן בה ארבעים שנה. לעת זקנותו עלה ירושלימה ונתקבל לרב הכולל. עמד בראש ק"ק בית אל קהל חסידים שיסד בשנת תצ"ז הרב החסיד המקובל כמוהר"ר נרליה חיון זצ"ל.

נלב"ע י"ז תמוז תקט"ו.

בעל ספרי: בתי כהונה, ארעא דרבנן, קהלת יעקב, שלמי צבור, שלשה האחרונים נדפסו ע"י בנו מוהרימ"א זצ"ל.

רבי מיוחס בכר שמואל זצ"ל.

בעל „פרי האדמה" — נלב"ע כ"ב אב תקל"א.

רבי רפאל אברהם בן אשר זצ"ל

נלב"ע א' מנחם אב תקל"ד.

רבי יום טוב אלגאזי זצ"ל.

בעל שטחת יו"ט, הלכות יו"ט, (קונטרס) גט מקושר, קדושה יו"ט, — נלב"ע ב' אדר תקס"ב.

הגאון מאור הגולה בעל "חתם סופר" כותב בהלכות בכורות וחלה להרמב"ן זצ"ל "וסביבו נסעדה סעד גדול מגברא רבא יקירא גאון עולם מוה"ר יו"ט אלגאזי זצ"ל, מכירו הייתי לשעבר בהיותו שליח מצוה בפ"פ דמיין קרוב לשנת תק"ס והארץ האירה מכבודו ואמנם עדיין לא הגיע לחצי כבוד הראוי לו וכו', עיין "תולדות גדולי ישראל" ושם הגדולים החדש. — ואחרי הסתלקותו של הרב החסיד המקובל כמוה"ר שלום שרעבי זצ"ל ביו"ר שבט תקל"ז, עמד הוא במקומו בק"ק בית אל קהל חסידים.

רבי רפאל משה בולה זצ"ל. נלב"ע ו' סיון תקע"ו.

בעל ספרי: גט מקושר, חיי עולם, זכות משה.

רבי יעקב משה עייאש זצ"ל נלב"ע ח' טבת תקע"ז.

רבי יעקב קוראל זצ"ל

היה מבית־דינו ומסלא מקומו שנה אחת אחריו.—נלב"ע כ"ח שבט תקע"ה

רבי יוסף רפאל חזן זצ"ל.

בעל חקרי לב, ומערכי לב—נלב"ע כ"ג חשון ש' תקפ"א.

רבי יום טוב דאנון זצ"ל.

בעל "כבוד יום טוב—נלב"ע ח' מנ"א תקפ"ג.

רבי שלמה משה סוזין זצ"ל נלב"ע כ"ה כסלו תקצ"ו.

רבי יונה משה נבון זצ"ל — נלב"ע התי"ר

רבי יהודא נבון זצ"ל. — נלב"ע כ"ג כסלו תר"ה

רשימת "ראשי הרבנים" מהמאה הנוכחית תבוא בחוברת הבאה.

הישיבות העתיקות בירושלם

לעדת אחינו הספרדים יצ"ו.

ישיבת "כנסת ישראל" נוסדה בש' תק"ב ע"י הגאון הצדיק עיר וקדוש רבי **חיים ן' עטר** זצ"ל, בעזרת גדולי עטנו בליוואָרנא.

ישיבת "בית אל" לחכמי הקבלה. נוסדה בשנת תק"ג מהרב המקובל הנודע רבי **שלום שרעבי** זצ"ל, ומאז ועד היום ירביצו בה תורת הקבלה.

ישיבת "חסד אל" נוסדה בשנת תרי"ג, בה יש אוצר ספרים גדול וחו"ר הספרדים מתפללים ולומדים שם שעורים

ישיבת "בית יעקב" פרירא מאמסטרדם. ובראשה עמד הרב הגאון רבי אברהם אשכנזי ז"ל.

ישיבת "כנסת יחזקאל" לשם תפארת הגביר המנוח ס' יחזקאל ששון ז"ל מבאמבי. הישיבה הזאת עלתה בתפארת לומדיה. בה היו נאספים כמה רבנים וחכמים ללמוד בתורת ה', ובראשם הרב הגאון רבי יצחק מפראג ז"ל.

ישיבת "שבת אחים" מנדבת הגביר ס' משה פינצי ז"ל מווינה, למדו בה כמה ת"ח ובראשם הרב הצדיק כמוה"ר אהרן עזריאל ז"ל. בעל "כפי אהרן".

ישיבת "סי גדליה" למדו בה כמה ת"ח ובראשם הרב הגאון כמוה"ר יעקב שאול אלישר ז"ל.

ישיבת "פחד יצחק" מבוקרשט, למדו בה כמה ת"ח ובראשם הרב המובהק כמוה"ר יוסף עוזיאל ז"ל.

ישיבת "ר' גרשון לוי יצ"ו". למדו בה כמה ת"ח ובראשם הרב המובה"ק כמוה"ר אפרים משה ז"ל.

ישיבת "פאר ענוים" למדו בה ת"ח שעות קבועות ובראשם הרב המובהק כמוה"ר יצחק ב. חיים ז"ל.

ישיבת "סי' שאקו" למדו בה ת"ח אחר חצות ובראשם הרב הטופ"א כמוה"ר חי ידידיה סוזין ז"ל.

ישיבת אח"ד (על כי יסדוה שלשה עשר אנשים) ולמדו בה בכל י"ם ובליל ששי ובראשם הרב המעשה כמוה"ר שבתי אקשוטי ז"ל

ישיבת "חסד ואמת" להרב הגדול יקיר גירון זי"ה.

ישיבת "בעלי בתים" למדו בה כמה בעלי בתים שבאו לשבון כבוד בארצנו הק' בכל יום מצהרים עד הערב, והרב המובהק ח"ר אהרן פריורא ז"ל דרש לפניהם בכל יום: עד מניית הרב הגאון יש"א ברכה וצ"ל נהגו לסדר בה מניית רב חדש.

ישיבת חרבון נוסדה בשנת תרל"ח.

ישיבת "סי' יוסף ענו" למדו בה ת"ח ימים מספר בשביע ובראשם הרב כמוה"ר חיים פאדרו ז"ל.

ישיבת "חמד בחורים" למדו בה כמה בעלי בתים ובראשם החכם השלם כה"ר חיים יעקב בורלא ז"ל.

ישיבת "מחזיקי תורה" נוסדה ע"י צעירי חכמי הספרדים יצ"ו.

ישיבת תפארת ירושלים הכללית.

ישיבת "שדי חמד" יכב"ץ. למזכרת הגאון הגדול צי"ע רבינו **חיים חזקיהו מדיני** זצ"ל שנלב"ע ביום ג' כסלו ש' תרס"ה לפ"ק אשר הניח כל ספריו לטובת ביה"ח הכללי "משגב לדך".

ישיבת „פורת יוסף" יכנ"ץ.

פסוק אל מקום מקדשנו ונשקף אל הר הבית

ישיבה כפולה היא:

ישיבת „פורת יוסף" לליטוד ש"ס ופוסקים.

ישיבה „עז והדר" ללמוד חכמת הקבלה.

בנין גדול, יפה ונהדר, מרהיב עין כל איש ביפי־גזרתו מבית ומחוץ; נבנה באסנית מיוחדה וכולו אומר כבוד וגאון לערת היהודים בעיר הקדש ירושלם ת"ו, הדרת קדש חן ויופי־אצילי שפוך עליו.

הישיבה הטפוארה הזאת נוסדה מעובן שהקדיש הנדיב הצדיק הסנוח כה"ר יוסף אברהם שלום וצ"ל.

יותר ממאה חכמים וכחורים לומדים בה; קרוב לשבעים מהם מקבלים פרס חדשי.

ההכנסה באה ע"י הפקיד הראשי, הגביר היקר מר משה אברהם ששון נ"י.

חברי ההנהלה: הרב הראשי, ראשון לציון, ראש רבני א"י רבנו יעקב מאיר הי"ו, הרה"ג הרב ר' נסים אלישר נ"י הרב ר' בן ציון חזן נ"י, והאדון מר אליהו שמעא נ"י, והאדון מר ברוכוף נ"י.

בבית הכנסת טבפנים לצד מזרח אבן שיש מכרזת ואומרת:

הבית כנסת הזה נגמר בנינו בחודש ניסן שנת הרפ"ג על ידי הפקידים בכח הממשלה הי"ה הרה"ג הראש"ל ראש רבני א"י כמוהר"ר יעקב מאיר והרה"ג נסים אלישר והאדונים נסים נחום ואליהו שמאע ומשיח ברוכוף העי"א מעובן הנדיב היקר צדיק תמים כמוהר"ר יוסף אברהם שלום נ"ע ונשלח על ידי הפקיד הראשי כבוד האדון משה אברהם אליהו ששון יצ"ו מעיר כלכתה יע"א יהי' זכר הנדיב לטובה ולברכה לנצח נצחים תנצב"ה, אכי"ר. ועל המשתדלים יונעם להאריך ימיהם בשוב ובנעימים אכי"ר.

לנד כל אותן הישיבות הגדולות מעדת הספרדים בחוץ לעיר, בפרוריה ושכונותיה. שעוד נשוב לדבר בהן בחוברות הבאות.

הרה"ג ראש אב"ד מקודש מוה"ר **אהרן עזריאל** זצ"ל בעל "כפי אהרן".

הוא היה אחד מגדולי הרבנים בירושלם שבה נולד. תורה חכמה ויראת ה', מדות נעלות, תבונות רמות ונפלאות התלכדו ובאו בו. בצדק ומשפט, בהשכל ודעת שפט את עמו ולאורו רבים הלכו.

החבצלת (י"ד סיון התרל"ט) פרסמה אז המכתב הבא לקטן:

קול נהי נשמע מציון.

אהה! וי לארעא דישראל דחסרא גברא רבא! הי חסיד, הי עניו, הרב המופלא בנסתר ובנגלה, קדוש יאמר לו, הפלא ה' חסיד לו, ראש אב"ד מקודש כמוהר"ר **אהרן עזריאל** בעה"מ ס' "כפי אהרן" (ישאר ספריו אשר ערנה בכתובים) נתבקש בישי' של מעלה ביום ט' לחו' סיון בעיר יפו תיו שהוליכוהו בפקידת הרופאים לשינוי האויר, הן בעון זה כמ"ה שנים סבל יסורים קשים בטחית הלב, ומזה שנתים ימים בעוה"ר כבר נתייאשו הרופאים, ועכ"ז בסובלי חילא"ם היה עובד עבודת הקדש לילה כיום ויעיר להגות בתורת אמת! וביסים נוראים ר"ה ויוה"כ וחג הסיכות הק' דחק את עצמו ועמד ש"צ בקיק בית אל יכ"ץ והתפלל בכונה עפ"י סידור האר"י דקדוש וזה"ה בקיל ערב המשמח אלקים ואנשים, מאן דחמא חמא השראת שכינה על מ צ ח א ה ר ן. ירושלם תתן קולה! וי לאזילה וי לחבילה, כי הייתי ויילה, אם אבא לפ"ט בשבחיו אחת לאחת, חולשת מוגי לא התנני, כללא דמלתא אין לנו תמורתו! והיום הזה תכף בבא השמועה רעה מרוב אנחתי וגם חולשת מבעי לא יכולתי לבא העיר להתעסק בהספדו, ובכיתי בביתי וצעקתי בקיל מר! וכבר הרבנים גדולי ישרא' נטפלו בהספדו כראוי לכבודו ולא נחו ולא שקטו והוכרז בכל שוקי ירושלם ביטול מלאכה ונהאספי בקיק גדול ירוע מזמן דרמב"ן ז"ל כי ישראל וגעו בבכיה בקינות והספד וכבוד גדול עשו לו, ואחיך קם ועמד מע' רב אחאי גאון, ביצ נא קרישא הרב המופלא ראש אב"ד מקודש כמוהר"ר יעקב שאול **אלישר** יצ"ו, ודרש בקיל מר במדרש ויראו כל העדה כי גוע אהרן וכו' הספר מר עד שכל הקהל נזלו עינידם נדרי נחי דמעה בכי גדול ויללה עד לטאר מה אענה ומה אומר ולבי חמרמר **אבד חסיד מן הארץ** וי להאי שופרא דבלי בארעא, והארץ רוע התרועעה, יהי' תנצב"ה ולא ישמע שוד ושבר בגבולינו, אלקים יחננו ויברכנו.—ויען לא יכולתי לבא העירה להתעסק בהספדו מרוב חולשתי, אמרתי אבא העירה לעורר הבכי והאנחה להוציא יגוני ואנחתי וצערי ברבים, האל ברחמיו מחץ מכתו ירפא ונסו יגון ואנחה, והיתה הרוחה, ובהר ציון תהיה פליטה ובא לציון גואל, לקבץ נדחי עמו ישראל, בב"א. הצעיר **אברהם אשכנזי** ס"ט.

בית חנוך יתומים, בירושלם ת"ו.

(לעדת הספרדים תכב"ץ) *)

אם כל מי שהיה חי בארץ ישראל היה סובל נוראות: עוני, דחקות, לחץ ומחלות, על אחת כמה וכמה היו תמיד סובלים אלו הפעוטים אשר נופל עליהם להתיתם מהוריהם בעודם באבם, והיו תמיד נתונים נתונים תחת גורלם המר, ללא לחם וללא חינוך, ורבו אפטרופסיהם, ועמהם רבתה גם עזובתם, באופן אשר השעיר הראשון לעזאזל היה תמיד היתום הנדח והאובד, בלי חמות אב, ובלי הגנת אם אהובה.

ולמרות גודל הראגה אשר הראו תמיד פרנסי העדה להיתומים האומללים, על ידי עזרה בצורת תמיכה יתרה, חלוקה יתרה, בכל זאת היו היתומים תמיד הסובלים התמידים, מאפס מקום מנוחה, ויד משפלת ומחנכת.

וע"כ קמה התעוררות עוד לפני כחמשים שנה ליסד בתי יתומים. הראשון היה הגאון הגדול מוהרי"ל דיסקין זצ"ל, אשר עוד בשנת תר"מ יסד בית היתומים הידוע. גם מבני דור החדש, מנדיבי אשכנז, יסדו אז בית היתומים הפרנקפורטי עפ"י התעוררותם של הפרופיסור צבי גרטץ ז"ל ומר גוטשלק לוי ז"ל, וזה האחרון היה פתוח אמנם לפני יתומי כל העדות, בלי הבדל, אבל מספר היתומים שם היה כל כך מוגבל ער כי אי אפשר היה להתחשב עמו. לעומתו, בית היתומים דיסקין היה באמת מכיל מספר מרובה של יתומים, אבל ברובם הגדול היו מעדות האשכנזיות, בעת אשר היתומים של העדה הספרדית ובנותיה, מצאו עפ"י רוב דלת נעולה, זולת אחדים בתור יוצאים מן הכלל.

סיף דבר, בשנת תרס"ב רבו כמו רבו יתומי הספרדים, באופן מבהיל, והדרישה ליסוד מוסד מיוחד בעד האומללים האלה היתה נמרצת

*) חומר המאמר הזה נמסר להמערכת ע"י הרב חיים ס. מיכלין הי"ו.

מאד. ממש התגוללו אז יתומים אומללים באלה בחוצות קריה ללא עזר וללא תומך, מה שגרם לשחיתות המדות, ולחילול ה׳.

אז קמה ההתעוררות נמרצת, בין עדת הספרדים יפרחי חכמיה קמו וייסדו „בית חנוך יתומים" לעדת הספרדים בשנת תרס״ב, ויקחו דירות יפות בשכירות, ושם נאספו מספר חשוב של אומללים, שקבלו שם חינוך מצוין, בתורה ועבודה, ויכלכלום שם בכלכלה בריאה ולבושם וינעילום, ולנקיון שהיה שורר במוסד יצא שם בהור סמל ומופת. נשיא הבית היה אז הרב הגאון מוהר״ר יעקב מאיר שליט״א (עתה ראש רבני אה״ק ת״ו) וראש הרבנים בעת ההיא הגאון הגדול מוהר״ר יעקב שאול אלישר וצ״ל (המכונה ישי״א ברכה) היה מאציל גם הוא מהודו על הבית, והיה חומך בו בכל אפשרויותו.

גבאי הבית ומיסדיו היו החכמים הצעירים מהמצוינים שבנוער התלמודי הרבנים מוהר״ר אברהם פילוסוף הי״ו, עתה חבר משרד הרבנות הראשית באה״ק ת״ו. מוהר״ר יוסף מרדכי הלוי הי״ו, עתה חבר הבד״צ ונשיא עדה הספרדים, מוה״ר בן ציון עוזיאל הי״ו (כעת ראש רבני יפו ותל אביב), מוהר״ר חנניא שבתי הי״ו (כעת ראב״ד בק׳ מצרים) ועוד חכמים אחרים.

בשנת הרס״ד השתדל הגאון נשיא הבית לרכוש לשם המוסד אחוזת נחלה מצוינת במרכזה של העיר, ויפנה לאחד מידידיו במסקווא, האדון משיח ברוכוף הי״ו, ע״י טלגרמה, לאמר: „נחוץ לנו סכום 1500 לירא לקנות מגרש גדול בן 6000 אמות מרובעות, העומד על אם הדרך ברחוב יפו. למען בית היתומים הספרדי. בכמה תוכל לעזור לנו? ותחול עליך ברכה".

תיכף באה תשובה אופינית כזאת: „הסך 1500 לירות תקבל תיכף ע״י בנק עותמן. ביחס לתנאים שלחתי מכתב".

תוכן המכתב הוא: כי משפחת מר ברוכוף (הנדיבים אברהם ויצחק ז״ל, ויבדלו לחיים אחיהם יעקב ומשיח ברוכוף הי״ו) מוכנה לא רק לשלם המחיר המלא של הקרקע, אלא גם לקבל עליה כל הוצאות הבנין עפ״י ארדיכל מומחה, ושיהיה נהדר מאד. בתנאי, שלא תקובל שום נדבה, למטרה זו משום נדיב אחרת. עד גמר כל הבנין כלו ושכלולו.

כמובן שהתנאי „הקשה" הזה נתקבל ברצון.

תיכף ומיד נקנה המגרש, ע"י הרב הגאון נשיא הבית הי"ו באמצעות הרב חיים מיכל מיכלין נ"י, מבעליו מר דובער שטיינהארד (ז"ל) בלינדון. ואח"כ נגשו אל הבנין, ובמשך קצת יותר משנתים ימים הוקם כמו על הבית הגדול והנהדר הזה המתנוסס כהיום להפארת בישראל.

בשנת תרס"ו חונך הבית בהדרת כבוד, באספה עם, ושם אוספו כל היתומים בחדרים נהדרים מלאים אויר ואור ברחובה של עיר במרכזה של רחוב יפו.

הבנין עלה לנדיבים הנז' בערך 140,000 פרנק זהב (מלבד מחיר הקרקע).

במשך הזמן ורמו זרם נדבות מהמון נדיבים בוכארים ספרדים ואשכנזים, והמוסד התפתח יפה יפה. ומשם יצאו עד היום כמה רבנים שוב"ם, דרשנים, בעלי מלאכות, בעלי מקצועות מדעים. וכו' וכו'.

המוסד התנדנ יפה עד מאד עד הרע"ד היא, שנת פרוץ המלחמה העולמית, אז נסתמו כל מקורות הכנסות המוסד, המנהלים נמצאו במצב מיואש, את היתומים שהיו להם קרובים, לוא גם קרובים רחוקים, שלחו אותם אליהם. והכי—עלובים שהיו עזובים לגמרי נשארו במוסד עד שנת תרע"ז, עד גמר המלחמה. בינתים פרץ הצבא הטורקי אל תוך המוסד ויכבשהו לצרכיו הוא, והוא עשה בו שמות נוראות—החריב הרהיטים, שבר את הדלתות וחלונות, וישתש בעצים לצרכי בישול והסקה.

המראה היה נורא ומבהיל.

וככלות המלחמה, וישובו הנבאים לקחת את המוסד תחת ידיהם, חשכו עיניהם מראות את החרבן והשממה אשר גרם הצבא. עד כי למען לשכלל שוב את הבית כבראשונה היה נחוץ סכום כאלפים לי"ש, לברק הבית ולרכישת רהיטים, ותיקונים שונים.

אז פנו הנבאים אל כבוד חברת „פרו פלישתינא" בנא אמון, להשר הנכבד ברון פיליקס מנשה בראשה, בבקשה שירימו הם סך שני אלפים לי"ט ע"י ועד הצירים של ההנהלה הציונית באה"ק למען עשות כן

התיקונים הדרושים, והחברה הכבודה הנ"ל נענתה לבקשה הזאת, ותשלח הסכום הזה, והם, יחד אתנו, ואת ועד הסיוע האמריקאי בהנהלת מרת סופיא ברגר. החלו שוב לאסוף מספר רב של יתומים עזובים מחללי המלחמה, ויחד עם יתומי אוקריינא עלה מספרם לגיון, וכלם התחנכו היטיב כחמש שנים במוסד הזה.

עד אשר הוקם בבוקריה הישנה מקום מקלט ליתומי אוקריינא, ויוציאו את היתומים ההם ויוליכום שמה, ואת יתומי עדת הספרדים עזבו לאנחות ללא עוזר וללא תומך...

מאז מתחבטים המנהלים ונלחמים עם כל המאורעות למען השיג האפשרות לנהל את הבית על בסיס נכון ומשוכלל, וידם קצרה!

ובין כה וכה ויתומים רבים של העדות הספרדיות סובלים נוראות באין להם מנוחה נכונה, במוסדים אחרים אין מטפלים בהם, לפניהם כל הדלתות סגורות, ההנהלה באה אמנם לעזרת מספר מוגבל של יתומים מדוכאים, אבל השאר מה יהא גורלם? לא נשאר לפניהם אלא אם לדפוק על דלתות בתי החנוך של העדות הנכריות אשר מצודתם פרוסה על אומללים כאלה לאספם ברשתם, או לחזור על הפתחים. האם אין מי מהנדיבים, יהיו מי שיהיו, שיתעוררו לשים קץ למצב האיום הזה, ולמצוא אפשרות של תמיכה ביד ההנהלה למען יוכלו להרחיב יריעותיהם ולשכלל הבית עד כדי לאסוף בו כל האומללים הללו למען יקבלו בו חנוך דתי וטהור כראוי לורע קהל ברך ה'!!

תמונת הרב הגאון המפורסם

מוה"ר בן ציון אברהם קוינקה הי"ו

עורך "המאסף" וראב"ד בעי"ק ירושלם ת"ו לעדת הספרדים

וחבר בהרבנות הראשית לא"י

ב״ה
ירושלם שלהי ניסן תרפ״ח.

שלום וברכה לכבוד ידידי הרב החכם, סופר נכבד,
מעלה זכרונות חשובים מתהום הנשיה ומר **פנחס בן צבי גרייבסקי** יצ״ו.

ידידי, מחברותיו היקרות קבלתים אחת אחת ברצון ובחביבות, כי באמת הטיב כת״ר לעשות, כי אם כל זכרון, כל רשימה, כל תולדה חשובה לנו מאוד, להיות אבן פנה בתולדות עמנו הגדול, ואף כי זכרונות כאלה מתולדות גדולינו בארץ מולדתנו היקרה והחביבה אשר עליה שפכו אבותינו דמם כמים אשר הם יקרים לנו מאוד, ובלי תפונה יודוהו ויברכוהו מקרב לב כל אלה חובבי ארצנו ומולדתנו עד מאוד.

ועל דבר דרישתו לקחת גם אנכי חלק בזה ולרשום לו קצת מתולדותי וכו׳, הנני שולח לו רצוף בזה תולדה קצרה מאוד אשר לקטתי מספר תולדותי וזכרונותי הגדול אשר אנכי עסוק כעת לכתוב אותו אשר בו יבואו תולדות וזכרונות ורשימות בארוכה מכל רבותי־וחברי, ומכל ידידי ואוהבי בארץ ובחו״ל, יותר משני מאות רבנים, חכמים, מופלגים, תורנים, אשר ראוים להיות שמם חקוק בספר התולדה, השי״ת יזכני לגמור אותו וגם להדפיסו והנני מוקירו ומכבדו ודי״ש

בן ציון א. קואינקה
עורך „המאסף",
וראב״ד בעה״ק ירושלם ת״ו
לעדת הספרדים,
וחבר בהרבנות הראשית
לארץ ישראל.

„הרב הגאון המפורסם רבי בן ציון אברהם קואינקה שליט"א, נולד לאביו המנוח היקר באדם כמהר"ר אברהם קואינקה ז"ל בעה"ק ירושלים ת"ו בשנת תרכ"ז. משפחת קואינקה שרשה מארץ ספרד, 1) ובימי גלות ספרד הנודע נדדה מקינה ותלך עם חלק גדול מהגולה אשר הגלתה לעיר סלוניק ותתישב בה, כשלש מאות וחמשים שנה השתקעה המשפחה הזאת בעיר סלוניק, ורק בראשית המאה השביעית החלו לבא אחד אחד מבני המשפחה הזאת לירושלים והתאזרחו בה. ראשון לבאים היה דודו רבי משה קואינקה אחי אביו ר' אברהם, ואבי אמו, ואחרי שנתים או שלש בא גם דודו הרה"ג החסיד המקובל האלקי ר' וידאל קואינקה זצוק"ל אשר עשה לו שם עולם בגודל חכמתו בנגלה ובנסתר ובחזוק חסידותו, וכמעט כל חכמי הקבלה בירושלם בדור ההוא ושאחריו היו מתלמידיו ותלמידי תלמידיו, ואמנם כי לדאבון לב לא האריך ימים וכבן נ"ב שנה בחו' אדר תרכ"ב או תרכ"ג עלתה נפשו הטהורה השמימה, שני האחים היקרים האלה היו החובבים הראשונים מהעיר הגדולה סלוניק לבא לירושלם, ואחריהם עד משך שנת הארבעים, הרבו לבא ירושלימה לאט לאט כמו חמשים משפחות ובהן משפחות מיוחסות גדולות, כמו משפחת בן וינסטי, אלחסיד, אנג'יל, אלשיך, שרירו, ועוד.

בבא הרה"ג ר' וידאל ירושלימה הזמין את אחיו הקטן כה"ר אברהם לבא עמו, ואמנם לא שמע אליו באומרו כי ירושלם (לפי מנהג העת ההיא), היא רק לחכמים או לזקנים, ואנכי לא חכם ולא זקן הנני, (כי אז היה בן כ"ח שנים) ומה אעשה שם, ובפרט קשה היה לו להפרד מכל אוהביו וידידיו בעיר הגדולה סאלוניק, ויותר עוד להפרד ממסחרו אשר היה מספיק לו די פרנסתו בריוח ובכבוד. ואולם מהעת ההיא לא מצא שם נחת, מסחרו החל להתמוטט, כל ילדיו כששה או שבעה במספר מתו זה אחרי זה ולא נשאר לו כי אם בת אחת יחידה, ובאחרונה נפל גם הוא למשכב ויגיע ממש עד שערי מות, אז ברגעים הנוראים ההם נדר כי אם השי"ת יקימהו מחוליו יבא להתישב בירושלם, והשי"ת שמע לקולו וישלח דברו וירפאהו, ואחרי ימים אחדים, כאשר הוטב מצבו לגמרי, ביטל את מסחרו ובמעט הכסף אשר נשאר לו שם לדרך פעמיו ויבא לירושלם בשנת תרי"ח. בבואו לירושלים קבלו אחיו הרב הצדיק ר' וידאל באהבה ושמחה

1) עד היום נודעה עיר בשם COENCA במדינת ספרד, והרב בספר זכרונותיו כתב להוכיח, כי משפחתו היא מהעיר ההיא, ועל שמה נקראה שם משפחתו בשם קואינקה.

גדולה, ויאמר לו אל תירא בני ואל תפחד, אמנם כן בימים הראשונים תסבול מעט, כי ארץ ישראל נקנית ביסורין, ואמנם לא זכות קטן זה לך כי זכית להתישב בירושלם בהיותך במבחר ימיך, ותראה כי השי"ת יצליח בידך ואחריתך ישגא מאוד, וגם תזכה לבן אשר תשמח בו הרבה וכיוצא מדברים כאלה לאמץ ולחזק לבבו. ברכת הצדיק נתקיימה לגמרי כי אחרי עבור זמן מה פתח לו בית מסחר קטן, ולמרות מעט הכסף אשר היה לו, ולמרות ג"כ אי ידיעתו את שפת המדינה, השי"ת הצליח בידו באופן נעלה, ובתוך שנה בשנה עלה מעלה עד כי היה לאחד מהסוחרים היותר גדולים בעת ההיא בירושלם, וכל אשר השי"ת מצליח בידו, היה הוא מרבה צדקותיו וחסדיו ומחזיק ביד לומדי התורה בשמחה גדולה, ויעש לו גם ישיבה בביתו כי היו באים מספר חכמים בביתו יום בשבוע ללמוד בביחו כמנהג הבעלי בתים הנכבדים מעיר סאלוניק בעת ההיא, ואשתו ג"כ הצדקת הכשרה מרת בכורה דונא בת אחיו ר' משה קוינקה הנז' היתה עוזרת בידו באופן נפלא להרבות חסדיו וצדקותיו והכל בהצנע לכת 2), ואמנם צער גדול היה לו ולאשתו ובעטום נוסם היה בקרבם כי אז היו קרובים לארבעים שנה ועוד לא היה להם בן, קודם חג השבועות תרכ"ו הלכו לזאויירה בכפר רמה במצבת שמואל הנביא להתפלל כנהוג וכמובן התפללו שם כי השי"ת יזכה אותם בבנים זכרים, ואשתו נדרה נדר כי אם השי"ת יזכה אותם בבן תקרא את שמו שמואל, וכן היה כי אחרי ימים אחדים נתעברה, ואחרי ארבעה או חמשה חדשים לימי הריונה לילה אחת חלמה אשתו חלום כי דודה הצדיק ר' וידאל זצוק"ל היה בא לבקר אותם והיה שמח מאוד ואמר לה דעי בתי היקרה כי אנכי אהיה אורח חשוב בביתכם. החלום הזה שמח את לבבם עד מאוד כי זה היה להם לסימן כי דודה הצדיק בא לבשרה כי תלד בן וכי רצונו כי יקראו אותו בשמו וידאל, וכן היה כי בליל שביעי של פסח שנת תרכ"ז בעת התקדש הלילה ישבה ללדת ותלד בן ותגדל השמחה עד מאוד בביתם, ומעודות גדולות נעשו ביום הבריח, ויקראו את שמו בן ציון שמואל וידאל קוינקה, בן ציון מפני סגולה, שמואל מפני נדר אמו, וידאל על שם דודו הצדיק זצ"ל 3)

2) הרב בספר זכרונותיו רושם באהבה ובשמחה נפלאה כמה ספורים יפים מגודל צדקותיהם בכמה פרטים ופרטי פרטים.

3) הרב בספרו הגדול כותב כי מצטער מאוד כי מפני כבוד מר אביו ז"ל הורגל לחתום בשם בן ציון אברהם במקום בן ציון שמואל וידאל ועל ידי זה בלי התבוננות נשתקעו שני שמותיו אלה היקרים לו מאוד.

ועוד ביום ההוא נדר אביו כי יקדיש אותו לתורה ולתעודה. בשנת תר"ל הובא לחדר כנהוג ללמוד הכרת האותיות וחיבורן ותפלה וחומש והילד הצטיין מאוד מאוד ובפרט בזכרונו הגדול אשר זה היה עוזר לו מאוד, עד כי בשנת תרל"ג כבר לקח לו מר אביו עוד מורה תלמוד שיתחיל ללמוד עמו ש"ס שתי שעות ביום, ואז כבר התחיל אביו לקנות לו ספרים משניות תלמוד הרמב"ם שו"ע ועוד. בסוף תרל"ד היה כבר ידע את כל חמשה חומשי תורה כמש על פה 4) וגם חלק גדול — מהנ"ך, עד כי היה יודע ענין כל פרשה ופרשה על מה מדברת, וגם היה יודע לספר כל ספורי התורה על הסדר בלי שום טעות ומכשול, ואז היה בדעת אביו להכניסו אחר הסוכות תרל"ה בחדר מורה תלמוד בקביעות כל היום. ואמנם בסוכות תרל"ה אירע לאביו אסון גדול כי כתו היחידה מרת מרים נ"ע אשר היתה נשואה לרפאל בן אחיו הצדיק ר' וידאל מתה במבחר שנותיה ויגדל האבל בביתם מאוד, ולכן נדחה עד אחר הפסח תרל"ה שאז נכנס בחדר טורה תלמוד בקביעות כל היום. ואמנם התלמידים הגדולים ממנו בארבעה או חמשה שנים אשר היו בחדר קבלו את הילד הפעוט בסבר פנים לא יפות, כי מה! הילד הקטן הזה יהיה להם לחבר? ואמנם הילד הקטן הראה להם כי אין להם להתבייש ממנו, ועוד ביום הראשון הצטיין יותר מהם להבין השיעור מפי רבו היטב ולהגידו בלי מכשול, ורבו נתן לו אות ציון על זה, ואז מצא רבו גם שעת הכושר להטיף אמרי מוסר לתלמידיו באמור להם. הלא תבושו ותכלמו, הן אתם כבר שמעתם פעמים ושלש השיעור מהמול ומשלשום, ולא ידעתם אותו. והוא עם כי קטן מכם בארבע או חמש שנים ידע אותו אף רק מפעם הראשונה אשר שמעו אותו והבינו היטב 5), המעשה הזה הלהיב את הילד לתת לב לכל השיעורים, וביחד עם התמדתו וזכרונו הצליח מאוד מדי יום ביום באופן מאוד נעלה.

---

4) בספר זכרונותיו כותב הרב כי הרגיש בעצמו כי בקיאותו הנפלאה בכל הפרשיות שבתורה הועיל לו הרבה עד מאוד אחרי כן להבנת התלמוד, כי בכל מקום אשר הש"ס מסתייע מפסוק פלוני או אלמוני, וחבריו לא היו יודעים אפילו באיזו פרשה הפסוק הזה, ועל איזה ענין מדברת הפרשה הזאת, הוא כבר ידע המקום וגם ביאור וענין כל הפרשה בעל פה וזה היה מיקל לו להבנת הש"ס.

5) הרב מפרט בספרו הגדול את כל מוריו ורבותיו אחד לאחד, ומרבה לספר מתולדותיהם ומעלותם, ומסדר למודם והנהגתם עם תלמידיהם, ומזכיר ג"כ מרבית הסוגיות והגמרות והענינים שלמד אצל רבותיו.

בחנוכה תרל"ו רצה אביו המנוח להפיג צערו מאבל בתו ולשמוח בו, ואמנם במה היה? יכול לשמוח עם ילד קטן בן ט' ? האם היה אז יכול להשיאו אשה? ואמנם חכמי הישיבה אשר היו באים בבית אביו ללמוד מדי שבוע בשבוע, והילד היה מגיד לפניהם בכל שבוע השיעור שלמד בהחדר, בראותם כי הילד מפוקח יותר מכפי מספר שנותיו, מצאו לו מקום במה להתגדר ולשמוח בבנו, ויציעו לפניו לחנכו במצות תפילין וביום החנוך ידהים הילד, וכן היה כי בחנוכה תרל"ו הנכו אביו במצות תפילין ורבו הזמין לו דרוש בסוגיא חמורה, ורוב ככל גדולי ירושלם, רבניה וחכמיה, סוחריה ונכבדיה, נענו להזמנת מר אביו הנכבד ויבואו כלם ביום ההוא לביתו לכבדו ולקחת חלק בשמחתו, ולשמחת כלם הילד הצטיין מאוד בדרושו כי לא נכשל בו כלל, ומעודות גדולות עשה אביו ביום ההוא אשר בהן לקחו חלק רוב ככל הרבנים והחכמים המזומנים, ושמחת אביו ואמו גדלה עד מאוד, ומהיום ההוא כבר קנה לו הילד שם עילוי קטן. וילך מחיל אל חיל בלימודיו ובשיעוריו, ואחרי שנתים ושלש התחיל לכתוב ולרשום איזה חידושי תורה כפי כח הבנתו אז.

בשנת תרמ"ב השיאוהו הוריו אשה את בת האיש היקר רצ"ו ואוהב ומחזיק ביד לומדי התורה ביד נדיבה כמהר"ר יהודה קואינקה ז"ל אשר היה אחי אמו בן ר' משה קואינקה הנז"ל ועמה רואה חיים עד היום.

בזמן ההוא החל אביו לקנות לו ספרים מהיותר חשובים וידועים בספרותנו הרבנית: טורים ובית יוסף, שלחנות הגדולים, שיטות מקובצות, חי' הראשונים הרמב"ן הרשב"א הר"ן, הריטב"א, פר"ח, פנ"י, צל"ח, אורים ותומים שער המלך, הפלאה והמקנה, שו"ת רע"ק אייגר וכו' וכו', ואז התחיל לראות אור גדול בעיונו, ועסק בהם לילה ויום בחשק נמרץ ויקח לו את העט לחבר כהמליצה הידועה וקנה לך חבר, ומדי יום ביום הצליח בלימודו באופן מאוד נעלה, כי התמדתו הגדולה בצירוף כח זכרונו הגדול אשר חונן בו היו לו לעזר גדול, וירבה לכתוב אז חידושים וקונטרסים בכל המקצועות יפה מאוד.

בכל השנים האלה הגה ועסק רק בספרות התלמודית, אמנם מהספרות החדשה לא ידע מאומה, בשנת תרמ"ה במקרה נפלו לידו ספרים אחדים מהספרות החדשה ואז התחיל לעסוק גם בהספרות החדשה, ואמנם בנוגע להספרות הזאת, היה אומן בלא כלים, כי מלבד שלא היו אז ספרים ממין הזה נמצאים כל כך בירושלם, הנה אביו לא קנה לו גם מהמעט הנמצא כלל, והוא בכל משך הזמן הזה לא היה לו כסף כלל ורק הוא היה יושב בבית אביו והוא היה מספיק כל צרכי הבית, ובכלל אז בזמן ההוא הוא היה בודד במועדו וחוץ

מחדר ספריו לא ידע כלל, ואז לא היה מכיר גם שום רב או חכם, משכיל או סוחר. אבנם אחרי שנתים או שלש בנה לו אביו בית חומה בשכונת אוהל משה ויצאו לדור שם, ומאז התודע עם רבים מרבני ירושלם, חכמיה ומשכיליה, ואז מצא שעת הכושר לקבל לו בשאלה ספרים רבים מהספרות החדשה ומאז התחיל לסגל לו ידיעה הגונה בתולדות ישראל וספרותו, בדברי ימי העמים, בגיאוגרפיה ועוד, ועל ידי זה התחיל לסגל לו גם השפה העברית. אביו המנוח בראותו כי מדי יום ביום בנו עולה במעלות הלימוד והשלימות כמוהן שמח מאוד, ואבנם אז עלה הפחד בלבבו פן ימות וכל כספו ישאר בסחורות אשר לבנו אין לו ידיעה מהן, ומה יוכל אז בנו לעשות, ולכן חשב כי אין טוב לו כי אם לבטל מסחרו ולעשות כל כספו מזומנים ויבנה לו בתים, באופן כי בנו יוכל להתפרנס משכירות הבתים וישאר כל הזמן עוסק בלימודו ומיושב בפרנסתו, אמר ועשׂ, ובשנת תרמ"ז הרמ"ז ביטל לאט לאט את מסחרו ובחלק מהכספים בנה לו בית חומה באוהל משה, ואבנם אז אירע לו אסון גדול כי חלק גדול מכספו אשר היה מונח לפקדון אצל אנשים זרים הלך לטמיון, ולכן הוכרח בשנת הרמ"ט לעמוק עוד הפעם במסחר ולאשר מעות מזומנים לא נשאר לו נאלץ לקבל מעות בעסקא ולעסוק במוכן במסחר קטן, ואבנם הוא היה לו עגמת נפש מזה כי הורגל מקודם בבית מסחר גדול וסחורות יקרות והשובות ועתה לא היה אפשר לו לעשות כן, וגם מרוב הצער שהיה לו לא היה יכול לנהל מסחרו, ואז הוכרח בנו לעזור לו במסחרו ועל ידי זה היה החכם לאיש סוחר.

אחרי שנתים ביום ט"ז כסלו תרנ"א נפטר מר אביו ז"ל וצערו הגדול נתגדל בכפלים הן מפטירת מר אביו ז"ל אשר הגדיל לטרוח עמו ולעשות לטובתו כל ימיו, אשר כמעט רק אבות מעטים ימצאו כמוהו אשר הקדיש כל ימיו וכל עבודתו ועמלו וטורחו רק לטובת בנו ולשלימותו, ולכן לא ידע הנחם בשום אופן, והן כי אחרי כן נסתבך במסחר אשר לא מצא בו ידיו ורגליו ואבד כל כספו בענין רע, ואז היה לו כל המסחר לגועל נפש, וגעגועיו על הימים הראשונים רבו וגדלו מאוד, ולכן לא רצה להחזיק עוד במסחרו ובשנת תרנ"ו ביטל את מסחרו 6), ואז עלה ברעיונו להוציא לאור את "המאסף" וביום ו' עש"ק ר"ח תמוז תרנ"ו יצא לאור גליון "המאסף" הראשון.

---

6) בספרו הגדול מספר לנו הרב בענין בטול מסחרו סיפור נפלא אשר נדמה לו כאילו מן השמים הראו לו לבטל מסחרו ולחזור לעסוק בתורה.

השערתו להוציא לאור את "המאסף" היתה נכונה מאוד כי כל אוהביו ידידיו ומכיריו הרבים מיהרו להחזיק בו ויקבלוהו ברצון מאוד, ועל ידי זה מצא כר נרחב להדפים כפעם בפעם מעט מחידושיו היפים והחשובים ולאט לאט, התחיל "המאסף" לסלול לו מסילות גם בחו"ל ורבים מרבני וגדולי הדור עמדו לעזרתו ברוחניות ובגשמיות ויקבלוהו ברצון רב.

בשנת תרנ"ז נכנס לשרת בתור אחד מהדיינים בירושלם בבית דינם של הרה"ג ר' נסים ברוך זר' שלמה סוזין ז"ל, ואמנם לא מצא רצון בזה כי חפצו היה יותר לחיות בתור איש פרטי, ולכן בשנת תרנ"ח חדל לשבת בבית הצדק, ואז נכנס לראש ישיבה בישיבת "תפארת ירושלם" וישב שם עד כסליו תרנ"ט. בכסלו תרנ"ט נסע מסעו הראשון בערי הודו עדן בטבאי כלכותא ובכל מקום נתקבל בכבוד גדול, משם נסע בקיץ ההוא לעיר בגדאד עיר מלאה חכמים וטופרים וכלם כבדוהו בחבי_ות גדולה ובפרט כבוד ידידו הרב הגאון הגדול המפורסם כמהר"ר יוסף חיים זצוק"ל אשר חיבבו ואהבו עד מאוד מאוד, והוא הפציר בו לקבל משרת חכם באשי שם, ואמנם באשר הרבנות היא נגד נטיתו וטבעו החפשי ורצונו לחיות בתור איש פרטי, לא רצה לקבל את עול הרבנות בשום אופן.

בתחלת שנת תר"ס חזר לירושלם ונכנס עוד בישיבת תפארת ירושלם, ואמנם באמצע החורף הזמן לבקר את עיר סאלוניק ע"ד איזה מידידיו שם ולכן נסע לשם ונתקבל בכבוד גדול ובאהבה רבה, כשני חדשים ישב שם וחזר ירושלימה ואז נכנס עוד בישיבת תפארת ירושלם עד אדר תרס"ב.

באדר תרס"ב נסע לאמעריקא ומדי עוברו נתעכב זמן מה בערי מצרים ואלכסנדריא אשר הרבנים הגדולים בעירם ההם הוקירוהו עד מאוד ומשם נסע לאמריקא, ושם היה יותר משנה ואין קץ לכל הכבוד הגדול והחביבות אשר הראו כל גדולי רבני נויארק "להמאסף" והעורך יחד כאשר מזכיר הרב כל זה בראשית "המאסף" שנה ט' 7), בסוף תרס"ג חזר לירושלם ובראשית תרס"ד נכנס עוד לישיבת תפארת ירושלם, ובחורף ההוא הוכרח להיות נענה לבקשת והפצרת ידידיו לשבת בבית דין הצדק בבית דינו של הרה"ג המפורסם כמהר"ר שמואל נסים זצ"ל, שנתים שימש בבית דין ואחרי כן נמנע מלשבת עוד בב"ד.

---

7) הרב, בספר זכרונותיו, כותב זכרונות ורשמים רבים מכל מפעותיו, ומכל הרבנים והחכמים ידידיו ואוהביו הרבים אשר קנה לו בנסיעותיו, ויש בהם חומר רב לתולדות עם ישראל.

בשנת תרס"ו השתדל הוא וחבריו הרבנים ליסד "בית זקנים" לעדת הספרדים ובעזרת רבים מנכבדי ירושלם נוסד בית הזקנים לתפארת, ועוד בשנה ההיא סגל לו המוסד החשוב הזה בקעה יפה ונחמדה אשר הקדישו ונתנו למטרה זו השרים הנכבדים סי' אהרן חיים וואלירו ז"ל וסי' יוסף קוקיא ז"ל ויבדלו לחיים בניהם היקרים הי"ו ואחרי שנה נבנה בנין מפואר למטרה זו, וזה יותר מעשרים שנה אשר לא נמנעו הוא וחבריו הרבנים מעמל נפשם לעבוד בעד המוסד הנשגב הזה אשר שעריו, הם שערי החסד והחמלה, לכל איש עני זקן וכושל ויותר מחמשים זקנים וזקנות מתכלכלים שם בכבוד.

בשנת תרס"ז נסע מסעו השלישי לאלג'יר אשר כל אוהביו שם כבדוהו והראו לו חביבות נפלאה מאוד, בחזרתו ירושלימה נכנס עוד הפעם לישיבת תפארת ירושלם, ואחרי שנתים נכנס בתור ראש מורי ההלכה והתלמוד בבית המדרש לרבנים אשר נתיסד אז בירושלים ע"י חברת העזרה, ויכהן במשרתו זו עד שנת המלחמה.

בכל משך השנים האלה היתה עבודתו ב"המאסף" בלי ליאות ממש, כי לו הקדיש את כל הונו ואונו, כחו ומרצו, עתו ועטו, ומכל קצוי ארץ נהרו לו מנוים רבים, ו"המאסף" עשה חיל וקנה לו שם גדול ויפה מאוד, ורבים מרבני וחכמי המדינות בתורקיה ואשכנז ורוסיא ואונגארן ועגלאנד ואמעריקא לקחו חלק בו במאמריהם היפים והנכבדים בכל מקצועות הספרות התלמודית, וגם כמה כתבי יד קודש יצאו לאור על ידי "המאסף", עד כי היה לתפארת להספרות הרבנית, ואמנם כי לראבון לב עם המלחמה העולמית נקטף הפרח הנחמד הזה אחרי תשע עשרה שנות קיומו, ואחרי שמונה ושלשים כרכים שיצאו לאור (כל כרך שש חוברות) ועל ידי זה הורע מאוד מצב הרב, ואז בזמן המלחמה כאשר נפטר הרה"ג המפורסם כמהר"ר שמואל נסים ז"ל הוכרח לקבל עליו משרת ראב"ד בירושלים למען היטיב מצבו מעט, אחרי המלחמה בשנת תרפ"א נבחר לשרת בהרבנות הראשית לארץ ישראל אשר עד היום הוא אחד מחברי הרבנות הראשית.

הרב הגאון הזה מלבד חדושיו הרבים והיפים אשר נרפסו ב"המאסף" יש לו בכת"י הרבה שו"ת וחי' רבים בענינים שונים, וחיבור גדול בכללים ועל המשניות (אשר חלק קטן ממנו נדפס ב"המאסף" בשם זכרון לאברהם) ויש לו חיבור יפה על התורה בשני חלקים חלק הפשט והדרוש, וחלק החלכה והפלפול, ויש לו גם קובץ דרושים יפים ונחמדים מאוד כי הוא

מצטיין מאוד בדרושיו היקריב, ובביאוריו היפים בכתה מקראי קודש ומאמרי חכז"ל.

הרב הנכבד הזה מצטיין בחשקו הנמרץ וחפצו הכביר עוד מילדותו לקנות לו ספרים רבים ויקרים בכל מקצועות ספרותנו, ועל ידי זה השיג לו יריעה הגונה בשמות הספרים ומחבריהם ותולדותיהם ומקום וזמן הדפסתם בביוגרף חשוב, וגם זכה על ידי זה לסגל לו בית אוצר ספרים חשוב ויפה בדעתו להקדישו בצוואתו לאיזה מוסד חשוב לתועלת הרבים.

הרב הגדול הזה למד חכמתו וחריפותו בספרות הרבנית, יש לו יד חזקה גם בספרות החדשה, ובספריותו החשובה והיקרה מאוד נמצא גם אוסף גדול מהספרים היותר חשובים בספרות החדשה.

הרב הגדול הזה מצטיין ג"כ בתכונותיו היפות מאוד, הוא מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות, מוקיר ומכבד את כל איש אפילו אם דעותיו אינם מתאימים לדעותיו הוא. רבים מתלמידיו בתקופות שונות עודי היום עריצותו ויכבדוהו מאוד, ובגעגועים יפים זוכרים את הימים הטובים ההם, אשר היו בקרבתו ושובעים את שיעוריו ולמודיו, בהלכה בפלפול, בדרוש ואגדה, כל המפלגות הרבות והשונות אשר בעה"ק ירושלם ת"ו כלם יכבדוהו ויאהבוהו מאד.

זהו הקצור מעט מהרבה, מספר זכרונותיו, וכל יתר מעלותיו ופעולותיו ומסירותו הנאמנה לתורה ולצרכי הצבור, הלא הם כתובים בספרו הגדול אשר אתו בכתובים.

ונסיים בברכה: יאריך ה' ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, ינוב בשיבה טובה דשן ורענן, ועיניו תחזינה בהתגשמות שאיפתנו, בארץ אבותנו

צרות אחינו במנזר הירח (דיר אלקמר) בהרי הלבנון.

הרבה צרות ותלאות שונות עברו על אחינו במנזר הירח; בין מלחמת „הזאבים" נטרפה הכבשה התמימה —. אחינו התמימים והישרים חששו גם ברחוק מקום, על כבוד קדושת ביהכ"נ ויפנו ב„שאלה" אל הכמי ורבני עדת הספרדים בירושלם יצ"ו.

הר"י ברי"ל פנה אז' בשנת תרכ"ו, לר' בצלאל ברש"ח טבירות לְהודיעו מצב אחינו שמה וזו תשובתו: „אשר דרשת ממני להודיעך מאחינו יושבי הר הלבנון בעיר הכטרים, דיר אלקמר. חדשות אין לי להודיעך מהם כי כעת לא ישבו שמה בנ"י כי כולם ברחו משם בעת השערוריה בין הנוצרים והדרוזים ויראו לנפשם ובאו צדונה ובירותה, ומכרו כל נחלת שדה וכרם שהיה למו שמה בהיותם יושבים לבטח איש תחת גפנו ותאנתו. וכעת לא נמצא שמה רק צובע אחד מתגורר לבדו, ואולם הישנות מהם נודע לי כי אחינו התישבו שמה מזמן רב, וההוזה שיש בידם על אחוזת בית הקברות, הוא מזמן שלש מאות שנה, וזה ערך שמונים שנה שבנו להם ביהכנ"ס. ועתה בעוה"ר הנוצרים שרפו את אשר בתוכו, רק הספרי קדש הצילו היהודים ולקחום אתם בברחם משם, והביהכ"נ עצמו באשר כי הוא בית אבנים לא יכלו לשרוף, וכמה שנים השתמשו בו הנוצרים לדברים בזוים, וממקום קדוש עשו דיר לחמורים ולשורים ושאר בהמות, והיהודים שאלו מב"ד של קה"ק הספרדים שבירושלם, אם מותר להם למכור הביהכנ"ס לגוים שידורו בו ובזה לא יהיה הפקר לתשמושי בוז, והשיבו להם כראוי, כי אין מוכרין ביהכנ"ס כ"א לצורך בנין ביהכנ"ס אחר, ולמען תהיה הצלה פורתא, הלכו היהודים שמה, וסתמו באבנים הפתחים והחלונות.

זכרון

לחובבים הראשונים

וטובי עסקני הצבור בירושלם

לתקופת מאת השנה

לבסוס הישוב האחרון של עדת האשכנזים בירושלם

— חוברת יג. —

מ א ת

פנחס בן צבי נראייבסקי

ירושלם — תרפ"ח

דפוס הר"י צוקרמן ירושלם.

החוברת הזאת נדפסה ע"י ידידנו היקר, סוחר נכבד ואיש אמונים
חובב החוכבים הראשונים; משתתף בכל דבר טוב ושועיל.

מר שאול לוי נ"י

והקדישה לכבוד ולזכרון הרבנים הגאונים מרי דארעא קדישא לעדת
האשכנזים בירושלם שתמונותיהם אנו נותנים בזה לזכרון בספר

* * *

מעתק לבני אנו מביעים בזה תודתנו וברכתנו, ברכת ציון וירושלם,
לידידנו היקר על הדבר הזה, מפנו ירצו וכן יעשו גם אחרים
למזכרת חיים וירושלם.

וחיו עיניך רואות את מוריך.

המזונות הרבנים הגאונים מרי דארעא קדישא שעמדו בראש העדה האשכנזית בירושלם.

ויבדל לחיים טובים מורנו ורבנו ראש רבני א"י, הרב הגאון הגדול רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א.

גאון התורה והמדע גזע קדושים וישישים

רבי ד"ר יהודא ליב לנדא הי"ו

בהר"ר משה יששכר ז"ל, נין ונכד "לחכם צבי" ובעל "נודע ביהודה".

חרב הראשי במדינת נגב אפריקה

ואחד העוזרים היותר חשובים למוסדי הצדקה והחסד בציון וירושלם

יהודא אתה יודוך אחיך
ושמך יתנוסס בספר הזכרון
"זכרון לחובבים" למזכרת חיים
בירושלם.

שיר אדמת הקודש

חובר מאת הרב ר' יואל משה סלומון ז"ל*)

על כן אזכרך מארץ ירדן
והרמונים (תהלים מ"ב)

—1—

מזעף ה' הה יגן מלאתי
על בני כי נדדו קודר שחותי
אלף ושמונה מאות שנה ישבתי בדד
בכרמי לא ירונן, לא נשמע הידד
על נאות חרי עלה שמיר ושית,
חולל גאון ישראל, נותץ חבית

—2—

מארץ מרחקים, קול נהי יצעקו
תחת אם נכריה, עוללי ינאקו
גזו חלפו, שנות דורות
ארך הלילה, לא ראו מאורות
נולדים בחושך, צפים לקריאת הגבר
ובטרם עלה השחר, שכבו קבר

—3—

דור לדור, אהבת ארצם הודיעו
נועם תנחומות אל, לבניהם השמיעו
אמץ תקות שדי, בלבם השרישו
כי בחוק אמם, עוד ישעשעו
ויום יבא, ונפוצות יהודה יקבצו
על הרי ישראל, לבטח ירבצו

*) בשנת תרל"ב אמרו החובבים והבונים הראשונים ר' יואל משה סלומון וחבריו לקנות את אדמת יריחו שעמדה אז לממכר פומבי מאת הממשלה, ליסוד המושבה הראשונה בא"י, ויאמרו לכנותה בשם "פתח תקוה" ויהי בהיות ר' יואל משה סלומון ביריחו ועל יד הירדן, נחה עליו רוח השיר ויחבר את "השיר הזה" שהיה ספון ושמון עד היום הזה.

—4—

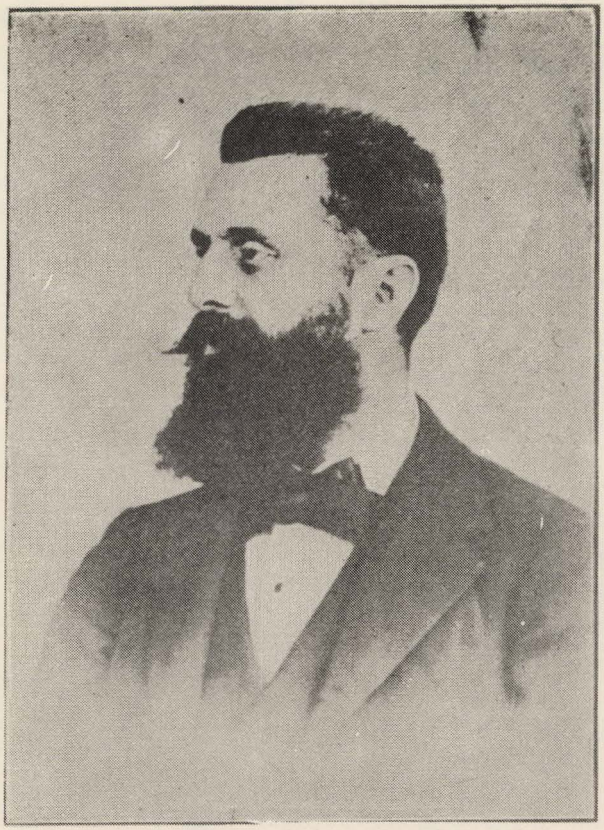
חשכת לילה, עתה חמקה עברה
כבר שחר עלה, ויפץ אורה
עורו ישנים עזרו, הקיצו משנתכם
בטרם שמש תצא, להאיר אפילתכם
גשו נא בני אלי, אמכם אני!
ובארץ אחרת למה תסבלו עני

—5—

שד אחליץ לכם, מטובי תנקו
יבולי הטוב, פריו כי מתקו
עבדו עבדו אדמתכם, חרשו וזרעוה.
ברינה בקול שיר, תשאו אלומותיה.
עורו ישנים עורו, הקיצו משנתכם
כבר עלה השחר, להעיר אפילתכם.

—6—

קומו לעבודה! בנים הקיצו משנתכם
אחזו המחרשה, צאו פלחו אדמתכם.
אזני שמעה שיר אדמת ישראל
מבין אלוני הבכות, נטועים על אריאל
ממשק גלי ירדן מבשרים רזים
מסוד הלבנון, המית שיח הארזים.

ד"ר מתתיהו הרצל ז"ל

ביום ט"ז חשון התרנ"ט היה לי הכבוד והענג לקבל את המנהיג הגדול וצר התנועה הציונית המודרנית ד"ר הרצל, במשרד בית החולים הצבורי „בקור חולים הוספיטל" שאני עובד בו יותר משלשים שנה.—

זה היה בבקר בשעה תשע, בחיותי נמצא לבדי במשרד, הופיע הד"ר הרצל בכל הודו והדרו יחד עם בני לויתו הד"רים: וואלפזון, בודנהיימר, שנירר וזיידנר.—

שוחחנו על ירושלם העתיקה והמנהיג הקשיב רב קשב בספרי לו דברים מן הזכרונות הקדומים, הוא רשם הכל בפנקסו ובלחיצת יד בקש ממני לפרסם הכל.—

ידידי! — אמר לי אז בהתרגשות — כל עובדה, כל מאורע וכל זכרון־קדום יקרים הם במאד מאד.

***

לזכרון חאיש הגדול אשר בידו עלתה לחבר את רסיסי השלג הראשונים **לכדור מוצק וקשה** אני מקדיש סרסום של „זכרונות הקדומים".

זכרון לחובבים הראשונים

חוברת יג.

הרב הקדוש ר' שלמה ישעיה זקש זיל מטעלה.

בין אלה הקדושים והטהורים שנפלו חלל על מזבח הישוב בקדש נמנה גם „קדוש" הזה. שנרצח באיפן אכזרי בביתו, בעיר העתיקה.

זה היה באיר ליום כ"ז סיון תרמ"ב.

רגיל היה לקום בחצות לילה לתקון חצות ולמידים שונים, ובהשכמה היה הולך להתפלל ותיקין, וכיון שעברו שעות אחדות אחרי התפלה ור' שלמה לא נראה בצאתו ובבואו, לא הזו ולא אשתו, חששו השכנים על בריאותם, דפקו על הדלת ואין עונה. פתחוה, כי לא היתה סגורה כלל, ובבואם פנימה והתחשכה עינידם לראות מראה איום: הרב ר' שלמה טלזר שוכב על מטתו הרוג, פצוע כפצעי מות, וגם אשתו ככה, גם דמי אשתי נגרה כמים, גם אותה דקרו בסכינים באכזריות רצח, אך היא עוד היתה בה רוח חיים, הרופאים חששו לרוחתה וישועתה, ואחרי שכבה „בבקיר חולים" זמן רב נרפאה ושבה לבריאותה.

בפנקס הברה קדישא רשום: יום זה ציון וירושלם במר תבכה על אשר נשפכה דם נקי של הרה"ג המפורסם הקדוש מוהר' שלמה ישעיה זאקש בהר' אליעזר מטעלז'.—

הוא היה שקדן בתורה והסיד בכל מעשיו, רחמן, נדיב ועושה חסד, עסקן צבורי בניפו ובסאדו, ויהי חבר פעיל בהנהלת בית החולים הצבורי „בקיר חולים הוספיטל" שהיה מסור אליו בכל נפשו ומאדו. ולולא נהרג פתאם בעצם ימי עבודתו הרחמניה היה בכחו לפעול גדולות ונצורות. הרב הקדוש „ר' שלמה ט"ז" הצטיין בהכונת נפשו היקרה, ובכל מדה נכונה ויקרה שהפארת לה מן האדם ימן המקום.

עליו נאמר: חבל על דאבדין ולא משתכחין.

הר' מאיר שמעון ליבריכט זיל

משפחת ליבריכט, אחת המשפחות המיוחסות בישראל, עתיקה היא בירושלם. ראש המשפחה הזאת היה הרב ר' שלמה ליבריכט זיל, מחלוצים הראשונים שבאו ירושלימה בהקיפה הראשונה.

מהתעודות העתיקות הנמצאות בידינו רואים אנו כי היה מן המתעסקים בקיום הישוב בקדש, ויהי מן הראשונים ביסוד שכונת בתי מחסה, איש עדיני היה וירא שמים באמת; סמל התמימות, האמת והצדק; למיד התורה וישוב הארץ היה מקיר כל מאוויו. שיחותיו עם הבריות היו באמרי נועם ובשפתי חן מיוחד.

בנו ר' מאיר שמעון ליברוכט. גודל וחונך על ידו על ברכי הדת והדעת, ויהי מבחירי בני ציון היקרים וטחובבי הישוב, סוחר נכבד ועסקן צבורי; הוא היה המשתדל בבנין השכונות „משכנות ישראל", „שערי פינה" ובדבר האחוזה הגדולה „נחלה צבי" במושבת „פתח תקוה" של הגביר ר' עובדיה נחמן מברלין. נכבד היה אצל הממשלה והקינסולט הגרמנית, לרגלי מסחרו נסע לאמריקא ונפטר בנויארק בראשית שנת תרע"ו. במבחר שנותיו כבן ארבע וחמשים. השמועה הרעה הזאת הרעישה את לבות מכיריו וידידיו הרבים באי"ר.

בנו ר' עקיבא ליברוכט נ"י הנהו מהושבי פתח תקוה, בעל כשרונות נעלים, עסקן וסוחר נכבד, ואחד מחברי הועד של המושבה הזאת. בשנות המלחמה דאג הרבה, טרח עמל ויגע לטובת אחינו הנדכאים.

ר' ליב קילם ז"ל

רב הפעלים חזה היה מפורסם ל„בעל שובה" גדול, והרבה הרבה, מעט לאלפים עלה מספר אלו שנהנו מפנו, ושקבלו טובה מידו. דוא היה מפורסם בחוץ לארץ, ולזה גם נאסן גדול בעירנו, והרבה הרבה כסף היה מניע מחוץ לארץ על שמו, על מנת למסור לבעליהם, ור' ליב בעצמו היה מחזר על פתחי הבתים למסור את הכסף בידו ממש לתעודתו, ולא השתמש בזה מעולם על ידי שמש.

בהניע ימי ניסן ותשרי קודם המועדות היה מניע על שמו כסף של אחרים בערך עשרת אלפים פרנק, והוא בעצמו היה מחלקם. באחד מערבי החג חלק דרבה ככף ועזה היתה מבה לכחלתו, אחד מידידיו הוכיחו על מעשהו זה שדוא יותר מכהו, ענה ואמר: תדע, ששמונה ותשעים אחוזים למאה מכל הכסף המתחלק על ידי דם דמי־ענינים ממש, שבדם יכינו צרכי החג, ורק שנים למאה אולי יש שאינם נצרכים כל כך.

הרבה פקדוני כסף היו נפקדים אצלו מאנשים שונים, ור' ליב היה עושה בכסף הזה—גמלות חסדים. וכל צר וכצוק, וכל נצרך לכסף היה משיג אצלו דלואה קטנה או גדולה, ואפילו דבר קטן כמין חשין בשבת היה ר' ליב מכין ביד רחבה. ואחינו הספרדים שאינם מוסנין דמין בשבת היו משיגים אצלו מים רותחים בשביל קטנים או חולים. ומעולם לא היה רוצה לקבל טובה מאחרים בהנה, רק היה משלם בעד כל דבר ביד רחבה, וגם בהליו לא דניח לשום איש לשמשו, רק בעצמו היה לוקח את הסמים או שום דבר.

ואף על פי שכסף לאלפים היה עובר על ידו, ואף על פי שהיה גם מסונה בכולל דורדגה—הרי נפטר מתוך ענוית נפשו.

אחד „מתושבי במזכרת משה" (בקום מנחו על ר' ליב קילם ז"ל) ספר לנו מה ששמע מפיו באמרו לו, על פי מצות הרופא, שצריך לקוא למועצת רופאים, בהיותו חולה בסחלת דלקת דריאה. השיב לו: אין לי עדין לשלם בעד המועצה אם אקום סחליו, ואם הלילה לא—הרי צריך לדאג בשבילה...

וכן היה: ר' ליב לא קם מחליו, והיו צריכים לדאג בעד אלמנתו שנשארה בלי שום משען, בעד אלמנתו שלוה שדאג תמיד בחייו לטובתו של כל פרט ופרט.

ב״ה.

מבשרת ציון *)

הדור אתם, הלא ידעתם הלא הוגד לכם, מראש ומקדם את התשועות הגדולות אשר הופיע ה׳ עלינו אנחנו בקודש אחיכם **אשכנזים כולל פרושים** הי״ו אשר פעה״ק **ירושלם** תוב״א כי הושב לנו אחוזתינו ונחלת אבותינו **חורבת רבינו יהודא חסיד והבירין** זיע״א וחפץ ה׳ בידינו הצליח כי זכינו לשכלל היכלות שני בתי מדרש מפוארים בנוים לתלפיות בית הראשון הנקרא **מדרש מנחם ציון** ובית השני הנקרא **מדרש שערי ציון** ועזרת נשים ובתים לת״ת והכנסת אורחים ומרחץ ובית הטבילה ושאר מילי דציבורא.

וכאשר בארנו בארוכה באגרת הכוללת אשר שמנו ביד ידידנו השר״ר מע׳ האור כי טוב הרב המופלג וכו׳ מוהר״ר **אברהם ניסן** הי״ו בהרב מוהר״ר ראובן ז״ל אשר שם בארה מכל פרשת העבר עלינו מהחל ועד כלה וכל התלאות אשר שבענו, והודו לה׳ על חסדו ואמתו, ובשרנו צדק לכל אחבי״ו מהנפלאות האלה ואשר זכינו לבנות בעיר אלקינו. גם הודענו שעוד נייחל להשיג הרשיון (פורמאן) מהמלך השולטאן מקושטא יר״ה על בנין **בית הכנסת** העומדת חריבה בעו״ה לעינינו במקום קדוש הנ״ל, אשר רבו עגמ״נ ומרביתינו ע״ז והרבינו ע״ז הוצאות ויגיעות. **והנה** עתה לא עת החשות עת בשורה הוא לנו, לבשר לעולים שמחה, כי בעזרת ה׳ השגנו הפורמאן מהמלך יר״ה על בנין בית הכנסת יב״ץ בכל תוקף ועוז, לבנותה נחלה בלי מצרים, וזכרה לו ה׳ לטובה את ידידנו הרב המופלג העוסק בעבודת הק׳ משכיל על דבר כש״ת מהור״ר **אריי הנאמן** הי״ו אשר השכיל עש״ת, והעריך אשתקד מכתב בקשה משם הגבאים לכבוד האדון השר הגדול מגן ומחסה לאנשי ענגליטאריי׳ המסתופפים בצלו **מיסטר פין** יר״ה קונזיל איינגליז דפעה״ק ת״ו, בעד המקום הקדוש הנ״ל שישתדל עם המשלה להוציא פורמען על הבית הכנסת הנ״ל להיות בית תפלה לעם ה׳, גם מאת ה׳ הזדמן פה בפסח העבר השר הגדול המפורסם לאיש טוב וחסד לארט נאפיאר (סעקרעטאר) מקושטא, אשר על יד המיניסטר הגדול אשר בקושטא יר״ה, ויזמן הרב ר׳ אריי הנ״ל אותו לבוא לראות את הבית מדרש המפואר מנחם ציון ושערי ציון שנבנה מחדש, וכבדנו את השר הנ״ל כבוד גדול וברכנו את המלכה החסודה המעוטרה כדרכינו תמיד לברכה אותה ואת בעלה

*) תעודה הסטורית הנמצאת בהארכיון של מרן הגאון רבי שמואל פלנט זצ״ל.

וכל בי"ב וביחוד לבנה ירי"ה וכל שרי' וגם יחדנו ברכה מיוחדת להשר הנ"ל ואשתו וכבי"ב, ותישר בעיניו הבנין המפואר החדש הנ"ל, וגם הבטיח שבבואו לביתו לקושטא יהי' בעזר להוציא מאמר המלך על הבית הכנסת הנ"ל, והזמן גרם שהשר הישראלי הצדיק המפורסם נשיא ארץ הצבי סער משה מונטיפיורי שם לדרך פעמיו לבוא אל הקדש דרך קושטא, והודיע הרב ר' ארי' להאדון השר הי"ו מכל הנ"ל ובקש אותו שבהיותו בקושטא יראה להוציא הדבר לאור מהמשלה, וכאשר הי' השר שמה השתדל בחכמתו, והביא הדבר לידי גמר, והביא הפירמאן לפעה"ק ליד הקונזול איינגליז הנ"ל בחדש מנחם הזה, ניחם ה' עמו, ובערב תשעה באב הנחמות שלח הקונזול ירי"ה אחרי השר הי"ו ואחרי הרב מוהרי"א הנ"ל והלכו להבאשא דפה ושלח הבאשא לקרוא לכל אנשי הדוואן (אנשי המשפט) ויהי' נקראים כל דברי מאמר המלך בפומבי וקמו עמדו כולם על רגליהם ונשקו את מאמר המלך הדרת ככודם, והדת נתנה בששון לבנות לנו הבית הכנסת בס"ק הנ"ל ככל חפצינו. **ועתה** אחינו בני ישראל, שמחו וגילו נא אוהבי ציון, על התשועה הגדולה הזאת ועמדו נא בפרץ והחזיקו נא אתנו, בעת רצון הזו, והחישו נא מפלט לס"ק הנ"ל אשר הוא משומם מזה ק"נ שנה, ועתה אשר האיר ה' עינינו ומצאנו את אשר קוינו והתלבטנו מזה כטוב שנה ברוב הוצאות קרוב לאלף ארומים על שליחות שלישה פעמים לקושטא וגם הרבה שרים וחורי ארץ השתדלו ברשיון הזה ולא עלתה אריכה לדבר הזה עד עת קץ הזה, כי התעורר לנו זכות אבותינו הקדושים זיע"א ונתננו לחסד ורחמים בעיני המלך ירי"ה, ואם אמרנו להיות מחשים לעת כזאת מלאחוז באמת הבנין הקדוש, מי יודע מה יולד יום חי' ומצאנו עון חי' ע"כ אין כחינו כי אם להודיע קושט אמרי אמת כי מוכנים אנו תיכף לעלות בבנין הק' הנ"ל ומצוה הבאה לידינו בל נחמיצנה חי', ונבטח בחסדי אחינו בי' קדושים הם נתבעים ונותנים לכל דכר שבקדושה ונפרט לבנין מקדש מעט באחוזת אבותינו, להחזיר עטרה ליושנה, וכמי בכם כל הירא ורך הלבב, יתאזר נא בכבוד מצוה הזו, לעורר ולהתעורר בער הבית הקדוש הזה, ולא יכלאו מהביא נדריהם ונדבותיהם אל מלאכת משכן ה' על ידי ידי"נ השד"ר הרב מו"ה אברהם ניסן הנ"ל להתוך ידינו לחזקינו במלאכת ה' חיש מהר כיד ה' הטובה עליכם לפאר מקום מקדש מעט ולרומם בית אלקינו, וה' יגמור בעדינו לבצע מעשינו באמונה, ומעבדינו יכוננה, גם התבשרו נא שהבית המדרש שערי ציון בבר חוש כלול ביופיו והדרו בכל התיקונים פנימים וחצונים סיוד וכיוד

ורצפה ושולחנות, בימה וספסלים. גם ארון הקודש מפואר התנדב בתוכה ה״ה הגביר הנדיב המפואר המרומם סי׳ משה במו״ה כלב מטשפחת הירשל סק״ק טרייעסטי, ובעת גמר הארון הק׳ הי׳ השר הישראלי סי׳ מונטיפיורי הי׳ ואשתו הגבירה הצדקת ס׳ יהודית תי׳ ואיש נאמנם הרב הכולל מו״ה אליעזר הלוי היו״ בבית המדרש שערי ציון בכבוד גדול ורב שמחה ביום ח״י מנחם תזר״ח, והחותם הראשון מאתנו הרב הגאון מו״ה אלי׳ דייבעס נ״י דרש דרש לכבוד השם ית׳ וכבוד הבית וכבוד השרים, וב״ה נתקדש שמו לעיני כל. יהי׳ כן ה׳ עמנו ונזכה לחזות בתפארת בית קדשינו ותפארהינו ובקיבוץ נדחינו ב״ב כי״ר.

ואתם בני אל חי שימו לבבכם לכל הדברים האלה, עורו נא והתחזקו נא במידת טובכם ובואו נא לעזרת ה׳ והניפו נדבותיכם לבנין הבית הכנס״ה הגדול למען יהי׳ לכם חלק וצדקה בהיכל הקדוש הזה בירושלם, וה׳ יגן בעדכם וירומם קרניכם לשם ולתהלה עד כי יבוא שילה, ויקובל תפלתנו ועתירתנו תמיד בעדכם בימי המועדים ויפים נוראים בכל מקומות הקדושים אשר בארץ הקדש אצל **כתל המערבי** יקציי״ח תו״א למען חייכם ה׳ צבאות יגן עליכם מעו״ע. **הב״ד מבשרים** צדק טעיר הצדק אנחנו אלה פה חו״ר גבאים ואמרכלים של המקום קדוש הורבת רבינו יהודא חסיד זלה״ה הבאים על החתום יום א׳ כ״א לחדש אב הנחמות שנת **תזר״ח** לפ״ק פעה״ק **ירושלם** תוב״א.

נאם **אלי׳ יהודא דייבעס** חב״ק נאיעסטאדט

נאם **יעקב** נח״ו כמנה מוכ״ר **ברלין** זלכ״ה

נאם **מרדכי מאיר** נכבד מוכ״ר פלי׳

נאם כק׳ **יוחנן הירש** נכבד מכב״מ **שלאנק** מתן נכגמון חבד״ק לונדון זלכ״ה

נאם **אורי שבתי** נמכ״ר חיים ז״ל

נאם **אריה** נח״ו מוכ״ר ירחמיאל זלכ״ה **נאמן**

נאם **יעקב** נח״ו מוכ״ר מענדיל זלכ״ה **מלוצין**

עניני החורבה

להיות שיום אתמול השכרנו למע' הרב הגדול מוהר"ר **שמואל סלאנט** נ"י את השני בתים והחצר והליוואן והמרחץ וזכיותיו בסיפורש יוצא בשטר השכירות אשר כתבנו וחתמנו אתמול להרב הנ"ל. הנה כהיום נתרצינו אנחנו הנזברים דהט"ק חורבת רבינו יהודא החסיד ז"ל להטיב חסר עם האלמנה הכבודה מרת מלכה תי' א' הרב המנוח מוהר"ר מרדכי מינסקער ז"ל לתת לה דירה בהט"ק הנ"ל חנם כל ימי חיי' הנה כי כן חזרנו ושכרנו כהיום מאת הרשים הנ"ל הבית הקטנה משני הבתים הנ"ל בער סך מאה וחמשה ושבעים גרוש בכל שנה ושברנו אותה מן היום דלמטה עד אחרי אריכות ימיה ושנותי' של א' מלכה הנ"ל שתדור היא בעצמה בבית הנ"ל וגם השתמש במרחץ הנ"ל כפי רצונה לה לעצמה דוקא ועלינו החים ועל הב"א לשרב"ק לשלם הדמי דירה הנ"ל בכל שנה ושנה להרשים הנ"ל מהיום דלמטה עד אי"ו של האשה מלכה הנ"ל וכי"ו וכו' דלא וכו' ודלא וכו' בביטול וכו' ובפיסול וכו' לדעת הרשב"א ז"ל ועיר אמו"ן חיש יום ב' יוד"ר אייר שנת תאיר לפ"ק בעה"ק ירושלם תי"ו.

נאם **אברהם שלמה זלמן** סי"ט — **ארי'** באי"א מוהי"ר ירחמיאל

ונאם **דוד טביא מלאמזא** זהי"ה **נאמן**

ונאם **דוד** הוא הקטן **טבלי ברלין**

ונאם **משה** בהר' מוהרי"ץ ז"ל **האסלאויצר**

גם אנכי באתי עה"ח ע"כ הנ"ל שבן הן הדברים אשר כל זמן שיקייטו הרבנים הנזברים הנ"ל לשלם לי בזמן עבור כל שנה הסך מאה וחמשה ושבעים גרוש עבור דירת האשה מ' מלכה הי' אין לי רשות לסלק אותה מהבית והרשות לה לדור בהבית הקטנה היא בעצמה. גם הרשות בידה להשתמש במרחץ כפי רצונה לה לעצמה דוקא אולם בפירוש נאמר והותנה כדה שכי"ז הוא בתנאי גו"ש שישלמו לי הגבאים הנ"ל מדי שנה שנה הסך מאה וחמשה ושבעים גרוש עבור דירתה אז אין לי רשות להוציאה כל ימי חיי' דוקא. וכי"ז נו"ן כידי דלא וכו' ודלא וכו' בביטול וכו' ובפיסול וכו' ובקנאים מרע"ב מע"כ כתחו"ל על קיום הנ"ל ועיר אמו"ן חיש יום ב' יוד"ר אייר הריי"א בעה"ק ירושלם תי"ו.

נאם **שמואל סלאנט**

מכתב להכולל מש' תרט"ז ליצירה

הסכתב רבא לקמן עם הרצוף בו הגיע אל הקרש
ע"י ס"ר משה מונטיפיודי ז"ל.

על גבו רשום:

לכבוד הרב וכו' מוהר' ישעי' בררקי והרב וכו' מוהר' יוסף זונדל מסלאנט, והרב וכו' מורה' שמואל סלאנט

המנהיגים הראשים שבכולל פרושים אשבנדים אשר בעה"ק ירושלב.

ב"ה! קאניגסבערג יום ד' ט"ו סיון התרט"ז ליצירה.

שימא רבא יסגא להרבנים הגדולים המנהיגים הראשים שבכולל פרושים בירושלם עה"ק, איש איש לפי כבוד תורתו!

ישוח בזה סך שמינה וחמשים ר"ט 58. עשרים מהם מן הגבירה דבורה פאללאק וחמשה הידועים מאז ללמוד ביום כ"ג אב יום פטירת בעלה. והשע עשרה מטנה לחלק בין אלמנות ויתומים שבכולל פרושים. והשע עשרה לחברת גט"ח ובק"ח בבקשה מהם להתפלל ענור בנה יוסף ארי' יהוד' בן דבורה החולה. והנני מודיע כי השע עשרה מזה הם מידי הקצין מ' זאב שידארסקי מאיידקאהנען (יעל סך זה האחרין אבקש מכתב קבלה מיוחד), במכתבי הקודמים לזה אשר ערכתי למעכ"ת הודעתי באר היטב, כי החמשים ר"ט שהיו נתונים מאז מסך האלף ר"ט מן הגבירה וחמשה הידועים מאז ללמוד ביום פטירת בעלה, זה לא יופסק ולא יגרע מהם לעולם בכל שנה ושנה, כי רק על הנאי זה לקחה הגבירה את מקום הר הזיתים, ורק ההכנסה שתהי' יתירה על סך חמשים ר"ט, רק זה לבדו נדבה הגבירה לחברת גמ"ח ובק"ח בשנים הבאות עד עולם, ואקוה לקבל מכתב מכב"ד מעכ"ת אשר בו יבואר כי הנאי זה נזכר בפנקס שלכם לזכרון עולם, כי חמשים ר"ט הראשונים שיבואו מהכנסת קרקע זו ינתנו לחמשה הידועים ללמוד ביום פטירת בעלה, וכן לאחר אריכות ימי הגבירה. ומסתמא בא לידכם מכתבי הקדום אשר בו תהיינה עיניכם הרבר מבואר יותר.

והנני דטשהחזה מרחוק מיל הדרה כית יעקב צבי מעקלענבורג

דרישת שלום לידידי וחביב נפשי הרב וכו' מוהרר' זונדל נ"י, ואודות הדברים הערוכים אליו במכתב מיוחד ע"י הדואר, אבקשה להשיבני מהרה.

לשמה ולזכרונה ישנה אבן־שיש קבועה בחדר בית עלמין הישן (על הר הזיתים) בחלקת עדת האשכנזים, המכרות ואוטרת:

עדה המצבה הזאת

להלל בשערים שערי ציון וירושלם מעשה ידי אשה יראת ה',
מנשים באוהל הכורך הגבירה והצדקנית שרת חיל מרת **דבורה** פאלק תי' בעי"ח קאניגסבערג יע"א. אשר בחרה לנפשה לזכות בחייה לגמול חסד את החיים ואת המתים והאצילה מאודה אשר ברכה ה' לתת לתרומת הקודש להיות לה חבל ונחלה **בירושלם** עה"ק תובב"א למזכרת עולמים וקנתה את חלקת השדה **תפוחין קדישין** הלזה בהר הזיתים נגד הר הבית הקידש נוכח שערי הרחמים, והקדיש השדה להיות לבית מנוחה עולמים לקהל קודש אשכנזים הנקראים בשם כולל פרושים הי"ו אשר ערנה לא היה להם אחוזת נחלה לבדם. עד שקמת דבורה שקמת נדיבת לב בישראל והקדשת למו אחוזת נחלה הקד' הזה להיות לשם ולתפארת כיום הזה כיר"א.

לפרט יהללו בשערים מעשיה לפ"ק

מהררי קדש ברכה ותהלה לראש נדיבי עם סגולה

א.

להיות לראי' בידי טע' הרבנים הגדולים כבוד מו"ה **ישעי' ברדאקי** וכבוד מו"ה **שמואל סלאנט** הי"ו בעה"ק **ירושלם** ת"ו איך שקבלנו מאתם ע"י שליח מיוחד חכריך כתבי הלוחית אשר נשלח לשמותינו החי"ם מאת נשיאי אה"ק, ה"ה הרב הגאון אב"ד ור"מ כקש"ת מו"ה **נתן אדלר** הכהן נ"י וכבוד אדוננו הגביר הטפסר הצדיק השר המרומם כמו"ה **סיר משה מונטיפיורי** נר"ו בע"ת לאנדן יע"א ועלינו לקיים ככל הכתוב אלינו במכתב השר הנז' ע"ד סדר הלוחות הנז' וע"ד אמו"ץ חי"ש בברכות והודאות פה עה"ק **חיפה** ת"ו בחו' אדר שנת **תזר"ח** לפ"ק.

ברם זאת אנחנו צריכים להודיע שהשטות שכתב השר אינם נמצאים עכשיו בכאן היינו ח"ר משה הכהן מסאהליב הלך לעיה"ק צפת תובב"ב ונפטר לעל' זח כסה שנים והגביר ח"ר טימון ן' חמו קבע דירתו בעיה"ק טבריה תוב"ב זה ערך שש שנים ועכשיו נתמנו הפקידים בעירנו הקדושה חיפה תוב"ב חותנו להגביר ח"ר טימון ן' חמו והוא אברהם חיים אבן צור הי"ו והשני הוא שושן ן' דהדי הי"ו ו"ח של עיר הוא ח"ר מרדכי מהדוי הי"ו על כן אנחנו הפקידים החותמים למטה קבלנו בידנו תכריך הלוחות הנז' ולראיה חתמנו שטותינו פה עיה"ק **חיפה** ת"ו בחו' הנז' ש' הנז"ל.

ע"ה **אברהם חיים** אבן צור ס"ט

ע"ה **שושן** בן דהדי ס"ט

מרדכי למחדווי ס"ט

ב.

להיות לראי' בידי מע' הרבנים הגדולים כבוד מוהר"ר **ישעי' ברדאקי** נ"י, וכבוד מוהר"ר **שמואל סלאנט** נ"י בעה"ק ירושלם תוב"ב איך שקבלנו מאתם ע"י שליח מיוחד תכריך כתבי הלוחות שנשלח לידם על שטותינו הח"מ מאת נשיאי אה"ק, ה"ה הרב הגאון אב"ד ור"מ בקש"ת מוה"ר **נתן אדלר הכהן** נ"י וכבוד השר הספסר הצדיק כטו"ה **סיר משה מונטיפיורי** נר"ו בע"ת **לאנדן** יע"א ועלינו לקיים סידור הלוחות הנ"ל כדברי מכתב השר הנ"ל הי"ו, ועי"ד אסו"ע בעה"ח יום י"ד לחו' אדר שנת **תזר"ח** לפ"ק פה העירה **יפו** תובב"א וש'.

ומהודענא שהשר הנז"ל שיח"ל כותב שיחתום שם יצחק ג"כ ולא יש בכאן כ"א ר' יעקב קופיל ועל זה חותם הר' יעקב הנז' וק"ש.

הצעיר **יאורה** בכטוה"ר

מנחם הלוי הי"ו פו"מ

דק"ק יפו ת"ו

יעקב מאפל בלאטנער

חצר בית האר"י בירושלם.

אחת החצרות העתיקות בירושלם שישנן עליהן „מסרות קדומית" מפי „זקני שער" היא חצר „בית האר"י ז"ל" הקרובה לחצר „אור החיים" מול „חצר ר' ישעיה". קבלה היא בידם מפי „מגידי אמת" שבאחד הבתים בהחצר, הזאת. מימין לכניסה לטטה בהמדרגות, נולד בו האר"י ז"ל.

הרב חיד"א מביא גם הוא דבר הקבלה הזאת ואומר: ומפי זקני שער נודע הבית שנולד בו (האר"י) וזכיתי לראותה.—בעל „חבת ירושלם" מזכיר גם הוא את הקבלה הזאת ואומר: ת"ל זכיתי לראיתה (את החצר) וקרובה היא למדרש אור החיים זיע"א. איש ואשתו לא ירורו בבית הנזכר".—

זכרני כד הוינא טליא למדתי התחלת חומש בחצר הזאת אצל אחד המלמדים הפרטים שהיה גר באחד הבתים של החצר הזאת ובאותו הבית „שנולד בו האר"י ז"ל" היה גר שנים רבות ר' יעקב טיחן קהוה הוא וביתו ובני ביתו, ואך זה כרבע יובל שנים התנדב יהודי מערבי ר' מרדכי ן' אברהם משעאי וישכור את הבית מידי בעליו (ישמעאלי) והקדישו לתורה ולתעודה בתפלה ולמודים שונים, בנגלה ובנסתר. גם ישיבת שערי שטים קבעה למודיה בבית הזה עד שרכשה לה חצר הקרש עולטית *).

מענין: הישמעאלים גם הם יודעים דבר המסירה הזאת ואף אחד מהם חפץ לבוא לגור בו. מלפני שנים אחדות בקר את „הבית הזה" אחד מאחינו האמריקאים ויתנדב לתת שלש מאות ליט"ש לקנית החצר הזאת אבל בעליו דרש לא פחות ולא יותר מאלף ליט"ש.

ישנן הגדות שונות על החצר הזאת כמו על החצר „שלה" ועל החצר האור החיים, ועוד נשוב לדבר בהן.—

*) עיין ספר „אבני זכרון" צד 93.

תעודה מחורבת ר' יהודא החסיד.

ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות (ישעי').

יואת התעודה כי מעלת הגביר הנכבד איש אמונים מו"ה יעקב בן נתן המכונה ענגעל, יברכהו ד' מציון, הוא ההנדב בשפחת ויושר לבבו לעשות לו זכרון עולם בהיכל ה' מקדש מעט, הוא הביה הכנסת העומדה הכן בחורבת רבינו יהודא דחסיד יע"א לעשות שערי ביהכ"נ הזאת, ושלח הלום ק"ג רט' ככתוב בפנקס קהל פרושים יצ"ו המתחיל משנת תרי"ח № 170 וכן יוחק בעט ברזל על שערי הביהכ"נ למזכרת להמתנדב הזה כדברים האלה: שאו שערים ראשיכם ויבא מקהלות המינים שאת תפלה ותחנונים לפני שוכן מעונים, ועל הטוב יזכר נדיב ר' יעקב בן ר' נתן אשר נדב מאה וחמשים ר"ט לעשות שערי ביהכ"נ הזאת אשרהו ואשרי חלקו ענו לו ולברכה הזכירוהו כי תחונה עיניו בשוב ד' שבות יהודא וירושלם, והלך לפניו צדקו כי ילך לאור באור החיים, גם נפשי תברכהו בחייו, כי יאריך ימים בטוב ובנעימים עוד ינוב בשיבה דשן ורענן וחסד ד' יסובבנהו, כמשאלות לבבו לטובה כי"ר.

הכי"ר רועה צאן קדשים ק"ק פרושים יצ"ו, ד' מנחם שנת יבא משיח צדקנו לפ"ק (תרכ"א) בתוככי ירושלם ת"ו.

נאם ישעי' באי"א מו"ה ישכר בער זצ"ה
חותם הכולל.

פסק דין מזמחבגיה שרעיה בירושלם.

עד כמה סבלו אחינו משכנינו ,בימים החם, ימי בסום הישוב האחרון עד כמה העיקו והציקו, ולא נתנו להם מרגוע ונחיחה גם בנבולם—רואים אנו מפסק דין הזה:

בבית המשפט השרעיה אשר תחת ראשותו של החכם הגדול בקי בדינים ראש השופטים של בורסמא הנכבד אשר שם התימתי למעלה הנה הוצא פסק על פי התזכיר של ה"ם החאג' סאליח פשה אזדת היהודים השוכנים בירושלם אשר הם בעלי בתים בתוך גליל ירושלם שאין להם רשות לקנות בתים בתוך גליל הזה, ועתה באו היהודים עם מתרגמיהם ובידם העתקת ,מאגר המלך" מחדש ניסאני שנת 1032 אשר תכנו : ששום אחד לא יכול להתנגד לקהלת היהודים בירושלם להחריב ולתקן ברובעיהם ובמנוריהם אשר להם. ואחרי עיון בטפקיד ובדיקת החתימות ואחרי שמאותו זמן ישבים היהודים בירושלם והם קנו הצרות בהוגיעם ורשומים בטאבו, וזה ראשי מצד הדת המהמדנית ולכן אין לשום אדם דרישת להתנגד לפניהם בתוך רובעיהם.

כתוב בחדש ויג"ב 1289. (חתום) מחסר וואפק

נעתק מגוף הכתב הרשמי הנמצא בידי הרב החכם סר חיים מיכל מ י כ ל י ן. והיה גם זה לזכרון זכרונית ירושלם הקדושים.

שטר חזקה.

להיות שפעה"ק ירושלם ת"ו כשאנחנו הולכים דרך שוק הטיאלין מהנוים לכותל המערבי יש שם קאנטרה גדולה שבתוכה יש חנויות מצד דרום וצפון, ולימין כניסת דקאנטרה נו' בצד דרום יש חנות אי ידועה לדגוי סיד עלי איל דקאק ולכמה סרחנית נו' תיכף לכניסת הקאנטרה נו' יש מבוי א' גדול כמו מקים ארוות סוסים ובתוכו לצד צפון יש הצר פרדים בו גוים נעילים בסדרינה מאבנים ליכנס להצר נו' ונגד דחנות הנו' בצד צפון יש עוד מבוי ארוך שגם חזקת החצר ידוע להרו"מ כה"ר דוד אסייאי הי"ו ספרדי ופרסים מצדי החנות ידיעה להנוי נו' יכפיק לרגבילה, והנה כעהה אנן סרדי דחת"ל מעידים בתורת עדות גמורה איך מע' רבי בריך הערמאן הי"ו מבו' הוד"ר הי"ו שכר החנות הנו' לצורך עצמו מיד הגוי הנו' בשכי' מעות בעין שנתן לו ועי' פריעת שי' החנות נו' וקבלת טיסקרי מידו לשמו כיון לרחזק בחנות נו' לעצמו חזקה מעליא ככל המחזיקים אשר פעה"ק והוא יושב בה סזמן רב לעשות מלאכתו ומקדמת דנא לא ידענו אם דחזיק אחר קודם סמנו באופן כי רבי בריך הי"ו נו' הוא החזיק בה לעצמו חזקה מעליא כנו"ל כי"ו אנחנו סהדיא דחת"ל ידענו בבירור ובעדות נסורה ולראיה בידו ח"ש פעה"ק ירושלם ת"ו בש"א לח' אדר א' משנתי' התרי"ב ליצירה והשו"ב וקים.

הק' משה — אלטער גרינבערג

(שם המשפחה מסולסת ואינה נכרת) — שמש דכולל הוד הי"ו

במותב תלתא כחדא הוינא נחנא ב"ד דחת"ל הנפק שטרא דנא קדמא ואתו סהדיא דחתמין עלוהי ואסהידו על חתימת ידייהו דאינון אינין אשרנוהי וקימנוהי כדיחזי ודין קומייהו ואתקיים.

הצבי — הצעיר

מעט דב"ש *) — נחמן ביטיטו ס"ט — חיים יצחק פיזאנטי ס"ט

*) הרב המערבי רבי דוד נ' שמעון הצ"ל

שטר חזקה משנת תקצ"ח.

ב"ה

היות הידוע שעבר דו"ת וט"ת בין השותפין בחזקת החצר של השר באשכאתיב אשר שם ישיבה ק' של **אור החיים** נ"ע הלא המה השותפין הרב המפורסם מוהר"ן נטע הי"ו בהרב החסיד מוהרמ"מ 1) נ"ע והה"ה המופלג כמהר"ר **יצחק פ"ח** 2) הי"ו כשבואר בכתב החזקה בדבר בנין ותיקון החצר שדר בו מוהרי"צ הנז' הי"ו והן עתה לפנינו עדים החש"ט נתפשרו הטובים השנים הנז' ונגמר ביניהם גמר דבר אשר מעתה לא נשאר עוד שום טו"ת ודו"ד ממונא ודררא דמטונא למוהרי"צ הנז' הי"ו על הר"ן הנז' הי"ו כלל ועיקר בעסק בנין ותיקון החצר הנז' ומעתה ישלטו הטובים השנים הנז' בחזקתם החצר הנז' כאמור בשטר החזקה שני שלישים להר"ן הנז' הי"ו ושליש למוהרי"צ הנז' הי"ו כנודע. והנה בעתה לפנינו עדים החש"מ בא מוהרי"צ הנז' הי"ו ואמר לנו הוו עלי ע"ג וקנו מידי קנו"ש במדל"ב כתחז"ל ואף כתבו וחתמו שטר בכל לשון של זכות ויופי כח ותנו ביד הר"ן הנז' הי"ו היות אמו"ק שנתחייבת בחיוב גו"ש עולה ברין כתחז"ל לאשר ולקיים כל האמור ומבואר לקמן בס"ד היינו שמוהרי"צ הנז' נתחייב מו"מ להעמיד להר"ן הנז' הי"ו טיסקירי על כל החצר הנז' מהשר באשכאתיב הנז' על משך שי"שה שנים רצופים נמנים ומתחי"ם מר"ח ניסן הבע"ל דהאי שתא דלמטה לומר שכבר נתקבל שכירות החצר הנז' על משך הנז' מיד מוהרי"צ הנ"ז הי"ו ואין להר"ן הנז' ליתן לשכירות הנז' אפי' פ"א. עוד נתחייב מוהרי"צ הנז' הי"ו בעת שיוגמר בנין הבית החריבה כעת שהי' דר בו הרב החסיד מהרמ"מ נ"ע להעמיד ביד הר"ן הנז' הי"ו טיסקירי מהשר באשכאתיב הנז' בפחות מאה גרוש משכירות החצר לכל שנה שהי' נהוג בשנים שעברו על משך שנים רצופים אשר

---

1) הוא הגאון המקובל רבי מנחם מנדיל תלמיד הגאון מווילנא, סמיסדי ישוב האשכנזים בירושלם בשנת תקע"ב.

2) עיין זכרון לחובבים הראשונים חוברת א', פרק הרב ר' שלמה ס"ח זלה"ה.

יעלה לפי הוצאות בנין הנז' הבית לומר שכבר נתקבל שכירות החצר על אותן השנים עד שלא ישאר עוד שום הוצאות הבנין על הר"ן הנז' וזמן הטיסקירי יהי' נמנה ומתחיל מאחר עבור זמן הטיסקירי משלשה שנים הנזל"ו היינו משנת תר"א לפ"ק הבע"ל ואילך והמאה גרוש העורפת עד סך השכירות שהיה נהוג לשנים שעברו יהיו שייכים להר"ן הנז' הי"ו ומשכירות החזקה הנז' יקח הר"ן הנז' מקודם המאה גרוש הנז' והי' הנשאר יקבל הר"ן הנז' הי"ו כל שנה עד כלות הוצאות בנין הבית הנז' כאמור, עוד התחייב מוהרי"צ הנז' הי"ו לעמוד ולהנשיח על בנין הבית הנז' בכל הצטרכות תועלת הבנין הנז'. עוד זאת שכל הוצאות אשר יעלה לבנין הבית הנז' אשר לא יקבלם בעל החצר בחשבון מחויב מהרי"צ הנז' ליתן חלק שליש להוצאה אשר לא יקובל כנז'. כל האמור נעשה ונגמר מידינו דח"ל ב"כ אופן היו"ט ומספיק וחזי לפו"ד כהוגן וכתחז"ל וחו"ח כו' כחו"ח כו' ולא יורע כו' ולא יפסול כו' ולעולם יד בעהש"ט כו' והכל דלא כו' ודלא כו' בביטול כו' ובפיסול כו' לדעת הרשב"א זלה"ה והכל בקנו"ש במד"ב כתחז"ל שקנינו מיד מוהרי"צ הנז' לקיום כל הנז"ל בלי שום שינוי ותמורה כלל ועד"א ח"ש יום עש"ק כ"א שבט תמצ"ח פעה"ק ירוש' ת"ו ושו"ק.

נאם א ו ר י ש ב ת י במוה"ר חיים זלה"ה

נאם מ ש ה בלא"א מוהרי"ץ זלה"ה

מכתב משנת תר"ה

ב"ה לעה"ק ירושלם תוב"ב

אמשטרדם יום ו' עש"ק ב' לחדש שבט תר"ה לפ"ק.

ישפח צדיק ב"ד ויתענג על רב ברכה ושלום, ה"נ הור כבוד ידי"ע וירי"ן, הרב הגאון המופלא וכביד ה' מלא, טגלה רזין טטירין ושבילי דכולי הלמודאה לי' נהירין, חסידא קדישא נזירא ופרישא וכל עובדוהי שפירין, וכל מעשהו בקדש כטהררין מן הטהדרין האי הנא ירושלמאה, ארי' דברי עילאה, ר"ט ור"ט דעה"ק ירושלם ת"ו כמהרי"ר **חיים אברהם גאנין** נרו יאיר.

מראש מקדמי אר"ש מצלינן ויחי מיכא וכל אמבוהי דיליה, יאריך ימים ושנים כשני אי' דשן ורענן שקט ושאנן, ועיניו תחזינה כי ישב הארמון על משפטו וערי הקדש בתקונן, וגגילה ונשמחה גם יחד בבית קדשנו עד מכונו כונן כי"ר בב"א.

צופים אנחנו על מכהכנו הקודם מן טו"ב לחדש טבת שעבר, בו הודענו לרוטכי"ת נרי"ו מה שחזר והדפים אותו ליפמן הירש לעווינשטיין יש"ו בגאזיטי"ו של פרנקפורט דמיין נגדי וגגד הדרת קדש, וגגד הרב המובהק כמהרי"ר ישעיה נרי"ו, ועתה חזר והדפים אתו הרשע על שלשתנו וביותר על הרב מהרי"ו נרי"ו, והנה בא בזה העתקה עיקרית בלי"א שיוכל מני"ר הגאון חי"ק נרי"ו להראותו ליודעי לי"א שם, וגם העתקתו מלי"א ללה"ק, *) ואם איפשר לרוטכי"ת נרי"ו לחקור ולדרוש ולברר מי הוא הארור שם שכותב אותן שקרים ולשלוח ברורי דברים אמתיים נגד כל הנדפס כנגיל מה טוב ומה נעים, כי אין ספק שנורם קפוח עניי א"י דהאי לישנא בישא אי לא עייל כולו עייל קצתו, ואנחנו לא נכתוב כנגדו מאומה כי אותו הרשע הוא כעת אחד מהכותבים בשכר בעד בעל הגאזיטי"ו, ולא יבצר ממנו לכתוב כל השקרים והכזבים אשר עלו על לבו הרע, ולא יהי' לנו מנוחה, לכן טוב לנו לשתוק, אבל להדרת קדשו אני אומר בין

*) עיין העתקה להלן.

יבין את אשר לפניו צא והמלך בגבורה וכל מה שבכחך לעשות עשה לסתום פיות דיברי סרה. כי לא דבר רק הוא לכתוב להי׳ כזה בגאוטי׳ו ואם אין דין למטה מותר למסור דין לשמים על רשע עוכר ישראל כזה, וכופלני דברי שיחקרו וידרשו היטב מי מן האשכנזים הנק׳ דייטשען המחליף דברים עם אוה״ר לעווינשטין, ואגדה אזן קדשו, לו אני מגלה ולאחרים חוקה, יראה נא בחכמתו לחקור ולדרוש, באשר סיים דבריו שמהר״ל בערגמאן נשלח מק״ק דייטשען לחו״ל לספר הצרה וההלאה אשר מצאתם, לכן אני אומר שיחקור מניר על זה, ועיני לשמים יהגלע העושה רעה לבל יחשדו בשרים ההולכים לתומם ואם ידעו בשלמי הרעה הזאת יוכלו לשרש הרעה הזאת ולא יוסיפו בני עולה לענות נפשות התמים וישרים, והן אמת קשה עלי לחשוד אחד מן הדייטשען אשר יש בו מעט יראת שמים שיהי׳ ככופר בעיקר לכתוב להי׳ של שקר וכזב כזה ולבזות ת״ח חי׳ק מניר בי״ב, והרב המובהק מוהרי״ נרי״ו, והגם שלא הגעתי לקרסולם גם מה שבוהב עלי עון גמור הוא, ולכן לא אוכל לחשוד מי שיש בו קצת יראה שמים אבל ידעתי שהחיר יוסף שוארץ אשכנזי שם שולח אגרות לאיתו ליפמן הירש לעווינשטיין ימ״ש ועל ידו שולח אגרותיו לאחיו שבאשכנז ויוכל להיות שהוא כתב אליו מעשה שהי׳ עם איתו הורגימאן והרשע לעווינשטיין ימ״ש הוסיף שקרים מדעתו, ואולי אם יגזרו בכח התורה בכל תוקף ועוז, יירא הכותב ויודה, זולת אם בהב מי שאיני שומר הדה ודין תוה״ק אזי גם זה לא יחוש ולא יודה, עכ״פ נראה לי שיעשו את שלהם בכל עוז ותעצומות להוציא הדבר לאור, הן בבר אמרי חולל היתי לי דבהפיבנא בובותי דצנ״ט וחוץ מזה הזהירו הוי דן את כ״א לכ״ז, ולכן מוכרחנו לומר שדברי הגאוטי׳ו הנ״ל בענין ר׳ אליעזר ברגמאן שקר וכזב הוא, אבל כבר כתב הרטב״ם ז״ל על משנה דהוי דן וכו׳ היינו במי שמעשיו מתימין, אך הרי״א הנ״ז כבר עשה מעשה בזמן הרב הגאון מוהר״ר ישראל וצ״ל להכניף עדה מאנשי הי״ד לשוח כתב עיקיל על מעות אי׳ המקובץ בידינו, וקבלנו אז כתבים ננדו מכל חבטי ורבני אה״ק תי״ו, ולא פרסמנום משום כי״א הסתר דבר, לאיש אשר אלה לו לא הי׳ לו למניר הגאון נרי״ו לתת כתב סליחה בידו והציעק לשעבר

וכו', אולם ימים ידברו ונראה דברי טי צדקו, הלואי שאני טועה בדבר זה והזמן יגיד לטובה.

ושלו' תורתו יגדל כנה"ר וכנפשות נאה דש"ת באה"ר ואה"ט המצפים לחסדי ה' וישועתו, פקידי ואטרכלי ערי הקדש תוכב"א יושבי עיר תהלה אמשטרדם יע"א. הק' צבי הירשל לעהרן ס"ט רה"ו

---

*) בשולי דגליון: „העתק מכה שנדפס בנאזיט"ו דפרנקפורט דמיין:

ירושלם י"ט חשון, היהודים היושבים פה — אשר שלשת הקהלות שלהם חלק גדול מבני העיר ההיא המה—שלחו כתב בקשה בשם בולמו להשר משה מונטיפיורי בלונדון, ובו מחלים את פניו להשתדל בערם אצל המלכיות באירופא ובפרט אצל ממשלת אנגלטירה, להציל אותם מעול הקשה של הידוע פינסקער, אומנתו קבצן ושואל צדקה. אשר הפקר מהנשיא הירשל לעהרן מאמשטרדם לווקי"ל שלהם ולמונה על כל כסף הקרלה והעניים. והוא באחדות עם הרב גאנין עוכר בני עמו באכזריות אשר לא נשמע מעולם כזאת. איש נכבד מעדת היהודים, בני אפריקא ר' יעקב תורגמאן, נתנדש ונשתלח זה זמן לא כביר לנאבלום הממיך לכאן, אחרי אשר הי' אפור ימים כבירים עם אויל משוגע יהר, ועדן לא נמלט מסכנת חולי החזה אשר נתדוה לו מהענוים אשר ענו בם את נופו. ובעונש מיתה הוטל עליו לבל יעזוב את המקום ההוא, אף כי אי אפשר למצוא שם פרף להחיות את נפשו. הצווי לגרש את תורגמאן, פעל והשיג פינסקער מהפאשא, על הבטחתה – אשר החזיק על ידי איזה פיאסטער כי הוא ,מכשף מסוכן" ואף כי מושל העיר נאבלום איש משכיל, אשר ליאה לאותו תירנעמאן מלכא לפניו בטעמד רע ומר, לא האמין לקול השמועה עם כל זאת לא מנעתו הספק שעלה לו בזה מלעשות ככל אשר צוה עליו הפאשא, — וחיובא רמיא להניד ולאסר כי הסכים הנדולים אשר יקיבצו מידי שנה בשנה על ידי לעהרן והנגבאים שלו מהיהודים אשר באירופא לעזרת דיהורים העניים בארץ ישראל' ישתמשי בהם פה על צד היותר—להרע להעניים האלה. עדת ישראל האשכנזים פה שלחו עתה איש אחד מתוכם, בשמו ליזר בערנמאן הנילר בצעלל בארץ פראנקען, ללכת לאירופא להודיע צערם לבני אמונתם באירופא ולבקש מהם עזר והצלת מצרתם.

הרשאה משנת תרי"ב

טודים אנחנו תחתים יחידי כולל עדת ישורון ילידי דייטשלאנד, והנלוים עמהם היו איך אסוץ שהקנינו ד' אמות קיקע בחצרני לטע"כ חוט המשולש היה הרי"ר יוחנן צבי שלאנק וכו' ולמע' ידיין המוהיק הקצין כמויה ליב שעפס יצ"ו ולטע' החסים ירא ותיר לדבר ה' כסיה בניפין ליליענטהאל יצ"ו ואנבן ואנב קיס הרשינו ומנינו למע' ידיני הגזל שיהיו סורסים ואנטלרים בתריקאינו שיהיה להם כח ורשות הן לענין לדון ולפשר עם מע' הרב היושיב הבם עתיק כמוהיר צדיק הלוי יצי שהיה שריר לטובת כילינו הגזל וכו' בסדינה אמעריקא יע"א כידוע וספורסם ביטער בה רבים, ומעהה ומעכשיו שאנו אה ירי מע' חוט המשולש ונכבדים הגזל כידינו ופיהם כפינו יבחם כבחני ונכייתם כנכייתנו וקבלתם כקבלתנו ומחילתם כמחילתנו וחתיסתם כהתיסתנו באופן שכל מה שיעשו מעלת חוט המשולש הגזל הכל עשוי ורצוי מהק ומקובל עלינו כאלו נעשה ינגשר מידינו טפט מבלי שניכל ליסר להו להקוני שדרנוכין ולא לעווה, וכך אנחנו אומרים למע' חוט המשולש הגזל: זילו דינו ווכו לעצמייכו ואפיקו לגרסייכו ולחולקייכי וכל מאי דסיהעני לכון מן דינא עלי דידן יהי הדר ורשות ויהיב לכון ליזר עם מע' השדיר הגזל וכו' בין לדין בין לפשרה להרחיב זמן וליהן זשורים. ומעהה ומעכשיו אנחנו מסכימים כל מין הרשאה אשר ביד שום אוב אשר יצא כבר או אשר יצא ויבא בתהי יחידי בוללנו היו ביטול ניט, ומעיקר הבל נעשה ונגמר מידינו החתומי מטה באופן היהים מסכין לפיד וכהחזל ובקנויש בטרליב כהחזל בהו תיח עדיר מאנדנו בחיינים לאשר ולקיים כל מה שיעשי מע' חוט המשולש השדישים הגזל בני שום שינוי וחמורה רלא וכו' ודלא וכו' בכיטיל פורעי וכו' וכפיטל עדיהן וכו' לדעת הרשביא וללהיה וחסר וחיוק שטר הרשאה דנא בחיה כל שטר הרשאות דנהיני בישראל העשויות כהיגן וכהחזל, ולא יהרע ולא ייסב משום חיסור או יהור לשון ולמען תהיה האמת נתדרת באני בחתי עד רתתם היום יג שבט בדי"ק לפ"ק פעיה"ק ירושלם היכבי"א והכל טוב קיב.

נאום הק' יוחנן הירש בדרב מדרים שלאנק	אייסבע פרה הי"ר בערנסט
הק' יצחק בפראג	הק' משה זאקס
הק' עזריאל זאליג הויזדארף	הי"ר רבקה שוארץ
הק' טשה יהודה בסהורי"ר נתן שנאטיק וצ"ל	הק' מאיר באאש יצחק
יצחק ראזענטהאל	בעהנביים וללהי"ה
אשר משה בהי"ר בלין	
שלמה ליעברעכט	הק' אשר בן הרוין מהורי"ל הש"ץ וצלליה

מכתב מחברון מש' תרט"ן

ביה יום ז' לחדש מנחם התרט"ו

המאורות הגדולים מלאכי אלקים עולים, דנפיש חילייהו לאוריתא דמנח ליהו בכיסתא ספרי ספרא ותוספתא, הלא המה הרבנים המופלאים זיוהני עילם כמוהר"ר ישעיא 1) אשכנזי הי"ו וכמהר"ר מר שמואל 2) אשכנזי נר"ו יחדיו יהיו חתום חיים וקיימים אמן.

מאחר עלות גדול השלום שניתן לעלונים וליה עיניהו תכון הפיתיהו למען יאריכו ימים ושנות עולמים שקטים ושאננים מרוב הונים על אדמת הקודש ובחר הוד בירושלם כיר"א.

אותיהנו אלה ובינו ידברו לפני גדולי חכמי ישראל מע' כתר"ר הי"ו לבקש מלפניהם על דבר ההקדשות הידועים אשר עשה הצדיק המניח יעקב צמח נ"ע מהושבי כבל יע"א לארבע ארצות הקדושות לבל יקום סך ידוע להי"ח וגם לבבל להקים ולהחזיק השביר וישיבות ת"ח בידוע ומפורסם הוא יקבלו בנפש השטרות אשר עשה, שנים הטה עיני צדיקים החזינה מישרים כמה האיש המקדיש הנו' הפליא לעשות והנה קמו היורשים לערער על ההקדשות הנו' וקמו טסייעי להם בעה"ק ירושלם תי' ועשו פסק דין להפיל חימה נשגבה ולבטל הקדש"ה הנו' ולזכות ליורשים ברברים שאין בהם על מה שיסמיכו לבטל ההקדשות ולא זו בלבד אלא שהיורשים הזכו לעש"ג בערי הודו אשר שם החצרות דמוקדשים הנו' והזמינו לדין להמורשים בפני הקינט, והזכרתו המורשים בעי"ב להניח במקומם מעורכי הדיינים כמנהג ועמדו בדין יותר משנה והצי' יהיציאו הוצאות רבות באשר הכל ידוע ומפורסם ולבסוף זכו בדין המורשים ונתקימו ההקדשות ומסרו הכל ביד המורשים שיקיימו ההקדשות בכל הכתוב בשטרות ונכתב בספר הזכרונות אצלם ויצאו היורשים בפחי נפש זולת שגרמו הפסד גדול בהוצאה להקדש"ה ועכ"ז שהטעין ביד

1) ברדקי. 2) סלאנט.

באותה תקופה היו מכנים את כל יהודי רוסי בשם „אשכנזי".

היורשים הי״ו עודם מחזיקים ביד היורשים להוציא מיד המורשים או לעשות פשרה, ובעינינו יפלא איך נמצא מי שיבקש לקפח פרנסת ת״ח של ד״א יוב״ב וגם העניים והאביונים ויתומים ואלמנות ותשב״ר של עיר בבל יע״א, כי לזכות לאנשים פשוטים היורשים הי״ו ומתחזקים בכל כחם כאילו המטון להם, והיה להם לפחות לעמוד מנגד ולשתוק והרוצה לזכות להקדשות יזכה ולא לעמוד נגדם כאריות בכל כחם ושלי״ת שלא הועילו כלום ולשוא יגיעים כי רבים אשר איתנו המזכים להקדשות ומבטלים דברי המסייעים ליורשים הלא המה חו״ר קוסטא וחו״ר איזמיר יע״א וחו״ר סאלוניק יע״א וחו״ר תונים יע״א, ומרבני וגאוני אשכנז הי״ו הגאון המחבר ספר מפרשי ים הוא עשה פסק לזכות ההקדשות והוכיח במישור ודבר נגד המזכים ליורשים טובה תוכחת והכטיח שבקרוב יבואו לידינו כמה חתימות מכמה רבנים וגאוני אשכנז הי״ו ומלבד כי אנחנו יושבי ערי הקו׳ טבריא וצפת ת״ו הת״ח הנמצאים בהן המזנים להוראה מק״ק אשכנים הי״ו וספרדים הי״ו למדנו בענין וזכינו להקדשות וכתבנו וחתמנו וניתן ביד המורשים הי״ו לחיזק בידם. אי לזאת אחת שאלנו מרו״מ כת״ר שיעשו חסד ויקבלו הי״ר העתק שטרי המהנות ויעינו בחכמתם ויכתבו פסק דין כיד ה׳ הטובה עליהם לזכות ההקדשות על הדין ועל האמת ויהתפו בהם כל הת״ח נ״י הנאמנים להוראה ויעתיקו השטרות ועליהם יבא פסק דיני היקר, והתכלית להחזיק הנכסים ביד המורשים הי״ו ולא יוכלו לומר היורשים קי״ל וישלחו לידינו ומחזקנא טיבותא וכל קובל דידענא כי רוח עילאין קדישין איה בהו יאוהבים האמת והצדק. ע״כ באנו לבקש על זאת בטחנו בקדושתם שכן יעשו ושכט״ה

כ״ד נאמני אהבתם ושלום.

הצעיר	הצעיר	הצעיר
חיים שמואל הכהן	משה מזון	אברהם ארי׳
ס״ט	ס״ט	ס״ט

התפלה בעד האסיר בבית הכלא.

התפלה המיוחדה הבאה לקמן מצאתי בגניזה ע ת י ק ה בירושלם; כתובה באיתיות אשוריות ושני חותמות עליה: חותם ישיבת „בית־אל" וחותם ישיבת „קהל חסידים" והיא היא ישיבת „המכוונים" בירושלם: וזו העתקה:

אדון הרחמים וחסליחות מהרה חושה להציל את אברהם בן מרים ובן טוסא מבית הכלא ותהיה בעזרי ותומכי נפשו וכל לשון אשר תקום אתו למשפט הרשיעי, ותהנהו בעיני כל שר ושופט ומושל אשר ידון אותו לדון אותו לכף זכות, ולהוציא לאור משפטו, ויעלה זכרונו לפניהם לטובה, עד אשר יעלוהו מבור שאין ומטיט היון ומבית האסורים, ויצא זכאי בדינו ותצילהו כשם שהצלת לאברהם אבינו מכבשן האש, כן תצילהו מכל שטן ואויב ומקטרג ובפרט מהמשטין 1) וכשם שהצלת לאברהם אבינו מיד אטרפל וחביריו ותוציאהו מטות לחיים כן תצילהו לאברהם הנז'. וכשם שהוצאת את יצחק אבינו כשפשט צוארו על גבי המזבח, וכשם שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו, כן תעקוד כל שטן ומקטרג מעל אברהם הנז' ובפרט להמשטין וכשם שהצלת ליעקב אבינו מעשו ומלבן ומכל שונאיו, כי תצילהו לאברהם הנז' ותוציאהו מצרה לרוחה ומאפילה לאורה, וכשם ששמה רבינו הנחיג את עמך ישרא לבל יכם צר ואויב, כן תתנהג עם אברהם הנז' לבל יכנו צר ואויב ובפרט האויב הנז' וכשם שקבלת תפילות אהרן כהנא, כן תקבל תפילת אברהם הנז' ותפלתנו שאנחנו מתפללים ומתחננים לפניך, ותזכור כל צדקיתיו וחסדיו אשר עשה מעודו עד היום הזה, לטובה, ויעטיד מלאך מליץ טוב לצדקהו, ותענהו לאברהם הנז' כשם שענית ליוסף הצדיק להוציאו מן הבור ולדניאל מגובא דאריוותא, כן תוציאהו במהרה לאברהם הנז' מבית הכלא, ובזכות ספר התהלים שקרינו לפניך תפרהו ותושיעהו, ותזכור לו

1) השם של „המשטין" הניחו חלק, פחדו מלהוקע אותו לעיני „השטן" ובנו את השם רק בקריאתו. —

זכות דיר חמלך ע"ה ווכות אבותינו הקדושים אשר שמשו במקום הקדוש הזה בית אל ובראשם זכות מורינו ורבינו **שר שלום** זיע"א יגן על אברהם הנז' לקבל תפילתנו ברצון כריח ניחוח קרבן אשה לה'.

טו שבירך אבותינו הקדושים והטהורים אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד וש'מה, הוא יברך וישמור וינצור לאברהם בן מרים הנז' ויקבל תפילתו להצילו מכל צרה וצוקה, ומכל צר ואויב ויעלהו מבית האסורים וידעו כל העם כי אתה אל רחום וחנון ושומע תפילת עמו ישראל ברחמים, כן תשמע תפילת אברהם בן מרים הנז' בחסר ורחמים, ה' צבאות עמנו משגב לנו וכו' ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך יכי' ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו, ה' יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב אמן כן יהי רצון.

חותם

בית אל

כוללות חסידים

בעיה"ק ירושלם ת"ו

ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים

בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ויבן שם מזבח ויקרא למקום בית א

וחתם

קהל חסידים

בעיה"ק ירושלם ת"ו

כל בני הקדושים אשר יבא בית ה'

ק"ק חסידים

בית אל יכ"ץ

חותם אמת מגזברי ומנהלי

קהל חסידים

שבירושלם ת"ו

החצר מראדישקוביץ

בנגוי ירושלם מצאתי כל גופי הכתבים, התעודות והמסמכים ע"א החצר מראדישקוביץ („החצר" בהי הידיעה) שלא נתפרסמו עדיין ולא ראו אור. ישנם ביניהם שכראים חמה להתפרסם, וביניהם ישנם כאלה שנוח להם להשאר ספונים ושטונים עד שיבא אליהו. —

בזה אנו מפרסמים אחד מהם, דברי שלום ואמת, לחותמם אמת וזו העתקתי:

זכרון עדות שהיה בפנינו עדים חי"מ בחמישי בשבת ארבעה ימים לחדש שבט שנת חמשת אלפים ושש מאות ושלשים ושבע לבריאת עולם למנין שאנו מנין פה עיר הקדש ירושלם ת"ו איך שבאו לפנינו הרב כו' כי' כמהור"ר שאול בנימין הכהן נ"י והור"ר פישל לאפין נ"י הכהן ואמרו לנו הוו עדינו עדים בשרים ונאמנים ואף כהבי והחמו בכל לשון של זכות ויפוי כח לפום דינא כתיקון חז"ל להיות בינינו לעד ולראיה למשמרת ואנן סהדי חי"מ שמענו לקול דבריהם ובתבנו את כל אשר נעשה ביניהם היום הזה להיות לעדה נאמנה למשמרת כדברים האלה איך שהרב המאוה"ג כו' מוה שאול בנימין הכהן נ"י והרב ר' פישל לאפין הכהן נ"י נתקשרו בקשר האבה ושלום ביניהם בקשר אמיץ וחזק ונתפשרו על כל הענינים והסכסוכים שה' ביניהם בעניני החצר עד היום הזה, — כהיום בלב שלם ובנפש חפצה בלי שום אונס והכרח כלל רק מרצונם הטוב והגמור נתפשרו ביניהם לפנינו עדים חי"מ עפ"י הדברים האלה: היינו מכל סך מעות או שט"ח שיקח ר' פישל לאפין מן הכוללים פעה"ק ירושלם ת"ו שרוצים לע"ע לקנית את החצר היוע"ע העומד ברחוב „חארט אל שאריף" לשם הת"ת שייך לר"פ לאפין נ"י הנז' ששים וחמשה למאה ולהרש"ב הכהן נ"י שלשים וחמשה למאה והרש"ב ואשתו אינם מחוייבים לתת להצדיק הטכירה בסאראייע עד אשר יושלש המעות חלקו כנז' או שט"ח מהכוללים כנז' ליד הר"מ יפה נ"י או ליד הר' מאיר מייזל חאסלאווצער אבל כשיושלש חלקו כנז' מחוייב הוא ואשתו הרבנית לתת לסאראייע להצדיק המכירה בלי שום איחור ודיחוי כלל — כן מכל הכסף אשר יקח הרפ"ל הנז' בחו"ל מגבאי הכוללים או מגבאי ת"ת בחו"ל או מיחידים מאיזה כסף שיהי' שיקח נדבה על החצר הנז' יחולק כמו כן ששים וחמשה להרפ"ל הנז' ושלשים וחמשה להרש"ב כנז' בלי שום טו"מ ופ"פ ודו"ד שבעולם כלל וכלל וכמו כן מכל הכסף אשר יזכה בדין או יוציא בשלום מהכולל הרב ר' שאול בנימין הנז' פה עי"ק ירושלם — וכל הכסף אשר יקח הרש"ב הנז' מגבאי הכוללים אשר בחו"ל או מגבאי ת"ת אשר בחו"ל מן הטענות והבעות שיש לו עליהם בעניני החצר —

והן נדבות מיחידים על החצר מאיזה כסף שיהי׳ והן אם יקח איזה סך מהר״ב ב״ק מעיניני החצר שייך להרש״ב חמשים למאה ולהרפ״ל חמשים למאה ומחוייבים שניהם הרש״ב והרפ״ל לעזור ולהושיע איש לאחיו באמת ובלב תמים בכל אומץ ובכל עוז הן בקודש והן בקרית חוצות בגבית החוב שלהם עד אשר כל אחד מאתם יקבל ויגבה את כל חובו עד סוף פ״א וכן אולי יתבטל קנית הכוללים ולא אבו לקנות את החצר הנז׳ אעפ״כ הפשר הזה יהא בתוקפו בכל אומץ ובכל עוז וחלוקת הכסף אשר ישתדלו שניהם ביחד או כל אחד ואחד מאתם לבדו יהי׳ החלוקה ככל האמור למעלהבלי שום שינוי ומגרעת כלל, עד אשר כל אחד מאתם יקבל את כל חובו בשלימות עד סוף פ״א בנז״ל כל הנז״ל מרישא וסיפא נתפשרו מרצונם הטוב לפנינו עדים ח״מ ואנן סהדי קנינו מאתם בקנו״ש במד״ב בקנין מקוא״ט ובתי״ך בפועל ממש באה״מ לפי״ד כתיקון חז״ל דלא להשנאה וכו׳ ודלא וכו׳ ודלא למיהדר בי׳ מיום דנן ולעלם והכל דלא וכו׳ ודלא כו׳ בביטול כו׳ ובפיסול כו׳ לדעת הרשב״א זה״ה ובפקודתם כתבנו כל הדברים האלה וחתמנו שמינו על בל הנז״ל יום ה׳ ד׳ יום לחודש שבט התרל״ויון לפ״ק פעה״ק ירושלם תיב״א והכל שריר וברור וקיים — והיה זה לבאר אם הרפ״ל יקח איזה סך מהר״ב ב״ק יחלקו ביניהם הרש״ב והרפ״ל כפי החלוקה המבואר לעיל והכל שריר וברור וקיים.

נאם יצחק יעקב במוהר״י סופר חאסלאוויצער
ונאם צבי כמו״ה אהרן ז״ל מפינסק

וליהר הוקף ועוז באנו גם אנחנו בהתימת ידינו לאשר ולקיים כל הנז״ל מרישא לסיפא בלי שום שינוי והמורה כלל יום הנ״ל חדש הנ״ל שנה הנ״ל פעה״ק ירושלם הנ״ל יכוננה עליון במהרה בימינו.

נאם שאול בנימין הכהן
נאם פישל הכהן לאפין

הרב הגביר ר' פישל הכהן לאפין ואשתו

חצר הכולל.

החצר העתיקה ביותר בירושלים, היחידה, שהיתה ירועה ביובל הקודם גם לבני הנכר בשם „בית אל שיכנו", ונשאו ונתני בה בשטרי „חזקה", שטרי „אירוסין" ו„שטרי מכר" היא: „חצר הכולל" אשר ברחוב הארמנים, סמנה התחיל רובע היהודים.

בסוף המאה האחרונה שכרו ראשי עדת האשכנזים את החצר הזאת מאת המנזר הארמני והשכירו את הבתים ליחידים, בלי ריוח, ונשארו בחוקתם עד שנת תרס"א, שבניהם ובני בניהם היו מוכרחים לפנות מקומם לארמנים חרשים בקריב באי.

החצר הואת הכילה בה כארבעים בתים גדולים וקטנים, ובכל אחד סהם משפחה שלמה „מסלתה ומשמנה" של העיר, כל „בעל בית" היה לו שטר חוקה מיוחדה, נשא ונתן בה, השכינה או מכרה או נתנה נדוניה לבתו, לבעלי המנזר היו משלמים שכירית הבתים קמ"א קמעא בשך השנה, מטעל לה היו עוד בתים יותר יפים, שבאחד מהם גר הש"ב הראש והראשון בירושלם, הרב ר' נפתלי יצחק הלוי רוזלר ז"ל מזקני ירושלם ונכבדיה, שכבר דברנו בו בפרק מיוחר בחוברת ט.

סמוך לה היתה החצר הירועה בשם „חצר השקולה" (שבה קבע השר מינטיפיורי בשנת תרט"ו את „בית הספר לנערות", והסנהלית הצדקנית רחל רשי עם לרקת טורות עמדה ונצחה על הלטידים התמימות ומלאכת יד) ואחריה: חצר „אור החיים", „חצר ר' ישעיה", „בית הכנסת האר"י; ובסוף ההר של שבע המדרגות—חנה ושבעה בניה—באים ישר אל רחוב הקרוי בשם „רחוב היהודים".

שני בתים ותנור גדולים בחצר דואה הקציעו ראשי עדת האשכנזים לאפית מצות, ובעלי האפיה היו שוכרים אותם מאת הועד הכללי שנה שנה, וכבר בחודש שבט החלה ההנועה ורבה בו התכונה בהבאת העצים ויתר הדברים הנצרכים לאפית המצות, סדרו והכינו את האבנים הגדולות החלקות בסדת מטר שעליהן ערכו את המצה. המעגלות טחישת קלך ושאר הכלים המקבלים הנעלה, טסוחרה הפרים, ולפעמים עוד קודם החלה האפיה של הצבור ושל יחידים בעלי „שמורה". המדקדקים לא אכלו מצה „בלתי", והמהדרין היו מדקדקים עוד לאפית המצה בתנור „הראשון" זאת אומרת: מיד אחרי אשר הוגעל ההנור והכלים בסרם אפו בם. שומרי בית הדין עסרו כל היום בבית האפיה לשמור על נקיון

הכלים, על הזהירות ועל הזריזות משום נדניד חשש חטף, לפני שקיעת החמה היו באים הרבנים ויחידי סגולה להכין בעצמם את "הטים שלנו" בבדים מיוחדים, מעיטפים מכיסים וקשורים בבד לבן.

האיפה הראשי הנסנה מטעם הצביר וראשי הרבנים באותה התקופה היה ר' מרדכי בי"ר נח שולמן יהידי פקח וחרוץ, זריז ומסולח, הרבנים היו שבעי רצון מאפיתו. לרגלי כסחרו היה מבאי ביתם של ראשי העדה, רבניה וחכמיה, ר' מרדכי יעקב שולמן, החי אתם כהיום, נולד במוהליב חי' אדר תרי"א ובא ירושליסה בח' אב הרי"ג, גדל וחונך בירושלים לתורה ולהעבודה. ויהי מחסידי מאפו ושולמן, ופרקים רבים מספרידם היו שגורים על פיו.

מעולם לא רטיל עצמו על הצביר ולא נהנה מקופת הצדקה, הוא היה חונן וניתן בהצנע וכבוד, ככל בני ארעא קדישא,—פעמים יצא לחרל לרגלי מסחריו באירופא ואמירקא.

בניו ובני בניו כולם אנשים ישרים נהנים מיגיע כפם, לעת וקנותו שב ירושלימה משאת נפשו, ודעתו מיושבת עליו, דשן ורענן, ניבו נאכה ושפתו צחה ונקיה, ספיג הוא בספורי מעשיות, מאורעות ומקרים שונים מההקופה הראשונה.

„חוט השני".

חיף הים היפואי היה תמיד „מקום מיכן לפיורעניות" להעולים החדשים. כל מה שסבלו בנסיעתם באניית־התורן היה כאפס לעומת היסורים „ימי ארץ ישראל", שנחלו על יד החיף סואש בעל החוף שרן דינם: אם להכנס או לשוב, לחזור עם האניה שבאי. וירב בבת יהודה האניה ואניה.

ביחוד סבלו צרות מיוחדות מן המלחים, מלחי חבלה, בעת „האניות הקטנות" שהובילו את הנוסעים מן האניה אל החיף ובאמצע הדרך, בין מרעי הים, היו מעמידים את סירת הרונה ודורשים כסף במלוא חפנים, בחזוק יד, באלמות באנרוף רשע. גם התקיף ואיים בייהר היה מוכרח לשלם, לתת את אשר דרשו. וכמה מקרים שונים קרו בנסיעה רקצרה הזאת. על אחד מהם מספר לנו הרי"ד פרומקין בעל ה„חבצלת" שקרה בשנת תרל"ד:

בימים האלה באה ליפו אשה אחת מבנות היהודים לעלות ירושלימה. ויהי בבואה באניה הקיטור הרוסית בלילה. ותשכור לה אחת

טן הסירות הקטנית לבא העירה. היא באה בלב הים, ובעל הסירה אמר לה: הני לי כספך, ואם לא אשליכך היטה, — האשה בראותה כי אין עוזר לה, ולשוא תצעק כי קולה לא ישמע, הריקה צרור כספה ותתנהן אל הבליעל, אך חכמתה עמדה לה להת אות באיש הזה ובאניתו למען הכירהו להביאו בפליליים, והקשור „חוט שני" *) בירכתי האניה, והחיכת חוט בבגדי הבליעל הזה. והוא לא ידע. ויהי לטחר, ותביא את משפטה לפני הקינסול הרוסי ושופטי העיר, והראם את החוט אשר טמנו נחתכו החתיכות אשר קשרה בבליעל. שיפטי העיר שלחו את אחד השוטרים עם האשה הזאת להביא את שודדה. — האשה הכירה את הכירה ותראה לשוטר את החוט. השוטר דרש לבעל הסירה הזאת, ויגידו לו, כי לפני שעות אחדות עזב על אניתו רק טוּר לוכה בירותה. השוטרים הביאוהו טן האניה אל בית המשפט, הבליעל הזה כחד לכל דברי האשה. ויאסר כי שקר המה והאשה, חכמת הלב, הראתה לפני השופטים את החוט אשר עודנו קשור בבגדו. ויאמנו דבריה. וישיטו אותו בבית הסוהר ויחפשו בביתו ויטצאו את הכסף, וכנטולו שולם לו.

היה ואבד.

בכל פנה שאנו פונים סוצאים אנו רק הסנגון הרגיל: „היה לנו" „נמצא בידנו" אבל — היה ואיננו, נמצא — ואין עוד בטציאותו; אבד מאתנו, אבד ונשכח עד עולם.

ודברי טיסבים על ההעידות ההיסטוריות והכתבים הרשמיים הצבוריים טעתיקות שרידי עיר קדשנו. —

כך הוא בנוגע לפירטן על הכותל המערבי, שכבר דברתי עליו לסדי והבאתי עדותו של הרב ר' יוסף שווארץ ז"ל האומר „היה בידנו" היה — ואיננו: וכך בנוגע להרבה כתבים רשמיים וכן גם ברברים הבאים לקטן מה שהרב ר' אריה ליב פרומקין ז"ל מביא בספרו „תולדות חכמי ירושלם" חלק ראשון:

„המקום אשר התישבו שמה היהודים בחלק העיר הסמוך להר ציון העיטר בדרום ירושלם, הוא המקום שישבנו שם אחינו בני ישראל גם ביסינו אלה, ותכונתו: בין הסבצר הנקרא „מגדל דוד" ובין רחוב „כותל

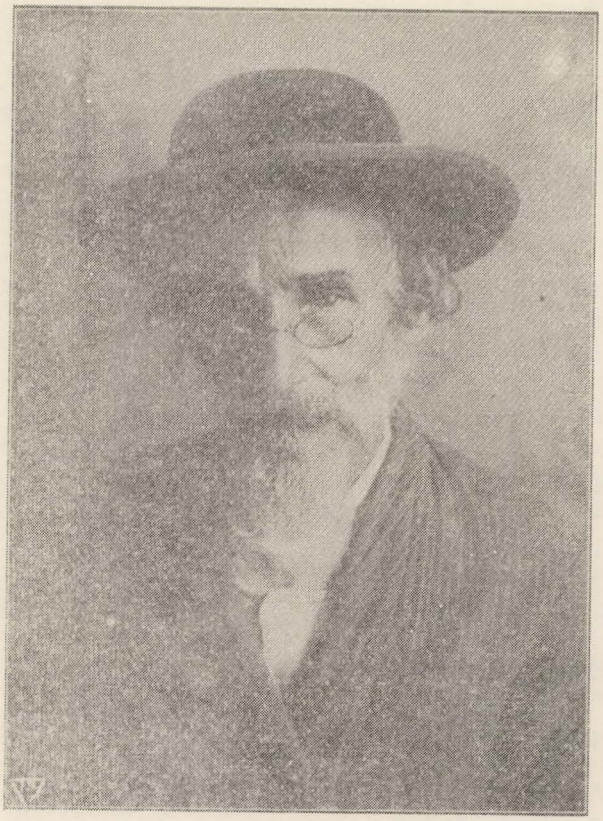
*) החוטים האלה קבלה פעם טירושלם מה שסדרו בהם את „כתל המערבי" ויתר טקוטות הקרושים.

המערבי", ועד היום קוראים לו "רחוב היהודים" והוא אחוזת אבותינו האשכנזים משנים קדמוניות, כאשר יש אתי שתי העתקות מפנקסי הערכאות של ירושלים אשר יסדו על הדבר וחקרו אמתת הענין, ועתיד אני לתתם לפני הקוראים ברצות השם.

במקום ההוא שם גם הרמב"ן ז"ל משכנו ובחר בחורבה אחת משם לבית תלמודו והוא אחורי בית הכנסת ר"י חסיד הבנוי עתה לחלקיות וכן כל הבאים אחריו: הרע"ב, השל"ה וכו', והוא מציין בהערתי: החורב הזאת נשענת על י"ב עמודי שיש בתבנית בנין עתיק ונהדר, אבל עידנה שאית שמשה תחת יד אדונים זרים וחשוך ושחור תאדר, ובהיותי שם ראה לי ע"י נועל בראיתה.

מזה ומכיוצא בזה רואים אנו רק, כי "היה בידינו ואבד", אבר ונשכח ינחלהנו נדפכה לזרים. מי יודע, אם לא יביא יום ולא נתאנן גם על אלה המעט שעדיין ישנם בידינו אם לא נדאג מעודה לסדר ארכיון צבורי, מקום שמור ובטוח, שכל הכתבים ושטרות רשמיים, צבוריים יהיו טונחים בו בסדר. כבר כתבתי על זה לפני ועד עתה היה קולי כקול קורא במדבר. פרוד הדעות והלבבות, אי האמון ואי האחדות הגמורה גורמת לנו חרפן על חרבנו.

וכמו דזברונות הקדמים ההולכים ונשכחים, כן גם "כתבי יד" של החכמים והסופרים. הרי, למשל: יודע אני ברור, שנשאר בכתובים חוסר ספרותי לחלק השלישי של דספר "אבן ספיר". שהיה מונח בידי נכדו של הרב המחבר ז"ל ומי יודע היכן הוא עתה? כמו כן יודע אני בריר, שנשארו בכתובים מסודרים ומוכנים לדפוס דחלקים האחרונים של הספר "חלקת מחוקק": העתקת נוסחאות דמצבות סביב הקברות במעלה הר הזיתים. וחוסר רב כפון במצבות האלו להולדות ישוב עיר קדשנו, הקשורה הרבה באישיותן; אותם דגבורים האדירים בקודש אשר היו מנהיגיה ופרנסיה ועתה יש אנשים המתענינים בחיפוש הזה להוציא לאור. אבל מי יודע איפו הוא נמצא כעת? המחבר המסכן מר אריה ליב בריסק שכל ימיו חי חיי צער ויחץ והתאבק במציקות הגדולה, נפל חלל, מרעב. בזמן המיחמה ומי יודע היכן נמצא כתב היד? לפי השערתי הוא מסושכן באיזה מיסר של גמילות חסד. והוא מונח שם כאבן שאין לה הופכין באין שימת לב לזה. מן הראוי להודיע ולפרסם זה ובית בזה, למען ידעו אלה רחוששים לזכרונות הקודמים וכתבי היד שיש להם יחס וקשר לזכרון ציון וירושלם.

הרב החסיד, מגזע היחס, העסקן הגדול

רבי שלמה אליאך היו"ד

מיסד ומנהל: בית ההשגחה הכללי והכנסת אורחים בעיה"ק ירושלם ת"ו

בתי התבשיל בירושלם לפנים והיום.

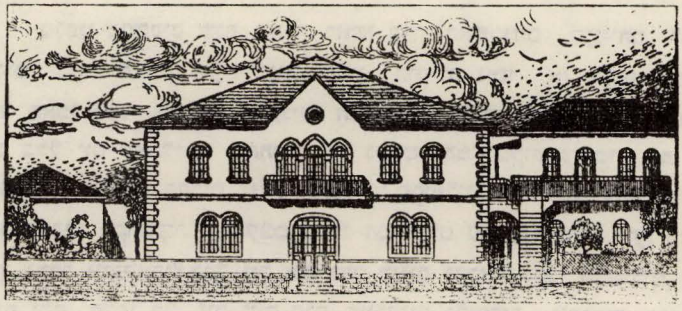
לפנים:

מלפני כשבעים שנה, דאנו ראשי עדת האשכנזים לענייהם, להכין עבורם בתי מאכל, ועי' בנות ציון היקרות נוסד אז המוסד בשם „בתי מאכל לעניי עם" לתת לעניים הנלטוים, ביחוד החדשים מקרוב באו, פעם בכל יום מאכל־חם להחיות את נפשם. המתעסקות במוסד הזה היו החשובות: פרומא בתר"ם ז"ל, הרבנית מקיפלינג, שיינדיל אשת הר"ר משה הורביץ מקראקוי. הן בעצמן בשלו המאכלים מדי יום ביומו. ועל שולחן ערוך בהדר ויופי אכלו בכל יום כשלשים עניים נדכאים „שני תבשילין", וגם קהוה ותה חלקו כל יום ויום חנם. לאלמנות גלמודות ויתומים נדכאים ובתי אבות עניים־צנועים שלחו אוכל לביתם בכבוד ובהצנע, והרב ר' אלעזר שפירא עמד בראש הבית להשגיח על ההכנסה וההוצאה. ברבות הימים התעורר הגביר העסקן ר' פישל לאפיו והישיש הנכבד ר' מיכל קיפינר ויסדו גם הם בית מאכל לעניים, ומכספם נדבו מאה אדומים זהב לקנות את הכלים הדרושים לכך, ויזכרו שני חדרים יפים ומשלשים עד ארבעים עניים אכלו פעם בכל יום שני תבשילין. וזה משפט הבית: כל איש עני אורח נתנו לו ארוחתו חודש ימים חנם. ואחר כך היה עליו לשלם 12 גרוש לחדש (ערך שני שילינג וחצי) עשרים סעודות לחודש. לבד שבת וערב שבת, שני בתי המאכל האלה חוכנו רק ליטי החול. ובשנת תרכ"ח נוסד גם כן ע"י נשים חשובות עסקניות בעזר נדיבי עיר קדשנו. בית מאכל גם לשבת ומשלשים עד ארבעים עניים מן התושבים והמהגרים. אכלו שם בליל וביום השבת, ועניים בני טובים שלא יכלו לבוא שמח קבלו ארוחתם לבתיהם בכבוד ובהצנע.

והיום:

בית התבשיל הכללי והכנסת אורחים

לתושבים. לעוברים ושבים ולמהגרים בע"ק ירושלם ת"ו

בית התבשיל הכללי והכנסת אורחים

הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית (ישעיה נ"ח ז')

בית התבשיל הכללי והכנסת אורחים הזה נוסד בירושלם בשנת תרע"ט ע"י הרב ר' שלמה אליאך העומד בראש המוסד והוא מנהלו גם כיום.

המוסד מתנהל ע"י ועד בן שמנה חברים המורכב מאת רבנים ואנשי מעשה חשובים בירושלם מכל החוגים והשדרות השונות.

תפקידי ומטרות המוסד:

א. תמיכת הלוצים ומהגרים בימים הראשונים לבואם לארץ ישראל בכלכלה בריאה ומקום לינה חנם אין כסף עד שעולה בידם להסתדר בארץ.

עזרה זו נתנת גם לעניים מקומיים ידועים הנזקקים לזה.

ב. להמציא ארוחות במחיר מינמלי למשפחות יורדות מתושבי ירושלם והעולים החדשים שמצם בחברה איננו מרשה להם ליהנות בחנם ומצבם החומרי אינו די מבוסס לתנאי חיים נורמליים.

ג. לעזור לאורחים עניים בעלי ומושבות ארץ־ישראל הבאים ירושלימה בהספקת אוכל ולינה במשך ימי שבתם בירושלם.

ד. להספיק מאכלים כשרים במועדי השנה. לאסירים היהודים הכלואים בבתי הסהר בירושלם וכן גם צרכיהם הרתיים כגון: סדור טנין, חזן, ס"ת וכיו"ב.

בהתאם למטרות אלו עובד המוסד עבודה גדולה וכבירה על שדה העזרה לעולים והמהגרים הרבים הבאים מדי חדש בחדשו בתקופה האחרונה — תקופת העליה.

המספרים הבאים שהם סכום לפעולות המוסד בשנה האחרונה. אחרי שהמוסד עבר לדירתו החדשה.

נותנים תאור קצר על מדת התפתחותו ועל ערכו ונחיצותו בחיים הצבוריים בירושלם.

במשך שנת תרפ"ז נתחלקו בס"ה 137,842 ארוחות שבת וחו"ל מהם 65,700 במחיר פעוט של 5 מיל ו־11,209 לינות חנם.

התקדמות מיוחדת בעבודת המוסד באה בעיקר בשנה האחרונה, עם העברתו לדירתו החדשה. בה: חדרי אוכל וחדרי לינה מסודרים ומרווחים. לרגלי האפשרות הטכנית הגדולה הגיעו פעולות המוסד למדרגת התפתחות חשובה עד להכפלת מדת עבודתו. מקום וענין מיוחד תופסים במספרים הנתונים ימי החג שבהם עובד המוסד עבודה קדחתנית יוצאת מן הכלל, מספר הארוחות היומיות שנתנו בחג חסכות ובחוה"מ על שלחנות המוסד הגיעו עד לאלף. והתנועה במוסד ומסביבו היתה במשך כל היום גדולה ורבה מאד והסבה תשומת לבם של כל תושבי ירושלם.

בגבול תפקידיו החשובים של חמוסד שהוא מטפל בהם מאז נוסד, נכנס גם הספקת מזון חומרי ורוחני לאסירים היהודים בבתי הסהר בירושלם בחגי ומועדי השנה מספיק המוסד מזון וכל הצרכים הדתיים לאסירים היהודים וע"י בקורים אלה הנעשים בבית הסהר מאת שליחי המוסד לשם סדור הספקת צרכיהם יש להם ההזדמנות להתענין ולהודיע פרטים על מצבם של האסירים, וע"ז עלה בידי ההנהלה להוציא לחפשי כמה אסירים יהודים שהיו צריכים לבלות במאסר כמה זמן רק מתוך חוסר סכום כסף מצער לפדיון נפשם, או עזרה משפטית לפעמים גם לא גדולה.

תקציב ההוצאה השנתית של המוסד הוא 4000 לי"ט לערך, מקורות הכנסותיו אינן קבועות וברורות. אין המוסד מקבל כל תקציב ועזרה ישרה משום מקום, וכל עצם קיומו תלוי בחסדי אחב"י בחו"ל השולחים את נדבותיהם ע"י תעטולה בכתב ובע"פ בפרוטה לפרוטה המצטרפות לחשבון, וגם חלק קטן ע"י נדבות מנדיבים מקומיים. אי קביעות זו במקורות הכנסותיו שאינן מתאימות כלל למדת הצטרכותו מעכבת בהרבה בעבודתו ואין באפשרותו לספק תמיד את הדרישה הגדולה של עשרות ומאות מהגרים

הזקוקים לעזרה, ורבים הם אלה הדורשים עזרה ולצערנו אנו מוכרחים להשיב את פניהם ריקם מתוך חוסר אמצעים.

פעולות המוסד, ערכו וחשיבותו הוכרו גם מצד גדולי ונכבדי ירושלם וראשי השלטון בארץ־ישראל, שכבדו את המוסד בבקורים מיוחדים. בהם: ה. מ. הנציב העליון לא"י סיר הרברט סמואל, שבקר את המוסד והביע את שביעת רצונו הגמור מתוצאות בקורו בתעודה מיוחדת בפנקס המוסד וגם בסכום יחוע של מתנת כסף, מושל ירושלם סיר רונלד סטורס, הפקידים הגבוהים וקציני המשטרה מצד אחד, ומצד השני ראשי הרבנים לארץ ישראל הרב הגאון קוק והרב הגאון יעקב מאיר ביחד עם רבנים גדולים ועסקני צבור חשובים מכל הסוגים והמפלגות חשונות שהביעו את רשמיהם הכבירים מפעולות המוסד בתעודותיהם ובדבריהם.

חג הפסח העבר בבית התבשיל הכללי וחכנסת אורחים

החג עבר השנה במוסד זה מתוך חגיגיות מרובה ועשה רושם על תושבי ירושלם והאורחים שנזדמן להם לעבור על ידו.

שבועים קודם החג המציאה ההנהלה פתקאות־אכל לחלק לעולים ולמהגרים עניים הפונים אליהם, להגראי"ו הכהן קוק 400 פתקאות ולהרב יעקב מאיר 300 בעד בני עדות המזרח, מאותו זמן התחילו באים למוסד גם בהמלצות של מוסדות ויחידים עשרות אורחים כדי להתארח במוסד ימי החג, עפ"י המלצות קבלו גם הרבה עניים מקומיים בעלי משפחות, מצה וצרכי אכל ליתי החג לביתם, מספר אלה הגיע עד 800 ארוחות מהם לגמרי בחנם ומהם בטחיר פעוט של חמשה גא"י לרוטל מצה.

הסדר שנערך על שלחנות המוסד לקחל של יותר. משלש מאות איש היה יפה מאד ועבר בשמחה ירנה עד שעה מאוחרת בלילה. בשמחת חג עבר גם הסדר והחג אצל האסירים היהודים בירושלם וגם מתוץ לירושלם בעור שמש ובריחו שקבלו הספקה ע"י המוסד

במשך ימי החג פעדו על שלחנות המוסד 310 איש, ביום א' של פסח 328, ביום ש"ק חוהמ"פ, 474 בכל יום חוה"מ ומספר של 347 איש בשביעי של פסח.

זכרון

לחובבים הראשונים

וטובי עסקני הצבור

לעדת הספרדים בירושלם

—חוברת י׳ד—

מאת

פנחס בן צבי גראייבסקי

ירושלם—תרפ״ח

דפוס העברי של י. ורקר

מקדש

לכבוד הרב הגאון, כליל המדעים, מגזע היחס

מוה"ר **בן ציון מאיר חי עוזיאל** חי"ו

רב ראשי

לקהלת יפו ותל־אביב בא"י.

זכרון

לחובבים הראשונים

ראשונים לציון

תקופת רבת־הערך ורבת הפעלים לעדה העתיקה הזאת: עשירה היא בזכרונות קדושים. —

אחינו הספרדים היו הראשונים אשר נאחזו באה"ק; יסדו בה ישיבת בסכנה ובמסירת נפש —

הרבה צרות ותלאות עברו עליהם, הרבה הרפתקאי עדו עלייהו, מהומות ומבוכות, פחדים ואימת מות על כל מדרך כף רגל: מצוקות שונות; מסים וארנוניות כבדים מנשא. לבד מקרי הזמן: דבר, רעב וכל אותם היסורים, יסורי ארץ ישראל. — סבלו באהבה את כל אשר נטל עליהם ולא עזבוה גם בימי הסכנה היותר גדולה.—

וישאו ויסבלו בסבלנות גדולה ובבטחון גמור לה' הבוחר בציון ובירושלם שסוף סוף יזכו להתישב ולהאחז בארץ.

ובאה „תקופה" שהממשלה הכירה אותם לתושבים ואזרחים בארץ, ורבים מהם נשאו ונושאים משרות רשמיות; תקופה — שמלכים שרים ורוזנים התארחו על שולחנם וענדו אותם באותות כבוד ויקר.

הזורעים בדמעה ברנה יקצורו.

ספרי „זכרונות ירושלם" מכילים חומר חשוב, מלא ענין, מקורות העדה העתיקה הזאת; עשירה היא, עדת הספרדים בירושלם, בגאוניה רבניה וגדוליה, חכמיה וסופריה, מוסדותיה ופעולותיה. ועוד נשוב לדבר בה.

לפי שעה הזכרנו, מעט מהרבה, מהמאה הנוכחית, ושערי ספרנו, ספר „זכרון לחובבים הראשונים" פתוחים לכל אלה שימציאו לנו ידיעות וחומר מהעבר ההוה. ברצון נמור נפרסם הכל בחוברות הבאות.

מפני סבות טכניות לא באו הפרקים לפי סדר התאריך, כבוד כל אחד ואחד במקומו מונח. ואין מוקדם ומאוחר בתורה.—

* *
*

מי שיש לו להעיר על כל מה שפרסמנו הן ב„תקונים" והן ב„הוספות" במאורעות ועובדות נכונות, יאבה נא להודיענו, ונפרסם הכל ברצון.

ה ת כ ן :

חוברת י"ב :

הגאון רבי חיים חזקיה מדיני זצ"ל. ותמונתו.
ראשונים כמלאכים.
הישיבות העתיקות בירושלם.
רבי אהרן עזריאל זצ"ל בעל "כפי אהרן".
בית חנוך יתובים.
רבי בן ציון קואינקה הי"ו ותמונתו.
צרות אחינו במנזר הירח (דיר אלקטר) בחרי הלבנון

חוברת י"ד :

גאוני ציון וירושלם
משפחת "עוזיאל" בירושלם
רבי יקיר גירון זצ"ל
תפארת ירושלם
רבי דוד פאפו זצ"ל ותמונתו
משפחת פיזאנטי בירושלם
רבי יהודא הלוי זצ"ל
התמחוי בירושלם
חברת שומרי מצוה ומלבישי ערומים
רבי יצחק אשכנזי זצ"ל
רבי מרדכי ישראל שיריזלי זצ"ל
רבי מנחם שם טוב כהן זצ"ל
השירה היהודית
רב וקונסול צרפתי
החלוצים מאור כשדים
מציון תצא תורה
ע"א הישוב בשכם
השטשים מדור העבר
מכתב מר' נפתלי ברוך
שכונת הבוכארים בירושלם
רפאל המנגן

* * *

חוברת ט"ו :

רבי גדליה חיון זצ"ל
רבי אליהו סליטן מני זצ"ל
על קדושת הקבלה
רבי יוסף מרדכי הלוי נ"י ותמונתו
סיר יוסף סעבאג מונטיפיורי ז"ל
שכונת ימין משה
משפחת ולירו בירושלם
בית זקנים וזקנות הכללי
משפחת "ברוך" בירושלם
רבי חזקיהו שבתי הי"ו ותמונתו
אגודת על המשטר
חשר חיים אמזלג ז"ל ותמונתו
הפירמן משולטן מחמוד משנת 1813
הקיסר פרנץ יוסף
בתי שמעון הצדיק
כבוד מלכים
בנבינישתי— עפשטיין
שכר מצוה מצוה
החובש
המרפא

הפרקים שכבר נתפרסמו בחוברות הקודמות :

הרב אליהו סליטן מני	הוברת	א.
" משה ן' בינישטי	"	"
" בנימין יחזקאל לבית יהודא	"	ב
יוסף זבון בייי	"	ג
השרים לבית פינ'וטו	"	ד
הרב יהודה הלוי	"	"
משפחת שיריזלי בירושלם	"	"
עדת הגורזים "	"	"
רבינו יעקב מאיר ראשון לציון	"	ה
השר חיים אמזלג	"	"
סי' ישעיהו אגימאן	"	ו
הרב יצחק אשכנזי	"	"
השר חיים אהרן ולירו	"	"
משפחת עמיאל	"	"
השר משה פינ'וטו	"	ט
הרב יצחק אופלאטקה	"	יא

פרי הארץ לגאון ולהפארת

תמונת הרב הגאון החכם הכולל רב הפעלים וכליל המדעים

מוה"ר בן ציון מאיר חי עוזיאל הי"ו

רב ראשי

לקהלת יפו והל אביב בארץ ישראל

משפחת עוזיאל בירושלים

משפחת עוזיאל נמנית על המשפחות הקדומות והמיוחסות שהתישבו בירושלים והתעסקו בה בהנהלתן הרוחנית והצבורית של קהלות הספרדים. זמן קביעת מושבה של משפחה נכבדה זאת באה"ק לא ידוע לנו, אולם על יסוד התעודות הנמצאות בידינו, אנו יודעים שעוד בשנת תקמ"א התנוסס שם המשפחה לתהלה ולתפארה, כי אז נמצא בירושלים הרה"ג רפאל יהודה עוזיאל, משנהו של הראשון לציון הרה"ג הקדוש מוהר"ר משה סוזין זצוק"ל (ראה ספר התקנות של ירושלים באשור תקנת החקזות).

מיורשי הרה"ג רפאל יהודה עוזיאל, ידועים לנו הרב המופלא יצחק חיים עוזיאל ושני צנתרות הזהב: בניו בכור משה יהודה עוזיאל שנקטף באבו בשנת תרי"ב ושעזב אחריו בדפוס, ספר דרוש פלפולי והלכתי שדרש בחוה"ם סכות בחברת "תפארת בחורים" אשר ימדה בחייו, מלבד הרבה חדושי תורה הנמצאים עדין בכתובים וטרם ראו אור (ראה בספר איש צעיר דרוש אחרון בשם "אחי נועם") ובנו השני הוא הרה"ג יוסף רפאל עוזיאל זצוק"ל.

הרה"ג יוסף רפאל עוזיאל הצטיין עוד בימי בחרותו בכשרונותיו הנעלים, בתור אחד הרבנים הגדולים שבדורו והמסור כל ימיו לעבודת הצבור. מתוך כתביו (קונטרס מוסר אב, דרשות על התורה הנמצא ביד הרב עוזיאל) נוכח שבשנת תרי"א חלך בשליחות כוללות עיה"ק ירושלים תובב"א יחד עם אביו הרה"ג יצחק חיים עוזיאל לערי תורכיה ושב ארצה ישראל בשנת תרי"ב שבה נלבע"ו אביו ואחיו הנ"ל (בספרו הקטן שקרא לו בשם "איש צעיר" בדרוש כ' נדפס דרוש החספר שדרש לכבודם). בשנת תרי"ט אנו מוצאים אותו שוב פעם בתור שד"ר ירושלים בכבל רבתי. (ראה דרושו החשוב "במעלת ארץ־ישראל" נדפס בספר "איש צעיר" הנז') אחרי שובו מבבל השתקע בירושלים והתמסר לעבודתו הצבורית והרבנית בכל המובנים. למקור פרנסתו עבד במסירת־נפש בתור ראש השוחטים של קהלת הספרדים דמתא בעיה"ק ירושלים תו"ב. שמו הטוב הלך לפניו והיה נודע ומפורסם בכל הגולה ובכל ספקות של הלכות שחיטה וטריפות פנו אליו. (ראה תשובתו בספר "מעשה איש" להרה"ג הראשל"צ ישא ברכה) יחד עם זה כהן פאר בראשונה במושב בית דין צדק בתור סגן של הרה"ג יוסף יאושע

קארו בע"מ סבר "בני יוסף" נדפס בסוף ספר "כפי אהרן" חלק ב', ובאחרונה בתור ראב"ד לקהלת הספרדים והיה ראש ועד הקהלה וגזברו עד ימיו האחרונים. מלבד פעולותיו המרובות על שדה הצבור, ידועה לברכה התעסקותו החשובה בבנין שכונת "אהל משה" שנבנתה מקרן ההלואה של השר משה מונטיפיורי למרות טרדתיו הצבוריות התמידיות, נשא עליו בעול אפוטרופסותם של יתומים ואלמנות רבים, שלא רק נהל את רכושם באמונה והתמסרות, אלא שיחסו היה יחס אב ודאג לחנוכם המלא וכו'. כל אלה שזכו לעמוד תחת אפוטרופסותו, מזכירים תמיד את שמו באהבה וחערצה. אהבתו אל האברכים היתה עוברת כל גבול. הוא קרב בחבה נאמנה את כל אלה מהאברכים שעסקו בתורה ועזר אותם בעצה ובהדרכה למען יתמידו בלמודם ויעשו בה חיל. בין יתר מדותיו התרומיות של הרה"ג נמנות גם הענוה והנדיבות. כל ימיו התרחק מתאות־הפרסום ולראיה תוכיח עובדה אופינית זו, כי כאשר היה סגן לראב"ד קבל פעם מכתב ובו כנוהו בשם "הרח"ג הגדול" והוא סרב לקבלו, באמרו שתאר זה אינו הולם לו. כי אצל הספרדים היו מכנים בשם זה רק את חראב"ד עצמו.

הרה"ג יוסף עוזיאל התנסה ביסורים קשים של חשוך בנים, שמררו מאד את חייו. עוד בהיותו צעיר לימים נולד לו מאשתו הראשונה בן אחד בשם "יחזקאל", שמתה אחרי לידתה. ילד שעשועיו זה גדל על ברכי התורה והיראה עדי הגיעו לפרק בר־מצוה שאז מת גם הבן הזה ובהיותו יחיד לבית אביו, כי אחיו הגדול ממנו משה יהודה נפטר במבחר ימיו ולא השאיר אחריו בנים, התאבל מאד על בנו זה וכמעט שהתיאש מהיות לו בן. באותו זמן הוציא לאור קונטרסו "איש צעיר" שבו פתח בדרושו שדרש ביום הכניסו אותו בבריתו של א"א ע"ה ובו הוא אומר: "ונהפכה שמחתי לתוגה הוא ברחמיו יפקדני בזרע של קימא". בהקדמתו לספר זה הוא בוכה במרירות על מות בן זה. וכדי להכיר את מצב רוחו של הרה"ג כדאי להביא פה קטע אחד, שנכתב בסגנון מיוחד המזכיר לנו סגנונם של גדולי תקופת־ספרד המצהרת; "והיו לבי ועיני עד יגדל בני ואראה בשמחתו חי ובריא אולם. מיום הולדו נתתי לכסף מוצא, דינרי־כסף ודינרי־זהב להוציא לאור זכר לעולם. ובלב כל חכם לב נתתי כסף וזהב "לרב תרבו" ויצא פרח ויציץ אור, יניק וחכים, נביא לבב חכמה, נביא יחזקאל ויבא עתו. בין לילה היה, אבד חניני ויהי לי לאבל כנורי רעה בא לעולם"

בסוף ימיו נשא לו לאשה בת גדולים לבית חזן, הלא היא הרבנית

שרח נכדתם של הרבנים הגאונים מחברי ספרי "חקרי לב" ו"נריב־לב", אשר שניהם שמשו בתחילה בכהונת הרבנות בעיר איזמירנה, שהיתה אז עיר גדולה של חכמים וסופרים ואח"כ שמשו בכהונת "ראשון לציון" בירושלים עיה"ק. אשתו האחרונה זו, ילדה לו בנים ובנות, שהגדול שבהם הוא הרה"ג **רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל** שהנהו כעת הרב הראשי למחוז יפו ותל־אביב.

הרבנית שרה חזן מספרת, שכמלאת לה ימי הריונה של הבן הזה, הוגד לה בחלום, שבן יולד לה וכי תקרא את שמו "מאיר" ועפ"י זה נתן לו השם העיקרי "מאיר" והשמות הסגוליים "בן ציון" ו"חי". בילד שעשועיו, בנו "בן ציון" זה, היתה נחמתו היחידה של הרה"ג יוסף עוזיאל, שלא מנע להקריב את כל הקרבנות הדרושים ללמדו תורה ולהושיבו על ברכי הרבנים שבדורו. עוד בהיותו בן שבע שנים כבר הכניסו אביו לבית המדרש "דורש ציון" שהיה בית מדרש לתלמוד והלכה ובשנת התרנ"ב, בהיותו בן 11־12 שנה, גמר בהצלחה את כל מחלקות "דורש ציון" ונכנס להמשיך את לימודיו בישיבת "תפארת־ירושלים" שנחשבה אז להישיבה הכי גדולה לקהלות הספרדים בירושלים. באותו זמן לקח לו אביו גם מורים פרטים ללמדו דקדוק לשון עבר וספרותה ושפת המדינה ידרך אנב־הרב עוזיאל שולט בזה גם בשפות הצרפתית והתורכית.

רבות חשב הרה"ג יוסף עוזיאל על דבר עתידו של בנו מחמל־נפשו זה, כל משאת נפשו היתה להאציל מרוחו עליו ולעשותו לבן זקונים שזיו איקונין שלו יהיה טבוע על פניו, למען ימשיך הלאה את שלשלת המשפחה בכל טהרה וקדושתה. אולם המות קדמהו. בהיות בנו זה חדשים מספר אחרי בר־מצוה, נקטף הוא במבחר ימיו ביום י"ג ניסן שנת התרנ"ד והובא לקבורות על הר הזיתים בירושלים. כך נשאר הרב עוזיאל בילדותו יתום עזוב ובודד. מאין קרוב וגואל ומחוסר אמצעים. אבל החנוך שחנכו אביו הספיק כבר להכות שרשים עמוקים בלב הנער ולהכניסו בחוג רבנים ולתת לו את התשוקה העזרה לשקוד על דלתות התורה ואמנם שקידתו סיעה לו לתפוס מקום נכבד בין חבריו הצעירים ולהיות מכובד ואהוב על כל גדולי הרבנים שבדור.

במלאת לו 20 שנה, נתקבל בתור מורה לאברכים בישיבה "תפארת ירושלים", שבה גמר חוק למודיו וגם מלא את מקום אביו בתור שוחט ובודק דמתא בירושלים באופן כזה היה היום לו לעבודה

והלילה ללמוד, התלמוד וההלכה מתוך צמאון ואש לוהטת. בהמשך הזמן נתמנה למנהל ראשי של התלמוד־תורה וישיבת „תפארת־ירושלים". ושנים אחדות אח"כ למורה בישיבת הרבנים שנוסדה ליסוד חברת ה„עזרה" של יהודי גרמניה. כבר באותו זמן, יצאו להרב עוזיאל מוניטין והוצעו לו משרות של רב ראשי בדמשק ובאיזמירנה, שסרב לקבלם מפני רכות שנותיו ואהבתו הגדולה לשבת בארץ־ישראל. בשנת תרע"א בחדש אלול נתמנה למשרת החכם באשי בעיר יפו והוא הסכים לקבלה בתור נסיון לשנה אחת ומפה מתחילה תקופת־חיים חדשה וכל פרשת גדולתו של הרב עוזיאל. תעבודה, שלמרות שהרב עוזיאל קבל משרה זאת לנסיון של שנה אחת והוא מכהן במשרה זו עד היום הזה. ז. א. במשך 17 שנה, אעפ"י ששתי שנים שמש בתור רב ראשי בקהלות יהודי סלוניקו, מוכיחה למדי עד כמה נעשה חביב האיש הזה על קהל התושבים. ביחוד דבקו בו כל אלה שעובדים אתו את עבודת „המזרחי" מתוך קרבה יתירה נוכחו להבין את פקחותו, כשרונותיו ומרצו. מי שלא ראה את הפגישה החמה שסדרה קהלת־יפו לרבה החביב בשובו מסלוניקו אינו יכול להבין פשר חבת נערצה זאת.

במלחמת העולם הגדולה מלא הרב עוזיאל תפקיד גדול וחשוב. בכל צרת ומצוקת פנו אליו והוא היה המגן על אחינו בפני ממשלת תורכיה העריצה, תחת שלטונו האכזרי של ג'מל פשה, שרדף ועשק את יהודי־ארצנו והחריב את חייהם עד היסוד. וכשבאים לדבר על דבר תקופה זאת, שההיסטוריונים יעמדו עליה בספריהם, אי אפשר שלא להזכיר, מקרים אופיניים אחדים שנותנים תמונה בהירה לפעולות הרב עוזיאל.

כשלקחו יהודים לצבא, בלי הבדל גיל, מררו את חייהם והובילום יחד עם המון מלוכלכים ומזוהמים, ללא פרוסת לחם ומים לחץ, למקומות שונים שוממים שרבים לא שבו משם ועצמותיהם לא נמצאו גם עד היום, השתדל הרב עוזיאל בכל מאמציו לשחרר מהצבא, על ידי תעודות מאושרות מצדו את כל משרתי הקדש. שכסוג זה נכללו: רבנים, חזנים, חכמים, שמשים וכו'. לעתים תכופות היה הרב עוזיאל הולך לבקר את גדודי החילים היהודים שהתענו בענויי קשים ומרים והיה מביא אתו מלבושים, צרכי מזון ובעיקר היה מעודד את רוחם הנדכאה, על גאולתם וגאולת ישראל שתבא במהרה. דמעות נוצצות בעינים בשהרב עוזיאל מדבר ברטט קדש על מקרה אחד, שעד היום לא יכול הוא לשכוח את הרושם שעשה עליו. כשבא הרב עוזיאל לגדודי הצבא שחנו ב„רסן" מקום שצמחו עליו יערות

והצבא כרת את העצים, מצא שם מחזה עגום מאד, החילים היהודים היו כשלדי־עצמות ופניהם קבצו פארור, בכתה עליו נפשו מאד והוא שאל את אחיו האומללים האלה מה משאלתם, ומה הזדעזעה נשמתו, שבקשתם היחידה היא, להביא להם ספר־תורה ותחבושות לחבש פצעיהם. אז קרא מנחמת־לבו «אשריך ישראל» כי בנים כאלה לה, ובאותו היום נסע ל«זכרון־יעקב» ושלח להם את מבוקשם וגם אחיות־רחמניות שיטפלו בהם ויסעדום בדוים.

כשפקד הקומנדנט של יפו חסן בק שהיה ידוע בעריצותו, על הרב עוזיאל שיצוה על היהודים לטחון קמח בשבת בשביל הצבא, אחרי שהטה סרבו לעשות זאת, נתמלא הרב עוזיאל אמץ וענה בשלילה. וכשאמר לו חסן בק שיחשוב אותו למורד במלכות, ענהו הרב עוזיאל כי לא יוכל לעבור על דת תוה"ק, להיות מורד במלכות־שמים, אלקי־ישראל... ולהתיר דבר שלא התירה התורה.

לא סונה בשושנים היתה איפוא דרכו של הרב עוזיאל. הוא ידע שעליו לדפוק על לבות של ברזל, אנשים עריצים מטומטמי־הטח ומשוללי כל רגש אנושי. ובכ"ז לא פעם ושתים סכן את נפשו בשביל אהבתו הגדולה לעמו וארצו. כשצוה ג'מל פשה להרוס את כל בתי הקברות ביפו, התיצב לפניו הרב עוזיאל ובכל כח השפעתו עלה בידו לרכך את לבו הנמר של ג'מל האכזר, וביתי הקברות של היהודים בעיר יפו הנתו שלם עד היום הזה. בעוד שבתי הקברות של המושלימים והנוצרים נהרסו לגמרי. זו היתה גבורת נפש אמתית, משום שהיה ידוע מה הוא גורל האיש שבא לפני ג'מל פשה.

לפני הכבוש האנגלי, כשהממשלה התורכית האשימה את היהודים במרגלות לטובת האנגלים. היה אז הרב עוזיאל בירושלים מחוץ למשרתו כי יפו היתה ריקה מיהודים. ולבו התכוץ מכאב נגד האשמה הכבדה על ישראל והוא התיצב לפני הפחה בירושלים ואמר לו כדברים האלה: אם מי שהוא מאשים את ישראל בתור מרגלים הנני הראשון שעלי להכנס לבית־האסורים, וכל זמן שלא תאסרו אותי, סימן שבנבכי־לבכם יודעים אתם כי שקר היא העלילה שהטילו על עמי ובני ישראל נקיים מעוון"... באותו זמן שתחרר ועד «ראשון לציון» מחטא המרגלות שהיה חשוד בה, הודות להשתדלותו של הרב עוזיאל.

אלו הן רק כטפות אחדות טן הים. אי אפשר הדבר להעלות על הניר כל פרט ופרט מפעולותיו הכבירות של הרב עוזיאל.

בשנת תרפ"א, ימי המאורעות היהודים, כשדם ישראל נשפך באה"ק על ידי פראי־אדם, באותו הזמן שהמערכה גברה בין הערבים והיהודים, לא שקט אז הרב עוזיאל בביתו הוא בא אל החזית, לעודד את הרוח ולנחם את האבלים. על הגבול שבין מחנות היהודים והערבים עמד בלי נוע, ובמשך כל הזמן שצמאי־הדם ראו את הרב עוזיאל פסקו מלירות וכך שקטה המלחמה עד בא המשטרה האנגלית והרב עוזיאל חשב כי עתה כבר מלא את חובתו וזו האחרונה תשמור על הבטחון, אולם לשוא, בשובו לביתו התחדשו המאורעות בכל תקפם.

באמצע שנת תרפ"א עבר הרב עוזיאל לשמש בתור רב ראשי בסלוניקו ובשנת תרפ"ג שב לארץ־ישראל. עד כמה עגמה נפש הקהלה היהודית בסלוניקו על פרידתו של הרב עוזיאל, תעיד התעודה שנחרתה על קלף, שהיא כלה שיר־תודה מלא חום ורגש, החתומה על ידי 25 הסתדרויות וארגונים בסלוניקו שהוגשה לו לזכרון ביום י"ב סיון תרפ"ג.

תפקיד חשוב מלא הרב עוזיאל במשלחת לחבר הלאומים. ההיסטוריה הישראלית בתולדות התחיה החדש, תדע להוקיר ולהעריך כראוי פעולתו זו. הופעתו בג'ניבה היתה נצחון גדול ומזהיר, ממל לאחודו של עם ישראל בארץ אבותיו. הוא בתור ב"כ היהדות החרדית הראה לעולם כלו כי שקר הדבר שעם ישראל קרוע לקרעים וכך כתה הוא על הפצעים המגלידים מבפנים, ברגעים אחראים וקשים לעמנו. בעברו את מצרים לארץ־ישראל עמדה אז על סדר היום שאלת הרב הראשי באלכסנדריה, שמו אז יהודי אותה העיר עיניהם בהרב עוזיאל.

לפני כשנה בערך, נסע הרב עוזיאל לעיראק, בתור שליח "המזרחי" ועלה בידו לעורר את לב אחינו שם לתנועת התחיה בא"י. נאומיו לפני הוד מעלתו האמיר פיסל הוסיפו לנו כבוד והוד. כל העתונות הערבית מבלי הבדל כתבו על דבר הרשמים העמוקים שהרב עוזיאל השאיר על אזרחי עיראק. יהודי ארם נהרים ראו בהרב עוזיאל שליח־אלקים ולכם המה עליהם מרוב רגש ובשעת הגאות וההתלהבות הודות להשפעתו הבטיחו לתת את סיוע המלא לבנין הארץ. ולאות תודה רשמו את שמו בספר הזהב של הקרן קימת לישראל. הקהלה היהודית בעיראק הפצירה הרבה בהרב עוזיאל שישאר בארם־נהרים בתור ראש הרבנים. אולם הקשרים האמיצים שלו עם ארצו משאת־נפשו לא הרשוהו עשות זאת. בשובו מארם־נהרים עבר דרך ארם־צובא, אז עמד לפרוד פרוד גדול בקהלה היהודית שם והוא ברוב תבונה

הצליח להביא שלום ואחדות וגם אלה הביעו את תודתם ברשטם אותו בספר הזהב של הקק"ל.

עתה שב הרב עוזיאל מנסיעה ארוכה באמריקה, לטובת המגבית ל"קרן התורה" של "המזרחי" ומעשיו ופעולותיו בארץ זו, הלא ידועים לכלנו.

בעוד זמן ימלאו להרב עוזיאל 50 שנה, חצי יובל שנים, ובטוחים אנו שכל ידידיו ומוקיריו יתאספו לחוג את החג הזה בכל רחשי הכבוד והאהבה כיאות להאדם הגדול והנאור הזה, חלף הקרבת מבחר כחותיו ומרצו למען תחית עמו וארץ אבותיו.

אחרי שכתבנו על דבר פעולותיו הצבוריות של הרב עוזיאל אי אפשר לנו לא לתת קוים אחדים לדמותו בתור אדם תורני.

עוד בחייו של הרה"ג הגי' "ישא ברכה" זצוק"ל, שכהן בכהונת ראש"צ בירושלם, הציע לפני הרב עוזיאל לענות על שאלות שונות שנשאל בעניני הלכה על ידי רבנים שונים, והרב עוזיאל ענה עליהם ברוב תבונה ודעת. על תשובות אלה כתב הרה"ג יעקב שאול אלישר דברי תהלה שנמצאים עדיין בכתובים וטרם ראו אור.

בשנת תרס"ז נתפרסמה תשובת הרב עוזיאל, בספר "תעלומות־לב" מאת הרה"ג אליהו חזן, שנדפס באלכסנדריה בחלק "זכרון אליהו" סימן א' בענין הקראים. וכדאי לציין פה מה שכתב באותו מקום הרה"ג אליהו חזן; "ובראותי כל הכתוב בענין, שרטט וכתב להשיב אמרים אמת בתבונה ודעת, וראה ראיתי כי דבריו נאמנו מאד, ואינם צריכים חזוק ולהפיק רצונו אשר בקש מאתי להשיב על דבריו וכו' וכו'" כי עוד אז היה ידוע הרה"ג עוזיאל בתור בעל שכל בהיר והגיון ישר, תופס כל דבר לעמקו וחודר לגבכי כל פרט ומעלהו באור חכמתו טואר וטובן, ואפילו בדברים סבוכים ובלתי נותנים להתבאר. רבות הן תשובותיו שפרסם הרב עוזיאל בספר "משה האיש" מאת הרה"ג חיים משה אלישר בנו של הרה"ג יעקב שאול אלישר זצוק"ל שנדפס בירושלים בשנת "כי זה משה האיש" בדפוס הר"ר שמואל הלוי צוקרמן נ"י, הלא הן טסומנות בחלק י' סימן ל"ה ואהה"ע ס' א', ב', ג', י"א, יב', יג', יד', יט', וכו'.

שאלות ותשובות בעניני הלכה.

ואמנם נכון מה שציננו לעיל ע"ד התחכבותו של הרב עוזיאל על הרבנים הגאונים חגדולים, בהתארים שכנוהו הנוכעים מנפש יש לראות יקרת־סגנונם המיוחד של גדולי־ישראל.

מלבד זה נמצאים אצלו בכתובים תשובות ודרשות שונות המצפות לגואל. את מיטב הכחות והטרח משקיע הרב עוזיאל במאמריו על דבר חקירה בעניני אמונה ודת שיצטרפו אח"כ לספר רב חכמות ורב הערך בשם "ערכי־היהדות". מלבד ספרו "השופט והמשפט" שקטעים נדפסו כבר באי אלה מקומות.

הפרק החשוב הזה נערך, עובד וסודר ממקורות נאמנים ע"י ידי"ן הסופר־המשורר מר יעקב רמון נ"י, ותודה רבה בעד טרחתו בזה. ממנו יראו וכן יעשו גם אחרים להמציא לי חמר הגון, מעובד ומסודר, לזכרון מחוברים הראשונים.

כבר באה העת להתחשב עם הדבר הזה, הסופרים — בפרי רוחם, והעשירים־בכספם.

זכרון ירושלים ובוניה יקר מכל יקר; אני מתאמץ בכל כחי ולמעלה מכחי להמשיך העבודה הקדושה הזאת, הכוללת תולדותיהם ופעולותיהם של החובבים והבונים הראשונים, בעלי הישוב הקדטון, והיו לאבני פנה לבנין קורות ירושלים.

ירושלם!

עיר בירתינו, קדשנו ותפארתנו; מקום מלכינו ונביאנו.

ירושלם!

העיר אשר אליה תכלה נפש כל איש יהודה, ועשרות ביום יזכיר שמה וזכרה.

זכרונותיה הקדומים — מה יקרים המה!

אבל, רבותי המכונה דורשת "טניעים"; "דורשת שמן למשחת האופנים". אין בכחי ואין במוחי לעבוד בעצמי מבלי עזר ותומך, מזה אחד ומזה אחד, מי ברוח ומי בחומר, ולא יחסר המזג!

בזה אנו נותנים את תמונתו של "הרב הראשי" באצטלא דרבנן כמו שהיא.

אם אמנם יש לו להרב הראשי **נלימא רשמית** ממשלת תורכיה, **ומדליה** מיוחדה "בתואר ג'ינירל". ממשלת יון בהיותו רב בסלוניקה.

אמרתו של רבנו: **האמת והשלום אהבו!**

גאוני ציון וירושלם,

שושלת ראשי הרבנים גאוני חכמי הספרדים, ראשונים לציון, שקבלו פירמאנים מהממשלה להיות „חכם באשי", או „קאימאקאם חכם באשי" בירושלם. במאה הנוכחית.

הראשון שקבל „פירמאן ממשלתי" על רבנותו הראשית הרשמית היה:

הרב אנ"ן. רבי **אברהם חיים נאנין** ז"ל (תר"ב)

השני רבי **יצחק קובו** ז"ל (תר"ח)

השלישי רבי **חיים נסים אבולאפיא** ז"ל (הרב חנא) (תרט"ז)

הרביעי רבי **חיים דוד חזן** ז"ל (תרכ"א)

החמישי רבי **אברהם אשכנזי** ז"ל (תרכ"ט)

הששי רבי **מאיר פניזל** ז"ל (תר"מ)

השביעי רבי **יעקב שאול אלישר** ז"ל, ישא ברכה (תרנ"ג)

אחריו מלך רבנו **יעקב מאיר** שליט"א שנתבקש אח"כ להיות ראש הרבנים בסלוניקי. *)

וימלא מקומו רבי **אליהו משה פניזל** ז"ל.

אחריו — רבי **נחמן פטיטו** ז"ל

אחריו — רבי **משה פראנקו** ז"ל

אחריו — רבי **נסים דנון** הי"ו

אחריו — רבי **חיים משה אלישר** ז"ל

בימיו שב הראש"ל רבי **יעקב מאיר** הי"ו מסלוניקי ירושלימה ע"מ להשתקע בה, ואז חזרה העטרה ליושנה ועלה הוא על כסא הרבנות הראשית בתור ראשון לציון, ראש רבני א"י, יאריך ימים על משמרתו עד כי יבא שילה.

הערה:

עיין „זכרון לחובבים הראשונים" חוברת ה' פרק ה: **רבנו יעקב מאיר הי"ו** ראש הרבנים בארץ ישראל, ראשון לציון ונשיא הרבנות הראשית בירושלם.

הדרשה.

לזכרון בספר מפרסמים אנו בזה תכן „הדרשה“*) של רבנו, ראשון לציון, ביום „ההלבשה“; ביום עלותו על כסא „הרבנות הראשית“ בירושלם, בבית הכנסת הגדול הכי עתיק בירושלם, בית הכנסת של ר' יוחנן בן זכאי בנוכחות הרבנים והחכמים וקהל גדול מכל הסיעות והכתות שהיו צפופים שם ומקשיבים לכל הגה שיצא מפי הרב הדורש בדרישתו הראשונה מה בדעתו לעשות לתקנת הצבור בחמריות וברוחניות..

זה הוא מה שנקרא בלשון המדינית „מנאם של תכנית“:

הדמיה הגדולה ששרח בביהכנ"ס נפסקה ע"י ברכת „שהחיינו“ של הרב. כל העם ענה אמן, והרב, בקול רם, בעברית צחה, במבטא יפה, מתחיל את דרושו בפסוק: „אשריך ישראל מי כמוך וכו', ומביא את דברי לשונו הרמב"ן „שויתי ה' לנגדי תמיד“. אשרי האיש — אומר הרב — שלא יסיח דעתו אף רגע מהפסוק הזה אפילו בהיותו איש פרטי, וכ"ש לאיש הנתון, המכור המסור כלו לצבור כמוני היום אשר אתם הקהל הנכבד, אשר ישנו פה ואשר איננו פה היום, בטוב לבכם, ברצונכם הטוב הוצאתם אותי מכלל היחיד ומסרתוני לרבים, חובה עלי להעמיד תמיד לנגד עיני את הפסוק שויתי ה' לנגדי תמיד, לא רק לאמרו כמצות אנשים מלמדה, אלא להתבונן היטב ברעיון היוצא ממנו, וחולך הרב ומפרש ומראה את כל העבודות הקשות המוטלות על מנהיג ודבר, את הדרך שעליו ללכת בו ומוסיף: פה בירושלם היה צריך באמת להעמיד „איש“ על העדה, איש במלא משמעת המלא, איש בעל לב, חכם, ומלא תורה וחכמה לדון ולהורות ואיש בעל רוח ושכל גדול למען ידע להתנהג עם העדות השונות אשר בה, לא לאיש כמוני שכל התנאים האלה חסרים לו. אולם יש לי על מה לסמך כי לא אלמן ישראל מגבורי רוח. בראש עדת האשכנזים עומד רבינו הגדול, גאון הדור סבא דמשפטים כמוהר"ש סלאנט, בל יפקד מושבו. בראש עדתנו עומד רבנו הגדול סבא דמשפטים הרה"ג יעקב צדיק נ"י וסייעת מרחמיה, בראש עדת המערבים עומד הרה"ג בקי בחדרי תורה כמוהר"ר נחמן בטיטו ובכל עדה ועדה נמצאים מטיפים חכמה ומוסר, וע"כ את שיחי אשפך לפני האל כי רוח נכון יחדש בקרבי, ויתן לעבדו לב שומע ואהיה כעוזר להרבנים הנ"ל, ובישע ה' ובעזרת אחי חרבנים נשיג מטרתנו לאט לאט להעלות את עדתנו על מרומי ההצלחה והאשר בגשם וברוח.

נשענתי, בקבלי את המשרה על שכמי — מוסיף הנואם לאמר על ישע ה' ועל חמנורה הטהורה שחוכנה לפני ממש כנבואת חנביא זכריה: ראיתי והנה מנורת זהב וכו' ושנים זיתים עליה וכו'. כן, מנורת חזהב הוא חועד

*) כפי שנמסר לנו אז מאת החכם הסופר הגעלה מר אברהם אלמאליח.

הנכחר לעדתנו, שבעה חברי הועד הרוחני ושבעה הועד הגשמי, וזיתים עליה הם ראשי הועד. אחד ממין הגולה הוא ראש הועד הרוחני הרה"ג יעקב צדיק, כי ע"י מקוים אנו לחזק עמודי הדת, היראה והתורה הנתונה בימין, ואחד על שמאלה הוא ראש הועד הגשמי האדון א. ענתבי שע"י אני מקוים להנחיל עשר לכולנו וכבוד לאמתנו כידוע לכל, וכמ"ש בשמאלה עשר וכבוד. ושומע אנכי את דברי זרובבל לאמר: לא בחיל ולא בכח כ"א ברוחי אמר ה' צבאות, כן. ברוח ה' צבאות אנו נגשים אל העבודה ואל המלאכה.

ומוסיף הרב לבאר את ד' יסודות העבודה שהוא חושב לעבוד לימים הבאים, ושמהם יתפשטו כל הסעיפים וסניפיהם.

ה) "להרים דגל התורה במלא מובן המלה, ע"י תקונים רבים בת"ת ובישיבת "תפארת ירושלים" ובהבטחת עתיד טוב להצעירים הלומדים למען יוכלו לגמר את חק למודיהם על צד היותר טוב ויהיו מורי הוראה בישראל.

ב) להעמיד מטיפים, דרשנים ומשפיעים להשפיע על העם להיות מתפלל בשלומה של מלכות, של השרים והצבא, ולהראות תמיד אותות הכנעה ואהבה למלכנו כי בשלום מלכנו גם לנו שלום.

ג) לבקש אמצעים והמצאות כדי להיטיב את מצב העבודה והמלאכה בירושלם למען יוכלו לפרנס אלפי משפחות אשר עד כה פרנסתם היתה מ"הקבוצות" לבשתנו ולחרפתנו.

להגדיל ולהרחיב את בתי החסד המשפיעים מטובם על כל הנצרכים כמו: תמחויים, בתי חולים. בתי יתומים, בתי מושב זקנים, בתי חנוך עורים וכל מוסדות הצדקה.

ומוסיף הראשון לציון להבטיח ואומר: בטוח הנני כי כמו שזכיתי לפני ט"ז שנה לעשות אחדות בעה"ק יפו כן יזכני האל לאחד את כל העדות בעירנו אשכנזים ספרדים, מערבים, תימנים, פרסים, גורג'ים ועוד ויהיו תמיד בקשר אמיץ לא ימוט לעולם.

מבטיחים אנחנו עוד לפרסם את מעשינו בארץ ובחו"ל, נתן חפש וזכות לכל איש לבקר אם יש מה לבקר, וכל הנדיבים בחו"ל יתנו אמון בנו וייטיבו את מצב עניינו.

נשתמש בכחנו למנע את העול, להרחיב את הדרך לפני האמת, נחזקנה נאמצנה. וכאשר אמת מארץ תצמח, אז הצדק משמים נשקף וגם ה' הטיב וארצנו תתן יבולה, אמן".

וכדי לעשות נחת רוח גם להרבנים, עשה הראש"ל גם פלפול קטן בענין אם יש מצוה לקבל שדרה כזו או לא, ויביא את תשובת הרשב"א בעזין זה, ואחרי כלות הנואם את דרשתו, מחיאת כפים ארכה הרעישה את ביהכנ"ס.

ר' אלעזר מזרחי, ברך את הוד מלכותו השלטן את כבוד שרי הרשות המקומית ואת הראש"ל הרה"ג יעקב מאיר ואת כל הקהל וכל האנשים את בית הכנסת בלב מלא שמחות וגיל ואמון גדול ברבם החדש.

אהל יעקב

מרכז הישיבות

בראשות הגאון ראשון לציון

יעקב מאיר הי"ו

ראש רבני א"י

א. משמרות כהונה.
מהנדיב מר מסעוד כהן זצוק"ל מליסבון

ב. בית יעקב.
מהנדיב צייר יעקב ששון מבמבאי

ג. מזל צומח.
מהמנוח הגברת מזל טוב נ"ע

ד. בית יאודה גדליה.
מהמנוח השר יאודה גדליה מלונדון

ה. בית אהרן.
מהמנוח השר אהרן אביקאציץ לונדון

ו. מגן דוד.
על ידי שרי ורוזני פקידי ואמרכלי אמסטרדם

ז. קאיץ' נסים.
מהמנוח השר נסים שמאמה פריז

ח. ישיבת מונטיפיורי
מהמנוח השר ציר משה מונטיפיורי לונדון

ט. המשמרות.
הקדש השר סי' יעקב ששון ע"י הרה"ג אברהם אביכזיר ראש רבני אלכסנדריה

י. בית אליאס.
מהמנוח הגביר יעקב מנחם אליהו סבוקרשט.

שמחת הנפש ועונג־רוחני נוחלים אנו בבאנו אל מרכז התורה, מרכז הישיבות הנז'. והלב שמח לראות שורות שורות של חכמי ורבני עדת הספרדים ויתר העדות, יושבים והוגים בתורת ה', נושאים ונותנים בהלכה, ובראשם כבנו גאון עוזנו ותפארתנו.

יגדיל תורה ויאדיר!

הרב והחובב הגדול, רב הפעלים, מגזע היחום והמעלה

רבי שמואל דוד המכונה ר' יקיר גירון זצ"ל.

בעל "אביר יעקב" וראש ישיבת "חסד ואמת" בירושלם.

"ירושלם" היתה משאת רוחו ונפשו; יסוד "מושבות" על חרי יהודא"— שאיפתו הגדולה. בה הגה ובה עסק עד יום פטירתו.

רבי יקיר גירון נולד בעיר אדריאנופל למשפחה גדולה ומיוחסת בישראל, עדינה ואצילה ורבת הפעלים, רבים מהם ישבו על כסאות המשפט ושפטו את ישראל באדריאנופל ובהערים אשר סביבותיה. בן עשרים שנה היה הרב המנוח במות עליו אביו הרב הגדול בתורה ויראה, נודע לתפארת, מוהר"ר אליקים גירון זצ"ל, ועדת ישראל באדריאנופל בחרו בו למלאות מקום אביו ויושיבוהו על כסא הרבנות. כשלשים שנה שפט אותם בהעיר הזאת ושמו הטוב נודע למרחוק, ויהי כאשר פרץ הריב בין ראש עדת ישראל בקאנסט' הבירה, בשנת תר"ב, נקרא הרב המנוח ז"ל, מטעם ראש שרי הממשלה לבא אל עיר הבירה להשבית הריב, וראשי העדה בחרו בו למלאות מקום ראש רבני תוגרמא, ויבקשוהו לקבל עליו המשרה הכבודה הזאת והוא נרצה לבקשתם ונזר הרבנות הושמה על ראשו. ואת בנו הרב המופלא וכו' מוהר"ר אברהם גירון הושיב על כסאו באדריאנופל כעשר שנים עמד בפרץ וינהל את עדת ישראל באורח ישר ונעלה. נכבד היה בעיני השולטן עבדול עזיז ובעיני כל שרי ממשלת תוגרמה, ודבריו אשר דבר באזניהם לטובת בני עמנו לא שבו ריקם, ורבות פעל ועשה לטובת היהודים אשר בתוגרמה.

חבת הארץ היתה אדיר כל חפצו, ובבוא הציר שנשלח מאת מועצת חובבי־ציון בעיר פראנקפורט על נהר מיין לקונסטנטינופל להשתדל שם לפני ממשלת טורקיה בדבר השגת רשיון לקנות קרקעות בארץ ישראל עזר על ידו ותמך בו בכל אפשרותו.

בהגיעו לשנות הששים לימי חייו התפטר מכל משרותיו, עזב את ארמונו ואת כל כבודו והדרו ויבוא ירושלימה להקדיש בה שארית ימיו לתורה ולתעודה.

השיר הבא לקמן שר הרב יקיר גירון בחבצלת, ביום הגיעו הרשיון מאת השולטן להתפטר ממשמרתו ולעלות ירושלימה משאת רוחו ונפשו:

אשירה נא לידידי שירת דודי עת אקראה עד דודים, כי טובו לי דודי
עפרות הר הקדש, מיין העונג והיקר של חו"ל,
בשנת בפי' ש'י'ר' ח'ד'ש' תהלה לאלהינו.

ימלא פי כום שירה ותהלה,
לאל מקים רגלי מבור סלע,
מיום הקמתי על לראש הגולה,
עד זה היום עשה אל בו נגילה,

קרבת אלקים בציון אחפוצה,
עת כי אהזה זקנה בי קפצה,
עוד לא אהיה חובש אדור ואשה,
לא אוכל לסבול רב המעסעה,

ירום הור מלכנו על כל גויי עליון,
כי לשלם נדרי נתן לי רשיון,
לחזות בנועם אל שם בציון,
בתורה להגות ולחום על אביון

רחם אל את אברהם הבן יקיר לי,
חבשהו פארי ילבש מעילי,
הוא וצאצאיו יעצרו בחילי,
עד לציון יעלו בבוא גואלי.

שמואל דוד גירון ס"ט

העתונים מקושטא היו אז מלאי ענין ע"א נסיעתו של הרב יקיר גירון וממלא מקומו הרב משה הלוי. והרי קטעים מהם כפי שנעתקו בחבצלת לשנת תרל"ג.

„ביום א' י"ח אייר עזב הרב הגדול החכם הכולל מו"ה יקיר גירון הי"ו את העיר רבתי בעם וילך לו אדריאנופילה, לעשות סדרים בנכסיו שמה ולעלות משם ירושלימה, הרב היקר הזה מצא חן בעיני ממשלתנו הרוממה יר"ה כל ימי שבתו בעיר הבירה, ותוקירהו באות הכבוד (ארדען) מהמדריגה היותר גדולה, אשר לא נתכבדו בו הרבנים אשר לפניו, ועתה בעזבו את משמרתו, הבטיחה הממשלה לתת לו מאוצרה כל ימי חיו סך 2500 פיאסטער לכל חודש—(הסך הזה הוא החצי מהסך אשר נתנה לו הממשלה מדי חודש בעת אשר הי' ראש יהודי ממשלתה), כבוד גדול עשו לו כל בני העיר —בלי הבדל דת — בצאתו, המונים הצועים, שרים נכבדים גדולי העדה נהרו אחריו ללוותו.

„מנהלי עדת ישראל שמח לא בחרו עוד באיש אשר ישא המשרה הגבוהה הזאת על שכמו, כי נפרדה העדה לשתי כתות ודעותיהן שונות, ואת אשר תבחר בו הכתה האחת לא תבחר בו הכתה השנית.

„הוד השר הוויזיר הגדול ראש כל שרי ממשלת תוגרמה, שלח דבריו אל מנהלי העדה ויבקשם בשם הוד השולטאן יר"י, כי ימהרו להודיע להממשלה את שם האיש אשר בחרו בו למלאות מקום הרב יקיר נ"י.—

והננו להעתיק לפניכם את מכתב הוויזיר (הנכתב בלשון טורקי) אשר שלח ע"י „זיביר ביי" אפענדי (א' משרי הממשלה הגדולים) אל גדולי העדה ועשיריה:

„אל החכמים הגבירים הנכבדים מנהלי עדת ישראל—

יקיר אפענדי קיימאקאם חכם באשא, (בהשם הזה קראו שרי הממשלה להרב יקיר) הודיע לנו כי חפץ חנהו לעזוב משמרתו, ונפשו שוקקה עתה, במלאות לו ששים שנה לעלות ירושלימה לשפוך שיח לפני אלקים חיים במקום הקודש, טרם ילך לאור באור החיים, ויבקש מאתנו לתת לו הרשיום על זה, אנחנו מלאנו בקשתו, והרשות נתונה לו.

אתכבד, איפוא, להודיעכם כי הוד אדונינו השולטאן יר"ה צוה עלי לבקשכם בשמו כי תמהרו לבחור איש חכם ונבון נאדר במעלות ובמדות, ויודע לכלכל דברי במשפט, ותשימוהו לראש עליכם—ואנחנו מוכנים לכבדו ולתת בידו הכח והעוז הדרוש לרב על כל היהודים בתוגרמה, כאשר עשינו עד כה, אקוה כי תמלאו רצון הוד אדוננו השולטאן יר"ה ותמהרו להשיבנו דבר,

ראשי העדה חתרו בכל עוז לאחד את הדעות הנפרדות ואחרי אשר כל עמלם נשאר מעל הודיעו להממשלה יר"ה כי ירחים אחדים תתנהג העדה עפ"י "קאמיסיאן" מגדולי העדה עד אשר יתאחדו הכתות, או תגדל הכתה האחת על השניה במספר אנשיה, או אז ישימו מנהל אחד להנהיג את עדתם.

ועוד הוסיפו והודיעו אז מקונסטנטינופל כי הממשלה לא מלאה בקשת ראשי עדת ישראל על דבר הנהגת העדה "הלפי שעית", ותצוה עליהם כי ימהרו לבחור בהאיש אשר ישימו עליו "משרת הרבנות" למען לא יפקד בין הבאים לראות פני הוד המלך גם מקום ראש כל היהודים בתוגרמה (ביום יט סיון, יום שבתו על כסא מלכותו). וביום כ' חי' סיון נתאספו כל גדולי ונכבדי העדה ובראשם הרב הגדול, החכם הכולל, חישיש מוהר' יעקב אבגדור, ויבחרו בהרב הגדול חכם וירא אלקים זר"ק מוה"ר **משה הלוי** בן להרב הגדול מוה"ר יעקב הלוי אבד"ק ברוסא, וישימו נזר הרבנות על ראשו לשמחת לבב כל העדה.

ה"ג'ורנל ישראלית" הודיעה אז: "ביום השלישי לירח הזה (תמוז תרלג) קבל הרב היקר והנכבד מוה' משה הלוי נ"י מאת הוד מלכנו יר"ה את הפירמאן (בשם הזה יקרא מאמר המלך הנחתם בטבעת המלך או בטבעת משנהו הויזיר) אשר בו ישימהו לראש על כל עם ישראל יושבי תוגרמה, — לשמחת לבב אנשי עדתו הבוחרים בו —, ובעצם היום ההוא שלח הוד הויזיר שרים גדולים ונכבדים, וששה אניות מפוארות מאניות המלך להביא את ראש הרבנים ואת כל ראש עדתו אל ארמונו — כל גדולי ונכבדי העדה והרב היקר בראשם נתקבצו בבית אחד מראשי העדה, ומשם הלכו כולם אל הויזיר, המון הרב מאחינו נהרו אחריהם בסוסים ובצבים עד בואם אל ארמון הויזיר, ובבואם שמה עלה הרב ואתו ארבעים מגדולי עדתו אל השר, ויקבלם בפני רצון וידבר אתם דברי אהבה, ואל הרב אמר "שמחה וגיל מלאו חדרי לבבי בראותי כי המון עמך יצהלו לקראתך וישישו אתך משוש, תקותי חזקה כי תנהל את העם בחכמה ובמישור ותלמדם לדעת את חוקי המדינה ודתיה, למען יהיו מאושרים בארץ, ובזה תפוקו רצון אדונינו השולטאן יר"ה החפץ באושר כל החסים בצל כנפי ממשלתו הרוממה יר"ה, באין הבדל דתי ולאומי, ויפרדו משם שמחים וטובי לבב. והויזיר שמח על סריסיו ללוותם עד בית מושבם.

ביום ג' ר"ח אלול תרל"ג הופיע הרב גירון בכל הודו והדרו בשערי ירושלם בלוית הרבנים הגאונים: ר' רפאל מאיר פניזיל ור' יעקב שאול אלישר שנסעו ליפו לקבל פניו, הראשון בתור "ראש ועד הספרדים", והשני בתור בא כחו של הרב הגאון רבי אברהם אשכנזי ראשון לציון. והמון אנשי חיל רוכבים על סוסים ושר צבא בראשם ורבים מסריסיו שבאו אתו מעיר הבירה מימינם ומשמאלם.

חמשים רבנים מחכמי הספרדים ובראשם הגאון "ראשון לציון" יצאו לקראתו על סוסים דוהרים לקולוניה היא מוצא.

הרב יקיר גירון, לבוש בגלימא רשמית מרוקמת זהב, פסיל זהב חבוש במצנפת, עדוי באות הכבוד הגדול נושאן מאג'ידיאי, מטרגה ראשונה, רכב על סום לבן, החיילים ואנשי הצבא לפניו. הקוואסים 1) מכל ראשי הדתות והקונסולים הולכים שורות שורות בבגדי שרד, ומכים במטות כסף בטקס מיוחד. ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו — יקיר גירון!

הרב התארח בבית הגביר הנעלה סי' יצחק שאול ז"ל אשר הלך בלוית הרבנים לקבל פניו ביפו ויביאו אל ביתו.

מבספו יסד ישיבה בשם "חסד ואמת" ויחד עם רבים מחכמי התורה של עדת הספרדים הגה בתורת ה' ויהי לגאון ולתפארת צבי ביהודא וירושלם. ויחד עם זה התמסר לטובת הישוב ויהי חבר בדעה ובמעשה עם הרב הגאון ר' צבי קלישר זצ"ל וע"י שניהם יחד נוסד אז בירושלם ועד מיוחד למטרת קנית קרקעות בא"י לשם יסוד מושבות של יהודים. הרב גירון נסע בלוית העסקן הצבורי הר"ז הויזדורף ליריחו לקנות שם חלקת אדמה במחיר י"ט אלפים ר"ט על מנת לשלם את חסכום הזה לשעורין, עברה עוד עת קצרה והרב קלישר קבל מכתב מהרב גירון שהודיע לו כי מציעים למכירה

---

*) מקור השם הזה הוא בשפת טורקית (קלנוואז) והוראתו: מורה דרך. כי המה יפנו את הדרך לפני אדוניהם. ולהם מדים מיוחדים. ובלכתם יכו בהמטות אשר בידיהם על אבני הרצפה, למען ישמעו ההולכים צפופים ויפנו את הדרך. (הר"מ לונץ, בעל ה"מורה דרך", באחת מהערותיו בלוחותיו).

כברת ארץ טובה סמוך ליפו במחיר 4000 ר"ט. אז התאחדו כל החברות לישוב א"י שבגרמניה ושלחו להרב גירון דמי־קדימה בסכום כביה אלפים טלר לצורך שתי הקניות האלה בדרישה שיגמר הענין ע"י הקונסול הפרוסי ליתר חזוק. באותו זמן עשה הרב גירון חוזה בדבר קנית שטח אדמה קרוב לירושלם בשביל מאה יהודים בעלי בתים בהעיר הרומינית ביקארשט, שהשתתפו בדבר כל אחד בסכום של חמש מאות פרנק. ופתאם באמצע עבודתו נחלה. פתאם—נשמע קול יללה וצעקת שבר, ביום טו"ב לה' שבט התרל"ד נכתלק מן העולם ונשמתו הטהורה עלתה לאור באור החיים. חיי עולם, ויגדל המספד בירושלם, ואבל גדול לחובבי ציון שבארצות המערב.

* * *

כבר אמרנו כי משפחת גירון (גירונדה בקשטיליא) עשירה היא ברבנים חכמים ועסקני הצבור, ביניהם הרב ר' רפאל יעקב גירון בעל "עטור סופרים" (נפטר ח' סיון תקי"א). בנו הרב יקיר אסתרוק גירון היה לרב הכולל במקומו. לעת זקנתו עלה ירושלימה ונלב"ע כ"ו אייר התקע"ז ומנוחתו כבוד על מקום הר הזיתים אשר על פני ירושלם מקדם.

הרבה "אגדות" ישנן על המשפחה העתיקה הזאת, ועוד נשוב לדבר בהן.—

פ"י הארץ לגאין ולהפארת
תפיגת הרה"ג ד"ק וראש העדה הספרדית
הרב ר' יוסף מרדכי הלוי הי"ו

פרי כתרך לגחון ולתפארת.

הרה"ג הרב ר' יוסף מרדכי הלוי הי"ו

ד"ל ומשיח הצדק בספרדית בירושלם

אחד הרבנים הכי פעילים שבעדת הספרדים הוא בלי ספק הרב יוסף מרדכי הלוי (או כפי שהוא נקרא בפי כל: ח"ר יוסף לוי). אין ועד אין ועידה. אין כל ענין צבור, אשר לא יהא בו משותף שם ח"ר יוסף לוי הוא ידוע בין הכמי הספרדים ללמדן מופלא, לעסקן צבורי, למבלן בדעות עד אשר הוא בכל, בימין ובשמאל ובמרכז. מכל צד רוחשים לו כבוד, גם קומתו הנהדרת, ותארו הפטריארכאלי עוטרים לו הדר.

הרב יוסף מרדכי הלוי נולד בסיון תרל"ח. אביו היה ידוע בירושלם בשם הרב ח"ר אשר אברהם הלוי,*) ז"ל ממשפחת ירועה של חכמים ועסקנים.

בעודו נער קטן, בן עשר שנים, מתו עליו הוריו, והיתום הזה חונך תחת השגחת הרב הגדול מו"ה יוסף רפאל עוזיאל זצ"ל שהיה אז ראב"ד וראש העדה, והיה נחשב בזמנו בין הפקחים שבחכמי העדה.

*) החבצלת שנת החמש עשרה, סיום ר"ח איר התרמ"ח, פרסמה דבר פעירתו של הרב הזה בדברים האלה:

ביום הרביעי שבוע זה גוע ויומת בעירנו בדמי ימיו הרב המובחק חריף ובקי הדיין המצוין יר"א מרבים מו"ה אשר לוי זצ"ל.

אבידה גדולה אבדה עדת הספרדים בעירנו במות אדם גדול הזה, בחיותו איש אשר רק נוכח האמת דרכו והצדק והיושר היה נר לרגליו, כל ימיו ישב באהלה של תורה, ויהי אחד מגדולי חדיינים בבית דינם של אחינו הספרדים הי"ו.

בהשמע השמועה המעציבה בעיר מהרו רוב אחינו לבית המנוח לגמול עמרו חסדו האחרון, שמשי העדה הכריזו "בטול מלאכה", ויסגרו אחינו כל החנויות ובתי המלאכה וילכו להלויית המת, ספדני העדה הספידוהו כהלכה ויובל לקברות בכבוד גדול,

היתום הנז' חונך בת"ת ואח"כ בהישיבות שהיו תחת ראשותו ופקוחו של הגאון הגדול מו"ה יעקב שאול אלישר זצ"ל ראשון לציון וחכם באשי בירושלים וסביבותיה.

בהיותו כבן שש עשרה שנה נשא לו לאשה בתו של הגביר מר יצחק רפאל יצחקי ז"ל שהיה ידוע ומפורסם בין סוחרי ונכבדי עיה"ק ת"ו.

אח"כ הכניסוהו רבני העדה ונשיאיה בכל העניינים הצבוריים, בראותם כי ברכה בו, הוא קבל עליו הנהלת קופת התמחוי ותמיכת האלמנות והיתומים. הוא נהיה בעודנו באבו ספרא דריינא בבית דינו של הרב הגדול מו"ה נסים ברוך ז"ל.

בשנת תרס"ג היה הוא אחד ממיסדי בית חנוך יתומים ויהי תמיד בין מנהליו החרוצים תחת נשיאותו של הרב הגאון מו"ה יעקב מאיר שליט"א.

וכאשר עבר הרה"ג מותר"ר בן ציון עוזיאל לכהן במשרת ראש רבני יפו, נקרא הרב הזה לכהן במקומו במשרת ראש מורי התלמוד וההלכה בבית מדרש הרבנים מיסודה של העזרה.

הוא היה אחד חצירים הפעילים של המשלחת שנשלחה מטעם רבני הספרדים והאשכנזים בשנת תרע"ד לקושטא חבירה לפטור את הרבנים והחכמים מעבודת הצבא, ולאשר את הישיבות בתור בתי מדרש עליונים, ונסיעתו של הרב הזה לקושטא בחברת הרה"ג מו"ה ישראל פורת השפיעה הרבה על הרה"ג ראש הרבנים אז בקושטא הרב חיים נחום, ויחד באה המשלחת אל המטרה ותצליח באשר שלחוה. בתוך הישיבות והמדרשים שאושרו אז ע"י הממשלה העליונה בקושטא נמנו אז גם ישיבת "תפארת ירושלם" של עדת הספרדים, ובית מדרש לרבנים של העזרה. וע"כ בשובו נמנה למנהל רשמי ולמורה ראשי של ביהמ"ד הנז' ויכהן בו עד סוף שנת תרע"ז.

בשנת תרע"ח נבחר לחבר בועד הרבנים שנוסד אז תחת נשיאותו של הרח"ג הראשון לציון מוהר"ר חיים משה אלישר ז"ל.

הרב הזה פרסם כמה תשובות *) במאספים שונים, ובספרים שונים, המצטיינות בבהירות חשכל וביושר חדעה. כמו תשובותיו בהמאסף של הרה"ג מוה"רב"צ קואינקה הי"ו, בספר "פני דוד" של הרב הגדול מוה"ר דוד פאפו ז"ל ובהערותיו על הספר הגדול "שדי חמד".

חרב הזה נתבקש מקהלות שונות קרובות ורחוקות, כמו בגדד וכיוצא, לבא לכהן שם בתור רב ראשי, אבל הוא לא אבה לעזוב את עיר קדשנו, עיר מולדתו, ומפני טעם זה גם לא רצה לקבל עליו לצאת לחו"ל בשליחות

העדה. והשתתפותו בהמשלחת הנז' לקושטא היתה כעין יוצאה מן הכלל מפני חשיבות הענין תכיפותו ונחיצותו ופקוח נפשות הרבנים שהיה תלוי בו הוא היום חבר הבד"צ, ונשיא ועד עדת הספרדים. חבר בלשכת המזרחי הארצי. חבר באגודת בית וגן. חבר בהנהלת בית התבשיל של השר נתן שטרוים, וכמעט אין שום חברה ואגודה של בנין בתים וכיוצא שאין יד הרב הנז' באמצע, מפני שערנותו ופעולותו בכל מקום שהוא משתתף שם מצטיינת ובולטת.

הרב הזה הוא עתה במבחר שנותיו, כבן חמשים ושלש. וע"כ לו נשקף עתיד חשוב בעדת הספרדים יצו' הוא נחשב על הרבנים החרדים לדבר ה'. אבל הוא גם רחוק מקנאות נפרזת, וע"כ הוא אהוב על כל המפלגות של בני עמנו בירושלים.

ו) באחת משו"ת מוצאים אנו הדברים הבאים לקמן מאת מורנו ורבנו הגאון הגדול, ראש רבני א"י, מוה"ר אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א.

הנה הביא לנו משעמים מעלת ידי"ן הרח"ג רב ועצום בהונה של תורה מו"ה יומף מרדכי לבית הלוי יצ"ו את פסקו הבהיר ע"ר הנידון דאתא קדם בי דינא רבא דקה"ק אחינו הספרדים בעיר עז לנו עקו"ת ירושלים דתהבא תובב"א וראיתי דבריו מיוסדים ע"פ יסודות חזקים בגמרא וסברא בחריפות ובקיאות כיד ד' חשובה עליו וכבר אסכימו עליה רבנן קדישי גדולי התורה חברי הבד"צ מארי דעובדא שקשה להוציא מחזקת היורשים ע"פ הצואה הנז' דאית בר תיוהא טובא וכשאני לעצמי הי' הדבר רצוי מאד אם ישתדלו בד"צ דקה"ק עדן יצ"ו לבא לעמק נוה ולבצע תמימים בדרך שלו ופיום צדק צדק תרדוף והי' זה שלו בנה"ר ונכש הבא עה"ח ט"ו אייר תר"פ פעה"ק קרית משושנו ירושלים תובב"א.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

לזכרון

ראש קהלת הספרדים בלונדון.

סיר יוסף סעבאג מונטיפיורי ז"ל.

למלאות חצי יובל שנים לפטירתו.

הגביר המרומם בר אבהן וי"א סיר יוסף סעבאג מונטיפיורי ז"ל היה אחד מחובבי ארצנו הקדושה בכלל וירושלם בפרט.

אחרי מות דודו השר הצדיק סיר משה מונטיפיורי ז"ל בירשו את נחלתו והיכלו אשר בראמסגאט' ירש גם את שמו "מונטיפיורי" ויקרא מאז בשם "סעבאג מונטיפיורי".

בן שמונים שנה היה במותו — נלבע בליל מוצש"ק י"ט טבת תרסג — אביו ר' שלמה סעבאג היה יליד מוגאדאר במארוקו, אשר נאחז בלונדון וישא את שרה אחות השר משה מונטיפיורי. המנוח ז"ל היה חתן הגביר הצדיק לואים כהן ז"ל, ובלוית רעיתו נלוה אל השר מונטיפיורי במסעו לירושלם וימנה בין מניחי אבן הפנה לבתי יהודה טודא ז"ל אשר נבנו בירושלים ע"י השר הצדיק ז"ל, ואחרי מותו נמנה לראש אפטרופסי העזבון הגדול אשר השאיר אחריו לטובת עניי ירושלם ועריה, סיר משה מונטיפיורי השאיר להמנוח ז"ל ואחריו לבנו הגדול ויורשיו הנזכרים את אחוזתו הגדולה אשר בראמסגאט. לבד מותר הונו במזומן — אחרי נכוי מה שהשאיר לצדקה ומתנות לקרובים ואוהבים — אשר עלה לערך מאה אלף לירא שטערלינג.

המנוח ז"ל היה ראש חברת שלוחי הקהלות בבריטניא Board of deputies וראש קהלת הספרדים בלונדון, וביכלתו פעל ועשה לטובת אחיו ובני עמו, ויהי אהוב ורצוי לכל, ונכבד גם בעיני העמים, והמלכה ויקטאריא העלתהו למעלה אציל ותכבדהו בתואר "סיר".

שכונת ימין משה

לזכרון אנו נותנים בזה העתק המאמר הבא לקמן שמנהלי חברת "ימין משה" פרסמוהו מלפני כשלשים ושלש שנים בלוח — לונץ שנה ראשונה.

ברגשי תודה וכבוד מאד נעלים יזכיר כל איש יהודי העובר על פני כרם משה ויהודית ורואה את תפארת בניני השכונה הנבנית בהמקום הזה את שם השר הצדיק חובב ציון וירושלים סיר **משה מונטיפיורי** ז"ל

קונה האחוזה הגדולה הזאת. ואת יורשו ב"א הגביר המרומם סיר **יוסף סעבאג מונטיפיורי** שיחי' אשר הואיל להקדיש את האחוזת הגדולה הזאת אשר נפלה לו בירושה להעדות בירושלם. ועמהם גם את ראשי חברת מזכרת משה בלונדון. הלא הם הגבירים הרמים: **ארטהור כהן, שמואל מונטאגו והעגרי הררים** אשר הואילו לתמוך בידי חברת "ימין משה" בהלואה של סך 5200 לי"ש לשלמם במשך עשר שנים כעת כלות הבנין בלי נשך. ומקרב ולב יברך ברוך ד' אשר לא השבית גואל מעם ישראל בארץ ישראל. ואנחנו ראשי חברת "ימין־משה" פה, מוצאים את עצמינו מחויבים לספר בקהל את הולדות והשתלשלות החברה הזאת למען ידע ישראל פעולת משה מונטיפיורי ז"ל ויורשו ההולכים בעקבותיו.

עוד בשנת תרי"ז כאשר עלה השר משה מונטיפיורי לראות בפעם חמישית את שלום אחיו חובבי אדמת הקודש, קנה ככר נדחב מחוץ לחומת יפו על הדרך העולה חברונה המחזיק עד 70000 אמות טורקי מרובעות, ויבן מסביבו גדר אבנים (אשר בנינו ננטר בשנת תרי"ח) ויקרא את שמו "כרם משה ויהודית". בשנת תר"כ נבנה בחלק מהככר הנרחב הזה עשרים בתים יפים ומהודרים (מעזבון המנוח יהודא טורא ז"ל) ויתנם למעון לעשרים משפחות עניות (מחציתם לעדת האשכנזים ומחציתם לעדת הספרדים). וכעשר שנים אחרי כן הוסיף לבנות עוד ארבעה בתים אשר נתנו ג"כ לארבע משפחות עניות, אך ארבעה ועשרים בתים האלה הכילו רק חלק שלישי מהככר הגדול הזה, והחלק הנשאר הי' מאז ועד היום שממה ונעזב. מכוסה בסלעי מגור וצורי מכשול, וכל העובר השתומם למראה עיניו מדוע יעזבו היהודים יושבי ירושלם את המקום הזה שמם. אך יושבי ירושלם לא יכלו לעזור לזה, והשר סיר משה מונטיפיורי ז"ל אשר אמר להקים עוד בתים רבים במקום הזה נסע בנתים למנוחות.

ויהי דבר היורש הנכבד מר סעבאג מונטיפיורי עם הגבירים שמואל מונטאגו, ארטהור כהן, העגרי הררים לתת מהכסף הנועד לחקים בתי מחסה לעניים לשם השר מונטיפיורי ז"ל, לבנות בתים בהר זה קנתה ימינו, לטובת עניי ירושלם, וייטב בעיניהם, ויעשו חוזה עם אנשים מנכבדי ירושלם מצד הספרדים לחוד ומצד האשכנזים לחוד להלוות להם 5200 לי"ש (לכ"א 2600 לי"ש) לבנות בכל חברה במשך שלש שנים 65 בתי מעון. והאנשים עושים במלאכה בחריצות גדולה ויתירה. והנה זה שנה שלישית, וכמאה בתים בנויים לתלפיות להרהיב עין כל עובר בדרך מסלת הברזל העולה

מיפו לירושלם, ובני החברה נאחזו כבר בהם, ובעוד משך שנה אחת יגמר בנין כל הבתים, וגנות ינטעו בתוך, נוסף על האילנות הנטועים מכבר השולחים פארותיהם על פני חלקי השדה בין שדרי הבתים.

שם החברה "ימין משה". וחלק האשכנזים מימין נקרא בשם "רחוב נתן" יעל שם הרה"ג וכו' כמוהר"ר נתן אדלר הכהן ז"ל ראב"ד בכל מדינת בריטניא ואגפיה אשר הי' תמיד מהמעוררים את השר לכל מפעל טוב ונעלה לטובת ארה"ק). וחלק הספרדים מן השטאל, נקרא בשם "רחוב יהודית" ע"ש יהודית אשת חשר ז"ל, אשר עוררתהו למפעליו הטובים ותלווהו במסעיו). ובכל אחת מהחברות יבנה ביהמ"ד יפה וכל צרכי הכלל הכל ע"פ תכנית מסודרה. וגם לא תהיה רשות לבעלי הבתים להוסיף על ביתו מבלי רשות הועד המקומי למען לא יתקלקל עי"ז יופי והדר השכונה הזאת. בעלי החוזה האשכנזים הם: הר"י רבלין, הרנצ"ה האמבורגער. הר"ד פיינשטיין. בעלי החוזה הספרדים הם: הה' מורינו בר אדון, הח' יעקב מאיר, הח' שמואל מיוחס, הח' יצחק אשכנזי, הח' אלי' פאניזיל.

הגביר סי' יוסף סעבאג מונטיפיורי, אשר מקנה השדה הוא על שמו כתב וחתם בערכאות תעודת כח הרשאה על חלק האשכנזים לה' יוסף ריבלין, ועל חלק הספרדים לה' שמואל מיוחס. וכאשר ינמר ברצות ד' בשנה הבאה כל הבנינים ב"בית משה ויהודית" יהי' הוא באמת מזכרת נצח וזרוע תפארת להשר זצ"ל. ועל ידי הכבר הזה (אשר הוא הי' ספעליו הראשונים בארה"ק), ושכונת "ימין משה" אשר היא גמר מפעליו יקוים: "מוליך לימין משה זרוע תפארתו בקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם"

מנהלי חברת "ימין משה" בירושלם

משפחת "ברוך" בירושלים

בין המשפחות הקדומות בירושלם מתנוססת משפחת "ברוך", משפחה עדינה ואצילה, שהצטיינה בעסקנות צבורית, באמונה ובתום לב.

ראש המשפחה הזאת וגולת הכותרת לה היה הרב ר' שמואל ברוך ז"ל שנלב"ע בירושלם ביום ג' תטז התקנ"א ומנוחתו כבוד במעלה הר הזיתים ב"מערת החסידים". בנו, תורני וסוחר נכבד, בנעוריו לחו"ל נפטר שמה. לבן בנו החכם ר' שמואל ברוך בצאתו לחו"ל לרגלי ירושת אביו נולד לו שמה בן שקרא את שמו "נסים". על נסים שנעשו לו על דרכו, וישב ירושלימה ויגדלהו ויחכמהו ויהי מבחירי בני ציון היקרים ו"חתנא דבי אברהם" החכם השלם הפקיד המפורסם ז"ל כמוה"ר אברהם בכר אברהם ז"ל אשר הציל את כל עם ישראל בירושלם מהיות לבז ולמשסה, כשנפלה העיר בידי הפלחים שמרדו באברהים פשה בן מחמר עלי, מושל מצרים, כמו שמעיד הרב המזכה את הרבים במהור"ר יצחק פרחי ז"ל בספרו "אמרי בינה". הרה"ג ר' נסים ברוך אם כי היה מחכמי עדת הספרדים בכל זאת לא עשה את התורה קרדום לחפור בה וישלח ידו במסחר, והיה שמו גדול וחשוב גם בעיני חגוים ונכבד בעיניהם — בהיותו שותף עם ראש המשפחה של ה"חוסיינים" באותו זמן שכמעט כל הגרים והתושבים היו נכנעים בפני המשפחה הזאת.—הרה"ג נסים ברוך היה לראש עדת הספרדים בירושלם וגם ראב"ד, אנחנו רואים אותו חתום עם כל חכמי ישיבת בית אהרן (עשרה רבנים ובראשם הרב החסיד ר' ידידיה אבולעפיא ז"ל) על ההסכמה שנתנו להרב טלונדון כמוהר"א חלואה ז"ל כשהדפים השולחן ערוך בשנת התר"ח.

רבות פעל ורבות עשה לטובת הישוב והפרחתו, חובב ציון היה בכל רגשי נפשו, וכל כך היתה חבתו לארץ עד כי התיר לברך על אתרוג מארץ ישראל אפילו שהוא מורכב, ולא לברך על אתרוג מחו"ל אפילו שאינו מורכב, והסכמתו נדפסה בס' "בכורי שלמה" עם הסכמת הגאון הגדול כמהור"ר יצחק אלחנן ז"ל. נפטר בשיבה טובה בן פ"ז שנה ש' התרנ"ז, והניח אחריו דור ישרים יבורך, בניו היו כולם תורנים חכמים וסוחרים מפורסמים והממשלה נתנה אמון בהם ובמסחרם, ושנים רבות הספיקו כל צרכי הצבא בירושלים ואגפיה.

בני הגדול, החכם מר שמואל ברוך ז"ל לקח לו אשה אשכנזית,

ספיר גזרתה, בתו של הרב החכם המפורסם ר' יעקב ספיר הלוי ז"ל בעל "אבן ספיר".

יקר ונכבד היה גם בעיני התושבים, כולם הוקירוהו וכבדוהו, איש אמונים היה והצטיין בתכונת נפשו היקרה בעל מזג טוב, עדין ואציל, ומקבל את כל אדם בסבר פנים יפות.

הוא היה עסקן צבורי ואחד מבוני חרבות ציון וירושלם; שמו מתנוסס בשורה הראשונה של בוני הישוב, יחד עם ר' בן ציון ליאון וחבריו עבד במרץ, ביסוד שכונת מאה שערים וכו' ואחד מחברי הועד הספרדים בירושלים, חבר פעיל בועד "למען ציון" וכמו כן בועד "עזרת נדחים" יחד עם הרי"ד פרומקין ז"ל והרבה פעל והרבה עשה בבנין שכונת אחינו התימנים בצלע הר הזיתים, ויהי גם שופט בבית משפט המסחרי המעורב, בזמן התורקים מטעם ממשלה צרפתית.

נפטר בשם טוב בשנת התרס"ה בששים שנה ושש שנים.

הניח אחריו בנים ובנות, מהם נמצאים עוד בחוץ לארץ מההגירה בשנות המלחמה בתור נתיני צרפת, שנים מהם כבר הזרו ירושליטה, עיר מולדתם: מר נפתלי ברוך ומר ידידיה ברוך, רוקח מוסמך ומפורסם.

מר נפתלי ברוך הנז' ירושת אבות לו: סוחר נכבד ועסקן צבורי, חבר בועד כוללות הספרדים בירושלם ונבחר בחברת קדישא ואחד מחברי ההנהלה של בית"ה הכללימשגבלדך, ואחד מגבאי ק"ק חסירים בית אל.

ספוג הוא בזכרונות קדומים ובכל מקרה עומד הוא בפרץ לקדושת המקומות הקדושים, הוא חוא שלחם בכל תקף נגד אלה הנכרים שאמרו להחזיק באותה המערה אצל קבר זכריה הנביא, מערת "משפחת הכהנים לבית חזיר". בקי הוא בכל אותם המקומות וכבר העיד עליו הפרופ. סלושץ בספרו. וידיעותיו הנכונות הכריעו את כל הדעות השונות מן כל אותם חחוקרים השונים ע"א השאלות שנשאו ונתנו במערת יהושפט על ידי אבשלום.

בתי תלמוד התורה וישיבת תפארת ירושלם.

לעדת הספרדים יצ"ו בעיה"ק ירושלם ת"ו.

משבח אני את אחינו הספרדים שדאגו תמיד לסדר את תלמודים וחנוך בניהם מנעורותם בבתי תלמוד התורה והרגילו אותם לקרא בתורת ה' בשום שכל עם המטעמים יחד, כאורח כל בני המזרח. — ומה גדלה התועלת בסדר הלמוד הזה, עד כי גם אלה אשר לא יצלחו אחרי כן לשקוד על התורה בכל זאת רובם ככולם ידעו את התורה ורוב הנביאים והכתובים עם הטעמים והתנועות. שומרים הם על פי הרגל למודם גם את כללי הדקדוק. ובעלות אחד מהם לתורה או עובר לפני התיבה אין הבדל בינו ובין תלמיד חכם".

ועוד טרם הוקמו בתי תלמוד התורה בעיר העתיקה, כבר הוכנו זמן רב קודם, בסביבות בתי הכנסיות של הספרדים מקומות מיוחדים להמורים והתלמידים. ו"קול יעקב" נשמע לאוזן העובר על פני רחוב היהודים, מבקר עד ערב. נעים היה מאד לשמוע את קול הלמודים. ועד היום ישנם אנשים הבאים לשמוע אמירת התהלים ופרקי־אבות מילדי צאן־קדשים אלה, מדי שבת בשבתו, בבית הכנסת העתיק של ר' יוחנן בן זכאי. יושבים שם שורות שורות ימזמרים זמירות ישראל, פסוק אחר פסוק, בנגון נעים ונחמד, לוקח לב.

אחינו הספרדים דאגו לרכוש להם מקום מיוחד, רחב ידים, לבתי תלמוד התורה. ובשנת תרל"ב חגרו שארית כחם הוסיפו וקנו להם מקום מגרש גדול ויפה ורחב ידים, ויבנו עליו בתים יפים, מרווחים, מלאי אור ואויר, ונשקפים על פני הרי מואב.

וסמוך לו "הקדש". בתי מעון בעד אלמנות ויתומים, עוד מאות שנה ו"התמחוי" על ידם. —

ובזום הראשון, ראשון לחודש סיון שנת תרל"ד, חגגו אחינו הספרדים "חג חנוכת בתי תלמוד התורה ובתי מעון לאלמנות ויתומים", ובשמחתם לקחו חלק גם כל עדת ישראל גרי ירושלם ויושביה.

גדולי עדות הספרדים, האשכנזים והמערבים, וכל נכבדי עירנו, גם האורחים הנכבדים אשר עלו לראות את פני ה' בחג השבועות ובראשם הרה"ג רבי אברהם גירון, התאספו כולם לחג הצבורי הזה. "חנוכת בתי תלמוד התורה לעדת הספרדים".

ילדי הת"ת ותלמידי בית המדרש "דורש ציון" ומוריהם בראשון שרו שירי תודה והלל לה'. נגנו בכנורות ובמצלתים והשמיעו את קול שיריהם,

רגשי שמחה וקדושה מלאו את לבב יושבי ציון וירושלים ב"שמחת התורה" הזאת, ויתעלו על העונג הרוחני הזה.

דאגו חכמי ורבני הספרדים על רוחניותם של התלמידים וגם לחמריותם ולמען לא יאלצו לשבת צפופים ודחוקים יחד, התאמצו להוסיף ולבנות בתים גדולים מלאים אור ואויר צח, וביום ב' ער"ח סיון התרנ"ג הוחג בבית תלמוד התורה הנז' חג הנחת אבן היסוד לעוד בתים חדשים ובהתאסף ראשי עם קהל קדש עדת הספרדים יצ"ו חכמיה, רבניה וגדוליה ובראשם הרב הגאון ראשון לציון מוה"ר יעקב שאול אלישר זצ"ל, קם אחד מן הנבאים הנכבדים הרב המופלא מר דיינא תהלתו בקהל חסידים מוה"ר שלמה סוזין ז"ל וידרוש בגודל מעלת התורה והמחזיקים בה. אחר כן הניח הרב הגאון ראשון לציון את אבן היסוד ואחריו עזרו רבני וגדולי העדה.

הרב הגדול ראב"ד מקודש מוה"ר חיים נסים ברוך התפלל תפלת הנותן תשועה למלכים והביע תודתו וברכתו לכל תומכי חבית הנשגב אשר ממנו תצא תורה, ואשר בו תלוי אושר לאומנו, בארץ אבותינו.

ישיבת תפארת ירושלם.

בישיבה הזאת נכנסים אלה אשר ראוים להיות בעתיד מורי העם ומאשריו יותר ויותר הן בתלמוד ופוסקים והן במדעים שונים: דברי ימי ימי ישראל, מדע ושפת הארץ וכו'. המנהל והמורה הראשי הנותן השעורים הגדולים הוא הרה"ג הרב תמצוין ר' **יוסף הלוי** הי"ו.

אבני זכרון.

אבני־שיש „לוחות אבני זכרון" קבועים ועומדים בחצרות הקודש:

בתי תלמוד התורה. בתי התמחוי.

בתי תפארת ירושלם. בתי גבול אלמנה

אבן מקיר מכרזת ואומרת צדקת גדולי הנדיבים, החברים וגדולי העושים והמעשים. בהם מתנוסס שמות גדולי עמנו:

השר המנוח ר' משה מונטיפיורי ז"ל ואשתו מ' יהודית נ"ע.

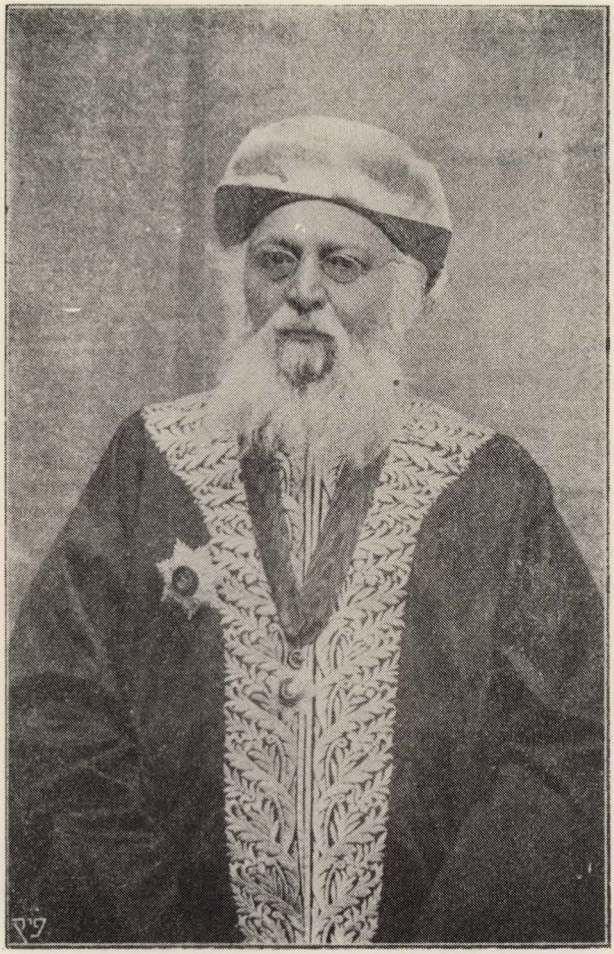
השר המנוח ר' דוד ששון ז"ל וכל בני משפחת ששון הי"ו.

השר המנוח בארון מאיר רוטשילד ז"ל מפאריז.

השר המנוח ליאוניל רוטהשילד מלונדון.

בין יתר האבנים מתנוססת אבן אחת שהעתקתה נתונה בזה:

לזכר עולם יהי צדקת הרב המופלא ח"ק ראב"ד רצ"ו כמוה"ר **משה בינסטי** זלה"ה, כ"ב שנה עמד בפרץ פה ירושלים הערה למות נפשו

הטוגת הרב הגאון ראש הרבנים בבבל
וראב"ד בע"ק ירושלם ת"ו
מוה"ר **דוד פאפו** זצ"ל

לבנות ת"ת לתשב"ר ונבול אלמנה אסתלק מן עלמא בש"ט ביום טו"ב טבת התרמ"ח תנצב"ה ישר יחזו פניו נהנה טזיו השניגה מתעדן בגן אלהים וצדקתו עומדת לעד.

בבאנו לדבר על זכרונות הקדושים של עדת הספרדים יצ"ו. חובתנו הוא להזכיר בכל כבוד ויקר את רב־הפעלים הזה, רב להושיע, עמוד התוך אשר כל כולל הספרדים היה נשען עליו, באהבתו לעניים ובדאגתו למחסורם היה הרב ר' משה ן' בינישטי "מיוחד במינו", דגול מרבבות בני ישראל, הוא היה ראש המשתדלים לבנין בתי תלמוד התורה ובתי מושב לאלמנות. דאג לעניים, לגר ליתום ולאלמנה, מצוין היה במעלותיו, ומדותיו הנעלות; נקי כפים ובר לבב מאין כמוהו, ולענותנותו אין די באר.

פרקו נאה בספר "זכרון לחובבים הראשונים" חוברת א' צד 27.

הרה"ג הרב ר' דוד בה"ר שלמה פאפו זצ"ל,

נולד בקושטא ובעוד היותו ילד בא ירושלימה. גודל וחונך על ברכי גדולי חכמי ורבני הספרדים; למד תורה אצל הרב והמורה המצוין באותו הזמן הרח"ג ר' מנחם ב. יצחק ז"ל יחד עם חבריו, הרבנים הגדולים כמוה"ר צחק אשכנזי ומוה"ר טרדכי ישראל שיריזלי ז"ל. התפרנס בכבוד מעזבון טר אביו ז"ל בקושטא בתים וחנויות, והקדיש עתותיו לתורה ולתעודה. לא התערב בעניני חוץ ולא קבל עליו שום משרה. אך אחרי חשריפה הגדולה בקושטא שאבדה לו מקור פרנסתו, אז היה מוכרח ללכת בשליחות מטעם כוללות ירושת"ו לערי גורגיסטן ותורכיה שהצליח בה. עבודתו המצוינה והנהגתו הישרה הפיקה רצון מאת החכם באשי בקושטא הרב ר' משה הלוי ז"ל, ובראותו כי העטרה חולמתו וראוי הוא והגון לשרת בקדש בתור חכם באשי באחת עירות גדולות מתורכיה, מנהו לחכם באשי בעיר ברוסא הקרובה לסמירנא ויכהן בה פאר שמנה שנים, ואח"כ נתעלה במשרתו בעיר מונסטריו, ובשנת תרנ"ט נתקבל לשרת בקדש בתור רב הכולל בעיר ב ב ל רבתי היא בגדאד עיר גדולה בישראל של חכמים וסופרים, הוא היה חביב בעיני כל העשירים והחכמים שבעיר, עד שבמתק לשונו, ובנאומיו היקרים והנפלאים, בנה בהשתדלותו ובהשתדלות הגבירים והנדיבים משם בית תלמוד תורה גדול שמכיל בו יותר מאלפים תלמידים וגם דאג שהיתומים מאב ואם יאכלו בצהרים בת"ת. מה שלא זכתה עיר בגדד מעולם זכתה בזמן היותו חכם באשי הרה"ג דוד פאפו ז"ל הנז', שמו הטוב מתנוסס לשם ולתפארת בבית הת"ת הגדול הנז'.

בימי המהפכה חמדינית בתורכיא חשדה הממשלה את הרב הנכבד הזה כי הוא מהמחזיקים את סדרי הממשלה הקודמת. ומתחה עליו מדת הדין, אז נדר הרב הזה בלבבו וקבל עליו שאם יהי' ה' בעזרו ויצילהו מחרב המשפט יתפטר ממשמרתו ויתרחק מכל כבוד הרבנות ויעלה לעיה"ק לבלות שמה את שנותיו בתורה ובעבודה, וה' שמע לקול תפלתו ובדרך נם נצול מהמשפט, ולא אחר הרב הנכבד הזה לקיים את נדרו. ובשנת תרע"ב עלה ירושלימה שנתקבל בה בשמחה ובאהבה רבה מאת ידידיו ואוהביו מכבדיו ומוקיריו חו"ר עדת הספרדים יצ"ו.

אמנם הוצע לפניו משרת חכם באשי בירושת"ו, אבל הוא לא רצה להשתמש עוד בתנא זו ובשום משרה צבורית ורק אחרי הפצרות רבות נעתר לבקשת הרבנים להיות ראש ב"ד ונשיא הועד ומ"מ במגלש אידארא במקום החכם באשי הרב ר' משה פרנקו ז"ל, ויחד עם זה השיב לשואליו דבר בעניני שאלות ותשובות בקדש ובחו"ל, וידאג לענייט כפי יכולתו ומשכיל אל דל — אין דל אלא חולה — ויהי מן הנבאים הראשיים של בית החולים הכללי משגב לדך יכב"צ.

בהיותו בירושלם הוציא לאור שני ספרים חשובים: "בני מאיר" על דרשות ו"פני דוד" שו"ת.

הוא היה דרשן נפלא בשפת קדשנו וניבו היה נאוה גם בשפות לועזיות, עדין היה ואציל, ובבוא אליו השמועה כי אחד הסוחרים ביפו, שהיה אצלו ממונו, פשט את הרגל וחשש ש"יצטרך לבריות", הצטער מאד והראגה הזאת העיקה והציקה לו עד מות, ואחרי חצי שנה נפטר לבית עולמו ביום כ"ב ניסן תרפ"ז עוד טרם הגיע לגבורות.

משפחת פיזאנטי בירושת"ו

ראשון בקדש למשפחה החשובה הזאת היה הרה"ג ר' יאודה יאושוע פיזאנטי זלה"ה שבא מקושטא עם עוד משפחות וקנה "חזקה" סמוך לבית הכנסת "תלמוד תורה" אשר לעדת הספרדים בעיר העתיקה בשנת תקל"ז, ונשא אשה בתו של הגאון הגדול חק"ל בעמ"ס **שם חד"ש** פינסו ז"ל. והוא היה אחד מהדיינים הגדולים בירושת"ו, ונולד לו בן ה"ה הרב הגדול הדיין כמהור"ר **יצחק חיים פיזאנטי** ז"ל, הוא היה דיין עם הרה"ג ר' משה נחמיאס ז"ל ועם הרה"ג ראש לעדת המערבים כמוהר"ר ר' דוד ן' שמעון ז"ל בעהמ"ס "שער החצר" "וצוף דבש" וקודם לכן היה ספרא דדיינא בכל בתי הדין. כל מין שטר שהיה כתוב מידו לא היו יכולים

לבטלו ולמצוא איזו פסול. ושגור בפי כלם היה: שטר שנכתב מיד הרח"ג ר"ח פיזאנטי זלה"ה מלכי מזרח ומערב לא יכולים לבטלו, ונולד לו שני בנים, הגדול היה הרה"ג ר' יאודה פיזאנטי ז"ל שהיה חבר ב"ד בזמן הרה"ג כמוהר"י בורלא ז"ל ותלמודי גדול, ונפטר בש' תרע"ו ע"י צרות רבות שעברו עליו בזמן המלחמה העולמית שלקחו את בנו יחידו לצבא, ועטבותיו לא נודעו עד היום. והבן השני, יבדל לחיים טובים, הוא הרב המו' כמוהר"ר בן ציון פיזאנטי חי"ו, מזכיר וספרא דדיינא, זה עשר שנים, ומקודם שלחו אותו בתור שר"ר מצד הק"ק חסידים "בית אל" בערי תורקיא אנדול אזרמילי והצליח הרבה מאד, ובשנת תרע"ג ותרע"ד היה שר"ר לערי חודו ואיטליא בעד כוללות עדת הספרדים הי"ו והוא היה איש מצליח בכל דרכיו, ובכל מקום אשר דרך כף רגלו שמו חטוב יתנוסס לשם ולתפארת מהנהגתו הטובה עם כל הנדיבים, הוא היה אחד מהחברים מועד הרבנים בזמן חרב הגדול המפורסם ראש"ל כמוהר"ר חיים משה אלישר זלה"ה, וגם מהגבאים הראשונים המיסדים "בית חנוך יתומים" ודרכו להטיב תמיד עם כלם, הוא התנו של הרב הגדול ראב"ד מקודש לעדת הספרדים הי"ו כמוהר"ר דוד פאפו ז"ל בעהמ"ח "בני מאיר" דרשות, ו"פני דוד" שו"ת.

רבי יהודא הלוי ז"ל

עדת הספרדים יכב"צ, העדה העתיקה בירושלם, הבכירה לאחיותיה היתה גם הראשונה להתכוננות הישוב ביפו.

בספרי הזכרונות מלפני כתשעים שנה מוצאים אנו את הרב המופלא הזה, רבי יהודא הלוי זצ"ל, כתור מחולל ומיסד ישוב עי"ק הקדש יפו, ה"שוממה ועזובה מכניה". הרב־החובב הזה התאמץ בכל כחו לכונן הישוב ביפו, הודות לאחינו הספרדים, הסוחרים הנכבדים, נתבסס הישוב והתפתח באופן הכי נעלה. ולא לבד אחינו היהודים כי אם גם אצילי ומרוזי העיר כבדוהו והוקירוהו, הממשלה הכירה אותו לרב רשמי "חכם באשי". ואחרי מלאת לו תשעים שנה שבק חיים לבל חי.

כזר זהב למפעליו וגולת הכותרת להם הוא זה, מה שמספר לנו הרב ר' יעקב גולדמן כזכרונותיו: דבר יפוד בית תלמוד התורה ביפו שהתנדב לנסוע לחו"ל, למרות

זקנותו וחלשותו, לקרוא לנדבות לבנין התורה. וולך הרב למסעיו ויבא ראשונה לעיראל כסנדריה של מצרים, ויבוא לפני אחינו חשר הגעלה באר ן ס נ ש ה היושב באלכסנדריה בעת ההיא. ויחמול חשר על הרב, ויאמר לו: "חן זקנת ושבת, ובכל זאת הנך הולך לתו"ל, אות הוא כי חדבר אשר ימריצך לזה

נחוץ הוא. ובכן, שוב נא לעירך ליפו, ומצאת שם בית המוכשר לת״ת וקנית אותו ואני אשלם מחירו״ וישב הרב שמח וטוב לב ליפו, וימצא חצר גדול ורחב ידים ויקנהו על שם השר, והשר שלם מחירו משלם ויהו הבית לת״ת עד היוסההז׳

* * *

מדי דברנו ביפו הננו להציג בזה ציון לאחד מאחינו הספרדים יצ״ו מזקני בעלי הישוב ביפו איש מצוין, בעל מדות תרומיות ר׳ יעקב שמואל ז״ל חמשים שנה התעסק, בכונה רצויה לשמים, במצות גחשא׳, ויהי הראש והראשון לחברה קדישא ביפו, וידיו אמונות במצוה זו עד בא שמשו (כ״ח ניסן תרנ״ח). עדין היה וירא׳, אוהב תורה וחובב מצוה; התפרנס תמיד מיגיע כפיו ויחי חיי עוני וצער. בן שמנים ושמנה שנה היה במותו, עד רגע האחרון לא פסק פומיה מלמוד בספר הזהר.—

בכבוד גדול הובל לביה״ק וכל אנשי העיר כספרדים כאשכנזים לווהו לבית עולמו ויבכו במר נפש על העדרו.

ע״א הנביר כי׳ **ישעיה אנ׳ימאן** מקושטא בעל „הכנסת אורחים״ הראשון ביפו—כבר דובר בחוברת ו. ופרקו נאה. עיין שם.

הרב ר׳ יוסף יהושע קאריאו ז״ל

הרב המופלא הזה היה מגדולי חכמי אחינו הספרדים בירושלם. עוד מלפני כיובל שנים אנו מוצאים אותו מכהן פאר בתור אב״ד וראש לועד כולל הספרדים; נשא בעול הצבור בכל רגשי נפשו ויהי רצוי לכל אחיו.

בעל נפש עדינה ואצילה היה, מצוין במעלות ומדות תרומיות, נלבע׳ בח׳ אלול תרמ״ג.

התמחוי בירושלם לעדת הספרדים

עוד בשנת תרי״ח דאגו בני עדת הספרדים לעניים להכין עבורם „חמין״ ליום השבת: לחם, חלת־משנה, ותבשיל עם בשר והספרדים הנכבדים בעת ההיא יסדו ויכוננו את קופת הצדקה הזאת ויקראו לה „תמחוי״ או קופת התמחוי, ויהי כי רבו העניים, נתעוררו אחינו אשר בתוגרמה בהשתדלות חכמי ורבני עיר קדשנו, ויסדו חברות מיוחדות בכל עיר ועיר לתמוך בידי מנהלי התמחוי. וליד הבנקיר סי׳ יעקב ווליר, שהוא היה הראש והמשגיח על מעשה הצדקה הזאת באו כל הנדבות מתוגרמה ויתר המקומות לתמיכת המפעל הזה. ועיניו היו פקוחות על כל פרטי הדבר לנהלה בצדק ובמישור הרי״ד פרומקין ז״ל בזכרונותיו היקרים „שלום ירושלם״ בשנת תרל״ב, מספר לנו, כי חמש מאות ועשר נפשות עניים מרודים מאחינו הספרדים והמערבים

קבלו ארוחתם מדי שבת בשבתו: ככרי לחם ואורז עם בשר לכל נפש.

מאה ברכות

ספרי הזכרונות מאותה התקופה, מלפני כיובל שנים, מעניינים מאד. ובעלעלי את ספר "התמחוי" משנת תרל"ט אני מוצא ההערה הזאת: "בימים האלה מלאו שבעים שנה לירידנו ירד ציון וירושלם הרב המזרחי רבי אליעזר דר. הלוי בן משק בית השר משה מונטיפיורי הי"ו ויעלה את ירושלם על ראש שמחתו, וישלח כסף להכין סעודה "לשבעים עניים" כי יאכלו וישתו ויטיבו לבם, אבל רבנינו לא שמרו פקודת המשלח וצוו אותנו להכין סעודה עבור מאה עניים למען ישמע ביום הזה "מאה ברכות" כי עוד יזכה לחוג חג המאה."

חברת שומר מצוה ומלבישי ערומים

לעדת אחינו הספרדים בירושלם.

זוכר אני את החברה החשובה הזאת עוד מלפני כשלשים וחמש שנים, במטרתה: להלביש לעניים הומדים ובעלי מלאכות בגדים חדשים בימי מועד וחג.

ויהי לה גם ביהמ"ד "שומר שבת" שבו היו גבאי החברה מאספים בכל יום שבת קדש את היתומים ובני עניים הלומדים ועושים מלאכה בכל ימי החול, להביאם להגות בתורת ה' ולשמוע דברי מוסר מאת הבטיחים, דבר גדול עשו גם בזה בעלי החברה הזאת וגם על זה קמות רבנן והודוה טובים.

הייתי פעם נוכח ביום "ההלבשה" להנערים שוחרי ביהמ"ד הנז' שחלה להיות בשבת הגדול, שם נאסף קהל גדול מחכמי ורבני העדה והרב הגאון מוה"ר יעקב שאול אלישר בראשם. הרה"ג ראב"ד מקודש כמוה"ר יצחק ישראל ביטינו, והרב המופלא כמוה"ר יעקב צדיק מאטלון ראש וסוכן ביהמ"ד הנזכר בשמאלו, ושאר יחידי החברה, וידרוש הרב המופלא ר' יעקב שאלתיאל נויגיו דרוש נחמד להבוד היום, אחר הדרוש שרו הנערים שירי קדש, החזן ברך לכל יחידי החברה העושים והמעשים לדבר גדול הזה אשר בו תורה וג"ח. משולבים ואגודים זה בזה, ואהוב חלקו את "הבגדים היפים" לכל אחד ואחד בטקס יפה וישמחו לבב בני העניים.

לבד מה שהיו מחלקים פחמים בימי החורף, בשר ליו"ט, ויין לד' כוסות להרבה בתי אבות עניים הגונים ואלמנות ויתומים בלי הבדל עדה, בהצנע לכת, זכן עשו מדי שנה בשנה.

הרב ר' יצחק אשכנזי ז"ל.

אבגינוס בן אבגינוס!

הרב המצוין הזה נולד לאביו הרב הגאון ר' אברהם אשכנזי ז"ל, שהיה חכם-באשי וראשון לציון בירושלם, ושהיה מפורסם בתור אחד מגאוני עדת הספרדים בא"י. עוד מילדותו הצטין המנוח בכשרונותיו ויעש חיל בלמודיו. הודות לשקידתו הנפלאה ולכח הזכרון שהיה מפותח אצלו מאוד הצליח לרכוש לו שם טוב בתור **תלמודי גדול, פסקן וזכרן**. הוא היה גם אחד הדרשנים המצוינים בין רבני הספרדים, חבר הרבה פסקים והשאיר כתבי-יד רבים בשו"ת ופוסקים.

הרב ר' יצחק אשכנזי היה גם עסקן צבורי ועובד חרוץ. בימי כהונת הראש"ל הרב הגאון ר' יעקב שאול אלישר ז"ל השתתף המנוח בעניני עדת הספרדים בירושלם בתור חבר ועד הקהלה הזאת וגם היה חבר לעוד כמה אגודות ומוסדות של חסד שונים. פעמים אחדות נשלח מטעם העדה ומוסדות שונים לחו"ל ותמיד הצליח בכל שלוחיותיו. ביחוד הצטין הרב המנוח בעסקנותו הצבורית כשנגש הוא ועוד עסקנים אחרים מרבני הספרדים בירושלם ליסד את בית החולים הכללי "משגב לדך" הוא השתדל הרבה בשביל קנית הקרקע לשם המוסד הנ"ל והצליח במעשהו זה; עמד שנים רבות בראש הנהלת בית החולים "משגב-לדך" ואח"כ היה אחד מנכאיו הכי מסורים, שעבד לטובתו במשך כל הזמן שישב בירושלם.

הרב המנוח היה גם חבר בית-הדין של עדת הספרדים בירושלם והיה מועמד גם להמנות בתור ראב"ד. חכמתו ובקיאותו הגדולה בים התלמוד ובספרי ראשונים ואחרונים הרכישו לו כבוד רב וכל רבני הספרדים וגם האשכנזים כבדוהו והוקירוהו תמיד.

פקח גדול היה וחכם מצוין; הוא היה "הפלפלא חריפתא של רבנינו" במותו אבדה הרבנות הספרדית הירושלמית אבדה שאינה חוזרת וכלם מצטערים ומתאבלים עליו עד היום הזה.

הרב המנוח ז"ל שבק חיים לכל חי ביום כ"א אלול תרע"ו בארץ נכריה, באלכסנדריה בהיותו כבן ששים-רחוק ממשפחתו ורחוק מטכיריו ומוקיריו.

הרב ר' מרדכי ישראל שיריזלי ז"ל

הרב המצוין הזה היה אחד הרבנים המצוינים של עדת-הספרדים הירושלמית, הצטין בתור תלמודי גדול, פקח וחריף וחודר לעומק ההלכה.

לפני שנים רבות, כאשר יסדה חברת „כל ישראל חברים" את בתי־ספריה בירושלם, הציע המנהל הקודם מר נסים בכר לפני הרב המנוח, משרת מורה לתלמוד בביה"ס לבנים. והרב המנוח, אף כי היה חי בתקופה שהחרדים הקיצונים רדפו את ה„אשקולות" ואת מוריהן, לא נרתע לאחוז ויקבל את המשרה הזאת בחפץ לב ובכונה טהורה להשריש בלב ילדי ירושלים את התכה הדתית ולהורותם דת ותלמוד. הוא כהן במשרה זו במשך עשרים שנה רצופות ואח"כ עזב את ביה"ס וישב באהלה של תורה, בימי הראש"ל הגאון המנוח כמוהר"ר יעקב שאול אלישר זצוק"ל כהן בתור חבר הועד של עדת הספרדים ומלא משרות צבוריות שונות, וכאשר נוסד בית־החולים הכללי „משגב לדך" לקח הרב המנוח חלק ביסודו, ועד הזמן האחרון היה אחד מגבאיו וממנהליו הכי מסורים. בשנים האחרונות, כאשר חברי הבד"ץ של עדת הספרדים בירושלם הלכו ונתמעטו, קשה היה להקהלה למצא דיין מצוין שיוכל לעמד בראש המוסד־הרבני החשוב הזה וחטיל את המשרה על שכם הרה"ג המנוח והוא נעשה לראב"ד

הרה"ג, מרדכי שויזלי היה, ככל חברי ורבני הספרדים מצוין במזג שקט, ונוח לכל הבריות, היה חביב על כלם, והכל כבדוהו והוקירוהו בגלל תכונותיו המצוינות. הוא לא היה קנאי־גדול והוא חנך את בניו לפי רוח היום, וזכה לראות את אחד מבניו החכם משה שויזלי, עומד בראש מוסד־חנוכי, בתור מנהל של בית הספר האלינסי בצפת.

שבועות אחדים קודם פטירתו נסע הוא ומשפחתו לצפת כדי להשתתף בשמחת בנו הנ"ל שהתחתן ונשא אשה, אך השמחה לא היתה שלמה והמות האכזרי בא ויחטפהו פתאם, באמצע שמחתו וחדותו, בעזבו את בני ביתו לאנחות, ובהיותו אך כבן ששים וחמש שנה.

במותו אבדה קהלת ירושלים וביחוד עדת הספרדים, את אחד מבניה ורבניה המצוינים וגם אחד מעסקניה הטובים והצנועים, שהאמת היא נר לרגלם.

ע"א „משפחת שויזלי בירושלם" ככר דברנו בפרק מיוחד בספר „זכרון לחובבים הראשונים" חוברת ד' צד 34.

הרב ר' מנחם שם־טוב כהן ז"ל

אחד מהכהנים הגדולים בירושלם אשר שרת בקדש ובכל קדשי קדשים, בקדושה ובטהרה, היה הרב הצדיק רבי מנחם שם־טוב כהן ז"ל.

הורתו ולידתו בקדושה, נולד בירושלים ע"ק ויהי אחד מגדולי עדת הספרדים הי', מיקיריה וחשוביה.

למדן גדול בתורה היה, צדיק חסיד וענו. והיתה לו ישיבה מיוחדת מלאה ספרים שהגה יומם ולילה, ומחמת דוחקו היה מוכרח למכרה בצער גדול. עדיני היה, ואציל, ומשך ידו משום צדקה שהיא.—

הוא היה אחד מטיסדי ומנהלי בית החולים הכללי משגב לדך לעדת הספרדים ויהי מסור אליו בכל רגשי נפשו.

אהוב, יקר ונחמד היה בעיני כל יושבי ציון וירושלם

בשלהי ניסן תרע"א נסתלק בהיותו קרוב לשבעים שנה.

בקורה של השירה היהודית

בבית מורנו ורבנו ראשון לציון הרב הגאון, ראש רבני ארץ ישראל כמוה"ר יעקב מאיר שליט"א.

ביום ג' כ"ה חשון תרס"ה בשעה ח' בבקר באו חברי השירה האונגרית לבקר את כבוד רבנו הי"ו בביתו, רבנים אחדים מנכבדי העדה וגדוליה חכו גם כן לבא האורחים. תלמידי "בית חנוך יתומים" קבלו את האורחים בשיר עברי ושני קאווסי החכם באשי לפניהם.

מר אברהם גראייבסקי, מנהל "חברת תבור" הציג את האורחים והאורחות לפני הראש"ל אחד אחד, ואחרי מנוחת רגעים אחדים עמד החכם באשי וינאם בעברית צחה, בקול נמרץ ובמבטא יפה מנאם קטן וזה תכנו בקצרה כפי שנמסר לנו אז מאת החכם והסופר הגדול מר אברהם אלמליח:

אחי ובני עמי שמעוני!

אנכי עומד לפניכם, בשם כל עדתי יושבי ירושלם. בשם כל תושבי ארץ ישראל, עירות ומושבות אשר ביהודה והגליל, לומר לכם בקול שמחה: **ברוכים הבאים**, לתת לכם תודה, ברכה, שבח ותהלה, על החובה הגדולה אשר הראיתם לארץ אבותיכם, הארץ אשר ד' אלקינו דורש אותה תמיד, הארץ אשר אוה למושב לו, לבנות בה בית קדשנו ותפארתנו, קדשה בעשר קדושות זו למעלה מזו, ועד היום הדרת קודש חופפת על שרידי הבית: כתל המערבי שלא זזה שכינה משם, ואתם באים אליה ביראה הכבוד ובהדרת קודש, כשם שנשיתם רצונו של מקום, כן המקום ברוך הוא יעשה רצונכם וימלא משאלות לבכם לטובה.

בנים אתם לה' אלהיכם. בנים אתם אל הארמה הזאת, היא אמכם, בבואכם לרצות את אבניה ולחונן את עפרה, למה הדבר דומה, לאשה אלמנה אשר בנה יחידה החביב עליה ככבת עינה, רחק נדד זמן רב לארץ מרחקים, היא היתה משתוקקת לילה ויום לחזות נועם פניו. ויהי היום הנה הוא בא לחבקה לנשק ידיה. שערו בנפשכם, ראות פנים האלה, אין קץ לשמחתה לששונה, לעליזותה, אגלי דמעה יורדות על פניה, מנשקת ומחבקת אותו בשתי זרועותיה, ושפתותיה נעות, בגיל ורעדה באמירתה: ברוך הבא בני ידידי מחמד לבי. רבתי בגוים זאת היתה כאלמנה, בניה היקרים לה, יצאו בגולה, והיא בוכה ומתמרמרת תמיד, בני יצאוני ואינם, אין עולי רגלים, אין באים לבקרני ולנחמני. משתוקקת היא, לראות את בנה הבכור, עם ישראל, אשר נדד רחק מעליה.

היום הזה בבאכם אל הארץ, צהלו פניה. אם הבנים שמחה ואנו נקרא לה: אימא אימא! ארץ הקדושה, שאי סביב עיניך וראי, הנה בניך נקבצו באו לך, בניך מרחוק יבואו, ובנותיך על צד תאמנה, שבחי ירושלם את ה' הללי אלהיך ציון ברך בניך בקרבך. אחים אתם לנו עם היושב בציון, כמה עלובים היינו בשנים החולפות בימי הסיורים, לבד יגוננו ועצבוננו אשר אנו רואים בכל יום ובכל עת ובכל רגע, ארצנו שממה, בית מקדשנו חרב, עוד זאת בימי האביב שירות, שירות, מכל אומה ולשון מסבבים בחוצות ירושלם בקול רנה ותודה המון הוגג.

ואנו עם בני ישראל נפשנו יבשה אין כל, אין שירה, אין עולה את ארץ ישראל על זכרונו, ולקלסה היינו להגויים, ובפרט בעיני אזרחי ארצנו שהיו אומרים לנו, הנמצא באומתכם, אנשים רמי המעלה עשירים, קציניים, רוזנים, אשר חבתם לארץ הקודש יניעם לבא בפומבי בככוד לסיר את הארץ כמו כל הגויים החשובים אשר בכם בחו"ל, שבחו ככר את ארץ אבותיהם הקדומים, ומה גדל יגוננו כאשר יקרה לפעמים כי אחד מאחינו נלוה אל אחת השירות האלה והוא בטל ברוב, ותושבי ארצנו, היו מראים לנו, באצבע הנה הראיתם האיש העולה הזה, חרפה היא לו, להראות את עצמו כי מגזע ישראל הוא, על כן, מסתתר הוא מכם, ומעלים את שמו. היום הזה, אשרנו כי זכינו לראות שירה מאנשים נכבדים ישרים, ורוזנים, מבני ישראל עולה אל ארצנו. מה נאוו רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב, כי היום ארחת היהודים תעלה לירושלם. מה יפו פעמיכם כאשר אתם באים בסדר נכון בבורכם במקומות הקדושים אשר לנו, וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליכם, אתם מקדשים שם שמים ברבים, ומקימים אחת מהמצות עשה

שנצטוינו לקדש שמו יתברך כמו שאמר הכתוב ונקדשתי בתוך בני ישראל, אתם מעריצים ומקדישים את שם קדוש ישראל, חביבים אתם עלינו וכאשר הרימותם קרננו בכבוד כן ירום קרנכם אמן.

אחים יקרים! אתכבד לתת לכם את השם הנכבד תירים, לא שלוחים אתם, לא מעם ולא משבט לתור את הארץ. יושבים אתם שקטים ושאננים בארצכם. ארץ החופש והדרור, וחוסים אתם בצל ממשלת מלכים המשנים זכויותיהם לכל נתיניהם בלי הבדל בין עם לעם, כן גם אנו מודים לה' אלקינו כי אנו חוסים בצל ממלכת החסד והרחמים תחת מלכי תוגרמה הידועים ומפורסמים לכל באי עולם. מאז ומקדם כי מלכי חסד המה, נהנים אנו מכל הזכויות ככל אזרחי הארץ מבלי הבדל דת כלל ועיקר, וזאת היא חובתנו להיותנו תמיד עבדים נאמנים למלכנו מאדיר החסיד הרחמן ירה"ה ולארצו הברוכה. ואת החובה הקדושה הזאת אשר אני מרשה לעצמי להטיל בכל מקום בואכם באחת ערי ממשלתנו הרוממה עליכם לבא לפני שר העיר החיא, לקבל פניו בהדרת ויראת הכבוד, להודות לפניו על החסד הגדול אשר מלכנו הגדול ושריו עושים עמנו עם בני ישראל כאשר עשינו אנחנו כאשר בא לפני שנים הקיסר הגדול הרחמן פראנץ יוזיף ירה"ה ויבקר ארצות מלכנו, ברשות ממשלתנו הרוממה יצאנו לקבל פניו בהדרת כבוד עז מלך. וכן עשינו מזה שנים בבא הקיסר הגדול מלך גרמניה ירה"ה לאות הכרת טובה על כל הטובות אשר הם גומלים עם אחינו היושבים בארצם. אבל, קודא אני אתכם בשם תירים, למען תתורו את מעשינו. בואו ידידים יקרים לבתי ועדינו. ראו בעיניכם את כל בתי החסד אשר לנו. בתי תלמוד תורה, תמחוים, בתי חולים בתי יתומים, וכו' וכו', בדקו חפשו אחרי חשבוננו. וראו כי בצדק וביושר הנהגתנו, ובזה תגולו את החרפה ואת האשמה, ואת הריבות, הטופלים על כל תושבי ארצנו. לא אאריך כדי שלא להטריח צבור יקר כמותכם, ומובטחני כי תמצאו נחת ממעשינו. ובצאתכם לשלום, בבואכם לעירכם בשלום, תספרו לאחינו רק טובות על ארץ ישראל, ובספר דברי הימים לבני ישראל ושמכם וזכרכם יעמדו בשורת המדברים טובה. אשר בראש השורה הזאת, עומדים יהושע ן' נון וכלב ן' יפונה. ותזכו להברכה אשר ברך ה' את כלב ותזכו לחזות בביאת משיחנו בב"א.

זבתם המנאם מחיאת כפים ארוכה הרעישה את הבית.

עפ"י בקשת הראש"ל תרגם מר גראייבסקי את המנאם בגרמנית וכל האורחים שבעו רצון ויהגו להראש"ל תודות חן בעד קבלת פנים היפה שעשה להם. ואחרי שנתכבדו האורחים במתקים חתפטרו מלפני הראש"ל ויאמרו לו כי רשם נעים מאד עשה עליהם מנאמו וזכרונו לא ימוש לעד מפיהם.

מלך ביפיו תחזינה עיניך, מאן מלכי רבנן.

ביום השבת התפלל רבנו, הראש"ל, בחורבת ר' יהודה החסיד לכבוד הארחים הרבים. ובשמעם כי הרב יעשה בקור־רשמי למושל העיר, הפתה, ראש אנשי הצבא, הקאדי והמופתי, הביעו לפני הרב את חפצם להלחת אתו ולראות את הטקס של הבקור הזה. הרב נענה להם, אבל חשש לדוחק המקום. כי כל הפאטריארכים, ראשי הדתות והקונסולים באים אז, וישלח לחודיע הדבר להפתה, ותיכף קבל הרב תשובה מאהבה: בבקשת, אדוני הרב! ויקבע לו שעה מיוחדה להבקור, בשעה 11 קודם הצהרים.

הארחים היו מוכנים במלון מרכזי, והרב הופיע בכל הודו והדרו בגלימא רשמית ובכל אותות הכבוד והיקר, שני קוואסים ומטות כסף בידיהם; מימינו ומשמאלו חכמי ורבני עדת הספרדים; חברי הועד הרוחני וכו'.

התהלוכה הגיעה עד השראיה, אנשים רבים, יהודים ולא יהודים, עמדו צפופים ודחוקים לראות את כבוד החכם באשי ובני לויתו; אנשי צבא עומדים מימין ומשמאל ומרימים את נשקם לכבוד הראשון לציון, התזמורת משמיעה מנגינתה והתהלוכה עוברת ככה עד בית הפתה. האדון בשארה אפנדי יוצא ומקבלם בחביבות גדולה; הפתה מקבל את הרב ובני לויתו בסבר פנים יפות, ובמתק שפתים מדבר עם הרב בתורקית ובצרפתית ותזמורת אנשי הצבא משמיעה את מנגינתה מבחוץ, החכם באשי ובני לויתו יוצאים מלפני הפתה המלוה אותם, ואנשי הצבא מוסיפים לנגן עדי רדתם אל בית ראש הזנדרמה ושוהים שם זמן מה.

אנשי הצבא מסתדרים שנית ומרימים את כלי נשקם לכבוד האורחים היוצאים, והקהל הגדול מרכינים את ראשם ומברכים אותם ביראת הכבוד.

אחדים מן הארחים הנכבדים האלה וביניהם מר פינקום מוזינה. בחיותם אחרי שנים אחדות בקארלסבאד, ובראותם בהעתונים כי „הראשון לציון" יבא שמה, התעתדו לקבל פניו בבית התחנה, ורבים מן הארחים שמה הלכו אתם

לראות את הרב בכל "הודו והדרו", אחרי שמעם מאת מר פינקוס וחבריו את מהלך הרשמי של הרב הראשי המפליא ומרעיש עין הרואה. בערך מאה איש הכו אז בבית התחנה "לקבל פני הרב" אבל הרכבת באה ולא נראו ה"קאווסים" ולא נשמעו דפיקת מטות הכסף. שבו אל המלונים בפחי נפש ובתקוה למחר ולמחרתו, אבל מה נשתוממו לראות בעתון היומי כי הרב הראשון לציון בא לקרלסבאד, ויהיו כמתעתעים. ואמנם הרב בא באותה הרכבת אבל לא בדרך רשמי, לא בקאווסים, כי אם לבדו בתלבושת ובכובע אירופית, עפ"י המדרש: עלת לקרתא הלך בנימוסה.

מר פינקוס וחבריו נכנסו אל הרב לראות אם אמנם הוא הוא, הרב הכירו תיכף, נתן לו שלום ויאמר לו: אדון פינקוס מה שלומך? ומה שלום חבריך? כולם הכניעו ראשם וינשקו את ידיו וישאלו את הרב על "התלבושת הרשמית על ה"קאווסים" ועל "מטות הכסף" וכו' צחוק־קל עבר על שפתי הרב ויאמר להם לכל זמן ועת לכל חפץ.

רב וקונסול צרפתי בגליל.

אחינו הספרדים הצטיינו תמיד. כלפי פנים וגם כלפי חוץ; העדינות והאצילות היתה חופפת עליהם תמיד. רבים מהם נשאו משרות ממשלתיות, מקומית ואירופית; נתכבדו באותות של כבוד ויחד עם זה היו יהודים כשרים שומרי תורה ואוהבי מצוה. —

גם הרבנים שבהם נשאו משרות ממשלתיות. אחד מהם: הרב חגדול רבי נחמן בהרה"ג רבי אברהם חיים עבו שהיה רב בעי"ק צפת קרוב ליובל שנים ועם זה היה קונסול צרפתי בטבריה וצפת.

נולד בעי"ק צפת בשנת תרכ"ב, מצד אמו היה נכדו של הגאון רבי חיים נחום מזרחי זצ"ל. למד תורה מפי הרה"ג מוה"ר יעקב פקלי ונסמך להוראה מכל חכמי ורבני צפת יצ"ו.

מה נהדר היה רבי נחמן עבו זצ"ל בעמדו על הבמה בימי שבתות ומועדים ודורש לפני קהל ה' בביהכ"נ ר' בנאה זצ"ל, השפעתו היתה מרובה מאד; חונן דעותן ויפזר צדקה לרבים.

ה מ ש י ח

לא על המשיח המקווה אני מדבר. משיח צדקנו יבא, נחיה נזכה ונראה, דברי מוסבים עתה על איש צדיק וחסיד, מחו"ר עדת הספרדים יצ"ו. הרב המופלא רבי **שבתי ענתבי** זצ"ל שהיה נקרא בפי העם בשם: "המשיח", בשביל שכל ימיו חיה ממרר בבכי ובתפלות על "ביאת המשיח וגאולת

ישראל". וה' ברך אותו גם בעושר ופזר מעותיו לצדקה וחסד וביותר על בנין חורבות ולהשכירם לעניים בשכר קטן או בלא שום שכר,

הרה"צ הנ"ז נפטר לעולמו בהיותו בן שמונים שנה ונשארו מאתו עשרה בנים, הגדול שבהם הבכור הרב ר' אליהו ענתבי היה הרב בצפת. שבה נולד בשנת תרי"ב ובה שרת בקדש.

החלוצים מאור כשדים

לא רבים יודעים ודאי על אחינו החלוצים ה"אורפאים", בני אור כשדים, שעליתם ארצה החלה בשנת תרס"ב. ותסבה פשוטה:

אחינו הפשוטים התמימים האלה אין בהם הכשרון להכריז על עצמם, אף לא הרבו להבוע את חלקם מקופת הקהל, בקצרה: הם לא העשירו את עם ישראל ואת ארץ ישראל... כעבודת כפים פשוטה מהצרפתים הם כל הזמן ובזיעת אפם יאכלו לחם, וזו תפארתם ותהלתם.

חלוצי אור כשדים החלו לעלות, כאמור, ירושלימה בשנת תרס"ב. הלחץ והדוחק אשר סבלו בארצם הדלה והעניה הביאו אותם "לדחוק את הקץ" ולעלות אל עיר קדשנו. ויען אשר כולם אנשים בריאים וחזקים ומוכשרים גם לעבודה קשה, לא נפלו מראשית בואם למעמסה על הצבור ועל ה"כולל", לא התרפסו ולא בקשו רחמים כי אם התחילו לעבוד בכל עבודה שהיא. ובעמל רב עלה בידם גם לרכוש להם בתים קטנים ופשוטים, התאחדו לקהלה מיוחדת ויהי להם חלק "נחלת ציון" לרכושם ונחלתם. בשנת תרס"ד הקימו להם גם בית כנסת "אהל אברהם" ועוד שני לו, לתורה ולתפלה.

הראש שלהם, גבאי ה"מוכתר", הוא, אברהם בן יודא כהן בעל חנות בשוק החדש. כעת יש להם כבר בערך מאתים בתים, בהם יפים וטרוחים. הלשונות המדוברות שלהם הן: ערבית, טורקית וקורדית. עברית הם יודעים רק מעט. אבל ילדיהם כבר יודעים "לשון הקודש". גם בראשון לציון רכשו להם האורפאים עשרה בתים ובית תפלה. וכן בכמה מושבות אחרות ביהודה ובגליל. והעיקר: הם מסתפקים במועט ושמחים בחלקם.

מציון תצא תורה

רבים מפרחי בני ציון היקרים לעדת הספרדים בירושלם
מכהנים פאר בתור רבנים בערי רוו"ל.

אחד מהם הוא הרב נסים עובדיה הי"ו

בחדש שבט תרע"ג פנו ראשי קהלת הספרדים שבווינה במכתב לבית מדרש לרבנים שבירושלם בבקשה לשלח להם אברך ספרדי צעיר, בעל כשרונות ומלומד בתלמוד שיוכל לשאת משרת רב על הקהלה הספרדית בווינה. ובית המדרש לרבנים הציע את האברך החשוב מר נסים עובדיה אשר השתלם בלמודיו. וישא ביום השבת נאום מענינא דיומא במעמד קהל גדול מנכבדי עדת הספרדים. נאומו עשה רושם עמק על הנאספים שביניהם נמצאו אחדים שנדרשו לכתחילה מוינה לשמע את הרצאתו.

וחננו מכהן פאר בכהונתו ונותן ככוד לעמנו וארצנו.
שמות "הרבנים" הקודמים לו יבאו בחוברות הבאות
ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

עדת הספרדים בירושלם דואגת לקיום הישוב בשכם.

תוכן כתב השליחות אשר ניתן מאת הרבנים הגאונים ראשי עדת הספרדים הי"ו בעיר הקדש ירושלם תובב"א, למעלת החכם כו. נסים אדהאן הי"ו השלוח בשליחות הזאת להקים נחלה לישראל בעיה"ק שכם

באנו במכתבינו להודיע למעלתם כי בעיה"ק שכם ת"ו שלי"ת יש בתוכה יחידי סגולה הי"ו אשר המה מתפרנסים מיגיע כפם זולת כאשר המה אנשים מועטים וקשה עליהם לשאת בעול לשלם להשוחט ובודק ומלמדי תינוקות ולשלם שכר להגוים בעד חצר ממנו תלמוד תורה וממנו בית הכנסת ואין ידם משגת, ומוכרחים כוללות עיקו"ת ירושלם ת"ו לסייע להם בכל חדש וחדש מך מה למען תחי' ישוב בעיה"ק הנז' כי התורה מעידה עליה כי היא ארץ כנען, ובתוכה קבורים מלאכי עליון, ומי לנו גדול מיוסף הצדיק זי"ע (כמ"ש ביהושע כ"ד) ואת עצמות יוסף אשר הביאו בני ישראל ממצרים קברו בשכם. ובני אהרן הכהן אלעזר ואיתמר, ופנחס בן אלעזר ושבעים זקנים זיע"א, קבורים שמה. ואחר זאת היובא רטיא עלינו להחזיק בידם להיות בשכם קהל ועדה מישראל, וזה בעוון העיר הזאת העם אשר אינם בני ברית עדיו' הם בתוקפם ושנאתם על

ישראל תקועה בלבם, ובראותם כי שלו"ת מדי יום מתרבה קצת ישוב אחב"י, התחילו לצערם כי אין רצונם שיעשו בית הכנסת בחצר שלהם ולא ת"ת ומגרשים אותם באמצע זמן שכירותם, וגולין הספרי תורות ממקום למקום וכן המה עושים להם עתה מקרוב. וע"י רצוי כסף וכצרה גדולה הם מתפללים בביהכ"נ ולפעמים אינם מתפללים, וכל זה גורם כי החצר המושכר הוא קרקע של גוי. ובידו כח לעכב כי אין רצונו שיהיה ביהכ"נ בחצירו, ומזה שנים אשר באו לפנינו ראשי הקהל הנמצאים בעיה"ק שכם ת"ו שנבקש להם אופן להריח מעליהם את ההרפה הזאת. כי אפי' אומה קטנה הנמצאים בשכם ת"ו הנקראים בשם שמרונים יש להם חצר נאה משוכלל ובתוכו בית תפלתם. ולמה לא נשתדל אנחנו לתמוך בידם כי רצונם לשלוח איש מיוחד לדפוק על פתחי השרים והסגנים יצ"ו העומדים בק"ח ובשומעם שרי ישראל כי אינם מבקשים מאתם זולת לקנות חצר וממנה יעשו ביהכ"נ, ות"ת ודירה למשרת הקהל, אשריהם ישראל רוח נדיבה תסמכם לדבר. הגדול הזה.

ואנן מהכא הוינו מדברים על לבם כי העת והזמן אינו מוכשר לסיבת המלחמות אשר היו זה אחר זה, ועתה באו לפנינו וצועקים בקול מר כי לא נשאר להם שום תקוה להיות להם בהכ"נ ות"ת, ובכן עלתה הסכמתנו שישלחו חד מאתם ללכת לפני מעלתם, ובטחנו כי בנקל להשיג בקשתם, ואפשר כי איש פרנסי משרי ישראל יצ"ו יכול לקנות להם חצר אחד, ואם לא ימצא איש פרטי ישיגו הדבר מנדבת שרי ישראל יצ"ו איש איש כפי מתנת ידו, ובחרו להם איש בתושבי עיה"ק שכם ת"ו ה"ה מע' החכם השלם זר"ק כמוה"ר נסים אדהאן יצ"ו בן למ' הרב המובהק המתחסד עם קונו במהר"ר אברהם אדהאן ז"ל נין ונכד להרב המיפורסם בתורה ובחסידות כמוהר"ר יוסף אדהאן זצוק"ל למען ילך בדבר מצוה הזאת לעורר לב שרי ישראל יצ"ו למען יחזיקו ביד מע' השליח יצ"ו הנז להראות לו את הדרך אשר ילך בה. כי הוא איש תם וישר ומעולם לא יצא החוצה. ובחלים פני מעלת הרבנים הי"ו היושבים ראשונה בכל עיר ועיר הנז"ל המה יעמדו על הדבר ולצוותו בטכתביהם ולדבר על לב השרים יצ"ו למען יצא הדבר לפועל ולא תהי' עיה"ק שכם ת"ו פחותה מכל ערי ישראל אשר יש להם ביהכ"נ ובית תלמוד תורה. והלוואי שיהי' מוצאים בשכירות ומה נעשה שחגויים בעלי החצר מעכבים בידם, בטחנו ברחמנותם ובישרנותם שיעמדו לימין מע' החכם מר שלוחם יצ"ו הנז', ולפי דעתינו מילתא זוטרתא היא זאת

לפני נדיבי שרי ישראל יצ"ו לקנות להם כנז' ובשכר זאת אל חי חלקנו צורנו יחיש ימהר לגאלנו בב"א !

כ"ד חו"ר החותמים פה"ק ירושלם ת"ו בש"א לח' אייר ש' תרמ"ו בא ס"ט וכתים מלאים כל טוב לפ"ק המעתירים בעדם עתרת החיים והשלום.

רפאל מאיר פאניזיל ס"ט (מקום חותמו)
נסים ברוך ס"ט (מקום חותמו)
יעקב שאול אלישר ס"ט (מקום חותמו)

חחכם מר מיכלין ספר לי: פעם בא אל בית הרב בשכם בן־אדם מן השוק לסדר לו גט, ספר כריתות. בן אדם הזה היה גם ועז פנים והאיץ בחרב לגמור ה„עסק" במהירות. חרב שאל אותו על שמו כדיוק: גרשם או גרשון ואת אומרת: באות מ או באות נ. למען ידע לכוין את השם בכתיבתו. חגם השיב לו בעזות וחוצפה מה נפקא מינה לך אם שמי ב' „מ" או ב' „נ". גמור וחסל! הנפקא מינה היא בכך, השיב לו חרב: אם שמך באות נ' אז אתה נבל ואם שמך באות מ אז אתה מנוול.—

השמשים מדור העבר של עדת הספרדים

בין אחינו הספרדים בירושלים מוצאים אנו שמשים „שמשי־קודש" מכהנים ובכהונתם זו יובלי שנים בחצנע ובענותנות. ישנם ביניהם שהמשרה הזאת ירושה היא להם מאבות לבנים. ועדת הספרדים קודמת היא בזמן למאות שנים מעדת האשכנזים ששבה להתישב בירושלים בשנת תק' ע בערך.

השמש טמין זה הוא הזקן העדין סי' יהושע בורלא, בנו של החכם יהודא ב ו ר ל א—משפחה עתיקה בירושלים שלשלת היוחסין משבעה דורות ילידי ירושלם, הוא מכהן בכהונתו זו יותר מ י ו ב ל ש נ י ם ושבשות כפולה הן: שמש בבית הכנסת חסטמבולי לעדת הספרדים בעיר העתיקה ובבית הכנסת סמוך לו הנקרא בית הכנסת של ר' יוחנן בן זכאי, וביחוד הנהו שמש רשמי מצד עדת הספרדים ב„אהל רחל" מקום קבורת רחל אמנו. בבקרכם את המקום החיסטורי הזה. תחזינה עיניכם את הזקן העדין הזה, יושב בפינה וספר בידו איננו ד ו ר ש מכם כסף גם להדלקת הנרות, עדין הוא ואציל במדה זו. ובבואכם לדבר עם הזקן הזה ודוקא בביתו, כי ב„מקום הקדוש' אין את נפשו לדבר „שיחת חולין" אז אתם שומעים ממנו עובדות ומעשים מדור העבר. הוא יודע פרק גדול מהשתלשלות הישוב, מבחלך „הרבנים", משאם ומתנם. הוא אוצר בו הרבה זכרונות קדומים.

בימי השבתות והמועדים אתם מוצאים אותו יושב וקורא לפני הקהל ה„פרשיות" מספר „מעם לועז" — לשון לאדיני. הטון העם יושבים

צפופים ודחוקים על הספסלים הארוכים. במחצלאות, ורגליהם מקופלים תחתיהם, והם שומעים ומתענגים בעונג הרוחני הזה. והנשים—בעזרת נשים. בפנים בית הכנסת למעלה סמוך לתקרה מוקף בסורג של עץ והכניסה אל העזרה הזאת מן החוב.

כבוד ידידי החכם מר פנחס בן צבי גראייבסקי נ"י.

הגיעו לידי שני גליונות מעתון "הארץ" היו"ל בתל אביב, וכעת אינם בידי. ולא נתתי דעתי על המספרים של הגליונות הנ"ל, ובטח שביד כבודו ימצאו הגליונות אשר אזכיר אותם, בגליון אחר כתוב בהמאמר "פורה ומציל" שבאבן אחת בק"ק איסטאמבולים מצוין שם הפקיד אברהם ב"ר אברהם ז"ל. וכבודו לא ראה אז שבח לכתוב שגם בביהכ"נ הגדול הנקרא "תלמוד תורה" גם שמה חקוק על אבן אחת. כדברים האלה: זכני ה' לשרת בבנין ביהכ"נ הקדוש הזה הצעיר אברהם ב"ר אברהם. ו) גם כמדומני ששכח כבודו להזכיר שעל מצבת קבר הפקיד הנ"ל כתוב: ומצבת קבורת רחל זיע"א בעוד בברת ארץ, ודרך אגב אודיע לכבודו שהפקיד הנ"ל (אשר הוא זקני, אבי־אמי זקנתי), הרחיק את בית המטבחים אשר היה אצל ביהכ"נ הגדול המיוחס לר' יוחנן בן זכאי ממש מצד הדרומי של ביהכ"נ הנ"ל. יען כי הישמעאלים אשר באותו זמן לפני בא איברהים פחה בן מחמד עלי פחה ממצרים. מזמן רב קבעו את בית המטבחים סמוך לבתי כנסיות של היאודים. ואת הבורסקאות (מקום עיבוד העורות) סמוך לכנסיה של הקבר הקדוש לנוצרים. בכדי שתמיד יבא ריח רע למקומות הנ"ל ועד היום המקום אשר עליו נבנית בית התפלה של הגרמנים הסמוך להקבר הקדוש של הנוצרים נקרא בפי ההמון "דאבאגח" בשפה הערבית, שפירושו: מקום עיבוד העורות. זהו במה שנוגע לגליון אחד. ובגליון השני, כמדומה לי מט' שבט, במאמר "רובע היאודים" חזכיר כבודו את המעשה של ר' קלונימום זיע"א. המעשה הזה הוא אמתי מב' טעמים, הטעם הראשון הוא שכן הוא מקובל בזמננו בפי ההמון. והט' הב' שכבר חובא בספרים לרב גדול כאשר אבאר לקמן. אבל בראשונה אזכיר את השנויים אשר יש במעשה הזה כפי אשר קבלנו אנחנו הספרדים מזקנינו והוא יותר מוסבר לאמתותו. והוא כי כבודו כתב שנמצא החרוג על יד בית הכנסת, ועד היום הזה אנחנו הספרדים מדקדקים גר תמיד בפנים הבית הכנסת חנקרא "ביהכ"נ תלמוד תורה", במקום אשר נעשה בו הנס וכך אנחנו קוראים את המקום: "מקום הנס של רבינו קלונימום בעל הנס". גם כבודו

*) הערה: עיין "אבני זכרון" חלק א' צד 3.

כתב שרבינו קלונימוס צוה לפני מותו שישליך כל יאודי על קברו אבן עד מאה שנים. חלילה וחס שכך יצוה איש קדוש (שזה הוא קרוב לעבודת זורק אבן למרקוליס) אלא הצוואה היתה שכשיוליכו אותו לביה"ק שישליכו את גופו מראש ההר, ובמקום אשר יפול, שם יקברוהו, וזהו קרוב לודאי שעל כל פנים נתקיים המקילה בגופו ממש גם שהוא אחרי מותו. וכך עשו שהשליכו את גופו מראש ההר ובמורד ההר בעמק קברו אותו. וגל האבנים אשר יש על קברו הוא מטעם שכל המשטחים על קברו ז"ל מניחים אבן קטנה לזכרון. וכך נוהגים להניח אבן קטנה כל המשטחים על קברי הצדיקים כמו הצדיק הרב חיים בן עט"ר ז"ל. והרב שלום שרעבי ז"ל וכדומה, ועל הזמן אשר בו היה ר' קלונימוס ז"ל, כבודו הביא שתי סברות. האחת מהמשורר דר' פרנקל, והשנית מהרא"מ לונץ, ולפי דעתי קרוב הדבר (סברת החכם רא"מ לונץ. ל"א באתי אנכי לחלק אם ספרדי היה או אשכנזי כי אם על הזמן.) וברור הוא כי דר' פרנקל לא נגע ולא פגע, ועל כולם אוכל לומר וגם על כבודו יבדל לחיים. שהיתה העלמה מה שכתב על המעשה הזה של רבינו קלונימוס הרב מהר"ר ישראל יעקב אלגאזי ז"ל ששמש ברבנות בעיה"ק ירושת"ו. ובספרו שלמי חגיגה מביא את המעשה הזה בפירושו על השבח "נשמת כל חי" שאומרים בתפלת שבת ויו"ט. בהמלים "המשיח אלמים" הוא כותב על זה "כגון המעשה אשר מספרים לנו הימים ראשונים מרבינו קלונימוס ז"ל, ומביא את המעשה שההרוג רבה, וכעת אין תחת ידי הספר שלמי חגיגה. והרב מהר"י יעקב אלגאזי נתבקש בישיבה של מעלה בשנת תקט"ז והיה זקן מופלג ובכל זאת הוא מעיד בספרו שמספרים המעשה אשר היה לימים האשונים, שזה מראה בעליל שהמעשה היה לפחות במאה שנים לפניו בלי גוזמא, והרב כמהר"י אלגאזי כבר היה חי בשנת הת"ס כנראה מספריו, ומזה נראה שסברת דר' פרנקל אין בה ממש, ואפשר שצודק הרא"מ לונץ בהשערתו בזמן, וכעת אין השעה מספקת לחקור על הזמן האמתי, וגם הרא"מ לונץ. אין ולאו ורפיא בידיה, יען שבתוצאת הלוח לשנת תרע"ז כותב הרא"מ לונץ שבשנת התס"א על שירת רבנים וחסידים לירושת"ו וביניהם הרב ר' קלונימוס, ומסתפק שהוא רבינו קלונימוס בעל הנס, וזה טעות כמו שביארתי למעלה, ודי יעזור לכבודו להוציא לאור את הגנזי תלפיות שבידו.

בידידות ובכבוד **נפתלי ברוך**

משפחת "ברוך" עתיקה היא בירושלם, שלשלת ארוכה מרבנים ועסקני הצבור, בוני הישוב בקדש כי' נפתלי ברוך הוא ת"ת, סוחר נכבד ואחד מנכבאי ביה"ח הכללי "משגב לדך" אשר לעדת הספרדים בירושלם. ספוג בזכרונות קדומים עוד נשוב לדבר במשפחה החשובה הזאת הקשורה בזכרונות קדומים מהתקופה הראשונה.

שכונת הבוכארים בירושלים

השכונה הגדולה והיפה הזאת, המכילה בה קרוב למאה וחמשים בתים, נוסדה והתכוננה בשנת תרנ"א.

מצוינת היא בחבונת מקומה וביופי בתיה; עומדת במקום גבוה מאחורי שכונה בית־ישראל ומאה־שערים.

וכשמה כן היא, ר ח ו ב ו ת" שמה ו ה ר ח ב ה בה, נבנתה בהרחבת הדעת ורחבת היד על ידי עשירי אחינו הבוכארים מקונקנד ומבוכארה הישנה והחדשה, שבאו ירושלימה לחיות בה ולהחיותה בבנינים חדשים יפים ומהודרים, בדרכים יפים ו ר ח ב י ם, מה שאין לשום שכונה כמותה, ותהי לתפארת ציון וירושלים, גולת הכותרת של השכונות והפרווריים בירושלים החדשה.

מלבד השכונה בעצמה עוד ישנם בנינים יפים מאחינו אלה במקומות שונים. המשפחות ישש־רוף וברוכוף הידועות העשירו את רחוב יפו בבנינים נאים ויפים מאד, ומהם — בנינים שהקדישו למוסדות צדקה כמו בית היתומים של הספרדים, וכדומה.

על השכונה הגדולה והיפה הזאת יש לנו להכיר תודה לרב הגאון ר' יעקב מאיר הי"ו על ידי השתדלותו והשפעתו הוקמה תשכונה הזאת, בתבניתה ותכניתה הנוכחית. הוא היה הראשון שדבר על לב אחינו הבוכארים והעיר אותם לקנות אחוזת שדה ולבנות עליה שכונה גדולה ויפה שתהיה לתפארת ליהודים בירושלים — לא כאותן השכונות שבתיהן דבוקים ודחוקים ומתלכדים חצר בחצר. ודבריו שנאמרו בחכה גדולה לארץ פעלו את הפעולה הנחוצה.

אחינו הבוכארים הכירו לרב טובה גדולה בעד זה וימנוהו אז לראש ולנשיא לשכונה הזאת, ונשיאותו אושרה אז על ידי הקונסול הרוסי שחסו בצלו.

עשירה היא השכונה הזאת בבתי כנסיות יפים ומהודרים, בישיבות, בבתי תלמוד תורה, בבתי חנוך, בהקדשות ובקופות שונות לעזור לעניי העדה.

הועד המסודר דואג ומשגיח על כל צרכי העדה, וישכלל גם שני בתי מרחצאות ומקואות (מהלקה לגברים לחוד, ומחלקה לנשים לחוד) במי מעין צלולים, זכים וטהורים, פתוחים ביום ובלילה בפני הקהל הירושלמי.

לפני שנות המלחמה היו מסציאים אחינו הבוכארים עבודה רבה לבתי הדפוס בירושלים, בהדפסת ספרי לימוד ותפלה בצרוף תרגומים ללשונותיהם המדוברות: בוכארית, וספרדית, שהיו שולחים לאחיהם שמה.

חכם רפאל המנגן

בתקופה הראשונה היה לנו זקן אחד, ספרדי, ברחוב היהודים, מנגן בכנור, מנגן נפלא, מנגן בהסד עליון. שמו: חכם רפאל פאפולא. מנצח על הכנור באופן נעלה.

והיה מנגן בבתי העשירים, בבתי השרים וגדולי המטשלה. זו היתה פרנסתו, וממנה להטו נמצא. הפחה התענג תמיד על נועם מנגינותיו, והיה מזמינו פעם בפעם בביתו, לענג ולשעשע את ביתו ואת אורחיו.

ויהי היום ויבוא הואלי הדמשקי ירושלימה ויאמר הפחה להפתיע אותו במנגינה מיוחדה במינה, ויזמין את המנגן העברי לנשף המיוחד שאמר לערוך בלילה לכבוד הואלי. ואותו הלילה הבא היה — ליל יום הקדוש, יום הכפורים.

בבוא ה"הזמנה הרשמית" למנגן העברי בערב יום הקדוש יצא לבו ויחרד, ויהי נבוך ונדהם ולא ידע מה לעשות. לחלל את ליל יום הקדוש — זה נורא, נורא ואיום. דבר בלתי אפשרי! ולעבור על דברי הפחה, לבלי להשמע להזמנתו — הרי כל יסורי גיהינום לא יספיקו לו. ומה לעשות? במבוכתו זאת הלך אל הרב הראשי, שפך לפניו שיחו ויבקש עצה מפיו. חרב הבין את הדבר לאשורו. התיר לו, ו"אונם רחמנא פטריה".

המסכן! אחרי ששפך את לבו לפני ה' בתפלת מעריב לקח את "הכנור" בידו והלך בברכים כושלות לבית הפחה שבלהו באהבה ובכבוד, בידעו כי הוא הוא גבור הלילה, הוא הוא יענג וישעשע את הואלי ואת בני לויתו. ויצו להגיש לפניו קפה ומיני מתיקה. המנגן העברי התנצל ויבקש "סליחה" על שלא טעם מאומה.

הפחה הרגיש בו כי אין הוא כתמול שלשום. פניו לבנים כסיד, וידיו רועדות. ומה? — שאלהו הפחה — הנך חולה? או שמא דאגה מעיקה ומציקה לך? באותה שעה נגש אליהם הואלי בעצמו. ויכרע המסכן ויפול על פניו ויאמר: אדוני! אני פי מלך שמור. באתי לקול המושל להרנין את לבכם במנגינותי. זה לי לכבוד ולאושר גדול להיות במעמדכם, לעמוד במקום שרים גדולים ונעלים כמוכם, אבל — התפרץ בבכי ויאמר: נשף־חשקי היה לי לחרדה הלילה הזה ליל יום הכפורים הוא ליל יום הקדוש. ויבאר להם את קדושת היום, כי על־פי דין התורה אסור לו לנגן, לטעום דבר. הואלי הביט בפניו, הבין אותו והרגיש ביסורי נפשו. וישאלהו: ומה אמר הרב החכם באשי? הלא בטח שאלת אותו מקודם. ויענהו הזקן המנגן, ויאמר: אדוני חכם כמלאך אלקים, שאלתי אותו ותהי תשובתו: עת לעשות לה' – הפרו תורתך. והרב התיר לי הפעם לבוא לפני הוד מעלתך עם הכנור בידי. האלי התרגש מאוד. הביט בעיני הזקן המנגן, חדר לעיניו ולתוך לבו הבין הגיגו, ויתן לו רשות לשוב הביתה לתפלתו ולתעניתו, בתנאי שבליל השני יבוא עם הכנור החפשי.

במוצאי יום הכפורים נערך בבית הפחה נשף מיוחד לכבוד "הרוחנים", וגם הרב החכם באשי היה בתוך הקרואים. המנגן העברי, חכם רפאל פאפולא, נצח בכנורו, ואות כבוד עונד על חזהו.

בעוד זמן־מה תופיע החוברת ט"ו מהסריה:

"זכרון לחובבים הראשונים".

לעדת הספרדים בירושלם.

וד' עוזי ומעוזי!

„המרפא"

חברה לעזרת־חולים בירושלם

עוד בזמן־קדום הצטיינו אחינו הספרדים בטדת הרחמנות ; לרחם, להציל ולהושיע את החולים בירושלם. ביחוד לעניים הגלטודים, ודאגו לרופא ורפואות ; לטפל, עזר בית, ושרות גם יחד. ותמיד הסתדרו ב„חברות" בחברים, ותקנות, וכו'.

ומעשה אבות ירשו בנים :

גם עתה ישנה אגודה כזו רחמנית, הדואגת לשמירות הבריאות בירושלים הנוסדה ומתנהגת ע"י טובי בני ציון היקרים לעדת אחינו הספרדים ושמטרתה העקרית היא לעזור לחולים־בבתים ברופא ורפואות דבר שלא היה בנמצא עד עתה בירושלים.

חברי ועד הפועל הנזכרים לקמן, ראוים הם להכרה והוקרה בעד עבודתם הנמרצה, עבודה רחמניה, מורשת אבות.

אנשי הלב ואנשי־האמנה האלה מתעסקים במצוה זו לשם שמים, אדיר כל חפצם לרחם ולהושיע כל עני ודל—אין דל אלא חולה—

המיסדים וחברי הועד הפועל הלא המה :

הרה"ג שמעון אשריקי, נשיא הכבוד.
" שמואל פאדרו, הנשיא,
" חיים אלבוחיר,
מר רפאל חיים הכהן,
מר חיים אלחאנאטי,
מר שלום חיים צארום,
מר כן ציון בכר יוסף, הסוכן.
מר שלמה ישראל שיריזלי, המזכיר.
ד"ר נחום קורקידי, רופא החברה.
מר אליעזר אופלאטקה, הרוקח.

יש בדעת המיסדים הנכבדים למצא „קרן קיימת" שמפירותיו יהנו כל אלה הנצרכים לעזר־חולים, בביתם, ברופא ורפואות, כלכלה שרות ההולכים וכלים באפס עצור ועזוב. לגהות מזור לכל הנצרכים.

חוב מוסרי וקדוש הוא לכל אחד להשתתף בחברה זו בתור חבר ותומך. „זכיות החברים" וסדר קבלות הכרטיסים לרופא ורפואות מודפסים בכרטיס־חבר.— לכל עניני החברה לפנות אל המזכיר :

שלמה י. שיריזלי ת. ד. 352 ירושלים.

זכרון

לחובבים הראשונים

וטובי עסקני הצבור

לעדת הספרדים בירושלם

— חוברת ש"ו —

מאת

פנחס בן צבי נראייבסקי

ירושלם — תרפ"ח

דפוס העברי של י. ורקר

מקדש

לכבוד ולזכרון השר והבנקיר הנדול

הר' חיים אהרן ולירו ז"ל

אחד ומיוחד משרידי הדור הישן שעמד שנים רבות בראש העדה הספרדית בירושלים וימלא תפקיד חשוב בענינים מדיניים ולפני מלכים חיציב.

יד ושם לו בחומת ציון וירושלם וזכרון נצח בעזבונו לדברים טובים ומועילים.

יהי זכרו ברוך!

זכרון

לחובבים הראשונים

ראשונים לציון

תקופת רבת־הערך ורבת הפעלים לעדה העתיקה הזאת: עשירה היא בזכרונות קדושים. —

אחינו הספרדים היו הראשונים אשר נאחזו באה"ק; יסדו בה ישיבה בסכנה ובמסירת נפש —

הרבה צרות ותלאות עברו עליהם, הרבה הרפתקאי עדו עלייהו, מהומות ומבוכות, פחדים ואימת מות על כל מדרך כף רגל. מצוקות שונות; מסים וארנוניות כבדים מנשא. לבד מקרי הזמן: דבר, רעב וכל אותם היסורים, יסורי ארץ ישראל. — סבלו באהבה את כל אשר נטל עליהם ולא עזבוה גם בימי הסכנה היותו גדולה.—

וישאו ויסבלו בסבלנות גדולה ובבטחון גמור לה' הבוחר בציון ובירושלם שסוף סוף יזכו להתישב ולהאחז בארץ.

ובאה "תקופה" שהממשלה הכירה אותם לתושבים ואזרחים בארץ, ורבים מהם נשאו ונושאים משרות רשמיות; תקופה — שמלכים שרים ורוזנים התארחו על שולחנם וענדו אותם באותות כבוד ויקר.

הזורעים בדמעה ברנה יקצורו.

ספרי "זכרונות ירושלם" מכילים חומר חשוב, מלא ענין, מקורות העדה העתיקה הזאת; עשירה היא, עדת הספרדים בירושלם, בגאוניה רבניה וגדוליה, חכמיה וסופריה, מוסדותיה ופעולותיה. ועוד נשוב לדבר בה.

לפי שעה הזכרנו, מעט מהרבה, מהמאה הנוכחית, ושערי ספרנו, ספר "זכרון לחובבים הראשונים" פתוחים לכל אלה שימציאו לנו ידיעות וחומר מהעבר ההוה. ברצון נמור נפרסם הכל בחוברות הבאות.

מפני סבות טכניות לא באו הפרקים לפי סדר התאריך, כבוד כל אחד ואחד במקומו מונח, ואין מוקדם ומאוחר בתורה.—

* *
*

מי שיש לו להעיר על כל מה שפרסמנו הן ב"תקונים" והן ב"הוספות" במאורעות ועובדות נכונות, יאבה נא להודיענו, ונפרסם הכל ברצון.

ה ת כ ן :

חוברת י"ב :

הגאון רבי חיים חזקיה מדיני זצ"ל. ותמונתו.
ראשונים כמלאכים.
הישיבות העתיקות בירושלם.
רבי אהרן עזריאל זצ"ל בעל "כפי אהרן".
בית חנוך יתומים.
רבי בן ציון קואינקה הי"ו ותמונתו.
צרות אחינו במנזר הירח (דיר אלקטר) בהרי הלבנון

חוברת י"ד:

גאוני ציון וירושלם
משפחת "עוזיאל" בירושלם
רבי יקיר גירון זצ"ל
תפארת ירושלם
רבי דוד פאפו זצ"ל ותמונתו
משפחת פיזאנטי בירושלם
רבי יהודא הלוי זצ"ל
התמחוי בירושלם
חברת שומרי מצוה ומלבישי ערומים
רבי יצחק אשכנזי זצ"ל
רבי מרדכי ישראל שיריזלי זצ"ל
רבי מנחם שם טוב כהן זצ"ל
השירה היהודית
רב וקונסול צרפתי
החלוצים מאור כשדים
מציון תצא תורה
ע"א הישוב בשכם
השמשים מדור העבר
מכתב מר' נפתלי ברוך
שכונת הבוכארים בירושלם
רפאל המנגן

* * *

חוברת ט"ו :

רבי גדליה חיון זצ"ל
רבי אליהו סלימן מני זצ"ל
על קדושת הקבלה
רבי יוסף מרדכי הלוי נ"י ותמונתו
סיר יוסף סעבאג מינטיפיורי ז"ל
שכונת ימין משה
משפחת ולירו בירושלם
בית זקנים וזקנות הכללי
משפחת "ברוך" בירושלם
רבי חזקיהו שבתי הי"ו ותמונתו
אגודת על המשמר
חשר חיים אמזלג ז"ל ותמונתו
הפירמן משולטן מחמוד משנת 1813
הקיסר פרנץ יוסף
בתי שמעון הצדיק
כבוד מלכים
בנבינישתי — עפשטיין
שכר מצוה מצוה
החובש
המרפא

הפרקים שכבר נתפרסמו בחוברות הקודמות :

הרב אליהו סלימן מני	הוברת	א.
" משה ן' בינישטי	"	"
" בנימין יחזקאל לבית יהודא	"	ב
יוסף זכון כיי	"	ג
השרים לבית פיג'וטו	"	ד
הרב יהודה הלוי	"	"
משפחת שיריזלי בירושלם	"	"
עדת הגורזים	"	"
רבינו יעקב מאיר ראשון לציון	"	ה
השר חיים אמזלג	"	"
סי' ישעיהו אגימאן	"	ו
הרב יצחק אשכנזי	"	"
השר חיים אהרן ולירו	"	"
משפחת עטיאל	"	"
השר משה פיג'וטו	"	ט
הרב יצחק אופלאטקה	"	יא

משפחת ואלירו בירושלם

משפחת ואלירו עתיקה היא בירושלם. ראשון לה היה הרב המופלא מוה"ר יעקב ואלירו ז"ל שהיה הרבה שנים שו"ב בירושלם. וה' הצליחו ויהי לאחד העשירים הגדולים בעי"ק בשנת תר"ח יסר הבנק הראשון בירשלם. בשם "יעקב ואלירו ושותפ'". חביב היה בעיני אלקים ואדם גם אינם בני ברית "כנוצרים כישמעאלים" כבדוהו והוקירוהו וכולם הכניעו ראשם לפניו בעד ישרו ואמון רוחו ונפשו. עסקן בטצות ורב פעלים היה *) נפטר בשם טוב בשנת תר"ב.

וכעץ כן פריו.

שני בנים היו לו: שם האחד ר' **משה ואלירן ז"ל**. כאביהו הרבה עשות טוב וחסד בעמו. אהבת אדם בנתה כמו רמים מקדשה בחדרי לבבו ויהי רצוי לכל אחיו; אחד מן החכמים והסוחרים בירושלם—יפו. בדמי ימיו נפטר האיש היקר הזה. ביום י"ד סיון תרל"ט, בן ארבעים ושתים שנה.

בנו השני היה השר חמנוח הבנקיר המפורסם ר' **חיים אהרן ואלירן** ז"ל. *) וברא כרעא דאבוה, מאביו ירש גם רוחניותו: אמונתו העמוקה לכל קדשי בני ישראל והרבה פעמים נלחם בשביל עניני היהודים.

בעד חריצותו וישרתו בעניני בנק קבל מדליות מהשולטן וממלכי רוסיה אוסטריה וגרמניה.

היה אוהב שלום ושואף לאחדות הקהלות ולזכרון הננו מעתיקים בזה אחד ממכתביו, מניסן תרג"א, בדבר התאחדות הספרדים והאשכנזים ביפו:

שמחתי כשמחת בקציר על הבשורה הנעימה אשר באה אלינו בדבר התאחדות האשכנזים עם הספרדים בעה"ק יפו ת"ו, זאת ישפוט כל איש הוגב עמו באמת, כי לא ידע עד כמה מרגישים אנחנו את נחיצות הדבר הנעלה הזה לטובת לאומנו ויעודו, להרמת קרן שפתינו הק', להרחבת גבול

*) אחת מפעולותיו הנשגבות של רבי יעקב ואלירו היה: יסוד והנהלת ה"תמחוי" לעדת הספרדים בירושלם ושממנו היו נתמכים ונסעדים כמה מאות משפחות עניים אומללים אלמנות ויתומים בלחם ותבשיל וביחוד בבשר מדי שבת בשבתו. אמרתו היתה: "כל דיכפין ייתי וייכול" כספרדי כאשכנזי חנם אין כסף —

*) עיין "זכרון לחובבים הראשונים" חוברת ו' צד 29—32

הישוב בארץ נחלת אבותינו, ולרכוש לנו זכיות שונות אשר בלעדי "האחדות" קשה מאד עלינו להשיגן, ועוד טובות רבות ומועילות תצמחנה לרגלי הרעיון הקדוש הזה. מי לא ידע עד כמה המפעל הזה דורש מאתנו להכיר טובה למיסדיו הנכבדים. ובפרט לידידנו היקר איש תבונות גבר חכם בעז הרה"ג כמו"ה יעקב מאיר הי"ו אשר על שמו יקרא הדבר הזה, הראוי להכתב באותיות זהב על ספר דברי הימים לישראל באה"ק, מי לא יודה כי חובה קדושה רובצת עלינו בני ציון—אשר הי' מן הראוי כי נהי' הראשונים בהקטת הרעיון הגדול הזה—ללכת למצער בעקבות אחינו בני יפו, העומדים לנס ולמופת לכל ישראל בארצות פזוריהם וכו' וכו'.

חיים אהרן ואליהו.

דבר התאחדות שתי העדות הספרדים והאשכנזים ביפו ראויה היא להיות חרות באותיות זהב על לוח הזמן כי הגדילה אז עדת יפו לעשות ועל זה יש לנו להודות לרבנו הגאון רבי יעקב מאיר שליט"א שהוא היה המעיר והמשתדל בזת.

הרה"ג רבי יחיאל מיכל פינס ז"ל במכתבו אל רבינו הגאון שליט"א, שר השלום, חותם בברכה ואומר: "לך בכחך זה והושעת את ישראל".

הרב הגאון הצדיק ר' אליהו סלימן מני זצ"ל אבד"ק חברון יע"א

רב הפעלים ואיש האשכולות הזה הופיע בירושלם בשנת תרי"ז (בבגדד עיר מולדתו, כנוהו בשם "קדוש וחסיד") מזלה של חברון, ארץ האבות, שעטרה אז בשפלו הסצב, גרם לה שאחרי שבת הרב מני בירושלם כשנתים ימים חלה, והרופאים יעצוהו לנסוע חברונה. ולמן העת ההיא קבע בה את דירתו. ובראותו את עניותה ודלותה של העיר הטסכנה הזאת נגש תכף אל עבודתו להרימה משפל מצבה החמרי והרוחני ותקן בה תקונים, וליסד בה מוסדות ומפעלים. ועוד טרם עטרוהו בעטרת הנשיאות ועטרת חרבנות, שלא חפץ בה כלל, כונן בה מהכסף ששלחו לו מארץ בבל וחודו. בית כנסת, תלמוד תורה וישיבה. ויעשירנה עושר חמרי ורוחני. ומני אז קבלה פנים של צורה, וכבוד צבורי.—ואך אחרי פטירתו של הראב"ד הרב הגאון ר' משה פיריירה ז"ל, בשנת תרכ"ה, שמו כל בני העדה את עיניהם בהרב מני לשומו לרב עליהם. ובקושי נעתר להם, ויקבל את משרת הרבנות, ולא את "השמלה". לא לבש "גלימא דרבנן ולא סלסל ברבנותו, ועטוף באדרתו השחורה והפשוטה עבר גם בשוק, ויעל אליהו בסערת עבודת הצבורית מעלה מעלה עד כי גם המושלמים ופקידי המלכות הכירוהו וחוקירוהו ויכרעו ברך לפניו בראותם בו איש אמת, חכם נעלה ורב־הפעלים. ופעמים רבות בהיות ביניהם דין ודברים בחרו בני חברון האדוקים המפורסמים, להגיש את תעצומותיהם לפניו מלכת אל בתי דינם.

במשך ארבע עשרה שנה לא לקח הרב מני שום שכר מאת העדה עד בוא עליו ימי הדחק והלחץ.

רגיל היה הרב מני להיות נחבא בסתר אהלו. לא יצא כפתח ביתו החוצה, נזיר ומופרש מחברת אנשים ומעניני העולם. אך בכל עת הגיע הסקרה להוציא דבר לטובת הכלל, בכל פעם שבאה העדה במצור ובמצוק, כתת את רגליו גם לסרחקי ארץ, ובמסעותיו להודו ובומביי הביא ברכת ורב טוב לבני עדתו.

מן "המודיעים ולפנים" הודיע אז: פעם עלה על לב הרב מני לקנות מאת הממשלה את המצודה השומסה אשר מסוף למערת המכפלה בחברון, ולהקים שם בית תפלה, ויסע דמשקה להוציא משם את פקודת הואלי. וגבירי דמשק מלבר חשתדלותם בפני הואלי נדבו את כל הכסף הנדרש לדבר המקנה, אך מפני סכסוכים שקמו בין פחת ירושלם ופקיד חברון בענין הזה לא יצא חדבר לפועל.

ארבעים שנה שפט את ישראל בחברון, נהג את עדתו בצדק ומישרים, נלב"ע ביום ד' י"ז תמוז תרנ"ט ויגדל המספד בחברון גם המושלטים קראו לאבל ול"בטול מלאכה" ופקידי המלכות כלם באו לחלק לו הכבוד האחרון.

בכל חסידותו ופרישותו היה הרב מני מחבב את העבודה והמדעים, ובניו כלם גדלו על דרכי התורה וההשכלה, והיו שופטים עורכי דין וסופרים בבתי פקידות הממשלה.

הפרק הזה פרסמנו אמנם בחוברת הראשונה, מהספריה "זכרון לחובבים הראשונים" אבל כמו כל החוברות הראשונות כן גם היא ספה תמה ואינה, וליקרת אישיותו של רב האי גאון זה הננו מפרסמים אותו בחוברת הזאת בהוספת דברים הבאים לקמן מאת ידידנו, החכם המופלא מר יצחק יחזקאל יהודא הי"ו:

"ועל אדות הרא"ם ז"ל אני רואה להעיר כי בכלל, פגעה מדת הדין בכל הקמים עליו. *) ואף אחד מתנגדיו לא נקה, מי במות מי במחלה מי בעוני מי בגלות בגלותו מחברון לבלי שוב אליה שוב.—

חרב הרא"ם לא היה מקלל, כ"א היה אומר: יתמו חטאים מן הארץ (כר' מאיר), אך על רומאנו התאנף מאד, ויעתר אל ה', לעקרו מאה"ק לבלי שוב אליה עוד, ויעתר לו ה', כי אך נגטרה המחלוקת, היתה יד ה' בבן רומאנו אשר בקושטא, ויחלה, ויאלץ מר רומאנו בגלל זאת לנסוע לחו"ל, ובכל פעם אשר אמר לשוב חברונה צץ איזה עכוב אשר עכבו ולאחרונה כאשר כבר אחז חפציו לחבילות, אמר לנסוע ביום מחר ולשוב חברונה חלח ומת בחו"ל (בארם צובה) ואת חברון לא ראה עוד,

וכמו שמעון הצדיק שהודיע את אחיו הכהנים במוצאי כפור כי השנה הוא מת (יומא ל"ט, ע"ב) כך גם הרא"ם ז"ל, במוצאי כפור שנת התרנ"ט, קרא להרוחצים והקברים, ויורם אך להתנהג ברחיצתו וקבורתו.

הוא נחשב לקדוש גם בעיני המושלמים החברונים הידועים באדיקותם ופעמים רבות בקשוהו להכנס למערת המכפלה, במקום אשר אסור לאינו משלם לבוא שמה, אך הוא סרב תמיד, וישב על המדרגות, ככל אחיו היהודים, וכאשר נסתלק, הלכו אחרי מטתו כל משלמי חברון מגדול ועד קטן, וילוותו יחד עם היהודים עד מקום זבולו האחרון תנצב"ה."

בנו הרה"ג המנוח הרב סלימאן מנחם מני ז"ל מלא את מקומו בתור רב וחכם באשי בחברון, ועוד נשוב לדבר בו.—

*) עיין "זכרון לחובבים הראשונים" חוברת א צד 62.

הרב החסיד ר' נדליה חיון זצ"ל *)

מיסד ישיבת הקבלה בירושלם.

הרב המקובל הזה החזיר עטרת תפארת הקבלה ליושנה בלמוד ותפלה עפ"י ה"כונות", בקרתא קדישא דירושלם. —

חכמת הקבלה — שאחרי פטירתם של תלמידי האר"י ז"ל עמדה מלשגשג ולפרוח "ותהי כמגדל סתום בעדן גן אלקים אשר לא ישורנו העין". שבה בסוף המאה החמשית לתחיה, ע"י הרב המקובל הזה שעורר שוב את למוד הקבלה ב"שמונת השערים" שהשאיר לברכה האר"י שבחבורת הקבלה רבי יצחק בן החסיד ר' שלמה לוריא אשכנזי ז"ל 2) ותלמידו הנאמן הרב ר' חיים קליבראש הנקרא ר' חיים ויטאל ז"ל 3). ובהשתדלותו של הרב חיון ז"ל נוסדה בשנת תצ"ז ישיבה מיוחדה לעדת הספרדים בירושלם בשם "בית אל", ברחוב היהודים, סמוך לכית הכנסת הגדול המיוחס לר' יוחנן ן' זכאי.

ואחריו הרחיב והגדיל את למד" הקבלה ה־ב המקובל ר' שלום דידיע שרעבי 4) זצ"ל. ואחרי הסתלקותו (יו"ד שבט תקל"ז) מלא את מקומו בבית אל "קהל חסידים" הרה"ג טוה"ר ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל.

ועד היום הזה ירביצו בה תורת הקבלה ותפלה עפ"י הכונות, מחו"ר הספרדים והאשכנזים גם יחד.

---

1) נולד בקושטאנדינא והיה תלמידו של הרב המופלא מהר"ח אלפאנדרי ז"ל. בהיותו בירושלם נסע בשליחות מצוה "בלי כסף ובלי מחיר" ובשובו מנסיעתו עסק בחכמת האמת בהתבודדות ופרישות, בקדושה ובטהרה.

2) נולד בירושלם בש' רצ"ד ונסתלק ה' אב של"ב.—עיין חוברת י"ג מהסריה "זכרון לחובבים הראשונים" פרק חצר "בית האר"י" בירושלם.

3) בהחסיד ר' יוסף סופר תלמידו של האר"י בנסתר, ושל הרב אלשיך בחלק הנגלה, ומזמסך ממנו בתעודות העתיקות מוצאים אנו שהיה נמצא בירושלם בש' של"ח, נפטר בדמשק בש' ש"פ, בן שבעים ושבע שנים,

ספריו הודאים: ספר התכונה, עץ הדעת טוב, ספר הגורלות.

4) הרב ר' יעקב הלוי ספיר ז"ל מביא בספרו "אבן ספיר" :

ק"ק שארעב (Schareb) העיר הזאת מלאה חכמים וסופרים יותר מכל ארץ

התימן ואנשיה חריפים וזכי השכל וידם בכל, היא עיר מולדת הרב החסיד המקובל האלקי רבי שלום שארעבי זצ"ל שהי' רב החסידים בק"ק בית אל בעה"ק ירושלם תובב"א, בומן הגאון חיד"א זצ"ל כאשר יספר בשה"ג, ובק"ק צנעא הכרתי ממשפחתו אנשים חכמים וישרים, וספרו לי סיבת הליכתו לעה"ק: הוא היה נער יפה תואר וירא ה' באמת ופרנסתו הי' רוכל בעיר ובכפרי' בבשמים ודברים קטנים כנערי היהודים במדינה הזאת, הפעם עבר פה צנעא בעיר הגוים עם מלתחת רכולתו על כתפו וראתהו נכרית עשירה מאילי העיר מבין האשנב ותקרא אותו לעלות אלי' לקנות דבר מה, ופתחה לו הדלת והעלתהו לעליתה והדלת סגרה אחריהם ותבעתהו לעבירה ואם אין—תכהו נפש, ובראותו כי אין מפלט לו אמר שצריך להסיך רגליו, ותראהו חדר בית הכסא והמתינה לו בהצר, מחדר הזה היה חלון קטן פתוח לחוץ וידחוק עצמו מהחלון ונפל לארץ גבוה שלשה בתים ולא התנזק זקם וברח, היא המתינה לו עד בוש ותרא כי אין איש זרקה מלתחתו החוצה, והוא נמלט משם וילך מעיר לעיר עד בואו לעדן ומשם גסע לבצרה ובכל ומשם לירושלם עה"ק ת"ו, ושם נפתהו לו שערי חכמת הקבלה ביפעת טהרתו וקדושתו כנודע מפרשת גדולתו וקדושתו וחסידותו ואשר הופיע אור יקר בחבוריו על הזוהר וכתבי האר"י ז"ל וכונת התפלות אשר עד היום בק"ק בית אל, ומנוחתו כבוד בירושלם עכ"ל.

על קדושת הקבלה

חכמי ורבני עדת הספרדים יצו' עמדו תמיד על המשמר, משטרת הקרש, לשמור את "עץ החיים". ובשמעם בשנת תרמ"ח כי אחינו בעיר פונה (הודו) הדפיסו את ה"אדרות" בתרגום לשון ערבי בעד ההמון ועם הארץ — קנאו קנאת "קדושת הקבלה"; מחאו בכל תקף נגד זה בשני המכתבים הבאים לקמן, כתובים באש להבת שלהבת, וזו העתקתם:

א.

עינינו דאבה ולא מיני עוני לבד כי לשמע און דאבה נפשינו כי בעיר פונא בערי (הינדויא) הודו נדפסו השתי אדרות אדרא רבא ואדרא זוטא בלשון ערבי, מי יאמין לשמועה הרעה הזאת? מי לא ירגז וירעש מחילול ה' הגדול הזה דתבר גזיזי? מי לא ימסר שערות ראשו מראות ברע, רזין טמירין ונעלמים יבאו לידי המונים ועמי הארץ אשר לא ידעו שכול להיכן הדברים מגיעים? או ואבוי! איכה נהייתה תורה הקדושה למשל ומליצה ח"ו ולעג וקלס בעיני העמים! איכה באו פריצים וחללוה! איכה רמסו כבודה בעפר לדרוש ח"ו חלילה; אהה עלינו! איכה נהיתה הרעה הגדולה בימינו! ובכן מה שמוטל עלינו לעשות הוא לגזור גזירה קשה בכח שכינת עוזינו! אשר לא זזה מכותל המערבי, ובכח תורתינו הק' שלא יורשה שום אחד מבני ישראל להגות באדרות הנדפסות הנ"ל בשום אופן בלשונות אחרים, וכל אשר בשם ישראל יכונה חיובא רמיא עליו להשתדל לגנזם ולטמון אותם במקום אשר לא ישלוט שום יד זר כלל ולבערם מן העולם.

ועל הרב אברהם סלימאן דוד חי' הי"ו אנו גוזרים בכח ב"ד יפה שישתדל לקבצם ולטמון אותם בגזינה, ולכבוד שרי נשיאי ישראל העומדים לנס עמים בערי כלכתא ובמבאי יע"א, הע"י, אנו מחלים פניהם שיתקנאו קנאת הדת האלהית בכל לב ונפש ויגזרו אומר בכח ירשלם עה"ק ת"ו ציון היא בית היינו למען לא ירהיב שום איש הישראלי בנפשו עז לקנות האדרות ולא לקרות בהם כלל, תקותינו חזקה כי יטו אזן קשבת לגזרתינו ובקשתינו וכה וכה יעשו יוסיפו קנאת ה' צבאות תעשה זאת ולשומעים יגעכ ועליהם תבא ברכת טוב!

כ"ד החותמים בדמע בצעריך ירושלם דדאבה כיום י' אדר ש' תרחם ציון תבנה חומות ירושלם ברב עז ושלום.

הצעיר **רפאל מאיר פאניזיל** ס"ט (מקום כחותם) הצעיר **יעקב שאול אלישר** ס"ט (מקום כחותם)

ב.

כהנתק פתיל הנעורת בהריחו אש כן נתקו מירשי לבבנו עת הגיענו הבשורה הרעה כי איש אחד מעיר פינה בערי הודו, רוח בטנו הציקתהו לבא בסוד אלוה ומסתרי עליונים, לחשוף ולגלות את המסכה הנסוכה לפני כסא אל רם ונשא, בהעתקתו האד"ר והא"ז ללשון ערבי, זאת לא זאת כי השיא את נפשו להנחיל לו חרפת עולם אשר לא תמחה, בהביאם על מכבש הדפוס, תחת שם עולם אשר לא יכרת! לקול השמועה הרעה הזאת רערה אחזתנו, ופלצות בעתתנו, יחד עצמותינו רחפו ותדמע בת עינינו, איכה נהיתה הרעה הגדולה הזאת בימינו, אשר יזיד איש לעלות בפרדס גן אלהים להתמכר לכל הטא ועון ופשע ולשטן המשחית כי יבאו סתרי אל חי באזני ההמון, והיו למשל ולשנינה בפי אנשי מורדי אור אשר עינם כהה כאור התנשמת לאור השמש, אוי לאזנים שכך שומעות ולעינים שכך רואות, העל אלה שכינה צועקת ממרת אמריה, תחיל תזעק החבליה, וכאוב מארן קולה במרר תבכה ותשח לעפר, הבנים אין לישראל ? הצרי אין בגלעד ? אין מקים אותי מעפרי ואין חולה מכם עלי ? אוי ואבוי ! ובכן חוב תתהובב נפשינו להודיע ברבים תוקף הדבר הרע הזה כי אש היא עד אבדון תאכל. והנה אנחנו גוזרים בגזירת עירין פתגמא בכח שבינת עוזינו ובכח אבותינו הקדושים ישני חברון תובב"א זיע"א ששום בר ישראל לא יוכל לקרות ולא לשמוע באדרות האלו בשום לשון מלשוני העמים בכל צד ואופן שבעולם ובכל עת וזמן אשר יגיעו הספרים הנ"ל ליד חייבים לבערם באשר תמצא ידם, ועל המעתיק והמדפיס תטיף גזירתינו ביחוד בגזירה דאורייתא כי אף אם באולי שנה ברואה ולא במרד ובמעל יצאה תקלה זאת מתחת ידו. זאת חובתו להשתדל בכל מאמצי כחו לקבין פזוריו ולגונזם במקום שאין יד בריה שולטת בו וישוב אל ה' וירחמהו, ואליכם אישים ראשי עם קדש הקרובים אל החלל תפול תחינתנו, קומו השרים והיו לבני חיל לפרסם גזירתינו זאת בכל קצוי ארץ וים רחוקים ואם כה תעשו ידוע תדעו כי תקנו עולמכם בשעה אחת וברכת התורה עליכם תחול, ושומע לנו ישכון בטח ושאנן מפחד רעה ועליהם תבא ברכת טוב אכי"ר ! הלכ"ד החותמים, בדמע פעה"ק חברון תובב"א המעתירים בעדכם עתרת החיים והשלום

הצעיר אליאו סלימאן מני יצ"ו (מקום חותמו) הצעיר יום טוב פרחי ס"ט
חצעיר רחמים יוסף פראנקו ס"ט (מקום הותמו) הצעיר נסים חיים חייוג'ן ס"ט
הצעיר יצחק זאבי ס"ט

גם רבנו, גאון עוזנו, ראשון לציון הנוכחי, ה' יאריך ימיו ושנותיו מחא על כגון דא באותו הזמן שמר מורנו בן כה' בכר כהן ביפו אמר לתומו לתרגם את הזהר בלשון ערבי.

הטיבת הרב הגאון רב הכולל בארץ יצ"ו

טוהיר הזקיה שבתי היו

כעת ראב"ד בעיר ירושלם היו

הרב הגאון רבי חזקיהו שבתי הי"ו
ראב"ד בעי"ק ירושלם ת"ו.

נולד בסאלוניקי להורים ישרים ונכבדים, עדינים ואצילים, אוהבי תורה ומוקירי רבנן, נתחנך על ברכי התורה והיראה, החכמה והמדע, ובהיותו מחונן בכשרונות נעלים ויהי מגדולי הרבנים בישראל שמש בכתר הרבנות בעיר יפו, מריפולי באפריקא בתור "רב הכולל" ואח"כ נתקבל לרב הראשי וחכם באשי בעיר "ארם צובא" ויקבע תקונים רבים וסדר נכון לתורה ולתעודה. ועתה—ראב"ד בעי"ק ירושלם ת"ו.

הרב הגדול הזה הוא איש מרעי, עדין ואציל, תקיף ברעתו ועומד בפרץ תמיד לכל קדשי ישראל! חשוב בעיני המשלה והתחשבה בו ובדבריו.

בזה אנו נותנים העתקת הפירמן הרשמי שנתן לו מאת השולטן בתורקיה:

הקאימקאם חכם באשי של עיר בירתי והמחוז, הגיש אלי עפ"י בקשה לתת פקודתי העליונה אודות משרת חוקיה אפנדי שבתי שהגיש את התפטרותו ממשרתו בתור חכם באשי בסרפיולי המערבית ואשר נבחר במקום הח"ב החולף הרב אברהם דוויק, יהיות שהדבר נמסר לפני וזרת המשפטים והדתות שהביע את חות דעתה החיובי בעד אישור הבחירה, הנני נותן בזה הצו המטלבתי בעד מנוי הרב חוקיה שבתי בתור ח"ב בחלב, והנני ממיל את התנאים דלקמן ונותן פקודותי: חוקיה אפנדי שבתי ינהל הרבנות הראשית של חלב ויוכר במשרתו הנ"ל ע"י הרבנים וראשי העדות של כל המחוז השייך לרבנות הראשית של חלב. ובכל העניינים התלויים בעסקי עדתי יצטרכו לפנות אליו, וכלם צריכים להשמע אל דבריו אשר יגיד בשם הדת. קריאת התורה בבית החכם באשי וכמו כן בבתים פרטיים, חיות שאיננה נגד הדת מסבת שהקריאה הזו היא בבית פרטי והיות שמרליקים נרות מיוחדים לבתים האלה לא תהיה בזה שום מניעה מצד המטשלה בכדי להפריע הקריאות הדתיות ולהתנגד למנהגיהם הקדושים, וגם לא לשים יד לדברים הנמצאים במקומות הקדושים הנ"ל בשום אופן ולא מטעם חפושים מצד המטשלה, אין לחדור

בבתי כנסת ולא בבתי ספר אשר מזמן קדמון הקדשו לזה מטעם הערה וגם אסור להתנגד מלעשות תקינים במקומות הנ"ל היות ונתן רשיון לזה באופן חקי. כל הרכוש הנמצא בבתי כנסיות אסור לשים יד בהם וגם אסור לשים עקול, ואם במקרה נלקחו על ידי מי שהוא יחזרו למקומם. עסקי הנשואים הרתיים וגם הדברים השייכים בין יהודי וחברו החכם באשי, או באי כחו, יכולים לדון כחוק ולהטיל שבועה בבתי כנסת עפ"י דת היהודים. עפ"י מנהג קדמון יכל החכם באשי להוציא פסק דין דתי שעל פיו יחייב הנאשם לנזות מהעיר מבלי שהקאדי או אישיות ממשלתית יוכלו להתנגד לזה. לא יורשה אף לחכם דתי להוציא לפועל איזה נשואים מבלי שיקבלו בעדם רשות מהחכם באשי, אם אחד מבני הערה היהודית רוצה לישא אשה או להת לה גט פטורין ולישא אחרת עליה או להתחתן בעיר אחרת לא יוכל להעשות מבלי רצון החכם באשי הנ"ל ואף אחד לא יוכל להכריח את הרבנים להשיא איש זה לאשה זו נגד חיקי הדת. הקאדי והמשטרה ואנשי השפעה לא יוכלו להכריח את הרבנים לקבור אלה שהיו בחייהם בין פורצי גדר בעדתם. בהיות שיש לעדה היהודית מאכים ומשקאות מיוחדים המכינים "כשר טרף" אין רשות למי שהו להתערב בענינים האלה. אין לשום אדם להתערב בעסקי מי שנמנה למלאה את מקום הרב הנ"ל אם הוצרך לבא לעיר בירתי העליונה, המשטרה חייבת לשים מאנשיה לפקידת הרב הנ"ל או לבא כחו שימנה אותם לגבות מסי טירי וכו' ואם בכדי להכנס באיזה מקומות יצטרכו להחליף את מלבושיהם הרגילים ואם בכדי להנן על עצמם מהלסטים יצטרכו לישא אתם כלי נשק לא יכלה המשטרה לבא בטענות להטריד את מנוחתם ובשום אופן לנגע בזכיותם זו. אם יהיה איזה משפט נגד הרב הנ"ל או הרבנים הנמנים על ידו משפטם יתברר בבירתי העליונה ואם הובדר שצריך לאסור אחד מהרבנים הנמנים על ידו לא יוכל להיות אלא עפ"י הסכמת הרב הנ"ל. אין להכריח שום יהודי להסיר את דתו בדת האישלם. אין לתת לאף אחד להתנגד ולהמנע מלשלם את המסים המיטלים עליו מרי או בספי צדקה או מה שקוראים בגירה שמהם

מתקים משרד הרבנות. ואם חכם אחד השאיר אחרי מותו ירושה כל נכסיו יסרו לידי החכם באשי או לבאי כחו והנכסים יחשבו לרכוש צבורי. כל זמן שחכם אחד משאיר יורשים אין למי שהוא לשים יד ברכושו. הצואות הכתובות על פי הדת ושבהם חכם אחד נותן מתנות אחרי מותו לטובת איזה מוסדות יש להם ערך חוקי. כל מי שאינו נשמע לחקי הדת יענש עפ"י הדת בלי שהמשטרה התערב בדבר. אין להתפרץ פצד הצבא על סוסי ומרכבות החכם באשי או אנשיו. כמו כן אין להתפרץ לארמון החכם באשי או ראשי העדות ואין לשום אדם להתערב באופן קבורת מתיהם ולא באופן עשית תפלתם והמקומות השייכים להחכם באשי הבתי כנסת והמקומות הקדושים אסור להתפרץ אליהם. ולזה הנני מוסר אל הרב הנ"ל הפירמאן הזה בכדי שישתמש בו מבלי שמי שהוא יוכל להתנגד בשום אופן ובשום סבה מלהוציא לפועל את הפקודות הנ"ל. נכתב ונחתם ביום ראשון לחודש ספר. 1326.

לכבוד ידידנו הנכבד, הרב „החובב" מר פנחס בן צבי גרייבסקי כ א ן,
א. ג.

בשמענו שכבודו הקדיש החוברת הי"ב מהסריה „זכרון לחובבים הראשונים" לכבוד עדת הספרדים הכוללת עניני הספרדים מן העבר וההוה, מתכבדים אנו לשלוח לכבודו איזה פרטים ע"א „אגודת על המשמר" אחת האגודות הכ· פעילות בעדתנו הספרדית, כפי מה שיקרא כבודו את תמצית פעולותיה בגליון מיוחד רציף למכתבנו זה.

בכבוד רב מנחם בן חזקיה.

אגודת על המשמר

ניסדה בשנת תרפ"ה. במטרה להפיץ הרעיון המשותף דת ולאומיות בין שדרות הספרדים ולאחד את כל העדות לשם הגשמת הכניתה, פעולות האגודה מיום היסדה הם : פתיחת שעורי ערב לעברית ולמודי קדש. והודות לאגודה הנ"ל הרבה תלמידים מחוסרי אמצעים יכלו להשתלם ולרכוש להם יד·עות מספיקות.

רבנים ובאי כח מיסדות חנ·כיים הבליטו את שביעת רצונם רגמור מתוצאות הבחינות הפיטבית שנתני על ידי התלמידים שבהם ניכח והעריכו בזה את מרץ ופעולות האגודה. כדאי לציין שבין חבריה נמנים חוגים מכל הסונים : רבנים סוחרים ועורכי דינים, בעלי מלאכה ופועלים.

שני „נשיאי הכבוד" הם הרה"ג הראש"ל יעקב מאיר והרה"ג המפורסם נסים אלישר שרודות לעזרתם ועזרת חברי ועד הפועל שעבדו במסירות רכשה לה האגודה את אמון העם.

האגודה יכלה לעמיד על הגובה הדרוש הודות ליושב ראש מר אליהו פרדם וחיק גדול מהכנית האגודה היוצת לפיעל במרצו הרב. בזמנו נהאספו שעורי ערב לגדולים וכמו כן סידרו שעורי שבת לפרשה ורש"י הלכית חגים ומנים הרצאות על נושאים דתיים לאומיים הנותנים לקהל שומעיהם ספיק ריחני וגם מקהלה כורחית „זמיר" שטרם נידע כמיה בארץ מסיבו הקולות נוסדה ע"י האגודה. עוד רעיון גדול הוצא לפיעל והוא : נתינת הזאות למחוסרי אמצעים מבני שום רוחים הנפרעים בתשלומים חדשיים, האגודה הולכת ומתקדמת ויום יום מספר הבריה הולך ומתרבה, וכיום מספר חבריה מגיע לחמש מאות חברים בערך.

עוד שאלות חשובות עימדות על הפרק לפני האגודה, ומשתדלת היא לחוציא מהם הוצאות מרוצות לטובת הצבור.

הקיסר פרנץ יוסף

כורע בבית הכנסת הגדול המיוחס לרבן יוחנן בן זכאי זיע"א. *) זה היה בשנת תר"ל.

הקיסר פרנץ יוסף בדרך הלוכו להשתתף בחנוכת תעלת הסואיץ, בקר גם את עיר "בירתו", ירושלם, (כי מלכי בית־הבסבורג נושאים עליהם את התואר "מלך ירושלים").

בקורו של הקיסר נתפרסם בכמה עתונים וספרים בכל פרטיו.

ויש לציין ביחוד את הפרט הזה.

עפ"י הזמנת הגאון הגדול מוהר"ר אברהם אשכנזי זצ"ל ראש הרבנים, ראשון לציון, וחכם באשי, הוא הקיסר, יחד עם בני לויתו, לבא לבקר את בית הכנסת הגדול של עדת הספרדים בירושלם המיוחס לרבן יוחנן בן זכאי זיע"א. בית הכנסת הנושא עליו כמה וכמה אגדות עתיקות, כמו האגדה הידועה שבהתא האפל אשר בימין המבוא שם נגלה אליהו הנביא ע"ה. לאחד מקדושי העדה, ומאז התא הזה הוא תמיד סגור על מסגר.

את פני הקיסר ובני לויתו קבלו אז חכמי עדת הספרדים. כלם מלובשים הדר, בתלבושת מיוחדת. היו ביניהם חכמים כאלה סלוניקאים אשר רגילים היו עוד מעיר מולדתם לחבוש לראשם מין מגבעת מיוחדת, סלוניקאית (הנקראת קאוויק) וגם הם היו אנוסים עפ"י דבורו הרב ז"ל להרים אותה מעל ראשם ולחבוש צניף ותרבוש כמו כל חכמי הספרדים למען לא ירגיש הקיסר בחליפת המלבושים ויחשוב בלבו כי העדה מורכבת מקרעים שונים.

"לפחות נהיה מאוחדים בעיני גדולי העמים, ולא נהיה לבוז ו". אמר הרב ז"ל. הקיסר נכנס, ואך צעד על מפתן הבית, ויכרע וישתחוה וינשק את הרצפה, ויקרא ויאמר: ובכן זהו בית הכנסת של הרבן הגדול יוחנן בן זכאי, ראש חכמי ישראל. בזמן המצור של רומא על ירושלים, ומה מאד אפשר,

---

1) כמו עדות זקני הדור הזוכרים את כל החזיון הזה למראה עיניהם ולמשמע אזנם (ח. מ, מ.) גם הרב הגאון דאשון לציון מוהר"ר יעקב מאיר הי"ו היה או נוכח, בהיותו אז כבן שלש עשרה שנה.

וכמעט נכון, כי במקום הזה שפך טיטום בשם רומא, דמי ישראל באכזריות חימה.

הוי! יאבה ה' סלוח לרומא! וגם טיטום, למרות שהיה מפורסם "לבחיר מין האנושי" בעיני בני עמו, כפי שהודיעו סופרי דורו. גם הוא ראוי לכפרה בעד הפשע הגדול של שפיכת דמים במדה כל כך מרובה, בחרב נוקמת.

והקיסר סיים: יהי רצון שכריעתי והשתחויתי במקום הזה תהיינה מכסות את אותו החטא הנורא שעשתה רומא לישראל, ואשר ההיסתוריה הכללית סובלת עוד מזה!!

אחד מחכמי העדה הרים את הקיסר מכריעתו, ויען ויאמר בשפה צחה!

הוד מלכות! הרגע הזה הוא באמת היסתורי, "מלך ירושלם" בזמננו מבקש כפרה בעד מלך רומא. שחי לפני כאלפים שנה. אבל מאז עד היום, הוי, נמשך שפך הדם הלוך ושפוך ע"י רומא ובנותיה, וממלאי מקומה. ועוד יותר מזה. רומא היתה עובדת אלילים. אבל מעשי שפיכת הדם עברו אח"כ לידי אלה המתימרים בהאהבה והסליחה, גם הם שפכו דמי ישראל ולא חמלו.

אבל הרגע הזה הוא היסתורי! הוד מלכותו ידוע לצדיק הדור, למלך חסיד, מושל ביראת אלקים ולחובב ישראל בכל עת מצוא. זוהי הנחמה שיש לנו. ואנו מאחלים לו שיזכה לראות בבנין ירושלם על תלה. ובית המקדש על מכונו.

הקיסר הודה. ונפרד בלחיצת כפים מאת הרב וחכמי העדה. ונרגש ומלא התלהבות יצא אז את בית הכנסת הגדול העתיק הזה.

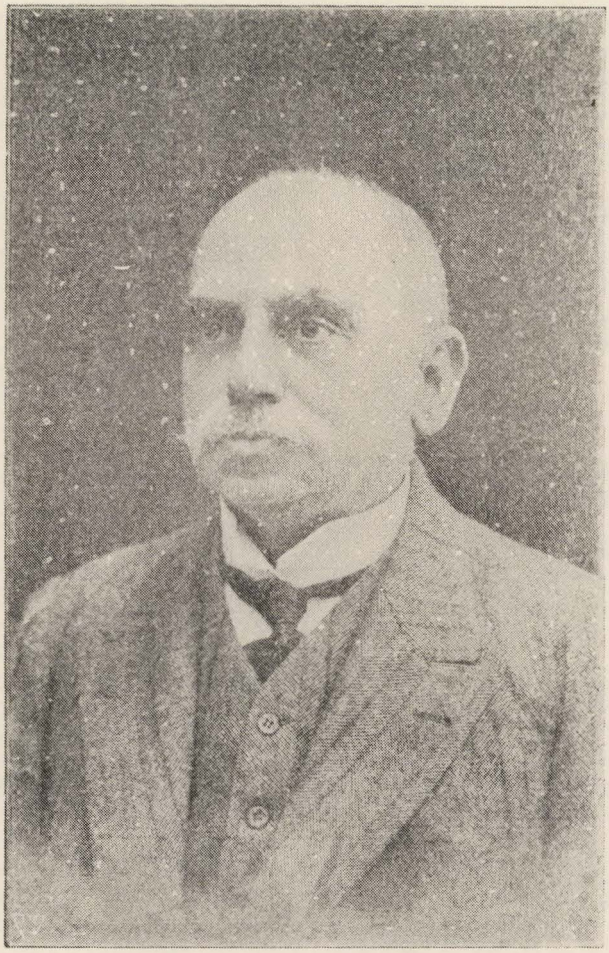
כל "האגדות" שישנן על בית הכנסת העתיק הזה וכן על בית הכנסת העתיק הסמוך לו: קהל תלמוד תורה "אליהו הנביא" נפרסם בחוברות הבאות.

תמונת השר הפניח אנגינים בן אנגינים

מר חיים אמזלג ז"ל

כגן קונסול האנגלי ביפו

הסופר האדון הנעלה מר יוסף אמזלג היו"ר
בן השר המנוח מר חיים אמזלג ז"ל

לתמונת השר המנוח מר **חיים אמזלג** ז"ל

סגן קונסול לממשלת אנגליה ביפו.

ובנו, יבדל"ח לחיים, האדון הנכבד מר **יוסף אמזלג** הי"ו.

החבצלת, שנה שלישית, תרל"ג, פרסמה אז הדברים הבאים לקמן:

„כל אוהב עמו ודתו, יגיל בשמעו כי בעיר יפו, יגדל עתה כבוד יעקב, כי נבחר אחינו השר המרומם, גביר נדיב ושוע רודף צדקה כמוהר"ר **חיים אמזלג** הי"ו לשר בית מועצה לממלכת בריטאניה האדירה, לבבנו רחב ושמח לראות כי מששת החסר בחרה באיש חסר כזה להיות עיניו צופיות הליכות בית המועצה הנהדרה הזאת.

אמנם כן לאיש חסד כזה יאות היקר הניתן לו טפרום לאנדאן, כי טבד אשר הוא מרבה להטיב עם כל האדם אשר בעיר ההיא, עוד זוכרים אנחנו צדקות אביו הרב הצדיק הגביר המרומם סי' יוסף אמזלג זצ"ל, אשר יכתירו את יוצאי ירכו בזר תפארה. ביום הושם כתר המשרה על ראשו, ונקרא לפני העם את רשיון אדונינו הרחמן השולטאן האדיר יר"ה, שמחו כל בני העיר באין הבדל דת, שמחה נצחת ובאורים כבדו את היום ההוא, והעיר יפו צהלה, ויברכו את ה' אשר נתן בלב הממשלה הרוממה לבחור באיש ישר ונאמן כזה, יצליחהו ה' בכל אשר יפנה, וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם".

כבר דובר בכבוד המשפחה האצילה הזאת ופעולותיה הנשגבות לטובת הישוב והפרחתו בחוברת ה' מהסריה „זכרון לחובבים הראשונים".—

ובזה אנו נותנים העתקת ה„פירמן", מאסר המלך, משולטן מחמוד שהיה גנון, ספון וטמון בידי נכדו מר יוסף אמזלג נ"י. ותודה רבה לידידנו החכם הנעלה מר אליהו כהנוב, מנהל בית הספר לח' כי"ח ביפו, שהואיל בטובו לתת לנו העתקה נאמנה מגוף הכתב:

פירמאן (מאמר מלך) משולטן מחמוד (משנת 1813)

פאר הפקידים והשופטים, טעין בלתי פוסק של משפט וצדק, שופטים ופקידים המנהלים את הטשפט בפחוזות החוף המשתרע בין בירתנו והמקומות הנקובים בזה, צרקתם תעמר לעד.

מצביאים ופקידים נכבדים ואדירים, המנהלים את ענייני הצבא הצלחתם תתקים לעד.

תכף בקבלכם את תעודתי הנעלה תדעו כי בא כח הצירות האנגלית המוסכם והיושב בקונסטנטינופל, פאר הנסיכים הנוצרים, ברשלטה פרר, שימיו יכלו בטוב, הגיש להדום כסאנו הנעלה בקשה חתומה המצהירה כי יוסף אמזלק, תיר אנגלי, הנוסע בדרכי שני משרתיו הנאמנים, חפץ לנסע בים מקנסטנטינופל, לעבר דרך רודס, כרית, קפריסין, יפו, ולהגיע לירושלם ולשוב אחרי כן לבירתנו. הוא מבקש שנתן את פקודתנו הנכבדה כי הנסיעה של האנגלי האמור ושני מלויו תתקים בדיוק ובמהירות בחפש ובבטחון.

בבואם למקומות האמורים, בעברם או בחנותם באחד מהמקומות האלה שום פקיד המסים לא ידרש מהם כל תשלום, שום איש לא ילחץ אותם ולא יצער אותם בכל אופן שהוא בנגוד לפקודתנו הקסרית; אבל צריך לעזר להם ולהגן עליהם ולקבלם בסבר פנים יפים, זה הוא רצוננו וצריך כי ימלא.

אותם המפקדים והאנשים הנקראים למעלה, קבלו את מציתנו הנעלה לפי יחוסי האהבה והידידות האמתים המקשרים את ממשלתנו וממשלת אנגליי, הננו מחוייבים להגן על עולי הרגל שלהם ולשמור על בטחונם, מפני זה האנגלי הנזכר ושני אנשיו הנאמנים, מרגע צאתם מבירתנו עד בואם למקומות האמורים לבקרם בהיותם בדרך בעטרם או בחנותם במקומות האלה לא ידרש מהם שום פקיד כל דבר שהוא נגד פקודתנו הקסרית, שום איש לא יציק להם ולא ילחץ אותם, צריך להגן עליהם ולהתיחס אתם בידידות. דרכם תהיה שלוה וצלחה.

אני מצוה כי הפירמן שלנו הנעשה לשם זה יקוים וכי תמלאו את כל הכתוב בו, שמעו לפקודותינו הנעלות וקיימו אותן.

נכתב בחצי שעבן (החודש המכובד) 1231.

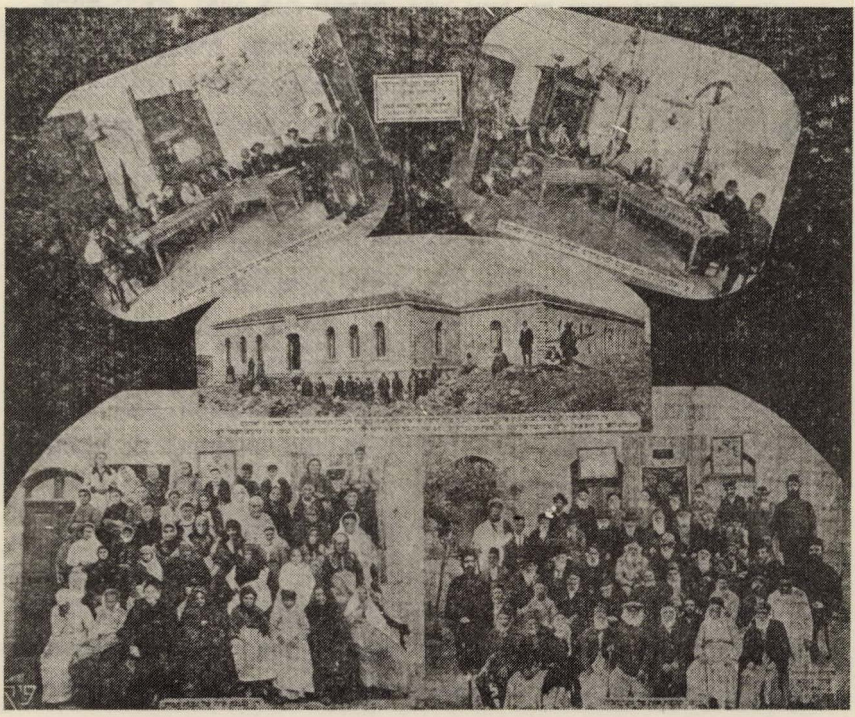

רבי אברהם משה לונץ ז"ל
גאון ציון וירושלם בחקירת ארץ ישראל.
— למלאת עשר שנים לפטירתו —
לא הניח כמותו; אין לנו תמורתו!
משמת בעל "נתיבות ציון וירושלם" בטלה הוצאות
המקורות הקדמונים. לידיעת ארץ ישראל בעברית;
משמת "המורה הדרך"
אין "לוח ארץ ישראל" ואין "ירושלים" אין "ספרות ארץ
ישראל" ואין "ירושלמי",
לא היה כמוהו לפניו, ואחריו — הלואי שיהיה.
יהי זכרו ברוך!

בית זקנים וזקנות הכללי בירושלם (ארץ ישראל)

The Aged Home Beth Sekenim, Jerusalem Eretz Israel

נוסד התרס"ו 1906. Found

ראשית הוסדו, כמו כל מוסדות הישוב הישן, מצער היו, קטן ודל, בלי כל תקציב יבסים, בלי כל קרן ויסוד, רק קרן הבטחון, המנהלים מיסדי הבית, בראותם מחזית ניגית מאר לעיניהם, כי הרבה זקנים אומללים, ביחיד מרעדות המזרחיות, מטלים חלושים בפאת מעינם הצר וגועים בלי עהם, נכמרו רחמיהם עידם, ויתאספו ויטכסו עצה, והחליטו לקחת חיכף בשכירות בית של חדרים אחדים, וקבלו מספר זקנים וזקנות סהייתר עזובים, לתת להם שארית בחיים, וככה נברא ראשית המוסד

בזעיר אנפין, בפעילה מצערה, אבל ממשית, הדבר יצא מן הכח אל הפועל וגם חלה עליו אח"כ ברכה והפרחה.

כי טיד התגדבו השרים הנכבדים מר חיים אהרן ואליהו ז"ל ומר יוסף קוקיא ז"ל ויבדלו לחיים בניהם הנכבדים יצ"ו והקדישו אחוזה גדולה, גבעה יפה ונהדרה, אשר אויר צח משיב נפש חודר שם, לבנין בתים לבית זקנים.

ובעזרת השרים והנדיבים: סיר אדוארד שטרן ורעיתו, מר שלמה יאודהיוף ז"ל, מר משיח יאודהיוף, מר משה איזאגירי, מר יוסף קרונהיימר ועוד נדיבים ונדיבות שהרימו סכומים מסיימים לבנין חדרים—החל להבנות בנין נהדר, כראוי למוסד צבורי, מסכומי הנדבות הנ"ל.

ובאשר כי הסכומים לא הספיקו או הסתבכו המנהלים בחובות שקבלו על אחריותם הפרטי, ועי"ז עלה בידם לגמור עכ"פ אגף אחד מהבנין לפי ההכנית והכניסו בו הזקנים והזקנות אשר ראו אור גדול בחדרים מרוחים ומשוכללים.

אמנם החיים הולכים וזורמים, מתקדמים ואולים, וירבו מאד הדרישות מהטון זקנים וזקנות גדמודים, ויום יום באו והתחננו לאספם הביתה, ועי"ז רבה הנחיצות להוסיף ולהשלים הבנין עד כמה שאפשר; ומצד השני גברה מיחמת החיים, והיוקר והרעב התארחו לא שנה אחת באה"ק, אך המנהלים לא נסוגו אחור, ולא עצרו ידם מכל תעמולה ותחבולה להביא האמצעים לדחזוק את הקים, וגם להוסיף ולבנות, ובשעה שבידם האחת נלחמו עם המחסור, בידם השנית בנו ושכללו, ובצעדים לאטים הלכו ועשו תעמולות בארץ ובחו"ל, יצאו גם אל "העולם הגדול", ככל מוסרות ההסר, כי אין הבור מתמלא מחוליתו, ועלה בידם לרכוש להם עוד בוני בתים אחדים (ע' להלן באבני הזכרון) ויחד עם זה קומץ חברים וגבאים ותומכים, וכה ההפתח והשתלם המוסד נדבך על גדבך עד שהוקם חלק נכבד מתכנ ת הבית כיום הזה.

ודוקא בשנות המחסור והמשבר הפיק המוסד פעולה מקיפה וכללית לכל מפרנות זקני העדית השונות, ואפשר היי לראות בו מעין קיבוץ גליות קטן ומגוון, של ספרדים, אשכנזים, תימנים, בבלים, פרסים, בוכארים, גורזים, מערבים ומורחים אשר חסו יחד בבית הזה.

וגם כל זמן המלחמה העולמית לא פסק המיסד את פעולתו המקיפה והנדולה, לטרות הלחץ אשר סבל מבית ומחוץ *). כמובן, כל הפעולות הללו דרשו קרבנות גדולים. גם הסכומים אשר היו מוקדשים ומונחים בהבאנק לפקדון לקרן קיים לעתידו של הבית ולשכלולו, הוכרחו להוציא למחי' ולכלכלה כדי להחיות עם רב.

כתום המלחמה, ומצב הבית הי' נורא מאד, עמדו לעזרתו ועד הסיוע האמריקני, ועד הצירים, ויעד "פרו פלשתינה" אשר באלכסנדריא של מצרים (בהשתדלות הרב הגדול המצוין רב להושיע כמוהר"ר אברהם אביכזיר שליט"א ראב"ד בעי"ת הנז') בתמיכות הגונות, אך התמיכות לא ארכו, ושוב הוכרחו המנהלים ללחום את מלחמת הקיום, לחפש האמצעים, לעסוק בפרופוגנדה הרגילה, שנה שנה, כיום הזה.

וסוף סוף בי"ה המוסד קיים, ומתקיים בעזרת ידידיו וחובביו שרבים לו בארץ ובחו"ל בכשך כל הזמן, אשר לא ימנעו מעמל נפשם להמציו בחומר יברוח ולרכוש לו מחזיקים ותומכים.

מספר הזקנים ורזקנות כעת בבית הזה הוא ששים. המוסד מביל: עשרים חדרים גדולים וקטנים, אשר מהם הוקצו: בית תפלה (לפי שעה), בית אוכל וסוכה, בית העד, מטבח, אוצר המזון וכיוצא, וגן יפה באמצע.

מלבד כמה בתים שכורים מהשכונה הקריבה, מאפס מקום במוסד, ויש כר נרחב במגרש של הבית הזה לבנות עוד בתים גדולים וטובים להשלים התכנית ולהגדיל הפעולה, ומחכה לבונים וגואלים.

ידרוש עוד לבנות בית כנסת גדול ומפואר לפי הזמן, כי בית התפלה מצער הוא, גם נחוץ מאד להקיף חומה סביב האחוזה מפני מסיגי גבול מהשכנים הנכרים, ואשרי המציב גביל אלמנה.

ועיד יד המנהלים נטוי' ושואפים לעשות צער והתחלה לבנין חדש,

---

1) כי זמן רב לפני תום המלחמה בא הצבא הטורקי במקום הזה אשר עשו להם להזית ויעשו שמות בבית, ויקחו את כל דלתות הבית והחלונות והרהיטים וישרפום, וביחוד לפני עבור השלטון מטלכא לטלכא, עשו נזקים גדולים, הרסו, בזזו ושדדו את כל אשר מצאו בהמוסד.

להגדיל המיסד ולהפטר מהבתים השכורים, ולמלאות דרישות עוד זקנים עזובים הדפקים יום יום.

עיד טרב חדל „קרן הבטחון", ויא יחדל מקרב הארץ.

הוצאות הבנין החדש דעתידי, ובנין בית הכנסת, וחומת הגדר סביב יעלו בערך עד עשרת אלפים לי"ש.

המחזיר השנתי הכלכלי של הבית הוא כעת כשני אלפים לי"ש (הערה: חפץ המנהלים ליצטם בכל דאפשר, ולסיק מעט חובות ישנים שלא יהסתבך ולהכשל חיו).

המוסד מתנהל ע"י ועד דנהלה של ארבעה רבנים מסיסדי הבית: נשיא הבית הרב דגאון המפורסם לתהלה מוהר"ר בן ציון אברהם קיאנקה שליט"א (עירך „המאסף" התורני משך עשרים שנה, וכעת ראב"ד בירושלם יחבר הרבנות הראשית לארץ ישראל). והרב הגדול המפורסם כמוהר"ר בנימין אלקויציר הי"ו (חבר דרבנות הראשית לארץ ישראל) והרה"ג כמוהר"ר מרדכי מיוחס הי"ו (ראש השוחטים וחבר בבד"צ הספרדים), והרה"ג כמוהר"ר בנימין לוי הי"ו (חבר בבד"צ הספרדים).

כתובת המוסד:

Aged Home Beth Sekenim P. O. B. 78 Jerusalem

מאבני זכרון
של המוסד בית זקנים בירושלם
תבתב זאת לדור אחרון

כי השר הנדיב הנעלה כהר' חיים אהרן ואלירו זלה"ה ויבדלח"א בניו הנכבדים הי"ו דקדישו מאחוזתם חלק חשב מרגבעה היפה אשר עלי' נבנה בית הזקנים, זכרה להם אלוק לטובה. צדקתם תעמוד לעד.

תכרתב זאת לדור אחרון

כי הגביר הנכבד כה"ר יוסף קוקיא ז"ל ויבל"ח בנו הנכבד הי"ו הקדישו מאחוזתם חלק חשוב מרגבעה היפה אשר על' נבנה בית הזקנים. זכרה להם אלוק' לטיבה. צדקתם תעמוד לעד.

לזכרון לדור אחרון

כי הגביר הנדיב כה"ר שלמה יאודהיוף ז"ל הרים סך שני אלפים וחמש מאות רו"כ זהב לעזר בנין האגף הראשי של בית הזקנים. צדקתו תעמוד לעד.

לזכרון לדור אחרון

כי השר הנדיב סיר אדוארד שטירן הי"ו הרים סך מאה ועשרים לי"ש לבנין בית בבית הזקנים על שמו ושם רעיתי, וירה הראשון את אבן הפנה של המוסד. צדקתו תעמוד לעד.

בית משה

על שם הנדיב היקר כה"ר משה איזאנורי הי"ו, ורעיתו מ' מסעודה ת"ח צדקתם תעמוד לעד.

קדש לה'

הבית נבנה מהסך חמש מאות רו"כ זהב, שהקדיש הגביר הנכבד כה"ר משיח יאודהיוף ז"ל, בהשתדלות הגאון הראש"ל כמוהר"ר אליאו משה פאניזיל וצ"ל. צדקתו תעמוד לעד.

טוב שם משמן טוב

לזכר עולם יהיו הישיש הנכבד הנבאי רצ"ו מר מרדכי אסא ז"ל ובנו מר אברהם אסא ז"ל בעבור שהניח סך מסוים לטובת הבית הזה' צדקתם תעמוד לעד.

טוב שם משמן טוב

לזכר עולם יהיה הרב הגדול הדיין המציין הסר והנאנח כטוהר"ר **חיים אליה דלוי** זצ"ל אשר דקדוש מעזבונו לבית זקנים לעי"ג בנו שנקטף בדמי ימיו מר מרדכי ז"ל, וגם בעד הזכרת נשמתו. צדקתו תעמוד לעד.

לזכרון בהיכל ה'

כי הנדיב ר' **חיים יעקב** בר' **זאב ליברמן** ז"ל הניח צדקה לטובת הבית הזה, צדקתו תעמוד לעד.

לזכרון בהיכל ה'

כי הישיש הנדיב ר' **אליאו אסיאו** ז"ל הניח צדקה לטובת הבית הזה צדקתו תעמוד לעד.

לזכי עולם יהי'

הנדיב ר' **יעקב צבי** בר' **יהואש ורבלובסקי** ז"ל אשר הניח צדקה לטובת הבית הזה, צדקתו תעמוד לעד.

בית רחל

הבית הזה הוקדש מאת האשה **רחל** ת"ט בת ר' **יאודה** ז"ל אשת סי' **יעקב מאמו** יצ"ו אמצעות חתנה ר' משה חדאד יצ"ו, צדקתם תעמוד לעד.

אהל מרים

לשם הרבנית הכבודה מרת **שרה מרים נוטוביץ** ת"ט אשר הריחה סך מסוים לטובת הבית הזה, צדקתה תעמוד לעד.

בית רחל

לשם הגברת מ' **רחל נגאר** נ"ע אם סי' **שלמה נגאר** יצ"ו, ובת הרה"ג הגדול מ הר"ר **שלמה חזן** זצ"ל, צדקתה תעמוד לעד.

לזכר עולם תהי׳

הנדיבה הכבודה טרת **רחל ברוך** נ״ע בעבור שהקדישה בית אחד בשכונת מחנה יאודה לשם בית זקנים. תנצב״ה.

לזכר עולם תהי׳

הנדיבה הכבודה טרת **זאליא** בת ר׳ שמעון יונה הלוי רוזיט נ״ע בעבור שהניחה צדקה לבית זקנים. תנצב״ה.

לזכר עולם יהי׳

הנדיב ר׳ **יוסף צבי** בי״ר **אליעזר** ז״ל בעבור שהניח צדקה לבית הזקנים. תנצב״ה.

לזכר עולם יהי׳

הנדיב כ״ח **משה** בי״ר **יעקב אזאנג׳ט** ז״ל בעבור שהניח צדקה לבית הזקנים, צדקתו תעמוד לעד.

לזכר עולם יהי׳

הנדיב כ״ה **עמנואל לוי שלם** ז״ל

אשר הקדיש חלק טפירות עזבונו לטובת בית זקנים. ע״י הראש״ל הגאון כמוהר״ר **יעקב מאיר** שליט״א ראש רבני ארץ ישראל.

צדקתו תעמוד לעד.

למזכרת נצח

כי הנדיב סי׳ **בכור שבתי שונשיל** הי״ו הקדיש חנות אחת בתל־אביב לשם בית זקנים בירושלם, ינון שמו לטוב.

למזכרת נצח

כי הנדיב סי׳ **רפאל שלמה מנשה** הי״ו הרים סך מסוים לבנות בית על שמו וע״ש רעיתו ת״ם בבית הזקנים בירושלם, ינון שמם לטוב.

החכם מר יעקב אלמאליח ז"ל.

ר' יעקב אלמאליח ז"ל, היה חכם וסופר, ענף עץ אבות ממשפחה „אלמאליח", משפחה עתיקה בישראל, שהכילה בה: רבנים, חכמים סופרים ועסקני הצבור.

גם הוא היה עסקן צבורי ואחד מבעלי הישוב ביפו.

באוצר „זכרונות הקדומים", אנו מוצאים מכתבים מלפני כששים שנה מאת ה„חובב העסקן" הזה, תושב יפו, מכתבים מלאי ענין ע"א הישוב והתפתחותו. וא"ד מהם, מסיון תרל"ב, בדבר יסוד וקיום בית־הספר לבני ישראל ביפו שמספרם עלה אז לשבעים חניכים בערך.

מתיך המכתב הזה אנו רואים עד כמה דאג, ועד כמה היה המנוח מסור לחנוך הדתי והמדעי גם יחד. ולא לבד את טרחתו ועמלו הקדיש למוסד הזה כי אם גם — את ממונו. ויהי הוא ואחיו מהמתנדבים הראשונים לתמיכת הבית בתרומה שנתית. ואתי עמו תמיכים בדעה ובמעשה הרב ר' שלמה חזן הראב"ד ביפו, מר חיים אמזאלג והאחים לבית בלאטנר; מר אהרן שלוש וסוכן בית־הספר מר אברהם מויאל. כל אחד במאה פר' לשנה, וכלם יחד עכדו בעז ובטרץ להעמיד את בית הספר על בסיס נכון וקיים.

אמנם, עוד לפני יסוד בית ספר זה, היה ביפו בי"ם אחד שיסדה חברת כל ישראל חברים, אבל רבה העזובה בו וזמן רב היה בכלל סגור ועי"ם השתדלותו הנמרצה של ר' יעקב בכר יוסף אלמאליח נפתח מחדש בהוספת לסודים של דת וכתב ולשון המדינה, שפת הארץ, ויחד עם טובי אחינו עדת יפו', שריכם ככולם היו מסלתה ומשמנה של עדת המערבים, בנו את הריסותיו, וידאנו לקיומו ולהפרחתו.

בסכתבו זה, מסים ר' יעקב אלמאליח הנ"ז ואומר: „אנו מקוים כי בית הספר הזה, ע"פ הכניתו החדשה, יוציא פרח ויציץ ציץ פירות נחמדים משטחי לב, משכילים בכל דבר טוב, בנים נאמנים לה', לעמו וארצו, יודעים אנו ומכיר ם את נעם מרותיו של הערופסיר החכם ורק"ק כמוה"ר משה קורייאט יצ"ו אשר לו נאוה תהלה, כי בכל כחו יזרע על לבות תלמידיו זרע חכמה ודעת ויראת ה'".

העסקנים מאותה התקופה — כמה טן התמימות הטבעית היתה בהם ובמעשיהם!

בתי "שמעון הצדיק" לעדת אחינו הספרדים יצ"ו

בחדש תשרי תרנ"א היתה הנחת אבן היסוד לבתים "בתי מחסה לעניים ואביונים אלמנות ויתומים", בחלקת השדה אשר קנו מזה כמה שנים ראשי עדת הספרדים בירושלים על יד המערה אשר בתוכה צפון התנא הקדוש **שמעון הצדיק** משיורי כנסת הגדולה.—בהדרת קדש הונחה האבן היסוד בנוכחות רבני העיר גדוליה ונכבדיה.

הכסף לבנין הבתים האלה נאסף על ידי הרב המופלא, מוה"ר **שלמה סוזין** מר דיינא, תהלתו בקהל חסידים. ויתנדב לאסוף נדבות מיוחדות למטרה הזאת **בלי כל תשלום גמול**, וה' עזרו ויאסוף כעשרת אלפים פרנק אשר מסרם בבאו ירושלימה ליד ראש הועד הבנקיר סי' חיים אהרן ולירו ובהם החלו אז לבנות בתים אחדים.

הר"ש סוזין ז"ל התנדב לעשות תעמולה לגמור את אשר החלו: לבנות בתים רבים במקום הזה אשר יותנו למושב לעניי עם בגורל אשר יוטל חליפות אחת לשלש שנים.

ועוד ישנו כח נרחב להוסיף ולבנות עוד בתים בעד עניים מדוכאים שאין לאל ידם לשלם שבירות בתיהם ושוטטים בחוצות המה ונשיהם וטפם אשר כל רואיהם עגמה נפשם עליהם; נכון להגדיל הישוב של אחינו בני ישראל במקום הזה.

עוד נשוב לדבר ע"א המגרש הזה.

כבוד מלכים

כבר אמרנו באחד הפרקים כי רבים מאחינו היקרים, אצילי בני ספרד, בתור: בעלי רוח, בעלי כשרון ובעלי אמנה, נשאו משרות גדולות בממשלות שונות ולפני מלכים התיצבו.

אחד מהם הוא השר הגדול סי' קונדי נסים קאמונדו בקושטא.

בשנת תרכ"ז פרסמו עתוני קושטא כי בסעודה אחת אשר עשה קיסר צרפת בהיכל טוליאירי מקום שם היו על שולחנו: קיסר רוסיה, מלך פרייסן ומלך בלגיה, היה גם אחינו העברי השר הגדול סי' קונדי נסים קאמונדו. הדבר הזה האציל הוד והדר על אחב"י בטורקיה.

גם מלך איטליה, ויקטור עמנואל, התחשב עם המשפחה החשובה הזאת, משפחת שרי בית־קאמונדו, והעלה אותו למדרגת שם התואר "קונדי". שם תואר, נכבד ויקר, אשר לא זכה בו יהודי בממלכות אחרות.

החכם והסופר המפורסם מר ברוך מוטראני מאנדריאנופולי הודיע אז בלבנון, ביום כ"ז סיון תרכ"ז: "חברת עוזר דלים" בקושטה חגגה משתה גדול ביום כ"ח איר, לכבוד כל בית קאמונדו, ליום הנתן לו השם התואר "קונדי" המון רבה מקושטא רבתי, עשתה את המשתה הזה בקול שמחה וששון, תוף וכנור, וכל הפיות מלאו: תהיה משפחת קונדי קאמונדו. על כל כום וכום. בזמן המשתה עבר השולטן דרך שם וירא את ההמון ואת שמחתו וישאל אדות זה, ובהודע לו הדבר שמח שמחה גדולה ויעצר מנגד, בהיכל מיוחד, לראות בשמחת היהודים כי רבה היא. אז הודיע על יד אחד משריו את רצונו בשמחתם, וישאל לדעת את שם האנשים הנכבדים אשר השתדלו על זאת, ויברכם. —

השר קונדי נסים קאמונדו השתתף בכל דבר טוב ומועיל לבני ברית כאינם בני ברית, ותחי נרבתו מאת אלף פרנק לטובת בית הספר החדש באיטליה, הנוסד למען היתומים של אנשי הצבא שמתו או במלחמה באיטליה. מלך איטליה נתן אומר כי תהיה תמונת השר קאמונדו נצבת בבית הספר הזה לתפארת מעשה צדקתו".

אור תורה: בח' טבת תרכ"ז חונך בית הספר "אור תורה" בקושטא חנוסד מטעם "הגביר האדיר, האיש המצוין ברב צדקה וחסד זקן ונשוא פנים, דורש טוב לעמו ההכם סי' אברהם קומאנדו חי"ו".

„התכלית המקווה מבית ספר זה — מספר לנו הסופר בלבנון — מציץ מחרכי השם הטוב אשר קראוהו „אור תורה". ובחנכם הבית הזה וקראו שמו בישראל, קם הגביר הנז', אוהב תורה ושומר מצוה, ודבר באזני הנאספים. ראשי קהלות הספרדים והאשכנזים. תורת הבית ומטרתו; הודיעם החוב הגדול אשר היה עליהם מאלקים ואדם להקים בית הספר הזה וינל אזנם מהתכלית אשר יקוה ממנו: לגדל את נערי ב"י לתורת ה' וההנהגה הישרה בין אדם לחברו וכו'.

* * *

השר אברהם דע קאמונדו היה השתדלן העקרי בדבר השגת ה„פירמאן הרשמי", מאמר המלך, למנויו של הרב אנ"ן בתור חכם באשי הראשון בירושלם, זה היה אז צעד חשוב ונחוץ למנות על העדה רב ראשי המקוים מאת הממשלה, לכונן יוכל לעמוד בפרץ ולחבוע את עלבון עדתו בחק. ועל ידו יצא הדבר לפעולה באופן הכי נעלה. ומצב וכבוד העדה הזרם למעלה ראש.

שכר מצוה—מצוה

ר' נתן זמרי, היה אחד השמשים הפשוטים מעדת הספרדים, עני מדוכא תם וישר וירא אלקים, גר בעיר העתיקה בחורבה אחת מחורבות ירושלים, ויהי בש' תרל"ז באור לארבעה עשר בחודש ניסן, זמן בדיקת החמץ, שב הביתה סר וזעף באין לו כלום לצרכי החג, זולת מעט קמחא דפטחא שקבל מן הכולל. נוסף על דאגותיו ותלאותיו, העיק והציק אותו בעל ה"חוקה" להמציא לו בחול המועד שכר ביתו. ובכל היותו נבוך ונדהם, נזכר העני המסכן על חובת הלילה לבדוק החמץ בנר שעוה, שכבר היה מוכן בכיסו, ואחרי אשר בדק את ביתו הצר, ירד גם למרתף לצאת ידי חובת בדיקה כהלכתה בחורין ובסדקין. ובחפשו כה וכה והנה כלי חרס עתיק מלא מטבעות־זהב עתיקות, תכשיטי־נשים מלפנים, אשר ערכן עלה אז למאה וחמשים לירה טורקית. התם והתמים הזה במצאו את המטמון הזה לא ערב לבו לקחת לו את הכסף, וימהר להודיע לפקיד של הספרדים הרב ר' משה בן ביניש‌תי וגם את פי הרב חראשי שאל כדת מה לעשות בכסף הזה והרבנים האלה בחקרם לדרי הבית הזה בשנים הקודמות, ויוכחו לדעת כי המטמון הזה עתיק־יומין הוא. הרגיעו אותו ואמרו לו: ס"ו נתן, אלקים נתן לך מטמון, זכה בו! המסכן נשק ידי הרבנים, וימהר לשוב הביתה ברמעות גיל, ידידיו אמנם הציעו לפניו עסקים, מסחר וקנין של ריוח. אבל הוא, התמים והחובב, אמר לבלי להשתמש בכסף הזה בעניני חול כי אם לענין קדש, לדבר מצוה שפירותיה בעולם הזה: לזכות בבית, באחת השכונות החדשות. וביום א' דחול המועד פסח, בזמן חנוכת בית המדרש "משכנות ישראל" נגש אל הרבנים חברי "ועד השכונות החדשות" וימסור סך מסוים מן הכסף ליד הסוכן הר"י ריבלין לקנית בית בשכונת "אבן ישראל", ויקם הבית לו ולבניו אחריו.

סי' יצחק אשכנזי ז"ל

גם חובשים היה לנו בתקופה הראשונה מערת הספרדים ובמדה ידועה הצליחו הרבה יותר מהרופאים מדופלמים. ואלה האחרונים לא דוקא שלא מחו בהם אלא גם חזקו את ידיהם בעבודתם בעצה ותושיה.

אהדה מיוחדה רכשו להם החובשים מצד הקהל — מבני ברית וגם משאינם בני ברית — ורובם ככולם פנו ישר להחובשים. ולא דוקא בפצע וחבורה אלא גם בעניני מחלות פנימיות, והצליחו.

החובש הראשי בירושלם, במאה העברה, היה הספרדי סי' יצחק אשכנזי, חכם וחרוץ בעבודתו, ז"מ אהוב וחביב בעיני "מושל העיר" הוקירהו וכבדהו, כמהו כן כל זקני הישמעאלים, כולם כרעו ברך לפני "חכים אל יהוד" (רופא היהודים) וחלקו לו כבוד גדול.—אבל דבר אחד שעשה להזמו מכלי שימת לב לתוצאותיו, הביאהו לידי סכנה, לידי מות עד שהיה מוכרח לברוח מן העיר בחצות הלילה.—

וזה מה שספר לי ידידנו החובש סי' רפאל אשכנזי, ממשפחתו, מה ששמע בילדותו מהרב הראשי הגאון הגדול רבי יעקב שאול אלישר ז"ל: אף הוא ראה "גלגלת" בידי אחד הערבים למכירה ויתלה אותה מעל לחנותו בתור "שלט"—וזה הרגיז את הישמעאלים האדוקים בחשבם אותו לטכשף ויאמרו להמית אותו בבקר, הדבר נודע לידידו המושל, ויטהר להודיעו חרש לאמר: קום, ידידי, ברח לך מן העיר בעוד מועד, כי הקנאים אורבים לנפשך.

החובש המסכן ברח מן העיר, נעלם ואיננו, ויבוא דמשקה, ובשבתו בבית "הקהוה" שמע חדשות. הוואלי מבגדד שבא תמול לדמשק נהפכו מעיו בקרבו, והנהו בכל רע. הרופאים הרשמיים אינם יודעים לעשות דבר. נבוכים ונדהמים. והשר הולך למות. —

כאשר שמע החובש היהודי את הדבר הזה מהר לבוא אל חיכל השר, ובתחבולות נכנם ונגש אל החולה וחבטיח לרפאהו, וירפאהו. במקרים כאלה היה רגיל. והריצותו עמדה לו גם במקרה הזה להציל את השר מרדת שחת. הוולי לקח אתו לבגדד את החכים הזה, יצחק אשכנזי איפנדי, והרימהו למעלת "בין באשי". שר האלף. ותלמידו, סי' שבתי שיקורגי נשאר לחובש, על מקומו בירושלם.

גם סי' בבר כהן (העזר) היה חובש מצוין. ואחריהם החובשים המומחים: סי' יעקב שבתי, ואחיו הקטן סי' משה שבתי. נסע ליפו ויהי מפורסם בשם "מומא חכים" משה הרופא.—וסי' רפאל אשכנזי, החי אתנו כחיום. חובש מומחה מלפני כארבעים שנה.

בנבנשתי עפשטיין.

הרב הגאון מוה"ר ברוך הלוי עפשטיין נ"י, מפינסק,
בעל תורה תמימה בנו של הגאון הגדול מוה"ר יחיאל מיכל הלוי זצ"ל
בעל ערוך השלחן.

מתיחס בספרו "מקור ברוך":

לנצר ממשפחה ספרדית, נושנה וגשאה "בנבנשת".

המשפחה העתיקה הזאת מעוטרה ומוכתרה בכתר תורה וגדולה, עשירות ואצילות, משפחת סופרים וספרות ובכל קניני שלמות האדם המעלה —

למשפחה זו מסורה עתיקה ונאמנה, כי באה מספרד "עם הגולה אשר הגלה טיטוס מירושלם".

עיין אנציקלופדיא הרוסית — העברית: בנבנשתי — עפשטיין.

ועוד נשוב לדבר בה.—

הרב הגאון מוה"ר ברוך הלוי עפשטיין הנז' הוציא עתה לאור ספר רב הכמות והאיכות בשם מקור ברוך.

יכיל: קורות חיי אבותיו הקדושים ו"זכרונותיו מחיי הדור הקודם": מחיי רבניו וחכמיו, סופריו ודורשיו, פרנסיו ועשיריו; ממעמד התורה והחכמה ומחיי האומה בכלל.

הספר הגדול הזה בן תתר"כ דפים דפוס ווילנא. רם) טודר יפה בארבעה חלקים. וקדם לו "מבוא גדול" בי"ד פרקים, אשר תעודתו: לתאר ארחות חייהם וסדרי למודיהם של חכמי ישראל בימי קדם; יכיל חדשות ונצורות בספרות המקראית והתלמודית וכו'.

ועליו הכתוב אומר: יהי מקורך ברוך! וגם ברוך יהיה.

מעמק לבנו מאחלים אנו להרב הגאון הזה, מזה בן מזה, אבנינום בן אבגינום, אריכת ימים ושנות חיים טובים, ועיניו תחזינה ירושלם בבניה, כאות נפשו.

מפורסם הוא בעולם התורה והמדע, ובעסקנות הצבורית לטובת ישוב ארץ ישראל. לא עשה את התורה קרדום לחפור בה, ויהי מנהל הבנק בעיר פינסק, ושעותיו הפנויות הקדיש לתורה ולתעודה.

זמן רב קודם שנות המלחמה היה חבר פעיל וגבאי נכבד לבית החולים הצבורי "בקור חולים הוספיטל" וישתדל לטובת יושבי ירושלם ועניי כולל פינסק בכל אפשרותו,

„המרפא"

חברה לעזרת־חולים בירושלים

עוד בזמן־קדום הצטיינו אחינו הספרדים במדת הרחמנות; לרחם, להציל ולהושיע את החולים בירושלים. ביחוד לעניים הגלמודים, ודאגו לרופא ורפואות; לטפול, עזר בית, ושרות גם יחד. ותמיד הסתדרו ב„חברות" בחברים, ותקנות, וכו'.

ומעשה אבות ירשו בנים:

גם עתה ישנה אגודה כזו רחמנית, הדואגת לשמירות הבריאות בירושלים הנוסדה ומתנהגת ע"י טובי בני ציון היקרים לעדת אחינו הספרדים ושמטרתה העקרית היא לעזור לחולים־בבתים ברופא ורפואות דבר שלא היה בנמצא עד עתה בירושלים.

חברי ועד הפועל הנזכרים לקמן, ראויים הם להכרה והוקרה בעד עבודתם הנמרצה, עבודה רחמניה, מורשת אבות.

אנשי־הלב ואנשי־האמנה האלה מתעסקים במצוה זו לשם שמים, אדיר כח חפצם לרחם ולחושיע כל עני ודל—אין דל אלא חולה.—

המיסדים וחברי הועד הפועל הלא המה:

הרה"ג שמעון אשריקי, נשיא הכבוד.
" שמואל פאדרו, הנשיא
" חיים אלבוחיר,
מר רפאל חיים הכהן,
מר חיים אלחאנאטי,
מר שלום חיים צארום,
מר בן ציון בכר יוסף, הסוכן.
מר שלמה ישראל שיריזלי, המזכיר.
ד"ר נחום קורקידי, רופא החברה.
מר אליעזר אופלאטקה, הרוקח.

יש בדעת המיסדים הנכבדים למצא „קרן קיימת" שמפירותיו יהנו כל אלה הנצרכים לעזר־חולים, בביתם, ברופא ורפואות, כלכלה. שרות החולים וכלים באפס עצור ועזוב. לגהות מזור לכל הנצרכים.

חוב מוסרי וקדוש הוא לכל אחד להשתתף בחברה זו בתור חבר ותומך. „זכיות החברים" וסדר קבלות הכרטיסים לרופא ורפואות מודפסים בכרטיס־חבר.— לכל עניני החברה לפנות אל חמזכיר:

שלמה י. שיריזלי ת. ד. 352 ירושלים.

בית „ששון" בירושלם

חוברת ט"ז

מהסריה

„זכרון לחובבים הראשונים"

היו"ל ע"י

פנחס בן צבי נראייבסקי

ירושלם — תרפ"ח

שנת "כ'ב'ו'ד ש'ש'ו'ן" לפק

דפוס העברי של י. ורקר

בית "ששון" בירושלם.

המשפחה הרוממה, משפחת "ששון", עתיקה היא בישראל; מוצאה מספרד ומתיחסת לר' יוסף בן שלמה ן' שושן הנשיא.

אציליי בני ששון ה"רוטשילדים של ארצות המזרח" שנתכבדו במעלת "פרש" ובתוארי: "סיר", "הארי והשמש", "בארוניט", נבחרי הפרלמנט וכו' וכו' היו והנם נוצרי תורה ושומרי דת, בנים נאמנים לה' לעמו וארצו, ועיר קדשנו היא תמיד משאת רוחם ונפשם.

בכל פינה שאנו פונים מוצאים אנו פעולותיהם ומעשיהם הטובים לבנין הארץ וישובה על טהרת הקדש; שם "ששון" מתנוסס בכל מקומות הקדושים בירושלם, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, בתי תלמוד התורה והישיבות ובתי אבות בישראל לתורה ולתעודה. —

משפחת ששון הרוממה, חרבתה עשות חסד וצדקה בישראל ובארץ־ישראל; נדבותיהם המרובות לעניי אה"ק היו שולחים בני המשפחה הרוממה הזאת, מבומבי וכלכלתה, ברוח נדיבה, ע"י שלוחי כוללות הספרדים שהיו עוברים פעם לשלשת שנים בערי הודו; ורב היה צדקת פזרונם גם לשלוחי כוללות האשכנזים שעברו עליהם. —

באר חפרוה שרים

עוד בשנת תק"צ דאגו השרים לבית דוד ששון מבומבי לחפור באר מים על יד קבר "רחל אמנו" לכבוד קהל עדת ישראל הבאים לשפוך שיחם לפני ה' במקום הקדוש הזה.

בהשתדלות הר' היקר ר' אברהם משה חיים בצרבי ז"ל. יליד בצרה שעלה מבבל לא"י בשנת תק"צ.

בשנת תרי"ח נבנה בית הכנסת הראשון לבני כולל חב"ד בעיר העתיקה מנדבת השר דוד ששון ז"ל. ואבן מקיר מכרזת ואומרת:

שיר ושבח לאל גואל עלילה כי גבר עלינו חסדו על המלך מוכתר ביקר וגדולה דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו דובר אמת בלבבו ואהבת ה' בלבו בל היום ובל הלילה ה"ה השר והנפלא החכם השלם בבל מדות טובות לשם ולתהלה כה"ר **שיך דוד ששון צאלה** הי"ו אשר העיר ה' את לבבו השהור להזיל זהב מכיסו בעזן המלה ליקח המשכנתא שבעה"ק ירושלם ת"ו אשר בתוכה בית הכנסת המפוארה לעבודה ולתפלה ועזרת נשים וגם סמוך לה לשם בולל אשכנזים **חב"ד** הי"ו יעל השוב יזכר שמו ויתברך הוא ובנו הנאהבים והנעימים מכל כלי חמדה למען ירבו ימיהם ושנותיהם וירום קרנם מעלה מללה ואת צמה **דוד** יצמיח במהרה יהי אדוננו **המלך** דוד לעולם כיר"א נחקק ביום כ' לח' סיון שנת **תרי"ח** לפ"ק פעיה"ק ירושלם תוב"א.

ובשנת תרל"ט התנדב בנו השר אליהו דוד ששון. ברא כרעא דאבוה, לבנות "קומה שניה" שלא יצטרכו לעמוד צפופים, ויבן את הבית הקדוש הזה לזכר נשמת רעיתו המנוחה לאה בת פרחה אשר נגזרה מארץ החיים בדמי ימיה.—

וזו העתקת האבן הקבועה בבית הכנסת לזכרון עולם:

הסדי אזכיר תהלות ה' אשר זכנו ה' לבנות בית הכנסת חדשה וקרינו אותה **כנסת אליהו** ת"ו. מכסף קדשים אשר הוזיל מכיסו מעלת הגביר השר סי' **אליהו דוד ששון** הי"ו יעי"ת במבי לעי"נ המרוחמת אשתו הכ' והצנועה סי' לאה בת פרחה תנצב"ה. ע"י מעלת הח' הש' הר' בנימין הר' שלמה יחזקאל יהודה הי"ו. ובהשתדלות הרב מוה"ר שניאור זלמן הר' מנחם הי"ו לשם כוללנו **חב"ד** הי"ו. ועל הטוב יזכר שם המקדש ושם מעלת כבוד אחיו השר והמפואר סיר **עבדאלה** הי"ו ושם כבוד מעלת אחא הגבירים הי"ו וכל בני משפחתו ירום וגבה כוכב מערכתם ובטוב יבלו ימיהם ושנותיהם בנעימות עד כי יבא שילה כיר"א והיה זה חדש מנחם שנת תרע"ל לפרט יבא אליהו ויבשרנו א"ס. ונתחייבנו לעשות השכבה להמרוחמה סי' לאה הנ"ז בכל שבתות וי"ט ומי שבירך לסי' אליהו הי"ו וכבוד אחיו ומשפחתו הי"ו.

מודעה לכל מי שימכור או ימשכן הבית הכנסת הזה הקונה והמתמשכן הם בנח"ש. והשומע לנו ישכן בטח א"ס.

ויקח "יעקב" אבן

והאבן אשר שמתי מצבה יהיה בית אלקים.

נוסדה האבן הראשה מעל משקוף פתח בית הכנסת הגדול "בית יעקב" בחורבת ר"י החסיד:

לזכר עולם יהי' צדיק והאבן הזאת תהי' לעדה אשר הגביר המרומם צדיק וישר רודף צו"ח המנוח מוה"ר **יחזקאל ראובן** זצ"ל מעיר בבל יע"א. נדב לבנות משכן לאביר יעקב הבית הכנסת הגדולה הזאת לשם כוק"ק אשכנזים פרושים הי"ו והנה בניו אחריו הגבירים היקרים הרב מוה' **מנשה** הי"ו והגב' **ששון** הי"ו שלחו את קדשי אביהם עד ערך **שלשת אלפים וארבע מאות אד"ז מאגר'** ויותר מחצי גוף הבנין נבנה מכסף הנדבה הזאת (מצוה הקבועה לדורות) והי' יחזקאל למופת רי"ת, ותהי' נצב"ה וזרעו לברכה יד ושם טוב בבית ובחומות ה' ויזכו לראות בבנין **אפריון** על מכון הר ציון בב"א.

שנת **הבית הזה יהי' עליון** לפ"ק (תרכ"ה)

משם רועה א ב ן „ישראל"

בביהכ"נ הגדול „תפארת ישראל" לעדת כולל וואהלין :

האבן הזאת תהיה לעדה

אשר כבוד מעלת הגביר המרומם צדקות אהב המנוח סי' **יחזקאל יאודה יעקב סלמון** מעתוק דוד אברהם זצוק"ל שנלב"ע ר"ח אייר תרכ"ג תנצב"ה התנדב בשנת התרה"ו לב"ע לבנין הביהכ"נ הגדול הזה משכן לאביר יעקב **תפארת ישראל** לשם כולל ק"ק אשכנזים חסידי וואהלין הי"ו סך **עשרת אלפים רופייא** והנה מע"כ בנו אהריו ה"ה הגביר המרומם רצ"ו סי' **ששון** הי"ו גם הוא התנדב לבנין מקדש מעט הזה סך **ארבעה אלפים רופייא** ע"י אחיו הרה"ג צדיק תמים המנוח מוה"ר שלמה זצוק"ל. וקבלנו עלינו לאמר השכבה למע"כ הגביר המנוח סי' מוהר"ר יחזקאל בן צלחה זצ"ל כל ימי שבתות וימים טובים וגם מי שברך למע"כ בניו הי"ו ולכל משפחתם הרוממה והנשאה הי"ו.

לזכר עולם יהי' צדיק בצדקתו וזרעו לברכה ירום ה' קרן כסא גדולתם ויגבה כוכב מערכתם ויזכו לראות בבנין כבוד הלבנון במהרה בימינו אמן.

שנת **הבית הזה יהיה עליון** לפ"ק (תרכ"ה).

בחצר **תלמוד תורה והתמחוי וגבול אלמנה לעדת הספרדים בירושלם :**

לזכרון לפני ה' תמיד

א) הבית הזה נבנה מסך אשר שלח השר והטפסר רצ"ו שמו נודע בשערים סי' סי' **ראובן ששון** יצ"ו אשר אור כבודו זורח בקמ"ר לונדון יע"א לעלוי נשמת מר אביו הלא הוא השר והטפסר נשיא ישראל רצ"ו כמו"ה סי' סי' **דוד ששון** זל"ה תנצב"ה.

לזכר עולם יהיה צדיק ה' שבט שנת **תרל"ה** לפ"ק.

ב) הבית הזה קדש לה' **לגבול אלמנה**

מקנת כספם מאת השרים האחים המבורכים סי' **יעקב אליהו דוד ששון** ואחיו השר סי' עזרא אליהו דוד ששון לעי"נ מר אביהם הצדיק ז"ל ומרת אמם הצדקת נ"ע ה"ה השר רצ"ו סי' אליהו דוד ששון ז"ל וגב' סי' לאה נ"ע יה"ר שיהיה להם לזכרון לפני ה' ותנצב"ה.

ישיבת „כנסת ישראל" נוסדה ונתקיימה ע"י בית „ששון" היו' לשם השר המנוח ר' יחזקאל ששון ז"ל מבומביי. הישיבה הזאת עלתה בתפארת לומדיה. וכמו כן ישיבת „חסד אל", הישיבה העתיקה בירושלם, שנוסדה בש' תרי"ג, בה יש אוצר ספרים גדול וחור' הספרדים מתפללים ולומדים שם שעורים שונים.

השר המנוח מר **סלימאן דוד ששון** ז"ל מעיר בומביי.

בעשירי לחדש אדר שני תרנ"ד נפטר השר הגדול הזה, צדיק וחסיד; יקר רוח וטהר לב, טוב ומטיב לרבים אוהב תורה ומצוה וחובב ציון וירושלם. לא הניח בהודו גביר נדיב ונאמן לעמו ולדתו כמוהו.

ויקונן עליו הרב הגאון רבי יעקב שאול אלישר זצ"ל ראשון לציון וסבא דמשפטים, ושמו רמוז בראשי הבתים:

שא קינה על נשיא ישראל

יהמה לבי הגה וצירים, בהגיעי את מגיד מיצרים, ואשא נהי בכי תמרורים:

הוי אדון! והוי הודו! פאר הזמן.

שר וגדול נפל בישראל, י"א באדר שמחה לישראל, נהפך לתוגה הוי אריאל:

הוי אדון! והוי הודו! נטע נעמן.

אוי נא לה אמ־ה עיר מהוללה, **בומבאי** היתה חושך ואפילה, תחיל ותזעק בקול יללה:

הוי אדון! והוי הודו! אב רחמן.

בכו תבכה קראו למקוננות, עניים יתומים ואלמנות, הו! הו! בכל חנצות לענות:

הוי אדון! והוי הודו! אב הרחמן.

רחק ממני המשיב נפשי, צעקה בקול מר חשך שמשי, אהה! נזרי ועטרת ראשי:

הוי אדוני אישי השר **סלימאן**.

כבודה בת מלך הצנועה, **הפרחה** הגפן כן מריעה, ועוליה ילו דמעה:

אנא פנה אבינו דועגו רועה הנאמן.

השרידים השרים וסגנים, אחיו היקרים ענו כתנים, וכל בית **דוד** עורדו קינים:

אוי אחינו בשרנו איה נטמן.

חזק רחשי וחגיון, המנחם לאבלי ציון. יללם נחומים לידידי עליון, ובנה לך בית נאמן.

ואצילי בני "יהודא" בירושלם פרסמו אז "מספד מר" ו"קינה" מיוחדה ומצוינה בסגנון המשורר ה' לוי

א) **מספד מר**

על שמועה נוראה כי באה ויסם כל לב ורפו כל ידים, כי נפטר ויאסף אל אבותיו, הגביר המרומם הנעלה השר האדיר **סלימאן דוד ששון** זלה"ה, בעיר בומבייי ביום י' 10 אדר שני דנא.

השר המרומם הזה היה אחד מבני נשיא ישראל, ראש גולת אריאל, הנודע בכל קצוי ארץ בצדקותיו ובחסדיו לכל בני עמו. השר המנוח **דוד ששון** זלה"ה, ונולד בבומביי ביום כ"ב 22 אקטאבר שנת 1841, בימי נעוריו הלך לארץ כינא ושם בלה מיטב שנותיו בשנגהאיי ובהונגקונג ויקח חלק גדול בחיי המסחר והחברה בערים הזן, בהיותו בן ארבע ושלשים שנה שב לארץ הודו ובשנה אחרי כן נשא לו לאשה את הגברת העדינה הנכבדה מ' פרחה מב"ת בת הגביר המרומם ירא אלקים וצדיק תמים בכל דרכיו כה"ר יחזקאל יהושע אברהם הי"ו, והיא בת בתו של השר והטפסר, נשיא ישראל סיר אלבערט (עבדאללה) ששון הי"ו, ויהי לראש ומנהל הבית הגדול בית דוד ששון וחבריו בבומביי. השר המנוח הזה היה תמיד בכל דרכיו כאבותיו, ועושה חסד וברכה להטיב לכל דורשיו, העצומים, בסבר בנים יפות קבל כל איש מר ומצוק, וחבה יתירה הראה להם כידיד ורע, בחסידותו היה למופת, ועל יד ביתו אשר על גבעת מלאבאר בית כנסת מפואר אשר התפלל בו תמיד. המנוח היה חבר למועצת המשפטים בבומביי ולמשך זמן היה בועד בית מועצת המסחר ושנים רבות תכופות היה נבחר לסוכן החוף ומנהל הבאנק של בומביי ויהי לנשיא חברת אגודת אחים בסניף אשר בבומביי. מעודו היה איש מנוחה וטוב מאד, ומכל מנעמי החיים ותענוגיהם, בחר לשבת בבית ולהתרועע בחברת בני משפחתו הנעימים; נגת ביתו הגבירה פרחה תחי' ובנה היקר דוד ששון הי"ו ובנותיו רחל ומזל טוב מב"ת. ויהי שמו לתהלה ולתפארת בפי כל בני עדתו.

לא רק לעירו ולעדתו אבדה האבדה הגדולה הזאת כי"א לעם ישראל כולו, כי מי כמונו יודע את כל החסדים ואת כל הטוב אשר אהב לעשות תמיד, וגם בירושלם עיר קדשנו לו יד ושם בצדקותיו וחסדיו הרבים ובאמרנו לנחם את נות ביתו הגבירה תי' ואת בניו הי"ו את בית אחיו הגבירים האדירים שרי ישראל בית דוד ששון בלונדון ובערים האחרות, מה נאמר ומה נדבר ואבלנו ותוגת נפשנו גדלו גם הם, רק אחת נחמתנו בעניינו ובצערנו בשימנו אל לב כי לא איש מורם מעם כזה ימות, רק מאתנו נפרד, אבל מעשיו הטובים וצדקותיו ילוהו עד לפני כסיה אשר עלתה

פשו אליו, רק גופו גוע ויאסף אבל זכרו עודנו חי, חי הנהו עלי אדמות, חי הוא וחרות על לוח לבות ישראל אשר נהנו מחסדיו ואשר שמעו תמיד את שמעו הטוב, שמו וזכרו חיים, ויהיו כל היטים אשר בית דוד ששון הרם והנשא עומד וקיים ונכון להשביע נפש רעבה ולהרוות נפש שוקקה וידם פתוחה להיטיב ולעזור לכל נענה ונדכא, בזאת נתנחם ובזאת ננחם את כל המתאבלים עליו. וה' השוכן בציון יאמץ לבם וימחה דמעה מעל כל פנים וינחמם בתוך שאר אבלי ציון וירושלם ויזכם לראות בנחמתה אמן. הכ"ד החותמים בשבר רוח ובלב נכאב :

בנימין חר"ש יחזקאל לבית יהודה — שרח בת המרוחם ש"י יהודה.
יעקב בן שמעון חר"ש יהודה. — אליהו בן פרח חר"ש יהודה.

ב) קינה

יקוננוה בני ישראל לפטירת השר המרומם והנעלה איש החסד ורב צדקות השר המנוח **סלימאן דוד ששון** זצ"ל (מקינות הלוי בשנויים).

אַל טל עליכם שדי הודו לעולם, ורב — לכם בדמעה כמי דימון שעיריה
קינים והגה והי הו הו ואוי ואבוי — מבית יהודה ממררת אמריה
הה לוים לי מ א ן ! למי זה אחריך תהי — משרת הדרך ומצנפת פאריה ?
אל מי ינוסון מעט הצאן וגלות יהו—דה בלתך ? ובי יהיה רועה עדריה?
יאמרו : "כבר נעלמה ממך תמונת נביר" — לא ידעו כי בעין הלב אשוריה
נדרה אדמה אסוף שמש בחיקה ועת — נאסף סלימאן הלא קמו נדריה
בכו גבירים לאוסף את פארה, וכן — בכו עניים למתיר את אסיריה
גופת סלימאן מכבוד שלומות בצד — קתו אשר שלחה עד ים קציריה
תישן ותשכן בעפר אך לעולם שמו — הדש בפי כל, והוא הגיון גבירה
ובעת עטוף בן בחיק אמו ללחם תהז — כיר שם שלמה ותסעד לב צעיריה
הקל ינחם נות ביתו, יתומיו לא — מץ את לבבם ולבנות גדריה
ופני חסדיו יגלה על סלימאן ועל — נפש אבליו לרפאות את שבריה
נוה ישו לו בראש ישרי אדמה וב — ית נאמן יעשה לו עם נבריה
שמש צדקה תהי זורחה בפניו לעו — למים וישכן עדי עד בחצריה
ושמר חסידים ישלם לו כהסדו וג — נת העדנים תביאהו שעריה
חסד אלקים כאב מבית ששון ושלום — נפש סלימאן שלח מכל עבריה
יום מת "גביר העשירי הוא בחו' אדר" — תרנ"ד ספורים עלי אלפי ספוריה.

זכרון

לחובבים הראשונים

וטובי עסקני הצבור בירושלם

לתקופת מאת השנה

לבסוס הישוב האחרון של עדת האשכנזים בירושלם

—חוברת יז—

מאת

פנחס בן צבי גראיבסקי

ירושלם — תרפ"ח

דפוס הר"ש ציקרמן ירושלם.

מקדש לזכרון אחד מיקירי ירושלם, מילידיה נכבדיה ועסקניה,
בונה חרבות ציון וירושלם; רב הפעל"ים ורב החסד.
הר"ר **משה יצחק** ב"ר יהודא ליב **גולדשמיט** ז"ל.

זכרה ירושלם את אחד מטובי בניה—בוניה, שהצטיין בפעולותיו החשובות לטובת הכלל והפרט: החל בעיר העתיקה בבנייניה ומוסדותיה הצבוריים וגמור בבנין העיר החדשה; הוא התעסק באמונה ובחריצות בבנין שכונת „בתי מחסה" על הר ציון ובבנין בית החולים „שערי צדק". ואבן מקיר מכרזת ואומרת: הגדלת עשה!

הר' משה יצחק גולדשמיט ז"ל, כשמו כן הוא: „נפח־זהב", כי הוא היה ניפח נשמת חיים בכל המפעלים והבנינים הנהדרים שהודות למסירותו הגדולה לצרכים העממיים והשהדלותו בהם נתעלו למדרגתם הצבורית הגבוהה הנוכחית.

יליד ירושלם היה. מגזע ישרים מאמשטרדם אשר עלו מלפני כתשעים שנה לאה"ק, על ברכי התורה גודל, ויהי ממבחרי בניה ומטובי פועליה הדבקים במדת קונם להיות „פועלי אמת שפעולתם אמת".

עד שנת העשרים למד בישיבה ואחר כן יצא למסחר וישא ויתן באמונה, ויהי שמו הסדר והמשטר, צדק ואמון רוח.

בשנת תר"ל הופקד מאת הפקידים והאמרכלים באמשטרדם לפקידם בירושלם ועריה. וכל עניניהם נכנסו ויצאו על ידו בדייקנות נמרצה וימלא את תפקידו באמונה וברחמים גם יחד.—

והרב הצדיק ר' עזריאל הילדסהיימר ז"ל הפקידו לראש ועד המקומי על בנין „בתי מחסה" על ידו נבנו כמעט כל אותם הבתים אשר ישיתו פאר וכבוד לירושלם.

הוא היה גם רוח החיה בועד בנין בית החולים שערי צדק, הוא קנה את המגרש ויעש לו גדר, חפר ובנה בורותיו, וגם בראשית ימי הבנין עמל ויגע רבות למאד, לפעמים גם במסירות נפש.—

לבו היה מסור בשנותיו האחרונות גם אל דבר נשגב ונחוץ מאד לירושלם ביטים ההם והוא: מקוה כשרה טהורה ונקיה, לרוח העת החיה, הוא עמל ויגע להטות לב נדיבים לשום לב למלא את החסרון הזה אשר היה חסר או בירושלם, וצור מכשול היה, אם מעט ואם הרבה לטהרתו של ישראל; עמלו לא נשאר מעל, דבריו עשו פרי, הכסף שהיה דרוש לדבר הגדול הזה נאסף, וחבל שלא זכה האיש מורם מעם הזה לגמור בעצמו את המצוה אשר החל לעשות.—

חשיך בנים היה והנחיל לו במפעליו הישרים ובמעשיו הטובים, יד ושם טוב מבנים ומבנות, שם עולם אשר לא יכרת. נלב"ע י' סיון תר"ס.

נכונים מאד דברי החכם הנעלה הרי"ד פרומקין ז"ל בהספדו עליו איש כזה בצביונו ובתכונותיו, בכשרונו הנעלה ובחפצו האדיר, בפעולתו הנאמנה ובשקידתו עליה, לא הניח כמוהו בירושלם.—

וזה נוסח המצבה:

נכו בבה להולך איש אמונים בר לבב גזבר נאמן רב פעלים שומר מצוה קובע עתים לתורה מו"ה **משה יצחק** בר' יהודא ליב ז"ל גאלדשמיט השתדלותו הנמרצה בהקמת **בתי מחסה ובירת־ החולים החדש** ושקידתו הנפלאה בכח משחיו על הקנת מאות מת"ח אלמנות ויתומים וחסדיו הרבים בגופו וממונו יהיו לו לזכר עולם נלב"ע בעשירי בסיון שנת חן להלדתו בשנה אתה ס'ת'ר' לי.

עבודתו הצבורית ירושה „אביו" לו, ונוסח מצבתו יוכיח:

פה כפין איש צדיק וישר, יקר ערך ושפל ברך, אהוב ונחמד מהיר צדק וגדל חסד ירא והרד לדבר ה', עסק בצרכי ציבור באמונה מו"ה יהידא ליב בטו"ה יעקב יוסף ז"ל מאמשטרדם

נלב"ע יום א' כ"ח אייר ש' תרכ"ב לפ"ק **ת'נ'צ'ב'ה'**

אברהם יצחק הכהן קוק
הרב הראשי לארץ ישראל
האב"ד
בעיה"ק ירושלם תיבנ"א

A. I. KOOK
Chif Rabbi
of the Holy Lad
Jerusalem

ב"ה. יום י"ג לחדש ט"ח תרפ"ה.

כ' הרה"ח סופר ומזכיר נשכחות

מר פנחס גרייבסקי נ"י

יקבל בזה כבודו, את הבעת תודתי על מחברותיו היקרות „החובבים הראשונים". אשר הואיל לכבדני בהן ואני מברך בזה את כבודו, שימשיך לאורך ימים טובים בהצלחה, את מפעלו, להציב יד ושם לכל אלה אשר פעלו טוב בבנין ארץ חמדתנו, וידע דור אחרון כי יד ד' עלינו לטובה, ומדור דורים קמו לנו אנשי סגולה, אשר בכל שעת הבושר להקים יהד וגדר לישראל על אדמת קדשו, נמסרו לעבודתם בכל לב ונפש, וחפץ ד' בידם הצליח.

מיקיר מפעלו, ומכבדו, החותם בתודה וברכה נאמנה

אברהם יצחק הכהן קוק

הגאון הגדול

בעל „זית רענן" „ותפארת ירושלם"

תרי"ו – תרכ"ה

כמו ה„כונים" הראשונים כן גם ה„גאונים" באותה התקופה, תקופה הרת הישוב בקדש, שניהם יחד הרימו את ירושלם מעפר שפלותה; הסירו את צעיף אלמנותה מעליה וילבישוה מחלצות עד כי היתה לגאון ולתפארת בחצניותה ובפנימיותה, בחטריותה וברוחניותה.

ומציון תצא תורה!

בשנת תרי"ו האיר פני המזרח מאורו של יהודא, הרב הגאון הגדול **רבי משה יהודא ליב** זצ"ל, הגאב"ד דקוטנא בעל „זית רענן" ו„תפארת ירושלם".

הגאון החובב חזון, פאר הדור, החריף בעומקה של הלכה, שאף תמיד לחצרות הקדש, ירושלם משאת רוחו ונפשו. ועוד בהיותו בחוץ לארץ מכהן פאר בקהלות הק': קוואהל, דאנרי, לאסק וקוטנא השתדל בכל אפשרותו לחזק את הישוב בקדש, ולעת זקנתו נטע אהל תורתו וישיבתו בארצות החיים בירושלם, ואור תורתו האיר אור־כפלים בעיר הק' ירושלם, ויחבר את חלק השני מספרו „זית רענן" הכולל הרבה שמעתתא, ושו"ת בד' חלקי שו"ע וחדושי הגדה. וספר „תפארת ירושלם" על כל שתא סדרי משנה, בו יתרץ בעמק פלפולו כל המקומות אשר הניח הגאון הגדול רבי עקיבא איגר זצ"ל ב„צריך עיון". וכמו חכמי אה"ק כן גם רבני הגולה שמחו בו כעל מקיש.

לבד גאוני גדולי ירושלם צלחו לקראתו חבל ת"ח מבני ציון חוקרים בחורים, אברכים מופלגי תורה וישחר להם גם הוא מאמרי פיו המפיק מרגליות. רבו ספסלי בבי מדרשא, רבים באו לשמוע לקחו הטוב והקים דור דעה בתורה וביראה, ויחד עם הגאון רבי שמואל סל נט זצ"ל היה נותן להם שעורים, ויהי הגרש"ם דורש בבקר בבית המדרש „שער ציון" והגרמי"ל אחר הצהרים, לבד שעוריו בביתו, ויהי גם חבר

פעיל בהת"ת של החורבה, שלובי זרוע הלכו שני המאורות הגדולים בדרך העולה בית אל להגדיל תורה ולהאדירה; שניהם יחד שקדו על תקנית העיר והרחבת הישוב בקדש.

אשרי הדור שלו ככה!

ביטי זקנתו לא כהתה עינו ולא נחלש זכרונו; רעה את צאן קדשי, עד יומו האחרון: ג' שבט תרכ"ה, שבו ביום נתבקש בישיבה של מעלה בהיותו בן ע"א שנה.

וזה נוסח מצבתו:

פ"ס

הרב הגאון הגדול

הצדיק המפורסם בקצוי תבל ומנעוריו ועד זקנתו נטה שכמו לסבול עול תורה ועבודה, ויחדו היו הואמים **משה** זכה וזיכה את הרבים ויהודה גבר באחיו הרביץ תורה העמיד תלמידים הרבה מורי הוראות לישראל מוהר"ר **משה יהודא ליב** זצ"ל בהרבני מו"ה בנימין בינוש זצ"ל מילידי ק"ק לינשיטץ בפולין המרינה

בעה"ס **„זית רענן"** **„ותפארת ירושלים"**

נלש"ט יום ב' ג' לחודש שבט ש' תרכ"ה תנצב"ה

אגדה מעטרת את הוד קדושתו, ומספרת: כשנסתלק הרה"ג רבי ישעיה ברדקי זצ"ל, הספידהו בראשונה הגאון בעל „זית רענן" ואחריו הגאון בקאליש רבי מאיר אוירבך זצ"ל בעל „אמרי בינה", פתאם התעורר הגאון מקוטנא, קם מכסאו ויתחיל שוב פעם להספידו ביותר התלהבות ובקול חוצב. הרבר היה לפלא בין אלפי המשתתפים בלויה וישתוממו עליו מאד, וכששאלוהו אחיכ על פשר דבר ענה ואמר כי ראה „עמודא דנורא"...

פרי הארץ לגאון ולתפארת.

האחד והמיוחד מתלמידיו המובהקים שבו ישראל וארץ ישראל התפאר, היה הרב הגאון הצדיק, חסידא קדישא ופרישא רבי **יהושע צבי מיכל** זצ"ל, שההנהג כל ימיו בחסידות, בקדושה ובטהרה, בצניעות, בענוה בתורת אמת לשמר, ובעבודת ה' באמת ובתמים; ה"חלש בגופו" היה "גבור" בעבודת ה', בקנין התורה, הכתב והקבלה. הנגלה והנסתר, ובכל המדות הטובות. בשקידה ובמסירות נפש עלה מעלה כאחד מן הראשונים. נבואתו של רבו נתקיימה בו ויהי: לגאון ציון ותפארת לארץ הצבי".

הגאון בעל "זית רענן" מצא בו כלי מחזיק ברכה; לבו ראה כי הפרח הזה יפרח ויצץ כשושנה ויקחהו תחת צל כנפי תורתו ויריק עליו משפע גאון תורתו וילמדהו את דרך העיון הישר בעמקי הסוגיות ודרך הבאור לכל פרט, עפ"י יסידות נאמנים מדברי הראשונים ז"ל, וילמד אתו עד עלות נשמת הגאון ז"ל השמימה.

וכל כך התחשב אתו עד כי הוא מזכיר את קושיותיו בספרו זית רענן ח"ב, חלק חו"מ, סימני: מ"ה נ"ג ס"ז פ"ד ובעלוי"ו לסי' ס"ה אות ד'.

כל מפעלות צדיק יסוד עולם הזה, עלילותיו ופרשת גדולתו בתורה ובעבודה הלא הם כתובים באר היטב בספר "צבי לצדיק" (ירושלם תרס"ז) לתלמידו המובהק הרב הגאון כמוה"ר יעקב משה חרל"פ הי"ו.

* *
*

משפחת "חרל"פ" עתיקה היא בירושלם, משובצת בפנינים יקרות— כל בניה למודי ה' גדולי התורה ויראה ובעלי נמ"ח; בעלי לב־עברי שהקדישו כל רגעי חייהם לטובת ירושלם וכל קדשיה, מפעליה ומוסדיה. עוד נשוב לדבר בה.—

שנה אחרי באו אל הקדש הגאון בעל „זית רענן", זרח בקדש אור לישרים מאורו של הרב הגאון הגדול, צדיק וחסיד מוה"ר **שמעון הזרחי** זצ"ל הגאב"ד דטאוריג, פקידי הכוללות אשר בווילנא, שהיו אז ראשי כל בני ליטא בירושלם, העירו את המתונים להתחשב בגאון הזה אשר גדול שמו בכל ארץ ליטא, ויאספהו הגאון רבי שמואל סלאנט זצ"ל על משך ירחים אחדים אל ביתו, בחדר אחד משני חדריו „כמשך ירחים אלה התאמץ הגאון האורח הזה למצוא לו דירה קטנה איזה שתהי' ובלבד שתהי' בחצר החורבה, מקום התורה והתפלה, ולא מצא, כי הבתים שלא היו חדרים בהת"ת היו מתושכנים לבעלי החובות, ויהי אנוס לשכור לו דירה מחוץ לחצר החורבה". (קורות הצר רבנו יהודא החסיד זי"ע ובית הת"ת דהשב"ר הכללי וישיבת עץ חיים הגדולה" להרה"ג הרי"ם טוקאצינסקי נ"י). במשך ירחים האחדים שהתגורר בחצר החורבה נוכח לדעת הכונת לומדי התורה בירושלם, יקרת מפעלי התשב"ר והישיבה גם יחד. ויחד עם זה עניותם ודלותם, דחקם ולחצם, ויהי להם לעזר בחומר וברוח, על ידו והשפעתו הגדולה נפדו הבתים מבעלי החובות ובתים חדשים נתוספו ונבנו להת"ת. ויהי מסיר בכל רגשי לבו ונפשו להחזקת הישוב הק' והרמת קרן התורה בירושלם; הרבה פעל והרבה עשה למפעלי התשב"ר והישיבה בחורבה ר"י החסיד.

מעשה אבות ירשו בנים: ישיבת „פרי יצחק" (סניף לישיבת עץ חיים בחורבת ר"י החסיד) היא נדבת מר חתנו הר' יצחק אייזיק רבינוביץ מטעלז,—עיין ספר „אבני זכרון" צד 27.—ונכדו הרב הגאון כמוה"ר ארי' ליב ראשקים זצ"ל (אחיו של החכם הסיפר מר שפ"ר ז"ל) היה ר"מ ומנהל בישיבה הזאה.

אחד מתלמידיו המובהקים ר' יחיאל בריל ז"ל מביע את הגית לבו ונפשו ב„יומן" שלו: י"ב אלול תר"כ: „אלי לי! האמר ציון, אויה נא לי: האמר ירושלם, יחדיו הלוך הלכנה ובכה כי בא השמש ביום ט' אלול תר"כ: החשך כסה הר ציון, עלטה עטפה הר הקדש ירושלם, הררי אל רעשו, אדמת ה' ההפיצה בעת עליונים ערכו מערכה טול החתונים על

נפש צדיק הרב הגאון החכם ושלם בכל, זכרו לנצח יבורך הר״ר שמעון זרחי אב״ד מטאווריג ויאקובשטדאט ברוסיא המדינה, אהה! אהה! עליונים נצחו את התחתונים ונפש צדיק הועלתה אל שוכן מעונם—

מה אגידה ואספרה, את יקר צרקת האיש הזה נ״ע? כי מי לא ידע יקרתו גם עד אפסי ארץ שמו הטוב נתן ריח.

כבוד גדול נעשה לו פה עה״ק גם בחייו וגדול יתר מאד במותו — כי נראתה אשר נפשו הריסה פעמיה לשוב אל מעונה. הנה כל תלמידי השב״ר ומלמדיהם למדו קול גדול ולא יספו עד כי נשמתו יצאה בקדושה וכל הלילה הזה אמרו תהלים סביבו קהל גדול והוספד בבהמ״ד הגדול מנחם ציון, עד חצית היום — גם אבני קדש בכו לקול מספד תמרורים אשר הספידוהו הרב הגאון הגדול הישיש כמוהר״ר משה יהודא אב״ד מקומנא נ״י והרב הגאון הצדיק כמוהר״ר ישעי׳ ברדקי נ״י ויקונן עליו ישעי׳ ״אדם כי ימות באהל — איזה אדם כי מת באהלו של תורה, זה הוא הרב הגאון הצדיק הר״ר שמעון נ״ע״—כי בעודו חי בינינו אזר חלציו ויסר ישיבות תשב״ר בכוללת פרושים ומאה תלמידים ילמדו כמו ועשרה מלמדים ממקרי מקרא עד לומדי גפ״ת והוא הגדיל תורה פה עה״ק. ומאהבתו את הישיבות אמר כי כלתה נפשו לשוב אל מעונה בתוך הישיבות וכן הי׳, כי ארבעה ימים טרם נסרד מאתנו צוה להביאו להישיבה הנדולה של השב״ר ושם נאסף אל עמיו גם את אשר הי׳ לו מקניניו צוה לבנות בתים להשב״ר ללמדם תורה בם—. מחורבת רבינו יהודא חסיד — כי שם מת—עד השער הנקרא ״שער ציון״ הי׳ מלא אנשים וכל עם ה׳ גם אשכנזים גם ספרדים בכו ככה רב. ככבוד הזה לא נעשה בעה״ק ירושלם לנפש מת זה ימים רבים—זאת חלקת עבדי ד׳ הנאמנים פה עה״ק אשר ידם רב למו להגדיל תורה בקדש כן בחו״ל—לא כן הרשעים אשר אין די למו אשמת נפשם כי גם חפצם להחטיא הרבים וכן שלמים, המה לא ינחלו כבוד פה עה״ק גם בחייהם ואף כי קבירת חמור יסחבו, יכרת ה׳ לשון מדברת גדולות ״וינחם ה׳ את ציון ואת אבילי ירושלם״.

הגאון החובב והמנהיג הגדול המאיר לארץ ולדרים

רבי מאיר אויערבאך זצ"ל

רב ואב"ד של עדת האשכנזים בירושלם

תר"כ — תרל"ח.

בשנת ה"כתר" הכתרה ירושלם בכתרו של רבי **מאיר** שהיה **מאור** עינים ליושבי ירושלים.

גאוני גדולי ירושלם בעת ההיא, בידעם את גדלו ותכונת נפשו שמחו לקראתו, ויחד עם ראשי העדה ונכבדיה מנוהו לשרת בקדש בתור רב וראש עדת האשכנזים בירושלם.

הגאון הגדול, החכם והפקח המצוין רבי שמואל סלאנט זצ"ל (שהיה לפני ביאו וגם אחרי פטירתו מנהיגה של העדה האשכנזית) מסר לו גם משרתו "משרת הראב"ד" ויהיו שניהם כאחד קברניטי העדה ומנהיגי ירושלם באהבה ואחוה שלום ואמת. —

ח"י שנה נשא במשא הקדש וכל קדשי ירושלם: תורה עבודה וגמ"ח; הרמת קרן הישוב העירוני והחקלאי.

הוא חיה רב, דבר ומנהיג בחסד עליון. בימיו קבלה ירושלם פנים של צורה וכבוד; בימיו התקיימה ירושלם במעמד מסודר ויפה, כלפי פנים וכלפי חוץ; בימיו בא שלום ואחדות לא רק בין האשכנזים עצמם ב"ועד כללי" אחד, כי אם גם בין האשכנזים והספרדים וכל ה"סכסוכים" המרים והקשים שנמשכו עשרות שנים באו לידי גמר ופשר טוב. — ושם "הרב מקאליש" נשאר נערץ ונקדש בשתי העדות עד היום הזה.

בנין הארץ וישוב החקלאי היה משאת רוחו ונפשו; עבודת האדמה וגאולת הארץ—שאיפתו בארצות החיים, ויחזק, ויתמיך בידי אלה, שעבדו בזה, ויאמץ את רוחם ויברכם: "האל הטוב יגמור בעדכם לטובה... ותהיו לנס ולעינים לכל אחבי"י אשר לאל ידם לעשות חיל בעבודת אדמת הקדש וגאולה תתנו לארץ, ואתערותא דלתתא יתעורר לעומתכם הבטחת הקב"ה: "והארץ אזכור". (אחד ממכתביו לח' ישוב ארה"ק בשנת תרי"ז).

הוא היה רב הפעלים ורב החסד מיוחד במינו, משתדף בכל דבר טוב ומועיל; דאג לכלל ולפרט. ידע בצערם של ת"ח, של עניים—צניעים

אלמנות ויתומים, כושלים ונמוגי לב, ויהי להם כאב רחמן, כמלאך מושיע לא רק בדברים כי אם בנדבת כספו. נוסף על יקרת רוחו ועדינת נפשו היה עשיר, תורה וגדולה במקום אחד; לא נהנה מכסף רבנותו ויהנו עניים, בני תורה וטלאבה, אלמנות ויתומים. בעזר־חולים והכנסת־כלה — היתה תמיד נדבתו הראשונה.

גאון הכביר הזה, ענק הרוח היה יפה ונהדר גם בחצניותו: גבה קומה, בעל הדרת פנים, עינים יפות ומאירות, קולו כקול ארי, וינועו אמות הסיפים בעמדו על הבמה בכל הדר גאוניותו ויפיו, תואר פני מלך, מלכי רבנן.

המטשלה המקומית, הקונסולים השונים ביחוד הקונסול הרוסי, כבדוהו והוקירוהו. נערץ ונקדש היה גם בחצרות מלכים, קיסר רוסיה שלח לו פעם „מכתב תודה" בעצם כתבידו — בצרוף אלף רו"כ — בעד התפלה שנערכה על ידו במנין מיוחד לשלום בנו „יורש העצר", באותה שעה שהגיעה הטלגרמה מירושלם מן הרב. „בבטחון גמור" שיוטב לו וישוב לבריאותו, שב ויחי. —

המכתב של הקיסר עם אלף הרו"כ בעד עניי ירושלם הובאו להרב בביתו ע"י הקונסול הרוסי, ויכרע ברך לפני הוד רומטות קדושתו במסרו לו את המכתב של הקיסר, כתוב כולו בעצם כתב ידו, בכל כך הבעת תודה והכנעה רבה.

גם המה נושאי הכתרים, האמינו בירושלם וכל קדושיה, בצר להם פנו אל דאשי הרבנים בירושלם להעתיר בעדם.

כן היה עם המלך אסטריה שפנה אל הרב הגאון הצדיק ר' ישעיה ברדקי זצ"ל שיעתיר בעדו אצל כותל המערבי (עיין זכרון לחובבים הראשונים חוברת א. צד 3.)

אמרת מלכים היא תמיד: „העתירו בערי"!

הגניזה בירושלם עשירה היא בעובדות ובמקרים כאלה.

עוד יש ויש לדבר ולספר על גאון הרוח הזה, רב הפעלים ורב להושיע, שהגדיל עשות בהרמת קרן העדה האשכנזית בפרט והפרחת הישוב העירוני והחקלאי בעיר וארץ הקדש בכלל, ועוד חזון למועד

לשוב ולדבר בפרק החשוב הזה. באר היטב כתוב הדור הוא בידי הר"א רבלין. כ"דביר" תר"פ: יחוסו, תכונתו, גאונותו וצדקתו, חבוריו וכתביו, וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשח גדולת מעשיו עד יום הסתלקותו ה' אייר תרל"ח.—

וזה נוסח מצבתו:

נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו

ירושלם בכה תבכה ועיר ציון דמוע תדמע ועדת הקודש נאנחה כי אבדה כלי חמדתה שר התורה ארי שבחבורה הגאון הגדול הצדיק מאור הגולה שלשלת היוחסין אשכול הכופר מוהר"ר **מאיר** בהגאון מ' יצחק **אויערבאך** זצוק"ל בעהמ"ח ספרי אמרי בינה חלק ראשון ושני.

רועה נאמן היה לעדת ה' צאן קדשים ונאסף אל עמו ביום ד' ה' לחודש אייר ש' תרל"ח לפ"ק ת'נ'צ'ב'ה'.

הרבנית מקוליש:

מ' הענריל בת הגאון כמוה"ר מנחם אויערבאך זצ"ל אבר"ק אסטראווע בהגאון כמוה"ר חיים זצ"ל בעהמ"ס "דברי משפט" היתה אשתו השניה שבאה אתו ירושלימה והיא, לדאבון, **לא באה למבורת ישראל**, נאבדה נעלמה ואיננה!

המאורע הזה הרעיש אז את העיר כולה. זה היה בשנת תרט"ב: ביום ח' תשרי, יום שלש עשרה מדות, הלכה בבקר בלוית שבנותיה להשתטח על קברי הצדיקים בבית מועד לכל חי, ותלכנה מקבר לקבר עד כי פנה יום. ובשובן העירה נוכחנו כי הרבנית לא שבה הביתה. הגיע הליל ואיננה, ותחרד כל העיר עליה, חפשוה בכל העיר וחוצה לה, במנזרים, במסגדים, בבורות ובמערות, וגם המטשלה השתדלה בכל אפשרותה, ימים רבים לא נחו ולא שקטו, השתמשו בכל האמצעים ובכל טיני תחבולות ולא עלתה בידם למצוא אותה. נעלמה ואיננה עד היום הזה.

יחידי סגולה מספרים כי, בבית־אל עשו ז"מבוונים" "שאלה חלום" ותהי התשובה: במופלא ממך אל תדרוש!

מלואים מ„גנזי ירושלם" :

ספר הזכרון של „משכנות ישראל" — שכונה השוכנת על גבעה נחמדה במערבה של ירושלים — מספר לנו, כי בשנת תרל"ז עלה בידי מנהלי השכונה להקים בשכונה זו ששה עשר בתים גדולים וטובים, ובתוכם בית המדרש הגדול „משכני עליון", המתנוסס עד היום הזה.

בית המדרש הזה חונך ברוב שמחה בחול המועד פסח תרל"ז, ומביתו של הרב ר' יוסף רבלין, עסקן החברה, ששם נתאספו הרבנים הגאונים מקהלות אשכנזים וחכמי הספרדים הובאו שלשה ספרי תורה לבית המדרש בשירים וזמירות ישראל: „מה ידידות משכנותיך", „רצית ד' ארצך" ועוד. הר"ר סלמן מספר לנו כי בשעת חדוה נגש הגביר הנכבד מר דוד גוטמן— אחד החברים לשכונה זו ומבחירי המשתדלים, „ליסר אבן פנת עבודת האדמה על הרי ישראל" — ויברך את ראש הרבנים ר' מאיר אויערבאך בברכת „מזל טוב" בהדרת קודש, ויענהו הרב: יתן ד' ונזכה לברך איש את רעהו בברכה הזאת במהרה בחנוכת בית הראשון אשר נדרתי בעזרת השם לבנות מכספי בקוניה הראשונה אשר יזכני ד' לכונן על הר קדשנו מיושבת מאחינו בני ישראל יראי ה' ותופשי התורה, וכל קהל הנוכחי ענה אמן".

אמרתו של הרמ"א זצ"ל היתה תמיד: אתן ויתנו אחרים. הוא היה תמיד ראש הנותנים וראש המשתתפים בכל דבר. בכל ענין צבורי של הרחבת הישוב והתפתחותו היה מן הראשונים בנדבותיו הפרטיות ויהי תמיד ה„חבר הראשון" בכל שכונה, בכל פרוור ובכל קנין שדה וכרם, וכמו כן הרוח החיה ברעיון עבודת האדמה ובעבודת בנין הארץ. הוא קנה את החצר הגדולה הנקראת עד היום על שמו „חצר הרב מקוליש", שהיא בקצה רחוב היהודים בדרום. הוא גם היה הראשון שקנה מן הנכרים את המגרש הגדול במרכז ירושלם החדשה ויטכרהו אח"כ לרבי דוד רייז, אשר בנה עליו עשרה בתים יפים בעד עניי עדת האשכנזים, לשבת בם שלש שנים חליפות חנם. ויקראם בשם „בית דוד". זוהי חצר גדולה ורחבת ידים המוקפת בארבע רוחותיה, וממעל לה בית הכנסת ולמטה בית טבילה נבנה בשנת תרל"ז.

ענין רב יש בצוואה אשר כתב בשנת תרל"ז, שנה לפני מותו. בתוך השאר הוא מצווה: „שאם נכדו, יורשו בירושלים, יצא לחוץ לארץ, יאבד זכותו בירושת הבית אשר לו במאה שערים".

גאון ההוראה וההנהגה

מרן הגאון הגדול, סבא דמשפטים, מרא קדישא דארעא קדישא

מוה"ר שמואל סלאנט זצ"ל

ת"ר — תרס"ט.

הגאון הזה „גאון ההוראה וההנהגה" אשר לשמו ולזכרו תאות נפש כל איש ישראל, היה אהוב ורצוי בעיני כל יושבי עירנו; נערץ ונקדש מכל הכתות והמפלגות השונות, ודבריו היו כדברי האורים גם אצל אחינו בכל תפוצות הגולה. —

מי לא יכרע ברך לפני זכרון הגאון הזה, גאון ציון ותפארת ישראל בארץ ישראל מתקיפת הרת הישוב בירושלם; תקיפה של שבעים שנה רבת־המאורעות ורבת הפעלים לתורה ולתעודה ולהרמת קרן הישוב בקדש?

לא בפרק אחד ולא בחוברת אחת אפשר לתאר ולספר ע"א הרב־המנחיג הזה במשך שבעים שנות־עבודתו בקדש. כדי להקיפו מכל צד צריכים להקדיש ס פ ר ש ל ם. ויש לנו לקוות כי נכדו ותלמידו הרה"ג הרי"מ טוקאצינסקי נ"י, בכל עסקניותו הגדולה במוסדות הצבורים־הרוחנים: „בתי תלמוד התורה וישיבת עץ חיים הכללית, בסניפיהם השונים, בעיר צניעה וחוצה לה, שהוא מסור להם בגופו ובנפשו, יקדיש בכ"ז עתו ועטו לזה. והוא היא המיבשר לזה. —

וכמעט שחבטיח לנו לגשת אל העבודה הקדושה הזאת, לתת לנו פרקים פרקים, ברצון גדול נפרסם הפרקים החשובים האלה בספרנו הגדול „זכרון לחובבים הראשונים", והיה דבר שמואל לכל ישראל!

וידע הדור הזה והבא אחריו תכונת רוחו ומהלך נפשו; קורותיו והליכותיו וכל ארחות חייו בכלל ובפרט, ודבקו במדותיו ולמדו ארחותיו ארחות־חיים בירושלם.

אם מסבות שונות, לא חובר ספר בזה עד עתה; *) אם עדיין לא יצאנו בזה ידי חובתנו בלפי פנים ובלפי חוץ. הבה נפרסמהו עתה. לש"

*) לכל דפרק החשוב מהרב ר' יעקב גילדמן נ"י בס„ספר הזכרון" (תרמ"ט) שהוא אבן פנה לספר שמואל הרמתי.

העשרים לפטירתו, חובה היא על כל אחד ואחד מאתנו להודיע ולפרסם עובדות ומעשים. והרבה הרבה יש ויש לספר על אישיותו ועל תקיפתו. זכרונות ורשומים מעטים:

נולד בעיר קטנה סמוכה לביאליסטוק ב' שבט תקע"ו. אביו הרה"ג ר' צבי ז"ל שימש בכתר הרבנית בערים שונות. עודנו נער רכש לו כבר שם עלוי, ונודע בכל ערי מחוז ליטא בשם ה„עלוי מקיידאן", ויהי לחתן לרב הגאון ר' שמעון מקיידאן ואחרי כן להרב הגאון ר' זונדל סלאנט זצ"ל.

לרגלי מחלתו מוכרח היה לנסוע לארצות החמות, ויבחר לו, רבי שמואל, את ארץ הקודש וישם פניו ירושלימה, והוא או כבן כ"ה שנה.

על דרכו בקונסטנטינופול התודע במקרה להשר ר' משה מונטיפיורי ז"ל. ההכרה הידידותית הזאת הביאה לו ולעיר הקודש טובה ותועלת גדולה לימים הבאים. על פי גאוני מחוז ליטא וגבאי ארץ ישראל בעיר וויליא, בעלי ה„דעה הראשית", על עניני ירושלם בעת ההיא, נתמנה מיד למו"צ ודיין לעדת האשכנזים, ורוח החיה בהנהגתה. לאחרי פטירתו של הרב הגאון רבי מאיר אויערבך ז"ל נתמנה לרב־ראשי, ובמשרתו זאת כהן עד יומו האחרון — כ"ט מנ"א תרמ"ט — בשנת השעים וארבע לימי חייו.

בשנת הר"ח נסע מטעם ה„כולל" לערי ליטא ופולין לחזק את בדקיו, הצליח בנסיעתו, והעמיד את הכולל על בסיס נכון וקיים. ו־התהטה בנסיעתו שנתים וחצי. בשנת תר"כ נעתר עוד הפעם לבקשת עדת ירושלים לנסוע לערי אשכנז „למען השג שווי זכיות עם הספרדים מכספ הנשלח משם ירושלימה", וגם הפעם הצליח בנסיעתו לטובת עדת האשכנזים, ויסר גם לונדונה להתראות עם ידידו ואוהבו השר מונטיפיורי בדבר עיר הקודש, וביחוד בדבר גמר בנין בית הכנסת הגדול בית יעקב והשר אך שמע דבר בואו, מהר לבקרהו במלונו, ור' שמואל בא אחרי־כן לביתו ונתקבל בזרועות פתוחות, והבטח הבטיח לו, כי לא ישכחהו עד עולם.

רבי שמואל סלנט היה חריף ובעל זכרון נפלא, מצוין בהוראה, ותמיד נטה להקל. אמרתו היתה תמיד: לקרב ולא לרחק. ויהי אהוב

ומכובד בעיני כל הכתות והמפלגות מהבא ומהתם, ויהי דבר שמואל לכל ישראל כדברי האירים, שכלו היה זך וחד וישר עד יומו האחרון.

בצוואתו שבתב כשנתים לפני מותו, צוה: „שלא יכניסו את גופו לביהכ"נ, שלא יספידוהו כלל, שלא יחרתו על מצבתו שום תוארים מלבד הרב שמואל (סלנטר) בן הרב ר' צבי ז"ל".

לבסוף כראי להוסיף: מושבו של ר' שמואל היה תמיד באחד הבתים אשר בחצר חורבת ר' יהודה החסיד, שהוא מרכז עדת האשבנזים ובל גדולי העולם היו מבקרים אותו ב„מעונו" זה, שהוא בית קטן, נמוך וצר, מחסר אור ואויר. כראי לבוא ולראות פעם את מעונו של הרב הראשי בירושלים מדור העבר שעודנו עומד וקיים עד היום הזה.

בנסת ישראל

מה שלא דאג בעדו, והסתפק בחדר צר, לעומת זה דאג והשתדל לבתי עניים בירושלם, ויהי הראשון שהעיר את הועד הכללי לעדת האשבנזים לקנית שדות ולבנות בתים.

עוד נשוב לפרסם מכתבו אל הועד הכללי: **עת לבנות** והשובתי של הועד: „**עת לבנות נדריך**", ומני הוקמה השכונה הגדולה היפה „בנסת ישראל" בירושלים החדשה.

לחג השמונים

כי כי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים

קהלא קדישא דירושלם מתעהדת לחוג את „חג השמונים“ של האדמו״ר, הגאון הצדיק פאר ה„יראים“ ותפארת ה„חרדים“ ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, לכל דבר טוב ומועיל בהומר וברוח

כקש״ת מוה״ר **יוסף חיים** בהר״ר שלמה **זוננפלד** שליט״א.

מאז עלה לאה״ק, בשנת תר״ג, עד היום הזה נשאר בהודו ותדרו: בצביונו, בשיטתו, בהליכתו בארצות החיים בירושלם, לא פשט צורה ולא לבש צורה וכל רוחות שבעולם לא זוהו אף זיז כל שהוא; הוא הוא רבי „יוסף חיים“ „בנעור ואיש מלחמה“ „בזקן ויושב בישיבה“.

יוסיף לו ה׳ שנות חיים, ויראה בטוב ירושלם.

* * *

נולד בשנת תר״ט בעיר וערבא, אונגרן, יהים בן י״ב שנה נכנס בישיבת „כתב סופר“ בפרעשבורג; קיים את התורה מעיני, מרחקות — חשאית; התמיד בלמודו גם אצל הגאון מהר״ם איש זצ״ל שסמך ידו עליו, ודרכו בקדש היה מאז לבלי להשתמש בתנא של רבנית רשמית *) מתמיד הוא בלמידיו בישעוריו השונים; בפעולותיו הנשגבות לגבי הכלל והפרט.

אלה שנכנסים אליו לפני ולפנים ושומעים לו, מבינים לו ונבנעים לדעותיו, להשקפיתיו ולמעשיו.

---

*) המשרה הזאת היתה תמיד הולטה. והעבדה מספרת: בשעה שהיתה „אותה האספה“ למלא מקום האדמו״ר מרן הגאון הגדול רבי שמואל סלאנט זצ״ל שעיד בחיים חיותו דרש לזה, וגשאו ונתנו באישיים הגדולים מהוג זה, אז אמר הגרשים לבעלי האספה כי הוא מצדו, היה בוחר ברבי חיים זוננפלד“ איש האשכלות שהכל בו.

זכרון לחובבים הראשונים

— חוברת יז —

האחים ה„צדיקים" לבית לעווי בירושלם

משפחת לעווי עתיקה היא בירושלם, יד ושם לה בתורה בעבודה וגמ"ח ובכל דבר טוב ומועיל; בישובה של העיר ובהתפתחותה, בחמריותה וברוחניותה. בזמנה עלתה כבוד התורה ולומדיה טעלה טעלה עד המדרגה היותר עליונה, ורבים נאותו לאורה. וענפיה: גדולי התורה והיראה מרביצי תורה ברבים, בעלי גמ"ח בגופם ובממונם, אנשי אמנה, עסקני הצבור ובוני הישוב בקדש.

* * *

המאורות הגדולים, הכוכבים המזהירים אספו נגהם, אינם, לקחו אותם אלקים! ובדור יתום זה — מי יתן לו תמורתם!

גולת הכותרת של המשפחה הזאת היו האחים ה„צדיקים" נאוני הרוח וקדושי עליון, זרע קדש מצבתם.

חמשה אחים היו, ואשרי יולדתם:

א) הגאון מ' זלמן ז"ל רב דזלאטשוב.

ב) הגאון מ' אשר לעמיל ז"ל רב דגאלין ואבר"צ פעיה"ק ת"ו.

ג) הגאון מ' נחום ז"ל רב דשאדעק.

ד) הגאון מ' יעקב ליב ז"ל רב דסלעשין ואבד"צ פעיה"ק ת"ו.

ה) האברך החריף מ' ישראל ז"ל.

כולם המה בני הרב הגאון מ' אברהם ז"ל, בן אחות הגאון מ' צבי ז"ל הרב דפיורדא שהיה התנא דבי נשיאה הגאון מ' רפאל הכהן ז"ל הרב דהמבורג.

לא נספר פה בארוכה תולדותיהם ופעולותיהם הנשגבות כי יקצר המצע מהשחרע, גם יחסר לנו החמר החשוב הדרוש לעבודה זאת, ויראים אנו שלא נטעיט בדמות, ולרגל מלאכתנו נעלה על ספר רק את „זכרונם" והיו דברינו מעטים.

אלה היודעים רב יותר מאתנו מתבקשים להודיענו בהערות ובמלואים, ברצון גרול נפרסם הכל בחוברות הבאות.

וכל המרבה לספר בתכונתם של צדיקים כמו אלה הרי זה משובח.— שלשה מהם עלו לאה"ק בשנת תר"ה ; כל אחד מהם שאף לקדושת הארץ ולחונן את עפרה.

ובאיתערותא של „חלום" הוציאו שאיפתם אל הפעל. לכל אחד ואחד מהם חלם חלום לעלות אל אה"ק, ובהזדמנם לפוגדק אחד לעלות אל האניה נתודעו איש אל אחיו ב„גם אני בחלומי". הרבה צרות ותלאות שונות סבלו בנסיעתם זו ; קרוב לשנה נעו ונדו באניות תורן עד שבאו לחוף יפו.

הראשון שבהם היה : הגאון הצדיק רבי **אשר לעמיל לעווי** זצ"ל שהאיר פני המזרה בגר מצוה ותורה אור ; הרביץ תורה ברבים והקים תלמידים מובהקים לתורה ולתעודה. למדות תרומיות ובנין הארץ.

בתור אב בית דין היה רגיל לשמוע הטענות מבעלי הדינים ביום שני ולא היה דן דינם עד יום חמשי. בשני הימים האלה לא נח ולא שקט חקר ודרש במקרים ובעובדות, ירד לעומקה של הלכה עד שהוציא דין אמת לאמתו, רוח קדושה ואצילות ישראל היו טרגישים בו ובסביבתו.— גם הישמעאלים היו חפצים להתדיין אצלו וייחלו למוצא שפתיו כאל מלקוש. הוא נטע בקרבם אהבת אדם, אמת ושלום, ולא העיזו עוד להרים יד ולדבר שקר. —

השני לו הגאון הצדיק **רבי נחום לעווי** זצ"ל.

עשרים שנה בערך זכתה ירושלם ליהנות מאור תורתו וצדקתו ויהי אור המאיר כאור שבעת הימים, אך פתאם עלה הכ"ר"ת (חחלירע בשנת התר"כ"ו) כרת ולא חמל מן ארזי חלבנון אדירי התורה עד

הנטיעות גפני כרם חמד אלקים. ועד שתילי הזיתים שהריקו שמן זך להאיר פני תבל בנר מצוה ותורה אור. ותהי צעקה גדולה:

„גם החסיד הקדוש מורינו ומאורינו רבי נחום איננו"!

בן חמשים וארבע שנים היה בפטירתו, ויקונן עליו אחד מתלמידיו המובהקים, החכם והסופר הגדול רבי יעקב ספיר הלוי ז"ל, ויצעק מנהמת לבו:

„פצעוני אחזוני, רעדה בעתתני, מי יתן ראשי מי השלוח, ועיני מי נפתוח, אריוך דמעתי הבת ירושלם, אשקך מי ראשי בתולת בת ציון, כי גדול כים שברך מי ירפא לך? על מבחר ארזיך, על חמדת גפניך עלה חבורת כרת וגא חמס על ששון שושניך, על גיל פרחיך! לא בשפת יתר נאמר על החסיד הקדוש הרב ר' נחום זצוק"ל שהיה שקוד כששים רבוא! ובצדק היה יכול לישא עשר אצבעותיו ולומר „גלוי וידוע כו' שלא נהנתי מעוה"ז" כו', והן אם אספר רובי תורתו, אשר היה כמעין המתגבר בחריפות ובקיאות, וגידל חבידותו פרישותו וקדושתו, לא ארע החל וכלה ולא יכילם גליונות רבים! אך מה לא אומר מעט מהרבה מאשר ידעתיו זה עשרים ושתים שנה מאז בואו אל הקדש פנימה. לא אוסיף, אבל אמעיט, אם אומר שרוב ימיו היו בצום ותענית, והרבה בהם, משבת לשבת. וכל הימים היה מעוטף בטלית והפלין ולומד ומלמד לתלמידים הגינום מופלגים גדולים, תורה תמימה ויראת ה' טהורה בשקידה רבה ונפלאה מאד, וגם בלילה לא שכב לבו ולא עבר עליו נילה בשינה ולא פסק פומיה מנרסא, החסיד הקדוש הזה יכול להחשב מהחסידים הראשונים. ובטח ניכל לומר עליו: ליח דין בר נש, רק מבני אלקים בני עליון, אשר גם גויתו כתרשיש, והיה ראוי שתשרה עליו שכינה, ושיהיה אליהו, ז"ל ננלה בביח מדרשי. ומה אספר מטוב לבבו ויפת עינו, חונן לדל ורחמן לאביון מפיק לרעב נפשו, לא אכל פתו לבדו ואחרי יום התענית לא ישב לאכול עד הביא בידו עני על שולחנו או הוליך לחמו לאביון בטרם יטעום הוא. לא ארבה לספר עוד פן יחשידוני למגוס, או פן יאמרו סיימתנהו לכולא שבחי, אבל לבי באש יבער ולא תכבה, ואיך תכבח בהגיגי דרכו והלוכו בקדש ואשר ידעתיו במאד מאר, ואיך אאסור אצבעותי

או ארביק לשוני מלהגיד אפס קצת יקרת האבדה הגדולה אשר אבדנו בעוה"ר, וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' יותר משריפת בית אלקינו" !

וזה נוסח מצבתו :

פ"נ איש קדוש וטהור בן שמנה שנים החל לדרוש ה' והקדיש כל ימיו בתו"ע ובתענית וסיגופים במס"נ לא פסק פומי' מגירסי יום וליל. זכה ללמוד וללמד והעמיד תלמידים הרבה. הרב המאוה"ג חריף ובקי סוע"ה חסיד ועניו בקש"ת מוה"ר **נחום זצלל"ה** בהרב ר' אברהם ז"ל אשר היה אב"ד בק' שאדיק, עלה בסערה השמים יום ד' י"ב מרחשון ש' תרכ"ו לפ"ק.

ישנן „אנדות" המעטרות את רומטותו, היוד קדושתו, עדינותו ואצילותו, וה„מגיד" במחיצתו, ושגגלה נם להרב הגאון הגדול, הארי שבחבורה מוה"ר מאיר אויערבאך זצ"ל, עיד בהיותו שוכן כבוד בעיר קאליש, ובאיתערותא דיליה בא לאה"ק (בש' הכת"ר) ויהי לגאון ציון ותפארת ירושלם, ראש רבני ירושלם ומנהיג הדור לתורה ולתעודה, ועיד נשוב לדבר בפרק החשוב הזה. —

הרב הצדיק רבי נחום זצ"ל לא פרסם בחייו מרובי חדושיו בנגלה ובנסתר, וחמה בכתובים. —

וזכרונו בא בספר „אמרי בינה" ח"א (דפוס ירושלם תרכ"ב) להרב הגאון הנז' בחלק השו"ת. האומר לנו עם הספר : „זה קרוב לעשרים שנה אשר נשלח לידי שאלה הזאת בהיותי בחו"ל מירושלם עה"ק ת"ו מאת הרב הגדול הצדיק המפורסם מוה"ר נחום זצ"ל שהי' רב בק"ק שאדיק עם קונטרס גדול אשר בו העמיק והרחיב החכם הנז' בנידון זה בפלפול עצום בחריפות ובקיאות" וכו', גם בהשובות „חדושי הרי"מ" מובאים חדושיו על התורה.

בנו בדומה לו, וברא כרעא דאבוה : הרב הצדיק גאון הרוח וקדוש ה', מרביץ תורה ברבים ובונה חרבות ציון וירושלם, רבי **שלמה זלמן לעווי** זצ"ל שהיה לסגולה ולברכה, לכבוד ולתפארת בארץ,

יחדנו הרבור בגאון הירושלמי ורב הפעלים הזה בחוברת ב' צד י"א-י"ד. וב„מלואים" בחוברת ו' צד נ"ג-נ"א עיין שם. ועדיין לא סיימנו כולו שבחו, עוד יש ויש לנו להוסיף ולדבר בו ובבנו זצ"ל, בחוברות הבאות אי"ה.

השלישי בקדש: הגאון חצדיק רבי **יעקב ליב לעווי** זצ"ל.

יותר מארבעים שנה שפט את ישראל בתור אב בית דין, מנהיג ודבר כולל ווארשא, כמו אחיו כן גם הוא היה איש אלקים, קדוש וטהור, ראש המקובלים בישיבת בית אל. ביום ש"ק בעת רצון, י"א אלול תרמ"ט נתבקש בישיבה של מעלה בשנת השבעים ושש לימי חייו.

מכל כתביו בנגלה ובנסתר לא נתפרסם כי אם ספרו „בית לאבות" על פרק אבות. ומרוב יקרתו נדפס בפעם שניה בשנת תרס"ה ע"י בנו הרב הצדיק רבי אשר אלעזר לעוי זצ"ל,

בשנת תרכ"ב בערך הזדקק לבקשת הערה הוורשאית בעיה"ק ת"ו לנסוע לחו"ל להקים הריסיתה ולחזק מעמדה. מענין הוא „כתב השליחית" וכל תנאיו התמימים והישרים מאותה התקופה —

הכתב הזה נמצא בארכיון של ידי"ן הרב הגאון המפורסם, אבגינום בן אבגינים, מוה"ר מנחם נתן אויערבאך הי"ו, ועוד נפרסמו אי"ה בחוברות הבאות.

ואשת חבר כחבר, אשתו הרבנית מרת **רחל** נ"ע היתה אחת הנשים המצוינות בישראל, ועדה ה„מצבה" שלה:

פה האשה הצדקניות מצנעת ציון היקרות מסובלת ביסורי דוקא ובצער גידול בנים רב מאד מאד, מיוחסת מזרע דוד מלך ישראל מצד אביה, ומצד אמה מהשתדלן והדרשן בעיר פוניא הנחתם על קדוש השם מרת רחל בת הרב הצדיק ר' אליעזר זלל (אבד"ק באסעוונה בפולין) אלמנת הקדוש הרב ר' יעקב יהודה ליב זלל נפטרה ח' תשרי תרכ"ד.

כשנסתלקו שני בניה היקרים, שני צנתרות דירהבא, בשבוע אחד: הרב ר' מרדכי והרב ר' אהרן זלל"ה קם דאי בפדנא דירושלם הרב ר' יוסף רבלין זלל, ויצעק מנחמת לבו: רחל מבכה על בניה! וינועו כל העם בבכיה.

ואלה תולדות יעקב ורחל :

הרב יצחק דוב ז"ל *)	נלב"ע	ד' טנ"א תרכ"ה
" שלמה זלמן ז"ל	"	ו' ניסן תרמ"ד
" אברהם צבי ז"ל	"	
" ישראל ז"ל	"	ה' חשון תרנ"ב
" מרדכי ז"ל	"	כ"ח בסיון תרנ"ב.
" אהרן ז"ל	"	ד' טבת תרנ"ב
" אשר אליעזר ז"ל	"	י"ן אייר תרע"ו

איכם ? גדולי התורה והיראה !

איכם ? אנשי אמנה ורבי הפעלים !

איכם ? התמימים והישרים !

---

*) הפרח הנחמד הזה נקטף בעודו באבו ; נפטר מחלת החזירה בשנת תרכ"ה ד' מנחם אב.

בנסיעתו מיפו לרגלי "הצלת נפשות" תקפתהו מחלת־המות בדרך ונקבר בכפר "אבוגאוש" עפ"י הקרטינה הרשמית. ואך אחרי חדשים אחדים (בחדש טבת) הובאו עצמותיו על הר הזיתים, הוא היה מופלג בתורה וביראה, בעל מדות הרוטיות ובעל צדקה וחסד מאין כמוהו.

הוא היה חתנא דבי נשיאה, חתן ו' "נטע הגדול" בנו של הגאון המקובל מוהר"ר מנחם מנדל פרוש תלמידו של הגר"א זצ"ל, ראשון בקדש ליסוד הישוב האשכנזי בירושלם ת"ו.

ושם אשתו גולדה קלארה אשה חשובה ויקרת רוח, בעלת נפש עדינה רבת הצדקה והחסד ותלד לו בן יקר מופלג בתורה וביראה איש צדיק תמים הרב ו' מנדל לעווי ז"ל, מגירו ומנוחתו כבוד בארץ אבות היא "חברון" שהיה לה גלות הכותרה.

ובת אחת ושמה דבורה לעווי תחי' אחת מבנות ציון המצוינות אלמנת הרב היקר המנוח מוה"ר **יצחק נחום לעווי** ז"ל איש רוח כביר רב הפעלים והחסד, שלא הניח כמותו, ועוד נשוב לדבר בו ובפעולותיו הנשגבות.

לזכרון סיר משה מונטיפיורי ז"ל

למלאת מאה שנה לעליתו הראשונה לארץ ישראל.

נא. *)

שלשה נביעים

סיר משה מונטיפיורי היה רגיל לכבד את ידידיו ואוהביו היותר מצוינים בתשורות כלי קדש: „נביעי כסף" יקרים מאד לקדש עליהם בכל מועדי ה' ויתי שמחה; ועליהם כתובת־עבריתּ בחרוזים.

מאלה שאנו יודעים הננו להזכיר בזה:

א) להרב הגאון הגדול רבי **מאיר אויערבך** זצ"ל ראש הרבנים בעיה"ק ירושלם ת"ו.

בשנת תרל"ג שלח לרבנו הנז' נביע גדול ויפה מאד, בתיבה מיוחדה, ועליו חרות וחרוז הדברים האלה:

לבן אדם עתים נבחרים — כי יתן בכוס עינו יתהלך במשרים.

שבתון ומקראי קודש הנאמ — והאוכל לשובע יברך בין הגב
לקדשם עלי יין ערבים ושח — לשקוי עצמות יהי ורפאות ש
ולהבדילם מהול כוס על כן י — רים וברכת רעים אהובים בעדת ש רים
ולהבסם בימים נעשים ונזכ — וכוס יין אחר ברית ערלת בש
וארבע כוסות של מצות ומרו — והכהן אחר פדיית פטר רחם הזכ

זאת תורת הנזירים ליושבי נטעים ולנדרים ופקדי גפן זאת בסוד ישרים.

מנחת זכרון להרב הגאון כו' מה"ו מאיר אויערבאך נ"י בעיה"ק ירושלם תוב"ב מאת השר מה"ו משה מנטפיורי נ"י. י"ג תמוז התרל"ה לפ"ג

הגביע נמצא לזכרון בידי נכדו הרב הגאון מוה"ר מנחם נתן אויערבאך שליט"א

---

*) ה ע ר ה: עשרים פרקים מהסריה הזה פרסמנו בעתון „דאר היום", מפני סבה צדדית נפסקה ההדפסה, ועפי הפצרת הקהל מהכא ומהתם, הננו להמשיך ב ז ה הזכרונות.

ב) להרב ד"ר לעהמאן במאינץ

בצרוף המכתב הבא לקטן:

„כבוד הרב ד"ר לעהמאן במאינץ",

אדון מאד נעלה ורב בישראל.

פעמים רכות מלא לבי גיל ועונג בקראי את מאמריו הנוגעים לארצנו הקדושה, ואמרתי מתי תבוא שעה מוכשרת אשר אוכל להכיר את טובתו ולהודיעהו כי בכל לבבי אודהו על חסדו ואמתו עם אחינו באה"ק, והנה בראש חדש תמוז העבר הוא היום אשר לפני שנים אחדות היתה בו חנוכת הבהכ"נ שלי בראמזגאט והנחת אבן היסוד לבנין „אהל משה ויהודית" חשבתי כי היום ההוא מוכשר לבוא אליו במנחת תודה, אבל מצב בריאותי בעת החיא לא נתנני עשות חפצי, ועתה כאשר בחסלת ה' עלי שבתי מעט לאיתני, הנני ממהר לכתוב לו השירות האלה, ואחלה פניו כי יטב נא ברצונו לקבל ממני **הגביע הזה** אשר הנני שולח לו, ומאד ישמח לבבי אם יברך על הכוס הזה בכל מועדי ה' ויטי שמחה.

ארצנו הקדושה דורשת עתה איש אשר בכל לבבו ובאהבה נאמנה יהיה לה לפה ולמליץ, ואדוני הראה לדעת פעמים רבות כי הוא האיש אשר ארצנו הקראהו „חפצי בו" לא הארס אשר יטילו בו בעלי לשון הרע, ולא ההתיצבות מנגד של אחינו אלה אשר רוחם זרה לארצנו הקדושה, יוכלו לכבות את אהבתו העזה לארצנו הקדושה אשר כל מעשיו למען ציון ולמען בניה על פיה נחתכין.

יואל ה' ויריק שפע ברכתו עליו ועל משפחתו הרמה, ויאריך ימיו ובשוב ה' את שיבת ציון וירושלם תחזינה עיניו.

כה יעתיר בכל נפשו מוקירו ומכבדו במאד מאד

משה מונטיפיורי

ג) להרב והחכם הגדול, זקן סופרי ישראל רבי **יעקב רייפמאן** ז"ל בשנת תרמ"א כברהו השר בגביע גדול מכסף טהור ועליו חרות במלאכה נפלאה השיר הבא לקמן:

מנחת זכרון

לכבוד החכם השלם בתורה ובחכמה

מו"ה **יעקב רייפמאן** יש"ה

מאת השר מו"ה **משה מונטיפיורי**

ח' חשון ה' תרמ"א לברי"ע.

לבן אדם עתים נבחרים
כי יתן בכוס עינו יתהלך במישרים
שבתון ומקראי קדש הנאמרים
לקדשם עלי יין ערבים ושחרים
ולהבדילם מחול כוס על כן ירים
ולהבסם בימים נעשים ונזכרים *)

וארבע כוסות על מצות ומרורים
והאוכל לשבע מברך בין הגברים.
לשקוי עצמות יהיה לרפאות לישרים.
וברכת רעים אהובים בעדת ישרים. **)

וכוס רויה אחר כרות ערלת בשרים
והכהן אחר פדות פטר רחם הזכרים
ואת תורת הנזירים
ליושבי נטעים ולגדרים
יפקדו נפן זאת בסוד ישרים,

*) רומז ליפי הפורים ולהחיוב לבסומי בהם.
**) רומז לברכת חתנים.

כב.

קדושת השבת

הרב המזרחי, ד"ר הלוי, בן משק בית השר, וכן לויתו, היה רגיל לספר, בתור עד ראיה, ספורים קצרים מנסיעותיו של השר ומהלך רוחו וזה אחד מספוריו:

הלוך הלך השר פעם לשחר ככוד נסיך שליט במדינה אחת לחומלה על שלשת אלפים יהודים עניים אשר עבדו בעבודה מסלת־הברזל בפקודת חברה אחת, ובטרם נשלמה המלאכה קבלו היהודים צו לעזוב את העבודה, יען כי העובדים הנוצרים לא אבו בחברתם, וטעמם ונטוקם של הפועלים הנוצרים היה שהיהודים החיים על פי מדת ההסתפקות ונזירים ממשקאות חריפים, צרכיהם מעטים ומשכורתם תשאר בידם, והמה הנוצרים לא יוכלו לדור בכפיפה אחת עם אנשים כאלה, והשר בעמדו לפני הנסיך השליט דבר על לבו דברי תחנונים לחוס על אלפי נפשות עניים, ואז ענהו הנסיך לאמר: שמעתי קול תחנוניך ובקשתך אמלא, אפקוד על ראשי חברת בוני המסלה להשאיר את הפועלים היהודים על מכונם, אם אמנם לפי דתי המדינה אין לי משפט וצדקה לכוף הר כניגית על הפועלים הנוצרים לעבוד יחד עם היהודים זועמי נפשם, ואולם — הוסיף הנסיך לאמר — פתור נא לי את החידה הזאת, אתה אומר כי הפועלים היהודים הם עניים מרודים, ואני אחרת חזיתי ומראה עיני יכזיב את דבר פיך. עברתי על פני בתי היהודים ההם בליל ערב שבת ובעד החלון שמתי עיני וארא על שלחנם מצע לבן פרוש ועליו שתי מנורות יפות ונרות דולקים ושתי חלות צחורות וספלי יין, אף שמעתי קול רנה וזמרה בבתיהם, ואיך האמר כי האנשים האלה עניים המה? „אפתיר את חידתך אדוגי הנסיך" — ענהו השר — האומללים האלה יתעוררו בערב שבת עם חשכה לחיים חדשיים, בכל ימי השבוע יתנהגו בכבדות וילחמו מלחמת הקיום בשום נפש בכף, לפעמים הספיק להם פת לחם חרבה לסוון יום תמים ויחשבו אוכל מפיהם אך לכבד

ולקדש את יום שבתם בענג וברחב לב: כאבותיהם לפנים אכלו טן בכל ימי השבוע וכערב שבת לקטו פי שנים, כן גם צאצאיהם היום יכינו להם מערב שבת לשבת, המצע הלבן והחלות הצחורות אשר אתה רואה על שלחנם, זכרונית המן אשר אכלו אבותיהם במדבר יעוררו בלבם, היין אשר אתה רואה אי לשתות לשכרה ולהתהולל יעמידוהו בעליו על שלחנם, כי תעודתו קדש, לקדש את יום השבת ולברכהו, והנרות הדולקים יאירו נר אלהים נשמת אדם בכתי נפשם, כי במשך כל ימי השבוע בגפשם יביאו לחמם ולהשקיט צרכי הגויה כל עמלם, אך זה היום עשה ה' לעורר בלב אמוניו את כחות הנפש!".

הנסיך הקשיב רב קשב לדברי השר ויהן צו להעמיד את שלשת אלפי היהודים על מכונם במלאכת בנין המסלה ורוח הצלה עמר לאביונים.

כ"ג.

תפלות משה ויהודית.

פעם אחרת הייתי בחברת השר בעיר גדולה, ונשבון בבית מלון אחר לאדירי עם, ובמשך הימים אשר ישבנו שם באה מלכה אחת מארץ גדולה באיראפא והשכון כבוד גם היא בבית המלון הזה, וחדרי המעון אשר לנו ולה סמוכים היו אלה לאלה. בערב שבת פקד השר לקרוא אל הרינה והתפלה בביתו אנשים נכבדים מאחב"י יושבי העיר ולהזמינם לסעודה אחרי התפלה. מובן הדבר כי הקרואים באו בחמדה והנאספים החלו להתפלל ולשיר בקול רם, אך מכל הקהל נשמעו ברמה „תפלות משה ויהודית", קולם הערב ומדברם הנאות. אז קם אדון אחד מתוך הקהל ויגש אל השר משה וילחוש באזניו סוד נכבד לאמור: שא עינך וראה כי מטול פתח חדרני זה יושבת המלכה המתארחת בבית המלון הזה, סמוכה על שלחן העומד בבית ומביב לה קארדינאלים ובני עליה רואי פניה, לכן לו אתה שמעני להשקיט מעט את שאון התפלה, פן ירע הדבר בעיני המלכה ועל כל היהודים בארצנו יצא הקצף!". כשמוע זאת השר משה קם

ויעמוד על רגליו, וגגדה נא לכל הקהל ענה את אדון ההוא בקול רם לאמור: „מרגלא בפומי תמיד המאמר הנשגב אשר נשא בפיו נעים זמירות ישראל": „ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש!", והאדון הירא וחרד שב על מקומו בבשת פנים, וברבות הימים נוכח לדעת כי אך שוא היתה חרדתו, היהודים הנאספים לא נענשו בעבור התפלה אשר התפללו בצבור ובקול רם.

כד.

„זכרתי לך ירושלם עיה"ק"

הרב ר' יעקב הלוי ליפשיץ ז"ל מספר לנו בזכרונותיו ע"א השר מונטיפיורי בווילנא: „יקר היה לראות גם חצניותו של השר הצדיק הזה. בפתח מרכבתו בביאה היה כתוב באותיות מוזהבות עם זר זהב סביב: „זכרתי לך ירושלם עה"ק". משרתיו במלבושי אנגליה עם כפתורים גדולים לבנים, ונם בהכפתורים היו חרותים: זכרתי לך ירושלם עה"ק" ואם כי שפתם לא הכרנו, אבל על פני כולם רחפה עניה חן, לאות על מאמרם: „מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים".

כאמור, נמשיך איה את הזכרונות האלה, ויש לנו חומר רב לפרסם, ובכ"ז מבקשים אנו מכל אלה שיש אתם מכתבים וזכרונות הנוגעים להשר מונטיפיורי להמציא לנו ויקרא שמם עליהם. --

הרב הצדיק, ותיק וחסיד, מיקירי ירושלם וחובביה

מוה"ר **משה** ב"ר בניטין זאב **בוימנארטן** זצ"ל.

תקצ"ד — תר"ל

הרב החובב הזה היה מופת לרבים בטהרת מעשיו הנעלים, במדותיו התרומיות; בטוב לבבו בנקיות דעתו ובחבתו הנאמנה להישוב בקודש.

נאמנים ויקרים לנו דברי הרב החכם ר' **יעקב סעיר הלוי** ז"ל מה שהוא מספר לנו בזכרונותיו על הרב החובב הזה:

הוא היה מתשפחה רמה (נכד להגאון החסיד ר' אברהם פרוסטיץ ז"ל בעהמ"ס כפות המנעול, אבדק"ק נאיע וק"ק אויסע) ובעודו באבו הכיר את בוראו וההנוסס ביראת אלקים, ובן י"ג שנה עזב אביו ואמו ומשפחתו והלך לישיבת רב המדינה הגאון ר' וואלף באסקעוויץ ז"ל ובישיבת הגאון הגדול ר' ברוך פריינקיל ז"ל בלייפניק ואח"כ בישיבת הגאון רשכבה"ג מוהרמ"ם זצ"ל בפרעסבורג, וחסידותו ופרישותו ושקידותו נודע לכל באי הישיבה הגדולה הזאת בזמן, והוא היה יקר ואהוב לפני הגאון ז"ל. ובשנת התקצ"ד עבר בפרעסבורג שד"ר מעה"ק צפת ת"ו ונפש הצדיק הזה ר' טשה—שהיה אז כבן כ"ב שנה—אותה לעלות לאה"ק, ורבי הגאון הסכים על ידו ונתן אותו על יד הרב השד"ר, ואמר לו: הבחור הזה בחירי רצתה נפשי, ראיתיו מבני עליה אשר לו יאתה לעלות ולשכון כבוד באה"ק, קחנו עמך ועיניך שים עליו. ויברך אותו: רכב והצלח! ועלה עמו לעה"ק צפת ת"ו. הוא הראשון מבני הישיבה הזאת ושמדינה ההיא אשר עלו ובאו לאה"ק והוא יסוד המעלה של כולל אונגארן פו"ם היום באה"ק. שם נשא אשה ההוגנת לו אשר ראה עמה חיים ומשם עלה לעה"ק ירושלם ת"ו לפני „הרעש" של שנת התקצ"ז, ומני אז ידענוהו היטב ובטח נוכל להגיד קבל עם שלא הניח כמיתו באה"ק. מעולם לא עבר עליו חצות לילה בשנה והיה מתאבל על גלות והחרבן בכל כחו בטהרת דגיף ובטהרת הנפש. קרא הרבה ושנה הרבה ולא החזיק טובה לעצמו ובהצנע לכת עניו ושפל רוח ברח מן המחלוקת אהב שלום ורדף שלום ושנים רבות כל עוד עצר כח היה מסבב בעיר בכל חצות לילה

ובאשמורת הבקר לעורר בקולו לקום לעבודת הבורא ולא עצרוהו כל גשם ושלג, רוח וקור וכל מסטין. מימיו היה הראשון בתפילת הותיקין בזמנה, והיה גם הש"ץ ולא קדמוהו אדם מעולם, ובאשר באחרית ימיו בכלות כחו ותקפתהו חולשתו טרוב צרות ר"ל הבין חדר בביתו לתו"ע והיה לו מנין תמיד לשמור תפילת הותיקין בעתה מכוון והוא עבר תמיד לפני התיבה. רוב ימיו היו בהענית במעוט אכילה ושתיה במיעוט שיחה ובהתבודדת לעבודת ה', ועל כלם היה לו עיין טובה ולב טוב ורוח נדיבה, מעולם לא אכל פתו לבדו, פרס מכברו והרעיב את עצמו למען סלחמו לעני ליהום ולאלמנה, גמל חסד בגופו ובמאודו בכל אשר היה לאל ידו ויתר מכדי כחו. נקי כפים ונקי הדעת טהור נפש וטהור גוף וקדוש יאמר לו. ואות נאמן על כל זאת יודע כל שער ירושלם שכל ימיו לא אכל בטובה והיה מעונה ומדוכה ביסורין ועניות וצער גידול בנים רחים. משפחה גדולה היתה לו בחוץ לארץ מכירים ומיודעים, ולא ערב לבבו לצאת לחוץ לארץ לבקש עזרה כמנהג וכאשר עשו זולתו פעמים ושלש. הפעם הקפוהו עניו וחובותיו וגם אוהביו ומיודעיו דחקוהו וגמר אמר לצאת ויבא עד הגמל בירות וחזר. ואמר לי כי מפני שני דברים לא יכול לצאת, הא' כי רבו הגאון ז"ל צוהו לעלות לא"י ואיך יצא. השנית כי יודע בעצמו שלא הוסיף הרבה פה בידיעת התורה ואיננו בקי בש"ס ופוסקים להשיב טיד לכל שואל דבר ה' והלכה, כאשר חשב הוא ואחרים מאז היותו בחו"ל, וחביריו ומיודעיו אשר גדלו עמו בישיבה נדלו והצליח בתורה עד למעלה והיו לרבנים ואנשי שם, וירא מפני חי"ה וחלול אה"ק. ולכן נטל עליו להיות גם גושא סבל, ובעת בנו הבתי מדרשות והבי"כ"נ של חורבת רבינו יהודא חסיד ז"ל היה משתכר לחצי יום לשאת אבנים וצרורות למלאכת הבנין וחצי יום והלילה היה לו למשמרת התו"ע וכל זה מנקיות הדעת שלא רצה אפי' לכתוב אגרות מרורות כנהוג ליענות ולהתגעגע ברוב החנות והפלנת אמרים אפי לקרוביו ומיודעיו, ובטח בה' ויבחר בחיי צער ועוני, והיה שמח וטוב לב, ועשה חסד וצדקה יהד על המדה, והיה מתאמץ תמיד לקיים המצוות התלויות

בארץ בהרומ״ע ומתנות כהונה, ועל כל אלה היה מקטץ מאכל פיהו ולא אכל גם הלחם לשובע. גם חיה משתדל לשכור חצרות מהישמעאלים באשר היה לאל ידו ולעשות בהם איזה תיקונים ולקבוע מזוזות ולהשכיר לישראל ואחרים חשדוהו שעושה זאת להשתכר — אף שגם זו מצוה — אבל יודעי דרכיו יורעים באמת שגם מעשיו אלה היו לש״ש להרבות דיורים לישראל בירושלם ולא הרויח מזה רק המצות. איש צדיק כזה מחזה יקר הוא גם בירושלם. וגם בהתיסד כולל אונגארן ומינוהו מהכא ומהתם לאחד מראשי ומנהיגי הכולל לא ראה ורעה א״ע נקיון כפיו וכשרון מעשיו גלוי וידוע לכל. ובמותו לא השאיר אחריו מאומה רק כבודו עלה עמו, אשריו שגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב.—כבן ששים וארבע שנים היה במותו ואחרי חלה שבעה ימים וביום השבת, בהאסף המנין שהיו מהפללים בביתו תמיד להפלת המנחה והיה שוכב על מטתו בחדר הפנימי, צוה להגיש את שלחן הקריאה לפתח חדרו ואת מטתו צוה להקריב ג״כ אל הפתח לשמוע קח״ת מלח במלה, ויהי כאשר השלים הקורא את הפסוק וישתחו ישראל על ראש המטה, יצאה נשמתו הטהורה בטהרה וישן שנת המותה לחסידיו. — צר לי עליך אחי, כי מהרת לעלות ופתאום נעלמת ואינך! איה אבקש בר לבב כמוך ואקנהו לאח לי, ואם אמצא אולי לא ימצאני, אהה נתפרדה החבילה ומאר נעלית! — עזב אלמנה עניה אשת נעוריו ובן ובת נשואים, וארבעה יתומים בני בת ובן שמתו בחייו ונשארו בעוני ומחסור. בליל טוצש״ק תר״ל הובל לקברות במעלה הקברות אשר כרה בחייו בהר הזתים, וכבוד גדול נעשה לו וספדו עליו מכיריו ומיודעיו—יבדלו לחיים—הרב הצדיק מו״ה משה האסבורנער נ״י מפרעסבורג והרב הגדול מו״ה יצחק פראג נ״י, ויגדל המספד בירושלם.

בנו הגדול היה הסופר הירושלמי הר׳ דוד בוימגארטן ז״ל.

בני משפחת בוימגארטן פוחרים נכבדים בירושלם.

הרה״ג ר׳ צבי הירש ברלין זצ״ל

תרי״ג — תרל״ב

בין החובבים, החלוצים הראשונים, שעזבו את אירופא ואת כל כבודה ועשרה ויעלו לאה״ק לחונן את עפרה ולהקים הריסותה, מתנוסס לשם ולתהלה הר׳ הגביר הנדיב, עסקן במצות, מוה״ר צבי הירש ברלין בנו של הרב הגאון הצדיק מוה״ר שלמה זצ״ל, ראב״ד דק״ק לונדון הבירה וראש לכל רבני ארץ בריטניא.

מאחד ממכתביו המונח לפנינו משנת תרי״ב, ע״א בנין שכונת „כתי מחסה״ שהיה לה חבר פעיל בגופו ובממונו, רואים אנו כי בא ירושלימה בש׳ תרי״ג, וכל ימי שבתו בה היה מחסה לדל ומעיז לכל נדכאה לב, נכבד היה בעיני כל צירי הממשלות וביחוד בעיני הקונסול האנגלי, ודבריו לטובת בני עמו היו נשמעים באזניהם, וההתחשבו בהם.

רבות פעל ורבות עשה לטיבת הישוב והתפתחותו, בחמריותו ורוחניותו.

וכמו כל יושבי ירושלם סבל גם הוא יסורי ארץ ישראל מהמחלות השונות, בחדש תמוז תרל״ב גברה עליו מחלתו, ועפ״י פקידת הרופאים נסע אז ליפו לרחוץ בים, ובהיותו שמה גברה עליו מחלתו ותעל נשמתו אל האלקים, ביום ד׳ מנחם אב תרל״ב.

טרם מותו צוה כי ישלחו את גויתו ירושלימה לקברה בעיר אשר אוה למושב לו.

הרב חגדול רבי ש ל מ ה ח ז ן זצ״ל הספידו כהלכה, ויזכיר את כל הטוב אשר עשה לעמו וארצו.

שרי הממשלה ובראשם הקונסול האנגלי נהרו גם הם אחרי ארונו אשר הובל ירושלימה.

ומנוחתו כבוד על הר הזתים אשר על פני ירושלם מקדם.

הרב ר׳ משה בן־יעקב מלכא זצ״ל

ראב״ד לעדת המערבים בירושלם.

תולדות האיש המצוין הזה, אחיזות וקשורות בתולדות עדתי, עדת המערבים בירושלם.

עדת ה„מערבים״ עתיקה היא בירושלם, נושנה בארץ. —

הם המה ר„חלוצים הראשונים״ שבאו באניות תרן; סבלו ימרים קשים ומרים והאניה נשברה בקרבת „הר הכרמל״, כל העשר שהביאו אתם ירד מצולה, ורק המה בעצמם נצולו באירח פלא, וילכו ויבאו ליפו ערומים ויחפים כל עיד נפשם בם. אך תורתם ויראתם נשארו אתם, וישאו ויסבלו יסורי א״י ויהיו נבנעים החת עדת הספרדים, — אם כי ברוחניותם על עשר טעלות. במקום שחי׳ר הספרדים שמו כל מעיינם בספרי השו״ת, וגם חבוריהם החדשים רק על סמך השו״ת הם בניים, הנה המערבים ילמדו בעין המקיר הראשון את „התלמוד״, ולא יאהבו את הפלפול ההטעי העשוי לבדח את השומעים. וכן בחבריותם: בסף רר שלחו בוני ארציה המערב להעדה הספרדית. ויעניקו בעין יפה למשולחי הספרדים הבאים אליהם חדשים לבקרים. — ובכ״ז לא הוכרה לעדה בפני עצמה עד שעלה לאה״ק הרב ודחיובב הגדול, אחד מגדולי הרוח ורטי המעלה ברבאט אשר במרוקו רבי דוד בן שמעון זצ״ל (הידוע ומפורסם בשמו: הצבי מעט דב״ש) ועל ידי השתדלותו והשפעתו הגדולה עלתה העדה מעלה מעלה, על ידו התעוררה תנועה גדולה בין אחינו במרוקו ובין העולים התנוססו שני ראשי המשפחות החשובות: „עטיאל״ ו„אבושדיד״ שהתמסרו לטובת העדה וההפתחותה, הסידו את „אבני הנגף״, המישו את צוארם מעול הספרדים. ותהי עדת המערבים לעדה בפני עצמה, כאחת העדות המתקנות והמסדרות שבירושלם, ותרכש לה בתי כנסיות ובתי־מדרשות, בתי מחסה לעניים בהעיר פנימה וחוצה לה. הודות להרב הגדול רבי „דוד בן שמעון״ הראשון בקדש, ואתו עמו העסקנים הגדולים

שביניהם הצטיין הרה״ג, רב הפעלים, רבי משה מלכא זצ״ל. שמלך בכהונתו בתור ראב״ד, דבר ומנהיג אחרי הסתלקותו של הרה״ג הרב ישכר אצרף זצ״ל.

מענין המכתב שפרסם או סבא דמשפטים הרב הגאון ראשון לציון כמוה״ר רפאל מאיר פאניזיל זצ״ל. בתוכנו ובסגנונו, וזה נוסחו:

אנא נפשאי ראש״ל הח״מ בהחלטתי הנמורה והשלטת דעתו בכל רצוני הפשוט הרמותי לראש על כל קהל עדת אחינו המערבים הי״ו את כבוד ידי״ נבר עוז עמיתי לתורה ולתעודה, איש חיל ורב פעלים הרב המופלא וכבוד ה׳ מלא רב נובריה ורב היליה, וכתר ש״ט עולה בקשית כמוהר״ר משה מלכא יאיר נר״, והיה אדירו. ושמתיהו בכח המסור בידי מאת מטשלתנו הרמה לטנהינ ומסקה ע״כ עניניה ולעשות סדרים בכל כלליה ופרטיה לפי כחו, מהיום הוא המיציא והוא המביא, הוא הראש, הוא המורה וכל הדבר הקשה יביאון אל משה. והנני מגלה דעתי שאנכי בחרתי בו ובנפשה תפארה לראש עדת המערבים הי״ו צפנתיה נשאתיהו והשבותיהו על כס רבנות ורק על פיו תשק כל הערה. יען ידעתיהו והיטב מאד צרפתיהו במצרף נאמן ומצאתיהו ראוי והגון לכל דבר שבקדושה; לבו רך ונעים נפש יפה וברה יפה ושהורה פניו מוצקות חן, לשונו ניפת צופים ושפתותיו אך ממתקים נוטפים, בקי ברוח הזמן, מוכשר ומוטחה בהנהגת עדה וכל הליכותיה בחריצות נפלאה. נוח וסבלן בטדה גדושה. אמנם אצמצם בשבחיו ואסתפק בתעודות חקרי לב אשר קדמוני ועד אחרון הרה״ג הגדול הטפורסם ראש״ל כמהר״א אשכנזי זצוק״ל. ואת היותרת זאת חובתי לקרוא בקול בגזרת עירין ובמימר קדישין דא תהא למיקם ביד אירי וישעי נאמן בכל ביתי בן ואח הוא לי האיש משה שפיר, רעיא מהימנא שפיו בכל עניני עדתי כפי וזרתו כגזרתי מטש אין נגרע. לו יאה המשרה, ולו נאה הכבוד. ואחריו אין לערער טעתה ועד עולם. וכל הפוגה מאחריו וישיא לבו להדור אחרי סדותיו מארת אלהים ריבצת עליו ועל זרעו אחריו, רעה ירדפתו ופגע ושואה יפגשהו והיה לדראון ולחרפת עולם לשטצה ולקלטה לבוז ולקיקלון ע״ם כל הדורות. אבל סמיך לבי שכל קהל עדתי צאן מרעיתי יתמכוהו בכבוד וידעו להכירו ולהוקירו באשר יאה לו וכצדי אברכהו טעטק לבבי יגדל שמו לתהלה ותרומם תפארתי לנט עדתי.

כאות נפשו ואות נפש ידידי נצח הנאמן באהבתו החתם בש״א לחדש חשון ש׳ דתרנ״ג ליצירה והבל אמת ויציב שו״ב וקים.

הצעיר רפאל מאיר פאניזיל ס״ט

(מקום החותם)

רבות פעל ורבות עשה לטובתה של הערה המערבית והספרדית גם יחד, ורבות סבל בסיף ימיו עד כי נפל שדוד. —

המחלה הארורה שאבלה את ירושלם בכל פה: „המחלקת, הכתית והמפלגות" דבקה גם בה; בלבולים קמו בעדה הזאת, סכסוכים ריבות ומדינים, בעלי ההשפעה מאחותה הנכירה עזרו בדבר הזה עד כי „שני מלכים" שמשו בכתר אחד, צד אחד רוב מנין ורוב בנין, ובראשם הרה"ג „ישא ברכה" וצ"ל עמדו לימין הרב מלכא, והצד השני נטו אחרי הרה"ג ר' נחמן בטיטו עד כי האחרון נפל שדוד, סגר פתאום את עיניו וישן שנת המות עוד טרם נמלאו לו שבעים שנה.

בעלי מריבו ושוטניו בקשו „מחילה וסליחה" כנהוג.

בעודנו צעיר לימים עלה ירושלימה, ובחור תלמיד חכם מופלא נמנה מטעם ראשי העדה למורה ראשי בבית תלמוד התורה והישיבה. ובהיותו מחונן בכשרונות נעלים, דברן ודרשן נפלא, חן מצויין ויפה תואר גם בחצניותו: בעל קומה, הדרת פנים, עינים מאירות ובהירות, בחרה בו העדה לצאת ב„שליחות" לערי חוץ שהצליח בה והעשיר את העדה בהקדשות ובתמיכות תדירות קבועות וקיימית. מפרי שליחותו נכנו כל אותם הבתים, בתי מחסה, עם שני בתי כנסיות שבהם, המתנוססים ביפ"ם ובגבהם בתוך העיר העתיקה.

באמונה וביושר לבב, בלי חנף, בלי לב ולב, וכלי משא פנים עשה שליחותו המצויינה שהרים את העדה משפל מצבה.

ותקנא בה אחותה הנכירה, ותבחר בו גם עדת הספרדים „בשליחות דרבנן" ובח' סיון תרל"ג כתבו והחתמו חו"ר הספרדים: אברהם אשכנזי, „חכם באשי קודש שירים וטיבאביה". משה ן' ביניש־טי „פקיד בירושלם", יעקב ואלירו, „גבאי עניים", רפאל מאיר פניזל, „ראש הועד", את כתב השליחות: „לשרי צבאות ישראל, ראשי גולת אריאל וכו' וכו' בערי אנגלי' צרפת ואטליה איש איש ממקומו יפן ברחמיו לעמו, ליסר לו יסוד בנין בארץ הקדושה" וכו' וגם בשליחות זו הצטיין מאד, הצלחתו העצומה בשליחות זו העשירה את עדת הספרדים בבתי גבול אימנה*) לכר קיני

*) עיין ספר „אבני זכרון" צד 12 — 60

קיים ונרבות זמניות כאשר נוכחנו מהתעודות הנמצאות בידינו (שעוד נשוב לפרסם אותן), בכל ערי אירופא רבניה וגדוליה *) כבדוהו והוקירוהו עד מאד ולפני מלכים התיצב: קבל ראיון אצל המלך מאיטליה, ויהי מזמן בבית המלכה וויקטוריה שכבדתוהו בתעודה מיוחדה ובאות כבוד ויקר.

וכמו בשליחותו כן גם במשרתו בתור רב, דבר ומנהיג הצטיין מאד, משה רעיא מהימנא נהג את עדתו בצדק וברחמים, בהשכל ודעת בעת צרה ומצוקה לעדתו השתדל בכל האפנים להמציא לה עזרה וישע.

מטבעו היה איש עדין טוב ומטיב, ודרכו היה להטיב עם כל אדם בנתינות בכבוד, בגמ"ח שלא ע"מ להחזיר. ובגמ"ח שבגופו: טרח עמל ויגע לעזור ולהושיע. רבים מבני עדת המערבים ספרו לי כי מעולם לא השיב פני איש ריקם, ופעמים רבות בעת שלא היה בידו כסף מזומן העביט את כלי ביתו לעזור לאלה שפנו אליו בבקשת עזר וישע.

פטירתו היתה פתאומית, ביום השבת, כ"ג מנ"א תר"ס, וגם במוצ"ש התפלל בבית הכנסת המערבים בצבור, ובשעה אחרי שובו לביתו בלב מלא מרירות, אחזהו השבץ ויטת.

מפני כבודו של מת הלינו את גויתו עד בקר יום הראשון ואז הובלה לקברות בכבוד נעלה.

---

*) עיין קונטרס „שפת אמת" שיצא לאור (כדבר בעתו ובזמנו) בשנת תרנ"ט, ע"י נכדו הרב המופלא כמוה"ר יוסף בכור מלכא הי"ו, מורה בהתי"ת של עדת המערבים.

לקורות החורבה

אל כבוד הרבנים כו' כו' מטוני כולל הפרושים יצ"ו ובראשם הרב הגדול כו' כו' מוהר"ר **ישעיהו** *) יצ"ו.

עת לדבר ולא לחשות פן ימצאנו עון חלילה, הן היום שקוינו אור לעת ערב הופיע אלקינו ממעל על המקום הק' חורבת רבינו יהודא חסיד זצוק"ל זיע"א. המוחזקת ביד כוללנו משנים כבירים אשר כמה כליון עינים וכלות נפש היו לראשונים גם אחרונים להקים בתוכה בית הכנסת לתורה ולתפלה דרבים, וכמה הוצאות ותלאות ופיזור הון ונפש שהיו להשיג רשיון על בנינה ולא יכולו, עד הגיע העת לקרות רוחמה להמקום הנכבד הזה ויצא דבר מלך שלטון לבנותה לתפיות באין מעצור; וגם יד ה' יתי"ש היתה לטובה על הגביר הצדיק מו"ה מנשה יחזקאל ראובן מבגדת לקיים מילי דאבוהי הגביר הצדיק המנוח מו"ה יחזקאל ראובן זצ"ל עם תוספת מרובה משלו, ופתח את ידו ולבבו הטהורה ורוחו הנדיבה לתת לכסף מוצא על בנין הביהכנ"ס הזאת, ובעזהי"ת בונים ומצליחים, ולעת כזאת כבר עלתה ארוכה ליסודותי' ואשיותיה כאשר עיניכם הרואות ולבבכם שמח על כל הטוב אשר עשה ה' לנו בימינו לעינינו; אך כי עינינו הרואות אשר ההוצאה רבתה למעלה ראש גם לשאר ענינים הכרחיים כמו רצוי ופיום לשכנני הרעים הניגעים בנחלתנו הנז', ושיחר בחיק אילי העיר הנצרך מאד לקיום ולהפארת הבנין אשר לא יהבן בלעדי זאה, וכל אלה לא יחשבו בחשבון הוצאות גוף הבנין מנדבת הנדיב כמוהר"ם הנז' נ"י, גם מי יודע עד כמה הכבדה העבודה אם יספיק הנדבה הגדולה גם לבנין העזרה ועזרת נשים, וכדומה אשר כל אלה נקשרים אחר באחר, וכמעט הם מכסף הנדבה הנז'; ועדיין אנחנו מבחוץ, כן התלוכות בכף הנדבה לא בפעם אחת יובלו הנה ובין כה וכה הבנין מופסקת באין לכסף מוצא להבין כל דבר בעתו. והעוסקים אשר עד כה קצרה ידם גם

*) הוא דגאון הצדיק רבי ישעי' ברדקי ז"ל

המכתב הזה העתקנו מגוף הכתב הנמצא בידי נכדו מר ישראל ברדקי נ"י,

נסינו אחור מלעמוד בקשרי המלאכה לבצע מעשי הדבר הגדול הזה כראוי; ברם זכור לטוב ידי"ן ה' היקר המתעסק בקדשים בכל לבבו ובכל נפשו הרב ר' ארי' נ"י זולת הוא הנכנס בעיבי הקורה לנצח על המלאכה ועבודת הק' ומה יכול אך הוא לבדו עשות את כל, ולהשיג גם כסף לכל הוצאות הבנין; על זה דוה לבנו ועגמה נפשנו לראות בקושי ועצלות הבנין, ומי יודע מה יולד יום ובעצלתים ימך ח"ו ופן נהי' לבוז ח"ו; על כן באתנו בחיבה לבקש ממכ"ת לשום עיניהם ולבביהם הטהורות על מצוה רבה הלזו אכסניא של תורה והפלה דרבים. ויחיו את הבנין המתנהל לאט, להחזיק את ידי ידי"ן הר"ר ארי' נ"י הנז' בכל ענין הבנין הק' הנז' ולהתאמץ לעת עתה להשיג מוצא לכסף בהלואות עפ"י שטרות דכולל בנהוג. לכל המצטרך ולשלוח שדרי"ן וכהבי רצון ותחנונים על פני חיצות ולעשות אופנים להמציא כסף עזר מאחבי"ו בכל מקום שהם. כיד ה' הטובה עליכם; ומכאן מודעה רבה שאנחנו הח"מ רוב בנין ורוב מנין יהי"ם דכוללנו יצ"ו נותנים למעכ"ת כל הוקף יפ"י כח ורשות והורמנא בכל איפן היו"ט ומוח לפו"ר וכתהז"ל, ומפקידים אתכם להנהיג משטרכם והנהגתכם להשגחתכם בהשקפה לטובה על הבנין הנז', ועל כל המקום הק' הנז' לעשות ולקיים בכל המצטרך לטובת הבנין של הביהכנ"ם הנז' ובכל המקום הק' הנז' כטוב וכישר בעיני אל"ק"ם ואנשים באין מוחה ומערער ופוצה פו"ם כלל וכלל. ויהי נועם ה' עלינו ועליכם, ויכוננו מעשי ידינו וידיכם נצח פ"א ונזכה לחזות בבנין אפריון על מכון הר־ציון בב"א.

ולהיות האמת נאדרת לאות למשטרת בעה"ח בח' רחמים שנת

רחבות לפ"ק בירושלם עה"ק הובב"א.

נאם יוסף זונדל מסלאנט, נאום שמואל סלאנט, נאם בנימין דוד מוילנא, נאם אברהם מדארהיטשין, נאם אי"עזר דן בהרלבג, נאם אשר בהר"ר יעקב נאדמן נאם זאב וואלף וואלפינזאהן, נאם אלי' בא"א הרב ר' הילל ריוועליש משקלאב, נאם יעקב הלוי ספיר.

ועוד חמשים חתומים מיקירי ירושלם ונכבדיה.

קנקן ישן מלא ישן.

שמח אני כי הקרה ה׳ לפני ביתים האלה ארכיון הסתורי, קנקן מלא ישן, המכיל בו: חמר חשוב לקורות הישוב בירושלם; תעודות עתיקות, כתבים, מכתבים, שטרות וכו׳ מלפני כמאה—מאתים שנה בערך. בהם תעודות וכתבים שחתום עליהם בעצם כתב יד קדשו: ישראל במוהרר״ש זי״ל בעיה״ק צפת ת״ו בעהמ״ס „הקלין חדתין״ ופאת השלחן וכו׳ וכו׳ מטיסדי הישוב בקדש.

בזה אנו מפרסמים הרשאה אחת, משנת תקפ״ט, שיש לה יחס וקשר לתולדתו של הרב הגאון „ראשון לציון״ מוהר״ר **יעקב שאול אלישר** זצ״ל, שעוד נשוב לדבר בו, והרבה הרבה יש לספר מתולדותיו זכרונותיו וקורותיו, המקפת תקופה גדולה רבת הערך.

התולדה של הגאון הנז׳ נתפרסמה אמנם בלוח־לונץ תרס״א ע״י הגאון בעצמו ונסדרה ע״י סופרו ונאמן ביתו הרב החכם מר חיים מיכל מיכלין נ״י, מפיו יקרא והוא כותב,—מפני „סבה זמנית״ נשמט מהדפים שם המסדר ובאנו בזה להשיב את האבדה לבעליה.

ועוד, והוא העקר, קונטרס אחד, מלא חמר מענין, מהולדה הזאת נשמט ולא נתפרסם אז, ובחוברותנו הבאות נשתדל לפרסמהו.

טורים אנחנו בי דינא דחי״ל הודאה גש״ו היות אמו״ץ איך אנו מקנים ד׳ אמות קרקע מאחוזתינו למעלת הרב הכולל בישראל להלל כמוהר״ר **יאודה נבון** נר״ו בהקנאה גש״ו ואנכן אנו ממנים אותו כורשה גמור ושלם לפקח ולהשגיח בכל נכסי „היתום״ של מע׳ החכם השלם והכו׳ כמה״ר **אליעזר ירוחם אלישר** זי״ל בכל מקום שהם ובפרט בעיה״ק צפת ת״ו ליזך ולמכור ולעשות כרצונו הקרקע אשר

להיתום הנז׳ בעיר הנז׳ ושום אינש לא ימחא בידיה ומ״מ בכח המסור בידינו להיות אביהם של יתומים שמנו יד מעלת המורשה הנז׳ בידינו ופיו כפינו וכחו בכחינו ודבורו כדבורינו והשמדתו דין עם כל נברא שבעולם בין בד״י ובין בע״ג כהעמדתינו, וטענתו כטענותינו ותביעתו כתביעתינו ופשרתו בפשרתינו ומחילתו במחילתינו ומכירתו כמכירתינו ושליחותו כשליחותינו וקבלתי בקבלתינו והרשאתו שירשה את אחרים מאחד עד מאה בכח הרשאתינו זאת כהרשאתינו באופן שכל מה שיעשה מעלת המורשה הנז׳ בנכסין היתום בין במקרקעי בין במטלטלי הכל עשו ורצוי ומקויב עלינו כאלו נעשה ונגמר מידינו ממש מבלי שנוכל לומר לו לתקוני שדרנו יהך ולא להעות אלא כך אנו אומרים למעלת המורשה הנז׳ זיל דון זכי וסב לעצמך והנפק לגרמך ולחילק וכל מאי דמתקני לך מן דינא אל מן פשרה עלי דידן להדר. והכל נעשה ונמר מידינו נתנה ב״ד דח״ל בקנו״ש במדל״ב מ״ך כהחז״ל דלא וכו׳ בביטול וכו׳ ובפיסול וכו׳ לדעת הרשב״א זלה״ה וחו״ח וכו׳ כחו״ח וכו׳ ולא וכו׳ לא יפסול וכו׳ וע״ד אמי״ן ח״ש פעה״ק ירושלם תובב״א בחרש מרחשין התקפ״ט ליצירה והשו״ב וקיים.

שלמה משה משה בבר דוד ישראל חיים רפאל

סיון ס״ט דידיע מאג׳אר ס״ט סגרי ס״ט

חורבת ר' יהודא החסיד.

— פסק דין משנת תר"ט —

החורבה הזאת היתה אז, באיתה התקופה, מרכז הישוב של ערת האשכנזים, הרבה שכנים גרו בה, ובמקים שישנם שכנים שם אתם מוצאים פסקי דינים, וזה אחד מהם:

ע"ד הטו"ת שהי' בפנינו הבר"צ הח"מ, בין הגזברים והגבאים דהמ"ק חורב' רבינו יהודא החסיד זצ"ל ובין השכנים דיירי דמ"ק, אודות המים אשר בבור העומדת בבית שלפני בית הטבילה, הנה אחר ששמענו את טענותיהם, יצא מאתנו הבר"צ הח"מ שמן היום והלאה כל המים אשר הרד תוך הבור הנ"ל שיך להבי"ט הנ"ל ומרחץ הנ"ל, ואין שום חלק וזכות לשום א' מהשכנים דיירי המק' הנ"ל, ובאופן ותנאי שהגזברים יעברו את מעבר המים אשר הי' עד כה מהגגות של הבתים שדר בהם ר"א ליב שמש ובת רמ"ג ושבנותיו, אל תוך הבור הנ"ל ויסבו אותו שילך מעתה אל הבור השיך להשכנים, והמים אשר ככר נכנסו להבור הנ"ל שבבית הט', החיוב על הגזבר שישומו היטב כמות המים ההם, ותמורת חלק שיש מהם מחיבים לקנות מים אחרים ולהטילם אל בורות השכנים, והמים אשר כהיום בהמקוה גיפא אין להשכנים שום זו"ת נגדם, והבית המדרש לא איבד שום זכות מכל הבורות כאשר עד הנה, ואין להביהמ"ד לקבל מים בהבור של הטבילה כנ"ל, זולת מבורות של השכנים, וגם זה יצא מאתנו הב"ד הח"מ שמן היום והלאה אין שום זכות בשום השמיש שבעולם לשום א' מדיירי המק' הנ"ל לא בבית הטבילה הנ"ל ולא בבית הבור הנ"ל שלפני בית הטבילה ולא בבית הקטן אשר היורה נחושת עומד וטיח בתוכו, והרשות להגזברים לסגור את כל הנ"ל בדלתים ובריח, ויהי' שיך הכל לתועלת בית המרחץ והטבילה הנ"ל, וזאת למודעי, כי אף אותם מחשכנים אשר לא באו לפנינו בטענותיהם הודענו אותם ע"י השמש וקראנו אותם שיבואו פעם ושתים

ולא באו, על כן חל הפסק ד' הנ"ל גם עליהם, כי סמכו עצמם על טענות אנשים אשר עמדו לפנינו, גם זה יצא מאתנו שמזמן כלות זמני הדירות של השכנים הנ"ל בשנה זו, אין להם רשות לדור בהדירות של המק' כלתי רשות הגזברים שיתנו על להבא. כל הנ"ל יצא מאתנו הב"ד החי"ט, ועי"ד אמו"ץ באנו עה"ח יום ב' י"ג שבט תר"ט פעה"ק ירושלם ת"ו

נאם **נחמן שלמה** אבדר"ק זאמושט"ץ

נאם **אשר לעמיל** האבד"ק גאלין יע"א

נאם **בנימין דוד** מווילנא

עד כמה סבלו אחינו הירושלמים מ"דוחק המים" באותה התקופה במאה העברה רואים אנו מהמכתב העתיק הבא לקמן:

ב"ה. בהיות כי שנתינו זאת מכח דוחקא כבירא דוחק המטר שלא היתה בריות, ובתנור של הר' אברהם אירקיקי המכונ' איברהים אירקיקי לא היתה מים לעשות המצות, ובכן חילינו פניה של האשה הכבודה הנכדת מרת רבקת תי', אשת הרב הכולל זר"ק כמוה"ר נסים אזולאי נר"ו שתהן מים מבורה אשר בחזקת ההצר שלה הנקראת בשם חצר מעלם אליהו ז"ל בער שנה זו דוקא בתנאי גו"ש שתהן לה תשלום מים מטקים אחר, וכן עשתה, והנה בעת"ה בשבטי ישראל הודעתי נאמנה שלא יש שום חזקה להר' איבראים הנז' לקחת מים מבאר חזקת החצר של האשה מ' רבקה תי' הנז' כלל ועיקר אפי' כד אחד, ולראיית אמת ח"ש פעה"ק ירושלם ת"ו בש"א לח' אדר טש' **התקע"ד** ליצירה והש"ו וקיים.

יעקב משה עייאש

ס"ט

מלואים

א. לפרק ר' **מאיר שמעון ליבריכט** ז"ל, חוברת י"ג:

המנוח היה אחד מילידי עירנו ובניה היקרים שהיא יכולה להתפאר בם. אביו ר' שלמה ליבריכט בא לארצנו לפני שבעים שנה, בשנת הר"ו, ה"עולה" הזה, שבעת עליתו לארצנו היה עוד בחור צעיר לימים, היה טין טפ"ם מציין ובלתי שביח, כמו שכל עליתו לארצנו היתה עובדה הראויה להשתומם עליה: ר' שלמה היה בן למשפחה עשירה וגכבדה מאד בברסלוי כל בני המשפחה היו עשירים, מלומדים, ומפורסמים. מהם פבריקנטים ומהם פרופיסורים ונושאי משרות גבוהות. הבחור הצעיר שלמה ליבריכט נתעורר מאליו לעלות ולהתיישב בארץ הקדש, ונגד רצון משפחתו למד מתחלה את אומנות כריכת ספרים להתפרנס בה בארץ השוקתו, ומכלי גם לקחת כסף מהוריו עזב את גרמניה ויבוא רגלי לארצנו. פה נשא אשה. ופה התחיל היכף בעבודה עסקנית. הוא והמניח ר' זליג הויזדורף קנו יחד את המגרש שעליו עומדים כעת "בתי מחסה" בתוך העיר. הקונים שלמו בעדו ששת אלפים גרוש, הון שלם ומחיר יקר מאד בעד מגרש בעת ההיא. את סכום הכסף השיגו במשכנם לזה את הכשישי נשיהם. אחרי כן המציאו גם את הכספים של המנדבים מגרמניה לבנין הבתים הראשונים. עם זה היה ר' שלמה ליבריכט בורך ספרים שמזה התפרנס. ויהי לו היום למלאכה ולעבידה צבורית ולהיטיב לבני אדם, והלילה ללמוד.

חמנוח ר' מאיר שמעון ליבריכט היה לו בן יחיד, וישהדל הרבה מאד בחנוכו, וילמדהו תורה ודעה. בנערותו היה בין שומעי שעורו של הגרש"ז זצ"ל בחורבה ר' יהודה החסיד. בהיותו בן שלש עשרה כבר נשא אשה. הרב ר' מנחם מנדיל יפה ממינסק (שהיה מפורסם בעירנו בשם ר' מנדיל מינסקר) איש מופלג בתורה וחכם. שהיה אז מגדולי המלמדים בחורבה ר' יהודה החסיד. ושהעלם למד אצלו, לקחהו לחתן לבתו, כעבור שנים אחדות ור' מאיר שמעון ליבריכט יצא להפגש עם החיים הגנו כבר מוצאים אתו בתור עסקן צבורי שהניח אחריו כמה מעשים ופעולות לזכרון. היא היה מכיע בהקמת שבינת "משכנות ישראל", ולבדו על השבונו הקים את השכינה "שער הפנים" על פי ההכנית שמהנחליה ישלטי את מחיר הבתים קיסעה קיסעה.

הוא יסד גם את בית־מסחר הקומיסיון הראשון בירושלם, שהעבירו אחרי כן ליפו, בשותפות עם ה' בצלאל הכהן לפין יבל"ח. ביסוד והתפתחות המושבות הננו מוצאים את ה' מאיר שמעון בתור עסקן ושחדלן בדבר האחוזה הגדולה „נחלת צבי" של הגביר ר' עובדיה לחמן מברלין אשר במושבת פתח־תקוה, ושבעליה הקריש את פרותיה לישיבות ותלמודי תורה. אחרי כן עזב המנוח את ארצנו ויתישב בלונדון, ושם יסד לו בית־מסחר של יין ארצנו, ויברא ע"י כך את השוק הגדול באנגליה ליינות ארצנו והמושבות. אחרי כן נסע המנוח לאמריקה ושם פנה למקצועות־מסחר אחרים, אבל עם כל מה שעשה לא חדל מעסוק ומעבוד לטובת הצבור, וביחוד בעד ארץ הקדש וירושלם, ויהי אהוב ונכבד על כל מכיריו. הוא נפטר בשנת הארבע וחמשים ליסי חייו שהיו בכלל ימי פעולה ועשיה לטובת הפרט והכלל.

ב. לפרק „כבוד מלכים"—**למשפחת קאמונדו**—חוברת ט"ו:

בשנת הרט"ה פרסמו עתוני קושטא:

„אחינו הגראף אברהם דע קאמונדו, שוכן פאריז אשר בא בימים האלה קאנסטאנטינאפילה נתכבד לבא ביום הששי ז' תשרי אל היכל הוד מלכותו השולטאן ויקובל מאת הוד מלכותו בחדר עבודתו באהבה וכבוד גדול. הוד מלכותו דבר את הגראף קאמונדו כשלשה רבעי שעה ובתוך דבריו אמר, כי יערב לו לראות את ראש משפחת קאמונדו בקאנסטאנטינאפיל וישמח אם יאבה הגראף לקבוע דירתו בהעיר בירת ממשלתו, הגראף השיב כי בכל אהבתו להעיר בה נולד, לא יוכל מנסיבות שונות התלויות בחיי משפחה לקבוע דירתו בה אך עיניו ולבו אליה תמיד, והאות, כי רוב אחוזות בית קאמונדו בקרקעות ובתים, בתיגרמה הם, הוא הבטיח להוד מלכותו, כי גם בשבתו בפאריז לבו יהמה לתוגרמה ומושלה האדיר אשר בחכמתו וחסדו ינהל ארצו ותושביה על טי מנוחות.

הוד מלכותו השולטאן יר"ה, הואל למסור בידו להגראף את אות הכבוד אוסמאניאי מדריגה הראשונה, ולהאדון ריי רופא הגראף אשר נמצא אתו בחדר המלך, את אות הכבוד מאג'ידיאי מדריגה הרביעית.

הגראף אברהם דע קאמונדו, עזב ביום השני את קאנסטאנטינאפיל וישב לפאריז".

זכרון

לחובבים הראשונים

וטובי עסקני הצבור בירושלם

לתקופת מאת השנה

לבסוס הישוב האחרון של עדת האשכנזים בירושלם

—חוברת יח—

מאת

פנחס בן צבי גראיבסקי

ירושלם — תרפ״ח

דפוס הר״ש צוקרמן ירושלם.

הרב הגאון הצדיק המקובל
מוה"ר נפתלי הירץ הלוי זצ"ל
אבד"ק יפו והמושבות

אור זרוע לצדיק.

ככוכב מזהיר בזוהר הרקיע ככה זהר אורו של רבינו הלוי זצ"ל על שמי יפו והמושבות שביהודא; קרני אירו נצצו והאירו אור שבעתים, אבל לצערנו הגדול, אסף הככב המזהיר הזה את נגהו, וכמו הככבים במסילותם עיברים ונעלמים, כן גם הכוכב המזהיר הזה עבר, נעלם ואיננו! חשך השמים בצהרים!

רבנו הלוי נסתלק במבחר שנותיו, בעצם ימי עבודתו בקרש, עוד טרם הגיע לשנות החמשים, וביום י"ד סיון הרס"ב נצחו אראלים את המצוקים ונשמתו הטהורה עלתה אל מקור מחצבתה.

בבבי נהרות דמע, בבי קורע לב, מכל שדרות ופנות העם, הובא ארונו על הר הזיתים, ומנוחתו כבוד בחלקת הרבנים גאוני ציון וירושלם

וזה נוסח המצבה:

ציון במר תבכה על גניזת ס"ת הרב הגאון הצדיק אב"ד דעיה"ק יפו והמושבות ת"ו שמן תורק שמו מו"ה נפתלי הירץ בהרב הדרשן מו"ה ארי' ליב הלוי מביאליסטאק אוצר מלא תורה ויראה וכל המדות המודות מסובל ביסורין יגע מעודו בכל כחו על התורה והוציא לאור תעלומה סידור הגר"א עם ביאורו ועוד הרבה ספרים ומסר נפשו להעמיד ישוב המושבות על דרך התורה. בשנת היובל לימי חייו שב לאחזתו ועלתה נשמתו הטהורה לשמים בקריאתו בפיו פסוק שמע ישראל בדבקות יום ה' י"ב סיון בס"ת "ר, בעה"ק ירושלם ויעמוד לגורלו לקץ הימין. תנצב"ה.

הרב הגאון והחובב הזה היה אחד מהרבנים המצוינים בתורה, בעבודה ובחכמת הארץ, ואמרתו: אמת ושלום! מלבד יתרונו בתורה בשני התלמודים והפוסקים עם כל נושאי כליהם, היה מקובל ובעל מדע. מחונן היה בכשרונות נעלים אבל יחד עם זה היה חלש ורפה כח מסבת מחלה אשר דבקה בו. ולמרות כל זה לא פסק פומיה מגרסא ולא זזה ידו מכל עבודה צבורית, ויהי רב הפעלים ורב החסר גם להכלל וגם להפרט.

נולד בביאליסטוק, י"ג חשון תר"ג, ובתור בעל כשרון ושקדן סגל לו בקיאות גדולה מאד בש"ס ופיסקים ובמדעים ו„בחכמת הקבלה היה ארון מושל בכל מכמניה ורזיה" ויהי גם דרשן מפואר וסופר מהיר בעברית ויכתוב ספרים רבים בגגלה ובנסתר, בשנת תרמ"ג נדפס בווילנא ספר „קרני אור" להגאון החסיד בעל יסיד ושורש העבודה עם הגהותיו ובאוריו.

בשנת תרמ"ה עלה ירושלימה ויקבע דירתו בשכונת מאה שערים קיים בה את התורה ושקר עליה מעוני, בפרישות וטהרת הקדש. אבל למרות ענותו והתבודדותו נתפרסם לשם ולתהלה ולתפארת, ויהי מגיד השעור בישיבת דגל התורה ורבים נהנו מאורו ועמדו על יד דגלו.

נקוי הדעת שבירושלם אמנם אמרו לעשותו סגן למרא קדישא מרן הגאון הגדול רבי שמואל סלאנט זצ"ל והוא יהיה ממלא מקומו. אכל שאלה אחרת עמדה אז על הפרק שאלת הרבנות ביפו ועוד יותר בטושבות, והעטרה הזאת היתה הולמתו, ועל כן בחרוהו מנהלי ירושלם בהסכמת „שני המאורות הגדולים" לרב ואבד"ק יפו והמושבות.

ביפו החלה התקופה הראשונה בחיי רבנו הלוי לצאתו לישע עמו „עם החקלאי בערי יהודה"; בה החל רבנו להראות פעלו וחדרו על חיי אחינו ביפו ובמושבות, במצבם הפנימי והחצוני, הרוחני והחמרי גם יחד, והשתדל הרבה מאד בכל מעשה הצדקה לטובת רבים, ביחוד להמהגרים והעולים החדשים בבי"ס הכנ"א ובית חולים; לקיום התורה הטהורה להבל פי תנוקות של בית רבן ותהי ידו עם נכבדי יפו לבנות את היכל התורה „שערי תורה" שהוא עמוד התורה ויסוד היהדות ביפו וישתדל בכל יכלתו לטובתו ולהפרחתו, עד שעלה המפעל הכביר הזה לגובה תפקידו לשמחת כל השמחים בשמחת התורה ולומדיה, ולא זזה ידו מהמפעל הזה עד יום

פטירתו. וכמו כן ביסוד בית החולים הגדול „שער ציון" ביפו שהביא ברכה רבה גם ליפו וגם להמושבות ביהודא ובגליל, ולפעמים קרבות גם לחולי ירושלם, ויהי מפעל כביר, רחמני, מצוין ומיוחד בטינו, ולא יכופר להם, להמתחרשים—המתחכמים, שבטלוהו והעבירוהו מן העולם אותו ואת המנהל והמפקח הראשי הרב החכם הגדול ר' יעקב גולדמן הי"ו מגדולי חכמי ירושלם, מבעלי „הישוב הישן", ואדם לא זכר את האיש המסכן הזה.

רבינו הלוי זצ"ל היה עדין ויקר רוח, בעל מזג טוב מאין כמוהו, מקבל כל אדם בסבר פנים יפות, מלמד סנגוריה על הכלל והפרט, אבל במקום שהיה מוצא ומרגיש קצת חלול ה' לא נשא פנים לשום איש גם להיותר גדולים והיותר תקיפים.—

הרגשתו היתה דקה מן הדקה, וכל פעם שהרגיש איזה סרק ופגם בשלמות העדה השתדל לתקן הבדק בעוד מועד,—רבות פעל ורבות עשה במשך ימי רבנותו ביפו ובמושבות, בימיו נתאחדו שתי העדות, הספרדית והאשכנזית, לעדה אחת, בדעה אחת, באופי כללי עברי. בשקידתו הגדולה לטובת הישוב אזן ותקן, בהסבמת גאוני גדולי ירושלם, את היתר העבודה בשביעית בהמושבות, ע"י נכרים ועפ"י מכירה.

דרך למודיו ופסקיו היה תמיד מהמקור הראשון התלמוד והפוסקים הראשונים, בשמשו בכתר התורה היה צנוע וענו וגותת הכותרת למעלותיו ומדותיו ההרוסיות הוא זה שהיה „שונא בצע בתכלית"; שקד תמיד על התורה מתוך עוני ולא פסק פומא מגירסא הושפע ממרום ברוח קדושה וטהרה, והאציל מרוחו על תלמידיו הקרובים והרחוקים. בשנת תרנ"ג הוציא לאור את סדור הגר"א עם באוריו. ובשנת תרנ"ח חלקו השני.

כאמור היה רבנו הלוי זצ"ל בעל רעיון כביר, גאון הרוח וסופר מהיר, הדושיו ובאוריו בנגלה ובנסתר נשארו בידי בנו יבל"ח, ברא כרעא דאבוה, הרב הגדול בתורה, חוקר חכמת ישראל מוהר"ר יוסף הלוי נ"י מגיה הראשי בהיקב הגדול בראשל"צ, עתיתי הפנויות נתינות ומקדשות לתורה וספרות ישראל. והערכת ספרו הגדול ד„עורך" המיוחד ומצוין בטינו.

וחתנו של רבני הלוי זצ"ל, הוא הרב הגאון רבי יוסף צבי הלוי הי"ו, ראב"ד לעדה יפו־תל־אביב, וחבר בהרבנות הראשית שמה.

לוחות אבני זכרון

אבני כדש בירושלם

מ כ י ל :

העתקת הכתבות העתיקות והחדשות מכל אבני הזכרון בירושלם וחוצה לה הקבועות בבתי מדרשיה מוסדיה וחצרות קדשיה; שביניתיה ופרוריה, נאספו בספר לזכרון החובבים הראשונים בוני ציון וירושלם

— חלק שלישי —

החלקים הקודמים : א. ב. המכילים 377 אבנים, נדפסו במחברות מיוחדות. ובזה הנני להמשיך העתקת האבנים מירושלם פניטה וחוצה לה. ועזרי מעם ה׳!

על אדות הספר הזה ההכבדנו במכתב הבא לקמן מאת מורנו ורבנו גאון עוזנו והפארתנו, הכהן הגדול מרן **אברהם יצחק הכהן קוק** נ״י הרב הראשי לא״י בעיה״ק ירושלם ת״ו :

ב״ה. יום ראש חדש שבט הרפ״ח

ידידי הרה״ח, דורש רשומות, ומזכיר נשכחות

מר פנחס גרייבסקי נ״י

ראיתי את מפעליו ברשמיו הנאמנים, לתולדות החובבים הראשונים אשר הבעתי עליהם כבר את רגשי הודתי לכבודו, על עבודתו המועילה, לחבת ציון וירושלים, ולחזוק ידי בוניה, ועתה הוספת לעשות טיב, בספרי **אבני הזכרון**, אשר בהם ימצא הקורא את אשיות הצדקה והחסד אשר בנו את עיר קדשנו, ואשר פארוה במוסדותיה, המפוארים, הקדושים העומדים לנס, ולהפארת עולם לכל עם ד׳ הגוי כולו, וכמה נכבד הדבר שהשמות היקרים והמאודעיות הקשורים עמם יהיו ערוכים ושמורים באוצר ספרותנו, ואתה ציר אמונים הנך להמלאכות הנכבדה הזאת שהנך ממלא אותה באומץ לב, ורוח נדיבה, חזק ואמץ, גבור החיל, ויהי ה׳ עמך, לשכלל את כל אשר השיג ירך, באוסף זכרונות קדש הללו, להתהלה ולהפארת, ויבורך שמך על זה לדור דורים.

והנני בזה חותם בברכה נאמנה, בצפית ישועת חומות והיל לעם עולם, שומר אמונים סלה.

אברהם יצחק הכהן קוק

לוחות אבני הזכרון בישיבת קהל חסידים היא בית אל

— שעה. —

לזכר עולם יהיה

ו) הנדיב השר אבשלום בן ראובן אקא דרש אפרים פנחס מנשה ב' אבשלום שלמה שאול אברהם ב' נתן הי"ו אשר הקריש לפאר הבית הק' הזה ולרמם ולחגדילו לע"נ אחיו המנ' נתן ז"ל אשר עלה שמים ביום אך טוב ניסן תרי"ז הנצב"ה, ועליו ועל בניו תבוא ברכת טוב ר"ח כסלו תרל"ב וכ"ה שבט תרס"ח כ"א אברהם בן נתן ותקן זה האבן מע"י דרבינר.

— שעט. —

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו.

ב) אני הצעיר עמנואל ואחי שמעי' בני ר' רחמים הי"ו מעיר יכסאי מחוז דאגיסתאן, זכני ה' ועליתי פעיה"ק ירושלם ת"ו וראיתי [בית המד' הג' בית אל יכב"ן ומטיב לכי גדבתי עשרים ליראם טירקי עבור התי"ח לשמן זית למאור, היום ר"ח רחמים ש[נתקוה טובה ואחרית ש'.

— שפ. —

יזכרו ה' לטובה.

ג) למע' ידידינו הגבי' רצי"ו כמוהר"ר ס' בן ציון יצ"ו בכמוהר"ר פנחם קטן זלה"ה אשר קבל עליו להיות גבאי מק"ק בית אל יכב"ן לאסוף נדבה מיחידי ק"ק בוכרה יע"א וזו היא חיבתינו לברך לשמו בכל ליל ש"ק אחר גמר התהילים.

— שפא. —

למזכרת ולדורות עולם

ז) הקדיש חצר ניוויארב מידאן הגבירים ס׳ ס׳ משה הכהן חראד ובניו הי״ו ס׳ ס׳ אברהם ויעקב הי״ו לק״ק **בית אל** יכב״ץ בתנאי שלא ימכר ולא יתמשכן לעולם אלא הפירות לפרוע שכירות ק״ק הזה והשאר יהי לשמן למאור לעילוי נשמת האשה הכ׳ והצ׳ מרת אסתר כהן, אשה ראשונה של ס׳ משה כהן הנו׳ וקבלנו עלינו אנשי בית אל ועל הבאים אחרינו לדורות עולם לעשות ליטוד בכל שנה בליל ששה לחודש כסליו

כל יחידי ק״ק הנו׳ לעילוי נשמת הצדקת הנו׳ והשכבה,

ומי שברך למר בעלה ובניה הנו׳ הי״ו.

— שפב. —

לוברון עולם.

ח) ע״כ הק״ק הזה לעשות מנוחה והשכבת וללמוד בציורף ש״ם משנה בי״ב לח׳ חשון וללמוד הפטרה בשבת הקודם לע״נ אברהם סתורה בן נזרהא נ״ע ומי שברך לגברת ס׳ זאהרה תח׳ בכל שנה ושנה גם ברה״ח ויהי״כ השכבה ומי שברך ולאחר איו״ש להגברת הנו׳ לעשית כנו״ל בני מגרעת.

— שפג. —

ט) נשתכלל הבלקון הזה בהשתדלות הגבאים ובראשם הרב החסיד כמ״ו הר״ר מסעוד הכהן הי״ו ובסיו״ע האשה ס׳ ויקטוריא ויאושע בנה לע״נ בעלה יצחק לומברוזו, נ״ע והאשה **איטא** לע״נ בעלה מרדכי מרפירגו נ״ע והר׳ חיים לומברוזו נ״ע שהתנדבו י״ג נאפו׳ ובסיוע אבא שמעון הי״ו לעי״נ מא׳ ר׳ אברהם חיים גאין זצ״ל בן מ״ו יצחק הנצב״ה ולעי״נ מ״א מלכה בת מה׳ פנחס הנצב״ה והנשאר מכים ק״ק בית אל בש״א לח׳ תמוז שנת עת״ר לפ״ק.

„קהל חסידים" המפורסם בשם ק"ק „כית צ" בעיה"ק ירושלם ת"ו.

הפרק הזה נמסר לי מאת ידי"ן הח"ר נפתלי ברוך הי"ו.

והנני נותנו בכתי שהוא לזכרון בספר.

הבית הקדוש הזה נתיסד מלפני מאתים שנה ע"י הרב החסיד כמוהר"ר גדליה חיון זלה"ה, שהיה ראש ביהמדר"ש הזה. ואחריו היה הראש הרב החסיד כמוהר"ר שלום מזרחי שרעבי זלה"ה, אשר אין ותיקן סדר התפלות עם כוונות האר"י ז"ל ותלמידו מהרח"ו ז"ל, ובזמנו היה לו חבר הרב החסיד כמהר"ר דוד מאג'אר ז"ל בעל ס' „חסדי דוד" ותלמידיו הרב החסיד חיים דילה רווה בעל ספר תורת „חכם" פירוש על ס' עץ חיים והח' שערים והרב החסיד אביגדור עוריאל ז"ל, בעל המחבר ס' זמרת הארץ על הקבלה. ובנו הרב החסיד חזקיה שרעבי. המפורסם בשם החי' בשמ"ש בהגהותיו על הספר נהר שלום למר אביו הרב שלום שרעבי, ואחרי הרב שר שלום ז"ל היה לראש הגאון יו"ט אלגאזי ז"ל, שהיה ראשון לציון, המחבר ס' שמחת יו"ט, וכו', ואחריו היה לראש נכד הרב שלום ז"ל, אשר ישא את שמו שלום משה שרעבי ומחבר ס' „דברי שלום", ובזמנו היה הרב החסיד, שלמה הכהן בעל המחבר ס' יפה שעה על הקבלה ומזל שעה על הרמב"ם, וכו'. ומפורסם בחסידותו וחריפיתו ואחרי הרב דברי שלום, היה לראש חתנו הרב חיים אברהם גאגין ז"ל בעל ס' „חוקי חיים" ועוד, והיא היה ג"כ ראשון לציון הידוע בשם הרב אגן ז"ל, ואחריו היה לראש הרב החסיד, רפאל ידידיה אבולעפיא, המפורסם בשם הירא"א, והוא היה סופרו ותלמידו של הרב דברי שלום ז"ל, ואחריו היה לראש הרב החסיד כה"ר יוסף ויטאל ז"ל, ואחריו היה לראש הרב החסיד ששון ב' משה ז"ל בעל המחבר ס' פתח עינים וס' שתן ששון, על עץ חיים והשמונה שערים, ואחריו היה לראש הרה"ג ואב"ד וידאל אנג'יל ז"ל ואחריו היה לראש הרב החסיד מסעיד הכהן ז"ל בעל המחבר

ס' ,כח מעשיו' ועוד, ובהיות שהרב הנז' נלכ"ע בשנה הזאת, ומסיבת הרעש נחרב הביהכ"נ העתיק חזה, הוכרחו הגבאים ללות כסף כדי לבנות אותו מחדש, ובנו אותו בכראשונה וחזרה העטרה ליושנה. בהק"ק חסידים בית אל הזה מתפללים בו בכוונת האר"י ז"ל, עפ"י הסדר שתיקן הרב שלום מזרחי שרעבי, בסידור מיוחד לכל ימות השנה, ויכולים לומר שזכות הרב שלום מגן על הבית הזה ששוכן בו שלום, לפי שבבית הכנסת הזה מתפללים בו אשכנזים וספרדים יחד, לפעמים הש"ץ הוא ספרדי ולפעמים הש"ץ הוא אשכנזי, כולם מתפללים בנוסח אחד מסידור הכוונ"ת של הרש"ש ז"ל. ומלבד התפלות שמתפללים בכוונות, יש גם קביעית ליטוד מהחכמים בכל יום איזה שעית רצופות, שיושבים יחד ועוסקים בליטוד הקבלה בספר עץ חיים ובשמונה שערים וכו'. ישיבת מקובלים כתקנה, החזקת בית"ס הזה הוא מנדבות מיחידים, ואיזה הקדשות, ואיזה נדיבים השולחים נדבותם, כדי שיתפללו בעדם, להצלחתם או לרפואתם או לעי"ן. ויש שעושים איזה הקדשות לקרן קימת שהפירות יחולקו בכל שנה בין הח"ח, ושיזכרו אותם באל מלא רחמ"ם, בשבתות ובימים הנוראים וביום הפקידה בכל שנה ושנה, רוב מנהגי הביהכ"נ הזה מודפסים בס' ,דברי שלום' וגם המנהג להתאסף כל החכמים בכל ער"ח לקרות ס' תהלים כולו אחר חצות. וכן בכל לילי שבתות קוראים את התהלים אחר חציה לילה וגם בימי העומר עוסקים החכמים בליטוד בקבלה בליל נכל השבוע הששי ומברכים את כל המשתדלים והמחזיקים את הבית הזה.

פקידי ואמרכלי ערי הקדש בעי"ת אמשטרדם.
רנ"ע — רנ"ח

על שלשה דברים הפקידות האמשטרדמית עומדת:

א) כרמת קרן התורה.
ב) הטבת מצב החמרי.
ג) ובנין הישוב בקדש.

כי שם ה„פקידים" אקרא הבו גודל לרבי הפעלים, ה„חובבים הראשונים"! הבו גודל לטובי עסקני הצבור האלה „בעלי עבודת הקדש", עבודה נאמנה ומקורית-לבבית, חובבים-פועלים באמת ובתמים.

הפרק החשוב הזה יש לו יחס וקשר גדול ביסוד הישוב, קיומו והתפתחותי; מכיל בו הקופת רבת הפעלים והחסר, זכרונות קדומים מאישיים, עובדות, מאורעות ומקרים שונים; שלשלת זהב ארוכה מפעולות מעשים כבירים הנמשכת משנת תק"ע, היא השנה שבה נתכוננה „הפקידות והאמרכלות דאהק בע"ת אמשטרדם" בכהונת החובבים הראשונים, רבי הפעלים וגדולי העישים והמעשים, הרבנים הצדיקים: הר' יצחק בהר נטע ברייטבארט, המבינה גיטאיינדה*); הר' אברהם בהר אהרן פרינץ מאלקמאהר והר' צבי הירש בהר משה לעהרין זצ"ל שלשה מטיבי צער אלה הביאו ברכה משולשת לאהק באמרתם ופעולתם: להרמת קרן התורה, להטבת מצב החמרי ובנין הישוב בקדש.

ביחוד הצטיין זה האחרון בפעולותיו הנשגבות; התמסר אל העבודה הקדושה הזאת בגופו בנפשו ובמאדו, ויהי רץ כ„צבי" מעיר לעיר והעיר את חבת הקדש לטובת אהק; מנה גבאים ומעשים מגדולי הרבנים ויחידי סגולה שהתעסקו בפעל לטובת הישוב בקדש, בתמיכה ובנין הארץ. —

*) בשנת תקע"ו נפטר לעולמו, ונתמנה במקומו לראש הפקידים הרב ר' שלמה בריך דובענס זיל.

עד כמה היה נאמן ומסור למשרתו; עומד כתרים לצדקת א״י, לוחם מלחמת מגן לכלי לנגוע ולגרוע בה; לא הכיר ולא נשא פנים לשום איש גם לגבוה מעל גבוה שאמרו ל„ברכהו״—רואים אנו. בשאלות ותשובות להגאון הגדול בעל „חתם ספר״ בנידן „צדקת א״י״ תשובה מיוחדה סימן ר״ד: „לידידי כנפשי הרב המופלג החסיר הגביר הנגיד המפורסם כבוד קש״ת טוה״ר צבי הירש נ״י לעהרין״. שהיה תמים דעה אתו ונתן צדק לדבריו ר„כמי לשנות מצדקה לצדקה״.—

זה היה בשאלת בנין ביהכ״נ הגדול „בית יעקב״ בחורבת ר׳ יהודא החסיד שעמדו בו שנים רבות, ומעצורים שונים עכבו על ידם להמשיך בנינו,—„ויהי בשנת תקצ״ח שלחה עדת האשכנזים שליח למדינות הו״ד לאסוף כסף לבנין ביהכ״נ הזה. וימחה אז גבאי קיפת רמבעה״נ הרב הצדיק ר׳ צבי לעהרין ז״ל, באמרו כי הנדבות לבנין ביהכ״נ מקפחים הנדבות לחיי נפש הירושלמים, והגאון האדיר החת״ם זצ״ל נתן צדק לדבריו כי חיי יושבי ירושלם קודמים לתמיכה, כאשר ביאר בתשובתו באו״ח סי׳ ר״ג, ויחד עם זה יצא החת״ם זצ״ל בדברים חוצבים להבה אש קדש לעורר עד כמה נחוץ לתמוך את חיי נפשות יושבי אה״ק אשר לנדבות חול הם נושאים את נפשם, מענין הוא מה שעורר שם: אחרי שקביעות החדשים והשנים תלוי ביושבי א״י, כט״ש הרמב״ם, הרי על כל ישראל להחזיק באותם „מקייטי הקביעות״ *) ושוב כתב החת״ם בתשובה שניה להרי״צ לעהרין: כי אחרי שמעו אשר המתעסקים בבנין ביהכ״נ רוצים לעמוד לד״ת ראוי לעקר את המעות ולשמוע הטענות וכו׳״.

*) הרה״ג הרב ר׳ יחיאל מיכל טוקצינסקי הי״ו, העיר במאמריו בהחבצלת לחרש את הקביעות גם בזה״ז ע״י ב״ד בירושלם, כדי לעשות הקביעות בשליטות עפ״י דעת הרמב״ם.

וכמוהו כן אחיו הרב הצדיק ר' עקיבא לעהרין זצ"ל, גם הוא היה מסור בכל חום לבו בכל רגשי נפשו אל התפקיד הגדול והקדוש הזה, ובתוך תוכם של מעשיהם ופעולותיהם להרמת קרן התורה והרחבת הישוב בקדש רואים אנו כי בשנת תקצ"ו כבר קמה חצר גדולה לפקידות האמשטרדמית לזכות כוללות האשכנזים יצ"ו היא חצר ביהמ"ד "סוכת שלום" בעי"ק ירושלם ת"ו, ברובע הארמנים טול חצר בית הארי' זצ"ל על יד ביהמ"ד אור החיים (השייכים עד היום להישמעאלים), זכות גדול נתגלגל על ידם בקנית החצר הזאת. שהביאה ברכה, רוח והצלה לכל רובע היהודים באותה התקופה.

הרבנים הצדיקים האלה התנדבו בגופם בנפשם ובמאדם לטובת הישוב בקדש, וזהב הזילו מכיסם להרים את ירושלם מעפר שפלותה, ואבן מקור מכרות ואומרת:

האבן הזה תהי' לעדה ולאות עלי **ציון** מקדש מעט זו הביהכ"נ שמה **סוכת שלום** אשר קנה מכיסו וממונו כבור הרב המופלג בתורה ויראה הגביר הנ' אוהב צדקות המפורסם כמוה"ר **עקיבא לעהרען** הי"ו *) בן לאיתו הצדיק כמוה"ר **משה לעהרען** ז"ל אחיו וחתנא דבי נשיאה **דא"י** הוא הרב המובהק הגביר הצדיק המפורסם כבוד מוה"ר **צבי הירש לעהרען** ז"ל פקידא בגו צדיקיא בעוכ"י דק"ק אמשטרדם בארץ אשכנז יע"א וקידש ידיד ה' ביהכ"נ הזאת לכוללות אשכנזים דידוע בשם **מדרש פרושים** בתוככי ירושלם עיה"ק ת"ו. קודש הוא לה' לא ימכר ולא יגאל לעולם. עדי יבא הכהן צדק להיכל ואולם ויקויים

מלאתי משפט קרית חנה דוד ראש על כלם במהרה בימינו כי"ר.

עלית קדושת ירושלם בק"ק אשכנזים
עשית קנית יחדת בית אלקים
ע"י קרבת יגיעה בהשתדלות אחיך
עת ק"ץ יבא אמן.

*) נלב"ע ג' כסלו תרל"ה.

בבית המדרש העתיק הזה „סוכת שלום" נמצאים „שרידי כלי קדש" עתיקים, שהצילו מהרעש, השוד והבזה בצפת, בשנת תקצ"ד: ספר תורה, כלי־כסף, פרכת וכו'.

באחד הבתים של החצר הזאת התארח הגבור־הלוחם אברהים פאשה בהיותו אז בירושלם, (עיין „זכרון לחובבים הראשונים" חוברת ו' צד 37).

התאר הכבוד „פקידים ואמרכלים" יחד עם המשרה החשובה הזאת הגיע להם במאמר קדישין מן הקדש פניטה מאת „רבני ירושלם". ונזר הגבאות נשלח לידם ע"י השדרי"ם: ר' דוד יקותיאל הכהן רפפורט *) ור' רפאל יעקב כטלון. באשור וקיום מרבני אמשטרדם, ויהר המחיזת ענו ואמרו: מקידש מקידש.

נוסף על האשור וכתב הגבאות מאה"ק שנתן להם הכח והעז: „לנהל את כל ענין מעשה הצדק"ה של א"י כפי שיראו לטוב עפ"י חוות דעתם והסכמתם הם מבלי שיוכל שום איש לערער עליהם או למחות כנגדם" נתאשרו (בשנת תקע"ד) במשרתם זאת מאת הרה"ג פקידי אה"ק שבקושטא והם הוסיפו לגזור אומר מיד ולדורות: „כי כל מה שיסכימו ויחליטו הפקי"ם כפי ראות עיניהם יקים כאלו נעשה ונגמר ע"י בי"ד הגדול שבי"ירושלם".

ומן השמים הסכימו על מעשיהם ופעולותיהם הטובים גדלו והצליחו ועשו פרי פרי קדש הלולים לה' לעמו ולארצו, ואבן בקיר מכרזת ואומרת צדקת מעשיהם לאו"ן ולדרים עליה. אין לכם שבונה ופרו", בית חסד ומפעל צבורי שלא נזכר שמותיהם ופעולותיהם.

ויד ושם להם בשבונת „כתי מחסה והבנ"א על הר ציון" בעיר העתיקה, ובביה"ח הגדול „שערי צדק בירושלם החדשה שבאיהערותם והשתדלותם של הפקוא"ט ביחד עם גדולי היהדות החרדית מפפד"ם ושארי ערי אשכנז ניסדו ונהכוננו שני המפעלים החשובים האלה.

---

*) תי' נמצאה תעודה עתיקה משנת תקמ"ב בחתימת „יעקב דוב יקותיאל הכ"ן". עוד נשוב לדבר בו.

וישנם עוד מפעלים כבירים בשארי ערי אה"ק שניסדו בעצם וראשונה מהפקוא"ט, בהשתדלותם והשפעתם הגדולה, עד כי ברבות הימים נשארו ברשות הצבור וקנינו.—רבים מפעולותיהם המה, ביסודם ובסיסם נמסרו אח"כ לועדים מיוחדים המטפלים את הפקידם עפ"י הכנם שלהם. ושם הפקוא"ט והשפעתם, גדלה מאד בכל ארץ הולאנד אשבנז ואנגליה ושאר הארצות, ומצודתם פרושה על חלק גדול בהפוצת הגולה שאחב"י נחתים שם בתור פקידים ואטרכלים להטיכת יושבי אה"ק, ורבריהם כדברי האורים בעיני כל אחינו החרדים בענין זה. וגם השר הצדיק ברון שטעון וואלף רוטהשיילד זצ"ל שתמך בכל ימי חייו בסכומים הגונים בכל מפעלי החסד שבאה"ק ובידי ת"ח ועניים בעתים קרבות, שלח את נדבותיו רק ע"י הפקוא"ט שבאמשטרדם, וגם העזבון שהופרש מהונו אחרי פטירתו לחלק את פריו ביום פטירתו לת"ח הגיגים מכל הערות, יחזק על ידם. ובאמת שרר תמיד בכית הפקידות שלהם סדר נפלא ודייקנות מצוינה הראוי לתהלה (הרא"ם לונץ בזכרוניתיו).

בראשית התיסדות הפקידות הזאת לא היתה עוד בירושלם עדה אשבנזית מיוחדה ומסודרה כהלכתה. ולכן עמדו הפקוא"ט בחליפות מכתבים עם רבני ערת הספרדים משך ארבע עשר שנה עד שנת תקפ"ו, וכל הכספים שנכנסו לידי הפקוא"ט נתחלקו עפ"י הפשר הראשון שנעשו בהסכם ראשי אה"ק והגבאים והפקידים שבחו"ל.

עוד נמצא בידינו מכתב מאותה התקופה, וזו העתקתו: *)

מודים החת"ם חכמי ישיבתנו „מגן דוד" יכב"ץ איך קבלנו דרך קושטא יע"א ע"י הרבנים הפקידים הנקראים פקידי ירושלם בקושטא הסך 600 פלורין שנשלחו מגבאינו בעיר אמשטרדם יע"א להחזקת ישיבת מגן דוד על שמנו והסך הנ"ל 600 פלורין הוא מהתחלת אלול שנת 5586 עד סוף אלול משנתנו זאת 5587.

הישיבה הנ"ל נתיסדה ע"י מחזיק ביד לומדי התורה ס"ו דוד פינטו נ"ע ואשתו הג' קלארה שרה פינטו תנצב"ה, ותיכף שקבלנו את הסך

*) כתב רמ"י ולמון למדינו.

הנ"ל סדרנו הפילה מיוחדת ע"י הכוחל המערבי לטובת גבאי ופקידי ישיבתנו הק', ה' ימלא משאלות לבם לטובר.

כ"ד החיתמים חבמי ישיבתנו מגן דוד בחו' מנחם מש' 5587 היא ש' ויר'ישל'ים ישבון לבטח בירא.

הצעיר	הצעיר	הצעיר	הצעיר
שמואל הלוי	יעקב הלוי	משה רולאי	ישראל הלוי
ס"ט	ס"ט	ס"ט	ס"ט

בהמשך הזמן ניסדה ונתבססה העדה האשכנזית בירושלם ויקצבו חלק מסים מכסף הקדשים גם בעד עדות האשכנזים שבכל ערי ארה"ק. בשנת הקצ"ז הסתדרו יחד המשפחות האחרות שנמצאו אז בירושלם מארצות אשכנז והולאנד לקביצה מיוחד בשם "כולל הונ"ד" (הולאנד ודויטשלאנד) ועפ"י דרישתם הופרש למענם חלק מיוחד בהחלוקה.—

הרא"ט לונץ בזכרונותיו מספר לנו כי בשנת תר"ח יצא הרב ר' אליעזר בערגמן ז"ל לאמשטרדם בשליחות "כולל הונ"ד ועדת הספרדים", והצעתו היתה לחלק את כל ההכנסה רק בין הספרדים ובני כולל הונ"ד ולהעביר זכות ההטיבה מיהר הכוללים האשכנזים. בנידון זה נמצא ה"י מכתב מאת דפקוא"מ, וזו העתקתו:

בינ"ו עמ" עש"ן.

מודעת זאת בכל המקרן, למען יוסי גלות ישראל מעל אדמתו, בשאיר לנו בשים ושבח מסרו נפשם ועזבו מקן מולדתם וילכו לעבת בארץ הקדושה תוב"ב על התורה ועל העבודה, ובשאר מרגלו שמשה בעוה"ר ועל מקום משחר וקנין היא ובפרט לשגביס בשנים מאלן מרחק ועיקר בישתם זו בישה זו בישה רק תוך מרבע אמות של בלבה לעשות מלאכת שמים קבע, על כן מלפנים זאת בישראל המתנדבים בעם כי הפעולים בגולה, במקומותם למוסבותם קמו והתעוררו לעזרת לחיוסם לדיקי קדושי עליון המשתפחים בהולת כי, ומאז כי לחוק בישראל שבחו"ל לתת לכסף מועד ולבניף בשמי נדבותם, לכספיק מיס ומזון לאחיהם הנעניים והאביונים שבאלן הקדושה תוב"ב.

גם מנהגו חתומי מטה פקידי ומרכזי ערי הקדם תובב"ע יושבי עיר תהלה
למטרדם יע"ל בלבנו בעקבות קדמוניו נ"ע, והטילו עכמיהו למבול
על עבודת הקדם אשר שמו עליהו חכמי ורבני ממוני ומשגיחי כוללי
הספרדים, פרושים, חסידים, וחב"ד כי"ו בתרבעת ערי הקדם **ירושלים**
צפת חברון וטבריא תוב"ב, לקבץ על הגבלות מתת כל איש אשר ידבנו
לבו להזיל מכספו לסיועת עניי תרן ישראל ת"ו, וזכ יעשנו וזכ חפצנו היה
להיות לכולם יחד מעיר לעזור לחזק ידיים רפות ולתמך ברכיים כני ברכי
דרבנן דשלהי, ונתחלק למן תקפ"ב לפ"ק ואילך כל הנכנס ובא לידינו
סתם לפס תרן ישראל ת"ו בין כל הכוללים הנז"ל בתרבעת ערי הקדם
ת"ו.—ואחרי העיר כי' גם את רוח ירחי כ' וחושבי שמו מבני מדינות
האלזאנד ודייטשלאנד כי"ו לעלות לפעת בהפ"ק ת"ו גם מהם לא מנעתו
הטוב הזה, ולמן תקנ"ז לפ"ק ואילך גם להם ניתן יד ופס בין הכוללים
הנז"ל, ונתחלק פרי קבולתנו בין הכוללים ספרדים, פרושים, חסידים, הב"ד
ומנהגי כו"ד (כ"ת האלזאנד ודייטשלאנד) כי"ו בתרבעת ערי הקדם ת"ו,
ומזמן לזמן נשתנה סדר החלוקה לטובת מנהגי כו"ד כי"ו הנז"ל, עד שנת
תר"ט לפ"ק שעברה, כי למן אז והלאה הוסס לחק כי זה יהי' סדר
החלוקה: כל הנשאר מפרי קבולתנו אחרי נכוי ההוצאות, יחולק בשאר
ושמונה ושמים חלקים מהם יקבלו כו' בספרדים כי"ו בעכ"ק **ירושלים**
ת"ו $33/168$ כו' בספרדים כי"ו בעכ"ק **צפת** ת"ו $14/168$ כו' בספרדים
כי"ו בעכ"ק **חברון** ת"ו $12|198$ כו' בספרדים כי"ו בעכ"ק **טבריא** ת"ו
$8/168$ כרי זה יחד לכוללים הספרדים כי"ו $67|168$ ומאותן $101/168$ בנשארים
יקבלו מנהגי כו"ד כי"ו בשאר"ק ת"ו **השלישי** וד' שלישים בנותרים
יחולקו בשאר ואחד חלקים, מהם יקבלו כו' פרושים כי"ו בעכ"ק **ירושלים**
ת"ו $39/101$ כו' בחסידים כי"ו בעכ"ק **צפת** ת"ו ובעכ"ק **ירושלים** ת"ו
$35/101$ כו' בחסידים ווהלינר כי"ו בעכ"ק **טבריא** ת"ו $13\frac{1}{2}/101$ כו' בחסידים
רוסיא כי"ו בעכ"ק **טבריא** ת"ו $4\frac{1}{2}/101$ וכו' בחסי' חב"ד כי"ו בעכ"ק
חברון ת"ו $9/101$ יחד $101/101$ וזה סדר החלוקה עוד היום.

אבן בחדם תמוז תר"ט לפ"ק בשאר הכודעה חלינו מעכ"ק **ירושלים** ת"ו
כי נתמנה הרב הגדול מוה"ר חליעזר בערגמאן נ"י בחתום מטה, מבני
הכוללים ספרדים ומנהגי כו"ד כי"ן בעכ"ק הנז' ת"ו, ללכת לחלה בהדינות
בחחודות עמנו בחורת הב"ר לטובת שני הכוללים כי"ן הנז"ל, אז בפעם
מורף עלה על רשמנו, כי יותן מגרעת על ידי זה בהכנסת סתם תרן
ישראל ת"ו ותקופת טובת שאר הכוללים בשאר"ק ת"ו ולא לזלת יקרן נשמי

להפסיק לגמרי הפסק של שאר הכוללים הי״ו, לכן מלתו כי כך חובתו וכך יפה לנו לעמוד לימין שאר הכוללים הי״ו ומתנו להסכים בדבר הצליחת של שני הכוללים ספרדים ואשכנזי הו״ד הי״ו בעה״ק **ירושלם** ת״ו. ואחרי נפשנו כמה דיות על זה ונשלחו ונתנו הרבה חוברות בדבר הזה עם מעלת כבוד הרב הגאב״ד ור״מ בק״ק ווילנא ובגליל יע״א מו״ה **יצחק דוב הלוי** נ״י ומעלת כבוד הרב המ״ל ובאבי כולל דאי״י ת״ו בק״ק היכבורג והסביבה יע״א מו״ה **אליעזר דוב אטטענאסטער** נ״י הליטו לפניהם הרבנים הנז׳ נ״י בלרוף הרבני מו״ה **פייבל שפיגעל** נ״י והגביר הר״ר **מענדלי ראזענבוים** נ״י בק״ק ווילנא יע״א, לעשות פשר דבר על פי המופנים והחתומים מטה יבואהו להלן:

ואחרי טרחו ויגעו הרבנים הנז׳ נ״י בעשר מלבעותיהם להשבית מדון ולחמוך עמוד השלום, וחילו פניהם לבטות לבבנו על דבריהם, הין מסרבין לגדולים כמותם ומחמת לך ידינו תכון עמהם להחבת השלום אחד מיסודי העולם ושלא להפריד חלוף בין היושבים בקדש, ובאשר אנחנו חתומי מטה כלנו יחד על עמק השוה לשמור ולעשות את כל דברי הפשר הנז׳, אשר נתנבו עמודינו שבעה סעיפים, ואלה הם:

א. הרב הגד״ר מו״ה **אליעזר בערנמאן** נר״ו, יכול ילך לנוסעיו למן יום תתימת כתבת דנא מכל הלדדין הי״ו והלאה ובכל המקום אשר תדרוך כף רגלו בתוך כל המדינות התחומות עם כבוד מעלת **פקוא״מ** הי״ו שבמעטרדם יע״א—חוץ ממדינת נידערלאנדען אשר פקידי וממכלי ערי הקדש הנזכרים הי״ו יושבים בתוכה וחוץ לזרך לעניין זה שמה — ישתדל להריס קרן הנבת **תרומת הקדש** יע״א המיוסדה לסיועת כל הכוללים ספרדים ואשכנזים הי״ו בתרבעת ערי הקדש **ירושלם, צפת, חברון, וטבריא**, תוב״ב, ולהביאה לגזות המתנדבים בעת אשר לא נתנו עדן על התחום להתום ידם לכי לשלם כסף חוקם מדי שנה בשנה; וגם במקומות אשר לא הוקבעה שמה עד כה, או שהוקבעה ונתבטלה, ישתדל בעה״י הנד״ר הנז׳ להטמידה שם, ולהעמיד גם כן קופות בבה״כ יע״א, להחזקת ישוב הה״ק ת״ו. כללו של דבר, בכל הדרך אשר ישים הרב מוכר״ל נ״י פעמיו שם, ידרוש רק **טובת כלל כל ארץ הקדושה** תוב״ב בתופן היותר מועיל; ולא יקבל נדבות או יקבע קופה או חיזק מעמד אחר בשם אחד מן הכוללים דוקא לבדו יהי׳ מי שיהי׳—שם לא כאשר יותן חיזק סך לידו ומפורש יולא מפי הנותן לתת את כספו דוקא בשם אחת מערי הקדש או בשם אחד מן הכוללים דוקא—כן מכוללי הספרדים הי״ו, כן

מכולל הנסי הו"ד (ה'חלוקה וד'ויטשלאנד) הסר מחדש בסס כולל עדת ישורון ילידי דייטשלאנד ודעמייהו נקראו, וכן מכוללי פרושים חסידים וחב"ד כי"ו, כי אם כל המעשה הסר יעשה בכל הדרך הסר ילך בה בעכ"ו וכו'

לטובת כל כוללי ארץ הקדושה תוב"ב, כולם יחד.

ב. הרב הסד"ר מוה' אליעזר ב"מ נר"ו ישלח לפקידי ומנהלי עה"ק ת"ו שבאמסטרדם יע"א הרשימות מהמתנדבים בעס הי"ו הסר בהו ועסר יבואו אלו על החתום להכין כסף הנדת **תרומת הקדש** יע"א וגס יודיע לפקוח"מ הנז' הי"ו את כל הסר פעל ויפעל בעכ"ו על העתיד למען יהי' לאל ידס לקבץ על הנשאות כל דבר בעתו בהגיע תור התשלומין. וגס את כל הכסף הסר יקבל הרב הנזכר נר"ו בחלה מסעי, הן מדמי מחלית השקל והן מדמי מתנת יד וקופות ח"י ונדרים ונדבות וכיוצא בהן הסר ינתן אל ידו סתס והן הסר יותן לו בסס אחת מערי הקדש ת"ו, או בסס אחד מן הכוללים לבד או לחזק יחוד שמה, את הכל ישלח הרב הנזכר והרבנים הממונים מאתו על כך נ"י אל ידיהס של פקידי ומנהלי עה"ק תובב"א הנז"ל נ"י באמסטרדם יע"א, ולהעלות הכל בפנקסיהס בחר היטב ישלח להס ג"כ רשימה מפורטת מאין באו הדמים.

ג. כל הכסף המוצץ בהשתדלות וגסיעת הרב מהר"ל הנזכר נר"ו אל ידי פקוח"מ עה"ק ת"ו הנזכרים נ"י הן מה שיבוץ בזמנו מה שיקבל מיד ליד בחלה מסעי, והן ממה שיהדס על העתיד ויבוץ בשנים הבאות תהי' חיזה הכנסה שתהי', כל זה יורף אל הכסף הנכנס ובא ליד פקוח"מ עה"ק ת"ו הנז"ל מהכנסה הנהוגה עד כה — הסר לא עמל ולא יגע בה הרב הנזכר נר"ו — בסס סתס מ"י ת"ו דהיינו בסס כל הכוללים ספרדים והאכנזים הי"ו שבד' עה"ק תוב"ב הנז"ל כאחד; חוץ ממה שיתחלה אל יד פקוח"מ עה"ק ת"ו הנז"ל בסס חיזה עה"ק ת"ו או חיזה כולל מהכוללים ומפורש יוצע בכתב השולח בשלוח את כספו דוקא לאותה עיר הקדש או לאותו כולל ואין להחריס חלק בו או הנדרים והנדבות הסר ידור ויתגדד שים בהיות או יניח אחריו ברכה בסס דבר טוב קרן קיימת לעשות פירות שנה בשנה, שכל אלו הדמים לא יכנסו עד כה בחשבון ההכנסות בסס מ"י ת"ו וכן לא יבואו בחשבון ההכנסה מכאן ולהבא; אלא יהי' הדמים הסר תעלה מעודתם בעכ"ו הסר יכנסו עד כה בחשבון ההכנסות בסס סתס מ"י תוב"ב, גס מיום חתימת כתבי דנץ מכל הנדדין הי"ו וכלאה על חשבון ההכנסה זו יהשבו, ויגורפו אל הכסף המוצץ בהשתדלות הרב הנזכר אל ידיהס ולכיס אחד יהשבו, וכל מה שתעלה ההכנסה זו, הן הבץ אל ידיהס אחרי נכוי ההוצאות וכן הבץ בהשתדלות הרב הנזכר נר"ו,

עד מלאת כסך **עשרת אלפים** זכודים רייגים לצמה, יזכו בו כל הכולליס צמארן הקדוסה תוב"ב בתרבעת ערי הקדם ת"ו בזמ"ל, גס יחד כי"ו כמו עד עכשיו, להיחלק כסדר החלוקה המהוגה עד כה בהכנסת סתם ח"י המפורסת למעלה, אלא כל מה שתעלה ההכנסה שנה בשנה יתר על הסך עשרת אלפים זכודים רהיינים הזכה, אן מעט או רב, יזכו בו מצלחי הרב הצד"ר הנזכר נר"ו, כולל הספרדים כי"ו שבירושלם תוב"ב וכולל אנשי כו"ד אשר מחדש בשם כולל עדת ישורון ילידי דייטשלאנד ודעמייהו נקראו, אן אותם שבאו על החתום על כח והרשאה שניתנו ביד הרב הנזכר נר"ו בצלתו מעה"ק ירושלם ת"ו וכן אותם אשר מינו את ידם מלבד על החתום, כולם כאחד יזכו בו וחלק כחלק יאכלו; וישלחו פקוח"מ עה"ק ת"ו בזמ"ל נ"י את שך העודף בזכר ליד רשני שני הכוללים כי"ו בזמ"ל, למען יהלקוהו כמוטכם ביניהם; וכל הכוללים כאחרים בכל תרבעת ערי הקדם ת"ו, כן כוללי הספרדים בערי הקדם **צפת חברון וטבריא** ת"ו וכן כו' פרושים, חסידים וחב"ד כי"ו בעה"ק ת"ו, אין לכה סוס זכות וסוס טענע ותביעה על מה שתעלה ההכנסה לשם סתם ח"י ת"ו שנה בשנה יתר על הסך הקבוע למעלה אשר עשרת אלפים זכו' רייגים, גם אין רשות לשום כולל, חוץ מכולל הספרדים כי"ו שבעה"ק ירושלם תוב"ב וכולל אנשי כו"ד כי"ו אשר מחדש בשם כולל עדת ישורון ילידי דייטשלאנד ודעמייהו נקראו, לשלוח גם כן שליח לאלה המדינות האחרות עם פקוח"מ עה"ק ת"ו בזמ"ל, להשתדל בהנסה יתירה על ההכנסה הנכונה עד כה, לשם חותו הכולל, בחיזק חופן ביבי', ובתקנות הקבועות ובהכרזות עד כה, שלא לשלוח שלוחים לאלה המדינות, בתקפן ובגבורתן תשלרנה, וכל המשנה ידו על התחתונה. רק מובן מעלמא, שמי שיבא על שם וכולאות אחד משני כוללים כי"ו בזמ"ל — היינו כולל הספרדים כי"ו שבעה"ק ירושלם ת"ו וכולל אנשי כו"ד כי"ו אשר מחדש בשם כולל עדת ישורון ילידי דייטשלאנד ודעמייהו נקראו — להרשות בהנסה היתירה על עשרת אלפים זכודים הנזכרים עוד יתר על מה שנתוסף ע"י הצד"ר הרב מוכר"ל בזמ"ל נר"ו.

לטובת שני כוללים כי"ו הנזכרים, אין לשום אדם לעכב עליו.

ד. החלוקה דלעיל צריכה להיות בכל רביעית שנה, ממש ליתר בטחון

על שאר הכוללים כי"ו בתרבעת ערי הקדם ת"ו, ומדאגב מדבר, גם אם נחלת תרבע תקופות תשנה תעלה ההכנסה יותר מרביעית הסך עשרת אלפים זכודים הקבוע למעלה, אין לחנן יקרה להכנסה זו בשאר תקופות אותה השנה, ובהגיעה ההכנסה תרבע תקופות אותה שנה, לא ועלה בכפף המתוכן מאותה ההנסה שנה יחד, יותר על הסך

הקופ, והרי כאמור אין זכות לפני הכוללים כי"ו המזכירים יתירה על שאר הכוללים עד אחרי מלאת הסך הקופ לפנה תמימה, כופה לחק שלא יהיו לפני הכוללים כי"ו המזכירים בעדפה על החלוקה הנהוגה עד עתה, כי אם עד שיהיו בפוף כל רביעית שנה ביד מעלת פקוע"מ עה"ק ת"ו המזכירים הסך חמש מאות זהובים יותר מהחלק הרביעי של עשרת אלפים זהובים המזכירים לחלק כנהוג עד עתה, והעודף אז עוד יותר על רביעית הסך הקופ ות"ק זהובים הנ"ז, ישלחו ליד ראשי שני הכוללים כי"ו המזכירים כאמור למעלה.—ואותן חמש מאות זהובים לא יהיו מונחים לבטלה ביד מעלת פקוע"מ עה"ק ת"ו המזכירים, כי אם יחולקו בין כל הכוללים כולם כמו עד הנה, ולעת כלות השנה, אם נשארים גם חמש מאות זהובים הנ"ל יותר על הסך הקופ, ישלחו מעלת הפקוע"מ הנ"ז גם חמש מאות זהובים המזכירים, ליד ראשי שני הכוללים המזכירים כמו יתר הסך העודף על הסך הקופ, וכל רביעית שנה עם שלוח העודף על רביעית הסך הקופ ליד ראשי שני הכוללים כי"ו המזכירים, ישלחו פקוע"מ עה"ק ת"ו הנ"ז לכם כודאי מפורשת שזה הוא מהעודף על הסך הקופ על פי הפשר הזה, וכללות כל שנה ושנה למן יום חתימת כתבת דנן והלאה, יגיעו פקוע"מ עה"ק ת"ו את הפדונם מכל הכנוסות אשר נכנסו ובאו לידם, הן על ידי השתדלותם והן על ידי השתדלות הרב מוהר"ל הנ"ז נ"י לפני סתם ס"י ת"ו, ומכל הכוללות שהוליאו, לפני הרבנים המאורות הגדולי היושבים על מדין כ"ה מו"ה יצחק דוב הלוי נ"י אב"ד ור"מ דק"ק ווירצבורג והגליל יע"ץ, ומו"ה אברהם אדלער נ"י אב"ד ור"מ דק"ק אשאפפענבורג יע"ץ, ומו"ה מאיר פייבט־וואנג נ"י אב"ד ור"מ דק"ק דעטטינגען יע"ץ ומו"ה אלעזר דוב אטטענזאסער נ"י רב ומ"ל וגבאי הכולל דס"י ת"ו דק"ק האבבערג יע"ץ למען יהיו גלוי וידוע לפניהם אם עלתה בהכנסה מאותה שנה יתר על הסך הקופ למעלה וכמה עלתה יותר על זה.

ה. בעניין הכוללות של הרב מוהר"ל הנזכר נר"ו בהכרח לא יגונה שיקח מה שלריך לכוללותיו מכסף המקופן על ידו, והרב הנזכר נר"ו יעשה נאמנו השבון עם משלחיו מודות זה; ומובן הדבר מעלמו, שעל ידי נכוי הכוללות הנ"ז אין לגרוע מהסך עשרת אלפים זהובים השייכים לכל הכוללים בה"ק ת"ו גם יחד. אמנם על דבר שכר טרחתו של הרב מוהר"ל הנזכר נר"ו אין לו עסק כי אם עם משלחיו כי"ו; ומובן מעלמו שעל ידי פשר דבר זה לא יגרע דבר מהתנאים שבינו לבין משלחיו כי"ו.

ו. בכל מקום אשר יבא שמה הרב מוהר"ל הנזכר נר"ו, ובבר הפקדו שמה

על ידי פקוע"מ עכ"ק ת"ו המזכירים, גבאים לקבלת מעות ת"ת, כן חותם הממונים בשם גבאי כולל וכן חותם הממונים רק בשם גבאי דת"ת, ישלחו הגבאים המזכירים על משמרתם כברשעזה, ולא יעמיד כרב המזכר תחתיכם; וכן בחותן המקומות במדינות בחתודות עם פקוע"מ עכ"ק המזכיר לא יחתם על שלחו עד כה כספס על פקוע"מ כנז' נ"י ולא יפקדו שמה עדן גבאים דת"ת ת"ו על ידיכם, רק בחותן המקומות יחתמו שם גבאים ובזוע כרב המזכר נר"ו שמה יודע לו כי יפקד מושבה, אזי כרשות נתונה לו לכבד במשמרת הגבאות דת"ת ת"ו להשבים שלמים הטובים בעיניו, ואז יודיע לפקוע"מ עכ"ק ת"ו המזכירים את שמותם ומקום מושבותם בלי היטב, למען ידעו מי ומי יעמדו על משמרת הקדש הלזו. ז. כללות עשרה פנים מיום חתימת כתבה דנה מכל הלדדין הי"ו והלאה —ואת יחיה לא יקוב, עדן לא בא משיח לדקנו ת"ו—אזי פסק כח הפשר הלזה על להבא.—ומי שהשלו שלו ושובה שלום במרומיו, הוא ישמה גם אז שלו בין הלדדים הי"ו, ויתן לבבם זה לבם גם אז להתפשר בינותם בהבבה ואהובי, יבא שלום ומנוחה משוחת הפקט ובטח וילוה ע' אתם את הברכה חיים עד העולם.

כך נעשה וכך נגמר בתגלי כפול כחומר כל שטרי פשרות דנהוגין בישראל

העתויין כתקנת חז"ל דלא כמסכתא ודלא כטופסי דשטרי בעטל כל מודעי דנפקי מנו מודעי עד שולם ובפיסול עדי מודעי לדעת הרשב"ם זלה"ה, ולא יבוטל ולא יפוסל שטרא דנה לא משום חיסור לשון ולא משום יתור לשון ואו"א וכו' והו"א וכו' וכל נגמר כראוי וכתקנת חז"ל, וכל שריר וברור וכון ואמת ויציב וקיים.

ועל דבר אמת ולדק התמנו שמותנו פה ק"ק אמשטרדם יע"א יום ו' עש"ק כ"ב אלול שנת תרי"ד לפ"ק.

פקידי ואמרכלי עירי הקדש תובב"א יושבי עיר תהלה **אמשטרדם** יע"א

הק' צבי הירשל לעהרן ס"ט.הק' זלמן רובענס. יעקב מאיר לעהרן.

פה ק"ק ווירצבורג יע"א יום ג' כ"ו אלול תריו"ד לפ"ק

הקטן אליעזר בלאאמו"ה יוסף בנימין זללה"ה בערגמן, רשם כולל עד"י ולידי דייטשלאנד ודעמייהו כי"ו וכתב עד"ל ירושלם וכל מה"ק ת"ו. בגיפוי חתם מעלת כרב כעד"ל מוכר"ל אליעזר בערגמן תובב עכ"ק ירושלם תוב"ב נר"ו וגם התימוי ידי מעלות כפקוע"מ דת"ו תוב"ב שבאמשטרדם נר"ו ידועות על ידי כמה שטרי קבלת מעות ת"ו תוב"ב ואגרות שילחו מתחת ידיכם ומדידעה דנה היה התימת ידיכי מישרשוכי. וקיימנוכי כדהזי ממגבנא.

פה **וירצבורג** יוסף ג' כ"ו תמוז תלפיות שם מחות ועצב לבריאת עולם

יצחק דוב הלוי חבכ"ל וכגליל י"ט.

אליעזר דוב אטטענסאסער מ"ל דק"ק **האבבערג** יע"א.

פייגל שפיענל מפה

עוד יש לנו להוסיף ולדבר בפרק הזה ובפרקים הבאים אחריו. מי שיש לו להעיר ולמלאות דברינו בעובדות, בכתבים ובתעודות המתוריות מבקשים אנו להזדרז ולהמציא לנו כל אותו החמר, ברצון גדול נפרסם כל דבר בשם אומרו, והתעודות נחזיר לבעליהן בהודה.

שאלו שלום ירושלם

מוב מראה עינים מהלך נפש.

בסיון תר"ן עלה כפעם הראשונה לירושלם השיירה הראשונה של „חובבי ציון" מרוסיה. בראשית הגאון החיבב רבי שמואל מיהליבר ז"ל, לחוג בה את חג השבועות. חברי השיירה פרסמו או מכתב בשם „שאלו שלום ירושלם". —

המכתב הזה נמסר או לידי אחד מטובי חובבי ציון מאת אחר מבני ה„שיירא" בשעה שעמד ואמר כי לא האמין לראות כל הטוב והחסר, הצדק והישר שראו עיניו בירושלם ע"ק ובפרט בהנהגת הועד הכללי „בנסת ישראל" לעדת האשכנזים בירושלם.

והרים ידו ונשבע כי בבאו לביתו יעבור משער לשער ויגיד אף ישמיע מה שראו עיניו, למען לא יכנסו באזניהם דברי כה"ע הירועים הדוברים על צדיקים עהק ובוז.

על זה התפללנו תמיד ואמרנו: מי יתן ובאו מהתם טובי חובבי ירושלם לראות בעיניהם את עטרת הפארת ירושלם במעשה הצדקה והחסד לראות ולהתבונן אל כל חמדת ישראל בארץ ישראל, בירושלם עיר הצדק קריה נאמנה; לראות את כבודה והדרה: שכוניותיה, פרוריה ומושביותיה כפעליה ומוסדיה „מעשי אבית", אבותינו ואכות אבותינו ראשי ומיסדי הישוב הישן־החדש.

וטוב מראה עינים מהלך נפש. עדי ר א י ה באלה ישיבו שלום מעיר השלם אל בעלי ש מ י ע ה לשמוע מהם דברים כ מ ו ש ה ם.

וזו העתקתי מגוף הכתב:

שלום ירושלם

כבוד נשיאי העדה אלופי קהלא קדישא דבירושלם ת"ו ה"ה הרב ר' אברהם יעקב שובאצקי, הר"ר שמואל טוני זילבערמאן, הר"ר זיסקינד שחור, הר' שמעון אלעזר בהנא, הר מיכאל ברוך רייזעס, הר' אליעזר היילפערין הר' אלימלך פערילמאנן הר' ליב הכהן מסינסק הר' יוסף ריבלין המזכיר, ובראשם כבוד הרב הגאון המפורסם וכו' מו"ה שמואל סלאנט נ"י.

ברוך ה' שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, אשר בו עומדות רגלינו בשעריך ירושלם, כי לך נכספה נפשנו מפאתי מערב להשיא שלום לך ולראות בשלום אחינו בני בריתנו איפוא הם רועים, והנה נתכבדנו מכם אלופים נכבדים, והזמנתם איתנו לבית ועדכם ועד כל הכוללים, לשאת ולתת בדבר הענינים הנכבדים הניגעים לישוב ארצנו הקדושה הגשמי והרוחני, ואשר ראה לבנו אותה נגיד בזה עם הספר, כי זאת ירושלם עיר הצדק, יאמר לה קריה נאמנה, תשואות מלאה קול המון כקול שדי, קול המונה של תורה בבתי ישיבות ומדרשיה, ובבתי ספריה להנוקית של בית רבן, ובתי החסד שבה ראינו וספרנו ועצמו מספר מניעם וישבחם, כי רבו בה כמו רבו בתי חיה, בתי חולים, בתי מחסה, בתי מקלט לזקנים וליתומים, בתי תמחוי בתי גמ"ח, וחברות מחברות שונות אשר כולן להכלית אחת מתכוונות להשכיל אל דל ולהביא ישע אל עניים הגונים, בסדרים נכונים הגונים אשר לא פללנו למצוא כמוהם בזה, ואף על עניני החלוקה שמנו עינינו וראינו ונוכחנו לדעת כי רבו המלשינים להרשיע בהביאם את דבתם רעה לפני קהל ועדה להשפיל ככוד הרבנים המסונים שי' ולהת רופי באמונת לבם, כי לפי מה שנתכבדנו להכיר את הגדולים והטובים שבהם המה אנשי צורה, אנשי כבוד, אנשי אמנה, בעלי לב טוב, רחמנים היודעים את נפש העניים ונותנים נפשם עליהם והנהגתם בסדר ובמשפט ובחשבון.

כן ראינו ונוכחנו כי אך בעלילה באו עליהם לאמר: שינאי הישוב הזה, כי לקחנו דברים עם רבים מהם ושמענו כי כמונו כמוהם לבם

נפשם אל ענין הישוב על ידי עבודת אדמה בארצנו הקדושה, וכמונו כמוהם צר להם חשועלים הקטנים היוצאים בקן קולטסא, ובקן מגילתא לשפוך בוז על הטושבות ויושביהן להבאיש ריחן בעיני בני חו"ל, אלא שאין בידם לטחות.

א י ל ז א ת עלינו להגיד ישרם לפני קהל ועדה. ומחזים אנו את פני אחינו שבגולה בכלל ואת עורכי טכ"ע לב"י בפרט לבל יטו אוזן למספרי לה"ר אשר כל מגמתם לזרוע זרע המחלוקת ולחלל כביד שמים וכבוד ירושלם, ויהנו לבם ביתר שאת לדרוש בשבחה של עיר קדשנו, ולהסב לב אחינו הנדיבים בכל מקום שהם להעלות את אחיהם יושבי הקדש תמיד על לבבם לתמכם ולסערם בכל דבר שבקדושה. והיה שלום על ישראל.

אלה דברי צעירי ישראל העולים להשתחות לה' בהר הקדש בירושלם בירח סיון תר"נ, פעה"ק ירושלם תיבב"א.

יעקב ברודא מוורשע שלמה יהודא זקש מדזענקוראנ

יחיאל מיכל הלוי מיידאנסקי מיעקטרינאסלאוו

שרגא פייביש יאקובזאהן ממזבקווע

יוסף בן אהרן ד"ר חאזינאוויטש מכייעלישטאק

ארי' ישכר דאווידזאהן מוואדשע

בצלאל בט' מאיר קורליאנדסקי מהוראדנע

שלמה זלמן ב"ר ארי' הכהן זוסמאן מאוסטראה

אייזיק בן טובים מכייעלישטאק

הנני מאשר ומקיים את דברי בני לויתי הנכבדים הנכבדים האמורים באמת וצדק, ואקוה כי מעתה גם מבהכי העתים לא יקבלו עוד דברי בלע חלילה על יושבי אה"ק, כי עדי ראי' כמונו נאמנים יותר מעדי שמיעה, ולראיה באעה"ח יום א' י"ג סיון ההר"ן פה ירושלם עה"ק.

נאם שטואל בהרב מוהר"י מאהליווער מוצ"ק כייעלישטאק.

הרבנות הראשית לארץ ישראל

נוסדה על מקום משרד הרבנות לעדת ישראל בירושלם (שנוסד בשנת תרע"ט) ביום י"ג אדר א' תרפ"א באספה חגיגית של כל רבני ארץ ישראל וב"כ העדות ביחס של שני שלישים (רבנים) ושליש (ב"כ הקהלות) לפי תכנית שנעשתה ע"י הועדה לסדור דרבנות בארץ (בת 4 חברים רבנים וב"כ הקהלות) שנתכוננה במאסר ה. ט. הנציב העליון סיר הרברט לואים סמואל, בראשות המזכיר המשפטי מר נ. ד. מ. בנטויץ. האספה נפתחה בנאום היסטורי של ה. ט. סיר הרברט סמואל, ובה נבחרו הרבנים הראשיים, הגאונים ר' אברהם יצחק הכהן ור' יעקב מאיר לנשיאים, והרבנים הגאונים: ר' צבי פסח פרנק, ר' רפאל יונה ראם זיל ור' ירוחם פישל בערינשטיין לחברים (מצד האשכנזים) ור' בנציון קוינקה, ר' בניטין אלקויר, ור' אברהם פיכוסיף לחברים (מצד הספרדים).

הרבנות הראשית לארץ־ישראל נתאשרה בעתון הרשמי מיום 1 אפריל 1921 ני' 40 בתור בת סמכא רשמית לכל דיני ישראל. לה ולבתי־דיניה נמסר שפוט מקיף בכל דיני אישות, ולפי דבר המלך בטעצתו על א"י יש לבתי דיניה הסמכות בעניני הקדשות, ירושות, וצואות.

הרבנות הראשית לא"י הסתדרה כשני בתי־דין מאינסטנציה ראשונה היושבים בד' ימי השבוע א. ב. ג. ד. ומבית דין גדול (לערעורין) היושב בכל יום ה' ודן בעניני הדת והצבור ובערעורים על פסקי הדין של בתי דיניה ושל כל משרדי הרבנות ובתי הדין בארץ המוגשים לפניה לערעור בפרוצידורה מסודרת.

הרבנות הראשית לא"י מוכרת בין מצד המשלה הא"י והמשלה הבריטית בלונדון ומצד קונסולי המדינות האדירות ובין מצד הצבור בארץ ובגולה כולה בתור מוסדה הדתי העליון והמאחד של היהדות בא"י ובתוך שכזה היא המכריעה וההוהכת בכל השאלות הכלליות והפרטיות והאינדוידואליים הנוגעים לדת ודין, לחיי הצבור והקהלה הבאים לפניה מכל עברים, והיא עומדת בקשר הדוק עם כל המרכזים הצבוריים ומרכזי היהדות בעולם כלו.

במשך ימי קיומה עסקה הרבנות הראשית לא"י ביותר משלשת אלפים משפטים מאינסטנציה ראשונה וכשלש מאות מאינטנצית הערעורים בהם משפטים נם על יסיד הקדשות והנהלתם, עזבונות, ירושות, ואפיטרופסויות על נכסי דניידי ודלא ניידי בסכומים גדולים וקטנים.

בידי הרבנות הראשית לארץ־ישראל ההשגחה על כשרות השחיטה הצבורות, והמקואות, על מאפיות המצות בירושלם ובבתי־החרשת הגדולים בארץ, על תרומות ומעשרות של היקבים בארץ ושוקי הפירות בירושלם, והיא מפקחת על שמירת השבת והמועדים בישראל, ועומדת על המשמר להגן תמיד על חופש הפקידים היהודים בכל מחלקות הממשלה בשבת ויו"ט.

על־פי הזכות המיוחדת שנתנה הממשלה הא"י עלתה בידי הרבנות הראשית לא"י לקבל רשיונות־כניסה לארץ למאות רבנים מכל קצוי התבל הם ומשפחותיהם.

סניפי הרבנות הראשית לא"י הם: הרבנות הראשית ובית־הדין במחוז יפו ותל־אביב, משרדי הרבנות: בחיפה, צפת, חברון, ופתח־תקוה, ובית־הדין בטבריה, והרבנות בזכרון־יעקב חדרה, ראשון־לציון, רחובות, עפולה, וראש־פינה.

המזכירות מורכבת מהרה"ג שמואל אהרן ובר, מזכיר כללי, ר' יעקב ברוך מזכיר כללי ור' שמואל תנחום פראנק, סגן.

משרד הרבנות הראשית לארץ־ישראל נמצא ברחוב יפו, מספר התלפון 219, ת. ד. 197.

הפירמן.

בזה אנו מפרסמים את נוסח הפירמן שנתן להרה"ג **חיים נחום** אפנדי ביום הטנותו לראש רבני הורגמה בש' תרס"ט; הפירמן הזה הוא העודה היסטורית מסדרגה ראשונה, שכדאית היא להרשם לדורות בספר שטטרתו היא לשמור על כל הזכרונות הקדושים האלה:

„אני שלטן מחמד רשאד ה', בן שלטן מג'יד, מצהיר ע"י הפירמן הנכבד והנעלה הזה המעטר בה„טוגרה", לאמר:

„מפני שטשרת חכם באשי בעיר הבירה וערי המדינה היתה פנויה, ולרגלי הבחירה החקית, ועפ"י בקשת שר הדתות שנתאשרה ע"י מועצת השרים, אני מוסר את ה„בירט" הזה (טאטר־טלך) להרב חיים נחום אפנדי הנעלה ונותן לו את כל הזכיות העתיקות.

„גוזר אני כי חיים נחום אפנדי יהיה החכם באשי של כל היהודים בעיר הבירה וסביבותיה ובכל ערי טטשלתי, ראש הרבנים, וראש לראשי הערות, וכל היהודים גדולים וקטנים חיבים להכירו בתור רבם הראשי, אליו צריך לפנות, את עזרתו צריכים לבקש, לפקדתו יכנעו, ולמצותו יקשיבו בכל הנוגע למשרתו זו בעניני הדת. איש לא ימרה את פיו ולא יעבר על פקדותיו.

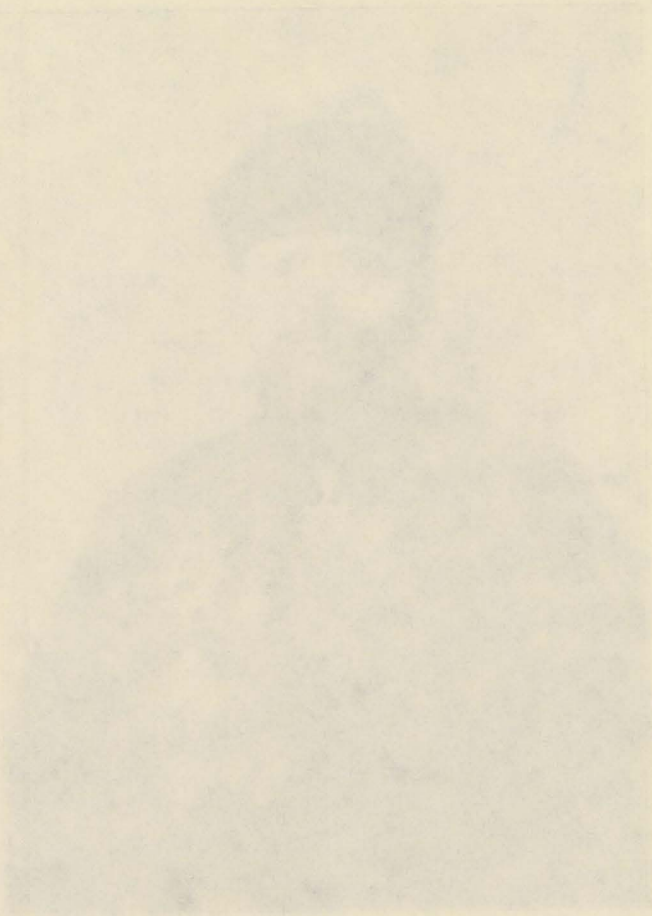
„התורה תקרא בבית החכם באשי וביתר המקומות הרתיים, אין רשות לאיש להתערב בעבודותיהם הדתיות בתאנה כי קוראים בתורה, תולים פרכת ומדליקים תמידין. אסור לשוטרי המטשלה לרדפם בער בצע כסף, להציק להם ולענותם, אסיר למשטרה להתערב ולבקר את בתי כנסיותיהם ובתי ספרם. אסור להחרים או לקחת בפקדון, בעד איזה חוב פרטי, טה ששיך לביהכ"נ או לביה"ס, והלוקח מהם דבר טמין זה, חיב להשיבו טיד כפי החק. הרשות נתונה רק להחכם באשי או להנטנים על ידו לעסק בעניני נשואים או סכסוכים בין שני צעירים. הרשות ביד החכם באשי להשביע איזה איש בביהכנ"ס לברר איזו אמת. הרשות

הרה״ג **חיים נחום** הי״ו

ראש רבני מצרים

לזכרון בקורו השני בירושלם (ח׳ תמוז תרפ״ח)

נתונה לו לגרש ולהרחיק כליל מעדתו את כל מי שחשוד בעיניו בתור אשם.

אסור ל„קאדי" או ל„נאאיבים" (שופטים דתים) להתערב בענינים כאלה. אסור לאיש לסדר קדושין בלי רשות החכם באשי הנזכר או החכמים הנמנים על ידו.

„יהודי כי יאבה לישא או לגרש אשה, או לקחת אשה שניה על אשתו הראשונה, אסור לו לעשות דבר מה מבלי רשות החכם באשי.

„שום איש בעולם, יהיה מי שיהיה, לא יוכל להכריח את איזה חכם לסדר קדושין.

„יהודי, מכל מעדת ישראל, כי ימות, אסור ל„קאדי" או להמשטרה להכריח את הרבנים לקברו. גם לפקדות הרבנים בערים אחרות שנתנו ע"י מאמר־מלך, אין כל ערך, אם לא תהיינה בהסכמת החכם באשי הנדול. אסור לאיש למנעם בצאתם לגבות את מסיהם.

„הזכיות הללו תנתנה מצדי לכל רב שימנה באיזה עיר מערי המדינה ע"י החכם באשי הגדול.

„אין רשות לאיש למנות רב, לדרש מחחכם באשי לתת בית תפלה פלוני לרב פלוני, או להכריחו לאמר על דבר כשר או טרף. „קאדי" או מושל פלך, או „נאאיב" כי יבקש להרחיק או להוריד איזה רב מכשרתו, אין לדרישתו כל ערך, אם לא תהיה בהסכמת החכם באשי.

„מאמר מלך על מנוי איזה רב, כי ינתן, והדרישה לא באה מצד החכם באשי, אין להמאמר ההוא כל ערך, והמנוי בטל.

„חכם" כי יבוא לעיר הבירה מחו"ל לרגלי עסקים פרטים, אין רשות לפקידי המשלה או המשטרה לנגע בו לרעה ולהתערב בענינו.

החכם באשי, הרבנים, באי־כחו או אנשיו לא ישפטו אלא בעיר הבירה, וה„חכם" הנדון למאסר יאסר ע"י „החכם באשי".

„אסור להכריח את איש יהודי להשתמר נגד רצונו. אסור לפקידי המשלה להשתמש בעניני הקדשותיו של החכם באשי, בבתי הכנסת ובתי הספר. אסור לכל יהודי לסרב בענין תשלום הקצבה השנתית להמשלה או המס הנקרא: „צדקה" או „גאבילה" וכן כל הוצאות משרד החכם באשי.

„רב" כי ימות ויורשים אין לו, ובא־כח החכם באשי יבואו בשם הממשלה לקחת את־רכושו, כספו וסוסיו וכל אשר לו, אין רשות לאיש להתערב בזה. ואם יש לו יורשים אסור לאיש לנגע בהונם.

„צואת הרבנים המורישים את הונם לחכם־באשי, לביכנ"ס ולעניים צריכה להתקים.

„אם עפ"י מצות החכם באשי נענש אחד היהודים במשרד הרבנית, אסור למשטרה להתערב בזה.

אין רשות לגבית שום מס על סוסי החכם באשי, אי מפקידיו ומשרתיו.

אסור להעסיד אנשי צבא, לו גם לזמן קצר, בבתי החכם באשי, הרבנים וראשי העדות.

הפקיד הראשי במשרד החכם באשי ועוד חמשה עשר איש פטורים מכל מס, כל דבר השיך לבתי הכנסת, ובתי הספר פטיר ממכס.

„כל מה שהחכם באשי מבקש מהממשלה בחותמו הרשמי בנוגע לדת, ינתן לו מיד.

החכם באשי הנזכר, חיים נחום אפנדי, רשאי להשתמש ולהתנהג במשרתו זו כטוב וכישר בעיניו, ואין רשות לאיש למנעו ולהתערב בענינו.

נכתב ביום כ"ג לחדש ניסאן־אל־אחיר שנת 1227".

* * *

פירמן כזה לא נתן לראש רבני הורגמה זה כששים שנים שבהן עמד בראש היהודים „מלא מקום" ולא הכם באשי רשמי. —

יליד בן יליד הארץ טבחירי בני ציון

מר **אליהו פרדס** נ"י

יושב ראש באגודת „על המשמר"

ישיבת לומזה בפתח־תקוה, ארץ ישראל

עם ישראל שב לארצו — —

והתורה מחורת לאכסניה שלה:

לפני שנים אחדות כאשר נפתחו שערי ארצנו הק', ועם ישראל החל לנהור בהמוניו לארץ אבותיו, הרגישו גאונינו וגדוליגו, נושאי דגל התורה, את הנחיצות להעביר לארץ־ישראל חלק ממרכזי התורה שבגולה.

כשגלה ישראל גלתה תורה עמו, וכשישראל שב לארצו התורה תאיר שוב את דרכו, ולאורה יסע ויבך. דגל עמנו הוא ארון הקודש ההולך תמיד יחד עם העם, ועל פיו יחנו לדגליהם.

ומנהלי ישיבת לומזא המרכזית—היא הישיבה הגלותית הגדולה אשר אלפי תלמידי חכמיה, גאוני הדור, מרביצים תורה בכל חפוצות הגולה — אמרו עת לעשות לד', לעם ולארץ, עמדו והעבירו חלק מישיבת לומזא לארץ־ישראל ויבחרו מקום לה באם המושבות העבריות בארץ, בפתח־תקוה.

בקיץ שנת תרפ"ו, קבלה ישיבת לומזא המרכזית רשיון ממשלת ארץ־ישראל להעביר חלק מתלמידיה לישיבת לומזא בפתח־תקוה, ואז נבחרו בחורים הגונים, ראוים לעליה זו שעלו לארץ הצבי בהנהלת הרב הצדיק רבי אליעזר שולאוויץ, מיסד ישיבת לומזא, שגם הוא עלה לארצנו לעת זקנתו, ד' יאריך ימיו.

בנין בית לישיבה:

בחורי הישיבה נתקבלו באהבה וחבה על ידי תושבי פתח־תקוה אשר שמחו לקראתם וישתתפו בתרומות חשובות לבנין הבית המפואר (שעלה בכמה אלפי לירות) המתנוסס לתפארה ומשמש היכל התורה לישיבת לומזה בפתח־תקוה.

כלכלת הישיבה:

עם רבות בחורי הישיבה רבו גם הוצאותיה, וכששאלת כלכלת הישיבה עלתה על שלחן ההנהלה נתקבלה הצעתו החשובה של ראש־הישיבה, הגאון הגדול הרי"מ גארדאן שליט"א, להבטיח את קיומה

ולהעמידה על יסוד איתן—לכך תצטרך להיות תמיד פושטת יד לצדקה—ע"י יסוד קרן־קיימת בשם „פרדס־התורה" אשר מפרותיה תתקים הישיבה באופן קבוע ובטוח, בעה"י.

פרדס־התורה (ארעא־דרבנן):

קרן פרדס־התורה תרכש בארץ־ישראל חלקת אדמה (בת מאה דונם, לע"ע) נטועה עצי־פרי, פרדס תפוחי־זהב. הרוחים שיכנים הפרדס יכנו לכלכלת ישיבת לומזא בפתח־תקוה. באופן זה תהיה הכנסת הישיבה קבועה פחות או יותר, והנהלת הישיבה לא תהיה עוד שקועה בדאגות יום המחר, ותוכל להקדיש את כל מרצה לתפקידה הקדוש.

המשתתף בקרן פרדס התורה עוזר בפעל ממש לבנינה התמידי של ארצנו הק' ותהית אדמתה.

המשתתף בקרן פרדס התורה הרי הוא גואל אדמת ארץ־ישראל ומעבירה לידים עבריות.

המשתתף בקרן פרדס התורה עוזר בבת־אחת לגופו ונשמתו של עם ישראל.

ולכן מי האיש אשר אהבת התורה בוערת בנשמתו, וחבת הארץ נטועה בלבו, יתן ידו לפרדס התורה וישתתף בהונו ואונו והשפעתו בבנין הקרן הגדולה אשר תבטיח את נשמת חיינו בארץ חיינו, בעה"י.

ועד שתוכל הישיבה לחיות על חשבון עצמה מפירות ה„קרן" מוכרחת היא להתמך בנדבות חוץ, המיכות לפי שעות, אחינו היקרים בכל מקום שהם בטח יתחשבו עם ההערה הנחוצה הזאת. ו„זבולון וישכר" משותפים הם בחלקת התורה, תורת ארץ ישראל,—

* * *

דמעות־עצב ודמעות־שמחה. תרמ"ב—תרפ"ה.

מי יגלה עפר מעיניכם, גבורי הישוב, מיסדי פתח תקוה, לראות עתה את המושבה הזאת, עטרת תפארת המושבות שביהודה; אבן־פנה לכל הישוב הארצי־ישראלי וגולת־הכתרת לה: הישיבה הגדולה ישיבת לומזה המתנוססת בכל קדושתה והוד רוחניותה, קרני־אורה יאירו כאור שבעת הימים על כל ערי יהורא.

ר' יואל יוסה שמעון ב"ר אברהם ליב מונזון ז"ל

השמש הראשון והראשי לעדת האשכנזים בירושלם.

תר"ב-תרס"ו

הוא היה מילידי ציון וירושלם, מאלה שסבלו יסורי ארץ ישראל; מאלה שנשאו את עול הגלות ויתאמצו בכל כחם לחזק את הישוב בנופם בנפשם ובמאדם; מאלה שלא נסעו אף פעם לחוץ לארץ, מאלה שלא הטילו את עצמם על הצבור, בזועת אפם וביגיע כפם „עשו חיים" בירושלם. — נולד בירושלם במרכז העיר העתיקה, בחורבת ר' יהודה החסיד ז"ל, שבה היה גר מר אביו הר' אברהם ליב מונזון ז"ל.*) אחד החלוצים הראשונים מ„המנין הראשון" שגם הוא השתתף להשיג הרשיון ופירטן" להחורבה וגם הוא נסע לקושטא בזה. —

מההעידות העתיקות הנמצאות בידינו מאחרית המאה הששית רואים אנו כי ר' אברהם ליב הנז' נשא עליו משרת שמש של החורבה, המשרה הזאת הוריש לבנו „ר' שמעון שמש" והוא, ר' שמעון מונזון, ככר זכה לשרת בקדש בתור שמש של בית הכנסת הגדול „בית יעקב" שרבות עמל ויגע בבנינו, ובשכלולו עד יום פטירתו י"ד חשון תרס"ו.

השמשות של החורבה היתה אז משרה חשובה וכבודה וגם כבדה. עיד טרם נבנו השכונות והפרורים החדשים, כל הקהל ישב אז צפוף בעיר העתיקה וגם בימי החול היה בית הכנסת מלא מהמתפללים הקבועים, בימי השבתות והמועדים לא היה נמצא מקום פנוי בבית הכנסת הגדול הזה, ר' שמעון היה המנצח על עבודת הק' וידאג על הכנסת ביהכ"נ, על הנקיון, ועל הסדר, ועל קבלת פני אורחים, מלכים שרים ורוזנים.

מה נהדר היה פני ר' שמעון שמש בעמדו על הבמה בימי השבתות ופנקס „העליות" בידו מנצח על העליות. ר' משה סלטן, גבאי ראשון,

*) נלב"ע ניסן תר"ל וה נוסח מצבתו:

מ"ק איש ירא אלקים אשר שרת בקדש באמונה ארבעים שנה בירושלם ת' אברהם ליב ב"ר יצחק זיל נ' ה' ניסן תר"ל תנצב"ה.

עמד על הדגל „בימין". ר' אהרן זיבנבירגר, גבאי שני, על הדגל „בשמאל". ר' נטע צבי המבורגר היה הקורא — תלמידו המובהק של הרב ר' יעקב ברלין. ר' משה יאניבר ברך את ה„עולים" לתורה „בעד שברך", לפעמים היה עולה גם החזן של בית הכנסת ר' שלמה ברדקי לברך את הקהל. ר' שמעון שמש הכיר והוקיר את הקהל וידע לכבד את כל אחד לפי כבודו.

מפתחות בית הכנסת היו נמצאים בידו לפתוח ולסגור, והשתדל להעשיר את בית מקדש בעד הזה בכלי כסף ושמן למאור.

בתור שמש־ראשי היה מסור בידו גם המפתח של אהל „רחל אמנו" וגם שמה דאג על הסדר ועל הנקיון. —

מי יגלה עפר מעיניך, ר' שמעון, לראות את בית הכנסת במצבו הנוכחי!

גם איגם מבני ברית כבדוהו והוקירוהו, והקונסוליה הרוסית מצאה בו אמון ותמסר לו „הפוסטה הרוסית" שהיתה באה על ידה פעם בשבוע לחלקה לבעליהם. אם ר' שמעון שמש נקרא להקונסוליה הרוסית כבר דעו כי ישנה פוסטה־רוסית בירושלם. הקהל הגדול, ביחוד הגורזים והבוכרים, שמכתביהם היו תמיד „כטיחים" היו מתאספים בבית ר' שמעון ישבו וחכו על הפוסטה, ר' שמעון היה תמיד מתאחר זמן רב בהקונסוליה כי עבודה מיוחדה היתה לו: לרשום על כל מכתב שם בעליו בעברית, מזר היה לו כתב הלועזי, ביחוד כתב הרוסי, שמה בהקונסוליה, היו קוראים לפניו השם ברוסית והוא רשם על כל מכתב ועתון השם בעברית, ההשגחה דאגה לו וחננה אותו בכתב יפה ומהיריות. בעברו עם הפוסטה ברחוב הבטרק, מרכז הסוחרים, היה פונה לימין ולשמאל בתשובותיו; „יש, הבוא, „היום אין", „אולי בפוסטה השניה". דייקן היה ר' שמעון שמש, זריז וממולח. ומכל משרותיו השונות היה עני והתאבק עם המצוקה ככל הירושלמים. אוהב תורה היה ר' שמעון, ויהאמץ להשיא את בנותיו לת"ח, ובעד בניו דאג לעתידם ללמדם מלאכה המחיה את בעליה, והם המה „האחים מינזון" בעלי הליטוגרפיה בירושלם.

ר׳ שמעון מונזון ז״ל

השטש הראשון והראשי לעדת האשכנזים בירושלם

תר״ב — תרפ״ו

אחוד־הקהלות

בתור „טלואים" לפרק של אותו צדיק „אוהב שלום ורודף שלום" הרב הגאון כמוה"ר נפתלי הירץ הלוי זצ"ל, שרובר בו טעם מהרבה בהוברת י"ז, הננו נותנים בזה, לזכרון, ההצהרה שהצהירה עדת יפו בדבר „אחוד־הקהלות" מלפני כשלשים ושבע שנים:

גוי אחד בארץ

ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל.
(יחזקאל י"ז כ"ב)

התכשרו אחינו! התכשרו בשורה אשר תבא כמים בקרבכם ואשר תשמח לב כל חובב עמו וארצו, התכשרו כי — „התאחדו יחד עדת האשכנזים ועדת הספרדים", שתי העדות אשר זה מאות בשנים התפרדו התאחו עתה בעירנו ויהיו לגוי אחד ואין כל הבדל בעניני הקהל בין כפרדי לאשכנזי, ולא יאמר עוד „אשכנזי וספרדי" כי אם ישראל יהי' שמם.

היודע מצב עניני אה"ק, היודע ההרים והתהומות שהיו מבדילים בין שתי העדות האלה עד היום, ידע ויבין להוקיר דבר ההתאחדות כערכה ויען ויאמר: הגדילה עדת יפו לעשות ומי יתן ולמדו ממנה יהר העדות אשר בערי ב"י בא"י.

ומעתה אין לעיר יפו „עדות ומקהלות" רק עדה אחת וקהלה אחת „קהל עדת ב"י", וכבוד הרב הגאון מוהר"נ הירץ הלוי הי"ו נשיא הועד, מנהל העיר ורב העדה, והשפה המדוברת בבית הועד היא שפתנו הקדושה ולא ישאל עוד איש לאמר בשר שחיטת מי הוא? ואכלו יחד בשר אלה את אלה והתפללו בבית א' לאלקי אבותם והיו לגוי אחד בארץ . . . ולא יחצו עוד לשני גוים.

נאם חיים שטערלינג	נאם ע"ה אהרן ן' שלש ס"ט
נאם מאיר האטבורגער	נאם הצעיר נסים הכהן ס"ט
נאם יחיאל מיכל פינס	נאם ע"ה ארוישיץ'
נאם בצלאל הכהן לאפין	נאם יוסף י' משה הי"ו
נאם א"י דאנראקאוו	
נאם שמעון רוקח	

חשבון־שנתי

מבית התבשיל הכללי והכנסת אורחים בעיה"ק ירושלם תו"ב.

(הניסד ע"י הרב העסקן הגדול ר' שלמה אליאך הי"ו)

מסיון תרפ"ז עד סיון תרפ"ח.

No of niglhts lodgings מספר הלינות	Cost price meals ארוחות במחיר קרן	gratis meals ארוחות חנם	ב ח ד ש
911	5777	7749	סיון פ"ז — Siwan
831	4796	2643	תמוז " — Tamus
652	4388	4921	אב " — Aw
985	3696	4550	אלול " — Elul
911	2076	8119	תשרי פ"ח — Tishre
1062	4607	4546	חשון " — Heshwan
1133	5205	3455	כסלו " — Kislew
1188	2869	3308	טבת " — Tewet
853	5847	3345	שבט " — Shwath
753	3128	3537	אדר " — Adar
447	8306	9847	ניסן " — Nisan
408	3364	3396	איר " — Iyar
10137	54059	59520	ס"ה

BETH TAWSHIL HAKLALI

&

Immigrant Sheltering Home

M. S. P. O. B. 2.

JERUSALEM

אמירה לבית יעקב.

בת־קול־צנועית יוצאת מ„בית יעקב" ושואלת:

גברי בעי „הזכרה" וגשי לא בעי הזכרה? למה לא ידובר גם באחיותנו העסקניות!

כן בנות צלפחד דוברות.

והננו נותנים בזה קטעים ממכתבי „בית יעקב":

א) הגברת „שרה בת טובים" קוראת בשם הספרים, ספרי הזכרונות, שדובר בהם על אחיותיה המצוינות. „יאם באירופא, בעולם הנאור, התחשבו בהן, מדוע לא נתחשב באחיותנו בירושלם?"

לדוגמא מביאה היא „המדפיסות הנבונות והמסדרות המהירות" שהשאירו לנו לזכרון ספרים רבים מעשי ידיהן ופרי עמלן במלאכת הדפוס, והיא, שרה בת טובים, המתענינת בזכרון אחיותיה, קוראת בשם הסופר והספר: החכם „ד"ר קייזרלינג" בספרו „דיא ידישע פרויען אין דער עשיכטע, לייפציג 1879" האומר:

האשה Estelina Konat, בעלת הדפוס במאנטוא, סדרה בעצמה הרפיסה (בשנת 1480) את הס' בחינת העולם. האשה Gitel Kohen מפראג סדרה את ס' הדקדוק שיח יצחק לר' יצחק ב"ר שמואל הלוי (בשנת 1627). האשה Zerna Meises השתדלה במעשה ההדפסה, גם הוצ'אה (בקראקי, בשנת 1631) את הספרים: מנחת יהודא (באור לפירש"י), רחוב אליהו, וים של שלמה. ושתי בנות יקרות לר' משה ב"ר אברהם הגר, בעל הדפוס בעיר פראנקפורט דאדר, היו מסדרות האותיות בבית דפוס של אביהן, האחת Ella שמה, סדרה את המסכת נדה בשנת „נקבה ת'ט'ו'ב'ב גברי" לפ"ק, והשניה, ששמה Gella בתולה רכה וענוגה בת עשר שנים, הכינה את ספר התפלה בשנת הת"ע, כנראה מדברי השיר הנעים בלשון יהודית, בסוף הספר, וז"ל:

דיעזע שענע נייע תפלה פאן אנפאנג ביז צו ענדע,
האבע איך נעזעצט אללע אותיות מיט מיינע אייגענע הענד ע,

געלע בת הר״ר משה המדפים ואמי מרת פרוידה בת הר״ר ישראל כ״ץ זברונו לברכה.

זיא האט מיך צווישען צעהן קינדער שי׳ געבארען,
איך בין איין בתולה נאך עטוואס אונטער 10 יאהרען,
נעמט אייך קיין חרוש דאסס איך מוסס ארבייטען,
הרכה והענוגה בת ישראל זיצט אין גלות לאנגע צייטען,
איין יאהר געהט דאהין אונר דאס אנדער טהוט קאמטען,
אונר מיר האבען פאן קיינער גאולה נאך ניקס פערנאמטען,

ב) „בת ר׳ ישראל סבא״ מביאה לדוגמא הספר „ריא פרויען אין דער יידישען ליטעראטור״ להחכם הסופר ד״ר גוסטאף קארפעלס המדבר על „אחיותינו העבריות המצוינות בעמנו״ מלאה היא כרמון בזכרונות טובים ונעימים והיא, בת ר׳ ישראל סבא, מביאה קטע מהספר הזה, (הרגום ח. ט. ט.) האומר:

נשים צדקניות בימי חייהן,
כשושנה חמודה בארץ תלאובות;
משאת לבן עם כשרון מעשיהן —
כאבקת רוכל עלי ענף עץ עבות.
כל מגרעת אין בימי חלדיהן,
רק ענוה וצדק חלקן בחיים,
ואז בהביטנו במשכיות נפשותיהן,
כמו נעיף עין בממלכת השמים!

ג) בת קול „רמוני״ בהל אביב:

כבר הגיעה השעה להה נטוי לרמותן הרוחנית של העסקניות הצבוריות בארצנו העוסקות באמונה ובמסירות מתוך אידיאל נשגב ונעלה להקיל במדה־מה את סבל האנושית הדוויה, וקוראת בשם אחת מאלה המסורות בכל לבה ונפשה לקדושת המטרה הזאת היא הג׳ פרידא רבינוביץ,

נבון, אחיות יקרות, צדקתן!
והנני לפרסם חוברת מיוחדה בשם:

אמירה לבית יעקב

אלו הנשים המצוינות בציון בעסקנותן הצבורית בירושלם, עריה ומושבותיה; עבודה רחמנית בצניעות, בנחת, בתמימות, בטהרת הנפש בענוה, **חותם תבנית של דור הישן** בלי רקודים של נשפים ובלי צרמניות של חגי היובלים.

כי אם עפ"י ה"השבלה הירושלמית", מה שהתלמוד ה"ירושלמי" אומר לנו: אשרי נותן אל דל אין כתיב כאן, כי אם אשרי משכיל אל דל. ה ש כ י ל ו אל הדלים והאביונים האלמנות והיתומים להיטיב מעמדם ומצבם.

החוברת תספר לדור צדקת מעשיהן ופעולותיהן של כל אחת במקצוע שלה.

* *
*

ואשה בכל אלה מצאתי בת גדולים ואשת חבר העסקנית במצות

מרת **רבקה ליפא** ג"ע

לבר עסקנותה המצוינה היתה היא הראשונה בין הנשים מדור הישן שהרפיסה ספר בשם "זכר עולם" שיצאה לאור בתוצאה שלישית ע"י בתה מ' ר ח ל א ני ק ס ט ר אמה של בעל "חלקת מחוקק".

דער קרבן,

ר׳ ישראל טוהליבר היה מהחלוצים הראשונים, נורע ביהושלם טימים כבירים לגבר ישר ותמים דרך; בעל נקיון כפים וטהר לבב.

הוא היה גבור ורחמן גם יחד; בעל נפש יקרה ואמיץ לב מאין כמוהו, מרחם מציל ומושיע.—

על כל צרה שלא תבוא הופיע „ר׳ ישראל טוהליבר״ כמלאך מושיע, לא הטיל את עצמו על הצבור ולא מאס בשום מלאכה ועבודה שהיא. התפרנס טיגיע כפו, ויהי גם סבל ובן־לויה לנוסעים (מירושלם לנליל) הסחפק במועט, ויתן מעשר מכל.

נשמה טהורה בגוף בריא.

עודני זוכר אותו: איש גבה קומה, רחב כתפים, עינים יפות, פנים מאירים ובת־צחוק על שפתיו, מקדים שלום לכל אדם לבני ברית לכאינם בני ברית; היה מבקר גם החולים „שלהם״, וידאג לכל עני וקשי יום, לגר ליתום ולאלמנה.

הוא היה גם „לחשן״ (שפרעכער) למחלת „שושנה״. ההמון, ביחוד הנשים נתנו אמון בו, והאמרה היתה רגילה: „אם ר׳ ישראל בא ולחש אז אין פחד״!

וסוף סוף נפל קרבן בער טוב לבו, ויהי השה לעולה.

בתור „שומר״ היה מלוה את החולים והחלשים „למעין הרחצה״, לא למרינבאד ולא לקרלסבאד כי אם ל„מעין השלוח״ הסמוך לכפר הסילוואן, או לפי ההמון: „מקוה של ר׳ ישמעאל כהן גדול״ על פי הגדה עתיקה אשר בה טבל הכהן הגדול הזה בכל עת בואו אל הקדש. הרופאים מאותה התקופה אמרו כי מי המעין הזה המה מי תרופה לחולים וחלשים, ועל פי עצתם ירדו רבים מיושבי ירושלם אל המעין הזה לרחוץ בו את בשרם לחזק את רפיון גיוום, וביראם מן הפראים הסילוואנים היו מעמידים שומר בפתח הכניסה ובמקום הזה, מקום מוכן לפורעניות, קרה להגבור הרחמן הזה מקרה דמים, מקרה איום ונורא, הורות למבנה גיוו נשאר אמנם בחיים אבל חסר אונים ורפה ידים וכצל כמתנוגו התהלך על משענתו נפל קרבן!

וזה מה שמספר לנו הר' אבא אליהו דייטש *) באחד מכתביו שערך אז לטובת המוכה המסכן שסכן א"ע להצלת כבוד הנשים העבריות:

„כיום אחד מסוף ימי הקיץ העבר (תרל"ט) קרה מקרה כי נשים אחדות מנשי בני עמנו הלכו לרחוץ בימי השלוח ויהי כאשר ראה זאת ישמעאלי אחד עז נפש, השיאתהו זרון לבו לפשוט את מדיו ולרדת אל המעין יחד את הנשים התמימות המצניעות לכת; ותצעקנה הנשים קול פחדים להושיען, ולקול הצעקה חש איש עברי אל מקום הרשע ובלשון רכה התחנן אל הפרא לבל יפריע את חוק המוסר, אך הישמעאל התרגז והתקצף עוד על היהודי אשר ערב את לבבו להוכיחהו על פניו, ולאסון היהודי נמצאו שם עוד שני אברים ויחד הכו את היהודי מכת מות, והמוכה אם כי הנהו רב אונים, לא הרהיב עוז בנפשו להתיצב נגד הישמעאלים, כי ירא אחרית הדבר פן יסכנו היהודים בגללו וברצונו הטוב אבה לשאת ולסבול והיות השה לעולה, ויתן את גיוו למכיו, והמה באכזריות נוראה רמסוהו לארץ ודשו בשוטים את בשרו, את עורו הפשיטו מעליו גרמו את עצמיו ואת קרקר ראשו פצחו. ברגע הזאת קרב אל גיא ההרגה איש היל אשר נקרא מאיש יהודי שראה את התועבה הזאת לעזרת המוכה, והוא בראותו כי הנפצע איש יהודי הוא, הניף גם הוא את ידיו עליו ויפליא את מכותיו. פני היהודי כסו נפצעים אנושים ויהעלף, ויפול לארץ מתגולל בדמו.

בין כה וכה הצליח בעמל רב בידי אנשים אחדים אשר באו שמה למלט את נפש האומלל מידי הפראים האלה לבל יעשוהו כלה, והמוכה הובא אל בית אוסף החולים, שמה התאבק את מכאוביו הנוראים והרופאים אמרו נואש לחייו; ויען כי החולה מבנה גויתו איתן וחסון, שבו עקבות החיים להראות עוד הפעם על פניו ואחרי עבור שלשים יום קם על משענתו להתהלך בחוץ. אולם נשאר רפה ידים חסר אונים ומסובל מכאובים בכל גיפו והרופאים יגידו כי במצב רע כזה ישאר כל ימיו.

הרוצחים הובאו ביום ההוא אל בית האסורים אבל רק למען עור את עיני הרואים, ואחרי עבור עליהם חדש יום במאסר קל נרצה עונם

*) הוא הסופר הנעלה בעל „חזיון בעולם הנצח", מידידי ציון היקרים שנפטר במבחר שנותיו.

ויצאו לחפשו, והישטעאלי מתהלך עתה ברחובות קריה ומתאונן לאמר כי יצר לו כי לא היה אז אתו מאכלת חדה לשחוט את היהודי, כי גם אז היה משפטו להאסר רק חודש ימים במאסר ולצאת לחפשי".

"והנה לבקשת בית המוכה והנענה נעתרתי להודיע את אסונו האיום על פני חוצות. האיש הזה הנקרא ר' ישראל ממאהלי"ב, נודע פה מזמן לגבר ישר ותמים, טעודו לא חנן בחוץ את קולו, לא בקש עזר וישע מאת כל איש וביגיע כפיו הטציא טרף לביתו וכל מכיריו התפלאו מאד על תום דרכיו, על נקיון כפיו ועל ישרת לבבו הטהור, האיש הזה רופפו כעת עמודי חייו והנהו גבר לא יצלח לכל עבודה ומלאכה, ולמרות רוחו הוא נאלץ לשבת בחבוק ידים ולשבות מעבודתו הקשה אשר עבד עד כה, והוא ונפשות ביתו נמוגים ברעב. אי לזאת באתי לעורר לחמלה את לבות נדיבי בני עמנו על הרבני היקר איש ירא ה' באמת מוה"ר ישראל ממאהלי"ב נ"י וכו' וכו'.

גם הרב החכם ר' יעקב ספיר הלוי בעל "אבן ספיר" העיר על אותו המכתב והוסיף:

"אמנם כן נעשתה ההועבה הזאת לישראל הנז' איש ישר הולך ירא באמת ומעטל נפשו ויגיע כפו היה מתפרנס ועתה מרוב הטבות אשר הכוהו (אשר ירד להציל נפשות בנות ישראל) הפראים והקנאים נחלש כל מכנה גויתו וסובל יסורים בכל איבריו וכצל יתהלך על משענתו בחוץ ותושיה נדחה ממנו, ובעל אשה הוא וטפלי הלוי בו ובלם לחם ישאלו כהוגן ולרי"ש אין כלי". וכו'.

תל־אביב. י"ג תמוז, תרפ"ה.

למר פנחס גראיבסקי ירושלם.

ידידי הנכבד.

אל נא תשת עלי חטאה, שלא כתבתי לך עד היום, כל אותם הימים לא היתה לי אפילו שעה קלה פנויה לעין במחברותיך, אשר שלחת לי בטובך. אתמול, ביום השבת, קראתי את כלן, ושוב אני אומר לך באמת ובלב תמים: תחזקנה ידיך!

יהי ה' עמך ואל תטוש את העבודה הזאת.

והנני ידידך המברך אוהך בכ"ט

א. דרויאנוב

למר **אליהו גרין** *) הי"ו

טעיר סידניי־אוסטרליה.

באה ראית ונוכחת!

וטוב מראה עינים מהלך נפש.

משאת רוחך ונפשך היתה תמיד: לראות בעיניך את ארץ ישראל המחנערת והקמה לתחיה; ירושלם וכל קדשיה, שכונותיה, פרוריה ומושבותיה, מפעליה ומוסדיה;

שאיפתך נתמלאה ובעיני בשר ראית הרבה יותר מבעיני חזון, ולכך שמח ומתענג בענג הרוחני הזה; ראית בעיניך את עטרת הפארת ירושלם במעשה הצדקה והחסד.

ואליהו בארבע:

ארבעה „חדשים" במחזה.

חזית ציון קרית מועדנו; ירושלם חמדת נפשנו, ובשובך כעת אל ביתך עם נות־ביתך, חבצלת השרון, הג' מ' **רוזא** הי', מכנות ציון המצוינות, ונשאת ברכה מציון וירושלם.

שלום מעיר השלם אל אחינו היקרים הרחוקים־הקרובים אל ירושלם עיר קדשנו. להתראות בירושלם הבנויה!

בשנת: **אליהו הנביא יבשרנו** לפ"ק **פה משיח צדקנו** לפ"נ

---

*) עין חוברת ט'.

הרב חיים שרגא בראדסקי שליט"א

בימים אלה בא לבקר את הארץ הרה"ג רבי חיים שרגא בראדסקי הרב דקהלת אנשי רוסיא בנוארק נודזש.

הרב ברודסקי נולד בעיר סלאנים בשנת תרי"ג ובהיותו עוד רך בשנים נתישבו הוריו בעיר ביאליסטאק.

למד תורה בישיבת ולוזין המפורסמה ובהיותו עוד צעיר לימים כבר נסמך להוראה מגאוני עולם. ושמו יצא להתהלה בתור דרשן מפואר לוקח נפשות בדרשותיו הנלהבות להורה ולציון.

בשנת תרמ"ו הגיע לאמריקה ששם קבע את מושבו.

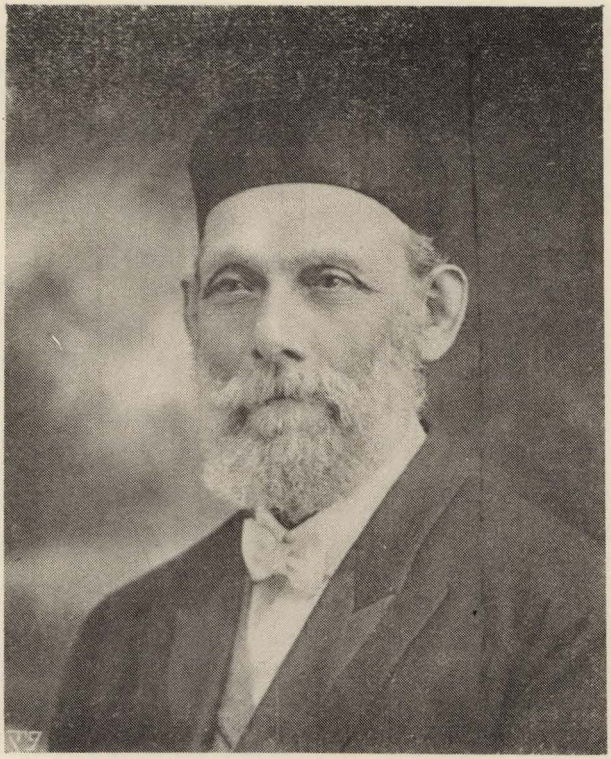
באותו זמן עוד היתה היהדות באמריקה רפה מאד ואפילו הקהלות היוהר גדולות כפילדלפיא, שיקגו וכיו"ב לא היה להם עדיין רב ומורה הוראה, בתור ראשוני היהודים המתישבים לא הספיקו עדיין להסתדר ולהכנים סדרים בחייהם הצבוריים, ובבואו נגש באש התלהבות שלו לעבר מעיר לעיר ולהשפיע לארגון היהדות לחזוק התורה וחבת ציון.

הרב ברודסקי קנה לו שם גדול ונתפרסם בתור רב ומטיף מצוין והקהלה הגדולה אנשי רוסיא בנוארק נודזש. בחרה בו לרב ומ"מ.

במשך עשרות השנים שהוא מכהן פאר ברבנות, רכש הרב ברודסקי כמה נפשות לציון וארגן כמה הסתדריות ציוניות וחברות דורשות לציון, מלבד זה ההמסר לעניני הכלל וייסד בתי תלמוד תורה, הכנסת אורחים, גמילות חסדים, בתי חולים וכיו"ב בנויארק, פילדלפיה נוארק ועוד.

בשנת תרנ"ח כשנוסדה באמריקה אגודת „ציון המצוינת" שאחדה בקרבה את כל רבני אמריקה בטטרה לעזור לבסום הישוב הישן, היה הוא אחד מטיסדיה.

הרב ברודסקי הוא בעל מחבר ספרי דרוש בשם „טעשה חשב" ו„דברי חשב" בהסכמות שנתנו לספריו כותבים עליו הרבנים הגאונים: הנצי"ב, הרב מאהליווער ועוד דברי שבח והלה ומכתירים אותו בשם „המטיף הלאומי".

הרב הג׳ החכם השלם חובב עמו וארצו וכל קדשי ירושלם

מוה״ר **חיים שרגא ברודסקי** הי״ו

רב בעיר נוארק נ״ז

בשנת תרפ"ז בקר הרב ברודסקי את הארץ יחד עם משלחת אגודת הרבנים באמריקה לחקר על מצב מוסדות הישוב הישן בא"י, ונאומיו ודרשותיו בבתי הכנסת והישיבות השאירו אחריהם רושם גדול בין בני ובוני הארץ.

בבקורו זה עבר את הארץ לארכה ולרחבה ומסר אח"כ בעתונות האמריקאית שורה של מאמרים ורשמים על כל מה שראה ושמע מהתפתחות הישוב והבנין הישן והחדש.

בשהותו בירושלם התענין בפרטות במצב מוסדות התורה והחסד של הישוב הישן ועל ידי זה נתקשר אליהם בקשרים מיוחדים שתוצאותיהן הרגישו המוסדות אח"כ בשובו לאמריקה, אשר במסירות נאמנה. נגש ביתר שאת ויתר עז לעשות ולפעול, להשתדל ולהשפיע לטובתם.

עכשיו בא הרב ברודסקי לבקר את הארץ פעם שניה.

ביום הראשון כ"ז תמוז נערכה לכבודו קבלת פנים אינטימית ויפה במשרד „בית התבשיל הכללי והכנסת אורחים" בנוכחות כל גבאי המוסד וב"כ מוסדות שונים בירושלם.

קדמו אותו בברכה ונאמו לכבודו: הרב פנחס הלוי הורוויץ, הרב שמואל רפפורט והר"ר יעקב יצחק אליאך בשם המוסד.

הרב מנחם אוירבוך מסר לו ברכה בשם אגודת הרבנים ומורי הצדק בירושלם והרב ש"א ובר בשם הרבנות הראשית לא"י.

הנואמים דברו בשבח האורח החשוב והקדישו ברכה גם לאכסניא ולמנהל המוסד הר"ש אליאך אשר פעולותיו החשובות זכו להכרה והוקרה מיוחדת ע"י האורח הנכבד והתמסר באמונה לבוא לעזרתו.

האורח הרב ברודסקי ענה למברכים ותבל את דבריו במאמרים יפים ובדברים יוצאים מן הלב; תאר לנוכחים את רגשי געגועיו הגדולים והעזים לא"י שגרמו לכך. שאם אמנם רק שנה אחת עברה מאז בקר באה"ק בכל זאת ההעורר עוד הפעם לבוא ולראות את ירושלם עיר הקדש ובהזדמנות הראשונה שבאה לידו החליט לנסיעתו זאת למרות חולשתו ואי בריאות גופו, התגבר כארי בעבודת הקדש לעלות אל אה"ק משאת רוחו ונפשו.

וברוך הוא בבאו! איש ירושלם.

המשך מ"אבני הזכרון" של בית החולים הצבורי

בקור חולים הוספיטל

בע"ק ירושלם תו"ב

— שפד. —

ה) לזכרון בהיכל החסד והרחמים יזכרו לטוב הנכבדים בני משפחת רויז הי"ו שנדבו לביה"ח הזה 1000 $ לע"נ הוריהם הר' יוסף חיים ב"ר שמעון יעקב רויז וזוג' חנה לאה בה"ר ניסן. תנצב"ה.

Donation of $ 1000 made by family ROSE in memory of their beloved parents JOSEPH HAYIM and HANNA LEAH ROSE, M. T. S. R. I. P.

— שפה. —

ו) החדר הזה הוקדש לביה"ח מהגבירה

SEMA E. BELILIOS

לזכרון בנה רפאל עמנואל

לוחות „אבני זכרון משכונת **בתי ווארשא** בעיה״ק ירושלם ת״ו.
שנבנו בהשתדלות הרבנים המתונים הי״ו

—**שפו.**—

לזכרון עולם

יהי׳ לפני ה׳ בהר הקדש בירושלם תובב״א

שם הנדיב המפורסם הגביר כמה״ו יעקב שרגא ב״ר יצחק אייזיק ז״ל אשר נדבה רוחו אותו לעלות אל הר ה׳ פעיה״ק תובב״א והפריש מתמונו שנים וחמשים אלף רובל וקנה אחוזת הארץ הזאת ורוב הבתים נבנו מתעותיו אלה והקדיש אותם קדש לה׳ למטבת עניים דכולל ווארשא הי״ו על פי האופנים המבוארים בוואקפיע ולמזכרת נצח יהי׳ לו לעילוי נשמתו אשר נלב״ע ביום י״ט לחדש אדר חסדו שמור לנצח וצדקתו תעמוד לעד עד כי ירחם ה׳ וישוב שבות עמו ופדוים יעלו לציון ברנה בב״א.

— **שפו.** —

בעזרת השם יתברך

האבן הזאת תהי׳ לעדה, ולזכרון עולם יהי׳ לפני ה׳ בהר הקודש בירושלם תובב״א הרב הג׳ הנדיב החסיד המפורסם לשם ולתהלה כמוהר״ר **צבי הירש** נ״י בהר״ר **אברהם משה** ז״ל פייטלאוויטץ ונות ביתו האשה המהוללה מנב״ת מרת **אודיל** תחי׳ בת הר׳ **נחום** ז״ל אשר נשאום לבם ועלו לעיר הקדש ירושלם ת״ו לבלות שנותם בטוב ובנעימים ועזבו נחלתם בקרית בערזוך בעד עניי ירושלם ת״ו דכוללנו בולל ווארשא הי״ו וסך שוה ערך עשרת אלפים רו״כ וגם שני ספרי תורות וגם ארון הקודש ונדבו את כל הוגם לכולל הנ״ל ומהונם בנו ששה כתים בבתי **נחלת יעקב** מסומן נומר י״א י״ב י״ג י״ד ט״ו ט״ז ויקראו על שמו בשם **נחלת צבי** והבתים האלה יהיו הקדש עבור עניים דכולל ווארשא ופולין ולעשות גורל בכל חמשה שנים לשבת בם עניים ת״ח מבני הכולל ווארשא על דעת המנדב כל ימי חייו ואחד מהששה בתים יהי׳ עבור המנדב לשבת בה כל ימי חייהם ולאחר אריכות ימיהם ישכירו הבית אשר הנדיב ירור בו ומהשכירות יחלקו ביום היאצ״ט שלהם

להת טעניי הכולל שילטדו משניות ויאמרו קדיש לעלוי נשמתם וגם השכנים אשר ידורו בהבתים של הנדיבים מחוייבים לשמור את היאצ"ט של אבותיהם אביו של הנדיב הרב אברהם משה ב"ר צבי י"ב איור הרי"ד ואמו הצנוע רחל בת ר' דוד כ"ג אד"ש תרי"א ואביה של אשתו הר' נחום ב"ר אברהם ט"ו טבת תרנ"ד אמה הצנוע לאה בת ר' אברהם ט' באב תרנ"ח תנצב"ה ובתנאי מפורש שלא ימכרו ושלא יהמשכן ושלא ישנו לשום צדקה אחרת והרבנים המטו' דכוללנו מחוייבים לשמור הזכוית שנתנו לו וזכות הצדקה הגדולה הזאת יגן עליהם כי יאריך ה' ימיהם ושנותיהם בטוב ויזכו לראות בנחמת ציון וירושלם בב"א ועל הטוב יזכר שם הרב **דוד ווינגארטצען** אשר על ידו הובא כסף הקדשים זכרה לו ה' לטובה.

— שפח. —

לזכרון טוב בהיכל ה'

אשר הגביר המרומם הנדיב המפורסם כש"ת מו"ה ישראל בהרה"ג מו"ה יצחק איציק ראטהאלץ נ"י מווארשא יע"א הרים תרומת לבבו הטהור לגמור בנין הביה"ט הזה לעי"נ אשתו הכבודה מרת רחל בת ר' אליעזר הלוי ז"ל שנלב"ע ביום כ"א אייר הרס"ג הנצב"ה, אשריו שכך זכה להעמיד לו צביון וזכר עולם בבנין מקדש מעט זכות המצוה הזאת יגן עליו והציל ויזכה לחזות הרמת קרן ירושלם ובבנין בית מקדשנו ותפארתנו במהרה בימינו אמן כי"ר. כ"ז נעשה ע"י השתדלות הר' הגביר צבי בה"ר משה מאנדשיין נ"י ש' צדקתו תעמוד לזכר עולמי עולמים בז"ה הובב"א

— שפט. —

לזכרון עולם בהיכל בהר הק' בירושלם

עד האבן הזה כי הנדיב הנכבד מו"ה אליעזר ב"ר מרדכי ווגתו הצנועה הינדע תחי' בת ר' צבי שנדבו סך אלף וחמשה ועשרים פראנק לגמור את ביה"ט בית יצחק, זכות המצוה יגן עליהם שיזכו לראות בנחמת ציון וירושלם ולטוב יזכר מע' הר"ר טשה מענדיל נ"י ב"ר אהרן ווערנער

אשר בהשתדלותי בא הכסף הנ"ל זכרה לו ה' לטובה ב"ה נעשה ונגמר ש' תרס"ה לפ"ק.

— שצ. —

לזכרון עולם יהי' לפני ה' בהר חמידש

כי השטה בתים אלו נוטער כ"ד ב"ה כ"ו כ"ז כ"ח כ"ט בנו הרב הנדיב מהו"ר אברהם נ"י בהו"ר יוסף רייזפעלד מווארשא והקדיש לעילוי נשמתו עבור עניי כולל ווארשא הי"ו יהיושבים בהבתים אלו מחוייבים לשמור אאריו"ש היא"צ של הנדיב בלמור משניות וקדיש והדלקת הנר וביום היאר"צ מחוייבים ליתן על קברו להתפלל לעילוי נשמתו וזכות הצדקה יגן עליו שיאריך ה' ימיו ושנותיו בטוב ונעימים עד ביאת גואל"צ בב"א.

— שצא. —

לזכרון עולם כי הבית הזה הקדישו הרה"ח טוה"ר דוד שמואל בהר קליניטום ז"ל מהעניטשין שנלב"ע י"א טבת תרע"ב ווגתו מ' נחמה חיה בהר יוסף נלב"ע כ"ח ניסן תרע"ב והשאיר בצואתו אחריו כי הבית הזה יזכה בגורל רק ה"ח דוקא מכולל ווארשא ולשמור את יום היא"צ שלהם בלמוד משניות ואמ"ר תנצב"ה וצדקתם העמוד לעד.

— שצב. —

האבן הזאת תהי' לעדה כי הבית הזה הקדישה לצמיתות האשה הנדיבה מ' רייצא תי' בהר אליקום געציל זיל עכור ביהמ"ר **בית יצחק** של פרושים העומד בבתי ווארשא וכל ימיה שייך לה ואחר איו"ש שייך לביהמ"ד הנ"ל ומחויבים לשמור את היא"צ וזכות הצדקה יגן עליה בזה ובב"א ונגמר בשנת עת"ר.

— שצג. —

ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב.

הבתים האלו נבנו מכספי הנדיב החסיד והנגיד טו"ה נחום זאב בהר

אברהם שמואל גאלדרייי מבריסק ובניו שיחיו ומוקדשים המח לדור בהם ת״ח מכולל ווארשא וזכות המצה תגן עליהם ועל זרעם וצדקתם תעמוד לעד וקרנם תרום בכבוד ויזכו לראות בבנין ארצנו במהרה בימינו אמן

— שצד. —

המשך „אבני הזכרון״ מחצר ישיבת **שער השמים** בירושלם.

לזכרון עולם יהיו לפני ה׳ בהר הקודש בירושלם תובב״א

כי על הבית הזה נדב סך ט א ה פונט מצרי בהנאי שיה קודש לא ימכר לעולם ה״ה הר״ח המופלג והנדיב יר״א גבאי להישיבה כמוהר״ר אלטער אברהם מאיר ב״ר יצחק סאפראן הי״ו וזכות התורה שילמדים בהישיבה הקדושה שער השמים תגן עליו בזה ובבא לזכרון עולם תהיה לנשמת זונתו הנ״ל הצדקנית הכבודה והנדיבה מרת חנה רייזע בת הרב ר׳ זאב ע״ה שנפטרה ביום ה׳ לחודש תשרי ש׳ תרפ״ו תנצב״ה.

— שצה. —

לזכרון עולם יהיו לפני ה׳ בהר הקודש בירושלם תובב״א

כי הנדיב הנכבד כמהו״ר ר׳ אברהם גארפיינקיל מפריז בן הר״ר יצחק ז״ל הנו״מ הנדיבה מרת ביילה רבקה בת הר״ר אליעזר ז״ל ואמה מרת האריל ע״ה לשם בנם יצחק ז״ל שנלב״ע ביום ש״ק כ״ז לחודש מרחשון בשנת תרפ״ז תנצב״ה. זכות הצדקה יגן עליהם בזה ובבא וצדקתם תעמוד לעד.

העתקת יתר האבנים תבואנה בחוברות הבאות

בית היתומות הכללי בירושלם

נוסד ע"י הרב דוד ווייננארטזין בשנת תרס"ב.

המוסד מגדל ומחנך בתוכו כ־150 יתומות מארץ ישראל וערי הגולה מבין אותן בלמודים, משק הבית ומלאכה עד כדי שתיכלנו לעמוד ברשות עצמן. המוסד יגש בט"ו באב להניח אבן־פנה לבנין בשביל היתומות.

הכתובת:

Rabbi D. Weingartin & W. Minzberg for
General Israel Orphans Home for Girls
P. O. B. 207, Jerusalem Palestine.

שוקי ירושלם־העתיקה ורחובותיה.

שוק אל־חריריה — שוק מוכרי המשי
" אל־בזאר — " " חטים ושעורים
" אלטבאהין — " המבשלים
" אל־עיש — " הלחם
" אלמוביצין — " מצפי כלי הנחושת
" אלשויה — " בשר־צלי
" אלראלדין — " ההכרזה
" אלצעאה — " הצורפים
" אל־עטארין — " הבשמים
" אלל־חאמין — " הקצבים
" אל־חציר — " הירקות
" אלקטאש — " חמרי בגדים

* * *

חארת אל־יהוד — רחוב היהודים
" אלשרף — " הכביד
" אל־מעארבה — " המערבים
" באב אלקטאנין — " שער הצמרים
" אל־נצרה — " הנוצרים
" אלמשארקה — " המזרחים
" אלארמן — " הארמנים

ירושלם החדשה ורחובותיה—בחוברת הבאה.

ר׳ בנימין.

בירחון „ההד״ שנה שלישית גליון ד׳, טבת תרפ״ח:

ספרי ר׳ פנחס גרייבסקי:

„זכרון לחובבים הראשונים״ — „אבני זכרון״

אימות העולם מחבבות את ירושלם ואנו מחבבים את ירושלם. לאומות העולם יש ענין לעבר רחוק ולנו יש ענין גם לעבר קרוב, היטב אשר אמר ר׳ בן־ציון עוזיאל לשלוחי הממשלה האמריקאית בשנת תרע״ט: לכם יש מקומות קדושים בארץ, לנו—כל הארץ קדושה, כל הר כל עמק כל שיח כל אבן. ואעכ״ב בירושלם. מלבד הקדושה של ימי האבות, השופטים, הנביאים והתנאים יש לנו קדושה חדשה, מימי יסוד ישוב יהודי בירושלם מחדש. ירושלם היא העיר היחידה בחבל שנוסדה מחדש ע״פ רצונה של כנסת ישראל. לא חרושת ולא מסחר מלאכה משכו הנה רבבות ישראל, כי אם הקדושה שבה „הר הזיתים״ שבה, אהבת עם ישראל אליה. כל שכונה בה צרופה אהבה ומסורה. כמעט כל בית רווי זכרונות, כמעט כל משפחה היא דגולה מרבבה. ירושלם היא העיר של קבוץ גליות ושל קבוץ דורות. כל התפוצות שלבו ידיהן כדי לכונן את ירושלם. „לציון יאמר איש ואיש יולד בה״. ירושלם כחה אתה גם בימי המשבר והיא מתחילה לשלוח קרני אורה לכל הגולה.

ר׳ פנחס גריבסקי הוא האיש המאסף את הזכרונות ההיסטוריים של ירושלם הישנה־החדשה. כל דבר יקר לו, כל אבן־חפץ הוא קונץ על יד, אין הוא בוחן הרבה, אין הוא מתעסק הרבה, הוא „קונה־הכל״ באשר הוא אוהב אה הכל, באשר הוא חושש שמא עם הצרורות האבדנה גם המרגליות. הוא משקיע עמל רב בחפוש התעודות ההיסטוריות בהעתקתן, בהרנומן, על זמנו ועל עמלו ועל כספו אינו חס. דל כיסו ולבו לב עשיר. חלק מנקבציו הוא מפזר ברוח נדיבה בעתונים היומיים בארץ, חלק הוא אוסף—בספרים ומחברות, שהוא מדפים בעמל רב, ברוך חלקו!

החוברת הבאה:
תעודות הסטוריות
לקורות הישוב באה"ק: צפת-ירושלם

תק—תר

שלא נתפרסמו עדיין ולא ראו אור.

מי יתן לי „חוט המשי" לחרוז הפנינים היקרות האלה שלא תאבדנה ולא יהיה זכר למו.

כל שורה ושורה בכתבים העתיקים האלה מרגלית יקרה היא להיסטוריה של הישוב בקדש.

חומר חשוב טונח לפני, המבקש רחמים: הצילוני מרקב הזמן; העליתוני לתחית הזכרון, טרם שאלך לטמיון והעש יאכלני.

החומר החשוב הזה „חומר יקר" הוא, אבני פנה לבנין קורות ירושלם: תעודות עתיקות, מכתבים ושטרות ישנים מלפני מאה—מאתים שנה.

אבל ההרפסה, רבותי, קשה מאד! אין לי עוד כח להמשיך העבודה הזאת.

איכה אשא לבדי!

פניתי לימין ואין עוזר, לשמאל ואין תומך, להמרכז —
רק „דבר שפתים" ולא „פעל כפים".

לפנות אל **דיקרנוסא**, מלאך הממונה על **ההדפסה** לבקש ולאמר: הפעם עלי **חוסה**!

חלילה!

לא ע"י מלאך כי ע"י אחינו הירושלמים ירושלמים!

הראו נא הפעם כי לא נופלים אתם מ ה ם (מאומות העולם) שכל זכרון שהוא יקר וחשוב אצלם;

הראו נא הפעם כי יודעים אתם להוקיר זכרוניותינו הקדומים, זכרון ציון וירושלם.

ומעשה א ב ו ת יפרסמו בנים.

זכרון

לחובבים הראשונים

וטובי עסקני הצבור בירושלם

לתקופת מאת השנה

לבסום הישוב האחרון של עדת האשכנזים בירושלם

— חוברת יט —

מאת

פנחס בן צבי נראייבסקי

ירושלם—תרפ״ט

דפוס הר״ש צוקרמן ירושלם

קוראים נכבדים!

חוברת זו מוקדשה לכבודו ולזכרו של אחד מהחובבים הראשונים,
מבניה-בוניה של בירת הגליל העליון עה"ק צפת"ו,

הרב

אלעזר יעקב פודהורצר

זצ"ל

(שתולדותיו בפרוטרוט תבאונה בחוברת מיוחדה),

והכנסותיה של חוברת זו תהיינה לטובת אותו המפעל הקדוש שהרב המנוח ז"ל השקיע בו הרבה מרץ ועמל אין קץ, המוסד הנהדר בקודש ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון. (על יד צפת)

המאמר „מירון" שבתוך החוברת הזאת, והתעודות האחדות שבסופה יתנו מושג ידוע על דבר ערכו של המוסד הקדוש הזה, הנוסד על ציון התנא הקדוש רבי שמעון בר יוחאי זי"א.

לבנו מלא תקוה כי כל אלה המוקירים והמכבדים את החובבים הראשונים ואת פעולותיהם הנשגבות לטובת ארצנו הקדושה ומופדותיה, יקדמו בברכה את החוברת הזאת, ויתמכו בכל עוז את המוסד הקדוש הזה, אשר מלבד ערכו הגדול בתור מוסד שכזה, יש לו ערך מיוחד של נקודה ישיבת חדשה על טהרת הקודש, באחד ממקומותינו הכי קדושים והכי הסטוריים בארצנו הקדושה.

פרי הארץ לגאון ולתפארת

תמונת הרב אלעזר יעקב פודהורצר זיל

ממיסדי ומנהלי ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון

נולד בצפת ביום טיו אדר תריכ—נפטר ביום יד מר חשון תרפיה

אברהם יצחק הכהן קוק
הרב הראשי לארץ ישראל
האב"ד
בעיה"ק ירושלם תובב"א

A. I. KOOK
Chif Rabbi
of the Holy Lad
Jerusalem

ב"ה. ח' חשון תרפ"ט.

לכבוד ידידי הרה"ח מציב ציונים, לבנים הבונים

מר **פנחס גרייבסקי** נ"י.

הודעתני, שהנך מציב יד ושם, בחוברת של הזכרונות הנכבדים, שהנך עסוק בסדורם, בכל כך מרץ ואמון, לאלה אשר לקחו חבל בבנין ארצנו הקדושה בהקיפות שונות, ובמקצעות שונים, לאחד מיוחד אשר זכה להוסיף בבנין קדוש, ומוסר מפואר במקום קדוש ונהדר, הלא הוא הרב הגדול בהורה ויראת רב הפעלים טו"ה **אלעזר יעקב פודהורצר** זי"ע מצפת ת"ו שיסד את המושב זקנים וישיבת בר יוחאי, במירון, מקום מנוחת הקדוש של התנאים הקדושים הרשב"י ורבי אלעזר בנו זיע"א, ועכ"י.

ישר חילך, על אשר תעשה במחברותיך דבר גדול להודיע לדורות מה פעלו אנשי הרוח אשר העיר ד' את לבם לעבוד את עבודת הקודש בבנין שממות ארץ חמדתנו. חזק ואמץ ויהי ד' עמך כנרבת מוקיר פעלך ומברכך בכל טוב, סלה.

אברהם יצחק הכהן קוק.

משרד הרבנות המאוחד לעדת ישראל לצפת והמושבות

בעיה"ק צפת תובב"א.

RABBINICAL OFFICE of the IEWISH Committee
of SAFED and District
in SAFED (Palestine)

ב"ה, יום י"ג לחדש השרי שנת הרפ"ט

מועדים לשמחה, לכבוד הרב החכם השלם, המפורסם להלל, וכ"ו כש"ת מ"ה **פנחס בן צבי גרייבסקי** הי"ו, ירושלים.

א. נ.

שמחנו מאד לשטוע מפי ידידנו הרב רבי משה פידהירצר הי"ו מנהל ישיבה בר יוחאי ומושב זקנים במירון, שבבודו הואיל לקדיש את החוברת הזאת לזכרו ולכבודו של אחר מהחובבים הראשונים, ומבניה בוניה של עירנו הקדושה צפת, המנוח הרב המאור הגדול, רב הפעלים וגדול המעשה, רבי **אלעזר יעקב פודהורצר** ז"ל, ואת הכנסית הספר לטובת אותו המפעל הקדוש שהרב המנוח ז"ל השקיע בו את כל מרצו וכחותיו, המוסד הקדוש **ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון.**

בתור רבני צפת, היודעים להוקיר ולהעריך את ערכו הגדול של הרב המנוח ז"ל, ואת ערכו החשוב של המוסד הקדוש הזה, שהביא את אחר מקומותינו רבי קדושים לנו מבדבר שמטה לישוב נהדר וקדוש, הננו להביע לכבודו את הוקרתנו המלאה ואת תודתנו הרבה בעד פעלו רחשוב הזה, ומאחלים לו שיזכה להמשיך את עבודתו הקדושה והחשובה להת יד ושם עילם לחובבנו הראשונים, והננו חותמים בכל הכבוד והברכה.

אברהם זילברמאן **אפרים ווינגוט**

(מקום רחיתם)

מכתב מאת המושל בצפת

Mr, Pinchas Grajewsky
JERUSALEM.

Sir,

A friend of mine Rabbi Moshe Podhorzer, the manager of the Jeshiwath Bar Yechoy and Aged Asylum in Miron, informed me about your literary work in memory of the pioneers and rebuillders of the Holy Land and about present book composed in honor of one of those the late RABBI LAZAR JACOB PODHORZER of SAFED, the income of which you have consecrated for the great institution in the head of which he was standing for so many years the JESHIWAT BAR YOCHOY AND AGED ASYLUM IN MIRON.

As one that knows how to appreciate the esteemation of the late Rabbi, and importance of the a/m institution with its important consequence for the welfare of the Holy Land. I am greatly pleased to offer my deepest gratitude for your generous work and kindly accept please my best wishes for the success of such an important scientific and beneficial work.

Respectfully Yours.
R. Beydun
District Officer,
Safad.

Safad
3.10.1928.

תרגום מכתבו של המושל

למר פנחס נראייבסקי.

ירושלם.

א. נ.

ידידי הרב משה פודהורצר, מנהל ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון, הודיעני על אודות עבידתו הספרותית לזכר החלוצים והבונים הראשונים של ארץ־ישראל, ועל אודות הספר הזה המוצא לכבודו ולזכרו של אחר מאלה: המנוח **הרב אלעזר יעקב פודהורצר** מצפה, שאת הכנסותיו הוא אומר להקדיש לטובת דמוסד ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון שהמנוח עמד בראשיתו במשך כמה וכמה שנים.

אני בתור מי שיודע להוקיר את ערכו של הרב המנוח וחשיבותו של המיסד הנז׳ ונחיצותו הגדולה לעתידה של הארץ הקדושה — הנני שמח מאד להביע לו את תודתי העמוקה בעד עבודתו היקרה, ויקבל נא את אחולי להצלחת עבודתי המדעית.

שלו בכל הכבוד

ר. ביידון.

מושל מחוז צפת.

מירון.

בגליל העליון, מתוך מחזות הטבע הנפלאים, המתגלים בסביבת צפת, מבינות להרים שגיאי הגובה, ועטויי הפאר, בסביבת גוש חי"ב וטבצר יודפת, לובגלי העצמון (ג'רמק), נשקפת לנו נקידת הקסם בחיי הקבלה והסוד, — מירון.

קברו של התנא הקדוש **רבי שמעון בר יוחאי** וקברותיהם של רבי אלעזר בנו, רבי יצחק נפחא, רבי יוחנן הסנדלר, בית הלל ובית שמאי, ורב המנונא סבא, הנמצאים במירון, עשו את מירון לתלפיות שעיני כל ישראל פונות אליה בהערצה ובחרדת קודש, והיא נחשבת אצל עם ישראל, במדרגה שניה של הכותל המערבי.

עיד בימים קדומים, כשעדיין היה המקום הקדוש הזה, מירון שומם ועזוב, היו המקובלים ואנשי המחשבה שבצפת מסכנים את נפשם ועולים להשתטח על קברו של התנא רבי שמעון בר יוחאי זיע"א, ושם היו מקבלים האורה עליונה והבנה אמתית בספר הזהר.—

בכל ערב ראש חדש, בזין אדר, בחג השבועות, ובחודש אלול, נדגו בני צפת לנקר במירון ולהתפלל וללמוד שעירן דאיריתא באתרא קדישא הדין.

אולם היום היותר גדול בחייה של מירון, הוא : ל"ג בעומר.

והיה מדי שנה בשנה, ביום ל"ג בעומר, יום פטירתו של רבי שמעון בר יוחאי, ונהרו למירון, אלפי אנשים, צעירים וישישים, מארץ ישראל ומכל הפיזור הגולה, ובאו הם ונשיהם וילדיהם וטפיהם, לשמוח בהלולא דבר יוחאי, ולכבד את המקום הזה באירים.

ומקום חשוב ומיוחד הופם בהג הזה, המנהג הקדום והמסורתי, מנהג "התספורת" (חלקה) ילדים בני ט"ש מובאים למירון, ושם מספרים לרם בפעם הראשונה את פיאותיהם ומשאירים להם "פאות". יהג גדול עושים הורי הילדים שזכו לחג את הג התספורת במקום הזה.

יהודי צפת, שהמקום הקדוש הזה יקר להם מאד, שאפו תמיד לראות בהחית המקום הזה ובדפרחתו. וכל מאוים היה לראות במירון

„ישוב של תורה". שאיפתם זו נתמלאה בשנת תרנ"ח בעת שיחידי סגולה שבצפת, והרוח החיה בהם המנוח הרב אלעזר יעקב פודהורצר ז"ל, יסדו שם את המוסד הנהדר בקודש „ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון". אחרי חורבן של מאות בשנים פשט המקום הקדוש הזה, את צורתו החרבה והשוממה וקול התורה והתפלה של התלמידי החכמים והזקנים, הפריעו את הדממה והשממון ששררו במקום הזה.

המוסד הזה „ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון", נחשב לאחר המוסדות הכי נחיצים והכי חשובים בארץ ישראל, הן מצד ערכו בתור מוסד, והן מצד המקום ההסתורי שבו נוסד ופועל את פעולותיו.

המוסד הזה מכיל חצר גדולה עם עשרים וחמשה בתים, שבהם גרים בקביעות תלמידי חכמים, זקנים וזקנות, ומתכלכלים מקיפת המוסד, המוסד מסודר בטיב טעם, עם כל הנוחיות, בכל בית ובית זורמים מים חיים על ידי ברזים מיוחדים. ישנו גם בית מרחץ עם אמבטיאות, ובכל שורר נקיון מופתי בכל המוסד. אולם הישיבה משוכללת גם היא לפי האפנה החדישה. לפני הבתים ישנו גם גן יפה, ומשני צדי הדרך המוביל אל המוסד נטועות שתי שדרות עצים יפים.

הזקנים והזקנות מבלים שמה את ימיהם במנוחה שלימה, ופניהם מפיקים רצון רב. רוב הזקנים החיים במוסד הזה, היו עשירים שירדו מנכסיהם בימי המלחמה. והמוסד הזה מציל אותם מחרפת רעב, זקנים מסוג זה לא היו מסכימים בשום אופן להכנס למוסד אחר מסוג זה, והיו בוחרים יותר לסבול רעב, לא כן במוסד הזה שהם מרגישים את עצמם כבעלי בתים, המבלים שארית ימיהם בהתכודדות במקום קדוש כזה. ובזה עולה המוסד הזה על מוסדות אחרים מסוג זה.

במוסד הזה ישנה גם מרפאה של הסתדרות מדיצינית „הדסה". רופא הדסה בא מזמן לזמן, לבקר את הזקנים והזקנות, ובמקרים יוצאים מהכלל, שולחת ה. מ. הדסה את הרופא להגיש את העזרה הדרושה. ישנו גם שוחט מיוחד וקבוע.

מקום מיוחד ישנו במוסד הזה בשביל הכנסת אורחים. וביחוד

ביתי ל"ג בעומר. המיסר מספיק על חשבונו, ביתי חגיגת ל"ג בעומר מאכל ומשתה לאלפי אורחים חנם אין כסף.

מלבד הבנינים הקיימים ישנם גם מגרשי בנין גדולים ויפים בשביל בנינים חדשים, כי הדרישה של הזקנים להכניסם למוסד הזה היא גדולה מאד, וישנו צורך הכרחי להוסיף בבנינים.

יש בדעת מנהלי המוסד לכונן במירון ישיבה חקלאית. בתור נסיון רכשו חלקת אדמה ואחת המשפחות של המיסר מעבדת את האדמה הזאת, וההוצאות הן טובות מאד.

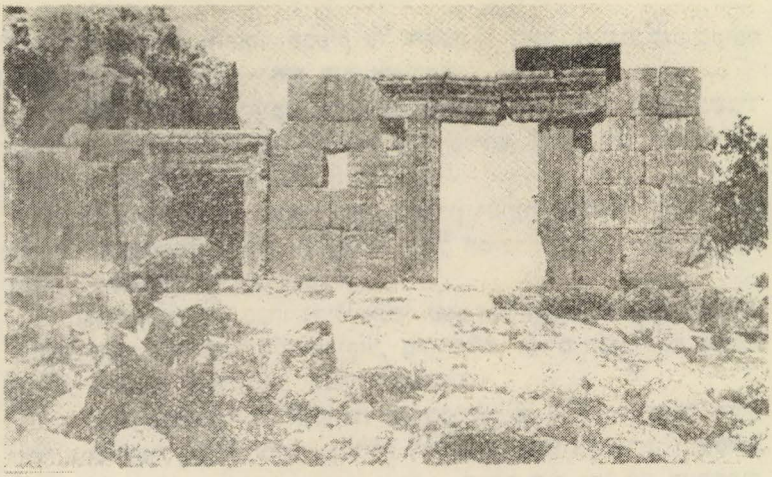
את המוסד הזה בקרו גדולי אנשי שם, וגם משרי הממשלה, ובשנה זו בקר אותו גם הקונסול האמריקאי מירושלים, וכולם הביעו את שביעת רצונם, מהמוסר היפה הזה ומסדריו הטובים.

הודות להשתדלותם הנמרצה של הבנקאי מר אליהו קליינגער, והרב משה פודהורצר, מנהל המוסד, נסללה דרך טובה מצפת למירון, ובעשרים רגע אפשר להגיע במכונית מצפת למירון. הדבר הזה נתן את האפשרות לתירים שיוכלו לבקר את אחד המקומות הכי קדושים והכי הסתוריים בארץ ישראל, וליהנות מיופי המקום, ומהטבע הנפלא והמקסים המקיף את המקום הזה לכל צדדיו.

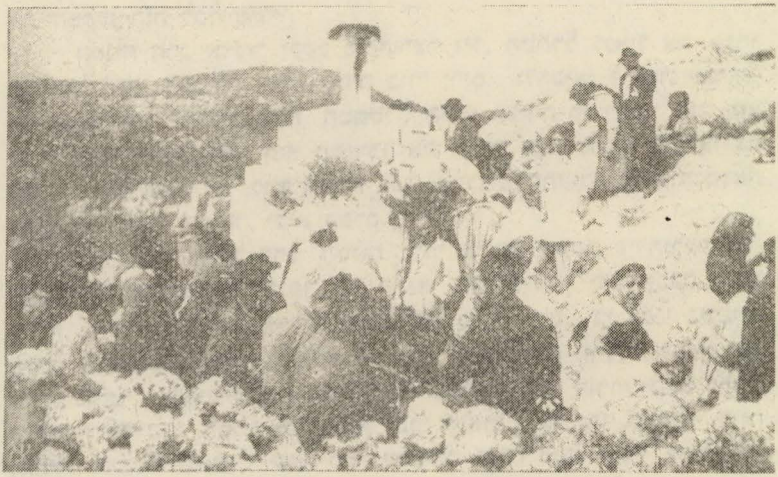
המנוח הרב אלעזר יעקב פורהורצר ז"ל, השתדל לגאול את קברו של רבי יוחנן הסנדלר זיע"א שהיה בידי זרים, ולהביאו לרשות ישראל, והוציא העודה רשמית מאת הממשלה שהיא מכירה כי הקבר הזה הוא קדוש לעם ישראל, אלא היא משאירה את הזכות שאם הערבים ירצו גם הם להתפלל שמה יש להם הזכות לכך. (תרגום התעודה הזאת הנמצאת בארכיוויונו של המוסד, יבוא בפרק מיוחד).

כמו כן השתדל הרב המנוח רבי אלעזר יעקב פירהורצר ז"ל, לשטור על שריד בית הכנסת של התנא הקדוש רבי שמעון בר יוחאי זיע"א, הנמצא על יד המוסד, שלא יפול בידי זרים. כי לפני כשבונה עשרה שנה בערך באה מ'אכות של כומרים גרמניים ורצתה לקנות את החרבה הנ'. בשביל לבנות שמה מנזר משלהם, ורק הודות להשתדלותו הנמרצה של הרב המנוח הנ'. ועל יסוד טענותיו של "כר מצרא" היוח והחורב סטוכה למוסר, עכב בעד המכירה ועלה בידו אחרי כן להטית את לב מר לנגה המנוח שיקנה את השריד הזה, ועד היום היא נחשבת כרכושה של החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה.

אגב: זוהי החורבה היחידה ממין זה הנמצאת ברשות ישראל.

שריד ביהכ״נ רבי שמעון בר יוחאי זצ״ל

קבר רבי יוחנן הסנדלר זצ״ל

תמונת מחוללי הרעיון של סלילת הדרך ישראל מצפת למירון, ומוציאין לפועל.
(מימין לשמאל) א) הרב משה פודהורצר, מנהל ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון :
ב) מושל צפת, ה' ר. ביידון ; ג) הבנקאי הר"ר אליהו קלינגער.

דרך ישראל

להרה"ג ה"ר ישראל הכהן קעניגסבערג הי"ו
מנויארק.

בין אלה אשר זכו להציב להם, בארצנו הקדושה, יד ושם עולם אשר לא יכרת, נחשב, בלי ספק הרה"ג ה"ר ישראל הכהן קעניגסבערג הי"ו מנויארק, שהדרך מצפת למירון נקראת על שמו: „דרך ישראל"!

אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה, ולפיכך גם דרך צפת — מירון נקראת על שמו של ה"ר ישראל הכהן קעניגסבערג הי"ו, היות והוא היה מהגומרים אותה, כי רק הודות לו אפשר היה לגמור אותה.

העסקנים הצבוריים בצפת:
הבנקאי הרר אליהו קלינגר נ"י
הרב ר' משה פודהורצר
מנהל ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון

את הרעיון על אודות סלילת דרך לנסיעה במכוניות מצפת למירון חוללו והגו העסקנים הצבוריים הידועים מצפת, ה"ה ה"ר אליהו קלינגער הבנקאי, והרב משה פודהורצר מנהל ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון. מגמתם וכונתם בזה היתה להסיר את הטרשולים וסכנת הנפשות שהיו קשורים ברכיבה למירון בדרך עקוב ורכסים שהיתה מלאה חתחתים, וצורי מכשול ואבני נגף. כמו כן לתת את האפשרות לתירים מאירופא ואמריקה, שלא הסכינו מעולם לרכיבה בחמורים, שגם הם יוכלו לבקר את המקום הקדוש מירון, מקום מנוחתם כבוד של התנאים הקדושים רבי שמעון בר יוחאי ורבי אלעזר בנו זיע"א, וכו', ושהוא אחד המקומות הכי קדושים והכי הסתוריים שיש לנו בארץ ישראל.

העסקנים הנו' ראו בסלילת הדרך הזאת גם גורם חשוב להתפתחותה של העיר צפת במובן ירוע. הם היו בטוחים, מה שבאמת נתקיים אחרי כן, כי אם רק יתחילו לפרוץ את חומתה של צפת מצד מערב, שהיתה

סגירה בדרך עקלקלות, אז הממשלה מצדה תמשיך את סלילת הדרך עד לעכו, דבר שתושבי צפת היו מחכים לו זה עשרות בשנים, היות והדרך מצפת לעכו נחשבת לאחד הדברים הכי חיוניים בשביל הרמת מצבה הכלכלי של צפת.

בשנת תרפ"ד החליטו העסקנים הנוי לנשת להגשמת רעיונם זה ולהוציאו מעולם המחשבה לעולם המעשה. השפעתם הגדולה על השלטונות הועילה בהרבה לרכוש את אהדתה ועזרתה של הממשלה לרעיונם הנעלה הזה.

הממשלה דרשה מהם סכום כסף ידוע בתור עזר לסלילה הדרך, ונתנה להם את אמונה הכי גמור והרשתה להם לסדר העמולה לשם אוסף הכסף הנוי.

בטרם רב נגשו העסקנים הנוי לעבודה, ואחרי שהספיקו להשיג בצפת את הסכומים הראשונים, נסעו בעצמם גם לירושלים, לשם השגת חלק מהאמצעים הדרושים לזה.

המוסדות החרדיים והצבוריים בירושלים, כמו "הועד הכללי כנסת ישראל", "הסתדרות המזרחי", "פקוי"ט דאמשטרדם", "כולל גליציא", "אגודת אחוה" ועוד (מלבד ההנהלה הציונית, וכולל אונגרן) בירכו את הסבל הגדול שעולי הרגל לטירון סבלו בשל חיסר דרך סלולה, ובהכירם בתועלת הגדולה שדרך זו תביא, קדמו בשמחה את הרעיון הזה, והושיטו להעסקנים הנוי את העזרה הכי אפשרית בדרך עבודתם.

ואולם היות והכספים שעלה בידם לאסוף מתושבי ארץ ישראל (לחו"ל החליטו לא לפנות במכתבים בענין זה) לא יכלו לכסות רק את חצי ההוצאות שהיו דרושות לכך, עמדו העסקנים הנוי לפני שאלה קשה מאד, איך ובאיזה אופן להשיג את החצי השני.

והנה בקיץ של אותה שנה, תרפ"ד, נזדמן לצפת בדרך בקורו בארץ ישראל, הרה"ג ה"ר ישראל הכהן קעניגסבערג הי"ו, ואחרי שהוא בעצמו נסע לטירון, וראה בעיניו את סכנת הנפשות הכרוכה בדרך הנוראה הזאת, כי גם הוא בעצמו נפל טעל הסוס, וניצל בדרך

נס, — הביע את חפצו להשלים מכיסו הפרטי את סכום הכסף שהיה חסר עוד לגמירת הדרך.

העסקנים הנז' הודיעו על אודות זה לממשלה, והעמידו הנאי שהדרך הזאת תקרא על שמו של הנדיב הנז'. הממשלה הסכימה לכך, והנדיב ה"ר ישראל קעניגסבערג שקל את הכסף, והדרך נקראת „דרך ישראל" על שמו.

חניגת פתיחת „דרך ישראל" מצפת למירון:

הדרך הזאת נפתחה בהמון חוגג בערב ל"ג בעמר תרפ"ה, בהשתתפות באי כח הממשלה, והסיר רונלד סטורס מירושלים, שבא ביחוד לשם זה. הוקם שער כבוד יפה ועליו התנוססה כתובת נהדרה תכולה על בד לבן „חניגת פתיחת דרך ישראל מצפת למירון".

הנסיעה למירון היא עכשיו קלה מאד. טיול נעים של לא יותר מעשרים רגע, בין ההרים היפים והטבע הנהדר שבסביבת צפת, וכל הנוסעים בדרך זו מזכירים לטובה ומברכים את כבוד הנדיב בעל „דרך ישראל" בעד פעלו החשוב הזה.

גם הקונסול האמריקאי, הסיר איסקר ס. הייזער, אחרי שנסע בדרך זו לבקר במוסד „ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים" במירון, ונהנה מאד מנסיעתו, שלח מכתב לכבוד ה"ר ישראל קעניגסבערג בדברי הוקרה ותודה על עזרתו הגדולה והאפשרית שנתן לתירים לבקר במקים הקדוש וההסתורי הזה.

ברוכים יהיו העסקנים מחוללי הרעיון ומוציאיו לפיעל, וברוך יהיה הנדיב שזכה לעשות לו שם עולם אשר לא ישכח.

השיירות בירושלם.

השיירה הראשונה תר"ן היתה מחובבי ציון ברוסיה חמשה עשר איש. בראשות הנאון החובב רבי שמואל מוהליבר זצ"ל שבאו ירושלימה לחוג חג השבועות.

השיירה השניה תרנ"ו: מאגודת המכבים מאנגליה, תשעה עשר איש, ביניהם מר בנטוביש והסופר מר זנגויל עלו ירושלימה לחוג את חג הפסח.

השיירה השלישית תרס"ה: מהונגריה (בודפסט) מאה וחמשים איש, באו ירושלימה אדר תרס"ה.

השיירה הרביעית תרס"ז מהונגריה הנוז ע"י חברת „תבור" בהנהלת מר אברהם בן־צבי גראייבסקי שבעה ועשרים איש. אדר תרס"ו.

השיירה החמשית תרס"ו הנוז מחברת „תבור" כנוז. שלשים ואחר איש, חשון תרס"ו.

השיירה הששית תרע"א היתה שירת העתונאים מרוסיה (ווארשא) בראשה הסופרים מר דוד פרישמן ועורך „ההיינט" מר יצקן.

השיירה השביעית תרע"ב שירת הצעירים הספרדים מבוסניה בראשם הרב רומאנו, חמשה ושלשים איש.

השיירה השמינית תרע"ד: שירת הקונגרוסית, תשרי, שמנתה מספר נפשותיה לא יותר מתשעה איש.—

השיירה התשיעית תרע"ד שירת המזרים העברים ברוסיה.

יתר השירות — תבואנה!

אשר בכם יתפאר ישראל.

הנכבדים, בני הנדיב הרה"ג ה"ר ישראל הכהן קעניגסבערג הי"ו
מהעורכי דין הכי מפורסמים בנויארק, מעשי אבותיהם בידם יראי שמים, ושומרי תורה ומצוה,
ה' יאריך ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים.

זכרון לחובבים הראשונים

— חוברת י"ט —

הרב הצדיק ר' אהרן משה מגזע צבי זצ"ל

ראש עדת החסידים בירושלם.

קהלת ישראל בירושלם נחלקה לשתי עדות: ספרדים ואשכנזים, וזו האחרונה נחלקה גם כן לשתים לפרושים וחסידים, ותהי עדה עדה בפני עצמה, במנהגיה מוסדיה ומפעליה (מלבד מפעל אחד משותף לשתיהן יחד, והוא בית החולים הצבורי „בקור חולים"), השם „פרוש" באורו „מתנגד", והפרושים או המתנגדים היו מן הראשונים למיסדי הישוב והחזיקו מעמד תחת דגל „תלמידי הגר"א" זצ"ל. הלא המה: הרב ר' מנחם מנדיל פרוש משקלוב, הרב ר' סעדיה והרב ר' ישראל משקלוב בעל „פאת השלחן". שלשה אלה היו החלוצים הראשונים, שירו אבן־הפנה להישוב, יחד עם הרב ר' זלמן צורף, ובשנת תקע"ג יסדו ויכוננו את עדת „הפרושים" בירושלם להתנהג עפ"י מנהג הגר"א ז"ל. רוב מנין ורוב בנין שבאו אחריהם היו כולם אנשי ליטא ומחוז וויקנא, והתי העדה כולה ל„עדת פרושים בירושלם".

עדת „החסידים עוד טרם היתה אז בירושלם (כ„גלגל" היו החסידים „הראשונים" במאות שנים) והראשון שבהם שבא ירושלימה בשנת ת"ר לאלף הששי היה הרב ה„צדיק" ר' אהרן משה מגזע צבי ז"ל מבראדי בלוית מתי מספר מילידי וואלין, ויכוננו מושבם בעיר הקדש. וכשנתים ימים אחרי כן עלו רבים מעדת החסידים מצפת ירושלימה ויהיו פה לעדה בפני עצמה, „עדת החסידים בירושלם", וישכרו להם בית תפלה להתפלל בו בנוסח ספרד, עד שעלה בידם לקנות כר נרחב מול חצר ה„קראים" ולבנות עליו בית־כנסת גדול ומפואר, ובעזרת

הרבי מסדוגורא ע"י השפעתו הכבירה הצליחו לבנות את בית הכנסת המפואר „הפארה ישראל" על שם הרבי הצדיק ר' ישראל מרוזין זי"ע, בהשתדלות ר' ישראל ובנו ר' ניסן בק, וביום י"ב מנ"א שנת הרצ"ב חגגה עדת חסידי וואלין חג חנוכת הבית בשיר ורננה בטקהלת החזן המפיאר, החזן העולמי, ר' בצלאל האדוסאי, שנפטר בירושלם ביום כ"ד אדר הרצ"ג.

ומאז החלה העדה הזאת לגדול בירושלם עד כי היתה לטקהלה גדולה ונכבדה, כי, בשנת תר"ה נפרדו חסידי וואלין מכולל צפת ויהיו לעדה בפני עצמם.

ברבות הימים נפרדה גם העדה הזאת לכוללים אחדים: כולל חסידי וואלין, כולל חסידי עסטרייך-גאליציה, כולל חסידי וואַרשא ופולין כולל חסידי חב"ד וכו', הלא הם כתובים על ספר „החלוקה בירושלם" להרא"ט לונץ ז"ל.

הרב החסיד הזה לא האריך ימים בירושלם ובאותה שנה נסתלק, אבל די היה לו גם הזמן הקצר הזה לנטוע נטע נאמן בכרם ה' צבאות „והחסידות" עלתה כפורחת בירושלם עיר קדשנו, ארץ אבותנו, קרית חנה דוד.

וזה נוסח מצבתו:

מנוחת איש הם אדמו"ר הרב הצדיק בוצינא קדישא מגזע צבי

מוהר"ר אהרן משה זצוקלה"ה בהרב הגי ר' שמואל סבראר,

נתבקש בישיבה של מעלה ו' תמוז ש' ת ר.

הרב הגאון רבי שמואל העליר זצ"ל

ראב"ד בעי"ק צפת ת"ו

תק"ע - תרמ"ג

הוא היה מילידי ווארשא. צעיר לימים עלה לאה"ק, ויגיע לגבורות, ויותר מחמשים שנה הורה ודן בעה"ק צפת ת"ו ועמד בראש הנהגת הערה הנחלקת לכמה מקחלות — הרי"ד פרומקין ז"ל, בזכרונותיו.

* * *

כבר עברו ארבעים וחמש שנה מאז נפטר הרב הגדול הזה ובכל זאת עוד לא נשכח מן הלב; זכרו חי וקיים ושמו נערץ ונקוש על היום בפי הגלילים והירושלמים גם יחד. זה סימן מובהק על יקרת ערכו ואישיותו הגדולה; נודע להתהלה עד היום בתורתו ויראתו באהבתו וחבתו לארצנו הקדושה, בחסדיו וצדקותיו הרבות, בסכון נפשו לטובת הישוב.

הרבה צרות, תלאות ומצוקות נוראות סבל באותה התקופה בצפת תקופת השוד והבזר, החרג, הרעש והנגף וכו'.

הוא הוא האחד שנצל בדרך נס מהרעש בצפת בש' הקצ"ו.

בעל "קורות העתים" הרב ר' מנחם מנדל מקאמיניץ ז"ל מספר לנו: "הרעש היה ביום כ"ד טבת לפנות ערב בעת אשר כמעט כל יושבי העיר נאספו להתפלל תפלת המנחה בבה"כ ובהמ"ד, וכלם נפלו על המתפללים ונהרסו עד היסוד, מלבד ביהכ"נ של האר"י ז"ל וביהכ"נ שבה ספר הורה של ר"י אבוהב נשאר על עמדו חלק קטן, ומכל המתפללים בהם לא נמלט איש, זולתי מביהמ"ד החדש נשאר בחיים הרה"ג ר' שמואל העליר (שהי' אח"כ כל ימי חייו אב"ד בצפת) אשר עמד כל הלילה בין ההרוגים ובין גני האבנים עד חוטמו ובבקר הוציאוהו משם מלא פצעים וחבורות וידו האחת היתה רצוצה".

הוא היה מחונן בכשרונות נעלים וירכש לו ידיעה גדולה בחכמת הרפואה ויהי לרב וחכים גם יחד וירפא כמה נפשות מישראל (גם משאינם בני בריה) בלי שום קבלת פרס, בלי שום טובת הנאה, זולתי ההנאה הבאה לב בעקב מעשה הטוב, ויכתיב ספר „רפואות וסגולות" שיצא לאור בש' תרס"ז, ירושלם, ע"י נכדו ר' שמואל העליר נ"י.

וישנם עד היום מזקני הערבים המזכירים את „הרב־החכים" הזה בכל כבוד ויקר, ומספרים עליו גדולות ונפלאות. —

מכל הכפרים הגליליים פנו אל עצתו ואל רפואתו ויהי כשמואל הרופא בשעתו.

אור שכלו לא הועם עד יום פטירתו, הגיע לגבורות, ובש' תרס"ג שבה נשמתו הטהורה אל מקור מני חיצבה.

לבד ספריו שנתפרסמו בחייו: כבוד מלכים, *) שברי ליחות, דברי משפט, דרך נשר, טהרת הקדש, שער הפרישה, נשארו אחריו הרבה כתבי־יד חדושי תורה וכו'.

---

*) הקינטרס הזה „כבוד מלכים" (פס"ר בענין ששורפים בגדים יקרים בהלוא דרשב"י) נדפס בש' תרל"ג ובמהרורא הנינא בהסכמת גאוני גדולי ירושלם, בש' תרע"ד ירושלם ע"י נכדו הר' שלום העליר נ"י.

מלואים.

בעזה"י. צפת י"ז אלול תפ"ח.

לכבוד ידידי היקר והנכבד הרב החכם השלום, מו"ה פנחס גרייבסקי הי"ו,

בחפץ לב ובעונג רב, ולמרות טרדותי הרבות והעצומות בעניני הכלל והפרט, הנני למלא את בקשתו, לכתוב לו „מלואים" לתולדותיו של הגאון הגדול, רבה ומנהיגה של צפת בדור העבר, רבנו שמואל העליר זצ"ל.

הגאון הנזכר בא לצפת בהיותו בן ארבע עשרה שנה, ונתקבל בתור שו"ב דמתא, ואולם אחרי האסון שקרה לו בשעת הרעש, בשנת תקצ"ז, שידו היסנית נשברה על ידי המשקוף של בית המדרש הגדול (או בית המדרש החדש), ולא יכול היה להמשיך את עבודתו בתור שו"ב, היות וידו נשארה שבורה עד יומו האחרון, נתמנה בתור „רואה" בבית המטבחים.

מדי יום ביומו הלך לבית המטבחים, להשגיח על הכשרות ועבודת השוחטים, ולבדוק את סכיני השחיטה. על שרפרף קטן עם הנרגילה ישב לו והשגיח על מהלך העבודה בבית המטבחים. גם כשנתמנה אחרי כן בתור רב ואב"ד של צפת לא חדל מלבקר בבית המטבחים.

הגאון הזה היה מבוניה של צפת לאחרי הרעש והבזה שעברו עליה והעדה העברית בצפת מצאה בו את מנהיגה הרוחני והגשמי במלוא המובן.

הוא היה מן השרידים ויחידי הסגולה שנשארו בצפת לאחרי התלאות שמצאו אותה, ובו בזמן שגדולים וטובים שמקודם אוו את צפת למושב למו ברחו ממנה ירושליטה לאחרי הרעש, הבזה והמגפה, נשאר הוא על מקומו כחיל נאמן, ולא עזב את המערכה למרות זה שידע היטב כי דרכו, דרך הבנין של צפת, לא תהיה סוגה בשושנים. ואמנם כן אין להאר כלל את הסבל והצרות שעברו על הגאון הזה. במשך שנה שלימה ישבו באהלים מחוץ לעיר, ובמשך ארבעה שבועות ניזון מעשב השדה פשוטו כמשמעו, ולמד לאור הנחליליות (התולעים המאירים), מחוסר לחם לאכול ושמן למאור. במשך זמן רב אכל רק לחם של דורה, ופעם אחת בקש מאשתו מעט שמן לטבול בו את הלחם אמרה לו כי אם יקח את מעט השמן שישנו בבית לא ישאר לו שמן למאור, ולא יוכל ללמוד בלילה.

מתוך סבל נורא כזה המשיך הגאון הנזכר את עבודת הבנין של צפת, וחביבים היו עליו היסורים האלה בראותו כי סוף סוף הולכת צפת ונבנית.

גדול בתורה היה הגאון רבי שמואל העליר זצ"ל. הוא הרביץ תורה ברבים, והעמיד תלמידים הרבה ובא בחליפות מכתבים של חדושי תורה בהלכה עם גאוני הזמן בגולה. וכולם ידעו להוקיר ולהעריך את ערכו ואת חילו לאורייתא. מענין מאד מבטאו השנון של הגאון רבי יוסף שאול נתנזון ז"ל באחת מתשובותיו על פלפולו של רבי שמואל העליר ז"ל, „שמואל חגר חרבו כישמעאל".

ואת התורה קיים מתוך עוני. וגם בשעה שהיה רבה של צפת, וסנהיגם הכללי של כל העדות והכוללים האשכנזים ובא בחה של הפקידות באמשטרדם וכו' וכו', לא הלך בגדולות ומסתפק במועט. דירתו היתה קטנה וצרה, וכשבא השר משה מונטיפיורי לבקר אותו בביתו, והתבונן לדירה הנמוכה והקטנה של „רב העיר" ולתקרת הבית שהיתה מלאה עשן מעשן המטבח, אמר לרבי שמואל העליר „הצבע של התקרת ביתך הוא יפה מאד, ומספקני אם גם בלונדון אפשר יהיה למצוא צבע יפה ומבריק כזה.

מטבעו היה נוח מאד לבריות, קבל את כל אחד ואחד בסבר פנים יפות, ומעולם לא ידע מה זה רוגז והתרגזות. יחד עם הלל נשיאה של ירושלם יכול היה שמואל נשיאה של צפת להגיד. „כדאי הוא שמואל שתאבד על ידו ד' מאות זוז, וד' מאות זוז ושמואל לא יקפיד"! אם קרה פעם שטי שהוא התרגז והתחצף נגדו וגם חרף אותו, הוא לא התרגז, ובבת־צחוק על שפתיו ובשפתי נועם וחן ענה לו, למה לך להרגש? עלי הלא זה לא משפיע כלום, ואולם לך זה מזיק. את זה אנכי יכול להגיד לך בתור רופא, וחס אנכי על בריאותך. זאת היתה התשובה היחידה לכל אלה שחשבו להרגיז אותו.

הוא נשא בעולה של צפת לא רק בתור רב ואב"ד, אלא גם בתור מנהיג העיר, וגם בתור „רופא". הוא למד פרק בהלכות רפואה, ובמשך זמן ידוע היה הוא הרופא היחידי של צפת, ולא רק היהודים אלא גם הערביים באו לשאול בעצותיו והוא רפא אותם, מבלי כל קבלת פרס.

ולא רק בצפת, אלא גם בסביבה היה שמו של שמואל הולך וגדול. ופעם אחת הוזמן לעכו לרפא את השיך עבו עבם הזקן מחולי דת ה„באהיא" שכבר אותו מאד מאד. השיך הזה היה בעל השפעה נמרצה על אלפי מעריצים, וכולם השתוממו לראות את הכביד שהשיך שלהם חולק לה„חכם שמואל היהודי" השיך הזה מלא את כל פקודותיו של רבי שמואל העליר. פעם אחת נזדמן השיך הזה לצפת ונודע לו כי „חכם שמואל" חולה, הלך תיכף לבקרו, וכשנכנם לבית ומצא את רבי שמואל חולה

ושוכב במטה התחילו עיניו זולגות דמעות, ואמר לו אוי לי שראיתיך בכך, והוסיף כי בודאי ידוע לך שאנכי הנני מטלא תמיד את כל פקודותיך.

ערכו היה גדול מאד גם בעיני שרי המטשלה שהיו משכימים לפתחו ולא זו מדבריו כי גדול וקדוש היה בעיניהם. הוא היה מטיב לדבר ערבית צחה.

הוא עבד יד ביד עם רבני וראשי העדה הספרדית, וביחוד עם הרב רבי שמואל עכו ז"ל ראש העדה הספרדית וקונסול ממשלת צרפת בצפת וטבריא.

הוא היה בעל טוח ושכל חריף, תשובותיו היו תמיד מחוכמות. פעם אחד העיר לו הגאון ר' דובערים מייזעלש ז"ל על אשר הוא, רבי שמואל, מסר מכתב המלצה לאחד שיצא לחוץ לארץ ותאר אותו בתוארים כאלה שלא הלמו אותו. על הערה זו ענה לו רבי שמואל כי הוא עשה זה על יסוד המשנה של "ארץ הנמצא במקדש כהן מוציא אותו בהמיינו שלא לשהות את הטומאה" וגם הוא הוציא ארץ מארץ ישראל מהמיינו ובלבד לא לשהות את הטומאה בארץ ישראל.

הוא שקד על תקנתה של העיר. הרבה תקנות תקן. ואופיינית היא התקנה לא לתת לאי לשתות משקאות בבית ישראל. ומענינת היא התעודה שהנני מעתיק בזה בקשר עם תקנה זו:

בעזה"י.

פעה"ק צפת"ו בבתי משקאות יי"ג ויי"ש ראינו שערוריה. הן רבים מעמי הארץ, ישמעאלים ונוצרים בכום יחנו עיניהם, נוע ינועו כשכור, ארחות עקלקלות מישור למו, וזאת מלפנים, פה העירה מסוד חכמיה ומנהיגיה לאסור אסר על מוכרי משקה למכור לאי יי"ג ויי"ש לשתות בבית ישראל למען לא יאונה און. אף פרשו רשת החרם על זה לבל ימרה איש את פיהם. אולם כעת חנם מזורה הרשת. התירו פרושים הפורשים מגזרת הצבור את הדבר. כאדם בליעל עברו ברית אשר כרתו מחוקקים. עיניהם השע מראות את הנולד. ואזניהם הכבד מלשמוע דברי חכמים דוברי אמת וצדק. ערלי לב וערלי בשר אשר לא מבני עמנו משכימי בקר יין ירדופו, מאחרי שבת בבית משתה היי"ג ויי"ש, שחוקים סביב לשלחן מלא קיא. חרב פיפיות בידם עשות המזמתה.—ובעוה"ר היה מה שהיה, ומי יודע מה יולד יום. הלומי יין נפש בלא דעת למו. יין בוגד עיד לעשות נבלה בישראל ישיאמו. והנה כבר שים טעם ובאה פקודה מאת המטשלה יר"ה שלא למכור משקה רק בתוך חנות העומד

בשוק לא בבית דירת בעה״ב, והרצון בזה לבל תהיה השתיה כוס תרעלה, אבן נגף וצור מכשול. והיום הזה גם אנחנו מנהלי כולל וואהלין, ומנהלי כולל עסטרייך הי״ו, בצרוף בר״צ הננו גוזרים ומסכימים בכח ותורת תקנת טובי עיר לעשות תקנה קבועה מהיום והלאה לבל ירים איש ממוכרי יי״ג ויי״ש את ידו למכור לשום א״י בין ישמעאלים או נוצרים וגם ליהודים מאנשי בליעל הידועים, יי״ג או יי״ש לשתות במקומו בבית המוכר. אך אם יהי בידי א״י כדי להוליך המשקה לבית א״י רשאי למכור לו רב או מעט, באופן שלא יהיה אפשר לו להשתכר בבית ישראל, והעובר על הדברים האלה ויתן כתף סוררת הנה מלבד שדינו כדין העובר על תקנת הקהל אף גם יתחייב ליתן קנס שני לירעם טערקיש, דהיינו א׳ לירע לארון מיסעלים, ואם יהי מאנשי קיר״ח ינתן לארון קאנזול, וא׳ לירא יתחלק לעניי העיר, ואין ביד המנהיגים או ביד בי״ד למחול הקנס כולו ולא לותר אפילו מקצתו. אבל ינוכה לו הוס״י מחו״ק שלו או מהיאקס, ולא יועיל על זה שום התנצלות וטענה שאינה נשמעת אך העובר ענוש יענש כנ״ל, ואם יהי שונה באולתו אפשר עוד לעשות יינו יי״ג ופתו לחם מגואל. והשומע לדברינו אלה ישמע קול מבשרת ציון, עיניו ועינינו תחזינה בנוה אפריון, ויהי בזה שלוה והשקט בגבולנו, שוד ושבר לא ישמע עוד ברחובותינו, ישכון ישראל בטח, ויהי נועם ה׳ עלינו.

בעה״ח יום ד׳ ז׳ך אדר השני תר״ל עה״ק צפת״ו.

הק׳ שמואל העליר. הק׳ מרדכי מאומין.א) משה במוהר״ש מרודניק.
פנחס בהרב בעריש לוסטמאן. משה הר״ג במו״ה יעקב יוסף.
יוסף ליב מבוטשאן. הק׳ מרדכי סג״ל הק׳ רפאל בהר״ט דום״ץ.ב)
הק׳ יונה במוהר״ר יעקב זלה״ה. הק׳ יעקב במוה״ר מרדכי הלוי זללה״ה.
הק׳ יצחק אייזיק מטיסמיניץ. הק׳ יצחק בא״א מו״ה אשר זללה״ה. ג)
הק׳ אברהם מקאליש.

א) מרבני צפת אביו של הרב הגאון רבי רפאל זילברמן.

ב) הרב הגאון רבי רפאל זילברמן האב״ד של צפת. תולדותיו תבואנה בספרק מיוחד.

ג) הרב הגאון רבי יצחק מכיטשעטשי, גדול בתורה ומליץ מפואר והוא היה המנסח של התעודה הזאת.

מענין מאד שמעולם לא חתם את שמו בהוספה של "רב ואב"ד", כי באמת היה גדול מרבן שמו. והשם שמואל העלה היה גדול מאד בארץ ובכל תפוצות הגולה.

אלה הם רק קוים כללים לדמותו וצורתו הרוחנית של רבנו שמואל ונכתבו רק בתור "טלואים" לתולדותיו הקצרות, ואולם בשביל לספר את כל פרשת גדולת שמואל צריך להקדיש חוברת מיוחדה לשמו ולזכרו. ועוד חזון למועד להקים מצבת זכרון לרבנו הגדול הנזכר.

ידידו הכותב בחפזון נמרץ, המוקיר ערכו ופעלו.

משה פודהורצר.

לקורות הישוב בצפת

נעים לנו להודיע כי ידידנו הנכבד, הרב החכם והעסקן הגדול הר' משה פודהורצר הנ' הבטיחנו להמציא לנו חומר חשוב ל"קורות הישוב בצפת" מהתקופה הראשונה עד היום הזה שיכיל חוברת שלמה: זכרונות, אגדות ונוסחי המצבות, בתי הכנסיות העתיקים הישיבות והמוסדות הצדקה השונים. בתור יליד צפת מכיר ומודע לגדוליה, לרבניה וקניה ספוג הוא בידיעות קדומות ועשיר במסמכים, בתעודות וכתבים עתיקים. ולמרות עסקניותו הגדולה הקדש יקדיש את עתו ועטו לדבר הגדול הזה. להציב יד ושם להחובבים, הבונים הראשונים בוני הישוב בעיר צפת ת"ו.

פרי הארץ לגאון ולתפארת

הרה"ג רפאל אהרן ן' שמעון שליט"א

ראש הרבנים וחכם באשי בקהיר וסביבותיה.

כעת בעיריית „תל אביב" ארץ ישראל.

תלמודי גדול, מדעי, דרשן, מחבר, סדרן ורב הפעלים,

ביסוי עלתה קהלת ישראל במצרים על במת האושר והכבוד ע"י הנהגתו ותקנותיו לקיום היהדות במצרים.

תקנותיו המצוינות מסודרות בספרו „נהר מצרים" עי' הש"ע.

הודה להחכם הסופר מר אברהם אלמאליח שמסר לנו פרשת תולדתו זפעולותיו כפי שאנו מוסרים בזה:

„נולד בעיר רבאט במרוקו בשנת התר"ח ליצירה. בהיותו כבן חמש שנים עלה עם אביו החסיד הרה"ג כמוהר"ר דוד בן שמעון (ציון רב"ש) לגור בעיר הקדש. ומשום שאביו המנוח היה אחד הרבנים המצוינים שבדור ההוא, מנתהו עדת המרוקנים בירושלם בשנת התרט"ו לראש ולקצין עליהם. הוא היה הראשון שהתחיל את ישוב המערבים בירושלם ע"י בנין בתים לעניותם, והוא הוא שבנה להם בתי־כנסת ובתי תלמוד תורה ויסדר את הנהגת העדה כאחת העדות המסודרות שבארץ. הוא היה „צדיק" במלא משמעותה של מלה זו, ישר, רחמן, נדיב לב, נח לשמים ולבריות ודואג לכל עני ונדכא. *)

גם בנו הרה"ג רפאל אהרן בן שמעון הלך בדרכי אביו המנוח. את חק לתודיו בתלמוד ופיסקים גמר בבתי המדרש הגדולים אשר בירושלם ויהי לתזכיר בית דין אביו, בעהית הפנאי למד גם שפות ארפיות וישתלם בצרפתית, באיטלקית, בספרדית בערבית ועוד. שמו נתפרסם בארץ כמופלג בתורה וכידען גדול בהויות העולם, והוא נחשב לאחד הרבנים היותר מפורסמים שבדורו זו, שתורה והשכלה נצמדו בו.

עוד בימי נעוריו, נמנה לראש ישיבה בירושלם ובמשך הרבה שנים הלך בשליחות מצוה בתור שד"ר אה"ק ויבקר את כל ערי מרוקו, אפריקה הצפונית וארפה ושמו יצא להתלה בכל המקומות שבהם עבר,

*) עיין מאמרו „לתולדות עדת המערבים בירושלם" לוח—לונץ תרס"ט.

הרב הגאון החכם הכולל

רבי רפאל אהרן בן־שמעון הי"ו

ראש הרבנים במצרים

וכל יודעיו ומכיריו הוקירו את כשרונותיו הגדולים ובפאם אשר במרוקו יסד את החברה „דובב שפתי ישנים" להדפסת ספרים עתיקים שהיו בכתובים בגניזות שונות.

אולם, פעולתו הצבורית בכל היקפה מתחילה מהיום שבו נתמנה לראש רבני מצרים.

בכ"ה שבט שנת ההר"ן, קראה אותו עדת היהודים במצרים לעמד בראשה ובמשרה זו כהן זה יותר משלשים שנה.

התקופה הגדולה הזאת היתה בשביל ראש רבני מצרים הקופה ארוכה של מעשים כבירים לטובת העדה שבראשה עמד.

בשנת התרנ"ג בא מאמר מלך מיוחד על מנויו של הרה"ג בן שמעון ולבוש מלבוש משובץ נשלח לו מאת המלך. בשנת התרנ"ו נתכבד מאת שלטן תורקיה באות הכבוד מג'ידיה מדרגה ב' ובשנת התרס"ו נתכבד שוב באות־כבוד עוסמניה מדרגה ב'.

אולם, הרה"ג אהרן בן שמעון מצטין בשקידה עצומה ובכח עבודה מפליא באמת. למרות עבודת הרבנות הקשה שהיתה מוטלת עליו בעיר כקאירו שמספר תושביה היהודים עולה לאלפים, היה לו היום למלאכה והלילה למשמרת עתותי למודו.

במשך ימי כהונתו במשרתו חבר הרב בן שמעון עשרה חבורים מצוינים. ששה מהם שנדפסו בהוצאותיו, הם: „נהר מצרים" ח"א לאורח חיים ויורה דעה, ח"ב אבן העזר; טוב מצרים; אספת כל רבני מצרים, ס' שו"ת גדול בשם ומצור דב"ש; ס' שער המפקד או"ח; שער המפקד לאה"ע, כלם ספרים יקרי ערך לספרותנו המשפטית שבהם משתקף פרצופו הרוחני הנעלה של הרב המחבר ובקיאותו הגדולה בתלמוד ובנושאי כליו חוץ מספריו אלה ישנם עוד בידי הרב בן שמעון עוד חמשה או ששה ספרים שעודם בכתובים והוא חושב להדפיסם בירושלם.

מלבד גדולתו בתורה וידיעתו בשפות מצטין הרה"ג אהרן שמעון במדות הרוטיות והוא אהוב וחביב לבריות, מובן בעיני כל יודעיו ומכיריו הרבים.

מפעולותיו השובות ותקניתיו אשר תקן בחיים הצבוריים במצרים נזכיר את אלה:

הוא השתדל וישיג את הרשיון לבנין מסלת־ברזל לבית מועד לכל חי לטובת העדה; הוא הכנים תקונים חשובים בענין סדורי התפלות, ום"ת והעולים, וסדר הנהגת השחיטה והבדיקה והנהגת השוחטים, כמבואר היטב בספרו „נהר מצרים" ח"א לאו"ח ויו"ד; הוא הוא שהכנים תקונים חשובים בבית־דין בעניני אישות, שדוכין וקדושין וכתובות וגיטין וחליצות וירושות ועפ"י התקנות הללו מתנהגים כעת בבתי־הדין במצרים (עיין נהר מצרים, ח"ב); הוא הוא שתקן בשנת תרס"ג את התקנה החשובה של הפקעת קדושין, תקנה שנתקבלה ברצון רב בכל ארץ מצרים שעל ידה לא יוכל כל עושה רשעה לקבד את בנות ישראל ברשותו; פרטי התקנה הזאת ומעיפיה כתובים בספר נהר מצרים ח"ב. ע"י תקנת האישות הזאת וגדריה זכתה מצרים להיות העיר היחידה הגדורה בפני כל עושי־עולה.

הרה"ג בן שמעון הקים מצבת שיש וכפת שיש נהדרה וגדולה על קבר הרב הגדול חיים קפוסי נ"ע. (אחד מחמשת התלמידים של האר"י ז"ל) מהנדרים והנדבות שאסף הוא בעצמו מאת נדיבי עמו אשר במצרים.

ראש רבני מצרים הוא הרב היחידי בדורנו זה, שידע לקרב את שתי העדות הספרדית והאשכנזית לעדה אחת ואפילו בעניני שחיטה כי הוא צוה לשוחטים של שתי העדות הללו להתנהג כחומרות מרן והרמ"א ויאחד את שתי העדות הללו בכל עניני דת ודין חוץ מנוסחי התפלות.

אחרי עבודה פוריה של שלשים שנה הביע הרה"ג אהרן בן שמעון לפני ראשי העדה המצרית, את חפצו לעלות לעיה"ק להשתקע בה. וחפצו זה נמלא.

בניו הנכבדים ממלאים משרות חשובות בקהיר, הראשון הרב המופלא בתורה ויראה כהר' כאיר אברהם בן שמעון שי"ב, מוהל וכו' וכו'.

והשני האדון הנכבד מר דוד בן שמעון פקיד בבנק מוצרי.

גאון החובבים וראשון לציון

הרב הגאון הגדול, אחד מהטעוררים הראשונים לישוב ארץ ישראל

רבנו מרדכי גימפל יפה זצ"ל

אבד"ק ראזנאי, ומניחתו כבוד ב„פתח תקוה", אם המושבות ביהודה.

נלב"ע ביום כ"ב תמוז תרנ"ג.

אהבתו לציון וחבתו לארץ הקדושה אשר עוד טיטי נעוריו „בנתה כמו רמים מקדשה בחדרי לבבו" הביאתהו לאדמה הקדש. אז — כשנוסדו בארץ־ישראל הקולוניות הראשונות עזב את כס הרבנות ויטע לא"י משאת רוחו. ונפשו ההענגה מאד לראות כי רעיון ישוב ארצנו הקדושה עולה כפורחה. לבו הטהור היה תמיד מלא שמחה כי נחלת שפרה לו בנעימים וכלות טפחות ימי חלדו בקדש הרחק מעירות והמונן, משאון קריה, הרחק מהטקיומות המסוגלים להכנים בלב אדם המעלה גם האוה גם כבוד גם נטיות זרות. ועל כן שאל לו פנה מסחרה הרחוקה מהמית אדם העיר. ועפ"י עצת ידידיו הרי"מ סלמן והרי"ט פינס התישב ביהודיה *) המסוכה לפתח תקוה, בה ישב מובדל ומופרש מן העולם והגה בתורת ה' משאת נפשו. ספריה גדולה רבת הכמות והאיכות היתה את' עמו במחיצתו; ספרים יקרים אשר חשק בהם תמיד ואשר הם היו כל שעשועיו גם שמה.

חברת „דגל תורה" בירושלים קבעה אז לכבודו ישיבה־קטנה ב„יהוד" מבחירי מופלגי בני ציון והרב הגדול רבי ראובן גיטליב הגיד להם שעור ורבנו נהנה מחבורה זו וישחר להם גם הוא מאמרי פיו המפיק מרגליות

*) הוא הכפר „יהוד" בנחלת מטה דן אשר בין פתח תקוה ובין ראשון לציון.

„יהודיה" נוסדה בשנת תרט"ו. שמשה למקום בתי סעון למישבת פתח תקוה בעוד אשר אויבה היה רע ומזיק לבריאות. נבנו אז עשרה בתים ובאר. ואחרי אשר הושב כצב דבריאות בפ"ת ע"י נטיעת עצי אקליפטוס שבו בני פ"ת למקומם.

פעמים אחדות עלה ירושלימה לבקרה ולראות את שלום אחינו היושבים בה. ויבקר גם את המפעלים הצבוריים לתורה ועבודה וגמ״ח שעוד בהיותו בכהונת הרבנות בראזינוי השתדל לטובתם, לרוחתם וישועתם. ובראשם בית תלמוד התורה וישיבת עץ חיים הכללית.

תקין גדול תקן במוסד הצבורי הזה:

בשנת תרמ״ט התגורר ירחים אחדים בשכונת „מזכרת משה״ ובראותו כי ילדי השכונה ההיא ושאר השכונות הסמוכות לה הולכים רגלי יום יום קבוצות קבוצות אל החדרים אשר בעיר העתיקה, מרכז תלמוד התורה הכללי, נכמרו רחמיו עליהם ויציע לפני גבאי התי״ת ובראשם מרן הנרש״ם ליסד בית תלמוד התורה בשכונת מזכרת משה בתור מרכזי גם עבור ילדי השכונות אשר סביבה, והיה זה סניף להתי״ת הכללית בירושלם החרשה. ההצעה, כמובן, נתקבלה. ולאושר הדבר נתעורר תיכף הרה״ג ר׳ יהודה יודל הורביץ מטינסק, תושב השכונה ההיא, ובכספו נבנה בית תלמוד התורה במזכרת משה בשם „בית יהודה״ (עיין זכרון לחובבים הראשונים״ חוברת ד׳ צד 63).

וחפצו רטוב הצליח בידו להגדיל גם את „עולם הזקנה״: בית מושב זקנים וזקנות, שהיה מסור אליו בכל רגשי לבבו. ועפ״י השפעתו הגדולה הגיע אז המוסד הצבורי הזה למעלה הכי גדולה. הגביר פרידלאנד מפט״ב שכבוד הרב הגאון הזה היה גדול מאד בעיניו, הזדקק להצעיותיו בהוצאותיו הגדולות להרחבת המפעל והתפתחותו.

רבינו זה היה נטנה מגדולי גאוני הרבנים ברוסיה הנאהבים והנעימים לח׳ ואדם. האמת היה נר לרגליו, השלום לו לקו בכל דרכיו. ובהנהגתו הישרה והנבחה רכש לו אהבה ואהדה מכל מכיריו ויודעי שמו. חכם מצוין היה בעל הגיון, דבריו היו ספירים ונהדרים ותמיד היו פועלים על לב קוראיהם פעולה תמימה של נועם ונחה.

מחונן היה בכשרון ספרותי, סופר מצוין היה ומאמריו הנטרצים ב„הלבנון״ עשו רושם חזק ויעוררו את העם לישוב א״י.

עוד שנים רבות לפני התפשט רעיון חבת ציון כבר היה רבנו זה

דורש לציון וירושלם, ועל ידו—תלמידו המובהק, ידידו ונאמן ביתו הרה"ג הרי"מ פינס זצ"ל. **)

בשנת תרט"ג היה לעזר לר' יחיאל בריל בעל ה"לבנון", לבחור באחת המושבות שבקרבת ראזינוי אחת עשרה משפחות של אכרים יהודים ולהביאם לארץ ישראל, והם המה מיסדי המושבה עקרון.

ביום החמשי, כ"ה חשון תרנ"ב, נתבקש בישיבה של מעלה, אחרי מחלה קצרה מחלת הקדחת שחקפתהו. אמנם לקח כינין וישב מעט לאיתנו וביום קודם עוד עסד—כדרכו—וילמוד כל היום וחלק גדול בלילה. אבל הקדחת הארורה הקפתהו שנית ועד שהבהילו להביא מיפו את ד"ר שטיין כבר היה מת, ותרב תאניה ואניה.

השמועה הנוראה ע"ד הסתלקותו של הגאון הזה הטמה דאבה ומחצה לכב כל ישראל באי"י. כל אלה שהכירו את הכונתו ברוח וברגש ובאהבה לכל דבר טוב לכל רעיון כביר לכל מפעל נאדר בקדש הורידו כנהי דמעה על אבדן כלי יקר כזה, כלי חמדה שאין להשיג תמורתו.

וזה נוסה המצבה:

עדה המצבה הזאת כי פה תנוחנה עצמות איש אלקים קדוש הרב הגאון הגדול צדיק יס"ע מו"ה מרדכי גימפ? בהרב הגאון מו"ה דוב בער זצ"ל אשר שמש ברבנות בערי דרעטשין וראזינאגי במדינת ליטא ושפט את ישראל יותר מארבעים שנה, ועלה האיש באחרית ימיו אל הקידש. ובחבהו לישוב הארץ בחר לו את מושב יהוד לשבת בו באוהל התורה ומשם יצא אורו להאיר על המושבות להורות לבניהם דרך ה' במצית התלויות בארץ ושביעית שנת השמיטה, שלש שנים ישב שם ויעל בסערה השמימה לחסות בצל שדי ביום ה' כ"ה מרחשון תרנ"ב תנצב"ה.

**) בתקופת שמעו הרים ריבי" הריש מכתבים להגאון רבי שמואל סלאנט זצ"ל ע"א ידידו זה. הלא הם כתובים על ספר "לוחות העדות" (ירושלם תרט"ו) באחד מהם מוסיף ואומר: "אבקשהו כי יודיע לידידנו הרי"מ שי' מסכתבי זה ויראהו, אולי יהיה לתועלת ועזר להשקיט רוחו הנכוכה. בראותו כי גם מסרהק יבינו כי הוא הסרדף חגם תחת רדסו טוב, ואחרי כי גם כתיר שיחי' בדברותיו ימלא אחרינו להשקיטו, ולדבר עבורו בשער, ולדבר על לבו וישקוט הסער.—

תודה לרבנו, גאון עוזנו והפארתנו, גאון ציון ותפארת ישראל בארץ ישראל, מרן הגאון הגדול רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א שהואיל בטובו להודיע לנו הדברים הבאים לקמן: "הגאון רמ"ג יפה זי"ל היה בן הגאון ר' דוב יפה זי"ל שהי' רב דק' אוטיאן ונקרא ר' בר טוריצר, וחתניו היו הגאונים ר' יוסף זכרי' שטרן הרב דשאוויל מחי"ם "זכר יהוסף", והגאון ר' צבי הכהן וואלק הרב דק' פינסק. הרבה כת"י הניח אחריו הגרמ"ג בהלכה ובאגדה, והרבה מכתבים מצוינים מאד בתוכנם, מעט מאד לפי הערך באו בדפים מכתביו. ומהם הנהות על המדרש תהלים שהדפים הרב המבאר את הספר ההוא, שהי' בנו של הגאון ר"י מאיר פארואה שנקראו בשם הנהות הרמ"ג. וספר מפרש על מס' הוריות שהבר בילדותו ביחד עם גיסו הגאון ר' נתן נטע הרב דק' קראקינאווא (אחיו של הגאון ר' שאול בעל ספר "עטרת ראש" על מס' חולין בניו של הגאון ר' משה מישל, הרב דק' הנ"ל. ובאור על אגדה של פסח נדפס מעט, שהם הערות על ספר בית ישראל שהוא באור על הגדה מרודו הגאון ר' ישראל יצחק שהי' ר"מ בי"ק לומזא וזטיל, גם נדפס מעט חלוק גרול בתיר דרוש לשה"ג בספר "זכר יהוסף" לחתנו הגאון ר"י זכרי' שטרן זי"ל. ראוי ונכון שיעצאו חובבי תורה, שישתדלו בהוצאת הכתבים הגדולים בערכם של הגאון הנ"ל לאור עולם."

אשתו (השניה) הרבנית מרת טשישנא מלכה ע"ה, בת הרב הגאון הצדיק כמוה"ר נתנאל דוד זצ"ל נפטרה בירושלם עה"ח סיון הרע"ו.

אבן מקיר מכרזת ואומרת צדקותיה ונדבותיה בשכונה "כרם בית אברהם" דכולל ווילנה: שלשה בתים לעניים ת"ח (עיין "אבני זכרון").

בתו הרבנית ח"גאוניה" *) מרת רבקה שטרן ע"ה אשתו של הרב הגאון רבי יוסף זכריה שטרן זצ"ל נפטרה בירושלם ב' כסלו תרע"א.

נכדיו—מראשיני חיבבי ציון העסקנים הציונים והלאומים, פייטנים וסופרים. אחר מהם היה מר בצלאל יפה ע"ה, שלקח חלק גדול בהחיים הצבוריים בתל אביב; ממעולי בוני הישוב העברי החדש בארץ אבות. השתתף בכל המוסדות האקונומיים והתרבותיים שבא"י, מן הפועלים היותר חרוצים. אחיו, יבדל לחיים, מר ליב יפה פייטן ועסקן לאומי, עובד חרוץ בהסתדרות הציונית; חבר בועד הצירים בא"י ואחר העזרים חתמידים של "הארץ".

---

1) לבד יחוסה היא, היתה בעצמה "גאונית". מחוננת בכשרונות נעלים, מצויינים!

משפחת דייטש בירושלם.

הראש והראשון למשפחת דייטש בירושלם היה הרב הגאון המפורסם *) ר' **שמעון דייטש** זצ"ל, או כמו שהיו רגילים לקרא לו בירושלם: ר' שמעון מפרשבורג. ע"ש העיר הזאת שהיתה מפורסמה כמטרפולין של תורה בהיות בה הישיבה הגדולה וראשה הגאון הגדול בעל חתם סופר זצ"ל, שמנה עלה להשתקע בעיה"ק. והיה מפורסם מאד בתירתו וכחסידותו ובהדור המצוות, בצדקת פורנו בסתר ובגלוי לכל עני וקשי־יום. רבני זמנו מאונגריה ומשאר ארצות שבאו עמו בכתובים בשו"ת מפליגים בשבחו ומחוים קירה לפניו בענוה ובהכנעה עמוקה ועד היום יזכר שמו ברתת וקדוש יאמר לו.

באחד מכתביו המעורב עברית וגרמנית הוא אומר:

„ושפלת מארץ אדברה, אמצא חן בעיניכם, ואבקש מחילה, „על מלתי למה בלע"ז אדברה, ואני הלמידו של רבינו הקדוש מאור „הגולה הגאון רבי משה סופר ז"ל, שתורתו הק' נטעה בלבבי החובה „לעלות לירושלם".

והנני בתוכה משנת עומדות היו רגלינו **בשעריך** (תר"ב) ירושלם, והש"ת נתן לי כח לסבול ולא לנסוע לחו"ל. ואני הולך בדרכי הש"ת כמו שלמדתי אותם מרבינו החתם סופר ז"ל.

יחס רבו אליו היה בחשיבות יהרה, ומדי פנה אליו בשאלה באיזה ענין בדבר הלכה היה החת"ס אומר לו: לך אין אני משיב, לפי שאתה בעצמך יכול לעמוד על הענינים כהיגן.

מספרים: הגאון החת"ס רגיל היה בערב ת"ב אחר חצות להתבודד בחדרו ולא נתנו רשות לאיש לבא פנימה. רק לתלמידו זה הצ"ח להכנס, וירא את רבו כשהוא יושב על הארץ ובוכה בדמעות שליש כשהן נוזלות לתוך הכוס אשר לפניו ואח"כ טבל בהן את פתו ואכל, וכן נהג גם תלמידו זה.

*) בתוארים הללו נרשם בפנקס הח"ק בירושלם.

עיר טולדתו היתה העיר רודניטץ במדינת בוהמיה. על איזה התעודות נכבדות היה רגיל לחתום ולפרט את יחיסו הנעלה בסגנון כזה: הקטן שמעון דייטש בלאאמ"ו הרב טוה"ר אברהם אהרן זצ"ל, בן לאותו צדיק הגאון הרב טו"ה יוסף דייטש 1) נכד הגאונים צמח צדק זצ"ל והגאון מהר"ל מפראג בירושלם עה"ק תובב"א.

בעלותו לירושלם היה עוד בחור, וכחברו הרה"ג ר' אופלטקא נשא גם הוא אשה מבנות הספרדים ולא האריכה ימים, וישא אשה אחרת אשכנזית, אך גם היא מתה וישא את השלישית, שהיתה אחותו מצד האם, של הרה"ג הצדיק המפורסם ר' זלמן בהר"ן זצ"ל ואביו הג' הצ' ר' נחום זצ"ל אב"ד דשאדעק בפולניה גדלה ושמרה כאב, ואשתו זו ילדה לו שלש בנות וארבעה בנים, את הבנות השיא לאברכים מופלגי תורה אשר שלח לו אחיו הג' האדמו"ר והצדיק ר' אהרן דוד דייטש זצ"ל אב"ד בעיר ב. יארמוט באונגריה ואלה שמותם: הרה"ג ר' משה נחום ולנשטין ז"ל ראב"ד בעיר הק' ירושלם. ר' בנימין זאב סגל פראג ז"ל, והרה"ג ר' יוסף בנימין שמעונוביץ ז"ל, ראש השוחטים בירושלם. ומבניו הכי נדול ונעלה היה ר' אבא אליהו דייטש, שע"פ עצת הרה"ג רש"ם לקחו לחתן הרה"ג ר' יעקב אב"ד בקראז זצ"ל. הוא היה בעל מוח נפלא, סופר ומליץ נשגב מראשוני המשכילים בירושלם וחברם של החכמים־הסופרים הר' אברהם משה לונץ ז"ל, ושל הרב החכם יבדל"ח ר' יעקב גולדמן שליט"א. הפרח הזה נקטף עודו באבו בן עשרים ואחת שנה. 2)

הרה"ג ר' שמעון דייטש יחד עם הרה"ג ר' אופלטקא ור"ט בוימגרטן יסדו את כולל אונגריה בירושלם והיה מהמסונים הראשונים ואולם אחרי זמן לא רב התפטר.

---

1) הוא היה אב"ד בעיר רודניטץ ונתן את הסכמתו על המהרש"א שנדפס אז בספר בפני עצמו בעיר אוסטרהא

2) נוסחת מצבתו: הרבני המופלג מו"ה אבא אלי' בן הרב מו"ה שמעון דייטש זצ"ל נפ"ב נלב"ע י"ד אייר שנת התר"פ תנצב"ה.

וכדאי הדבר להרשם: בתקופת חייו וזמנו רבו המחלוקת הצבוריות ותגבורת הקנאות לכל נסיון של חנוך חדש, ירושלם היתה למשטח חרמים והכרזות שטתות ונדויים כנגד אנשים מפורסמים ויסוד בי"ס היו מעשים תדירים, היה הוא רחוק מכל אלו וחתימתו לא נמצא אף על אחד מאלה, למרות היותו תלמידו של החת"ס אשר ידועה היתה אמרתו „חדש אסור מן התורה" כאלו צפה ברוח בינתו כי אי אפשר לעמוד כנגד רוח הזמן.

הוא היה גם מוהל מומחה ומאות ילדים נמולו על ידו, והורים עניים ה ז ד ר ז ו לכבדו במצוה זו כי ידעו כי יקבלו עזרה הגונה בעד זה.

המנוח היה ספרא רבא מהיר העט וכתב ידו יפה מאד, והיה לו גם כשרון לציור. את השפה הגרמנית ידע על בוריה, ובבא הקיסר פרנץ יוסף לירושלם קרם את פניו במכתב ברכה ובקשה לטובת אחיו באונגריה. במותו, ביום ט' שבט שנת תרל"ח, לא השאיר אחריו כל רכוש חמרי סלבד ספריה לא גדולה וחבורים כ"י: חרו"ת מרבו החת"ס שעוד לא נדפסו, וחדו"ת שלו חבורים גדולים ואלו הם: שירת־רש על התו' אמרי שפר על מס' ברכות 400 ד'. זבחי צדק על מס' זבחים. סוד ה' על קבלה. „דורש לציון" והוא קונטרס קטן המתחיל: שאלתני להודיעך ירושלם לגבולותיה ולבנינה ואם בנויה על מקומה הראשון. בו הוא מתוכח עם בעל כו"פ ותרשיטים מחוצות ירושלם ומחומת העיר *).

ע"פ רצינו לא הרבו בתארים על מצבתו המונחת על קברו בהרום הר הזיתים בחלקת הרבנים, וכך חקוק עליה:

פ"נ הרב מוהר"ר שמעון בן הרב מו"ה אברהם אהרן זצ"ל נפטר בשם טוב ט' שבט תרל"ח לפ"ק תנצב"ה.

---

*) הרה"ג החכם הכולל ר' יהוסף שוארץ זצ"ל בעל „תבואות הארץ" היה רגיל לבא אליו כפעם בפעם. על הקונטרס לא נזכר לטי נשלה. העברת הקולטום על כמה שורות מראה שואת היתה הכתיבה הראשונה. ואח"כ תקן ושלחו לאיש אחד.

מלואים.

חתנו הראשון היה, כאמור, הרב הגאון רבי משה נחום ולענשטיין זצ"ל משרידי זקני ירושלם מהתקופה הראשונה: צדיק, חסיד ועניו, ולא רק בתורתו, צדקתו ויראתו הצטין הרב הגדול הזה, כי אם גם בטבעו, בתכונת נפשו העדינה, ביקרת רוחו ונקיות דעתו, ויהי סמל התום, הטוב והצדק, צפירת־תפארה בירושלם.

הוא נולד בשנת תר"א באונגריה לאביו הרב הגאון ר' מאיר זצ"ל, רב ידוע בטרינה ההיא, למד תורה בישיבה שבעיר ב. דרסוט, ואח"כ יצק מים על יד הגאון המפורסם בעל „הכתב סופר".

לפני כששים שנה עלה לא"י והשתקע בה, ושקד על התורה, שקדן נפלא היה עד יום פטירתו, נמנה ע"י הגאון מבריסק זצ"ל לחבר הבד"צ של עדת האשכנזים, ואח"כ לחבר הבד"צ שתחת פקודת הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל. אהוב וחביב היה בעיני כל הכתות והמפלגות השונות, כולם הרכינו ראשם לפניו, כבדוהו והוקירוהו.

ביום כ"ג אדר תרפ"ב נסתלק מן העולם בהיותו כבן שמנים ואחת שנה, יוצאי חלציו בעלי תורה ויר"א, בעלי החכמה ומרע, ובעלי מסחר וקנין בירושלם.

אחד מבניו של הרב הצדיק ר' שמעון זצ"ל היה: הרב טוביה יצחק מרדכי דייטש זצ"ל. הוא היה רב פעלים, בעל מדות תרומיות, ראשון למיסדי הישיבה הגדולה „תורת חיים" בירושלם, מחונן היה בכשרונות נעלים, ויהי הקירא בבית המדרש „שער ציון" בחורבת ר"י חסיד ז"ל; חבר לדבר מצוה, חבר־פעיל בבנין השכונות ובכל דבר טוב ומועיל. חונן ונוחן, בהצנע, בכבוד, כדרכם של הירושלמים, בני ציון היקרים.— נפטר ביום ח' ניסן תרע"ז, בן חמשים ושתים שנה.

אחד מנכדיו היה הרב הגדול המצוין רבי אברהם אהרן הלוי פראג זצ"ל, שכבר דובר בו בחוברת ג' צד. 26

הר״ר מנחם מנדיל מקאמיניץ
בעל ,קורות העתים׳

הר׳ מנחם מנדיל מקמיניץ נ״ע.

בעל ״קורות העתים מארץ ישראל״ וסיג לתורה.

עלה לציון בסוף שנת תקצ״ג ונפטר בירושלם י״ג איר תרל״ג.

הוא היה אחד מה״חיוצים הראשונים״ במאה העברה; אחר מאלה אשר סבלו בעצמם מהתנפלות הדרוזים ויסבול נוראות מהרעש הנורא שהיה בצפת בשנת הקצ״ו.

תולדותיו ותלאותיו מאיתה התקופה ה״תקופה הגליליית״ תקופת המאורעות הגדולים והנוראים שאירעו בה: הפרעות הנוראות שהיה אז בארץ הגליל וכו׳ מספר לנו הוא בעצמו בספרו ״קורות העתים״ שהדפיס בווילנא בשנת ת״ר בנסעו שמה על זמן קצר בשליחות הגאון בעל ״פאת השלחן״ לקיום הישוב בקדש. בשנת תר״ב כבר היה שב מנסיעתו ויקבע את מושבו ביחד עם בני ביתו בירושלם.

בשנת תר״ה, בשבעה עשר לח׳ שבט, נולד לו בנו ר׳ אלעזר ליפמן קמניץ ז״ל, בעל המלון הגדול מלון קמיניץ ירושלם — יפו — חברון שנתן כבוד ותפארת לעמנו וארצנו, ואשר לצערנו נחרב ונהרס בשנות המלחמה. —

ר׳ מנחם מנדיל קמיניץ היה אבי המלונים בא״י, הוא היה הראשון שפתח בירושלם ״בית־הכנסת־אורחים״ באותו הבנין הנמצא כעת בנק די רומו ברחוב שעל יד שער יפו מבפנים, סול ארמון הצבא. ואחרי שעבר הבנין הגדול הזה לרשות אחרים, העתיק את בית הכנסת אורחים שלו לרחוב חברון, על יד ישיבת תורת חיים כעת, שמה החזיק את אכסניתו כל משך ימי חייו.

הר״ר מרדכי גרשון וינברג ז״ל אחד מידידיו של ר׳ ״אלעזר ליפמן קמיניץ״ מתאר לנו בזכרונותיו טפוסו המיוחדה של ״בית־הכנסת־אורחים״ הזה, הראשון במינו בדברי ימי הישוב הירושלמי ההוא: ״זה היה בית־הכנסת־אורחים בשכר לאורחים, ומעון־ארעי לעולים חדשים טרם התישבם בארץ. אבל עם זה שמש גם לבית־הכנסת־אורחים ח נ ם. והישיש הירושלמי ר׳ יוסף הלוי הורביץ ברב״צ מספר לנו כי כמה וכמה אורחים עניים, וביהוד תלמידי חכמים, התאכסנו ואכלו שמה בחנם, ולא רק

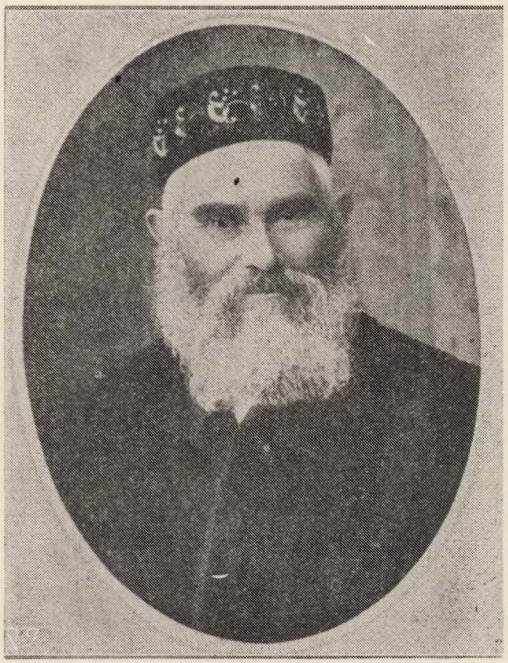
אורחים כי אם גם כמה וכמה תלמידי חכמים עניים מבני העיר. ויהי איפוא בית־הכנסת־אורחים הזה שנעשה לפרנסה גם־לבית־הכנסת־אורחים חנמי, ולא על חשבון התנדבות הגולה, כי אם על חשבון נתינה עצמית.

„בצרוף לבית־הכנסת־האורחים פתח ר׳ מנחם מנדיל גם מאפיה ללחם. אכן באמרי ר׳ מנחם מנדיל פתח, הכונה בזה שאשתו מרת ציפה *) פתחה את המאפיה וגם את בית־הכנסת־האורחים. והיא היתה כל העסקנית וכל בעלת הפרנסה. כמנהג נשינו נשות־החיל ויראות ה׳ ביתם ההם. ר׳ מנחם מנדיל בעצמו עסק יותר ביראת שמים ועבודת ה׳ מאשר בעבודת עניני הבית. ובהיות אז השר מונטיפיורי בירושלם הביאו לו אוכל מביתו של ר׳ מנחם מנדיל מקמיניץ.

לציין את טפוסו של ר׳ מנחם מנדיל זה, בעל „קורות העתים״, מספר לנו הרמ״ג וינברג עוד עובדה אחת ששמר לו הישיש ר׳ יוסף הלוי בתור עד ראיה:

בשכונתו של ר׳ מנחם מנדיל נפלה פעם דליקה, ובסבה זו הוכרח לקפוץ מראש גג ותשבר רגלו. על ידי כך היה אנוס לשכב במטה מבלי יכולת לזוז, ורבים מידידיו באו לבקרו. ויהי במוצא־שבת אחד ישבו אצלו על יד מטתו אהדים מידידיו וישוחח ביניהם ופתאם רעשה הארץ רעש גדול ומטושך. האנשים המבקרים נבהלו נחפזו, ובחרדתם מהרו וימלטו החוצה מבלי קחת עמם את ר׳ מנחם מנדיל החולה שלא יכול ללכת. הרעש היה כל כך מטושך וחזק עד שבהיותם כבר בחוץ עוד שמעו את קול זועת החומות בהתנודדן. אבל הרעש עבר בלי פגע, והאנשים נזכרו בר׳ מנחם מנדיל השוכב פניטה וימהרו אליו הביתה, וימצאוהו—שוכב במניחה במטתו מבלי שום סימן של פחד על פניו. עיניו סגורות ושפתיו רוחשות ודוי ותפלה... על שאלת שואליו אמר אז ר׳ מנחם מנדיל: לא פחדתי כלל. ת ט י ד הננו ביד ה׳!

*) עיין ספר „בנות ציון וירושלם״

החובב והבונה

רבי זרח בהר"ר נחום ברנט הי"ו

ירושלם – יפו – פתח תקוה

החובב—הבונה

הרב ר' זרח ב"ר נחום ברנט הי"ו

ירושלם — יפו — פתח תקוה.

בשלשה המקומות האלה מתנוסס שמו של ר' זרח ברנט ופעולותיו הנשגבות. הוא הוא מעשרה הראשונים שיסד השכונה „מאה שערים" בשנת תרל"ה, אחד המיסדים הראשונים של המושבה הראשונה בארץ ישראל „פתח תקוה" בשנת הרל"ח; מיסדו ובונהו הראשון של הישוב היהודי ביפו, *) אחד המשתתפים באספת חובבי ציון הראשונה בקטוביץ בשנת תרמ"ד, על ידו והשתדלותו התעוררו גדולי חובבי ציון לפעולה ולמעשה.

והכל ברגשי קדש של חבת הארץ. כשנסע עם חבריו ר' יואל משה סלמן ור' דוד מאיר גוטמן להניח אבן היסוד הראשונה על אדמת פתח תקוה לא יכול להתאפק ודהר קדימה לפני החבורה ועלה חיש הראשון על הככר קפץ מעל הסוס והתנפל על הארץ ונשקה וזרם דמעות „דמעות שמחה" החפרץ מעיניו, כמוהו עשו חבריו שהגיעו אל המקום. ויברכו ברגשי קדש ברכת שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה!

ביפו, כידוע, ישנה שורה שלמה של בתים שהוא בנה, וגולת הכותרת: בית תלמוד תורה הגדול, בתי כנסיות ובתי מדרשות ישיבת „אור זרח יפו תל-אביב" בית המדרש „שונה הלכות" לבעלי מלאכות, הכנסת אורחים וכו', מלבד חנויות ובנינים צבוריים, והרחוב נקרא על שמו „רחוב ברנט".

וכל מעשה הקפו ופרשה גדולה מעשיו בנוגע ביחוד לקניית ויסוד המושבה „פתח תקוה" הלא הם כתובים על ספר „חולמים ולוחטים"; ספר „היובל לפתח הקוה" וכפר „זכרונות ר' זרח ברנט" הנדפס כעת.

ביום י"ט חשון תרפ"ב חגגה עדת ישראל בירושלם, יפו, פתח הקוה וכל ערי יהודה ודגיל „חג היובל" חמשים שנה לבאו של ר' זרח ברנט לארץ ישראל. והנני מאחלים לו אריכת ימים ושנות חיים טובים ועיניו תחזינה בבנין ציון וירושלם.

*) בבאו ליפו בפעם הראשונה לא מצא בה „מנין". ישבו בה רק שמנה יהודים והיה צריך לחכות שבועות אחדים עד שתודמן שירה גדולה לעלות על פרדות ונסלים ירושלימה, ודוקא ביום. בלילה היתה הדרך מלאה סכנות.

הר"ר מאיר הלוי המבורגר ז"ל

תרי"ז — תרפ"ד

משפחת „המבורגר" עתיקה היא בירושלם, נושנה בארץ, ראש המשפחה החשובה הזאת היה הרב ר' משה הלוי המבורגר זצ"ל *) מנובומסטה, אחד מתלמידי הגאון הגדול בעל „חתם סופר" שבא ירושלימה בשנת הרי"ז עם ביתו ובני ביתו, והוא הוא אביהם של „אחים המבורגר": ר' מאיר, ר' אהרן, ר' נטע צבי, ר' פנחס ור' אברהם ז"ל כולם השתתפו בהרחבת הישוב בבנין, במסחר וקנין, כולם הצטיינו בפעולותיהם ובמעשיהם וכולם כבר שבקו חיים לכל חי.

הראשון שבהם היה, כאמור, רבי מאיר הלוי המבורגר ז"ל איש נחמד ונעים, תלמיד חכם, ירא שמים באמת ובתמים, ערין ואציל ובעל מדות תרומיות עסקן צבירי בכונה טהורה לשם הטוב והחסד לבני אדם. נולד בפרשבורג, הונגריה, בשנת תקצ"ז. הוא היה מתלמידיו החשובים של הגאון בעל „כתב סופר". בבאו לא"י התישב ביפו והיה מהעשרה הראשונים של הישוב האשכנזי שם, רבות פעל ורבות עשה לטובת המהגרים, החלוצים הראשונים שעלו אז לא"י כדי עוד נפשם בם. רבים מהם התאכסנו בביתו וידאג להם בכל אפשרותו. כל ימיו היה מחזיק בחצרו בית־מדרש מיוחד והיה מגיד שעור. הוא היה מפורסם גם בתור מוהל אמן. ובזמן הראשון היה כמעט היהודי ביפו ובכל מושבות יהודה.

בהתפתחות הישוב ביפו לקח חלק חשוב, ויהי חבר פעיל בכל דבר טוב ומועיל, והיה נכבד גם אצל השכנים הגוים ביפו, כבדוהו והוקירוהו, והיו תמיד שומרים אצלו כספים לפקדון, איש אמינים היה ודייקן בכל. בכל משך ימי חייו עבד, עסק, נשא אתן באמונה. וכל ימיו חי חיי עוני ונפטר בשם טוב ביום ט"ב מנ"א הרפ"א. מנוחתו כבוד על הר הזיתים אשר על פני ירושלם מקדם.

גדולי הרבנים הספידוהו וכלם הארו אותו כאחד משרידי הדור הישן ואת ערך האבדה לישוב הזה, הוא היה סופרם של הלבנון והמגיד בתקופה הראשונה והיה מודיע להם חדשות וידיעות מארץ ישראל.

*) בן שמונים ושבע שנים היה בפטרו, בלב"ע ג' כסלו תרפ"ד תמים-דרך, טוב ומטיב, שקדן בתורה וירא"ש כו'.

הרוקח הראשון בירושלם

הי"ר משה רובאוויץ ז"ל נלב"ע ח' מ"ש תר"ס.

מזקני יקירי ירושלם ונכבדיה.

הוא היה הרוקח הראשון בירושלם שהצטיין בעבודתו ובמהוך רוחו. מחונן היה בכשרונות נעלים *) ובמדות תרומיות, ויהי איש חם וישר וירא אלקים, אוהב תירה ושומר מצוה. והשפיע מרוחו על בניו **) ובני בניו שכולם ברומים לו. משפחת „רובאוויץ" היא מן המשפחות החשובות בא"י.

קרוב לארבעים שנה נשא על שכמו משרת רוקח בבית החולים אשר יסרו שרי בית רוטהשליד ע"י נאמן ביתם החכם־החובב ד"ר אלברט כהן ז"ל, ויהי נאמן בעבודתו וגם הרבה יותר מחובתו עשה לטובת החולים הפניתים והחצונים; עמל ויגע בכל כחו בכל אומץ רוח האפשרי

*) ידע השפ"ה הצרפתית על בוריה עד כי הגינרל־קונסול הרוסי שאל פעם את הר' פישל לאפין: מי הוא זה היהודי־הצרפתי המצטיין כל כך בסגנונו והגיונו? כן דצטיין במלאכת הציור עד כי אמרו לתת לו במרסיליה עשרים פרנק ליום שכר עבודתו אך מפני סבות חלול שבת משך ירו מעבודתו זו. ירא שמים היה בתכלית.

**) אחד מבניו, הגדול שבהם, הוא הרה"ח ר' יצחק ליב רובאוויץ תלמיד חכם גדול ויר"א באמת ובתמים, הוא היה הרוקח בביה"ח שערי ציון ביפו וגם בביה"ח לשרי בית רוטהשילד

בבחרותו למד אצל הרב הגאון מבריסק, והוא אז ט"ו שנה. הפעם נכנס אחד מן דאורחים מר עילנער לבקר את הרב ז"ל שידע אותו מפאריז. הוא בא בלויות ר' משה רובאוויץ ובראותו את התלמיד הקטן יושב ולומד לפני הגאון הגדול הזה התענין בו ושאל עליו, ר' משה השיב לו כי הוא בנו, וישאל איתו אם הוא שומע צרפתית? ברשות הורו ומורו דבר אתו הצעיר, צרפתית צחה, ויבאר לו תכן הלמוד שהיה עוסק בו באותה שעה, ובשמעו עוד כי הוא הוא בעל המאמר „קול ישועה ונחמה" שפרסם אז בעתון הירושלמי „שערי ציון" בדבר שווי זכויות אשר ניתן אז לאחינו ברומניה אמר לר' משה ויבקש ממנו לתת אותו על ידו לשלחהו לבית מדרש הרבנים בפאריז שיסתגל וישתלם בלמודיו תחת רשותו והשגחתו וארוחתו ארוחת תמיד על שלחנו. אבל אמו של הנער לא הסכימה בשום אופן להוציא את בנה „לחוץ לארץ"! כיצד, איך אפשר דדבר? הלא היא צטה, התענה כמה וכמה „תענית" בנערותה שתזכה לביא לא"י, ירושלם משאת נפשה, ועתה תשלח את בנה מן הקדש אל החול. חלילח! ציונית היתה, ציונית נלהבה, בתו של הציוני המצויין הרב ר' בן ציון שלעז התנו של הרב הגאון ר' שבתי יפה זצ"ל, שניהם מנוחתם כבוד על הר הזיתים.

להפיק רצונם בזריזות ובתמימות, באמונה ובדייקנות נמרצה.

לבד משרתו בתיר רוקח היה משגיח על החולים כאב רחמן. דאג לרפואתם לכלכלתם, שרותם וטפולם. ויהי „נאמן" ביה"ח וט"ם הרופאים המנהלים בעת צאתם לחו"ל. הרופאים של ביה"ח הרוטשילדי היו גם ה„מנהלים". והוא עבד בזמן הדרי"ם: נייטן, לונדון, רוטהציגל, שוורץ, ודיארבילה.

ויהי הסוכן כל ימיו במשרת „עזרה לנשים־יולדות" באותו בית החולים מאת הברונית הנדיבה בעטי די רוטהשילד. וימלא גם את הפקידו זה בצדק וביושר ובסבלנות רבה. זה היה עזר מיוחד ל„יולדות" כשם „אשידורה:" בגדים וכסף מזומן.

בזמן החלי־רע בשנת תרכ"ה־ו הצטיין אז ר' משה רובאוויץ ז"ל בעבודתו ובחריצותו לטובת כל יושבי ירושלם, באין הבדל דת, יחד עם הד"ר רוטהציגל, רופא בית החולים הנז', עבר בכל כחו ולמעלה מכחו לרחם להציל ולהושיע.

דייקן נמרץ היה ר' משה רובאוויץ ואיש אמת לאמיתו, נקי כפים ושונא מתנות, השר משה מונטיפיורי בבקרו את בית החולים חלק לכל חולה וחולה לירא אחת וכמו כן להפקידים, ולו, לר' משה רובאוויץ, השאיר במעטפה סגורה חמש לירות. ויקבל המעטפה בחזרה, בהתנצלות ובכבוד. השר שמח לראות איש עדין, מלומד ועני כזה המושך ידו מן מתנות, וישלח לו תמינתו עם כתובת יפה למזכרת אהבה. וכל אותם הירושלמים הנאמנים ומסורים לעבודתם היה גם הוא כל ימיו איש עני, עמד בעניו משעה הראשונה של עבודתו עד יום פטירתו, בבית שכור ישב כל ימיו, באחד הבתים הקטנים בעיר העתיקה, והסתפק במועט, לא השאיר אחריו כלום כי אם שם טוב וזכרון טוב. וטוב שם משמן טוב!

מונחים לפנינו מכתבי הידה הכרה והוקרה על עבודתו המצוינה מאת ראשי העדה וגדוליה (הספרדים והאשכנזים) וגם ממושלי העיר וגדולי פקידיה, הקינסולים וכו' המהנים תהלתו.

משפחת בידרמן בירושלם.

המשפחה החשובה הזאת נושנה היא בארץ, יד ושם לה בבנין וישוב הארץ, בכל דבר טוב ומועיל, בחמר וברוח, רבים הלכו לאורה, ובצלה חסיו.

ראש וראשון בקדש למשפחה הזאת היה הרב הצדיק החסיד, טפירסם בכל מדינות פולניה בשם „הקדוש" רבי משה בהרב הקדוש ר' דוד מלעלוב זצ"ל התנא דבי נשיאה, חתן הגאון הקדוש מפשיסיכא הנקרא בשם היהודי זצ"ל שעלה לאה"ק בשנת תרי"א *) והביא אתו שני בניו, צנתרא דרהבא, האחים „הצדיקים" חרב ר' יצחק דוד והרב ר' אלעזר מנחם מנדיל זצ"ל.

כאבני נזר התנוססו שני האחים האלה בתיכבי ירושלם, והכי פלא הוא ששניהם מתו במיתה פתאומית.

הרב החסיד ר' אלעזר מנחם מנדיל זצ"ל גוע ויפח במוצש"ק ט"ז אדר שני תרמ"ג. בחבורות החסידים ישב בביתו על שולחנו בסעודת הרביעית ואחרי זמירת שבת בהנישם לו מים ליטול ידיו התעלף

*) הרב הקדוש הזה שהה בעיר קדשנו „שבעים ושנים יום" כמנין שניהיו. ונתבקש בישיבה של מעלה ביום י"א טבת תרי"א ומקום מניחתו על יד קבר זכריה. וזה נוסח המצבה:

פ"נ הרב הצדיק מו"ה משה מלעלוב בהרב הקדוש מוה"ר דוד זצוק"ל נלב"ע בש"ט ביום י"ג טבת שנת תרי"א לפ"ק

נכדו היה הרב החסיד ר' ארי' מרדכי ראבינאוויץ זצ"ל, מנכבדי ארץ פולין ומיקירי ירושלם נסתלק ברמי ימיו בירושלם.

וזה נוסח מצבתו:

הרב החסיד ר' ארי' מרדכי בהרב הצדיק ר' יהושע אשר בהרב הקדוש ר' יעקב יצחק הנקרא היהודי מפשיסיכא זצ"ל נפטר בעיה"ק ירושלם ביום ג' תמוז תרמ"ה.

פתאום, וכל עמל הרופאים להשיבו לתחיה נשאר מעל. ההלויה היתה ביום הראשון בבקר ויגדל המספד בירושלים כי היה אהוב לכל מכיריו ורצוי לכל תושבי עירנו, למקהלותיהם השונית.

והרב החסיד ר' יצחק דוד זצ"ל נסתלק גם הוא פתאום, בשבת קדש „שבה שובה" בבקר בשובו מבית הטבילה ויגבש בגדיו ללכת אל בית המדרש אחזהו השבץ ויפול על משכבו, כל עמל הרופאים לא הועיל ואחרי שעות אחדות שבה נשמתו הטהורה למקור מני חיצבה ותהי צעקה: וי לארעא דישראל דחסרא גברא רבא.

הרב החסיד ר' דוד בידרמן בהרב ר' אלעזר מנדיל זצ"ל שנלב"ע ה' אלול הרע"ח, היה סמל אביו, צדיק חסיד ועני, טוב ומטיב לכל, ועוסק בבנין הארץ, על ידו נבנו בתים, חצרות ושכונות בירושלם וחוצה לה, וכמו כל הבונים הראשונים כן גם הוא היה חי חיי צער ועוני, ובמותו לא נשאר אחריו כלום כי אם שמו ומעשיו הטובים.

כספים שונים היו נמצאים תמיד תחת ידי לעניני צדקה וחסד; בנין הבתים והשכונות, לפעמים סכומים גדולים מאד, ולא השתמש בהם אף פעם, גם בגמ"ח לפי־שעות, בעת שהרעבון־החשאי העיק והציק את ביתו ובני ביתו.—

יודע אני עובדא אחת, מכמה עובדות כמו אלו, אשתו נגשה הפעם אל ר' דוד ובכתה לפניו על המצוקה הנוראה השוררת בבית, באותה שעה שצרר הצרורות מכסף שכינת „כתי ווארשא", ובקשה ממנו ללות סכום־מה על הוצאות הבית, והוא, הצדיק רבי דוד, ענה ואמר לה: בתי, הכספים האלה אינם שלי, כסף קדשים המה, אסור לנגוע בהם! אבל אני מקוה להי, ואני מבטיחך כי, על הוצאות הבית תשיני היום, טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'! דבורה, אשר דוד, הלכה אחר הצהרים לכתל המערבי לשפוך שיחה לפני ה' ותמצא נאפ"ז (עשרים פרנק) ברחוב הדלין, שבה לביתה צהלה ושמחה, הרימה מעשר לעניים והשאר נשאר לה להוצאות הבית.

וברא כרעא דאבוה: הרב הצדיק ר' שמעון בידרמן נ"י, היושב על כסא דוד אביו, בירושלם, בלי מזון ומחיה.

דמשולח מווילנא

הרב הצדיק השר"ר הראשון בקודש

מוה"ר מרדכי בהרב ר' אבנדור שך זצ"ל

עסקן גדול ביסוד הישוב, נלב"ע בעיה"ק בירושלם ת"ו ביום כ' כסלו ת"ר.

בהעדות העתיקות הנמצאות בידינו מאחרית המאה הששית רואים אנו את השתדלותו והתעניינותו לטיבת הישוב בקדש, וכמו בשליחיתו שליחות מצוה, בתור שד"ר מווילנא, כן גם פה בקדש היה מסור בכל לבו, בכל רגשי נפשו ליסוד וקיום הישוב.

וכן היה חותם בקדש על כל אותן התעודות העתיקות יחד עם גאוני קדמאי דירושלם: מרדכי בן לא"א מו"ה אבנדור ז"ל. הוא היה מגדולי היחס, ענף עץ אבות, בנש"ק מגזע הש"ך וצ"ל.

מקום מנוחתו על יד קבר זכריה, וזה נוסחו:

מ"ק הרב הצדיק ר' מרדכי זלה"ה בהרב ר' אביגדור שך, נלב"ע כ' כסליו ש' תר"ך תנצב"ה.

הרב הגאון מגזע היחס מוה"ר משה פארדו זצ"ל.

מחבר ספרי: הוראה דבין דין על שמות הגטין, שמו משה שו"ת. צדק ומשפט על הפ"ט.

הרב הגאון הזה נולד בירושלם לאביו הרה"ג מוה"ר רפאל דוד פארדו, נין ונכד מסטרא דאבא להגאון המפורסם מוה"ר דוד פארדו מחבר ס' "חסדי דוד" על התוספתא, ומסטרא דאמא להגאון חיד"א זלה"ה.

שנים רבות שפט את עדתנו בתחלה בתור דיין ואח"כ הועלה למעלת ראב"ד. ובשנת התרל"א בעברו בשליחות מצוה דרך אלכסנדריה נתקבל שם לרב ומ"צ, ויכהן בכהונתו עד שנת תרמ"ט שבה נתבקש בישיבה של מעלה. ואחריו מלך הרה"ג מוה"ר אליהו חזן זי"ע.

כבוד גדול חלקו לו גם בירושלים, בהגיעה השמועה מהסתלקותו כרווא קרא בחיל מטעם ראשי העדה לבטל מלאכה, סוגרו כל החנויות ובתי המלאכה, והמון אדם רב נאסף אל בית הכנסת הגדול אשר לאחינו הספרדים להספיד את הרב הגאון הזה ולבכותו, ואחרי אמירת „קינות" בישיבה על הארץ, עלה החכם כמוה"ר מורנו ניניו הבמתה ויספידו כהלכה וכל הנאספים בכו בכי רב על האבדה הגדולה הזאת.

בדבר דרה"נ ר' אליהו חזן זצ"ל פניתי בשאלה אל יריין ידיד ה" ועמו, הראב"ד באלכסנדריה ובעת בירושלם, בישיבה רומה, גאון ציון וירושלם, צדיק וחס"ד, טוה"ר אברהם אביכזיר שליט"א. וזו תשובתו:

בך. יברך אב מנחם תפו"ח

לכבוד מעלת הרה"ח ספרא רבא לישראל מו"ה פנחס גרייבסקי נ"י

שלום וברכה.

תשובה על שאלותיו בנוגע לזכרונות מו"ה הגאון אליהו חזן זה"ה אודיעהו כי הגאון מו"ה משה פארדו זה"ה נסתלק בשלהי שנת תרמ"ח ובתחילת שנת תרמ"ט ישב לכסא שופט צדק בעוב"י נא אמון מו"ה הגאון אליהו חזן ער כ"א סיון תרס"ח שאז נבג"ם לחיי עלמא ונשאר הכסא פנוי עד סיון תר"ע שאז נתמנה הרב העני: מו"ה רפאל דיגא פירנוגא זלה"ה, ונלב"ע בחדש אלול תרפ"ג, ונשאר הכסא פנוי עד אלול תרפ"ז שנתמנה מעלת הרב מו"ה דוד פראטו נ"י, ה' יאריך ימיו ושנותיו אמן.

הרה"ג אליהו חזן זלה"ה חיבר ספרי: טוב לב, דרשות. זכרון ירושלם, ויכוח פילוסופי לאהבת אה"ק. ישמח משה על צוואת קאי"ק נסים שמאמה. תעלומות לב ד' חלקים שו"ת, דבר אליהו על שמות הגטין וסדר הגט. נוה שלום מנהגי נא אמון, ועוד לו בכתובים.

אגב אסיפא אודה לכבודו על מחברותיו „זכרון לחובבים הראשונים" ששלח לי אשר קראתים בכל לב ונהניתי מהם עד מאד, ולפעלא טבא אמרינן אישר בכלל ובפרט בטה שהקים מצבת זכרון לגדולי רבני ישרא

אנשי שם רבי הפעלים לטובת עמם וארצם, ואשר כל ימיהם נרדפו עד צואר מקנאת אחיהם מנריהם, יהי אלקיו עמו ויוסיף חיל להציב יד ושם לכל אלה אשר הקדישו עצמם לה' ולעמו וארצו. ויברך את כל מעשה ידיו כעהרת מוקירו ומכבדו

כלעיל **אברהם אביבזיר** ס"ט

יש לנו עוד להעיר להולדות הרה"ג ר' אליהו חזן זצ"ל:

נולד באזמיר בשנת תר"ח, בשנת תרכ"ח היה דיין בירושלם, בשנת תרל"ד נבחר לרב בטריפולי, והוא הוא שהיה יושב־ראש באספת הרבנים בקראקו.

ענף עץ אבות מגזע קדושים: נכדו של הרב הגאון, רב הכולל בירושלם רבי חיים דוד חזן זצ"ל, המפורסם בשם **חיד"ד** בדרא.

מחבר ספרי: „תורת הזבח" על השחיטה, (רפוס סאלוניקו) „נדיב לב" שו"ת (אזמיר) „יטב לב" דרשות (אזמיר) „ישרי לב" הלכות, שם,—

רבי חיים דוד חזן זצ"ל היה בנו של הגאון המפורסם רב הכולל בעי"ק ירושלם ת"ו, רבי יוסף בן חיים חזן זצ"ל בעל „חקרי לב", שמנה חלקים, שאלות ותשובות, „מערכי לב" דרשות.

עוד יש לנו פרק גדול וחשוב ע"א הרה"ג הצדיק, חסיד ועניו הרב ר' אברהם אביכזיר שליט"א מנהגיו תקיניו וסדריו המצוינים בקהלת ישראל באלכסנדריה ואנפיה, הנותנים כבוד ותפארת לעם ישראל. וזה יבוא בחוברות הבאות אי"ה.

הרופאים הראשונים בירושלם.

א) ד"ר שמעון בן"ר נתן פרנקל מעיר ציץ, שלווין.

השר המנוח ר' משה מונטיפיורי ז"ל ראג למובת ירושלם בחמריותה ורוחניותה גם יחד, ובשמעו שהמיסיון הבריטית הקע את יתדה גם בירושלם ברופא ורפואות לרפא את הגוף ועוד יותר את הנשמה — מהר לשלוח את הרופא ד"ר פרנקל עם סמים ורפואות וכלי בית מרקחת להיות לעזר לאחיו העניים.

בשנת תר"ג בא ירושלימה ויתעכב בה זמן רב ועשה את משלחתו באמונה, ואחרי שנפתחו שני בתי החולים: בקור חולים ושרי בית רוטשילד חדל מתמוך עוד בידי הרופא, ואת כלי בית המרקחת פקד השר למסר לבית החולים של עדת האשכנזים „בקור חולים" והנם נמצאים שמה עד היום הזה.

ב) ד"ר ברנהרד ניימן, יליד רוסיה, למד בקראקו ונמר את חוק למודו בווינה. ידע תלמוד. עברית וערבית.

בשנת תר"ז בא ירושלימה בתור רופא פרטי, וכשנפתח בית החולים לשרי בית רוטשילד בשנת תרי"ד ע"י ד"ר אלברט כהן, נתמנה לרופא ראשי ומנהל גם יחד. בשנת תרכ"ו נאלץ לעזוב את משמרתו לרגלי מחלתו ויסע לארופא ועל מקומו בא;

ג) ד"ר בנימין רוטהציגל מביליגרד, וכמו אחיו הקודם מלא גם הוא את תעודתו באמונה. ביחוד הצטיין עם ד) ד"ר לוינזון רופא של „בקור חולים" על שדי הרחמנות לנגועי החולירע. „שניהם יחד" התמסרו לעבודה הגדולה הזאת — בשנת תרכ"ו — לרחם להציל ולהושיע בעת ששלטה המחלה הזאת בכל תקף בעיר קדשנו, וגם אשתו ובנו יחידו של ד"ר רוטהציגל מתו אז, וגם הוא אחריהם ביום ב' אדר. *)

*) במותו התאבלו עליו כל יושבי ציון וירושלם ויקראו: הוי אדון הוי הודו! מגדולם ועד קטנם לא שכחו את כל טובותיו, כבוד גדול עשו לו במותו, כל הרבנים והחכמים, הפחות והסגנים וכל ההמון באו ללוותו לבית עולמו, ואם כי לא נשאר זכר להאיש היקר הזה בירושלם

ד״ר נייטן שב ירושלימה לפקודתו, אך לא ארכו לו הימים ואחרי חצי שנה גברה עליו שנית מחלתו ויאלץ לעזוב עיד הפעם את ירושלם משאת נפשו. ועל מקומו נמנה ה) ד״ר בנימין לונדון שבא מווינא ירושלימה בחדש טבת תרכ״ז, צעיר לימים היה בן כ״ו שנה, ויתמסר לעבודתו הרחמנית והנהלת מוסדות החנוך של שרי בית רוטשילד שנוסדו ע״י ד״ר אלברט כהן מפריז.

אב זקן היה לו לד״ר לונדון בירושלם, הרב אהרן מאונגארן מהחלוצים הראשונים, ויומת בה זקן ושבע ימים.

שמונה שנים עמד על משמרתו, בזמנו בשנת תרל״ג בא ירושלימה ו) ד״ר שרגא פופוליס שנתמנה לרופא בבית החולים „בקור חולים ואחר כן היה לרופא פרטי—נפטר בשנת הרע״ה, ואחר מן הרופאים של „בקור חולים׳ בזמן הקורם היה גם ו) ד״ר שלמה עלינהורן ואחר כן רופא בחברון, נפטר כ״ד תמוז. וד״ר לונדון עזב את משמרתו בשנת תרל״ו ויסע לארופא ובמקומו בא: ח) ד״ר שוארץ מאונגארן.

הרופא הזה פעל להתקדמות בית החולים הרבה יותר מכל הרופאים הקודמים. על ידו והשתדלותו נבנה בית החולים החדש לשרי בית רוטשילד.

מענין מה שמספר לנו הרי״ר פרומקין ז״ל:

בבוא העסקן והחכם הגדול ד״ר אלברט כהן לפני כשבעים שנה במלאכות שדי בית רוטשילד ליסד בית חולים בעירנו והחיקים העתיקים שררו אז בארצנו כי איש זר לא יכל לקנות קרקע על שמו ולא לבנות עליה, נאלץ החכם הנ׳ ליסד את בית החולים בחצר אשר מצא וקנהו מאת

כי גם אשתו וגם בנו יחידו מתו בהחי״ר, הנה מעשיו הטובים יזכרו לו לדור דור כי הגדיל עשות.

וזה נוסח מצבתו:

פ״נ תם וישר אסיא דעל כרכא קדישא הגין הקדיש גופו בפרט בעת שהיתה על עיר קדשנו מתוח מרת הרין ב״מ מו״ה בנימין ראטהציגל ע״ה, נל״ב ביום עש״ק ר״ח סדר שנת תרכ״ו לפ״ק

העדה הספרדית בעשרים אלף פרנק, וקטן היה מהכיל יותר משמנה עשרה מטות. והחצר אשר בה היה בית החולים העתיק לשרי בית רוטשילד הושב לעדת הספרדים במחיר עשרים אלף פרנק בתנאי כי לא ינהגו בו מנהג חול, ויהי גם ליומים הבאים מקדש לבית חולים או לבית חסר אחר והוא הוא היום בית החולים „משגב לדך" לאחינו עדת הספרדים. במשך הזמן נתוספו בו בתים ועליות יפים ומרווחים מלאים איר ואויר צח ומבריא.

בשנת תרמ"ח התפטר ד"ר שוורץ ויסע לארץ הונגריה מקום מולדתו, ומשרתו נתנה לגיסו שכבר היה אתו עמו זמן מה במחיצתו ט) ד"ר יצחק גרינגורי די ארבילה (לפנים אמציוסלובסקי יליד קריטינציג) שהיה מקודם רופא המושבות ראשון לציון ועקרון מטעם הברון. בשנת הרמ"ד נתפטר מטשרתו ויסע לפולרמה ובשהתישב בה הי' ה„רעש" שהחריב את כל קיומו ויבוא לתוניס, שנה אחת ישב בה בשלוה וכבוד בתור רופא מצליח, ויהי בדעתו לשוב אל ארץ יהודה יחד עם הרוקח מר גור אריה אבל ה„מות הפתאומי" שם קץ למשאת נפשו וימת בה בשנת תרי"ע.

ארבעים שנה לשכונת „שערי צדק".

תרמ"ח — תרפ"ח

השנה יכולה עוד אחת משכונותיה של ירושלם החדשה לחוג חג יובל, הרי היא שכונת „שערי צדק", שנסתיימה לה עכשו ארבעים שנה.

„שערי צדק" היתה עשרות בשנים השכונה היותר רחוקה בין כל השכונות הרבות, וקל להאר שלא בנקל עלה הרבד בידי מיסדה רבי יוסף ריבלין, למניא יהודים שיעזו לעזוב את חומת העיר העתיקה ויתישבו במרחק רב כזה משער יפו, מקום שסם ובלתי מיושב, מדבר אבנים יצחיחי סלע שלא היה נוח לנסרי להגיע עדיו, אכל השתדלותו של ר' ריבלין נשאה פרי—ואחרי עבודה מאומצת נרשמו ארבעים משפחה שהסכימו לבנות במשך שש שנים בתים בשכונה החדשה

שהיתה אז כאמור „נדחת" ורחוקה מכל יתר השכונות של ירושלים.

גם הר"מ לונץ, שרשם הכל בכרוניקאי וספר אך עובדות בשורות טועטיה, ההעכב במאסף שלו „ירושלם" משנת תרמ"ט על מפעל זה ומשבח את „הר"ר יוסף ריבלין, אשר מרבית החברות לבנין בתים על ידו ניסדו, ולו החלק הגדול בהרחבת ישוב עיה"ק מחוץ לחומותיה".

בשנה הראשונה שנת תרמ"ח, בנו אחד־עשר יהודים את בתיהם בשערי צדק, ורבית סבלות ותלאות סבלו אלה עד שהכשירו את המקום ליתר חברי השכונה הזאת ועד שהחיוה ועשו איתה מקום ישוב. יתר בני ירושלם הביטו בהשתוממות ואף בלעג על משפחית אלו שכל כך הרחיקו לגור ואמנם נשארה „שערי צדק" זמן רב ביותר השכונה הכי רחיקה של ירושלם, אם נוציא מן הכלל את הטושב הקטן „גבעת שאול" שנבנה במשך הזמן, ואת בית „מושב זקנים" ובית החולים של חברה „עזרת נשים". כאשר בנו יהודי גרמניה את בית החולים הגדול מטול לשכונה קראיהו על שמה „שערי צדק" עד היום הזה.

מעניינת העובדא שהשכונה הירושלמית האחרונה והכי רחוקה „שערי צדק" כשכונה הראשונה והקרובה לעיר העתיקה „נהלת שבעה" נבנו על ידי העסקן הצבורי המנוח רבי יוסף ריבלין, הוא התחיל והוא סיים. ומבין כל השכונות הירושלמיות הרבות שנוסדו על ידי ר' יוסף ריבלין או ביומהו, מן החובה ביחוד על שתים אלו לכבד את זכרו כראוי לו, דבר שלדאבון לב לא נעשה עוד עד עתה.

יש לשמח על שיהודי ירושלם לא הסתפקו בשכונות הקיימות מכבר והקימו בשנים האחרונות שכונות חדשות אחרי „שערי צדק": „רוממה", „קריה טשה", „כית הכרם", ו„כית וגן", חוץ מן השכונות החדשות ביתר רוחות ירושלם.

כדאי לה לשכונת „שערי צדק" לחוג את חג יובלה בפיסביות, שכן היתה עשרות בשנים, ובמדה רבה הריהי עוד כיום השער של ירושלם, השכונה הראשונה של עיר הבירה בכניש יפו—ירושלם.

מתד כחובבים

שכונת כנסת ישראל

אהה הפעולה של הועד הכללי כנסת ישראל לערת האשכנזים בעי"ק ירושלם ת"ו היא:

לבנות בתי מעון ומחסה בסביבות עה"ק ירושלם שידורו בהם עניים חנם, לפי התקנות הקבועות.

תר"ן—תרפ"ח.

במשך שלשים ושמנה שנה כבר נבנו מאה וחמשים בתים יפים ומהודרים בירושלם־החדשה, שכונת כנסת ישראל שכונה גדולה, יפה ונהדרה, הניהנת כביד לירושלם, בניה ובוניה, ועוד כר נרחב במגרש הגדול הזה להוסיף ולבנות עוד בתים יפים וטהודרים כאלה, החוקנה ידי המתעסקים במציה זו, וברוכים המהנדבים לה.

לזכרון אני מעתיקים בזה המכתבים הבאים לקמן, שנתפרסמו בשנת הרי"ן:

א) עת לבנות.

מכתב מרן הגאון הגדול מוה"ר שמואל סלאנט זצ"ל

„כביד הרבנים וכו' ראשי ומנהלי בית ועד הכללי דכוללות אשכנזים הי"ו".

„ידידים יקרים! למראה עינינו את המצב הפנימי של יושבי עיר קדשנו כי נורא הוא, ולמשמע אזנינו את המצב האיום של . . . שרבים מהם נמלטים בעד בשרם גם אלינו, ונוספו גם הם על עניינו ואביונינו בארצנו, באין לחם ושמלה, ויהר מוד, באין מעון ומחסה מקור וחום . . . רבים מבני עמנו החפצים בימים האלה להתנחל באחוזת נחלה, שדה וכרם . . . כל אלה ידפקו על פתחי לבבנו רוחנו ונפשנו. וכולם יחד ינידו וישמיעו כי לא עת לחשות היא, כי עת לעשות! לקנות שדות ולבנות בתים אשר בהם יחסו עניי עמנו. ובבן עליכם מנהלי היעד הכללי, החיבה להעמיס עליכם מעתה גם את המשא הזה ליסד חברה לבנין בתים על מרים הרדי ציון. חברה אשר בה יקחו חלק כל נדיבי עמנו. והיה כל מבקש להסתפח בנחלת ה', יפנה

אל בית ועדכם, ומצא כדי מבוקשו, והייתם מצדיקי הרבים, מבוני חרבות ירושלם. בעזר בונה ירושלם ה', וברשיון מטשלתינו יר"ה.

וגם מזה אל תניחו את ידיכם, מהנהגת בית הועד, לאסף ברכים כושלות וידים רפות, מתמיכת זקנים אלמנות ויתומים, אשר אתם עוסקים בזה עד כה . . . ולפי שאין ועד אחד עושה שתי שליחות, טוב כי תיסדו ועד פרטי לבנין הבתים, והוא יעמוד תחת השגחת הועד הכללי, וגם זאת השטרו מכל משמר לבל היגע יד המוסד דחדש במוסדות ההכנסות דקבועות למחית נפשות ענין אה"ק . . . ולא ישונה מצדקה לצדקה ולא תהי' בכלל בוני בתים ולא בצדק וקורא לה עיר הצדק קריה נאמנה.

קומו ידידים! ההעוררו חברים! גושו אל המלאכה עשו והצליחו עת לבנות! ונדיבי עמנו בכל מקום שהם ישמעו ויגל לבבם, ובנפש שבעה רצון יתנו ידם לחברתנו, ואגודתם על ארץ תוסד, לכבוד ולתפארת, ולפליטה גדולה, והי' להם לזכרון לפני ה', ולחסד עולם בל ימוט, ולכם תהי' צדקה וברכה כעהירת החותם בברכה.

שמואל סלאנט.

ב) יום לבנות גדריך.

בשם ה', האומר לירושלם תושב ולערי יהודה תבנינה, קמנו ונתעודד לקול קריאתו ולהצעתו של מו"ר הרב הגאון מוה"ר שמואל סלאנט הי"ו. ובלב שבע רצון ורגשי חבת הקדש וחמלה אומללי עמנו חדשים גם ישנים, הננו ליסד חברה לבנין בתים על מכון הר ציון וסביבות ירושלם, ועל שם הכתוב, בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יכנס, זה שם החברה, אשר יקרא לה: כנסת ישראל, כי לכל כנסת ישראל תהיינה שעריה פתוחות, והיה השער לה' צדיקים יבואו בו. על פי הפרטים הראשים האלה:

א) אגרות תפוצינה מביה ועדנו לכל בני עמנו, להודיעם מהתיסדות החברה, וכי יקובלו חברים מכל מפלגיות עמנו בכל מקום שהם, בתתם ידם אליה, באהבת ציון וחבת ירושלם, להכתב בספר בכתב כנסת ישראל.

ב) כל גבאי וגזבר, בכל מדינה ומדינה עיר ועיר, אשר נזר הקדש גבאות דאה"ק לקבוצת קופות רמבעה"נ על ראשו, הוא הזכה ראשונה להיות גבאי וגזבר, פקיד ואמרכל, גם להחברה האדירה כנסת ישראל. אך, בהנאי קודם מעשה, כי יאחזו בזה, ונם מזה אל ינח את ידו, וקופות רמבעה"נ וקביעתם וגבייתם, אל יליזו מנגד עיניו וידוע כי בם חיי אלפי ישראל שבאה"ק הלויים מנגד, וחליזה להקל ראש בם, ומכש"כ להשמר ולהזהר, מליגע אף בפרוטה אחת של קופות רמבהע"נ שהם לפרנסת עניים אומללים, זקנים וחכמים, אלמנות ויתומים — וכן להיפך, כי לא ישנו מצדקה של החברה כנסת ישראל, לצדקה הכלליה, אשר לפקוח נפשות עניים.

ג) כל הבא להסתפח בנחלת החברה, עליו לשקול ליטרא אחת שטערלינג (25 פרנק) (5 דאלאר) (9 רו"כ) ובהודע שמו, הוא יכתב בספר לחיים בירושלם, בכתב החברה „כנסת ישראל", והיה שמו לברכה בהר הקדש, וחלק וצדקה וזכרון יהי' לו בכתי הזברה כל הימים, ויוחק שמו לזכרון, בספר החשבון השנתי אשר יוציא הועד כמבואר להלן.

ד) בהקבץ מאה חברים, יבוחר ועד, מאנשים בעלי דעה וכשרון בעלי אמנה ורגש, לנהל את עניני רחבה לכל פרטיה, ולחוקק חוקיה הדרושים להרחבתה ולקיומה, ותחת השגחת הועד הכללי יעמוד, לכל דבר גדול ונכבד, ורצון גבאי המדינות יהי' לו לקו, בכל הניגע לזכות הנדיבים, בצדק ובמשפט, וקניני השדות ובניני הבתים וחלוקתם בגורל על פיו יהיו נגמרים ונעשים, בפני הועד הכללי דכולות האשכנזים שבירושלם.

ה) אדרבל מיוחד יבחר לו הועד לממידת השדות ולצייר תבנית הבנינים ולהשניח עליהם ממסר עד הטפחות.

ו) הרחובות יהיו רחבות, ושדרות אלנות לצל ולזיכוך האויר, ירימו ענפיהם בשני צדי הרחובות.

ז) כל בית יכיל לא פחות משני חדרים, ובית הבשיל ובה"כ ש"כ לו, וחצר לפניו, ואולי גם מקום לגנה, והכל לפי המקום.

ח) שלשה טיני בתים הם, של 60 של 80 ושל 100 L. בערך ובהגמרם יוטלו בגורל, והיו הבית הגדול למשפחה גדולה והבינוני לבינונית והקטן לקטנה ובורות למים יבנו ככל הדרוש, לשתיה, ולרחיצה ולהשקאת האילנות.

ט) ועד מיוחד מיושבי המקום יבוחר, להיות עינו ולבו על שמירת האחדות, והנקיון, פנימה וחוצה, וכל השכנים חייבים לשמוע לפקודות הועד המפקח ההוא, ולהועד הפועל, בכל הנוגע לעניני המישב, לשמירת הנקיון והאחדות, ולמנוע דברי ריבות ומדנים, ונזקי שכנים, ומלבנות כל בנין גם בחצרו, מבלעדי רשיון הועד—מלבד רשיון המטשלה—לבל ישחית בבנינו את ההיד וההדר, המשטר והסדר.

י) בהבנות עשרה בתים, יקבוץ הועד את ראשי הכולים, ויביאו עמם שמות עניי כולם, הראויים יותר להנתן להם בית לדור, לכה"פ משך שלש שנים, ויוטל הגורל, מי יזכה בבתים, ולדם יתנו למספר שנים אשר יסכים הועד, וכל מעשיו וחשבונותיו יהיו נדפסים ומתפרסמים בכל שנה ושנה.

יא) הנדיב אשר יתן נדבה מכספו לבנין הבית כלו, הוא יוכל לחוות דעתו, למי מעניי ירושלם מהחדשים או מהישנים, יותן ביתו בשלש שנים הראשונות, או גם מספר שנים יתרות על אלו, ושם כל נדיב מנודבי כל כסף הבית יוחק על המשקוף למזכרת, לכבוד ולהפארת, והיושב בבית יזכיר שמו לברכה במקהלות כל ימי חייו ואחר אריכת ימי הנדיב, יוחק שמו על אבן בקיר הבית, והיושב בבית חייב בשמירת הלמודים ואמירת קדיש ותפלת אט"ר כנהוג בישראל, וגם בפנקס החברה יכתב שמו וזכרו בכתב מפורש וקיים.

יב) וכה יהיה משפט הגבאי אחרי הקבץ על ידו כמאה ליטרות והיו זכותו כזכות הנדיב המבואר באות י"א.

יג) מבין הבתים הבנויים בכל שנה, יופרשו בתים הדרושים לצבור בתי תפלה ולמוד, בתי הכנסת אורחים, ובקיר חולים, בתי עבודה וליטוד מלאכה, והכל לפי רוב הבנין.

אלה הם שלשה עשר עיקרי החברה בהתיסדותה.

וה' יגמור בעדנו, ויראנו בבנין אפריון עד מכון הר ציון ועה"ח

אברהם יעקב שובאצקי	שמואל מוני זילבערמאן
זיסקינד שחור	שמאי הכהן ליפאוסקי
מיכאל ברוך רייזעס	אליעזר היילפרין
ארי' ליב הכהן	יוסף ריבלין הסופר ומזכיר

ג) העתקת הפרטי כל הראשון:

היום יום ג' ד' תשרי שנת רנה וישיעה, ירינו אבן פנה לבנין עשרה בתים בחלקת השרה שקנינו לבנין בתים לעניים, הבית הראשון הוא מנדבת הרב ר' ירוחם צבי בה"ר דוב קאנטראוויץ גבאי הכולל דאה"ק ת"ו, בעי"ת נויארק, והבית השני מנדבת הישיש הצדיק הר' אליעזר ב"ר נפתלי הערצבערג, הבית השלישי מנדבת הגביר הר' משה אלכסנדר מנויארק, הבית הרביעי מנדבת הרב הגביר ר' פינחס בה"ר יעקב יוסף נומינסקי נ"י, בשם שלשה הראשונים ירה הרב מו"ה שמואל סלאנט נ"י אבן הפנה, והרביעי ירה הנדיב מו"ה פינחס הנז' בידיו את אבן הפנה. ויה' עינינו כה יזכנו לראות בטהרה ביתינו בבנין שלם בבנין עירנו בבנין מקדשנו ותפארתנו ובהרחבת קרן עמנו ונכתב ונחתם כולנו לספר גאולה וישועה חיים ושלום אורה ושמחה ששון ויקר כיר"א.

נאם שמואל סלאנט	שמואל מוני זלברמאן
שמעון אלעזר כהנא	פינחס אהרן ב"ר יעקב יוסף נימינסקי
יעקב קאפל שפירא	אברהם יעקב שובאצקי
הק' ירוחם טייטלבוים	אשר קאטאנאוו
זיסקינד שחור	יוסף ריבלין
אברהם אלקנה זאקס	

העתקת לוחות „אבני הזכרון" מכל אלה הבתים של שכונת „בנסת ישראל", קרוב למאה וחמשים, תבואנה אי"ה בספרנו א ב נ י ז כ ר ו ן אם רק יהיה לנו האמצעים לזה, זאת אומרת: שכר ההדפסה.

גמילות חסדים

אוצר החסד קרן שמואל

מיסודו של ועד הכללי בנסת ישראל רמבעה"ן, ירושלם.

1. אוצר החסד ניסד בשנת תרס"ו לזכרת להגאון הצדיק, מהמיסדים הראשונים של ישובנו האחרון בארץ, רבנו שמואל סלנאט זצוק"ל.
2. עבידה אוצר החסד היא בעלת שני סוגים:
   א. לתת הלוא"ת, בלי שום רבית או קימסיון כלל. להשתלם בשעורים לסוחרים קטנים, בעלי מלאכה, מהגרים וכו', במטרה לעזור להם לשוב למעמדם בחיים מבלי להצטרך לעזרה צדקתית. הלואות כאלה הן מן 25 דולר ומעלה, משתלמות בתשלומים חדשיים במשך, שנה ונתנות נגד שטר חוב חתום מהלוה עם ערב כשר.
   ב. הלואות יותר גדולות עד לאלף דולרים. נתנית למטרות בנין בתים ומשתלמות בשעורים שנתיים בצורת דמי דירה, במשך 10—20 שנה נגר משכנתא על הבית הנבנה.
3. אוצר החסד קבל עליו את הקמת השכונה החדשה קרית שמואל.
4. למטרה זו קנה מגרש גדול בן 90000 אמה שנתחלק למאה ועשרים וארבעה מגרשים קטנים בני 700 אמה בערך, לבד שלשה מגרשים צבוריים כשבי: 1. בית הכנסת ותלמיד תורה, 2. שוק, 3. גן צבורי
5. אוצר החסד יתן הלואה של 1000 דולר לכל אחד מהבנים הנ"ז שהשתלם בשעורים שנתיים בטשך 20 שנה.
6. בכח אוצר החסד היה לבנית בשנה זו רק את עשרים וחמשת הבתים הראשונים, זאת אומרת להשקיע בתכנית זו סך של 25000 דולר.
7. אבל אוצר החסד הצליח לענין את הנדיב המפורסם מר ישראל רוקה מניארק שהואיל להזות לתכנית זו סך של 25000 דולר וכזה נתפאר בנין חמשים הבתים הראשונים מיד.

8. ברגע זה כבר יותר ממאה פועלים עוסקים בבנין הרחובות הראשונים של השכונה ועשית ההכנות הדרושות לבנין חמשים הבתים הראשונים שיתן עבודה לעוד 309 פועלים יהודים.

9. כל בונה ממאה ועשרים וארבעה הבונים שלם בער האדמה, וישקיע לפחות מאה פונט בבנין הבית אשר אחרי שלום ההלואה הנז' יועבר על שמו.

10. ע"י התכנית הזאת — לכשתהגשם כולה — מאה ועשרים וארבעה משפחות מחוסרי דירות ירכשו להם בתים. וישתחררו מהעיל הקשה של דמי דירה.

ר' יצחק ב"ר יהודא ז"ל קליון

הקברן הראשון ס"חברא קדישא" לעדת הפרושים.

עלה לאה"ק בשנת תקצ"ה ונפטר כ"ב שבט הרנ"ד.

חמשים ושבע שנים עבד עבודתו בבית מועד לכל חי וכן מעידה מצבת קבורתו בחרום הר הזיתים:

פ"נ הישיש הנכבד מבני עליה ר' יצחק בה"ר יהודא ז"ל נ"ז שנה עבד עבודתו בהר הזה ונלב"ע כ"ב שבט תרנ"ד.

הכרתי אותו ואת הבונתו, הוא היה גר "בחצר הכולל", מקום ערש ילדותי, כמו חי הנהו נצב לפני בתלבשתו וכלי עבידתו, קפטן אריך ורחב מאריג צמר גפן, הגור בחגורה גדולה ורחבה תחובים בה המפתחות מחדרי "בית חיים", נעלות אדומות מעור פשוט, עיר בקר, ועל ראשו ה"פה" הגדולה: מין מצנפת של הרבוש־אדום הכרוכה סביב סביב בכריכות רבות. והיה נושאה תמיד בין בימות החמה ובין בימות הגשמים, המגרפה והקופה מושלכים מאחוריו, בבקר היה יוצא לעבודתו ובערב היה שב הביתה מעיפר בעפר ושזוף מהשמש.

יהודי כשר היה, יודע ספר וירא ה', ידע מה שאמרו חז"ל: אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא וכו'.

ור' "איטשע שמש" אך התנער מעפרו, וירחץ פניו וידיו הלך ישר אל בית המדרש "סבת שלם" אל השעורים, בבית המדרש הזה קבע מקום תפלתו עוד בימי חיי הרב הגאון ר' ישעיה ברדקי ז"ל ובתור בן עירו ובן ביתו הוקירהו וכבדהו.

ר' "איטשה שמש" היה אמיץ־לב וידע את טבע הארץ ואת עם־הארץ. הוא ידע לדבר אתו בשעה. מהלכים היו לו בבית האקדי והמופטי ובבתי הפאטריארכים. כל הפראים ועזי־הפנים, גם הזקן שבהם, נעכן אבו איל באשיטי, שנתן את חתימו על הכל—הלקו לו כבוד. ר' איטשה שמש שמש גם במשרת הקואם של "הקונסול היהודי" ר' ישעיה ברדקי, ובשמש במשרתו זו נשא תמיד על ירכו שני אקדחים בעלי יהות־כסף.

איש אמונים היה, אמיץ לב וחובב ירושלם וכל קדשיה. לא פעם סכן את עצמו לטובת הישוב, ויהי מכן גם בעד "הדגל". נושאי המטה שסבלו באותה התקופה נוראות מהפלחים הפראים מסילוון, ולא פעם הוציא ה"מצבות מידם שהיו כבר שקועים בבניניהם.

לפעמים היה צריך ליזן על חר הזיתים אם היו נפטרים בלילה.

אז באותה התקופה, לא היו מלינים את הנפטרים עד הבקר, וגם בליל סגירה ליל גשם ושלג היה "הדגל" עושה את הובתו.

כשעשתה החליירע שמות בעיר בשנת תרכ"ו, היה לן בתמידות בבית־הקברות, ולא שב הביתה כי אם בערב שבת סמוך לי־שבה. באותם הימים "הנוראים" היה צם ומתענה, ובין קרבן וקרבן נמר לקרוא את ספר התהלים מתוך דמעות

ר' "איטשה שמש", מלך בית־הקברות בימים ההם מנע מעשות שום תרופות וסגולות על בית־העלמין, ו"העביר את הבלה מלפני המת".

ביום "המהומה" בירושלם, "יום ששי הנורא", י' סיון תרכ"ו, הידוע בדברי ימי עיר הקדש הראה ר' איטשה גבורות ואומץ־לב, ויקדש שם ה' וישראל אף הרגיע את הקהל. ביחוד השקיט את רוח הנוצרים והישמעאלים שביניהם פרצה המהומה הפתאומית. הוא לא נתן לסניר את חצר הכולל והרשה להכנס בה לשני הצדדים. מעל הגגית קרא והזמין רבים מהנוצרים והישמעאלים לבוא אל החצר והרגיע את רוחם הסוערת בדברים. מה שחשר ואלירו עשה בספירות העליונות, בהצילו אז את העיר מהורבן עשה הוא ר' איטשה, בין דלת העם.

כזה היה "הקברן הראשון" בירושלם.

בנו ר' יקותיאל ז"ל, ברומה לו, מלא את מקומו, ואחריו יבדל לחיים, מר חתנו ר' יהודה בה"ר אברהם מינץ נ"י.

ישיבת פירת יוסף בירושלם

אצל הר המוריה

בין רגלי הר ציון מזרחה־צפונה, ובין הר המוריה קדמה נגבה במקום שהיה לפנים עמק הטירופיאין אצל מעלי עצי הצבר נשקף בנין גדול, ארמון נהדר, מרהיב עין כל איש ביפי גזרתי מבית ומחוץ; נבנה באמנות מיוחדה וכולו אומר כבוד וגאון לעדת היהודים בירושלם. הדרת־קדש, חן ויופי־אציליי שפיך על הכל, על „בית הכנסת" המפואר על הישיבות: א) ישיבות „פורת יוסף" ללמוד ש"ס ופוסקים. ב) ישיבת „עץ והדר" ללמוד חכמת הקבלה. ג) בתי תלמוד תורה. ד) ועל בתי המעון לזקני ת"ח. תחת הראשות „ראשון לציון" הרב הגאון רבי יעקב מאיר נ"י.

שנתים לפני פרץ המלחמה העולמית החלו לבנותו, והשאירוהו באמצע הבנין, ואחרי כלות שנות המלחמה נגמר הבנין המפואר הזה המושך אליו עיני כל התירים, רואים בו שיד־עשירה בנתה אותו.

וזה מה שספר לנו הרב החכם מר חיים מיכל מכלין.

באחד מפרורי כלכתא, העיר הגדולה אשר בדודו, ישב לו פעם העשיר היהודי הכבלי מר יוסף אברהם שלום יוסף בטירה נהדרה בנויה בנוה בין עצים מצל רעננים, מוקף משרתים הודים ויהגה רוב מחשבות, מצב ירושלם נגע עד לבו, הר הבית שהוא ביד זרים, מקום המקדש שהוא שמם, ופתאום נפתחה דלת החדר ומשרתו היהודי הגיש לו על טס כסף את המכתבים והעתונים שהגיע על שמו ע"י הדאר, הוא פותח וסוגר מכתב אחר מכתב מעיף עין, ואינו מוצא ידי פסוקו ברגע ההוא, הוא מוצא כי אלו מפריעים לו ממחשבותיו הקדושות, והנה מכתב אחד נגד עיניו אשר משך אליו את כל רוחו ונפשו, מכתב מהצדיק הידוע הכבלי, הגאון הגדול ר' יוסף חיים ז"ל אשר אף כי לא היה רב רשמי בבגדאד, בכל זאת היה חשוב בעיני כל המזרח לגאון כביר וצדיק יסוד עולם, והוא כותב לו ומודיעהו בשמחה כי אצל הר המוריה קרוב להר

הבית, אצל בית החולים „משגב לדך", אפשר לקנות כברת ארץ קטנה, אמנם בעטל רב ובהוצאות טרובות. ואפשר גם במסירות נפש אבל הוא דורש מטנו שהוא יקבל זה על חשבונו ויבנה שמה י ש י ב ה ג ד ו ל ה.

דברי הקדוש הרעידו את כל יצורי גוו של העשיר הזה, הוא ראה בזה אות מן השמים, או טופת מצר הרב, אשר מטש בשעה שרעיונו היו עסוקים בכגון זה בא לו מכתב מהקדוש המתאים כל כך להלך רוחו, וע"כ לא החמיץ הדבר, ויטהר וישלח להרב ר' יצחק אשכנזי ז"ל (נשיא ביה"ח „משגב לדך") סך אלף לירא שטרילנג שיתחיל להשתדל ברכישת האדמה ההיא.

אז החלו להרגיש בקושי הדבר, האדמה היתה שייכת לשבעים איש, מהם אשר לרם היה חלק אחד מאלף, או מכך וכך אלפים וכך וכך מאות וכך וכך עשרות, והיחס היה מסובך, יורשים ויורשי יורשים ובאי כחם, ואי אפשר לקנות האדמה אלא בהסכמת כלם, כי לכל אחד יש חלקו בכל האדמה, וע"כ למען ברר את הענין לאשורו היו הקונים מחויבים להתפשר עם סיפרי המאבו שם כתובה כל פרשת האדמה מדור דור ועם סיפרי המחכמה שם מבואר כל דבר הירושות הנוגעות לאדמה זו. למען הוציא קורם כל רשימה ברורה מבעלי האדמה, וכמות חלקי של כל אחד ואחד.

כשנגמרה המכירה, נשתלם הכסף, והקונה נטיח בקניתו, ויתן פקודה לגשת לחפור ולבנות יסידות להישיבה, ועוד לא הספיקו החופרים לעדור במעדרם פתאם וערבים מערבים מבני מרוקו נקבצו לעשרות ולמאות ורוביהם בידיהם ויעלו על האדמה ולא נתנו לעשות שמה מאומה באמרם כי להם כל האדמה הזאת.

ועי"ז החלה סדרה חדשה של משפטים וסבסוכים של פשרות ופצויים, עלה ביד הקונים להשוות החלוקין ולפשר הקניה, ועוד הפעם נגשו לחפור יסידות להבנין

ופתאם ערעור חדש בא, מצד באי החצר אשר ממערב האדמה שהיא הקדש ליתומים ושותפים רבים באמרם כי ע"י חפירת היסירות תתערער החצר ההיא, וע"כ הם חפצים בטיחות וערבון שאם יזק להחצר

ישולם הנזק, או החל משא ומתן לקנות גם החצר הזאת במחיר נורא מאד ועי"ז גדלה מדת הארמה בעוד איזה אלפי אמה, גם החצר שהיה ליהודי אשכנזי אחד בקצה הארמה נקנתה ונסתרה למען הרחיב את מדות הארמה בס"ה נקנו יותר מארבעת אלפים אמה לשם הסטרה הזאת בשפולי הר הבית ובטורד הר ציון יחד.

בין כה וכה והנדיב מת ביום כ"ב אב תרע"א ובצואתו הניח „לאק" אחר של רופיות, רצוני לומר מליון רופיות ועוד מאתים אלף רופיות שמהכסף הזה יבנו את הישיבה ועליה בית כנסת מפואר וגם עשרים בתי דירות להחכמים לומדי הישיבה.

שם הישיבה צריך להיות „פורת יוסף" בה ילמדו עשרים ת"ח יומם ולילה, בנגלה ובנסתר ויהיו נתמכים מפירות קרן הקימת שתשאר אחרי שתבנה הישיבה וכל המסתעף אליה מעזבון ההוא' האפיטרופסים על הבנין הם האדון חיים אהרן ואלירו, הרב נסים אלישר, והאדון נסים נחום, והאדון אליהו ששון במצרים. ובראשם הראשון לציון.

האפיטרופסים נגשו אל הבנין במהירות נמרצה ויבנו את הבורות והטרחפים והדיוטא התחתונה ויכינו חומר גדול של אבנים מסותתות ורעפים וסיד להמשכת הבנין, ובין כה וכה יהמלחמה פרצה, נפסק הבנין ובפרט כי המקום שייך לנתין אנגלי, גם כסף העזבון לא בא מפני הפסקת היחוסים בין ארץ ישראל והודו. האבנים נגנבו, ומכל החימר שהוכן כמעט לא נשאר מאומה, גם הרב ר' יצחק אשכנזי הגלה בתור נתין צרפתי לאלכסנדריא של מצרים ושם הלך לעולמו, וכן גם האפטרופים סי' נסים נחום בתור איטלקי גלה לטריפולי. והאפוטריפוסים האחרים מפני היותם נתינים טורקים פחדו אף להשניח על כל הענין השייך לאנגלי אחר".—

כל זה ספר לנו מר מיכלין אז, בשנת תר"פ, ומני אז נגמר הבנין בכל הודו והדרו, בנין נהדר הנותן כבוד ותפארת לעם ישראל בארץ ישראל.

עיין ספר „מכתבי זכרון" חלק מ' נד 40—41.

ח"ר אהרן שלוש ז"ל

אחד החלוצים והבונים הראשונים בא"י
אביהם של ה„אחים שלוש" ביפו־תל אביב
נלב"ע ביום ח' ניסן תרפ'.

עם פטירתו של ר' אהרן שלוש אבדה היהדות הספרדית בא"י בכלל וביפו בפרט אחד הטפוסים הכי מצויינים, והפרצופים הכי אהודים שהיו לה. עליו אפשר להגיד באמת כי הוא המיוהקני האחרון מחובבי ציון הספרדים שרידי הדור העבר.

כי אמנם חובב־ציון במובנה היותר רחב של מלה זו היה המנוח. כשחנועת חבת ציון לא היתה ידועה עדיין באלזריה, היה ר' אהרן שלוש ז"ל אחד החלוצים הראשונים שעזב את הגלות, את ארץ אלזרים שבה נולד ובה חונך, ויעל ארצה ישראל בהיותו כבן עשתי עשרה שנה „לחונן את עפרה ולרצות את אבניה". והנסיעה בימים ההם לא כנסיעה בימינו אלה היתה, אך כל תלאותיה וכל סכנות הדרכים לא יכלו להניא את חובב־ציון חצעיר מלעלות אל ארץ משאת נפשו, ואחרי נדודים רבים הגיע המנוח ומשפחתו אל אלכסנדריה, ובהיות שלא מצא בחוף עיר זו אניה הנוסעת ליפו הפליג הוא ושני אחיו הגדולים בסירת־דוגה, אך בבואם לחוף יפו קמה סערה גדולה בים ותטבע הסירה וכל אשר בתוכה, נטבעו גם שני אחיו, ורק הוא נצל בדרך נס ויחליט להשתקע ביפו ויהי אחר מאלה שירו את אבן־הפנה לישוב עברי בעיר זו.

ביפו התחיל המנוח לעסק במסחר אבנים טובות וטרגליות וינהל את מסחרו זה בצדק ויושר וירכש לו שם גדול בארפה ובכל המזרח בתור סוחר מפורסם ובנקאי יהודי.

אך בתור חובב ציון אמתי לא הסתפק המנוח במסחרו שבו האירה לו ההצלחה פנים ויעש לו גם עמדה חזקה בחיים, אלא התחיל להיות גם מ„הבונים" הראשונים של הישוב החדש וגם מהעסקנים הגדולים של ארץ־העתיד, לאט לאט התחיל לגאל את אדמת הנכרים ולהחכירה ליהודים ויהי גם מהמיסדים הראשונים של הועד המאחד של ספרדים ואשכנזים ובמשך זמן רב היה הוא ראש ועד עדת היהודים ביפו.

המנוח יסד את שכונת „נוה צדק" ו„נוה שלום" ו„מטה אהרן" הן השכונות הידועות בפי הערבים בשם „קומפנית שלוש" עד היום הזה.

ביתו של ר' אהרן שלוש ז"ל היה תמיד בית ועד לחכמים ולעסקנים צבוריים ציוניים והאספה הראשונה בנוכחות מר אוסישקין, אטינגר הזקן

וגלוסקין ועוד — היהה בביתו, את השפה העברית אהב ככבת עינו ותהי שעשועיו כל הימים.

מענין לציין כי בשעה שכל בני הדור הישן לא היו כלל מתעניינים בכל הכתוב בעתונות העברית, של חו"ל ושל א"י, ולא היתה להם מחוץ לד' אמות של הלכה ולא כלום, היה המנוח קורא־ותיק של העתונים העברים הטליץ, הצפירה, המגיד, חבצלת, השקפה ושאר עתוני הארץ וידע את כל מה שמתרחש בעולם הגדול בכלל ובעולם העברי בפרט.

בכל פעם שהייתי סר ליפו לרגלי עניני הפרטים ובקרתי את המנוח בביתו, הייתי יוצא תמיד מלפניו ברשם שלפני עומד ישיש מטפיסו של הלל, אוהב שלום ורודף שלום ומקבל את כל אדם בסבר פנים. שיחתו אתי תמיד היתה רק בעברית, מפני שאת השפה הזאת אהב כאמור ככלי חמדה וידע את כל החדושים הכי אחרונים שבה, ואין כל פלא איפוא אם הוא חנך את בניו בבתי ספר עברים והם ירשו מאביהם המנוח את חבת הארץ ואת אהבת השפה העברית.

המנוח היה תמיד משען־חזק לכל אחינו העולים לארץ ויהי תומך בהם בחמר וברוח, והודות להשפעתו הגדולה על הערבים ועל פקידי הממשלה ומושליה, יכול להביא הרבה פעמים תועלת גדולה לישוב, בשעה שראשיו של זה פנו אליו לבקש עזרתו.

אולם לא רק הישוב החדש יבכה את האבדה הגדולה הזאת אלא גם הישוב הישן, כי המנוח היה אחד מהתומכים הטובים שלו, רבני טבריה וירושלם היו מוצאים תמיד אכסניה נאה אצל המנוח וביתו היה פתוח לרוחה לכל שד"ר מארבע ערי הקדש. בביח המנוח מצאו גם ביהכ"נ וגם ספריה, וגם מתן בסתר לכל מוסדות הצדקה והחסד שבערי הקדש.

כשהאחים שלוש גדלו, עזב המנוח את כל מסחרו ויקדיש את כל יומו לתורה ולקריאה ולעבודת האל. ביתי מלחמת העולם יכול היה המנוח לנסע מצריסה בתור נתין צרפתי לחיות חיים טובים, אך דבקיתו בארץ משאת נפשו לא נתנההו לעזב את ארצו ויתעתמן ויסבל עם כל אחיו, וכהורעשה יפו על ידי אניות צרפתיות, פנעו הכדורים בביתו ויתרסוהו והוא נפצע קשה, וימים רבים שכב על ערש־דוי עדי נרפאו פצעיו. כשנגזרה גזרת גרוש על תושבי יפו, גורש גם הוא ויסבל ביתי זקנתו כל יסורי הטלטול והנדידה בכפרים ערבים, וכשנגאלה הארץ ויקיה לראות בעיניו את הגאולה השלמה, באו שמועות הפרעות בירושלם וידכאו את נפשו העדינה ויסגר את עיניו לנצח.

מתוך מאמרו של החכם הסופר מר אברהם אלמאליח עורך „דאר היום"

כאשר נוסדה מסילת הברזל בין יפו וירושלם הוא היה הבנקיר של הטסלה ביפו והודות להשפעתו מצאו הרבה מן היהודים את פרנסתם הוא פנה למנהל הראשי בונפום בבקשה לבנות גשר בכדי לחבר את נוה־צדק לעיר וזה האחרון מלא אחרי בקשתו.

המנוח אהב לעזור לכל נדכא ולכל אדם הנמצא במצור בלי הבדל דת ולאום. מענינת העובדא שבזמן המלחמה העולמית כאשר היה המנוח יחד עם בני משפחתו בכפר־גמל ומנין של יהודים, המצב החמרי היה בכלל קשה מאד וכמעט שאפס כסף, בא אליו ערבי זקן מאחד הכפרים הקרובים בלויה שיירה גמלים טעונים כל טוב חטה שמן ואבטיחים וכו׳ הישיש הערבי ספר לר׳ אהרן ז״ל כי הוא שמע שיהודים מצאו מקלט בכפר הקרוב וכשנודע לו שיהודים אלה היו ר׳ אהרן שלוש ומשפחתו בא לשלם לו את אשר היה חייב לו זה כשלשים שנה.

הזקן הערבי סצר שבהיותו צעיר פנה אליו שילוה לו איזה סג׳דיות וכדרכו תמיד נתן לו את מבוקשו וכעת אומר הערבי זכר הקב״ה לפרוע את חובי.

הוא מת בנשיקה. והרב ר׳ יעקב גולדמן הי״ו חבר השיר הזה על מצבת קבורתו—בראשי תיבות שמו ז״ל:

אֶרֶץ המערב ילדתהו וארץ הצבי גדלתהו
הֲוי נא לי אמרה העיר יפו כי אבדתהו
רוזני ארץ, גדולי התורה לפתחו השכימו
נועם טוגו ונדיבות רוחו הכל הקסימו
שמטה ומשמה העיר יפו היתה לפניו
להחיותה הקריב עתו ומאודו ויאר לה פניו
ועיר עשה הטוב בעיני אלהים ואנשים
שם עולם נתן לו ויברכוהו ישנים *) עם חדשים *).

א) ישוב הישן ב) וישוב החדש

הוספה

וזה טה שנודע לנו טאת ידידיו של הרא"ש ביפו-תל אביב:

בשנת 1878 באה טשלחת של „חיבבי ציון" ליפו. זאת היתה המשלחת הראשונה שבאה לארץ ומצאה בבית המנוח ז"ל טקים טקלט והכנסת אורחים בביתו. בין הבאים היו גם טיוטקין, ברנר הזקן ועוד. המנוח ז"ל ומשפחתי השתדלו תמיד להקל להם את עבודתם שהיתה קשה מאד בזמן ההוא—כל עבודתם התנהלה בביתו ותחת השפעתו. בשנת 1886 באה אניה רוסית „שיכשוף" הים היה סוער ונאחזה בין הסלעים מהצד הדרומי של העגמי ביפו, כל הנוסעים שרובם היו יהודים היו עומדים על טפתן האניה וצועקים עזרה, הגלים היו עולים ויורדים לתוכה.

ר' אהרן שלוש ז"ל אזר כגבר חלציו הלך לקונסול הרוסי טימופיף שהיה הקיף וישתדלו שניהם לפני הקיסקם המקומי להוביל את העולים מן הים ליבשה על ידי חבלים שקשרום לאניה ובאופן זה הצילו את היהודים כלם וקבלו אותם בזרועות פתוחות. באותה השנה שפרצה החולירע ועשתה שמות בתושבי יפו חלק גדול ברח לחוץ וכמעט כל העקולים הפקידו את רכושם בידי המנוח וכאשר שבו קבלו פקדונם עספ"א, זהו בית מסחר הראשון שרכש לו אמון מצד כל החוגים.

בית המנוח היה בית לחכמים—חכמי העדה ופרנסיה היו מתאספים כל ערב וערב ולומדים בתורה ודברי האר"י ז"ל. בין המקבלים הגאונים שהיו מבקרים תמידיים בבית מדרשו של המנוח יש להזכיר את ר' מרקדו מאיר ז"ל אביו של הרב ר' יעקב מאיר ר"ל היו והרב אליהו מני ז"ל, אביו של השופט מלכיאל מני היו שיבדלו לחיים. —

המנוח עשה הרבה לגאולת הארץ—היה קונה אדמות ומיכרם בתשלומין לשעורין—ליהודים—גם בצוואתו בקש מבניו להוציא קושנים לכל אלה שקנו אדמות ממנו וגם לאלה שנשארו חייבים בקש לסדר את הקושנים כי אינם יודעים הפרוסקורה.—

בניו מלאו אחרי צוואת אביהם והויציאו לערך 100 קושנים לבעליהם. המנוח ז"ל חיה תלמידו של הרב ר' דוד בן שמעון ז"ל אביו של הרב של מצרים ר' אהרן בן שמעון שיבדל לחיים.—

לחג היובל

של וקן הרופאים בארץ ישראל

ד״ר אהרן מאיר מזיא הי״ו

ב״ר אליהו איסר בהגאון ר׳ אהרן מקלצק ז״ל. שלשת היוחסין
מ׳ז׳רע י׳שראל א׳סרלין (ר״ת: מזיא) מחבר ספר „תרומת הדשן״—

תרמ״ט — תרפ״ט

ד״ר מזיא הוא אחד האישיים החשובים והמפורסמים בארץ; מצוין בתלמוד, במדע, בספרות ובכלשנות העברית, עובד חרוץ בחמר וברוח, בחשון הרפ״ט יחוגו חכמי א״י וסופריה את חג היובל הזה.

הולדתו ועבודתו על שדי המדע והישוב: כמשך ארבעים שנה בא״י:

נולד בשנת הריי״ח בעיר מוהליב ברוסיה, קבל חנוך מסורתי בעירו ואחי״כ למד בישיבת מיר בתור „עלוי״. ובהיותו עוד מנעוריו „חובב״, שואף לאה״ק, להתישב כה במקצוע של עבודה ומעשה, נסע ברלינה והשתלם בתור מהנדס, בצריך—השתלם למכונן, המציא מכונות אחדות וקבל גם פטינט עליהן. שמה, בצריך, עסק הרבה ביסוד האגדה הלאומית הראשונה של הסטודנטים העברים בשם „נוי״. תרמ״ב. ועפ״י בקשתו כתב אז הפרופ׳ פורר את תשובתו החיובית על השאלה: הטיב לישראל להתישב בארץ אבותיהם? נגד דעה השלילית שפרסמו אז המתנגדים לישוב א״י—התשובה החשובה הזאת נדפסה „בהארץ״ יעקץ תרנ״א ע״י הרה״ג הריי״ם פינס שתרגם אותה, והוסיף לה הקדמה קטנה בשם „דברי אמת״. *)

אולם בהודע לו כי בא״י במקצוע זה יקשה לו בימים ההם להרויח לחמו בכבוד, החליט להתעכב בחו״ל עוד מספר שנים, ושם פניו למקצוע הרפואה בכשרונותיו הנעלים גמר את האוניברסיטה בהצטינות, לפני גמרו חוק לטודיו כתב חבור חשוב: „על אדות טרידת הקרנת החום של גוף האדם״ על יסודות פיזיקה והנדסה שנתפרסם בהארכיו של וירכוב לשנת תרמ״ז ועשה אז רושם גדול בעולם המדע.—איזה זמן היה עוזר להפרופיסורים אייכהארסט והורנר ומילר. כן השתלם אחי״כ במחלות הטרופיות וברפוי עינים

בפריז, ובחשון תרמ"ט עלה לא"י ישראל לאחר שנתמנה בתור רופא ראשי במושבות הנדיב ביהודה, עפ"י הצעתו הנהיג הברון את מטע האקליפטוסים במושבות בתור אחד מאמצעי ההבראה של המקומות השוממים נגועו הקדחת. ויסד בראשל"צ בית חולים למושבות הנדיב ביהודה.

כשנמסרו המושבות לרשות יק"א, וביה"ח שבראשון לציון נסגר, פנו אליו ראשי עדת ישראל בירושלם, ובראשם מרן הגאון הגדול רבי שמואל סלאנט ז"ל לקבל ההזמנה של בית החולים הצבורי "בקור חולים הוספיטל" להיות הרופא הראשי בבי"ח הזה. שבו הוא מכהן פאר עד היום הזה לשמחת לב כל יושבי ציון וירושלם. כשנוסד בית ספר למורים ל"עזרה" נתקבל שמה למורה שמירת הבריאות והרצה שעורים מדעיים בעבריה.

בעת ששלטה בירושלם מחלת דלקת קרומי המוח Meningitis Cerebrospinalis הרצה שעורים גדולים בבית מדרש אברבנאל וגנזי יוסף, עפ"י בקשת הקהל נדפסו בחוברת מיוחדה בשם "מחלת השבתה" עפ"י תואר המחלה הזאת בתשובות הגאונים.

ד"ר מזיא פרסם כמה עבודות מדעיות חשובות בלשונות זרות, אולם חשובה ביחוד עבודתו הכבירה בבלשנות העברית. ועוד יותר ביצירת שמות מדעיים במקצוע הרפואה, שהרופאים החדשים משתמשים בהם, רוב השמות והמונחים העבריים במקצוע הרפואה המובאים במלונו הגדול של בן־יהודה, הם פרי עבידתו של הד"ר מזיא. הוא אחד מהחברים הראשונים והותיקים של ועד הלשון ובו הוא משתתף עד היום. ד"ר מזיא פרסם כמה מאמרים במקצוע הרפואה, נמצאים אצלו בכתובים, הספרים: "גוף האדם ושמירתו", "חלואי הארץ והשמירה מפניהם". כיום הזה עסוק הוא בחבור ספר המינחים השלם לרפואה ולמדעי הטבע, ובהוצאת כתבי־העתיקים: "אסף הרופא" ספר "התולדה" ועוד.

בתור ציוני־מעשי היה אחד הראשונים שנטעו פרדסים בפתח הקוה, אם המושבות ביהודה, והעסיק המיד פועלים עברים, כן הוא אחד מהמיסדים של חברת ה"פרדס" בשנת הו"ס, במטרה להביא את עבירת הפרדסים ותוצאותיהם לידי שלמות ולהרויח את דעסק ע"י ההאחדות הכחות וגם לעצור בעד התחרות סוחרים ידועים ששאפו לכבוש

את כל העסק לידם, ועד היום הוא היו"ר באגודה הזאת, בשנת תרע"ג השתתף ביסוד אגדת הרופאים העברים בירושלם (אגדת רופאים מדברי עבריה) וגם נבחר פה אחד ליו"ר בהחברה המדעית הזאת, והנהו כהיום עורך המונחים המדעיים בעתון „הרפואה".

והוא גם חבר הועד להחברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה וכתב שני מאמרים מקוריים על הסגנון האמנתי העברי הקדמון בקיבצי החברה א' וב' ע"פ העתיקות החשובות שנמצאו בחפירות החברה (ע"י הד"ר נ' סלושץ) בחמת של טבריה ומערת יהושפט בירושלם.

בשם הנהלת בית החולים הצבורי „בקור חולים הוספיטל" אנו מאחלים לו: אריכת ימים ושנים: שנות עבודה בריאה ופוריה בחמר וברוח.

*) מיקרת דברי הרי"ם פינס ז"ל אנו מעתיקים בזה את דבריו „דברי אמת" כמו שהם:

„המאמר הנכבד אשר אני נותן העתקתו בזה לפני הקוראים, הוא מעשה ידי תיר גדול ופילוסוף מצוין בפילוסופי אומות העולם, הוא ד"ר פ ו ר ד המורה להפילוסופיה התיאולוגית בבית מדרש החכמה אשר בעיר ציריך. ואלה תולדות המאמר: זה כארבע שנים ורוח טהרה התעוררה בלב תלמידי בית המדרש מאחינו שבעיר הזו לשום לב לרעיון „ישוב ארץ ישראל" ויהיו נדונים אם יש לעיין זה עבודה בעולם המעשה ויסכימו לשאול פי מומחה לאותו דבר ויבחרו בהחכם פורד הנ"ל, כי הוא תר את הארץ כמה ימים לארכה ולרחבה וישים אליה לב לחקרה היטב, ויגלו לפניו מצפוניה, ואין מומחה ממנו לדבר הזה. ידידי החכם והרופא ד"ר אהרן מזיא נ"י רופא המושבות החוסות בצל הנדיב שיחיה, עמד אז בראש בני בי רב האלה, ובבית גנזיו היה טמון אותו המאמר בכ"י ויסמרהו לידי להעתיקו.

ויהי בעברי על פני דברי המאמר הזה וארא, כי אם עברו ימים רבים מיום הכתבם טרם הזקינו גם היום, כי מסגולות האמת שאין לה לא בחרות ולא זקנה. ואין הזמן פועל עליה בכלל לפי שהיא למעלה ממנו,

כי על כן נתנו חכמים להאמת מעלת „חותמו של הקב״ה״, לאמר לך: מה חותם זה בעינו עומד ואינו משתנה כך האמת אין לה שינוי, משא״כ בשם שהוא משתנה לפי יחוסו, והוא הדין בשלום.

כללו של דבר, כי הדברים הנאמרים במאמר זה עודם חיים וקיימים בצביונם. בעל המאמר מרבה לספר בשבח הרעיון ומנבא לו עתידות גדולות, אך תנאי המה הדברים ומפורש יוצא מפיו, כי אין תקוה להישוב להתקיים בלתי, אם בהקדם לו ארבעה דברים על הסדר א) הכנת סמון וידים לעבודה; ב) הכנת סדר קבוע לפעולה מאוחדת ומתאמת בכל חלקיה; ג) דרישת הארץ, טיבה, עמיה, משפטיה וכו׳; ד) קביעת חשבון הסכום הדרוש להוציא הדבר מכח אל הפועל, והיה בהקדם הדברים האלה ונגשנו אחרי כן אל העבודה.

מי יתן והיו, הדברים האלה חרותים באותיות גדולות ומוהירות בכל עבר ופינה למען יזכירונו תמיד את הדרך נלכה בו להשגת חפצינו, ואם הדבר אי אפשר, הנני נותן אותם עכ״פ על עמודי הזכרון.

יחיאל מיכל פינס

הרב ר׳ שלום שמחה שיינפינקל ז״ל.

נלב״ע ג׳ שבט תרע״ד.

אבדה שאינה חוזרת אבדה בו ירושלם: גביר ונדיב מצוין, רב פעלים ועסקן צבורי בעל תכונות נעלות ובעל מדות חמודות בר אוריין ויר״א באמת.

בשנת תרס״ד עזב את כל עסקיו הגדולים בוויטבסק וכמוסקבה ביד בנו וחתנו והוא בא להשתקע בירושלם ולהתמסר לתורה ועבודת ה׳ ביחוד מסר עצמו להת״ת הכללית והישיבה „עץ חיים״ בירושלם ת״ו, ויהי למוסד זה הגבאי והסוכן, אח״כ הי׳ נבאי גם לשאר המוסדים החשובים: בבקור חולים האספיטאל, „בית היתומים״, ישיבת „תורת חיים״, וגמ״ח הכללי „שערי חסד״ ועוד. הרבה נדבות פזר בחייו לטובת ירושלם ומוסדי׳, וביותר להמוסד הצבורי שהי׳ מסור לו, הת״ת והישיבה עץ חיים; הוא

אשר אנחנו עומדים עליו אדמת קודש הוא, קודש כפול ומכופל, כאשר עיד אבאר לכם.—

בנוהג שבעולם, איש נכבד כי ילך בדרך רחוקה שלא במהרה ישוב ממנה, יציאתו עושה רושם גדול בחיג כל מוקיריו ומכבדיו וידידיו הרבים, והמה מתאספים בביתו להפרד ממנו בלחיצת יד ובנשיקת שפתים. ואלה מידידיו הכרוכים אחריו ונפשותיהם קשורות בנפשו בחבלי אהבה וידידות, גם מלוים אותו על דרכו ונוסעים עמו כברת הארץ, תחנה אחת או שתים ושמה יפרדו ממנו וישלחוהו לנפשו בהשאירם בלבו רגשי כבוד ויקר והכרת טובה על כל אותות אהבה וכבוד שהראו לו בפועל המנעימים לו את בדידותו בדרך רחוקה.

וגם הנפטר הנעלה הזה, הרב הגביר רבי שלום שמחה שיינפינקל ז"ל, אשר לפני שעותים הספדנוהו וספרנו בשבחו אצל שער ביתו, רכש לו במשך עשרת שנות שבתו בעיר הקודש, ידידים ומכרים רבים גשמים— כל ידידיו ומכיריו הרבים שנאספו לכבודו להפרד ממנו, כאשר על כפים נשאוהו אל המטה אשר הוא שוכב עתה עליה, וגם ידידים רוחנים—כל בתי הצדקה ומוסדות החסד שבעירנו אשר התענין בהם הרבה ושם כל מעינו גם לתמכם ולהחזיקם בגיפו ובמאודו, בעתו ובעטו, והי' קשור אליהם בעבותות אהבה שרק המות האכזר יכול לנתקם ולהפריד ביניהם! והנה "התחנה הראשונה" היו ביתו וחצרו ששמה נפרדו ממנו רעיתו הגבירה הצנועה והחסודה, תבדל לחיים, ורבים מידידיו, שהורידו דמע עליו בשני ההספדים: בחדרו, ואצל שער ביתו. "התחנה השניה" היתה בחצר בית המרכזי של תלמוד תורה וישיבת עץ חיים שהנפטר הי' עושה גדול ומעשה להם, ולבד קרן הקיים, החנויות שבנה, עוד השתדל הרבה ליסוד וקניית הבית החדש הזה עם הכסר הגדול שעתיד להיות מרכז גדול לתורה, שמה נפרדו ממנו בשבעה הספדים של ת"ח שונים מבני ציון היקרים שכלם הודיעו לרבים צדקת מעשיו, עתה הגענו ל"התחנה האחרונה" אל הבנין החדש של "בקור חולים האספיטאל" שהי' גם להם עושה ומעשה גדול, חבר נכבד וגבאי קודש וכפי הכלל הגדול "גדול המעשה יותר—

היה מהטעוררים והעסקנים ומהמנדבים הראשונים לקנות המגרש החרש של עץ חיים, גם בנה שורה של חנויות מרהיבות עין על המגרש הת"ת על אם הדרך, רחוב יפו, והקדישן להת"ת והישיבה; גם פזר נתן לאביונים, למאות וכל ת"ח עני וקשה יום היה ידוע ל"רבי שלום שמחה" זה, והיו מצטער ודואג על צרת ירושלם ונאנח וכואב על גורל תלמידי חכמיה, מלמריה, בניה, יתומיה, וכפי שנודע עפ"י סבות רבות היה תוסך בהצנע לכת לרבים רבים מאד באופן שלא ידעו כלל הנתמכים מי הוא זה הומכם.

כאשר נודעה פטירתו בעיר חרדו הלבבות, מטעם הרבנים הוכרז אל הלויה, ואלפי אנשים באו לחלק לו כבודו האחרון, תלמידי חכמים היו נושאי מטתו, ביחוד מבני הישיבה שהתחלפו חליפות; כל תלמידי הת"ת הכללית "עץ חיים" עם מלמריהם וגם כל חניכי "בית היתומים" הלכו לפני המטה במזמרי תהלים. כעבור הלויה לפני המרכז החרש של "עץ-חיים" הכניסו את הנפטר בחצר הת"ת ועל סילקי גבוה הניחו את המטה ועל אחת הקתדראות שהוכנו לספדנים, עזרו עליו שבעה מספידים קונים ונהי, חמשה מחכמי הישיבה ושנים ממלמדי הת"ת תארו את ערך האבידה לירושלם ומוסדיה בכלל ולחניכי הת"ת והישיבה בפרט, עדה המצבה הזאת, החנויות שבנה המנוח הזה, גם הכסר והבנין אשר הרבה סייע לזה הן מצבות חיות וקיימות על אהבתו לתורת ארץ ישראל, והמספידים ציירו גם תמונה נאמנה מה בין גביר ט"דור הישן" לגביר ט"דור החרש" ועד כמה רחוק לקוות שיקומו לנו מדורנו החרש עשירים כמו זה שהיה בעל מזג טוב מסור לתורה ויר"ש ולעמנו וארצנו באהבה טהורה ונאמנה והתרחק מנוצות והתפארות והי' אוהב נאמן לת"ח מרי יום והתהלך אתם כרע כאח.

על יד "הבנין החרש" של בית החולים הכללי בקור חולים הוספיטל הספידהו הרב החכם ר' יצחק אייזיק בן טובים ז"ל:

"רבותי! עד כמה שקשה לי מאד לעצרכם עוד מעט גם פה, אחרי הזמן הרב שכבר נתעכבתם בהלויה הנפטר היקר הזה ובהספדיו, וגם ערב שבת היום, אי אפשר כלל שלא לעשות מעמר גם פה, יען כי המקום

כשהוא מן העושה". היו לבו וידיו אמונים למסד הגדול והקדוש הזה. ועוד לפני שבועים הגיע עד ידו לצרכי הבנין מנדיב אחד סכום גדול של ששת אלפים רו"כ, ולצערנו הגיעה שעתו להפרד לנצח מהמסד היקר והחביב הזה, וכי אפשר שלא לעמוד פה ולהפרד ממנו בדברים לבד כאשר בשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לא כסף ולא זהב וכו', ונוכל רק לבקשו: רבי שלום שמחה! קחו עמכם דברים, כל הדברים ששמעתם עד כה. ושובו אל ד'! המשך ההספד נתפרסם בחוברת מיוחדה בשם "מספד".

זונתו החשובה מרת בייליה ב"ר מרדכי ז"ל נדבנית ועסקנית כמוהו, נלב"ע י' כסלו תרפ"א.

בנו ר' שלמה אידל שיינפינקל יחתנו ר' זאב וואלף פינס נמצאים אתנו לחיים בירושלם, מיקירי ירושלם ונכבדיה.

ר' זאב וואלף פינס הוא בנו של הרב ר' ליב פינס זצ"ל שנפטר במכחר שנותיו בניצא (איטליה), מבחירי תלמידיו של הרב הגאון ר' מרדכי גימפל יפה זצ"ל, מפורסם לאיש צדיק וחסיד.—

זכרון לחיי־עד בציון וירושלם

הר' מאיר משה ב"ר שלמה זלמן בארינבוים ז"ל

שנלב"ע ה' אלול תרס"ו.

ואשתו מרת שרה דיילא ב"ר אברהם שלמה ווינקוביץ ז"ל

שנלב"ע ט"ו סיון תרס"ב.

בן יכבד אב ואם: ציוני, פתח־תקוה, חובב החובבים הראשונים

ומצטיין בפעולותיו על שדי הישוב בקדש:

מר זרח בארנבוים הי"ו

בפתח תקוה.

הגרים בירושלם *)

—ג—

עוד מעשה בשני גרים, נוצרים־קאטולים מארץ ארם, שנתגיירו מלפני ארבעים וחמש שנים בבית החפשית אשר לשרי בית רוטהשיל׳ד בירושלם ונספחו על בית יעקב: המעשה אירע בחדש ניסן הרמ״ג וכך היה:

בבית הרב הראשי לעדת הספרדים בירושלם, הגאון רבי מאיר פאניז׳ היתה „אספת חכמים״ מטובי נכבדי העיר שנשאו ונתנו בשאלת „קמחא דפסחא״. עננה הרת תיגה שכנה על פניהם. המצב הכללי היה מדוכא. הקיפה—דלה וריקה, והדורשים—מרובים. נכנס ה„קאוואס״ והודיע, כי שני נוצרים מבקשים רשות להכנס. הרשות ניתנה להם. הם נכנסו בקידה ובהשתחויה ובבקשה, להכניסם תחת כנפי דת העברים ולספחם אל בית יעקב. הרב קבל אותם בסבר פנים יפית, הוגש להם קהוה שחור ומתוק, כנהוג, רבי „מאיר״ האיר להם פנים מאירים, ודחה איתם באמרי פיו. תאר לפניהם את מצב היהודים העגום והשפל, המעינה והמדוכא. והזהירם כי בצעד הזה אשר המה אומרים לעשות, יעמיסו עליהם עול הבבד מנשא. דחה אותם כדין וכדת, כמצווה עלינו מפי חז״ל, אבל הם באחת: „עמך עמי ואלקיך אלקי!״ — הרב הוסיף והעיר אותם על הכאב הגדול והמכנה הכרוכה בדבר, לפעמים סכנת מות. והם באחת: לוא ימותו את ימולו ערלתם, ובחרו למות מות עכרים מחיות חיי בני הנכר״. ואחרי אשר נוכח הרב, כי כונתם טהורה ורצויה, כי אין להם פניה אחרת, ולא ישובו מהחלטתם, שאל פי הפחה, אם לא יעמדו לו חוקי הממשלה לשטן, ותהי תשובתו, כי בהוגרמה שורר חוק חופש הדת, ואיש איש יוכל לבחור לו את הדת אשר תישר בעיניו. אכן יעצוהו להודיע את הדבר לראש כהני הקאטולים, אולי ישיבם מחשבתם. אבל גם ראש הכהנים לא פעל עליהם כלום; לא נצחם במלחמת דברים אשר האריך עמהם. חפצם נתמלא, ואחרי ימים אחדים נמולו, נתגיירו, ונספחו אל „משפחת הגרים״ בירושלם.

---

*) „עיון זכרון למוכדים הראשונים״ מוגרת ט׳ לד 51

בשנת תרע"ג: ערבי סתימן מיכר ירקות בשכונת "משכנות" נסע מצרימה וקבל עליו שם במעמד הרבנים את דת ישראל ונטול, ואחרי כן שב ירושלימה.

כאשר נודע הדבר לידידיו ומכיריו הערביים מהרו אל ביתו ורצו להכריח אותו לשוב לדתו המושלמית, ואולם הוא לא שמע להם וכאשר העיקו והציקו אותו נסע שוב מצרימה.

בשנת תרע"ט נתגירו: וסילו פראום ובנו הקטן פאול רוין.

בשנת תר"פ פנו למשרד הרבנות שני גוים בבקשה לגירם:

האחד—נוצרי אנגלי, היל בצבא הבריטי, שמו: קורפורל ז'ימס לורנס, צעיר כבן שלשים שנה. בפנותו למשרד הרבנית אמר שאבי אביו היה יהודי, הרבנים סרבו לקבלו, ואמרו לו שיביא מכתב מהקצין שלו. אחרי ימים אחדים הביא אל המשרד מכתב מהקיפטן שבו הוא כותב, שמצדו אין כל מניעה לזה, אחרי קבלת המכתב הסכימו הרבנים לגירו.

השני—הוא תורכי, והיה קצין ליוטננט בצבא התורכי, היה פקיד האוצר משך שנה בחברון, שמו: אחמד אפנדי פרושצינדלי, ונשבה לידי האנגלים ונשלח בתור שבוי למצרים ואח"כ נשתחרר, בפנותו אל הרבנים אמר שרבקה נפשו ביהודים מפני שהיה שבע שנים עם יהודים והכיר אותם לדעת. הרבנים דחוהו לימים אחדים, ובמשך הזמן חקרו ודרשו ארותיו ונודע להם שאמנם אין כל פניה צדדית בזה, והחלט לקבלו.

השרי תרפ"א נתגייר דורט דוואורט.

כסלו: הרי לזרם, אדי"ש: אסטרא פרנסיסקי.

איר: אברהם אנטון, מושלמי, ח. צ. אינם.

חשון תרפ"ב נתגירו גיאורג הרדי.

כסלו: קריסטו גיאודגייף, יורדן ווסילוף מסופיה.

שבט: טיסא עלי מושלמי, אלוף: טומס פיטאר האנגלי.

אדר תרפ"ג נהגיר אלבירטו פאלסקי.

אדר תרפ"ו נתגייר גטיל מסדינה מחמד שוקיט.

כל אלה נמולו בבית החולים הכללי "בקור חולים הוספיטל" עפ"י מכתבים רשמים מהרבנות הראשית לא"י.—

מלואים למשפחת המבורגר.

הרב ר' משה הלוי ז"ל מנוביטשטו, היה מגדולי התורה בירושלם, צדיק וחסיד, טוב ומטיב, ואחד מראשי העדה האונגרית בירושלם. השאיר אחריו בכתובים הרבה חדושי תורה וצואה מיוחדה במינה. לאהבת התורה וחכת הארץ.

מו"ר הגאון בעל "חתם סופר" בחבורו תורת משה על התורה מביא דבר חדוש בזה"ל: "ושמעתי מהרב ר' משה מנאוויטשטא".

אצל אחד מנכדיו היקרים מר מאיר בה"ר אברהם המבורגר נ"י מצאתי גיף הכתב הבא לקמן:

בעזה"י.

מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו זה משה האיש ידענו מה היה לו, שכל עליותיו היו בהשכמה בבוקר, מי יעלומו, קדש לה' כל העותיו יומו ולכלו היום למלאכה והלילה למשמרת זו משנה לא זו מתוך ד' אמות של הלכה הליכות עולם לו

הנה זה לו עשרים שנה רצופים ששמש בקודש את אמ"ו מאיר הגולה מהרמ"ם זצ"ל לא זוה ידו מתוך ידו וחבה יהירה נידעה לו לעשות רצון הצדיק הזה חפצתי לתת לו העידה במקום שאין מכירין על הדרך אשר הוא הולך עליה, ובכל מקום אשר הדרך כף רגלו והיה לו לזכרון להקרים בחפלתו הזכה בהר ה' בירושלים וה' ישמע קולו יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, הבוחר בירושלים יוצרו מבטן לעבד לו יהוקהו ויאמצהו ויראהו אותו ואת נוהו, ויודע ה' את אשר לו.

אחינו בני ישראל המבוהו סערוהו גדולה צדקה זו שמקרבת הגאולה ויקבץ פזורינו ונזכה כולנו יחד לעלות מעלה בקודש אל המקום אשר אוה ה' לטושב לו.

הכ"ד המצפה לישועת ה' ומחכה לו

חותם פה ק"ק מאטערסדארף יום ב' ט' טבת הרי"ד

הק' שמעון בהגאון מהרמ"ם חונה פה ק"ק הנו'

הרב הגאון מוהר"ר עקיבא יוסף שלעזינגר זצ"ל בעל לב העיברי *)

ענף עץ אבות מגזע היחס וחתנא דבי נשיאה הגאון רבי הלל זצ"ל אבד"ק קאלאמעא בעל „משכיל אל דל".

בין גדולי התורה והיראה בירושלם; החולמים־הלוחמים, החובבים הבונים והשואפים לישוב החקלאי „ישוב הארץ על טהרת הקדש" מתנוסס הרב העי"ש זצ"ל שלא נשא פנים לשום איש, הגיד מה שהיה לו להגיד ועשה מה שמצא נכון לעשות באמת ה„אמת" שבידו. והכל בחום, בהתלהבות, באש להבת שלהבת.— לא היה בו מן הבטלנות, ההתרפסות וההתפעלות. הוא עמד תמיד על דעתו בכל תוקף; דבריו יצאו תמיד מתוך תוכו של לבו, ממעמקי נשמתו, „נשמה גדולה, נשמת גיאל היתה ברב המופ"א הזה" („הארץ" בזכרונותיו). כבר אמרנו בחוברותנו הקודמות כי תלמידיו המובהקים של הגאון בעל „חתם סופר" היו כולם חובבים נלהבים, אוהבי ציון וירושלם; מושפעים היו מרכם בחבת ציון על טהרת הקדש, בבנין ירושלם עריה ומושבותיה, ואחר המצוין שבהם היה הרב הגאון הזה אשר הצטיין בספריו ובפעולותיו לישוב הארץ, לולא מצא מכשולים על דרכו.—

עוד בנעוריו הגה את הרעיון של יסיד ישוב חקלאי על אדמת יהודה, בשנת תרל"ב פרסם את ספרו המיוחד לזה „החורת העטרה ליושנה": החורת העם והורתו לא"י. אמרתו ושאיפתו היתה „שיבת ציון"; דאג תמיד לשאלת עם ישראל בגולה, ולא מצא פתרון אחר לשאלת עם ישראל

---

*) כתוב „העיברי" והוא ר"ת: דקטן עקיבא יהוסף בן רבינו יחיאל.

הספר „לב עברי", הידוע, שבו בקר באופן חריף את המשכילים וביחוד את הרמבט"ן עשה רושם גדול בשעתו, בשעם הראשונה נדפס בש' תרכ"ד ח"א פעם שניה עם ח"ב בלבוב תרל"ד ובפעם השלישית בירושלם בשנת תרס"ד ע"י בנו הרה"ג ר' שמעון שלזינגר נ"י בהוספות רבות מעצם כתב יד דרב המחבר זצ"ל, בהשתדלות דתנו הרב ר' משה מרדכי חיקין נ"י. בח' של הרב הגאון ר' שמעון נגשה חיקין זצ"ל, ראב"ד בע"ק חברון יע"א.

המפוזר והמפורד מלבד פתרון שיבת ציון. ובמטרה זו בא לא"י בשנת תר"ל, ע"מ לקנות אלפי דונמים אדמה לישב עליהם יהודים, ויעורר התעמולה גדולה בהונגריה ויקרא ויאסר: מי בכם מכל עמו יהי אלקיו עמו ויעל לירושלם אשר ביהודה לבנות הנהרסות לנטוע הנשמות, ובמקרה שהנשים התנגדו לעליית בעליהן לארץ ישראל התיר את החרם של רבנו גרשון לקחת שתי נשים אם האשה אינה רוצה להתגרש.—

בתעמולה כזאת להפוך את הישוב החלוקאי לחקלאי ובהיתר כזה ועוד כיוצא בזה: תקיעת שופר בר"ה שחל להיות בשבת. הקרבת קרבן הפסח וכל מצות המזכירה את חיי דעבר הגדול הבא עליו מלחמה מצד „שומרי החומות" עד כי אמרו ל ב ר כ ה ו. והוא באחת בתעמולתו ובתכניתו תכנית מדינה עברית: הלשון הרשמית—עברית; עבודת הצבא על בני ישראל—חובה. והצבא מחולק לגדודים, שהוא קורא אותם בשמות „לוחמי אל" „רוכבי אל" ועוד. המטרה העברית נקראת בספרו בשם „שומריאל".—

כן הוא מציע שמה להטיל מס „שקל" על כל אדם מישראל, עשרה אחוזים יהיו להחזקת הישיבות והת"ת ותשעים למאה לקנית קרקעות ויסוד מושבות. הוא היה הראשון מן הקניה השניה מנחלת טיאן לפתח תקוה, ויקנה לכל לראש בשם חותנו הגאון רבי הלל ליפ' (ליכטנשטיין) אלף דונם בעד הכולל האונגרי.

אבל בעלי שומרי החומות התנגדו לו בזה ובכל כיוצא בזה, ולא נתנו לבני הכולל לעזוב את ירושלם וכל קדשיה ולהיות חקלאים למרות מה שרבים מהם שאפו לזה.

מהכתבים המונחים לפנינו רואים אנו כי עוד בשנת תרמ"ה פנו מספר אנשים מבני כולל אונגארן במכתב מיוחד אל הממונים לאמר:

להכולל יש אחוזת נחלה—עשרה קוראט—בהמושבה פתח הקוה, והממונים ישכירו את הנחלה בעד 15 לירא נאפאליאן לשנה, ויצא מהסך הזה חמשה לירא, ועתה לוא יאבו הממונים—יאמרו בבקשתם—וימסרו לנו את הנחלה ויקנו לנו הכלים הדרושים לעבודת האדמה גם

יבנו לנו עשרה בתים, בית לכל איש ויעזרו אותנו ביחד הרבהים אשר יהי' נחוץ לנו משך חמש שנים, ואח"כ יחדיו מתת לנו חלוקה, והיה חלקנו מכסף הזה לתשלום החוב אשר הוציאו עלינו מנהלי הכולל עד אשר נשלם מחיר השדה ג"כ, וקם השדה וכל אשר בו לנו לאחוזה, ומכסף השלום ישובו המנהלים לקנות שדות אחרים להושיב בהם מבני הכולל כמשפט הזה וכן יהיה חוזר חלילה.

מעריכי הבקשה אמרו עוד בבקשתם כי מנהלי הכולל יבחרו שלשה אנשים מנכבדי הכולל ויבנו למו בית בהמושבה ויקנו למי עוז וכבש, וגם פרה להחיות בחלב וגיזה את נפש ב"ב, והם—מציעי ההצעה—יתנו לאיש עשרה מדות חטים לשנה, והאנשים האלה ימלאו צרכי הקהלה בכל דבר שבקדושה, ועריהם יגישו בני המושבה כל דבר הקשה ועל כל ריב המה יעמדו למשפט, וישימו עין על הנהגת האכרים לבל יסורו מדרך התורה והמצוה.

להעיר לבות מנהלי הכולל למלא מבוקשם, הציעו כי את המעשר והתרומה יתנו רק לעניי כולם, וגם העירום לשלוח צירים מיוחדים ארצה אינגארן לאסף כסף לטובת המפעל הזה, ועל דבר נשנב ויקר הערך כזה בטח יהנו אחיהם איש כמסת ידו, ולמען לא יאמרו המנהלים כי כל הכסף מקופת רמבעה"נ יובא לעובדי האדמה, ובאוצר הכולל יהן מגרעות בזה, קימו וקבלו עליהם מעריכי הבקשה למלאות החסרון מכסף אשר יאסף למטרת עבודת האדמה והוקחי החלוקה לא יפסדו מאום מחלקם, וכו'.

מנהלי הכולל קראו „עצרה" והחליטו ב ש ל י ל ה, הנחלה נמכרה ליהודים-ליטאים שהתנחלו בה עד היום הזה. עוד נחלה אחת ישנו להכולל הזה בפתח תקוה וגם היא, כפי שנורע לי, לא תשאר בידי בעלי שומרי החומות ומפני פעמים שונים עומדת היא להמכר.

הנחלה הזאת קנה בעד הכולל הגביר הצדיק ר' משה גרשון שטאדלר משטיינאמנגר (בעל בית הכנסת של שכונת אינגארן) לשם ישוב ארץ ישראל לקיים בה מצות התלויות בארץ.

לעומת זה עשירה היא העדה האונגרית בירושלם בבתים יפים ומשתדלת היא להוסיף ולבנות עוד בתים חדשים.

שכונת כולל אונגארן מכילה כבר קרוב לשלש מאות בתים רובם ככולם כפולים.

הרב הגאון הזה נולד בפרשבורג לאביו הרב מוה"ר יחיאל שלעזינגר זצ"ל, נהגדל ונתחנך על ברכי הרב הגאון בעל חתם סופר ויהי מבחירי בני הישיבות של הגאון ר' שלמה קוויעטש ז"ל אבד"ק ניקלשבורג ושל הגאון מהר"ם שיק וביחוד הצטיין בישיבת הגאון בעל "כתב ספר" בפרשבורג. הרבה ספרים כתב, *) ושו"ת לאלפים פרסם

עיבד חרוץ היה כל ימיו גם באיתם היסים שהמצוקה הקיפה לו מכל צר, ולחם אין בביתו.—

חכמת אדם תאיר פניו. בעל הדרת פנים היה, פני עדינים ואציליים עינים מאירות ובהירות חודרות הלב והנפש, מתנגדיו מקדם השליטו אתו וכל אותם הרבנים הרכינו ראשם לפניו.

בן שמנים ושלש שחל"ח ביום השבת א' איר הרפ"ב.

---

*) בהם הידועים לנו: נער עברי, אל דעדרים קמא, לב העברי עם קונטרס יד עברי—תרכ"ה עמוד התורה— תרכ"ו, מחזירי עשרה ליושנה קמא, מחזירי עשרה ליושנה תנינא ירושלם, תרל"ב, בית יוסף חדש ירושלם תרל"ה, עמוד התורה ועמוד היראה ירושלם תרל"ט, ברית עולם ירושלם תרן—תרנ"ח, שמרו משפט קמא, ירושלם תר"ם, תירת יחיאל, ירושלם תרס"ב, תוספת בן יחיאל באור על תנא דבי אליהו ירושלם תרס"ו, שמרו משפט תנינא.

לבר הרבה כ"ביד בספרים שלמים, טיבים וטועילים, שנשארו בידי בנו הרה"ג ר' שמעין שלעזינגר הי"ו. לבד מכתבים יקרים ותעודות הסטוריות מתקופת הראשונה שראוים הם לראות אור. —

התאחדות הרבנים עולי־הארץ

בעיה"ק ירושלם תובב"א.

Hitachdut Rabonim P. O. B. 400 Jerusalem Palestine

מטרה: א) להחזיק בידי הרבנים אשר עלו לארה"ק ואין להם בסה להתפרנס בישיבתם בקודש והנם במצב נורא.

ב) להחזיק גם בידי רבנים שיתישבו במושבות החדשות בארץ ישראל להרביץ שמה תורה ודת.

ועד ההנהלה: גאונים וחרבנים ר' אלי' קלאצקין שליט"א הגאב"ד מלובלין. ר' איסר זלמן מעלצר שליט"א הגאב"ד מסלוצק ור"מ ראשי בישיבה הגדולה עץ חיים בעה"ק. ר' נחמיה ירושלמי שליט"א רב מלוכאן. ר' שמואל רפפורט שליט"א, רב מספרינגפיעלד. ר' משה ליב בערנשטיין שליט"א, רב מעליזאבעט. ר' מרדכי מענדר קאפשטין שליט"א רב מראריז. ר' ישעיה וינוגרד שליט"א, מגיד שיעור בעץ חיים.

„בימי המצוקה הרבה אשר שררה בארצות רוסיה ואוקריינא. בשעות מחרידות אלו אשר קהלות רבות נחרבו ונעקרו כליל לרגלי הפרעות, החורבנות, הסבלות והמצוקות שנשפכו על ראשי אחינו בני ישראל, ביום חרון אף ה' - בשעה זו נשארו גם ראשי העדות הרבנים הגאונים, מדברני דאימתא, מרי דאתרא באין משען ומחסה. וכנצלים מאש נעו גם נדו עד אשר הביאם ח' אל מקומם בארץ קדשנו".

„אכן, אם באו אלה אל הנחלה ארץ נחלת אבותינו, אבל אל המנוחה לא באו. מצבם הכלכלי מנאיב לב ונפש. אין להם שום משען ומחסה גם פה באה"ק, אשר ממנו יחיו וימצאו את מחיתם ומחית משפחותיהם אשר אתם ומחזה איום ונורא הוא לראות כששים משפחות של הרבנים הגאונים אשר כשמן התורק שמם בכל גבולי הערים ברוסיא, באוקריינא ובפולניא, ועתה הנם סובבים בירושלם עיר קדשנו ובה? אביב בידים ריקניה ובלבות מלאים צער ויגון על גורלם המר, ברעב ובמצוק".

אנחותיהם החשאיות־הצנועיה של „גבורי האומה" נושאי דגל התורה שבי הגולה בארצנו הקדושה קורעות הלב והנפש.—

חוב קדוש הוא על כל בעלי התורה, על כל אוהב התורה וחשש לכבוד התורה לחוש ולחום להתוך בדבר הזה.

צדקו דברי הרבנים הגאונים הנ"ל החוששים על העלבון הגדול והנורא ומכאב לב המה קוראים בקול הקורא, קורע שמים ומרגיז מוסדי ארץ:

עלבונה של תורה עד היכן הגיע!

וקול הקורא הולך וצועק:

ציר ישראל, עם ישראל, קיטה בעזרת הרבנים בארץ ישראל, הרבנים הנדכאים האלה הנכובים והנדהמים. איש איש ישתדל נא בכל כחו ובכל השפעתו לעזור להם למען יוכלו לבסס את מעמדם בארצנו הקדושה; להמציא להם את העזרה הנחוצה אשר יוכלו להשיג בה טרף לביתם.

המצב עגום מאד. חושו חושו בעוד מועד!

דברי התעוררות מאת הרבנים הגאונים גדולי דורנו שליט"א.

הנה כבר מלתני אמירה בקול הקורא ע"ד התאחרות הרבנים העולים אשר בפה אה"ק וע"ד נחיצות תמיכתם של רוב הרבנים העולים שאין להם מצב לפרנסת ביתם, ומאלה שאין להם שום מקור לפרנסתם מצבם נורא מאד, ובודאי כל איש נלבב מוקיר תורה וגדולי תורה יתעוררו לקול הקורא שבדברים נמרצים מהבאר גוחל נחיצות הענין הקדוש הזה לרמציא מקור תמיכה לרבנים גדולי תורה כששים משפחות ביחד עם משפחות ואלמנות של רבנים אשר כל ימיהם שרתו בקודש בקהלות ישראל בגודל תורתם ועבודתם לטובת הכלל. פונים אנחנו בטכתבנו לרבני גאוני זמננו ולכל נדיבי עמנו שבהפוצות הגולה. להודיע צערם ברבים, להודיעם החובה שמוטלת על כל אחד להשתתף בצערם בסצות פקוח נפשות משפחות הרבנים הגאונים האלה, וזכותם הרב הנן על המנדבים וההוסכים והלוקחים חלק במצוה רבה זאת בין העושים בין המעשים, ויצליחו בכל דרכיהם ויזכו לביאת גא"צ בב"א.

אליהו קלצקין. איסר זלמן מלצר.

אבד"ק לובלין אבד"ק סלוסק, ר"מ בישיבת עץ-חיים.

מכתב מאת ראש־הרבנים לארץ ישראל מרן הגאון מוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א לאחינו בתפוצות הגולה!

לאחינו היקרים, אוהבי תורה והוגיה ומחבבי אה"ק ובניה החיים עלי' בקדושת התורה והיראה הטהורה. שלום וברכה מקודש!

אחים אהובים. זה שנות מספר אשר נוסדה פעה"ק התאחדות הרבנים עולי הארץ לפקח על המצב המורה מאד, של הרבנים העולים מקרוב אשר בהם נמצאים הרבה גדולי ישראל וצדיקים עובדי ד' באמת ותמים, ומהם אשר נרדפו מחמת המציק של הממלכה הרשעה אשר מצאו להם מחסה בקודש.

וכאשר המצב של הרבנים הנכבדים הנ"ל הוא מורה מאד, נתעוררו גדולי עה"ק גאונים מפורסמים בישראל ורבנים גדולים וחשובים וקבעו המפעל הקדוש הזה אשר משנות קיומו עד גה הרבה לעשות בטיעוט אמצעים, לתמוך בידי אלה הרבנים מחוסרי כל מקיר למחייתם היושבים עמנו בקודש. אמנם אין הקימץ משביע, ואין התמיכה המועטת מספיקה כלל כדי לכלכל אפילו בדוחק את הרבנים העולים המדוכאים, ביחוד גם לפי מספרם שהי' בראשית יסודו של המוסד המצוין הזה, וקי"ו כעת שבהכרח נתרבו הרבנים הזקוקים לעזרת התאחדות הזאת, על כן הנני בא לבקש את כל בעל בעמיו ואת כל נדיב לב בישראל שישימו אל לבם את גורלם המר של גדולי התורה והיראה הללו אשר ישבו בסאות למשפט בישראל, והם כעת נמוגים בעניים באה"ק. ישהדלו להרחיב את מפעלות המוסד הקדוש הזה ותחזקנה ידי העושים והמעשים ויתברכו בברכות של תורה בכל טוב סלה, כנ"ה ונפש מברכם באהבה מהר הקודש מירושלם.

אברהם יצחק הכהן קוק.
(מקום החותם)

לזכרון ד"ר אלברט כהן ז"ל*)

זכרה ירושלם את טטיבה ואיש חסדה. בשנה הזאת ימלא „יובל שנים" לפטירתו של החכם הגדול והעסקן הכי פעיל לטובת אחינו בכלל וליושבי ירושלם בפרט, ד"ר אלברט כהן או יותר נכון בשמו העברי שב' התפאר: ר' אברהם בי"ר שמעון הכהן ז"ל. נולד בפרשבורג תקע"ה, נפטר בפריז, תרכ"ז.

בתור איש מדעי מטרגה ראשונה וחובב עמו וארצו בכל לבו ונפשו, היה תמיד הסניגור לעם ישראל בחצרות מלכים ושרים, בכל מוסדות הצדקה והחנוך היה הוא המיסד המהולל, מפריז עד אלגיריה, תונים ומרוקו היה הוא הרוח החיה בצרכי הצבור, עמל הרבה לעורר ולהחזיק את הרוח היהודי והנהיג בכל דבר סדרים טובים לתורה ולתעודה.

אין לשער ואין לתאר כל מה שפעל ועשה הארם הגדול הזה טימי חלדו, היטיב את מעמד ישראל בכלל, והפליא לעשות בעד ירושלם בפרט בכל צרת רבים היה הוא המלאך המושיע, מלכי אירופה כבדוהו והוקירוהו והתחשבו עם דרישותיו הצודקות. הוא הוא שהשתדל בחצרות השולטן, ולפני מלכי אירופה עמד ויבקש מהם שווי זכויות ליהודים כמו לנוצרים.—

מאז נתמנה למפקח על עסקי הצדקה של בית רוטשילד, שם לבו אל „ירושלם" ויהי לה לאב ולפטרון במעשיו הטובים.

בארבעת בקוריו שבקר אותה—תרט"ו—תרכ"ט—יסד בה והקים על חשבון בית רוטשילד: „בית מרפא לחולים ועל ידו בית מרקחת" „בית משען יולדות עניות" „קופת גמילות חסד בהלוואות לחוק ידי בעלי מלאכה ובעלי מסחר וליסוד קרן קימת לזה הניח סך מאת אלפים גרוש. „משען מלאכה" יסוד קרן קימת לפרנס ממנו ארבעים נערים לומדי מלאכה ולשלם שכר למודם מקרא ומשנה בכל יום לעת ערב וביום השבת ועוד דברים יקרים כאלה.

*) תמצית המשא שנשאנו לפני הקהל ביובל השנים לפטירתו תרפ"ו.

בשובו מנסיעתו בפעם הראשונה, לקושטא הנחילוהו שרי המלך כבוד גדול, והשולטן בעצמו הביע לו תודה על החסד שעשה עם היהודים יושבי ירושלם. בפעם השניה לבואו ירושליטה הוסיף לפרנס ב„משען מלאכה" ששים נערים ויכונן אז בית אוצר ספרי חכמת ישראל, והניח קרן קימת להוצאת עתון שנתי בשם „מנחה חדשה". לבר מה שהשתתף בכל יתר מעשה הצדקה ובכל השאלות השונות לחיי ירושלם וקיומה, ויהי טוב ומטיב לכל. מלבד הנדבות שהוציא על חשבון שרי בית רוטשילד, נדב הרבה מכספי לצרכי רבים, ותמך בידי מחברים עברים. הוא היה ירא שמים שומר מציה ואוהב תורה והיה בעצמו מורה בבית ספר הרבנים בפריז.

להקופת „יובל השנים לפטירתו עולה זכרונו בירושלם בכבוד ויקר.

ד"ר אלברט כהן חרד על שלום יושבי אה"ק; דאג על קיום הישוב. אז, באותה התקופה, היו צריכים לזה, והוא, בחכמתו, ידע איך להתנהג עם הפחות מושלי המחוז ששטעו לו. איסמאיל קיאטיל פחה היה דגדול שבהם וזה נוסח אחד המכתבים שלו:

אדוני!

לדאבון רוחי לא יכלתי עד היום להתעגג בזה להשיב על מכתבו הנכבד, רוב עבודתי אשר עלי עמדו לשטן לי בדבר הזה ואבקש לסלוח לי על כי אחרתי עד הנר.

מאד שמחתי על רגשות לבבו וזכרון אהבתו אלי כאשר ראיתי זאת מתוך מכתבו הנכבד, ידע אדוני כי מאושר אנכי אחרי רואי את פניו, ויהי לבו בטח בו אשר לענג גדול יחשב לי, עת אמצא מקום לעשות הטוב והמועיל לאנשי אמונתו ככל אשר בכחי. ולא לבד פה בעירי כי אם גם אל כל מקום אשר תשלחני רצון המשלה!

יאמין, אדוני, כי בכל לבבי הנני לעשות כמחשבות הנכבדות והטובות מאדוני המושל וידע כי מכובד הוא בעיני מאד.

ירושלם, י"ב דיצמבר 1856.

איזמאיל קיאמיל פאשא.

בבסא ליום חננו.

בתור „מלואים" להפרק החשוב שפרסמנו לכבודו ולזכרונו של מורנו ורבנו הרב הגאון המפורסם, החכם־החובב מוה"ר מ ש ה נ ח מ י ה כ ה נ ו ב זצ"ל בספרנו „זכרון לחובבים הראשונים" חוברת ח, הננו נותנים השיר הבא לקצן מאת בנו הותיק הרב המופלג היקר מוה"ר יוסף חיים אליהו זי"ל שנפטר במבחר שנותיו ביום ט"ו תמוז תרמ"א בעי"ק ירושלם, בעל כשרון מצוין היה, תלמוד חכם גדול ובעל מדות תרומיות. נפטר בלא בנים והיה לו זה לזכרון עולם.

1

מעת ניסדה הארץ, תבל ואפסיה,
יום ברא אלהים, הארץ וגבוליה,
יום בהר קודש, ירה אבן מוסדה,
ותבל כלה, ממקדש אל הוסדה,

2

או נטע גן חמד, יסדו במאמרו,
בתוכו שכן כבודו, הופיע יקרו,
זבול יקר ונשא, מעון להדר כבודו,
כבודו חפף עליו, עטרהו בהודו,

3

לתמימים ישרי־לב, שתלו להפארה
למענם הופיע בו, כל סגולה יקרה,
בו יהענגו, יראו מלך ביפיהו,
באורו יראו אור, יגוננמו בחסריהו,

4

„עץ החיים" בתוכו, צמחיו יופיעו,
והרי־הגן, על עליהו יבקיעו,
בו „עץ הדעת" שרשיו ישלח,
נחל־עדן, ענפיו יפריח,

5

שם נבחן האדם, שם אל נסהו,
הישמור משמרתו! או יצרו יסיתהו?
הינצור משפטו, מבלי תת מגרעת?
מבלי שים בפיהו, מפרי־„עץ הדעת"

6

אך לבו לא עמד, שעפיו הסיתוהו,
כיונה פותה אין לב, נלכד ברשתיהו
אהה! חמה אל עלה, קצף על הארץ
הוי! מות בחלונינו, בא הקרץ,

7

קול אל שמע! מתהלך בין העפאים
מדבר בהיך חגן, רוכב שמים,
הוי! לפתח הטאת רובץ, ביום הולדו
בעבותות איבה ימשכי, ברשתו יצודו!

8

צאי מהגן, מערוגות מטעיהו,
להט החרב, מסביבו אעופפהו,
פן תאכל ושבעת, מפרי־עץ חיים,
ותשבע ארך ימים, כמלאכי שמים?

9

לא! מות וקטב, משפטי יצאה,
קץ לכל בשר, רעת המות באה,
נר נשמת אדם, מלפני בו נתונה,
באחרית הימים, תעופה אל מעונה,

10

בשגם המה בשר, מלאו חטא ופשע,
ואיך יתהללו ויצדקו, במפעלי רשע?
שרפי־הקידש, אכלם ברוח ואומר,
ואף כי יהודי־אשה, קרוצים מחומר,

11

יום חטא חטאת! חוק הוא לדורותיכם,
על כם משפט אשב, לשפוט כמעשיכם,
ספר הזכרונות, בו יפתח,
מעשי איש בו חרות, לא ישכח,

12

אך אל כביר, לא ימאס שבי פשע,
בחסדי לא אקוץ תשובת עיובי רשע,
האחפוץ במותם? הלא בשובם מדרכיהם
יראו בנועם חלד! אסלח לפשעיהם!

* * *

יום הכסא כי בא, בשופר יתקעו,
בחצוצרה וקול תרועה, ישורון יריעו,
קול ישמיע: הנה בא יום המשפט
„יום אלהים על כסא ישב במשפט",

„מי האיש הירא", ישוב לקינהו,
„ירך הלכב, לב האבן ישברהו,
יסקל אבני־נגף־ומכשול מלבו,
ישטר מיצרו, יצודהו בארבו,

באלהים נחסה, בו יבטח ישראל,
בימין צדקו נושע, נעשה חיל,
משטיני־ישירון, יפיצם באש קנאתו,
יכתבנו לחיים, יסוככנו באברתו!

בקול שופר גדול, עלינו יופיע,
בקול שופר נרצחו, ישועה ישמיע,
ינוסס קרן יהודה, דגל ישראל,
יחיש פדותו, מידי אויביו יגאל.

פעה"ק ירושלם ת"ו. יוסף חיים אליהו בהרב הגאון מוה' משה נחמיה כהניו נ"י.

ציון לנפש יקרה

ר' ברוך רוהלד ז"ל.

נפטר ביום ד' מלול תרע"ג.

מלא כח עלומים ובשחוק על שפתיו השיב ברוך רוהלד את נפשו אל אל.

מעטים הם בדורנו זה אנשים ככרוך רוהלד המצטיינים בטוב לבם בישרם ובתכונותיהם הטיבות, הוא היה אחד מיחידי סגולה שנפשם הגדולה לא נהגלתה אף רק למי שיכול לחדור אליה. ברוך רוהלד היה אחד מבעלי הדפיסים הגדולים הירושלמים וכל ימיו עסק במלאכתו באמונה. היה חביב על כל מכיריו וידידיו. בכחותיו המעטים כלכל משפחה גדולה ונשא עול של יתומי קרוביו; דאג גם להעולים הגולים. החלוצים הרצוצים והשתדל לטובתם בכל אפשרותו, בכל כחו ולמעלה מכחו.

ברוך רוהלד היה יהודי חרד ויחד עם זה ציוני נלהב. ההענין הרבה בכך דבר הנוגע לתחית ישובנו בנפשו ובמטונו ויהי אהוב ונחמד בעיני כל הכתות והמפלגות. רק כשבוע ימים שכב חולה במחלת הקדחת ובשני הימים האחרונים התחיל להקיא דם ונפשו הטהורה עלתה השמימה. ככלו כל הירושלמים כן גם הוא חי תמיד חיי להץ-חשאי. ולמרות להציותו ודחקו היה חונן ונותן.

ר' ברוך רוהלד היה מנוע היחוס, *) ענף עץ אבות בנו של הרב ר' נפתלי יצחק הלוי ז"ל, ראש השובי"ם וראשון לעדה האשכנזים שנצל בדרך נס מהרעש בצפת, בש' הקצ"ז, בן י"ג שנה היה בימים ההם „שלשה ימים היה קבור החת גל אבנים" (עיין „זכרון לחובבים הראשונים חוברת ט').

השאיר דור ישרים האחים נתן נטע ושמעון רוהלד בעלי דפים „ציון" בירושלם.

---

*) מצד אביו—ממשפחת דינאון המפורסם ר' שבתי כהן ז"ל בעל הש"ך על חושן משפט ויורה דעה.

מצד אמו—נכד חנאון המקובל ר' מנחם מנדיל פרוש תלמיד הגר"א ז"ל מיסד הישוב האשכנזי בירושלם.

רבי אפרים אליעזר רמון (נראנאט) זצ"ל

(נולד בשנת תרל"א ונלב"ע בתרע"ט)

כדי להכיר באישיות נערצה זאת, שנקטפה בדמי־ימיה באשמת הגרוש האכזרי של ג'טל פשה, צריכים לעיין בארבעת ספריו החשובים שהשאיר אחריו ושעדיין נמצאים בכתובים בידי בניו, אשר מרם בא גואל להם. מחובתנו לציין פה את שמות הספרים החשובים, כי הרעיונות הנאצלים שכתובות בהם ע"ד גאולת העם והארץ, מחקר פילוסופי עמוק ע"ד עניני אמונה ודת וכו', יוצרים בבואה נאמנה לנשמתו הגדולה של האדם הגדול הזה שרעך כנר בפנה נדחה, מבלי כל תשומת לב.

הספר הראשון שמו „נחלת־אפרים" קבוצת מאמרים בענין יקר האמונה והדת.

בשער הספר רשום:

„כתוב בדם־לבב ובדמע־עין,
מלחומי רשף היד רועדת,
ממזי־רעב התקוה אובדת,
והדבר והחרב מסביב, ומנוס אין".

הספר הזה נכתב בכפר סבא, בשעה שהתגורר בין המגירשים באהלי אקוליפטוסים והטגפה הפילה חללים כמה קרבנות־אדם והתותחים המטירו אש וגפרית.

הספר השני הוא—„הדת והדעת" שאלות ותשובות בעניני אמונה ודת בין אב לבנו. המאמרים שבספר זה, כ„אכן יש אלקים" „יחוד השם" „אינו נוף" „מטרת הבריאה" וכו' וכו' הם מחקר פילוסופי עמוק על דבר מהות ואמונה באופן מקיף ורחב, מבוארים והסוברים על פי שיטת דברים המובנים לכל הדורש דבר האלקים בלב תמים ושלם.

הספר השלישי הוא—„מכתבי צעיר שנזדקן" הבעת רעיונותיו והשקפותיו על תחית ישראל והיהדות. „לא אומן הנני ולא אמנות אני כותב, רק דברים שבלב ודברים שבלב יותר טוב אם הם יוצאים בלי

כחל וכלי פרכים...״ הספר הזה מקדש לזכר אשתו הצנועה מרת אסתר חוה בת ר׳ יחיאל בונים ז״ל, נפטרה בא׳ ניסן תרע״ח, מנוחתה כבוד בהטושבה ״זכרון יעקב״, שרק הורות לה, יכל לשבת כל ימיו ולהגות בתורה ולהתחסם לאורה. בסוף ספר זה הוא מקדיש לה פרק מיוחד עפ״י ״אשת חיל מי ימצא״. המאמרים שבספר זה: ״ירושת אבות״ ״ההשכלה״, ״הלאומיות״ ״אהבת ישראל״, ״הציוניות״ ״ארץ ישראל״ וכו׳ וכו׳ נותנים בטוי מתאים להלך נפשו ורוחו של אחד הציונים הותיקים הדתיים לאומיים שהיה אסור בכל נימי נפשו לתחית־היהדות בארצנו. הוא היה אחד הראשונים שהביא עמו עוד מהגולה לארץ־ישראל, את הרעיון של יסוד ״ציונים חסידים״. ברוח זה פרסם מאמר בשם ״על הציוניות ועל החסידות״ ב״המזרח״ להחכם זאב יעבץ ז״ל, שעשה בשעתו רושם רב בגלל החדוש שבו.

הספר הרביעי הוא--״פלח הרמון״ באורים ופרושים, קטעים־קטעים על התנ״ך, משנה והתלמוד. מסבת מחלתו שהדריכה מנוחתו לא הספיקה לו שעתו להוציא לפועל רעיונו לבאר ולפרש את הנ״ל בשלימותם. ועתה נמסור בקצור תולדות חייו:

ישנם אישים אשר יקרתם גניזה אתם ולא יודעים מהם לא בחייהם ולא במותם, לפי ערכם, את זה מצאנו גם ברבי אפרים ז״ל. הוא נולד בדובזין פלך פלוצק במדינת פולניה, בשנת תרכ״א. אביו היה הרב הידוע הצדיק העני רבי יוסף צבי זצ״ל מביזון. מילדותו קבל חנוך מסורתי ונתגדל על ברכי התורה, היראה והחסידות.

הוא היה מהחלוצים הראשונים של הציוניות המזרחית, נודע ומפורסם בגליל הורשאי, ביחוד בפלך פלוצק, בתור בר אורין־גדול, אדם ישר לב בעל שכל טוב ובהיר, אשר כשרונות תלמודיים מופלגים לו ודבוק מאד בציונות המזרחית של הרב י. י. ריינס ז״ל, ועטל הרבה לטובתה, כאמור הוא פרסם מאמר ״על הציוניות ועל החסידות״ בירחון ״המזרח״ של החכם זאב יעבץ ז״ל, כדי לרכוש לבבות לרעיון גאולת העם והארץ משדרות החסידים. הרב ריינס ואנשיו חעריצוהו מאד בתור

אדם נלבב, המסור באופן יוצא מהכלל לרעיון הציונות המזרחית ולפי ערכו הגדול יכול הוא לקנות לבבות לטובת המפעל שהוא עסוק בו ובעצם, היה תמיד יותר ממה שחשבו עליו, אדם עוסק בתורה ובמצוות מוסר נפשו על כל קניני האומה ועובר הרבה בעיר שלו ובסביבה בער ישוב ארץ ישראל, מיסד גמלות חסדים, משפיע לקנות אחרוגי ארץ־ישראל במקום אתרוגי קורפו, וחברות ש״ס ומשניות מתקיטות ע״י רצונו הכביר ודובר הוא שלום לכל אחיו החסידים, הנלוים מתוך אהבה ועמלים כלם יחד לטובת הציונות המזרחית.

הוא עלה לארץ־ישראל בשנת תרס״ט, מתוך אהבת המולדת שהיתה קבועה בלבבו מעצם ימי־עלומיו וקרבן־חיים היה בעצם הדבר הזה, לפי מצבו אז. אשתו הנדיבה ז״ל עזרה על ידו ועסקו במסחר ביפו, עד שבא המורוטוריום והשחית את מעשי־ידיהם. הוא יסד בנוה שלום בית חסידים לפולנים אשר שם היו דבוקים בו הרבה אנשים ברוב ידידות ואהבה שאין כמותה והעריצו אותו כמלאך אלקים. עד היום עוד קים בית חסידים זה בשם „קהל חסידים״ אבל הוא פשט ולבש צורה זה כמה פעמים ואין כבר בו מאותו הטעם והחן והיופי המרומם שהוא, באור נשמתו הצרופה היה ממביע עליו. גם כיום אפשר למצא שם את ספרות האדמו״ר יהודה ליבוש מאוטבוצק זצוק״ל שעל פי השפעתו נתנו הספרים לבית־החסידים. הוא פרסם גם כמה מאמרים ורשימות „כמוריה״, אחר משיריו נדפס לכבוד שחרור בילים. גם החפשים היותר קיצוניים אהבוהו מאד, כי הוא היה אדם חכם ונבון, שלו ומתון, התיעצו עמו וכל מלה שלו יקרה בעיניהם. הוא היה בקי וחריף מלבד הספרות העתיקה גם בספרות החדשה. כי הרעיון שלו ע״ד השבת לב בנים אל אבותם היה מבוסס על יסוד הכתיב: כי לא בכח ולא בחיל כי אם ברוח״. הוא הבין כי לא מתוך הכרח ישיב אל המקיריות שלנו את הלבבות של רבים מאחינו אשר הרחיקו ללכת.

במ״ת לא השאיר אחריו מאומה זולת הכתבים בעניני אמונה, דת ודעת, שבודאי היו מכוונים בהכניות שבהם על אמונים לדורשי־רעת,

אם ראו אור. אבל, לדאבוננו, עדיין לא נמצאו להם גואלים מכל מוקיריו ומעריציו הרבים. אמנם ישנם מכיריו בחו"ל השואלים אדותיו, ביחוד ע"ד עזבון כתביו; בהיותם מכירים אותו תמיד בתור בעל רוח. אולם ההעוררות נמורה להוציא את ספריו עדין לא בא ומחמת כך ראינו לנו לחובה לכתוב זכרון דברים לכבוד רבי אפרים אליעזר ז"ל, אולי תבא על ידנו התעוררות חברים, מוקירי שמו, שתביא פרות לדברים היקרים שנשארו ממנו, ולא יגנז־אוצר מחמדים של איש־מחמדים, טוב ויקר בעיני ה' ואנשים.—

מהראוי להעיר, בסיף דברינו, שאחרי לויתו הלכו הרבה מנכבדי ותושבי העיר יפו שבה מצא מניחתו. הרב החכם רבי יעקב גולדמן נ"י הספידהו בדברים היוצאים מן הלב, ועל יד בית־הכנסת „קהל חסידים" דבר בשבחו הישיש רבי אפרים דיינארד נ"י ועיד. שלשה בנים ובת אחת השאיר המנוח מהם ידועים המשורר הדתי החשוב י. צ. רמון שלא מזמן מלאו לו עשרים שנות יצירה. שאחרי האסון שקרהו בשנת 1922 הוא נודד בארץ וחי חיי עוני וצער. עתה הוא מתגורר בצפת. ואחיו הצעיר דסופר מר יעקב רמון, גם הוא מושך בשכט סיפרים, העובד בועד הקהלה העברית של יפו ות"א.

משפחה־אומללה.

בזכרונותיו של הרב ר' בן ציון שלעז זצ"ל, אחד מזקני יקירי ירושלם בתקופה הראשונה, מוצאים אנו ה„מעשה נורא" שאירע למשפחה אומללה בנסעה מאדיסה ירושלימה בקיץ תרל"ב. —

ראש המשפחה הואת הרב ר' צ ב י א ש ד ז"ל, מורה צדק בעיר בירטוגולה, עלה ירושלימה בשנת תרכ"ז בנפו „לתור מקום מנוחה לו ולביתו" ויתעכב בה כשנתים ימים על התורה ועל העבודה, מעוטר בטלית ותפילין היה מגיד „שעורים" לתלמידיו הרבים. ויהיו רבים מבאי

ביתו לשמוע לקחו הטוב ומדברותיו הנשגבות בתורה בחכמה במוסר ודרך ארץ. איש מצוין היה וירכש לו שם בירושלם.—

ובראותו שכבר יש לו האפשרות לשבת בארץ לחיות חיי־משפחה בירושלם משאת רוחו ונפשו, שב לעירו היא אדיסה ויקח את ביתו ובני ביתו ויעל אתם באניה, עליו ושמח ומלא תקוה לחיים בירושלם. המסכן לא ידע כי האניה תביא לו תאניה ואניה. ויהי ביום ז' אב לעת ערב, האניה אך עברה על פני קושטא והפליגה בים התיכון, פתאם חלה בנו הקטן, ובעוד שעה ואיננו! ובעוד הוא עושה כה וכה והנה צרה על צרה, גם הילד השני נחלה, וגם הוא — מת.

המתים נלקחו ממנו בחוזק־יד. רב רחובל נתן צו לקבור אותם על חוף הים בלילה. ובטרם בקר והנה אהה! גם השלישי—איננו.

חרדת אלקים נפלה על הרב „האב המסכן" ומרוב צער ויגון נחלה גם הוא, ידים נסות הביאוהו לחדר־המות. גיפו הטהור נקבר ע"י נכרים, באחד מחופי הים, הרחק שלש שעות מקושטא.

והרבנית המסכנה, האם האומללה, הגלמודה מבעלה ומבניה, לא עצרה כח לסבול הצרות הנוראות, וגם נשמתה עלתה לשמי מרומים באותה האניה, תאניה ואניה.

רק בן אחד נשאר בחיים וישב לאודיסה לבדו, באין אב ואם ובאין אח ואחות.

הרה"ג ר' בן ציון שלעז זצ"ל בתור עסקן צבורי בימים האלה, התעורר להמקרה הנורא הזה, ויפנה אל ראשי חברת „קהל קדש" אודיסה ועוד יותר לקושטא, הקרובה אל החלכים, להציל את הגויות היקרות האלה להביאם אל קברי ישראל.

וידרוש עוד, לשום לב למקום ההסגר (קאראנטין) העזוב, שרכים נספים בלא עתם, באין רופא־יהודי, לא שם ולא בהאניות, וידרוש לפנות אל ראשי חברות אניות הקטור להעמיד שם רופאים יהודים רחמנים, וכל הנוסעים וכל ראשי העדות ישתתפו בזה.—

עסקן צבורי היה, בעל רגש ורחמן. נשא ונתן עם ר' טשה

סונטיפיורי־בעניני הישוב והתפתחותו.

חבר ספרי: „אילת השחר" „הציבו ציונים" „כוכב יעקב" „שארית ציון". נפטר י"ג כסלו תרנ"ו.

וזה נוסח מצבתו:

קול נהי בציון על פטירת איש המצוין בהוי' הרב המופלא והמובהק וכו' ר' בן ציון ז"ל חתן הגאון ר' שבתי יפה*) ז"ל נלב"ע י"ג כסלו תרנ"ו תנצב"ה.

*) נלב"ע בירושלם כ"ז כסלו תרי"ד

מלואים.

פרחים לזכרונות על דבר הרה"ג יוסף רפאל עוזיאל זצ"ל.

שתי העובדות המסופרות להלן, מראות על ענותנותו הגדולה של הרה"ג יוסף רפאל עוזיאל, הנכרת גם מזה שבחר לו לשם „איש צעיר" ששמש לחתיסתו כל ימיו, ומדותיו התרומיות, ערינות נפשו ונשמתו האצילה. יש במאורעות הללו, איזה זך אנושי מיוחד, רך ודקות, המסמלים את האשיות המופתית הזאת. נשתדל למסור את הפרטים כפי שהם שטורים בזכרוננו ונמסרים מפה לפה:

א.

מנהג קבוע בירושלם וביתר קהלות המזרח, שבכל שבתות ומועדים עומדים אנשים מיוחדים בפתח בית הכנסת ובידם האחת כוס פרחי בשמים ובשניה שני לימונים וכל היוצא מבית הכנסת אחר ערבית ושחרית לוקח בראשונה את הלימונים ומברך עליהם „הנותן ריח טוב בפירות" ושוב מברך על „הבשמים". סצוה זו היא מחזקת לאיש ירוע על פי טורשת אבות בתור מזכה את הרבים.

בבית הכנסת איסטאמבולים אשר בירושלם שעמד תחת נבאותו והנהלתו של הרה"ג יוסף רפאל עוזיאל היה מחזיק במצוה זו איש זקן ונשיא־פנים ושמו ר' נסים פאפולה. בערב שבת אחת בא זקן סטירנאי

ויתיצב גם הוא בפתח בית־הכנסת ופרחים בידו. הרה״ג עוזיאל פנה אל הישיש הסטירנאי והסביר לו כי בבית כנסת זה יש כבר אחר שיש לו חזקה על מצוה זו ואם ברצונו גם כן לזכות את הרבים יחפש אחרי בית כנסת שאין שם עדין חזקה כזאת. אולם כל הדברים היו ללא הועיל. הישיש המשיך את מעשהו. אולם, בערב שבת אחת בצאת הרה״ג עוזיאל מבית הכנסת ראה שוב את הזקן הסטירנאי עומד בפתח בית הכנסת ואז נזף בו.

עלבונו של הזקן לפרות היותו צדק נגע ללבו, ובבאו הביתה לא יכל לקדש על היין, כי רוחו הציק לו שהנגער הוא זקן ושטחת המצוה שבידו והשבת הושבתה. הוא לבש הגליסה והלך לבית הזקן לפייסו, ורק אחרי כן הרגיש כי הונח לו ושקט לבבו וכשבא לביתו יכול היה לקדש בשטחה על היין. —

ב.

נהוג היה באותו הזמן שכל העולה לא״י מביא עמו מתנות מכל מיני ארג יקר לגדולי הרבנים בירושלם בתור הבעת שמחה שזכה לעלות לארץ־הקדש.

כידוע, היה הרה״נ יוסף רפאל עוזיאל זצ״ל ראש אב בית דין והיה שופט את ישראל בבינתו וחכמתו הצרופה. פעם היה צריך לעמוד לפניו לדין סוחר עשיר, באותו היום היה עסוק בגט ובאמצע סדורו קם פתאם ואמר, שאינו יכול להשאר יותר בבית הדין וכי עליו ללכת מיד. חבריו דתפלאו מאד על הדבר ושטרוהו בלבם. אחרי ימים שאלו מהרה״ג עוזיאל פשר דבר והוא ספר להם את הענין; כשהגיע הסוחר העשיר הנ״ל לירושלם, שלח להרה״ג עוזיאל כליתר הרבנים ארג יקר לתפיר ממנו בשבילו כפתן. עתה, כשהסוחר הזה רצה לעמוד לפניו לדין, לא רצה להזדקק לו. בטרם השיבו להסוחר את מתנתו. הסוחר סרב לקבל את מתנתו בחזרה באמרו „חלילה לי לקחת בחזרה את המתנה שכבדתי בה את כ׳ הרב, אולם אם משום זה כ׳ הרה״ג אינו יכול להזדקק לדין, הנני מוחר על כל המשפט ובלבד שלא אקח בחזרה את מתנתי״. —

ואולם הרה״ג יוסף רפאל עוזיאל עמד על דעתו ולא רצה בשום אופן לקבל מתנה זו. —

יעקב רמון

לחוברת העשרים.

כבר הוצאתי תשע־עשרה חוברות מהסריה „זכרון לחובבים הראשונים" באמצעים קשים ביותר, באבוד זמן וכסף.

החוברת העשרים „חוברת היובל" מוכנה לדפוס. עשירה היא בחומר יקר לקורות הישוב של „ארבע הארצות": ירושלם, חברון, צפת וטבריה: העודות עתיקות, כתבים ומכתבים יקרים שכל שורה ושורה בכתבים העתיקים האלה, מרגלית יקרה היא להיסטוריה של הישוב הארץ־ישראלי.

החוברת הזאת מוכנה לדפוס — מוכנה ולא נמסרה. מחסר האמצעים: דמי ההדפסה.

אין לי עוד כח להמשיך את ההדפסה בלי עוזרים ותומכים, בלי השתתפות מצד הצבור. —

פרופ' שץ — בנשתו ליסד בית הנכת „בצלאל" ידע את אשר לפניו, נגע באומץ בכשר חתי ויאמר: הסימן הראשון לכל עם המתעורר לתחיה הוא שהגהו מתחיל לחפש ולאסוף את זכרונותיו ועתיקותיו, אגדותיו, שיריו, כל חפץ, כל דבר המזכיר לו ומתאר לפניו חיי אבותיו הקדמונים אי אפשר שיהיה לנו רגש כבוד לעמנו ושנחלום על עתידנו, אם לא ידענו להוקיר את העבר שלנו. —

דבריו הוא עשו פרי, דבריו—מצאו הד־קול. מהכא ומהתם התיחסו אליו באהדה רבה. נדיבי־לב הביאו כלים, חפצים, מטבעות עתיקות וחרשות גם יחד.

מי להסטוריה הירושלמית — אלי!

כל החושש על התעודות העתיקות שלא האבדנה כליל ולא יהיה זכר למו: מי שחושש על זכרונותנו הקודמים מאותה התקופה, תקופת הרת הישוב, ישחתף בפרסומן, בהדפסתן.

אין שמירה לתעודות עתיקות אלא בהדפסה.

יהודים שומרי המקדש*)

נמנו ע"י הכליף עכל אל מליך

(במאה השביעית והשמינית למספר הנוצרים)

לפי דברי אסכיר (סופר ערבי שחי בשנת 730) השתמש הכליף עכד אל מליך למטרת התקונים שעשה בהר הבית, בששה אלפי קורות ולוחות. מלבד מפתנים ועמודים, חמשים פתחים, ושבע במות, 285 שלשלאות שמהם היו 155 בהצחרה, והשאר בטקומות שונים, ארך כל השלשלאות היה בערך 4000 אמה, משקלם 43000 ליטראות. מספר המנורות של שמן 5000. מלבד אלפי נרות של שעוה, שהודלקו בימי המועדים.

הר המוריה הכיל אז 24 בורות, ארבעה מסגדי—קריאה.

שלש מאות שומרים העמדו לשמור על המקדש, ומשכורתם היה עשרים למאה מכל ההכנסה, ומשמרתם היתה עוברת בירושה מאבות לבנים.

בין השומרים הללו היו גם עשרה יהודים (אח"כ עלה מספרם עד עשרים!) הפקידים היה להשגיח על הנקיון של הר הבית והמקדש, ונקיון הבורות, וגם הסיבילים היו תחת רשותם (להשקות מים לכל עובר) גם עליהם היה להקן את הפתילות, ולטרוט את המנורות, וכיוצא.

עכד אל מליך מת בשנת 705. על כסאו עלה בנו ואליד, גם הוא המשיך את עבודת אביו בהמקדש.

לפי דברי הסופר הערבי קאמיל עו־רן, תיקן ואליד הרבה את האקצה, וגם צפה את הצחרה בשיש, ואח"כ צפה אותה במחכת מעורבת יפה מאד, שנשתדרה אח"כ ע"י הנוצרים מבעל—ך, ואח"כ צפו למעלה צפוי זהב.

אחיו של ואליד, בהיותו בירושלם הגיעה אליו השמועה ע"ד מות אחיו, ושהוא יורש את כסאו. הוא עלה על כסא המלוכה בירושלם בצפון הצחרה, אכל גם הוא לא האריך ימים. ובשנת 717 עלה אל מחדי על כסא. הוא הסיר את היהודים מהיות שומרי המקדש ומסר את מקומם למושלמים . . .

---

*) מתוך ספר „הר הבית" חלק שני של הרב החכם מר חיים מיכל מ'כלין אשר עודנו אתו בכתובים.

חבל שהנהו ספון ומטמון ואיננו רואה אור. מר מיכלין עשיר בחמר כזה וכיוצא בזה. ספוג הוא בזכרונות קדומים. חבל ששדרותיו הצבוריות לוקחות ממנו את עתו ועטו.

הר׳ שמואל מרדכי ורשבסקי ז״ל

בנסר החוברת הכרזה „הלויה״ לאחר מזקני ירושלם ונכבדיה, הישיש המופלג ר׳ שמואל מרדכי ורשבסקי ז״ל.

נפטר ביום ט׳ חשון תרפ״ט.

המנוח היה יליד והלין, נולד בברדיטשוב לאביו הר׳ טודרוס ז״ל, ועלה ירושלימה עם אמו איטא בילא בהיותו ילד קטן, בן שלש שנים, ומאז לא עזב יותר את הארץ, וכמו כל הדור מאותה התקופה, תקופת הרת הישוב, סבל גם הוא יסורי אי״י במדה מרובה באהבה וחבה „חבת הארץ״.—

ימי חייו הארוכים המה הסתוריה שלמה של הישוב הירושלמי, הרבה עובדות וספורים חשובים שמענו ממנו הקשורים עם התפתחות הישוב, ועיד נשוב לפרסמם.

כחמשים שנה שרת בתור „מוכתר״ לעדת היהודים האשכנזים בירושלם ויהי ה„שמש הראשי״ בבית הכנסת הגדול „הפארת ישראל״. הרבה כחות השקיע בבנינו ובשכלולו. והאדמורים הכירו לו את עבודתו. ויעסוק גם בצרכי הצבור הפנימיים של העדה והשתתף בבנין שכונות חדשות מחוץ לעיר העתיקה.

הוא היה יד ימינם של עסקני הדור העבר וביחוד של הגדולים שבהם הר׳ ניסן בק והר׳ יוסף רבקין ז״ל, ר׳ אלתר מוכתר היה רוח החיה באופני העדה והכוללים ועד כוללי והלין וועד הכללי גם יחד, עמד תמיד לפני מלכים ושרים בתשורות שהגיש להם בשם העדה, איש יפה תואר היה, בעל נמוס ומדברו נאוה. בן השעים ושתים היה במותו.

הניח אחריו דור ישרים וזכה לראות דור חמישי.

בנו הגדול ר׳ יצחק ורשבסקי ז״ל. היה אחד מבני ציון המצוינים משופרא דירושלם נפטר י״א סיון תרנ״א (עיין זכרון לחובבים חוברת ד׳ צד 57.)

חתנו הרב ר׳ שבתי טראכטינברג ז״ל בדומה לו שהיה רב באחת הקהלות הגדולות בנויארק נפטר כ״ו אד״ש תרפ״ו עיין שם צד 66.

ויבדלו לחיים בניו הנכבדים: מר. קלמן ורשבסקי אחד הסוחרים הנכבדים ומר טודרוס ורשבסקי בעל המלון הגדול „תל אביב״ בירושלם.

מכתבים

— יט —

שלמה הכהן אהרונסון
רב ראשי לקהלת יפו ותל־אביב

תלפון 605

בעז״ה, תל־אביב, יום ערב רה״ש תרפ״ט.

אל מעלת כבוד ידידי הנכבד והנעלה, מגלה צפונית ומפנח נעלמים
מהר״ר פינחס גראיבסקי נ״י.

מקרב ולב אברך את מעלתו בברכת שנה טובה לשנת תרפ״ט הבעל״ט. אסיר תודה הנני לכ׳ מעלתו בעד ספריו היקרים והחשובים רבי הערך שהואיל לשלוח לי. כבודו מסלא הפקיד גדול מאד בחיי הישוב בזה שנתן נפשו להאיר לפנינו מהלך הישוב הישן סדרי חייו והרפתקאותיו וחיי גדולי ישראל בארצנו בדור העבר כי ההוה הוא יליד העבר, כרעא דאבוה והחובה מוטלת עלינו לכבד ולהעריך, להוקיר ולהעריך את אבות הישוב הראשונים כדבר שנאמר „שאל אביך ויגדך זקנים ויאמרו לך״. רגיל אני להמליץ על דברי הנביא בדבר שליחות אליהו בזמן הגאולה „להשיב לב אבות על בנים ולב בנים אל אביהם״ כי יש במשמע אבות ובנים גם סבות ומסובבים, שרשים וענפים אבות ותולדות. והנה הישוב הישן הוא האב, השורש המקור והישוב החדש הוא תולדתו ודנה בעוה״ר אין שלום בין האב ובנו אבל בזמן הגאולה כ״ב ישורר שלום בין האבות והבנים כי ישפוך ד׳ רוחו על כל בשר ובולם ידעו את ד׳ למקטנם ועד גדולם.

והנני ידידו מכבדו

שלמה הכהן אהרונסון.

ב״ה ירושלם ת״ו,

יום י״ד תמוז תרפ״ח

ידידי החה״ש טוה״ר פנחס בן צבי גרייבסקי

י. נ. שלום.

מקנא אני בך כי השקעת עצמך במקצוע זה של אספת חומר להולדות הישוב של בני עמנו באה״ק במשך מאתים השנים האחרונית, והנך עובד בחריצות כדבורה זו המפזזת מענף לענף ומעלה לעלה למען הכין דבש, כן הנך מאסף בשקידה מסמך אחרי מסמך. תעורה אחרי תעידה. ומכתב אחרי מכתב. ומהם כל כך הרבה מקוריים אשר לולא הצלת אותם משאיה ומרקבון כי אז כבר עלו בתהו. באמת מקום הניחו לך מן השמים להתגדר בו, ויודוך ביחוד אלה אשר גורלו בהישוב כהצב בקליפתו, ואשר עיניהם ראו התחלת ההתרקמות וההתפתחות של הישוב החרש בהיות עוד רגלם עומדת בתחומו של הישוב הישן, והם ידעו להעיד כי התחומים יונקים זה מזה תמיד. והם ידעו יותר מזולתם להעריך ולהוקיר את עבודתך ופעלך, ואפילו „אבני הזכרון״ שהנך מאסף בחוברותיך היו יהיו לראש פנה ולנדבכים שלמים בבנין ספר „תולדות הישוב״ המחכה עדיין לידים אמונות שיטפלו בו.

יהי נעם ה׳ עליך ותצליח לאסוף ולמצוא עוד חומר וחמר לבני הישוב. בידידות וכבוד

חיים מיכל מיכלין

ירושלם ת״ו

ב״ה. ירושת״ו בשכונת „קרית משה״.

י״ג לחדש הרחטים שנת תפר״ח.

למע״כ החכם החוקר ודורש בגנזי ירושלם ואגפיה.

מר פנחס בר״צ גראייבסקי הי״ו

אדוני הנכבד!

קראתי כמעט את כל מחברותיו הנקובות בשמות: זכרון לחובבים הראשונים, אבני זכרון, החרש והמסגר ועוד, ובכלן מצאתי חפץ רב. מובטחני שכל חוקר המטפל בידיעת א״י במאה תק״ע—תר״ע ישאב מלא חפנים מן החומר העשיר שמע״כ המציא לנו בעמל רב ובדיוק עד היכן שידו מגעת. מתוך חיי הגדולים שמע״כ מעביר לפנינו, משתקפים חיי הישוב כלו בדורות שקדמו לנו. מע״כ הציל גם את סגנונם, ומדבר אלינו בשפת ירושלם הישנה, וזאת יזכר לו לטובה.

כדי להקל על החוקר ועל כל חובב קרטוניות לעין בחבוריו רצוי ראשית כל להוציא עוד הפעם חוברות אחדות, שהיו ליקרת המציאות, שנית לחבר מפתח לכל החוברות עפ״י השמות איש איש ותקופתו ומפעלו בזה יגדיל את הערך המדעי של החבורים.

ואמיים בברכה: יה״ר שישלים את אשר החל כי רבה לפנינו עוד המלאכה.

ברגשי כבוד ויקר

ד״ר אברהם יעקב בראוור.

ירושלם ה' אלול תרפ"ח

לכבוד הרב פנחס גראייבסקי שלום וברכה. ירושלם.
אדוני וידידי!

קבלתי כסדר את כל החוברות בשם: אבני זכרון, זכרונות קדומים, זכרון לחובבים הראשונים, החרש והמסגר וכו' שכ' הוציא לאור והואיל לשלחן לי, ונהניתי מאד למקרא כל החמר החשוב שכ' מאסף בכ"כ עמל ויגיעה בכדי לבנות עליו את הבנין הנהדר שיבליט לדורות הבאים כל מה שפעל ועשה הישוב היהודי בא"י לבנינה ולהקמת הריסותיה, ושמטנו ישתקף קלסתר־פניהם של הרבנים וגאוני־ארץ, של הסופרים והעסקנים הצבוריים שהקריבו את חלבם ודמם, ועבדו בנפשם ומאדם לירות את אבן־הפנה לאותו הישוב שבזכותו השגנו את הצהרת בלפור, אותה ההכרזה שהיא הגרעין הבריא למדינה היהודית כפי שאנו שואפים אליה.

עבודה גדולה וחשובה עובד כב' בהעלותו מתהום־הנשיה כמה וכמה מסמכים ותעודות־היסטוריות, ובאספו את כל אבני־הבנין האלה, ובהוסיפו נדבך על גבי נדבך לבנין תולדותינו. יהיו, אולי, אנשים שיביטו על עבודה זו כעל עבודה יבשה ששכרה אינו שוה באבדן הזמן שכ' מאבד עליה; אבל, כל מי שעוסק בנושאים כאלה, כל מי שעובד בחקירת תולדותינו בימי־קדם, ויודע את היובש ואת השרפון שבכרם־תולדותינו זה, כל מי שיודע את החמר הרב והעשיר המפוזר זעיר פה זעיר שם בעתונים בספרים, בכתבי־יד עתיקים המתאבקים בעפרות הגנוזות והארכיביונים, שעד היום לא נמצא לו גואל שיאכפו ויקבצו ויכינו בשביל החוקרים והעוסקים בענינים כאלה, כל מי שידו בעסה זו—יודע בכמה עמל ותלאה עולה עבודה זו, כי בתהום־נשיה זה ישנן הרבה פנינים יקרות, שעליהן ניסד את בנין אמתנו.

ילך־נא, אדוני, בדרכו זו ואסף לנו את כל הפרורים האלה, והעלה מתהום־הנשיה את כל הצפון וטמון בגניזותינו, בעתונינו ובספרינו, והיה שמו לברכה בפי אלה היודעים להוקיר את עבודתו ובתוכם גם כותב הטורים האלה. בברכת ציון והתחיה

אברהם אלמאליח עורך „מזרח ומערב".

ב"ה, תל־אביב, י"ד אב תרפ"ח.

לכבוד עורך ה„זכרון לחובבים ראשונים"

ר' פנחס בן צבי גראייבסקי נ"י

שלום רב!

אדוני הנעלה!

ירשה נא כ' לאחד הצעירים שבסופרים להביע הגות־נפשו על מפעלו הרוחני הכביר, להעמיד יד ושם בהיכל החיהנו ליקירי־ירושלים שהקריבו נפשם ומאדם להפרחתה והתקדמותה.

מונחות לפני 18 חוברות של „זכרון לחובבים ראשונים" שהם סימן „חי", שהמפעל החשוב הזה יחיה לעד בתוכנו. אני מעלעל בהן ולבי יהמה עלי מאד מרגש. מי עוד יודע כמוני, באיזה תנאים קשים כ' מוציא את חוברותיו, מאין עוזר, תומך וגואל ואת אחרון פרוטותיו הוא משקיע במפעלו שיקר לו מנפשו, אינו שם לב לעצמו ולמשפחתו ושקוע בראשו וברובו, בלבו נפשו וגופו, להציל מטמיון וכליה, מרקב־הזמן את כל הפנינים על דבר ירושלים ובניה--בוניה לתקופת מאת השנה האחרונה.

גדול הוא התפקיד שהטיל עליו, לכנס את כל „זכרונות הקדומים" על ההוי הארץ־ישראלי היהודי בדורות האחרונים וגלות את הסגולות המיוחדות שם „מגנזי־ירושלים".

יום יום אני פוגש בעתונות היומית הא"י, את רשימות כ' היפות והקצרות, שיש בהן פשטות־תמימה המדבר כל כך אל הלב. מתוך כל שורה ושורה, נחוש בלבו הרגש, הפועם והולם לכל סלע ורגב פומם במולדת, הער ומלא אהבה עזה לחבת־הארץ ולכל קניני־ירושלים החמודים. ההיסטוריון הא"י ידע להעריך את פעלו, על כל הטוב והנבחר שכנס עבורו ועל הסיוע הרוחני שהוא יקבל בדבריו הנערכים בטוב טעם, בסדירות ודיקנות.—

הקורא בחוברותיו מוכרח להודות מאליו שיש לכ' כשרון עצמי לתפוס בעין יפה, את כל החמדה וההוד שבבנין חלוצי־ירושלים והפתהוה

בתוך שלשלת־הפעולות של בני ציון היקרים מפז, אלה שבמאת השנים האחרונות בראשית תחיתנו החדשה, הקריבו נפשם חלבם ודמם, על גאולת יהודה וציון. כמה חביבות השורות שבהן מתואר טפוסו של כל בונה ובונה של הישוב העברי, ריח־הטולדת נודף מהן. הרגשות אנושיות ומוסריות נעלות למאד, טהרת־הנפש ובר־הלבב. מפכים לזוך בכל מלה ומלה.

תחזקנה ידיו! יכונן ד' מעשי־ידיו ופעלו ויהיה לבו מטוך ובטוח שגם הדור הצעיר החדש יהיה דבוק בכל חיי רוחו במפעלו הכביר, כי רק הודות לו ידע מי המה יוצרי הישוב העברי בא"י, גדולי־הרוח והאנושיות.

בכל הכבוד וההוקרה

יעקב רַמון

לידיד מר פנחס גרייבסקי שלום,

אבקש להדפים תקון שגיאות הדפוס שנפלו במאמרי „הערות וזכרונות" בזכרון לחובבים הראשונים חוברת ד', האמנם כי אין מרקדקים בשגיאות דפוס כאלה אבל מה שהכריחני לואת היא „שגיאת אחת" אשר הפכה את חשיבות הענין מקצה לקצה והיא:

אנכי כתבתי שא"א ז"ל רצה „למסור" את קרקעותיו במוצא לתימנים לעבוד אותם וכו' וחחת המלה „למסור" נדפסה המלה „למכור" ומה רב הדרך בין שתיהן! ואידי שאני מתקן מלה זו אמרתי לתקן כלן 1)

יצחק ח"ר בנימן
חר"ש יחזקאל
יהודה

1) כל התקונים והטלואים—בתוצאה השניה.

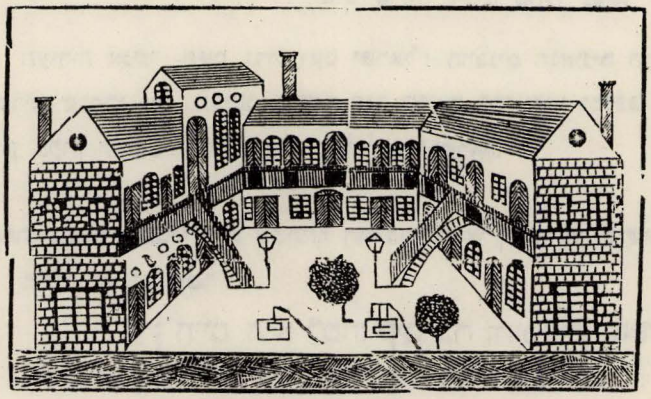
עדיות

טוב מראה עינים מהלך נפש.

העודות אנשי השם נדולי עם ישראל: הרבנים הגאונים החכמים והסיפרים שבקרו את המוסד הנשגב הזה ישיבת ברי־יוחאי ומושב זקנים במירון מקום ההיסטורי והמסטורי בגליל־ארץ־ישראל.

המשתתף במפעל הכביר הזה משתתף הוא בתורת ארץ ישראל יבישיבה— ועליו הכתוב אומר:

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר!

ישיבת בר יוחאי

מתוך תעודות אנשי השם
שבקרו את המוסד דקדוש ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון. על יד צפת.
(לפי סדר כתיבתן בפנקס המבקרים).

אך למותר להעיד על האור כי טוב הוא. ולב טי לא יתרגש להחזקת המפעל הקדוש הזה, ולבי כים יהמה בהמון רבבות אלפי תודות וברכה לפעלם הנאיר הזה.

חיים חזקיאו מדיני (בעל השדי חמר)

ומי זה יהין לעמיד מרחוק מלעורר את נדיבי עם אלקי אברהם, להשתתף בהחזקת ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון וכו'.

חיים ברלין בהגאון אדמו"ר הנצי"ב זצ"ל.

המוסד ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון כבר זכה להכרה מכל המפלגות בטיב ערכו וגידל הועלתו בעצם מפעלו ובהחיותו לנו את המקום דקדוש הזה אשר בו חלקת מחוקקים רבותינו התנאים הקדושים הרשב"י ובנו הראב"ש זי"ע ספין וכו'.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק (הרב הראשי לארץ ישראל).

גם אנכי ראיתי חזיתי בעצמי את גודל המפעל הזה. ומצוה גדולה לסייע בזה וכו'.

יוסף חיים זאננענפעלד.

מחזיקנא טיבוהא לכל אחי המתנדבים בעם, להחזיק המפעל הקדוש ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון וכו'.

הצב"י יעקב מאיר ס"ט (ראש הרבנים בארץ ישראל).

הן כל יקר ראתה עיננו הטפעל הקדוש ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון, אשר יד חרוצים כוננוה וחריצות כפים ואמינה הם עושים וכו׳.

חיים נחום

(ראש רבני הונגרמה, וכעת ראש הרבנים בטצרים)

(תרגום מאנגלית).

בקרתי את ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון, ומצאתי שהטוסדות האלה ראויים לכל טיני תמיבה ועזרה וכו׳.

דר. מ. גאסטער (ראש רבני אגודות הספרדים בלונדון).

ראיתי ומצאתי את הטוסד הנעלה בקודש ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון, העומד לנס ולטיפת בין הטפעלים הכבירים שיסודתם בהררי קודש.

אהרן מרדכי הלוי אשינסקי (רב בעיה דיטרויט טישיגאן)

מה גדלה שמחתי בבקרי את הטפעל הגדול ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון.

נחמן צבי עבין (רב בברוקלין).

בעיני ראיתי את הטפעל הנשגב ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון, ואמינא לפעלא טבא יישר, חזקו ואמצו וחפץ ה׳ בידכם יצלח.

דוד האבד״ק טאמאשאב בהגאון הקדוש מסבאטשאוו שליט״א.

גם אנכי ראיתי את הטוסד הקדוש ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון, ונוכחתי לדעת כי כל אחב״י צריכים לתסכו ולסעדו.

דוד מרדכי טווערסקי (הרבי טטאלנא)

בקרתי את ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון, ומצוה גדולה לתמוך את הטוסד הזה.

שמעון יצחק פינקלשטין. (רב בבראנזוויל)

שמח לבי שזכיתי להיות בישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון וכו'.

בן ציון אלפס (בעל מעשה אלפס)

הישיבה הקדושה הזאת במקום הקדוש הזה הקסימה אותי עד למאד, וקנא קנאתי בכל אלה שזכו להיות מן המיסדים והמחזיקים והתומכים במוסד נעלה וחשוב זה.

י. ל. הכהן פישמן (המרכז העולמי של הסתדרות המזרחי)

ראינו את ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון והוטב הדבר בעינינו ומהראוי להיות לעזר ולסעד למפעל הטוב הזה.

נחמי' אלטר מגור.
יעקב מאיר בידערמאן מגור.
משה בצלאל אלטר מגור.

וביחוד נעלה המוסד ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון. הוא באמת מפעל גדול בין המוסדות הנעלים שבארץ הקדושה.

יהודה דוד אייזנשטיין (בעל האוצרות)

נעים לי להגיד כי ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון עשתה עלי רושם חזק מאד.

דוב בן הר"ר בנימין דראבמאן. (רב בנויארק)

גדולה היא פעולתם של מיסדי ומנהלי ישיבת בר יוח.י ומושב זקנים במירון.

מאיר ברלין. (המרכז העולמי של הסתדרות המזרחי)

בקרנו את הישיבה הקדושה אשר בכפר מירון, וראויים להתמיכה ולעזרה.

מ. ז. מרגליות (נשיא אגודת הרבנים באמריקה וקנדה)
יעקב ז. רעדעלהיים (רב בנויארק)
אלהנן צבי גוטערמאן (רב בסקרענטאן פא)

ראיתי את המפעל ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון, ולו ידעו אחב"י גודל המפעל הזה טטש מגלימא דעל כהפיהון נהנו לטובת זה וכו'.

אברהם אלימלך בהרה"צ מסטאלין פערלאוו.

שמחנו לראות את המוסד הקדוש ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון, ואנו מוצאים שהוא מוסד קדוש ונחוץ מאד, ויש בו משום החזקת התורה ותמיכת זקנים והכל מתנהג בסדר ומשטר נכון, וכו'.

אברהם מרדכי אלטר מגור. (האדמו"ר מגור)

חנוך העניך הכהן לעווין (האבר"ק בענדין)

ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון מתנהלת בצדק ובמישור, ואנשים זקנים יראי ה' יושבים שמה ועוסקים בתורת ה' ומספיקים להם די צורכם, וכו'.

מנחם נחום במוהר"ר יצחק זצ"ל (האדמו"ר מטשערנאוויץ)

אין להאר את הרעיונות שנתעוררו בקרבי במקום הקדוש הזה, ואבקש מאת נדיבי עמנו לבוא לעזרת המתנדבים ולחזק את ידם.

צבי הכהן ממונטריאל (ראש אגודת הרבנים במונטריאל)

הנני מביע את תודתי להרב משה פודהורצר על העונג הרב שהעניקני לראות בעיני את המפעל החשוב ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון.

ישעיהו רפאלוביטש (רב הכולל במדינת ברזיליה)

בקרתי בעונג רב את ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון ואשרי חלקם של הנדיבים המסייעים למוסד הקדוש הזה.

אורי פעל"שין.

(נשיא אגודת עזרת הגליל נויארק).

מצוה גדולה לחזק ולסייע כל אחר כפי כחו את אלה ליסדי תורה בישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון, המיישבים את ארץ הקדושה ברוח ישראל סבא.

הק' שמעון הירשלער (אבר"ק מארערן,
ומשנה הסתדרות החרדים פרעסבור)

יהי נא חלקנו עם מיסדי ותומכי ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון

הק' פנחס הכהן (נשיא אגודת ישראל העולמית)
משה בלויא (מנהל אנרת ישראל בארץ ישראל).

תעודות מחכמים וסופרים שבקרו את המוסד:

לשמע אוזן שמעתי הרבה על דבר מירון, ואולם מה שראיתי פה למראה עינים עולה על השמועה. מצאתי ישיבה ומושב זקנים, והם הם העושים את מירון לישיבה אמתית. עתה תפרח הערבה הזאת וכל הפינה אליה ידע כי הוא במקום ישוב. וכל זה נעשה בהשתדלותו ובעבודתו הגדולה של הרה"ג אלעזר יעקב פודהורצר נ"י. הנני מאושר כי זכיתי לראות את כל אלה בעיני.

דוד פרישמן.

לב מי לא ישמח לראות כי נחלתנו וכל מקומות־נו הקדושים אינם נהפכים לזרים? לבותינו מלאים תמיד רגשות תודה עמוקה לעושים והמעשים, ואחד העושים והמעשים האלה הוא בורא הרה"ג ר' אלעזר יעקב פודהורצר שליט"א, שיסד במקום ההסטורי הזה, שעיני אלפי ישראל פונות ישיבה ומושב זקנים, ולכן מהראוי לתמוך במוסדות הנכבדים האלה.

בשם שיירת ה„היינט" לאה"ק

א. גאלדבערג. (עורך ההיינט)

(מתוך גרמנית)

המאמצים במקומותינו ההסטוריים האלה ראויים להכרתנו ותודתנו.

זון פישער. (נשיא ההסתדרות הציונית בבלגיה)

תבורכנה ידי גבאי ומנהלי ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון ויתן האל רצון טוב בלב אחב"י די בכל אתר ואתר להפיך את הפנה הזאת לפנה ראשית בהיכל ישובנו.

ברוך בינה. (סגן המושל בחיפה)

בתור יליד צפת אוכל להביע את תודתי למנהל המוסד על העונג הרב שהסב לי בקורי בישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון, מקום שמצאתי סדר מצוין, חיים נעימים ללומדי תורה, עזרה רפואית מסודרת וכו'.

ד"ר יעקב סנל.

ב"ה ל"ג בעומר תרפ"ו. בישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון. כראי הוא רשב"י ז"ל בעל המאמר „כל העוזר את ישראל באילו עוזר את השכינה" שידליקו לכבודו בכל שנה ושנה מאורות גדולים, ויחיגו לזכרו זקנים וצעירים חג גדול. המאור היותר גדול המפיץ זוהר למרחוק הוא בידאי המוסד הקדוש ללמוד ולתמיכת זקנים יראי שמים, העומד תחת השגחת העוסק בצרכי צבור באמונה, הרב משה פידהורצר הי"ו. וראוי המוסד הזה שיתמכו בו כל בעלי יכולת, וישתדלו לפארו ולרוממו.

אהרן קאמינקא. (רב בווינה)

ראיתי את ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים בטירון ומאד שמחתי, ראוי המוסד הזה לתמיכה הגונה כדי שיעלה בידי המנהלים להקים בית נאמן שיהיה לתפארת לעמנו.

ישראל דוידזאהן. (פרופיסר במכון התאולוגי בנויארק)

כל מוסד של צדקה בארצנו—כמצודה ראשונה היא לכבוש הארץ ולישובה, מצודה כזאת הוא בלי ספק המוסד בהרי מירון—ישיבת בר יוחאי—לכל מחלקותיו. ברוכים יהיו מיסדיו ושומריו הנאמנים.

ח. נ. ביאליק.

ביום הלולא דרשב"י הספקנו לראות מעט מן המיסד החשוב ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון, והמעט שראינו ראוי לשבח. ביחוד יאתה תהלה למנהל החרוץ מאד בעבודתו.

י. ח. רבניצקי.

י. ד. ברקוביץ.

בקרתי את המוסד בלוית מנהלו, ושמחתי לראות את הזקנים והזקנות בחייהם השקטים והמאושרים בסביבה היפה ורעננה. יהי רצון שהמוסד החשוב הזה יתפתח ויתרחב ויהיה למקור ברכה לגליל העליון.

ישעיהו פרס. (נשיא לשכת בני ברית ירושלם)

(תרגום מצרפתית)

הישיבה בר יוחאי ראויה לכל מיני התיכה ועזרה.

ברון פליכס די מנשה.

היה לי המזל והעונג לראות את אחד השערים להי צדיקים יבואו בו, ומאושר אני כי זכיתי לכך.

ד"ר א. מ. בלוסטאון. (מנהל ה. מ. הדסה בארץ ישראל)

בברכת הדסה.

אירמא ל. לינדהיים (נשיאת הסתדרות מדיצינית הדסה באמריקה)

בקרתי במוסד החשוב ישיבה בר יוחאי ומושב זקנים במירון ונעים לי לציין את סדריו הנאים והיפים. ברוכים יהיו העושים והמעשים.

ד"ר מ. גליקסון (עורך „הארץ" עתון יומי תל אביב)

בקרתי בעונג רב בישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון ומצאתי שם שומרים נאמנים, וראויים הם למיכה ולסעד המוסדות הללו, מצד כל אחינו המוקירים את המקום הקדוש הזה.

שמחה אסף.

המוסד ישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון, הוא דבר שבנמצא וקיים, וראויים המנהלים של המוסד לתורה ולתהלה.

ז. קוטלר.

בקרתי בישיבת בר יוחאי ומושב זקנים במירון, ואני אומר: „אשרי עין ראתה כל אלה". נלהבתי מאוד לראות את המוסד היפה הזה, וסדריו והנהלתו המצוינים, וראוי לכל איש ישראל להתוך בידי המוסד הזה.

א. ד. אנוך. (מעורכי המורגן זשורנאל)

מודה אני למנהלים והגבאים ומברך אותם שיזכו לראות את מפעלם משגשג ועולה.

זלמן ברזל.

(בעל בית חרשת של טבק להרחה בתל-אביב)

רשעודות מגדולי ושרי הממשלות שבקרו את המוסד.

I have visited the JESCHIBA BAR JECHOI which so far as I can see is doiny a very good work both with the בחורים and the זקנים. It requires & deserves the support of those who have at heart the cause of Jewish study & the welfare of the Jewish Community of צפת

14/9/11 כ' אלול

NORMAN BENTWICH from LONDON

Having visited the ieschiwath BAR JECHOI and AGED ASYLUM in MIRON we greatly enjoyed our pilgrimage and, not least therein, the general Spirit of the place and of the other pilgrims of all faiths. we wish the Jnstitution every success.

RONALD STORSS II, V. 25

Mirhn November 1927, I have today visited the Yeshivat BAR YECHOY and AGEO ASYLUM in MIRON and have been much interesed in this historical spot towards which the Jews all turn their faces in admiration of the great Rabbi SIMON BAR YECHOY, The shelter given to the aged Jews who live here is certainly a blesing, and the Jnstitution is deserving of liberal support.

(sgn.) OSCAR S, HEIZER

American Consul of Palestine.

האדרעסה למוסר :

Rabbi I. M. PODHORZER

for Jeshiwath Bar Jechoi and Aged Asylum Miron

in SAFFED (Palestine)

מודעות

ועד הכללי כנסת ישראל

רמבעה"נ בירושלם

א) ועד הכללי כנסת ישראל הוא המיסד הכי ראשון והכי כללי בירושלם.
ב) על ברכיו נתגדל רוב מנינו ורוב בנינו של הישוב הקדוש בארץ ישראל.
ג) במשך שבעים שנות עבודתו הגדולה בארץ ישראל הקים ובנה בתים למאות. נחל נחלאות גדולות ורבות ונתן את העזרה הראשונה ליסיד השכונות והמושבות העבריות הראשונות בארץ ישראל, המושבה העברית הגדולה „פתח הקוה" ניסדה בסיוע הראשון של ועד הכללי כנסת ישראל.
ד) בין הפעולות הענקיות הרבות הנבנסות בהפקידו הכללי של המוסד הזקן הזה, מצטיינים ביחוד, ארבעה ענפי עבודתו אלה:

א) ענף הצדקה. ועד הכללי כנסת ישראל הוא המרכז הצבורי והכללי של הישוב המאחד את הכולות השונים ודואג לעזרת ארבעה עשר אלף עניים בארבעה הערים הק', ירושלם, חברון, צפת, וטבריא, בתמיכות שונות, קבועות וכלתי קבועות.

ב) צרכי צבור. ועד הכללי כנסת ישראל נושא גם בעול כל צרכי הצבור.

ג) גמילות חסדים. ועד הכללי כנסת ישראל הוא שיסד את המוסד החשוב „אוצר החסד קרן שמואל" שמתנו נהנים אלפי עניים ובע"ב בינונים, סוחרים, בעלי מלאכה וכו'.
„אוצר החסד" נותן הלואות בלי רבית בחשלומים קלים לשעורים.

ד) בנין בתים. ועד הכללי כנסת ישראל הי' הראשון שהתחיל בעבודת הבנין בארץ ישראל עוד בשנים הראשונות של התיסדותו. רוב השכונות העבריות היפות אשר בסביבות ירושלם נבנו והוקמו בעזרתו, מאות רבות של נחלאות, חצרות ובתים נגאלו ונבנו על ידי קופת רמבעה"נ. סקופת רמבעה"נ נבנו בתי דירה למאות בכל חלקי העיר הק', לבד השכונה היפה „כנסת ישראל" שבנה ועד הכללי כנסת ישראל המכילה כבר כמאה וחמשים בתי מחסה לעניים.
מגרש גדול ויפה לועד הכללי כנסת ישראל בסביבת הקבר הק' הנודע בשם „שמעון הצדיק", לבנין עוד בתים חדשים רבים.

אדרעסע:

Central Committee Knesseth Israel
Jerusalem Palestine

בית תלמוד התורה הכללי והישיבה הגדולה

„עץ חיים" בעיה"ק ירושלם ת"ו.

(נוסד בשנת תר"י)

המוסד הצבורי הכי גדול בזמן ובמעלה, הקשור ביותר ליסוד והשתלשלות הישוב החדש בעיה"ק הנהו **בית תלמוד התורה הכללי והישיבה הגדולה עץ חיים בירושלם.**

ע"י מוסד ראשון זה נתגדלו כמעט כל גדולי ירושלם וחכמי תלמידי ציון, ורוב גבורי הרוח בוני הישוב ומיסדיו.

פרקי המוסד עץ חיים והשתלשלותו, הם המה פרקים שלמים מחיי הישוב והתפתחותו.

ראשית יסוד המוסד בחורבת ר"י החסיד „חצר הקהל" הראשון, כיום יש למוסד שני מרכזים בעיר וחוצה לה וסניפים רבים בפרברי העיר.

האדריסה:

General Talmud Torah Schools
& Grand Jeshiwath ETZ HAYIM Jerusalem

פרי הארץ לגאון ולתפארת!

ס פ ר

בין השמשות

מבאר את עניני הנשף, מהותו ופניניו, ספקותיו ושטותיו. ברורי ההלכות המסתעפות והקשורות בבין השמשות בכלל ובארץ ישראל וירושלם בפרט. ודיני היום והמעל"ע והשעות הזמניות ומצורף לו גם כל הטבלאות של השעות הזמניות הדרושות לירושלם וארץ ישראל.

מאת

הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי הי"ו.
בעיה"ק ירושלם הובב"א

בית החולים הצבורי

ראשון בזמן ובמעלה

בקור חולים הוספיטל

בעי"ק ירושלם ת"ו

נוסד בשנת התרי"ז ע"י הצבור הירושלמי וארץ הישראלי. תקופה רבת־פעלים עברה על המוסד הזה, זקן בתי החסד בארי" ומקור החיים בירושלם עה"ק, במשך שבעים שנות קיומו, תקופה שהציגה עמה שרשרת של פעולות חסד ושל הצלת נפשות מפליאה ובלתי פיסקה. בצערי ענק צערו המנהלים בשכלול המפעל הזה ובהרחבתו, צערים הנובעים מתוך רצון כביר ואמץ רוח שבני ירושלם חונגו בהם לרחם להציל ולהושיע לכל הנזקקים לזה.

לפני כשלש שנים נפתח הבנין החדש של בית החולים הצבורי הזה, הנהלת הבית שקדה עליו להקים בנין גדול ומפואר אשר יתן כבוד לארצנו: בית חולים אירופי וחדיש בכל מחלקותיו השונות עד למחלקות היולדות המפוארה והמשוכללה, הרופאים הכי מצויינים מנצחים בבית החולים איש איש במחלקתו, מחלקות הפנימית והחיצונית רפואית וחירורגית וכו'.

התפקיד שהבית הזה ממלא הולך ומתפרסם לא מתוך פרסומים מלאכותיים כי אם מתוך מעשיו ופעולותיו. ואולם עדיין מרגש בו חסרון גדול הלא הוא השלמתה של הקומה העליונה, גולת הכותרת של הבנין שנשארה עומדת עד להלונות ואינה נשלמת מחוסר אמצעים. לנבי החולים הטרובים הפונים אל בית החולים מכל עברים שאלת גמר הקומה הזאת דורשת פתרון מצר אחינו מהכא ומהתם בארץ ובחוצה לארץ שכבר הספיקו להראות את רגשי הערכתם והוקרתם למפעל הצבורי הנחוץ הזה.

ספרי חשבונות ההכנסה וההוצאה נשלחים לכל דורש.

האדריסה להמוסד:

General Bicur Cholim Hospital

P. O. Box 106 Jerusalem.

ב"ה.

משחת הפנים „עפעלס"

נתאשר למכירה ע"י מחלקת הבריאות העמתית של ממשלת א"י
מספר ג. ג. 393/72 מתאריך 13/1 1926.

משחת הפנים „עפעלס" אינו זקוק לפרסומים והכרזות. כבר יצא לו מוניטין, פעולותיו המוצלחות מכריזים עליו ומפרסמים אותו.

משחת הפנים „עפעלס" מיפה, מחליק, מעדן, ומבהיק את עור הפנים, מסיר מעור הפנים ומכל הגוף כל מיני כתמים וקמושים.

כל עור פנים שנשחת יופיו ע"י קרני השמש, או ע"י עבור, וכו', משתמשים במשחת הפנים „עפעלס" ודם מהרפאים ושבים ליפים ולגונם הראשון.

שאלו את אלפי הקונים אשר השתמשו במשחת הפנים „עפעלס" ותוכחו כולם אינם פוסקים להודות להלל ולהעריץ את משחת הפנים „עפעלס" על התוצאות המוצלחות.

משחת הפנים „עפעלס" אינו מקלקל ואינו משחית את עור הפנים שום קלקול כלל וכלל לא בזמן השמוש ולא אחר כך.

השתמשו במשחת הפנים „עפעלס" ומצאתם חן בעיני אלקים ואדם.

אופן השמוש: למשוח את הפנים לפני השינה עם משחת הפנים „עפעלס" ובבוקר לרחוץ עם מים ובורית.

אחרי שמוש של שתים או שלש קופסאות כבר רואים תועלת מוחלטה.

נמצא למכירה בקביעות:

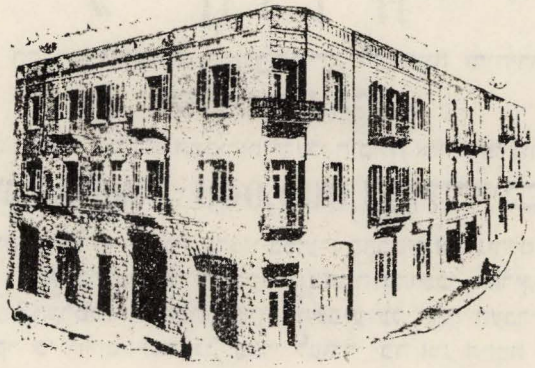
ירושלם בבית מסחר הרפואות של הא' סלומון לווין ושו'
" " " " " שחור ושותפיו
" " בריאות-ויופי י' מלומד
מאה שערים
" " אנגלא פאלס. מולגן העיר
" מרקחת הבריטי החדש
יפו בבית מסחר הרפואות של ה' שחור ושות'
" " " " סלומון לווין ושות'
חיפה בית מסחר הרפואות של ה' סלומון לווין ושות'
תל-אביב " " " סלומון לווין ושות'

המכירה הראשית אצל: פייוויל לאיבל בירושלם.

סוכנים מתבקשים

המלון הגדול ורשבסקי בירושלם

ניסד בשנת תרס"ה ע"י הרב ר' יעקב יוסף הרלינג ז"ל

המלון העברי היותר גדול, היותר נעים ומסודר הוא

המלון ורשבסקי

במרכז העיר. מכיל 30 חדרים אווריים ומסודרים עפ"י חוקי ההגייגה. מים חמים וקרים בכל חדר וחדר אמבטאות טקניזיה וקניליזציה ואור חשמלי. מאכלים אירופיים ומבריאים על הכלית הכשרות החת השגחת הרבנית הראשית. משתמש רק במי מעין המובאים ע"י צנורות, שרות מדויקה וזריזה; שרות תלפניות ואיטומובילים.

בית תפלה לאורחים ספרי תורה למוד וקריאה אולמי המתנה, לראיון וקריאה.

הכתבת התלגרפיות: הרלינגהוט ירושלם. מספר התליפון 113 תבת דאר 488.

תליגרמה:

Herlinghot. Jerusalem.

עברית ולאומית ביסודה, במטרותיה ובמעשיה היא

„יהודה"

החברה לאחריות, **העברית**, הראשונה והיחידה

בכל העולם כלו.

מיסריה: אחינו הציונים המסורים ובעלי היכולת אשר בארצות הברית

הונה היסודי: 1,000,000 דולרים

מטרותיה: להשתתף בבנין ארצנו בפועל; להבטיח את גורלם ועתידם של תושביה וגריה; לעזור בהווה לתושבי הארץ, לבנינה, תחיתה, התקדמותה והתפתחותה; להשפיע על ההון העברי הפרטי באמריקה כי יזרום לארצנו, בכדי לעודד בה את היזמה הפרטית וליצור בה מפעלים בני קימא, שיתקיימו בכחות עצמם.

עסקיה ומעשיה:

במשך שלש שנות קיומה בארצנו כבר הספיקה להוציא פוליסים על

סכום של 4,503,725 דולרים

745, 900 לא"י

במשך השנה קבלה פרימיות

בסכום של 143,375,60 דולרים

28,675,120 לא"י

פעולותיה למען ארצנו ותושביה:

היא משקיעה את כל כספיה אך ורק בארצנו.

המשרד הראשי: ירושלים.

סניפים וסוכנים:

בכל ערי ומושבות ארצנו, וגם במצרים: קאירה אלכסנדריה, פורט סעיד ומניה.

זכרון

לחובבים הראשונים

ומובי עסקני הצבור בירושלם

לתקופת מאה השנה

לבסום הישוב האחרון של עדת האשכנזים בירושלם

— חוברת כ' —

מאת

נחום בן צבי גראיבסקי

ירושלם תרפ"ט

דפוס צוקרמן ירושלם

מקדש לכבוד גאון ציון ותפארת ירושלם

אבגינוס בן אבגינוס: גאון בן גאון וחכם בן חכם

רבי חיים הירשנזאן שליט"א

לחג יובל השבעים. ירושלם־הובאקן

***

משפחת הירשנזאן היא אחת המשפחות הכי חשובות בירושלם, יד ושם לה בתורה, בחכמה ומדע ובנין הארץ

ראש המשפחה הואת היה הרב הגאון רבי יעקב מרדכי הירשנזאן זצ"ל, מן העולים והחובבים הראשונים. נפטר מלפני כארבעים שנה. וזה נוסח מצבתו:

„מצבת קבורת הרב הגאון החסיד מוה"ר יעקב מרדכי בטוה"ר צבי זלה"ה. איש חי רב פעלים אשר הפס ישיבה והרביץ תורה ברבים בעיה"ק צפת ופעיה"ק ירושלם יותר משמנה ועשרים שנה ויסד ישיבת שנות אליהו וחבר ספרים רבים נלב"ע ביום ש"ק י"ז לח' תשרי שנת תרמ"ט לפ"ק: תנצב"ה.

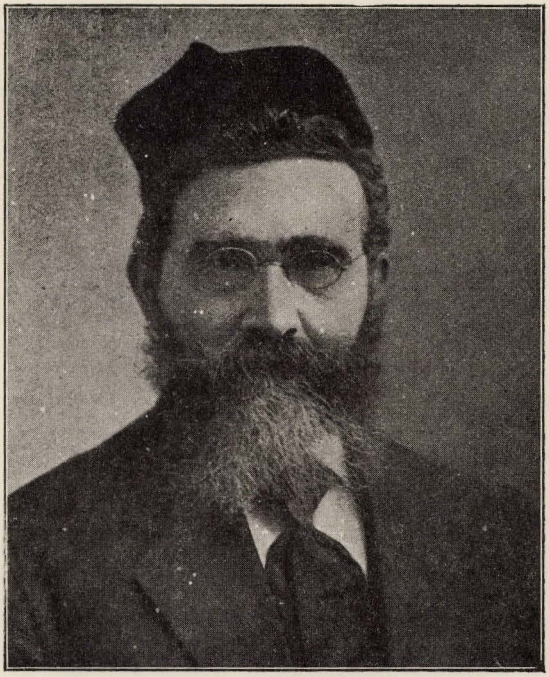
ספריו הידועים לנו: „דבר השמיטה" „קדושת ארץ ישראל" „עינות מים" „מי באר" על שו"ע או"ח. „כבוד התורה" „אבן שלמה" „חקור דבר" „נר מצוה" ועוד.

* *
*

רבי חיים הירשנזאן הי"ו נולד י"א אלול תרי"ט בעיר צפת. גודל וחונך על ברכי התורה, החכמה והמדע, ויהי מבחירי בני ישיבת „סוכת שלום" שיסד מר אביו הרב הגאון זצ"ל, ומגדולי התורה בירושלם. חתנו של הרב הגאון רבי שאול בניטין הכהן וצ"ל אבד"ק רדישקוביץ המיסד והמנהל של בית תלמוד התורה וישיבת עץ חיים בירושלם. בהיותו בשנת תרמ"ה בפרנקפורט החל להוציא לאור את הירחון ה„מסדרונה" והמשיכו בירושלם שנים אחדות. לבד מאמריו הרבים ודרפים במשך הזמן ספרים חשובים ביניהם, „עטרת זקנים" „מוסדות תורה שבע"פ" על הגזרות התקנות והמנהגים. גם הדפים בבית דפוסו את ספר „אור זרוע הגדול" על סדר נזיקין והתחיל להדפיס מחדש את ספר האגודה עם הגהותיו אך לא נגמר כי"א מס' ב"ק כי אז מת הברון ר' שמעון וואלף רוטשילד שעזר ותמך בההדפסה. הוא היה אחד המנהלים והמשגיחים בבית ספר של היתומים שנוסד ע"ש האציל לבית למל. ויהי מן הראשונים ליסד חברת „שפה ברורה" וכמו כן מן המיסדים הראשונים של בית עקר הספרים „אברבנאל" ולשכת „בני בריית" בירושלם, בשנת תרמ"ד יסד בקושטא בית הספר תפארת צבי ע"ש הברון הירש, בשנת הרס"ה נשלח משם בתור ציר הציונים להקונגרס בבאזיל, ובאותה השנה בא לאמריקא ונהמנה לרב בהובאקן והסביבה.

הרבה מפעלים חשובים לתורה ולהעידה נוסדו ונתכוננו על ידו. ויהי יושב ראש בועד החנוך שנמנה ע"י אגודת הרבנים היראים. בשנת תרס"ז פרסם את ספרו „ימים טקדם" על הכרונולגיה של התנ"ך, „מלכי בקדש" ה' חלקים, אלה דברי הברית, תורת החנוך הישראלי ועוד.

וכבה הנהו הולך ומאיר עיני חכמים בהלכה בספריו המאירים כספירים על שמי התורה הכתובה והסבירה. יוסיף לו ה' שנות חיים, ויראה בטוב ירושלים.

גאון ציון וירושלים

הרב הגאון רבי חיים הירשנזאן שליט"א

רב בהובאקען

זכרון לחובבים הראשונים

— חוברת כ —

ח"ר שאול יחזקאל יהודה ז"ל

נלב"ע כ"ד שבט תרכ"ד

בשנת הרט"ו הגיעה ירושלימה אורחה חשובה שבאה מבגדד עיר הקדם, זו היתה משפחת רבי שלמה יחזקאל יהודה, מעתוק, וצ"ל.

רבי שלמה היה בנו של העשיר רבי יחזקאל יהודה וגיסו של נגיד ישראל „דוד ששון" אבי משפחת האצילים שבהודו ואנגליה. הוא הקדיש עצמו לתורה ויהי מידותו מתמידיו הותיקים של הגאון רבי „משה חיים" שהחזיר עטרת התורה ליושנה בבגדד אחרי אשר נשתכחה שם לגמרי. כעודנו צעיר לימים ישב כבר והורה בישיבה, ואליו נהרו הצמאים לדבר ה' ויהי מספיק להם מזונם הרוחני והחמרי יחד. אחד מתלמידיו היה הרב הצדיק המפורסם רבי אליהו מאני וצ"ל, רבה של קהלת הברון במשך שנים רבות. (עיין „זכרון לחובבים הראשונים" חוברות א—ו), נכדו בן בתו החכם הסופר מר דוד ידין מתאר לנו את הודו הדרו: „עוד זוכר הנני אותו מימי ילדותי, אותם הפנים העדינים והאציליים, ואותה הזיכה הקצובה והזקופה אשר יחד שוו עליו חוד של תפארת וגדולה".

רבי שלמה פתח ישיבה גם בירושלם בשם „חסד-א" וגם בה נהג מנהגו הראשון, ובה למדו כל גדולי חכמי ירושלם. ומלבד זאת היה תומך את העניים ע"י מורשהו, מבלי שידעו מי הוא איש חסדם, כל רכושו היה בידי אחיו אשר מחר בבגדד.

אך פתאם הגיעתהו השמועה כי אבד אחיו כל הונו במסחרו, וישא האיש בדומיה את נטל גורלו, ועל פניו לא נכרו עקבות השנוי שבא בארחות חייו מהיום ההוא והלאה, אך דבר אחד המהו ושם קץ לחייו: מחסור העניים שהוא היה תומכם בצר להם. לפני חג הסוכות (תרי"ב) בא אליו מורשה צדקותיו כמנהגו לקחת את הקצבה הקצובה לעניים, ויכרח לגלות לפניו מצבו,

וישב האיש אל ביתו בפחי נפשו, והעניים כתרוהו בהבעם כסף חקם כאשר לפני כל חג, ויגד להם המורשה כי אכן הכסף שהיה מחלק להם היה כסף נדיב שירד פתאם מנכסיו והפעם לא יכל למלא אחרי מנהגו, אך העניים מרי הנפש לא האמינו בדבריו, ויציקו לו ולא הרפו ממנו עד הגידו להם שם הנדיב, ויקומו הם ונשיהם וטפם ויבואו עד בית רבי שלמה בצעקיתיהם ובבכיותיהם. ויהי כצאתו מחדרו וירא את כל המון העניים היושבים לארך כל המדרגות ומילולם, וישבר לבו בקרבו וירד וישב גם בתוכם ויאמר: מעתה אנכי לכם נדמיתי. אך הרשם שעשה עליו המחזה הזה הפילהו למשכב, וכשבועים אחרי כן, ביום שמחת התורה, נשבה ארון הקדש.

בניו הנכבדים*) ירשו מאביהם את אהבת התורה, ההתענינות בגורל תלמידי החכמים והעניים ומדות הישר והצדק, יחד עם זה האהבה לעמדת ארץ ישראל ומסירות הנפש לרכישתה.

אחד מהם היה ח"ר שאול ז"ל שמת לדאבון בעזרותי, הרבה פעל ועשה ביתי חייו הקצרים והשתדל בכל כחו ולמעלה מכחו יחד עם גיסו הר' יהושע יצחק ז"ל ליסד ישוב חקלאי באי"; להנחיל ולהתנחל נחלות בכפר "מוצא" הסמוך לירושלם, לא חשכו מנפשם כל עמל וכל תלאה לגאל ולרכוש אדמת א"י. מונח לפנינו אחד המכתבים שהיו מוכרחים לפרסם בשנת תרכ"ג, לזכרון אנו נותנים חעתקתו בזה:

אשרו חמויז בירושלם עה"מ"ו

בה"י, ב"ך יניחם אב ר"ב להושי"ע לפ"ק.

אל ראשי אלפי ישראל. קציני בית יהודה. השרים הפרתמים העומדים לנס שבטי ישורון. בכל הארץ יצאה קוי תהלות צדקתם **חברת כל ישראל** חברים יצ"ו והנשיא בתוכם המדת כל ישראל אורו והדרו צדיק נשגב ואב לבני ציון כבוד סיר **משה מונטיפיורי** יצ"ו:

וחברת הפארת **דורשי ישוב ארץ ישראל** בק"ק **פראנקפורט** דאדרא יצ"ו. ה' עמכם ויברכם ה'.

ביודעינו כיסף יקרת נפשיכם לחצרות ה' והארץ אשר בחר לסגולתו. ובראותינו פועל מעשיכם להעכיל להיטיב על עם דל יושב ציון. הרהבנו עוז להגיש דברינו אלה לפני כסא כבודכם:

זה כשלש שנים העיר ה' את רוחינו לקנות לנו מכספינו אחוזת נחלה

*) חמשה בנים היו לו: ח"ר שאול, ח"ר בנימין, ח"ר משה, ח"ר יהושע ולאריכת ימים ח"ר שמעון שליט"א.

ומנוחה בסביבות ירושלם עה"ק ת"ו. מקום זרע שדי חבואות ועץ עושה פרי ולבנות גם בתים לשבת. חפשנו ומצאנו כר נרחב מטוב האה"ק על יד הכפר קלאניא (הוא מוצא. מה' פ"ד דסוכה ע"ש בפי' הרב, למטה מירושלם על יד דרך יפו) כמהלך שעה וחצי. הכפר הזה נודע לתפארת בטיב פריו ומיטיו המתוקים וקלים. ולנועם פרי מגדיו וטהרת אוירה החפשי יצאו עשירי נכבדי העיר לשבת שמה באהלים בקיץ, עת יבכרו כרמי חמד ופרי העץ.

וביום כ"ו טבת נקבצו ובאו לקנינינו בעוה"י אחוזת נחלה גדולה רחבת ידים טפה ומפה. חורבות עתיקות גנות ופרדסים גבעה ושפלה מטעי עצי זית וכל עץ מאכל ושדי חבואות. גם נאחז בתוך מקנתינו חלקה אחת יפה להרב הגביר ישר נאדם מוה משה קאלינסקי נ"י מק"ק לאמזע כאשר יתוארו הלאה אז היה פחה פה בארץ, סוריא פאשא. וציר לממשלת בריטאניא מיסטער יאמס פין קאנזול ענגליז. ויען כי אנחנו גרים בארץ פראנקים עוד החוק חוק שלא יתנו לטבור אחוזת נחלה בעיר וחוץ לעיר לגרים טמלכות אחרת. יחוהם הראשון מאהנו הוא ממחסה בריטאניא ממדינת הינדי'—פנינו במפעלותינו אל הקאנזול הזה. אשר בתוקף טמשלתו הנהיג בגבורת לבבו והגדיל לעשות חיל נגד פרעות הנהגת המדינה הזאת, והוא הנהגו בטועצות לעשות באופן הזה כאשר עשה גם לעצמו ולהרבה זולתינו. והבאנו לפניו בבית הטועצה את הגוים בעלי המסכר עם עדים וערבים לבטחון על קיום הטקנה. וכתבו עליהם שטרי חובות שהלוו מידינו סך עצום. וכ"א טדם העביט משכון בידינו חבל אדמתו כך וכך מצויין בסימניו ובמצריו. וכל זמן אשר לא ישלמו לנו הסך הזה. האדמה הזאת היא ברשותינו לאכול הפירות לחרוש ולזרוע. לעקור ולנטוע לפרוץ ולגדור ולבנות ולדור כאדם בשלו טמש באין טוחה ורוחה וטוען ומערער. ובכל עת ישלמו לנו כל הכסף המתוכן על ידיהם. ויחזירו לנו גם כל מה שנוציא על האדמה בנטעים וגדרים ובנינים. אזי נחזיר להם את אדמתם. באופן שאין כח לעולם ביד בעלי מסכר אלה ולדורותיהם ואין שוה להם לעולם לגאול מידינו את האחוזות האלה. וזאת נעשה בכל תוקף עוז כנימום וכמשפט הקאנזולרייע. ויקם אחוזת אדמתם לנו לאחוזה ולטקנה.

ויען כי השנה ההיא היתה שנת השמיטה. נטשנו מעבוד את האדמה עד כלות שנת התרכ"א. ובראשית ש' תברך התחלנו לגדור כל מצרי האחוזות לעוקם ולכקלם ולהשות פניהם. (לסבב כל מקנת אחוזתינו הוא כמהלך שעה) גם מלון אורחים קאפפי הויז עשינו בראש דרך המלך בין עצי זית באחוזתינו אשר שם יעמדו כל האורחות היוצאות מירושלם ליפו והבאות. להנפש וללון

שמה. עשינו כמבנה בית ומקורה עצים. כי עוד לא הרויח לנו הזמן לבנות יפה כראוי לה. ושכרנוה לנוצרי לחדש בחדשו.

בר״ח תמוז הבר״ך התחלנו להכן מערכה להבנינים אשר יעדנו אצל המעין העליון בחלקינו אל יד דרך. אשר אנחנו ואבותינו והנלוים אלינו חפצנו לדור שמה ולהתישב. גם עדה שלמה מאחינו הספרדים המערבים ובהם חכמים ועשירים נכבדים חפצו לקבוע יסיד ישיבתם שמה. להיותה טובה ונעימה לשליטות הבריאות. ומועלת וישרה לעבודת ה׳ ועבודת האדם למנוחה ולשלוה מהמונה של עיר. וחצבנו אבני גזית מהגבעה שלנו. ומשרפות סיד בהכשונות אשר נמצאו בגבעותינו—כמבואר הלאה—ועד סוף הקיץ הכננו כל הצורך לבנין והכל עשינו ברשיון הקאנזול הנז׳ ולא היה פוצה פה לא מן הפחה אשר בעיר ולא מהשוטר אשר על הכפרים. (שיך חא״ג מוסטאפי) היושב בקרית אבינאז היא קרית יערים—כמהלך שעה וחצי מקלאניא. ועובר עלינו בכל יום פעמים—הוא המושל על כל הכפרים סביבות ירושלם עד ועד אלי. האיש הזה ירע בחזקתו ובגבורתו אשר כל הפחות לא יכלו לו וגדול שמו בית השלטונים ואנשי הארץ יקראו לו ״שולטאן אל בר״. כי אימת קאנזול ענגליש היתה גם עליו מבלי לנגוע בנו לרעה. ושומר היה לראשינו גם חומה היה לנו באזהרתו להכפרים הסרים למשמעתו בלי לגעת בנו. לא ארכו הימים והתי כל עמלינו כחלום הרעב והנה ריקה. בסוף תשרי זו הזהרכ״ג באה השטועה אשר הקאנזול מיסבר פין הנ״ל ירד מפקודתו אז לא אחר השיך חא״ג מוסטפו הנז׳ מושל הכפרים ובא בידו החוקה והשבית מלאכתינו. ואה המלון אשר עשינו כבר הרם ולא הניח רק גדר כקומת איש עשינו לה מכסה אהל—וגם על זה חורק שניו ומבקש שיחר בכל עח—והקאנזול מי׳ פין שלח אל הפחה הנז׳ לעצור בערו וענה לו על פה ולא רצה להשיב לו בכתב ״יען שהכפרים הם תחת פקודת השיך הנז׳ ינתידע לו שהקונים הם גרים מפחסה פראנקום. וידוע חוקם שאין להה אחיזה נחלה לגרים ע״כ כחוק וכדת עשה להשביתם ממלאכתם והוא אין בידו לעצור בערו והקאנזול שלח ממשרתיו במטה המשלה ענגליש לעמוד שם על המלאכה נגד השיך הנ״ל ולא שמע גם לזאת ובחוזק יד השבית המלאכה והעיר בחוצני האבן והמסתתים והפועלים שיכם נפש אם יבואו לעשות מלאכתינו. אז שבתה המלאכה. אחרי זאת בחדש חשון בא לראות הארץ הק׳ שארינו הגביר המרומם והנעלה כהר״ר סי׳ ר א ו ב ן בן דודינו השר הנכבד הנביר הצדיק כהר״ר ד ו ד ש ש ו ן יצ״ו מבאסבאיי בהודו. ורגדנו לו כל הקירוה אותנו ותחם עינו על יקרת הארת המקום הנכבד הזה. ונסעו משם לסבב בארצות איירופי קבל

את פני הציר הראשי לממלכת בריטאניה אשר בע"מ קושטאנטינאפיל. והבטיחו לעזור לנו בדבר הזה. ולא אחר וכתב להקאנזול החדש מיסטר מאהר אשר בא הנה בחדש אדר שיהאמץ בענינינו שנוכל לבנות ולעשות באחוזתינו כחפצינו. אז הלך הקאנזול מי' מאהר אל הפחה דחדש ארשיד באשא ודבר עמו. וגם השיב לו שכן החוק ולא יעבור שאין הפראנקום יכולים לקנות ולבנות ולהאחז בארץ.

והן רבת יגענו וטרחנו ער למצוא אופן לקיימות האחיזה ולבנות בה ולא עלתה בידינו ועתה צר לנו מאד. כי מלבד אשר אנשי הגזית שהכננו מונחים ע"פ השרה באין משמר כהפקר. והסיד תמו אבדו הינו לחרפה לכל עובר ושב. אף גם זאת שכל הקנינים הנז' אשר בכסף מלא ובעמל רב השגנום והרבה יגענו וטרחנו בגופינו וכחינו והיצאוהגו לרומם ולשומם לחמדת עין הנם כעל קרן הצבי. ומיכרחים להשכירם בדבר מועט לאנשי הכפר והמה עושים כרצונם באין לנו מ"פט ושימע אין לנו בבית המשפט. ויאכלו איתנו בכל פה ואין דורש ומאשר. והנה לא נשאר לנו עצה בזה רק לקרוע העודתינו הספפארט מלהחשב עוד פראנקים. ולהביא ציארינו בעיל האזרחים (ראיים) תחת ממשלת התיגרמים. ואז אחר שיחר והוצאה מרובה יותר מטאה ליטרע"ש בבית משפטים. נוכל אולי אם יהרצו המוכרים לכתוב לנו ספרי מקנה כחוק דתם. ואחרי כל אולי ניכל לבנות ולעשות מה בקי המדה ומשקיוה מקים המשפט.

והנה לאלה אשר לא ראו ולא נסו לדעת נימוסיהם ומשפטיהם לא נוכל להעריך על דגליון מה רע ומר העצה הזאת לא לעזר ולא להועיל כ"א לאבדן הון ויגיעה בשר לבושת ולכליסה. וכל עובר ישום וישרוק חי' וכל רכישינו ועמלינו ילך לריק. ח"ו. ואף לזעוק לא ניכל באין שימע חינם ודורש משפט. כידוע שבחוק דתם יש לאו דלא תחנם־תת—חניה לכל איש יהודי. ומצוה עליו בעקיפין... ואם לא יהיה לנו מחסה עוז ומגן חזק ע"י צירי מלכי אירופי יר"ר. דורשי משפט אוהבי צדק ויושר אין לנו נחלה ומנוחה ח"ו.

לזאת באנו לפניכם אחינו מרחמינו שרינו ואדונינו ושוחרי טיבת כל ישראל דקריבים והרחוקים—בשגם הדבר הגדול הזה לטיבת הכלל יחשב. אשר תתאמצו נא בהיות לאל ידכם להשיג לנו רשיון מהשולטן החסיד יר"ה החפץ כישיב ארצו לעזרתה ארץ נישבת פוריה ועגפה. להאחז אותנו באחוזת גחלתינו זאת ולבנות ולנטוע כחפצינו באין מפריע. ושר הקאנזול לממשלת בריטאניא האדירה יר"ה יגן ויחסה עלינו בעין טיבה לבלתי נתנזק. ואז נצפה אשר חפץ ה' בידינו יצליח לעשות חיל על אדמת הקדש. הארץ הנשמה העבד וחירבות ערי יהודא

תבנינה וממנו יראו וכן יעשו כל דורשי ציון אוהבי חמדת ארץ אבותינו. המרצים אבני נזרה ומחינני עפרת קדשך להתנוסס ביקרת רוחם על יקרת קדושת ארצינו לעבדה ולשמרה ולשומה תהלה בארץ, עד כי יבא שילה ותשוב דמלוכה לבת ירושלם בב"א.—

העומדים על המצפה בטוחים בצדקת אחינו ומחכים.

שאול בהה"ר שלמה הי"ו בהגביר הצדיק בהר"ר יחזקאל יהודא זצ"ל.

יהושע בא"א הרב המפורסם מו"ה דוד טביא זצ"ל, מלאמזע חהר"ש הנ"ל.

משפחת פאפולה בירושלים

משפחת פאפולה היא אחת המשפחות העתיקות בירושלים שהגרו מערי איטליה עיד מלפני כשלש מאות שנה. מי היה הראשון שעלה לארץ ושממנו מתחילה שלשלת המשפחה הזאת בירושלים לא ידוע. אולם בירושלים יודעים לספר על דבר זקן אחד מהקיפה הראשונה, חכם רפא? פאפולה המנגן הנפלא, מנגן בחסד עליון, שהיה מנצח בכנורו בבתי העשירים ונדיבי העם וגדולי. המשלה והשרים. מענינת למאד היא המעשיה הידועה ע"ד הואלי הרמשקאי שבא ירושלימה והזמין אליו את המנגן העכרי בערב יום הכפורים (ראה זכרון לחובבים ראשונים חוברת י"ד בפרק "חכם רפאל המנגן") אשר לבו חרד ויהי נכוך ונדרם ולא ידע מה לעשות: לחלל את ליל הקדוש—זה נירא, נורא ואיום, דבר בלתי אפשרי, ולעבור על דברי הפחה לבלי להשמע לרזמנתו—הרי כל יסורי דניהנום לא יכפיקו לו. מה לעשות? במבוכתו זאת הלך אל הרב הראשי שפך לפניו שיחו ויבקש עצה מפיו. הרב הבין את הרבר לאשורו, התיר לו, אונס רחמנא פטוריר.

ולבסוף הלך המסכן לבית הואלי בברכים כושלות, אחרי ששפך את לבו לפני ה' בתפילת מעריב. היאלי קבלהו באהבה וכבוד בידעו כי "המנגן הנפלא" יענגו וישעשעו בליל זה ויצו להגיש לפניו קפה ומיני תיקה. המנגן העברי ההנצל ובקש "סליחה" על שלא טעם כאום. הפחה הרגיש בו כי אין הוא כהמול שלשום, פנים לבנים כסיד וידיו רועדות. ומה? שאלהו הפחה—הנך חולה? או שמא דאגה מעיקה ומציקה לך? ויברע המסכן ויפול על פניו ויאמר: אדוני! אני פי מלך שטור. באתי לקול המושל להרגין את לבו למגינותי. זה לי לכבוד ולאושר גדול להיות בטעמדכם, לעטוד במקום שרים גדולים ונעלים כמוכם, אנל—ההפוך בבבי ויאמר: נשף—השקי היה לי לחרדה. הלילה הזה

ליל יום הכפורים הוא, ליל היום הכי קדוש. ויבאר לואלי את ערך קדושת היום, כי על פי דין התורה אסור לו לנגן, לטעום דבר. הואלי הביט בפניו, הבין אותו והרגיש ביסורי נפשו. וושלאהו: ומה אמר הרב חכם־באשי? הלא בטח שאלה אותו מקודם. ויענהו הזקן המנגן ויאמר: אדוני חכם כמלאך אלקים שאלתי אותו ותהי תשובתו; עת לעשות לה׳ — הפרו תורתך״. והרב התיר לי הפעם לבא לפני הוד מעלתך עם הכנור בידי. הואלי התרגש מאד. הביט בעיני הזקן המנגן, חדר לעיניו ולתוך לבו והבין הגיונו, ויתן לו רשות לשוב הביתה להפלתו ולתעניתו, בתנאי שבליל השני יבא עם הכנור חפשי.

במוצאי יום הכפורים נערך בבית הפחה נשף מיוחד לכבוד ״הרוחנים״ וגם הרב החכם באשי היה בתוך הקרואים. המנגן העברי, חכם רפאל פאפולה נצח בכנורו ואות כבוד עונד על חזהו. אם נשים לב עד כמה עריצים היו מושלים אלה שלא ידעו נבול להעלוליהם ושרירות לבם ניכר להעריך באמונה את גדל המסירות ורגבורה הנפשית העיברים בחוט השני בעצם המאורע המקסים הזה מראשיתו ועד סופו. כדאי לתת פה בקציר את שלשלת המשפחה הזאת עד כמה שהיא נמסרת מפה לפה: המניח החסיד רפאל השאיר אחריו בן יחיד ״עזריא״ שהנהו קבור בהר הזיתים של החסידים. נפטר בשנת תק״ב. למניח עזריא נולדו שני בנים ״מכאל ורפאל״ — מכאל מת בלא זרע. רפאל היה חתנו של הרב החסיד הגאון המקובל וראשון לציון רבנו יום־טוב אלגאזי בעל ״שטחת יום טוב״ ו״הלכות יום טוב״. לו נולדו שלשה בנים: יום טוב ע״ש חיתנו! עזריא ומיכאל ע״ש אחיו שמת בלא זרע. למיכאל נולדו שלשה בנים: יוסף שבתי ורפאל. שבתי ורפאל מתו בלא זרע. ליום טוב נולד בן יחיד יעקב. המניח יעקב פאפולה היה גיסו של הרב כלב המכונה מירקדו מאיר ולו נולדו שני בנים יוסף חי ונסים שבתי מיכאל. יוסף חי היה חתנו של הרב יעקב פינצי והיה מקובל ובקי במשפט וסוד, ומת בדמי ימיו בן שלשים שנה. בחייו שמש בתור חזן בבית הכנסת בית־אל. אחריו נשארה בת אחת שמתה גם היא זמן קצר אחרי הסתלקותו.

המניח נסים שבתאי מיכאל בן יעקב פאפולה נשא לאשה את בת הרב מירקדו מאיר אחותו של הרב הגאון וכו׳ ראל״צ רבנו יעקב מאיר, נשיא הרבנות דראשית ג׳אי. ומנה נולדו לו ששה בנים. יעקב, יוסף, יום טוב מורינו מאיר עזריא, רפאל אפרים ומשה חי שרנהו סגי־נהור ונמצא במצרים. רובם מוחרים ידועים בארגנטינה ובמצרים. מהם ידוע האח הבהור הנקרא בכור יעקב פאפולה המשמש כיום מזכיר ראשי במשרד הרבנות בתל־אביב. הוא נולד

בירושלים (בעיר העתיקה) בחצר החזקה של אביב וקנו רבי יעקב פאפולה. אביו ר' נסים שבתאי מיכאל שרת בתור חזן בביה"כ איסטמבולי בעיר העתיקה שתחת גבאותו של הרה"ג יוסף רפאל עוזיאל זצ"ל, היתה לו גם חזקה להנות את קהל המתפללים במצות הברכה על הנשמים וליטונים, על פי מורשת אבות בתיר מזכה את הרבים. (ראה זכרון לחובבים הראשונים—י"ט—מלואים לזכרונות ע"ד הרה"ג יוסף רפאל עוזיאל זצ"ל.) בסוף ימיו היה מתפלל בבית הכנסת של החסידים „בית־אל". האב גדל את בנו בכורו על ברכי התורה והשריש בקרבו את דרגש האנושי לעשות טוב והסר עם כל נדכה וקשה־יום שרשומו ניכר גם ביום הזה, ע"י הפעילות שחכם בכור פאפולה מראה בכל מוסדות החסד והצדקה שהוא משתתף בהם. עוד בשנת תרי"ן שמש בתור מורה לעברית בביה"ס של רוטשילד והתאמץ לפתח את השפה העברית בקרב התינוקות של בית רבן. בשנת תרס"ב היה מורה לתלמוד בביהמ"ד „דורש ציון" בהנהלתו של הר' יוסף היים אופלטקה. בשנת הרס"ז נסע למוסקיסטאנן ושמש בעיר טשקנד כחבר בית הדין ונהל את השעורים לעברית בבית הספר דוידוף, בשנת תרע"ב שב לא"י ובחדש כסלו שנת הרע"ג נכנס בהור מזכיר של הרבנות בתל־אביב, חכם בכור פאפולה הנהו גבאי ביה"כ „שערי־ציון" ביפו וגם משמש בו בתור חזן והוא ידוע בקול הצח ובנגינתו הנעימה־המזרחית. כמו כן הוא עוסק בראש מוסד החסד „עזרת חולים" בתור נשיא הכבוד ומקדיש לו מיטב כהוניו, זמנו ומרצו. זה כמה שנים שהנהו הבר ועדת הצדקה של קהלת יפו ות"א־אביב ומתמסר בכל נפשו לטובת הזקוקים והמדוכאים, ויו"ר שכונת „שבה אחים" שע"י לב ת"א־אביב. עיקר עבודתו הוא בתור חבר פעיל בועדת חברה־קדישה, שיחד עם חעסקן הצבורי החשוב ר' משה ינובסקי הוא מנהל את כל ענייניה. כל מי שמכיר את חכם פאפולה יודע כמה הוא מסור לעבודת הקדש של החק והצדקה הודות ללבו האדיב ורגשי הרחמים האצורים בקרבו לכל אדם סובל הפונה לעזרתו. **יעקב רמון**

הערה:

גולת הכותרת להמשפחה החשובה הזאת היה הרב הצדיק המקובל רבי **עזריה פאפולה** זצ"ל מרבני והסידי ישיבת „בית אל" מרכז המקובלים לעדת הספרדים בירושלם בזמנו של הרה"ג המקובל רבי שלום שרעבי ז"ל הוא היה חשוב גם בעיני הממשלה; הפחה בירושלם כבדהו והוקירהו מאד, והציל נפשות רבות מרדת שחה. הקונים רבים נעשו על ידו והשפעתו הגדולה לטובת העיר וישביה.

אחת הנשים החשובות מהמשפחה העתיקה הזאת, היתה מרת נעמה די פאפולה נ"ע שנפטרה ביום ג' תמוז תקע"ד.

ראש משפחת „שמעוניץ" בירושלם

הרה"ג רבי יוסף בנימין שמעוניץ זצ"ל

ראש השוחטים בירושלם והפוסק הגדול בכתי המטבחים.

נלב"ע כ' סיון תרפ"ז

כל הישבי ירושלם וחוצה לה מבלי הבדל עדה ומפלגה הכירו את הרב ר' יוסף בנימין זצ"ל בתור בעל התום והיושר, בעל הענוה והצניעות, אהוב לשטים ולבריות, מתרחק מן הפרסום בורח מן הכבוד, תלמיד־חכם המתחבא אל הכלים; את הנפש הערה והמלאה עדינות ואמון, את איש־הרעת והמדע, כלם הכירו את הרב הגאוני הזה שחי בעולם שבלו רוח, שכלו ספרים, עבידה, יושר ואמונה.

רבי יוסף בנימין זצ"ל היה צפירת הפארת ירושלם, איש שתורה וחכמה התלכדו בו. ראשי הרבנים בירושלם התחשבו והתיקרו בו, ויהי חביב ונחמד בשני הבתים הגדולים בירושלם „בית הרב מבריסק" ו„בית הרב מסאנט". שני הגאונים האלה כבדוהו והעריצוהו והתחשבו בו ובדבריו, על פי שניהם נשנה לראש השוחטים ופוסק בכל עניני השחיטה.

עוד מנעוריו כבר הצטיין בשכלו, בזכרונו, בהגיונו, בעדינותו ובתומת נפשו; עוד אז כבר הפליא „העלוי" הזה את מוריו ורביו. ויהי מתלמידיו הותיקים של הגאון בעל „כתב סופר", והרב האדמו"ר ר' אהרן דוד דייטש רב בירטושא אשר בהונגריה שגם הוא היה מורו ורבו בחר אותו בשנת תרל"ב לחתן עבור בת אחיו הרב הגאון רבי שמעון דייטש זצ"ל בירושלם. *) ובאותה שנה, מלפני חמשים ושבע שנה השתקע העלוי הצעיר הזה בירושלם. ויהי מפיץ תורה ברבים, בהרבה ישיבות היה הרב ר' יוסף בנימין ראש הישיבה ואלפי תלמידים היו באים לשאוב מתוך תורה. וגם בביתו היה מניד שעורים ומדקדק לכל בחינה, לכל שאלה, לכל דרישה ובקשה. ונפשו לא בקש מאומה מלבד הלחם לו ולבני ביתו, איש עדין היה מאין כמוהו.

הכנסה גדולה אמנם היתה לו אבל רובה ככולה היה מפזר לצדקה וחסד, והוא הסתפק במעט מן המעט.

---

*) אשתו החשובה מרת ברכה ז"ל—נפטרה ב' חשון תרפ"ו—היתה מצוינה בחכמתה ובטהרתה התרומיות. בעלת נפש עדינה ויקרת רוח מאין כמוה. עוד ידובר בה בספרנו „בנות ציון וירושלם".

הוא הוא אביהם של ה„אחים שמעונוביץ" בעלי תורה ומדע, אנשי אמנה, וסוחרים מסדרגה ראשונה.

ירושה גדולה הניח להם אשר לא יסולאה בכתם אופיר: כתביו־יד מחדושיו הנפלאים על התורה, הכתובה והמסורה, ומי יתן וראו אור!

הרב הדרשן בעל עגת אליהו

רבי אלידהו שרהזאהן זצ"ל.

נולד בעיר טוכיניטשוק בשנת תק"ם. ונפטר בירושלם כ"ז איר תרל"ח *)

עוד ישנם משרידי זקני ירושלם הזוכרים את הרב הגדול ה„מגיד מפיזור" שהתענגו על מדבריותיו הנשגבות „הבהוקות מנפת צופים", ה„מפיקות מרגליות". רעיונותיו היו נעלים ונשגבים ושפתו צחה ונעימה עד כי לקח את לב כל שומעיו. „דרשן מעולה כמוהו לא זכתה עירנו לפניו וגם עד היום הזה"—הרא"ט לונץ בזכרונותיו.—יתר מעשר שנים דרש מרי שבתו בשבתו בבית הכנסת הגדול „בית יעקב" בחורבת ר' יהודה החסיד, ויהי מראשי מנהיגי הצבור באותה התקופה. למדן גדול היה, (רב ומו"ץ בעירה גדולות), פקח חרוץ, ורב הפעלים. נאה דורש וגם נאה מקיים.—את ספרו „עגת אליהו", באור נפלא על „מסכת אבות" מלא רעיונות נשגבים בחכמות הנפש, המדות והמוסר נדפס (פעם שניה) בירושלם, תרע"ג, עם הערות מדעיות מאת הרב החכם מר חיים מיכל מיכלין בהוצאות נכד הרב המחבר הרה"ח מר יחזקאל בהרה"ג ר' כהריא" צבי שרהזון מו"ל המאנעבלאט והיידישע גאזעטין בנויארק.

אחד מנכדיו היקרים, הרב הישיש הנכבד ר' יעקב מאיר שרהזאהן נ"י נמצא אתנו בירושלם, לאריכת ימים ושנים. איש נכבד הוא ויקר, נדיב ועושה חסד. חבר נכבד בכל מוסדות התורה ומפעלי הצדקה בירושלם.

אנו מאחלים לידידנו ר' יעקב מאיר שרהזאן נ"י את ראשי התיבות משמו: י'חיה ט'אה ש'נה.

עוד נשוב לדבר בשבחה של המשפחה החשובה הזאת „משפחת שרהזון". ידידנו היקר הרב ר' מרדכי דוב קרטר נ"י הבטיח לנו לתת פרק שלם ע"א המשפחה החשובה הזאת.

*) וזה נוסח מצבתו:

פ"נ הרב המאוה"ג הדרשן המצוין ומפורסם מ"ט בעיה"ק ירושלם ת"ו בעה"מ ס' „עוגת אליהו" על פרקי אבות (וחבת ירושלם) מוהר"ר אליהו (שרהזאן) מ"ם דק"ק פיזור בהר' יצחק ז"ל נלב"ע כ"ז איר ש' תרל"ח תנצב"ה.

ה״ר יעקב קאפיל בלאטנר ז״ל

נפטר ביפו (בחלת הכלירה) כ״ד תמוז תרכ״ה

הוא היה מן החלוצים הראשונים, עלה לארץ בראשית המאה הנוכחית. ויהי מן הראשונים ליסד ולכונן הישוב ביפו. נשא ונתן באמונה וביתו היה פתוח לרווחה לעניים ועוברים ושבים. ביחוד עזר הרבה להעולים שבאו כל עוד נפשם בם ויראג להם בכל אפשרותו. צדיק היה, וחסיד בכל מעשיו, משתתף בצער זולתו ומשתדל לעזרהו בנופו ובממונו. הרבה עבד פעל ועשה בעת ששלטה המחלה הנוראה מחלת הכלירה ביפו שהשאירה אלמנות ויתומים וגם הוא נפל חלל על מזבח עבודתו הפילנטרופית במבחר שניהיו בהיותו חמשים ושלש שנים.

הוא היה חותנו של הר״ר מאיר הלוי המבורגר ז״ל. שו״ב ומוהל ביפו. משפחת בלאטנר היתה אחת המשפחות החשובות בא״י.

בניו הנכבדים הם כו ברכיו. מר ראובן מר פייבל ומר צבי אלימלך ומר דוד התענינו לטובת העדה בכלל ובפרט ובבנין הארץ. המשלה התחשבה בהם ובפעולותיהם.

בשנת תרכ״ו נתעלה מר ראובן בלאטנר לקונסול מאת ממשלת מורוקא. כל העתונים הרשמיים מלאו פיהם תהלתו.

בנו מר דוד בני בלאטנר נושא משרה ממשלתית במצרים.

הר׳ שלמה עלבא ז״ל

תרי״ד — תרמ״ו.

איש נכבד היה, טיקירי זקני ירושלם ועסקניה. הוא היה מחועד הראשון לבנין „בתי מחסה״ בירושלם, שנוסד בשנת הרי״ט. ועל אחד משטרי החוזה מזמן ההוא אנו מוצאים את חתימתו: „שלמה בן לא״א כהר״ר נפתלי הירץ עלבא בד מכורג״.

איתו שלח השר משה מונטיפיורי ז״ל בתור אומן לבית „חרושת לאריגה״ שיסד בירושלם בשנה תרי״ד. אשר עפ״י מליצת רבני וראשי עדתו (עדת המבורג) כי הנהו יהידי נאמן בכל לבבו ונפשו, קבלוהו השר לעמוד על משמרת בית המלאכה „בית הרושת לאריגת צמר גפן״ בירושלם. במקום האומן האנגלי הקודם לו.—והיו קוראים לו ר׳ שלמה פבריקנט.

כמו כך זקני ירושלים בתקופה הראשונה כן גם הוא היה לבוש בתלבושת הספרדים, תלבושת ארץ הקדם, ועל ראשו תרבוש וליפה שחורה סביב לו.

מנוסח מצבתו רואים אנו את ערכו וחשיבותו:

פ"נ איש צדיק תמים רודף צדקה וחסד עוסק בתורה ומצות ובמעשים טובים כל ימיו ר' שלמה ב"ר נפתלי הירץ עלבא מהמבורג נפטר כ"ה תשרי תרמ"ו.

***

בנו הר"ר מתתיהו עלבא ז"ל.

בן אבדה ירושלים אחד מבניה המצוינים.

המנוח חי' טפום מיוחד במינו בעה"ק בזמן הזה, ירא שמים מופלג וקנאי נלהב, חלק גדול מזמנו בכל ימי חייו היה מוקדש לעבודת ה', היא היה עובד מאהבה וקים את המצוות מתוך שמחה וחבה יתרה. המנוח היה גם בעל מעשה מצוין, שאיפה מיוחדת אשר אליה התמסר בכל נפשו ומאדו היתה הרחבת התעשיה בארה"ק, הוא האמין תמיד להיות נהנה מיגיעו ולעזור לישוב ארה"ק. על ידו נעשו כמה נסיונות לפתיחת בתי תעשיה שונים, הוא ידע פרק במדידת קרקעות, עריכת מכוניות לסדר הבניות וכדומה, לרגלי תנאי הישוב הקשים פגע תמיד במעצורים, אבל הוא לא נסוג אחור ועד ימיו האחרונים חלם להתגשמות שאיפתו זאת.

בן הששים ושבע שנים היה במיתו, עם פטירתו אבדה ירושלים בכלל והיהדות החרדית בפרט אבדה שאינה חוזרת כ"כ מהר בזמן הזה.

למשפחת רפאלי בירושלם (לפנים רפלוביץ)

הראשון למשפחה הזאת היה הרב החסיד, הנביר הנכבד מופלג בתורה ויראה, עובד ה' מנעוריו' טוהר' קלמן רפלוביץ ז"ל ממאהליב אשר על נהר דניסטר.

הוא היה ממשפחת רפלוביץ אשר בניקולייב ואשר בצדקותיה והסריה עשתה לה שם בארץ רוסיה.

בתור אחד מהחיבבים הראשונים עלה לאה"ק בשנת תרל"ו והתיישב בירושלם משאת נפשו, גם בעירנו עשה לו ר' קלמן רפלוביץ שם בצדקתו, חסדו והנהגתו הישרה.

גבה-קומה היה, יפה הואר, וכטוב הואר כן טוב לבבו איש רב חסד היה ומרבה להטיב עם הבריות, וגם הוא השתתף בכל אפשרותו להרחבת הישוב והתפתחותו.

נפטר ביום ט"ז תמוז תרל"ט.

ולו שני בנים שם האחד „שמואל" ושם השני „ישעיה", הם המה האחים המפורסמים: החכם שמואל רפאלי (חתנו של ר' טאיר חיים בק ז"ל) ורבי ישעיה רפלוביץ (חתנו של הרי"ד פרומקין ז"ל, בעל החבצלת) שניהם הצטיינו בעבודתם על שדי הטדע והישוב הישן־החדש.

עוד נשוב לפרסם פרק מיוחד לזכרונו של החכם הסופר מר שמואל רפאלי ז"ל.

זכרון קדוש.

בין אלה ה„קדושים" שנהרגו בתקופה הראשונה, היה גם האברך המופלא מר נסים חתן הרב הגאון „ראשון לציון" רבי אברהם אשכנזי זצ"ל, ראש רבני ירושלם.

באכזריות נוראה נהרג הוא ומשרתו, אחד האברים מהכפר הסמוך לירושלם. הפוסטה האוסטרית בעברה מיפו לירושלם מצאה את חנחרגים מתגוללים בדמם.—

זה היה בשנת תר"ס ביום כ"ו תשרי.

מר נסים ז"ל היה סוחר נכבד, ביום השני לפנית ערב נסע לרגלי מסחרו ליפו, בלוית משרתו הנוץ, ועל אם הדרך נרצחו באיפן אכזרי.

הרוצחים היו ששה פלחים מכפר ליפטה סמוך למוצא, הנרצח נשא בהם כסף ולכן ערבו לו להמיתו.

אחד מעבריהם גלה הדבר לחוקרי המשפט, והשוטרים בהתנפלם אחרי כן על בתיהם מצאו חרב שגיאלה בדם.

הירושה

יש עושר שמור לבעליו לרעתו

שלשה שמות היו לו: מקודם היו קוראים לו ר' אליעזר פאריסוניק, על שם מלאכתו, שהיה מחקן שמשיות (פאריסול בלע"ז), לאחר שקבל „ירושה" כבר היה נקרא ר' אליעזר אפשטיין, ואחרי שנהרג בידי רוצחים — „קדוש" אמרו לו.

שני אחים היו: ר' אליעזר ור' יצחק מאיר אפשטיין, ילידי לודז. לפני כששים שנה באו ירושלימה עם הוריהם הזקנים ויהיו חיי צער ודוחק, ככל אחינו היושבים בקורש, ויסבלו יסורי ארץ ישראל מרוב אהבתם וחבתם לאחיק. ברוב היתים עזב ר' יצחק מאיר אפשטיין את ירושלם משאת נפשו ויסע ל„חוץ

לארץ" וילך באשר הלך. ויהי נע ונד מטקום למקום עד כי נסהם מסנו כל חזון.

הוריו מתו, ואחיו ר' אליעזר פאריסולניק, הולך וגדול במשפחתו, בנותיו בוגרות ואין בידו לפוטרן אפילו שוה פרוטה.

ר' אליעזר היה גר "בחצר הכולל". הכרתי אותו ואת תכונתו, הוא היה תורני וירא שמים, קובע עתים לתורה, ועוסק במצוות.

ויהי באחד הלילות, לילי הקיץ, סיון תרט"ג, והוא יושב ודואג על "צרותיו. על חובתיו ועל "בוגרותיו" ויבוא ר' שמואל שמש בשם ה"חבצלת" להזמין אותו לביתו. ר' ישראל בר פרומקין הודיע לו, מה שהעתון האיז"ר המיינצי הודיע מווינה, כי "לפני ירחים אחדים בא הנה איש נודע בשם יצחק מאיר אפשטיין מירושלם, אשר גר ימים כבירים בפרנקפורט על נהר מיין, הוא בא אל בית הכנסת אשר ברישל-גאסטע, ויפקר בידי השמש מלתחה ישנה מלאה בגדים, אח"כ חלה האיש ויבוא אל בית החולים הכללי ואחרי ימים אחדים מת. או זכר השמש את המלתחה, הוציא ממנה את ה"טליח" וקבר בה את המת, ומה נשתומם האיש במצאו בהטלית יותר מחמשה ועשרים אלף מארק בזהב ובשטרות אשכנז ואוסטריה, השמש הישר מסר את הכסף לגבאי בית הכנסת הנזכר והוא הפקידו בידי הנוטריון, עד אשר יבואו יורשי המת לקחתו ממנו. והרי"ר פרומקין, כאיש הטוב והמטיב, בידעו אותו ואת בית אביו ואת מצבו שהוא עני מטיפל בבנים ובנות, מהם יתומים מאמם ובעמל רב הביא מחית ביתו ברוהק וצעד, הבטיח לו להשתדל בזה, להודיע לראשי עדת ישראל בווינה הדברים כמו שרם למען תבוא הירושה ליורשה הנאמן בירושלם.

והירושה אמנם באה לידו, הכסף נשלח לו מווינה ע"י הרב ר' יונה ליב מנדלזאן, ויחל לשלוח במסחר ידו, וישא ויתן עם הפלחים ונכשל בהם, היו ביניהם לווים ואינם משלמים ובהגיע זמן הפרעון הביאם בפיהים וגם ביום אשר נהרג, שעות אחדות למני האסון עמד אתם בסקים המשפט.

זה היה ביום י"ט חשון תרט"ז: ר' אליעזר אפשטיין יצא בהחלת הלילה ההוא רוכב על חמורו ללכת ליפו, וכאור הבוקר מצאו עוברי אורח את גויתו מושלכת על אם הדרך במורד הר ירושלים, מהלך שעה אחת משער העיר. קריביו ובני החי"ק נחש"א מהרו לצאת למקום האסון ויודיעו הדבר להמשלה ויצא גם שר השיטרים סגנו, שיפטים אחדים ורופא העיר, ברקו את גויית הנרצח וימצאו בה פצעים רבים, ומהם נראו כי ירו עליו ראשונה בקנה רובה ויפצעו את חזהו, ואח"כ גזרו ראשו בחרב.

בני הה"ק נשאוהו על כתפיהם העירה וב"רשיום המשלה" הובה לקברות עולם.

ר' משה ב"ר שמעון קובלקין ז"ל

מגדולי נכבדי ירושלם; רב הפעלים ורב החסד, יקר רוח וטהר לב, אהוב ורצוי לכל מכיריו.

הוא היה מילידי פאלאצק, ומגדולי סוחרי ריגה וליבאוו, בשנת תרמ"ז עלה ירושלימה, וירבה עשות טוב וחסד בעירנו כיבלחו.

בהשתדלותו נתנה במגרש מאה שערים בית מקדש לחסידי חב"ד, בנין נהדר, אשר הוצאות בנינו עלו קרוב לשבע מאות לירא. ורבות טרח ויגע עדי הצליח לאסוף את הכסף ולהקים את הבנין המפואר הזה.

נלב"ע ביום כ"ב טבת תרנ"ח ומנוחתו כבוד על מקום הר הזיתים בחלקת חב"ד.

לכבודו של ר' יצחק ספיר הי"ו

בחוברת י"ט מהסריה „זכרון לחובבים הראשונים" נספח פרק וקוין בו. הפרק הזה עובר ושוזר ונדפס על ידי אחרים ונמסר לנו כמו שהוא, לצערי הגדול! בא בו דברים נכונים, אי־נכונים שיש בהם משום פגיעת כבוד מר ספיר הי"ו.

גדולי עירנו ורבים ממוקיריו העירו אותי על זה. בצערם גם לי צר, גם אני הצטערתי על המספר האחדים של הקיבוצים שלא הספקתי לתקן הדבר ויצאו כמו שהם בשוק.—

ר' יצחק ספיר הוא אישיות, יחסן, למדן חכם ועסקן צבורי. כבר דובר בו בהחוברות הראשונות, חוברות ז' ח', ועל פגיעת הכבוד; על הדברים הנכונים האלה אני מצטער מאד, ואתו הסליחה!

עומד לצאת לאור ספר

קטרת־תועבה

נגד עשון הסיגריות, המאבד את הגוף ואת הממון, ולפעמים גם את הנפש.—

מגנזי ירושלים

תפלה ערבית

בגנזי ירושלים מוצאים אנו תפלה בשפה ערבית שהתפלל בה הרב הגאון ישיא ברכה (רבי יעקב שאול אלישר זצ"ל) ראשון לציון וחכם באשי בארמון הממשלה לפני "הדר כבוד הפחה" הקאדי והמופתי, בטעמד הקונסולים וכל ראשי הדתות השונות בירושלים.

זה היה "ביום ההם", ימי ממשלת החמידי. בימי מועד וחג, וביחוד ביום ה"מאושר" יום ה"מולד", יום הולדת הדר מלכותו "אדוננו ומלכנו הרחמן והמרומם; מלך החסד, החמלה והחנינה, החסיד הצדיק, האדיר והמנצח הישר, הקיסר שולטן בן שולטן אל גאזי עבד אל חמידי כאן השני ירום הודו". רגילים היו לבוא ראשי הרבנים מעדת הספרדים והאשכנזים בלויית החכמים ונכבדי העדה מלובשים בגדי שרד וכאיות הכבוד להשראיה להגיש את ברכתם לכבוד היום המאושר. הקואסים מכים במטות בגלות הכסף אשר בידיהם עוברים לפניהם בראשונה; שמשי ומוכתרי העדה אחריהם, וכך נכנסים אל השראיה, אנשי צבא עומדים בשורה מימין ומשמאל ושרימים את נשקם לכבוד ה"חכמיה" וה"בטריקה" ושרי הקונסולים השונים, ההזמורת משמיעה את מנגינתה והחהלוכה עוברת עד בית הפחה. הארון בשארה אפנדי יוצא, מקבלים בחביבות גדולה ומכניסם פנימה. הוד "סעדתו" — הפחה — מקבלם בסבר פנים יפות ובמתק שפתים, משוחחים בצרפתית, טורקית ומביעים ברכות מאליפות.

בימי "השר הגדול" אברהם חאקי פאשא התפלל הרה"ג החכם באשי רבי יעקב שאול אלישר בחדר כבוד סעדתו בארמון הממשלה תפלה קצרה בשפת ערבי.

הרב "ישא ברכה" היה נהדר בהיציניותו, בגבה קומתו, ביפי הארו, בעיניו הגדולות והמאירות ועשה רושם עד על כל רואיו.

מר "אבי" ספר לנו: ווילהלם קיסר כשבא ירושלימה וראה את החכם באשי הזה בלבוש המלכות שלו בעמדו לפני עדת ישראל שיצאו לקראתו לקבל פניו השתאה על המראה הנהדר הזה, הקיסר הרגיש מעין אותו הרגש שהרגיש אלכסנדר מוקדון כשראה מרחוק את הכהן הגדול בא לקראתו בראש יקידי ירושלים ביום ההם.

נולד ביום כ"ג סיון תקע"ז להרב ר' אליעזר ירוחם אלישר השו"ב בצפת, ויברח אחרי כן וישב בדמשק, ואחר כך בא לירושלים ויהי סיפר סת"ם, בשנת תקפ"ד נפטר הר"א אלישר ונשאר הילד יתום וגדל בבית אמו שהיתה מהפרנסת בעשרה גרוש לחודש ממכירת הבית בצפת שנפל להם בירושה. מזה היתה משלמת ארבעה גרוש לחדש שכר למוד ושני גרושים שכר דירה וארבעה גרוש לחדש למחיתם, והיו קונים סאה חטים בחמש ושלשים פרוטות וחמש פרוטות טחינה. בשנת תקפ"ח נישאה אמו האלמנה להרב הגאון רבי בנימין מרדכי נבון בעל ספר "בני בנימין", ויגדל הנער בביתו לתורה ולתעודה. בשנת תר"ג בחרו בו הרבנים לדין; בשנת חרט"ו בחרו בו חכמי ירושלים לדון בעסק ירושה בדמשק. בשנת תרכ"ט — תראב"ד, בשנת תרנ"ג — לראשון לציון וחכם באשי בירושלים ויכהן במשמרתו הגדולה הזאת עד יום פטירתו י"ג תמוז תרס"ו, הרב הגאון הוה פרסם הרבה ספרים בשו"ת ודרושים.

מר יוסף רוזנטל ז"ל

נלב"ע י"ד טבת תרע"ז

יליד בן יליד הארץ מטשפחת „פחי העתיקה שכבר רובר בה בחוברת הראשונה, וקנו הרב ר' שלמה פח היה החלוץ הראשון שבא ירושליטה בטחצית המאה העברה. יד ושם לו ביסוד הישוב וקיומו. בשנת הקפ"נ פנו אליו גדולי העיר וכראשם הרב הגאון רבי טנחם טנדיל זצ"ל (הלמיד הגר"א) שיסע בשליחות טצוה לעיר הבירה להשיג הרשיון לבנין החורבה. ובעברו דרך צפת לרגלי טסעו לקושטא במלאכות משלחיו בירושלם טלאו גם ראשי עדת צפת את ידיו בשליחות טצוה, לעשות אתם איח לטיבה בעיר הבירה, לחכירם בדרך רשמי לערה בפני עצטה. ובנו הי"ר יצחק פח (רוזינטל) טוקני ירושלם ונכבדיה הלך בדרכי אביו ויהי גם הוא אחד טטחזיקי הישוב. חשוב היה בעיני הטטשלה בגלל ישרו ונכוסו. ידע היטב שפת וחיקי הארץ ולא נתן לטשסה יעקב ויהי יד יסיני ונאטן ביתו של הגאון רבי ישעיה ברדקי זצ"ל. גם הוא סבל בהקיפה הראשונה יסורי אי"י בסדה טרובה. אשתו הראשונה נשחטה בביתו באחד הימים לעיני השטש ע"י פראי האדם טאיתו הזטן; לא פעם ההאבק עם המעיקים והטציקים ויובל להם, טחונן היה באטץ לב, כח ועוז כוננו בבתי נפשו. נפטר כש' תרט"ו. חטשה בנים היו לו: יוסף, שלטה, טשה, ראובן וזונדל יליבי הארץ. כולם נשאו ונתנו בירושלם. הראשון שבהם טר יוסף רוזינטל היה זטן רב בעל טחנת הרוח של השר טשה טונטיפיורי ואתרי כן היה טוכתר לעדת האשכנזים בירושלם.

באחד טטאטריו בשנת הרנ"נ על אדות האחדות בין עדת הספרדים והאשכנזים בירושלם הוא אוטר:

„יליד ציון אנכי, וכל ימי גודלתי בין חכטי הספרדים, והנני „ספרדי" יותר טאשכנזי, את בנותי נתתי לאנשים טכני טרום גדולי הספרדים הי"ו, וכל הימים אשר היה חי בכודי יטרים ראשי השר הצדיק סיר טשה טונטיפיורי זצ"ל, אשר כאב את בן גדלני, בית לשבת נתן לי, את בית הריחים של רוח שלו אצל בתי יהודא טורא וכל כליו טסר על ידי וישיטני לפקיד על העסק הזה וההפרנסתי טכטני. — אז לא ידעתי ולא הפצתי לדעת טהטונה של עיר טאומה, וטכל הנעשה בעניני הכוללים, ויטים שלוקח אדוני טעל ראשי, והשר הצדיק נטע למנוחתו, ואיתי עוב בלי טשען ומשענה, נאלצתי לקבל עלי המשרה — או העבידה — להיות טוכתר לעדת האשכנזים".

ציון לנפש יקרה

אחד מבני ציון היקרים בעל נפש עדינה,

מר מרדכי וויסנשטרן ז"ל בהרב ר' יהודא ליב ז"ל.

נלב"ע כ"ט אב תרע"ז.

משפחת „וויסנשטרן" היא אחת המשפחות החשובות בירושלם. יד ושם לה בתורה, בעבודה, בגמילות חסדים ובישוב הארץ.

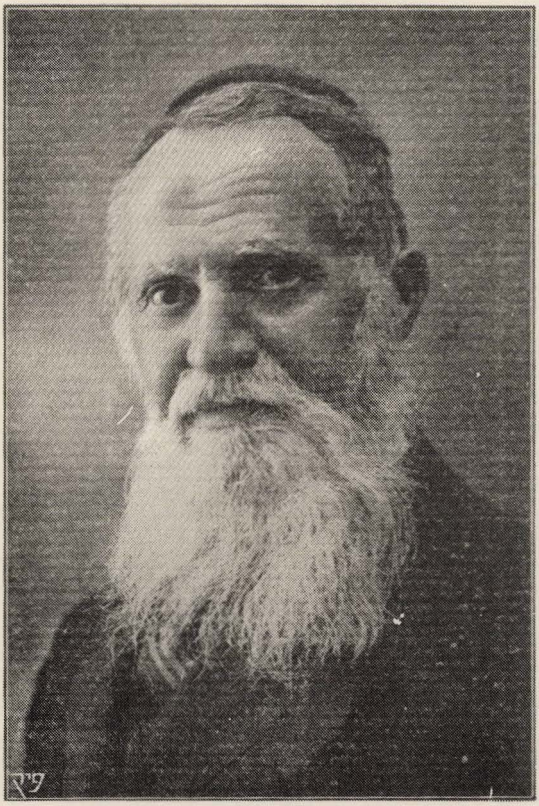
ר' מרדכי וויסנשטרן עלה עם אביו בעוד היותו ילד בן שלש שנים. גידל וחונך על ברכי התורה והיראה, הדת והדעת. מחונן היה בכשרונות נעלים. ובהיותו יודע היטב שפת אשכנז, הנהלת חשבונות זריז ומטולח בעבודתו ויחד עם זה „נאמן". נתקבל מוויינה לפקיד גבוה פנימי בהפוסטה האויבטרית בירושלים שעבד בה באמונה ובהצטיינות שמנה עשר שנים. לדאבון נפטר במבחר שנותיו במחלת החלירע בן ארבעים וארבע שנה.

איש יפה תואר היה, חסון כאלון, הוד אצילות היה שפיך עליו ובטוב תארו כן טוב לבבו. בעל מדות הרומיות, נדיב־לב וחבר־פעיל בכל דבר טוב ומועיל.

הוא היה חתנו של העסקן הגדול החובב־הבונה הר' מיכל ליב כץ ז"ל.— עוד נשוב לדבר בו ובפעולותיו החשובות לטובת הישוב והתפתחיתו —.

***

בנו החביב מר בנימין וויסנשטרן הי"ו מנהל ספרים ראשי בהבנק „קפת־עם" בירושלם.

הרב יוסף רוזנקרנץ הי"ו

לחג יובל השבעים

של הרב יוסף רוזנקרנץ הי"ו.

בגמר החוברת הנוכחית, היה לנו הכבוד והענג לקחת חבל בחגיגת יובל השבעים של אחד מיקירי ירושלם, החשוב לנו מצד אצילות גזע משפחתו שהוא מגדולי ישראל והן מצד אשיותו העדינה הטוכתרה פעלות פוריות על שדה עבודה צבורית: לאומית וחברותית ומפעלי צדקה וחסד.

בחג יובל השבעים שהיתה מחוברת עם סיום השים מצד חהן היובל לכבוד הגולת זקן זקנו בעל מחבר „באר מים חיים" „סדורו של שבת" „שער הפלה" וכו' הרה"צ ר' חיים טטשרנוביץ זצוק"ל—השתתפו נכבדי ירושלם בנוכחותם טהם: רבנים, סופרים, עתונאים ומחוני הסוחרים מסדתה ומשטנה של ציון, כמו כן הגיעו טלגרמות ומכתבי ברכה מערי הארץ וחוץ במספר רב— מאנשי השם, מנהיגים רשטיים ותלטידי חכמים מפורסמים.

ביניהם יש לציין את מכתב הברכה של רבנו הכהן הגדול, נשיא רבני ארצנו הרה"ג ראי"ז קוק שליט"א. ומתיך חשיבות המברך והמתברך אנו מביאים כאן את תוכן המכתב במלואו:

אברהם יצחק הכהן קוק

הרב הראשי לארץ־ישראל

האב"ד בעה"ק ירושלם תיבנ"א.

ב"ה יום כ"ה כסלו הרפ"ט.

לכבוד ידידי המרומם, הרב הנכבד, מפואר בתורה ויראה ומדות תרומיות כנן של קדושים מ"ה יוסף רוזנקרנץ שליט"א שלום וברכה מקדש!

„שמחני, ידידי, בבשורה טובה, כי הגיעו מחיה חיים ברוך הוא, לשנת השבעים ביום ג' הנוכה דנא, ומה נהדרה היא השמיעה, כי זכה גם כן ביום הזה, לסיים כולא תלמודא ש"ס בבלי וצירף שמחה לשמחה, בצירוף לקודש, ויומא קא גרים, שהוא גם כן יום הלולא רבא לכבוד קדושת זקן זקנו הגאון הקדוש זצ"ל, בעל „באר טים חיים" וסדורו של שבת ושאר ספרים קדושים, העומדים לנס בישראל באור קדושתם הנפלאה; ובאשר יקר לי כבודו מאד דעתי, איהו בחבה יתירה נודעת וכעת כן פריא, כי זכה גם לחנך את משפחתו לתפארת

ולחן ולכבוד, בעיני אלקים ואנשים הנני מהכוין גם אני כנגד המברכים הרבים והנכבדים, מוקידיו ומכיריו מאז, לענות אמן על כל הברכות הנאמנות; ואיסוף עליהם טמעמקי לבבי, שיאריך השם יתברך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ויראה רב נחת מכל צאצאיו ברוכי ד', וכולנו יחד נזכה לראות מהרה בתשועת ד' על עמו ונחלתו, בכנין אפרין, ובביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

כנפשו היקרה ונפש ידידו מוקירו ומכבדו באהבת אימון.

הק' **אברהם יצחק הכהן קוק**
(מקום החותם)

ביום חג יובל השבעים נרב שש מאות דולר לקרן המיכה—לזכר נשמות בתו הצעירה עדינה ע"ה ובנו חיים ע"ה, שנקטפו באביב חלדם—לחלק בקהלת עיר מולדתו את הפירות של הקרן ביטות הזכרון שלהם בשביעי ובעשירי בחשון מדי שנה בשנה: להכנסת כלה עניה ולהמיכת תלמידים עניים של התי"ת המצטיינים בלמודיהם.

בהזדמנות שהכרנו בארון רוזנקרנץ איש פעלים ות"ח יקר—המדות, הננו מוסרים לקוראינו הערכה קצרה לאשיותו של בעל היובל, שעלה ציונה לפני השע שנים בערך.

ר' יוסף בן שמחה רוזנקרנץ נולד בעיר סניטין (גליציה) ביום ג' דחנוכה שנת תרי"ט וחנך על ברכי התורה והמצוה. החסידות שפרחה בתקופה ההיא באותה המדינה, השפיעה הרבה על חנוכו והוסיפה לויה חן של התלהבות ודבקות, עליות ושמחה של בטחון ושלוה ותטביע את חותמה על נשמתו—הצוהלת גם כהיום בתקופת זקנתו ואור פניו משמח נפש כל מכיריו.

משנות נעוריו נודעו לנו אי־אלו קוים מעניינים: עד כמה שהיה חביב ונכבד על בני עירו וכשרונו הפעיל בעבודה צבורית מראה העובדא, שעוד בחיותו בן כ"ב שנים הציעו אותו למועמד במועצת העיריה ואף אם בגיל זה אינו לפי החק להבחר, בכ"ז השתדלו ראשי העדה להשיג רשיון מיוחד לבחירתו. אחרי שנים אחדות נבחר גם בנשיאות מועצת הקהלה היהודית לחבר בנשיאות.

בתפקידיו הצבוריים עבד בכל את לשפור מצב הקהלה ומוסדותיה הדתיים. משאת נפשו לרומם את חנוך בני הנעורים מדלת העם, שאין יד הוריהם משגה להחזיק מלמדים בשכר—התגשמה ע"י השקעת כחו ומרצו ומכומים הגונים מהונו ביסדו ת"ת לבני העניים, שראג להם כאב לבניו.

וכמה רחב לבו על פרי עמלו, כשהיו באים המלמדים בשבתות ויומים

טובים עם מספר התלמידים חליפות בסדרם להבחין אותם בפרשת למודיהם— ובביתו הפתוח לרוחה נתקבלו הפעוטים ומלמדיהם בשלחן ערוך פרי מגדים מגנו של בעל הבית שנהר מתוך שמחה של מצוה.

מלבד התקונים הנ"ל יסד גם חברות צדקה וחסד לחמיכת עניים נסתרים, שנתמכו ביחוד לכל חג וחג ובעונת החרף בעצי הסקה וצרכי מזון שונים עפ"י שטה, שאינה מעליבה את הנתמך.

בהנהלת בתי ספר העסמיים של הברון הירש, כהן ר' יוסף בתור נשיא חבר הקורטוריום וחבר ועד המפקח.

להחזקת החניכים, שנדלי לתורה ומלאכה, נוסד בהשתדלותו בית תבשיל לילדים בין כתלי המוסד ובזה עזרה לו על ידו גם רעיתו מרת טויבע החי' שנדבה כספים והקדישה מזמנה לכלכלת ידדי העניים ולהלבשתם.

לישוב ארץ ישראל היה בין ראשוני המסעיים ותמך בכל השנים במוסדות הישוב הישן בירושלם. להופעת המניות הראשונות של ה„בנק להתישבות היהודים" בלונדון היה נוסע על הוצאותיו בערי גליציה להפיץ את המניות ומספר רב קנה בעצמו. כל דבר שקשר לו עם בנין הארץ, לקח את לבו ויתן ביד נדיבה.

החניך שנתן לבניו היה למופת בכל מדינת גליציה: בתורה ודרך ארץ במדעים ובאמנות במסורה נאמנה לכל קדשי ישראל ותורתו; והיו קוראים לביתו האוניברסיטה הקטנה. יותר ויותר נטע את האהבה לארץ אבותינו בלב בניו ועוד בימי ילדותם השתתפו בכל מפעלי חבת ציון. ולאות הכרה עבודת בניו לציון, נרשמו בספר הזהב לקרן הקימת בישראל: בכורו הסופר המפורסם והעורך ד"ר משה רוזנקרנץ נשיא הסתדרות הארצית בשביץ — ובנו הצעיר, שנפל חלל במלחמת עולם העלם היקר טר חיים ע"ה, נרשם אחרי מותו בספר הזהב ע"י ציוני מזרח גליציה.—

עסקו הפרטי היה בנק להלואה וחסכון, שעמד תחת הנהלתו 27 שנים— עד פרוץ מלחמת העולם, ובמשך עבידתו הפרטית והצבורית קבע עתים לתורה ושחה בים התלמוד מנעוריו עד היום הזה. בסיום השי"ם שעשה בשנת תרע"א נדב 500 כתרים לקהלת עיר מולדתו.

משנת הרע"ה ועד תר"פ — שנת עלותו לא"י העתיק את משכנו לבירת גליציה לבוב—אחרי שכבשו והרסו חיילות הרוסים את עיר מולדתו—וגם שם אחרי הרס ונדודים עכד לטובת אחיו האומללים ונבחר לנשיא חברת „תקות ציון" שהרחיב את חוג פעלותיה וכהן גם בתור חבר האקזקוטיבה של הסתדרות

הציונית. בזמן שד"ר ציפר היה נשיאה בגליציה היה ר' יוסף רוזנקרנץ סגנו. לטובת פליטי המלחמה עבד במרץ מופתי בוער הסיוע בלבוב, אשר בכל 8000 נפש מדי יום ביומו בארוחות ותמיכות שונות, היה ר' יוסף חבר בנשיאות ופעל הרבה להצלת פליטי המלחמה מכליון.—

בשנת תר"ף לפני נסיעתו לא"י עם רעיתו נערך להם נשף פרידה ע"י טובי היהדות בלבוב ולהכרת תודה בער מפעליו הפוריים רשמוהו בספר הזהב לקרן הקימת.

ר' יוסף רוזנקרנץ תקע עוד לפני יותר מעשרים שנים יתד נאמן בארץ אבות ע"י עליית בתו וחתנו הרב ד"ר זיגר ז"ל שיסד את התחכמוני ביפו.—

אחרי שנוסדה בארצנו הרבנות הראשית והתכוננו ל"כנסת ישראל" כתב ר' יוסף רוזנקרנץ מאמר חשוב על חקהלה הרשמית, שנתפרסם ב"דואר היום" "חי נושא את עצמו". ואחרי זמן פרסם את מאמרו בעתון הנ"ל "בקורת מוסדות חסד ומוסדות צבוריים בכלל".

בירושלם עה"ק רכש לו ר' יוסף את חבת כל מכיריו ע"י ערינות רוחו ומדותיו הטיבות; ושוקד הוא על התלמוד ונושא כליו. ואחרי שרשרת של נגעי המלחמה שעברו עליו במדה זעומה, באבוד לו בנו הצעיר בשדה קרב וחתנו הצדיק הרב זיגר שנפטר בירושלם בצוק העתים—עומד איש פלאים זה זקוף ורענן, מלא הוד עליזה ונפש שלוה ובוטחת ביוצר גורל האנושי; ולמופת ישמש לנדכאי רוח בקבלת יסורין באהבה. שמח הוא על הזוהו את נצני הבנין והתחיה של ארץ חמדת ישראל וטלהיב הוא בכל הזדמנות את בני הגילה לחבת ציון וגאלת קרקע המולדת.—

ואנו מאחלים לר' יוסף רוזנקרנץ שליט"א, שינוב בשיבה טובה כזית רענן על אדמת ירושלם תובב"א עד ביאת גואל צדק אמן!

* * *

רוב החימר של הפרק החשוב הזה בפרטיותיו נמסר לנו על ידי בתו של בעל היובל הגברת לאה זיגר הי', אחת המלודמות והבי העסקנית בבנות ציון וירושלם.

עיין ספר "בנות ציון וירושלם" חלק ראשון ל"ט—מ"א.

השר המנוח

מר שמעון רוקח ז"ל

נולד בירושלם בש' תרכ"ג, נלב"ע בתל אביב י"ב אדר תרפ"ב

הקונסולים היהודים לפנים והיום.

מקדם לכ' שמעון רוקח ז"ל

עוד ביום הקודם נשאו אחינו בירושלים ביפו ובגליל משרות רשמיות של קונסולים וסגניהם מקומם מצד הממשלות האירופאיות. והממשלה הטקומית התחשבה בהם בכל כבוד ויקר.

הראשון שבהם היה הרב הנאון ר' ישעיה ברדקי, ששמש בתור סגלא מקום הקונסול האוסטרי בירושלים. למשרה הזאת זכה בהשתדלותו של העדה היהודית בווינא. ר' יהושע ילין ז"ל מספר לנו בזכרוניתיו, כי בהשתדלותו הואילה הממשלה הזאת לקבל את כל היהודים ילידי רוסיה שבארץ־ישראל תחת חסותה כדי להגן עליהם מתעלולי עריצי התושבים הערבים, ולהביאם תחת חסות ר' ישעיה ברדקי ז"ל. וכל אלה האשכנזים נתיני רוסיה קבלו מאתו תעודות אוסטריות. וגם אביו של ר' יהושע ילין הר' דוד מלומוא אשר בסדינת פולין קטן, היה אז לנתין אוסטרי. בשעת בקור רשמי היה ה„קאוואס" (שמש רשמי) הולך לפניו עם מטה גדול וגולת כסף בראשו.

בשנת תרכ"ז נתמנה על ידי הממשלה טרוקו אחינו מר רוברט בלאטנר. אחד הנכבדים מיושבי יפו, לקונסול רשמי ביפו והסביבה. וגיסו הר' מאיר פגי האמבורגר, שו"ב ביפו, מספר לנו בזכתביו: בבואו לפני הפחה אשר בירושלים להראותו את „כתב הרשיון כנהוג", קבלהו בכבוד והדר, וכדי להראות, כי חפץ הוא ביקרו, שלח אתו מבני החיל העומדים עליו ללוותו עד ביתו. והנושל ביפו, חרד לקראתו וישלח לפניו עשרים חיילים והתיף מכה לפניו עד שהביאוהו הביתה. ובעברו דרך שער העיר רוכב על סוס דוהר באיתות הכבוד, עמהו הבן „שוטרי החוטות" ויכבדוהו כבוד „פחה" בכריעה בהשתחויה, בתזמורת ובתרועות „הירד".

סי' חיים אמזלג — משפחה ספרדית עתיקה — נביר ועסקן צבורי ביפו. נשא שנים רבות משרת קונסול לממשלת אנגליה ביפו.

עיין „זכרון לחובבים הראשונים" חוברת ה'.

„השר העברי הגביר החכם הישר" סי' משה די פינ'וטי, קונסול אויסטריה בסוריה, בא ירושלימה בלוית הקיסר פראנץ יוזף בחודש כסלו תר"ל יחד עם השרים רואי פני המלך.

על סי' אברהם בן סי' פינצי, קונסול בריטניה בעיר עכו, יכופרו ב„לבנון" מיום כ"א שבט תר"ל הדברים האלה: „סי' אברהם פינצי קונסול בריטניה בעיר

עכו (אחינו הוא) בא באלו הימים לעיה"ק צפת לרגלי מטחרו. פתאום נפל שדוד בתגרת יד החלירע, ולשוא היה עטל כל הרופאים, וביום שבת קודש מת. (ברגע באה השטועה המעצבת הזאת לאוזני אביו ויעש אבל ויתאבל על בנו) אבל מפני כבוד השבת לא הובל לקברות, כי אם עשו אתו כמשפט המתים ויפשיטו בגדיו מעליו וישכיבוהו למעצבה על הארץ. ביום ההוא דרש דרש אחד מהערבים לשכנו, כי היו לו עסקים רבים אתו, ויהי כי סר הביתה וירא את איהבו הנאמן מת מושכב ארצה, ויזעק זעקה גדולה ומרה מנהמת לבו ויבך בכי הכרורים. פתאום צעק הערבי גם הוא אנקת חמ. צנת מות פרצה בכל עורקיו, ברכיו פקו ויפול שדוד ארצה. ופהע ראו ויהבוננו כי דנאכפים לקול בכית הערבי, כי אברהם העברי עווה את גוו, וצנף את בדי עורו צנפה, ויקחוהו וישכיבוהו על מטתו ויכסוהו בבגדים ויחם לו, ודנהו ב ר י א ו ל ם, אולם הערבי נשאר מת ויובילוהו לקברות".

ר' ישראל בק היה קונסול רומניה בירושלם. בתקופה הראשונה.

ר' ישעיה גיטליב היה ג"כ קונסול רומניה בירושלם, מלפני כששים שנה.

יוסף נבון בן היה קונסול הולנד, בלגיה וכו', בירושלם.

מר יוסף טויא היה קונסול שפניה ביפו, בשנת תרל"ב.

מר סיטאן היה קונסול פרס בירושלם.

מר י. מ. גלאסשטיין היה קונסול אטריקאי בעיר צפת.

מר א. קאהן היה קונסול פרס שטה. מר י. מ. אבו היה קונסול צרפת שמה.

האדון הנכבד, מר שמעון רוקח, נשא משרת סגן הקונסוליה האוסטרית ביפו. טמלכת אויסטריה התחשבה באישיותו, הקיסר פראנץ יוזף כבדהו באות כבוד ויקר: מדליה של זהב.

ר' שמעון רוקח ז"ל היה יליד הארץ, נצר משפחה אצילית, משפחת חסידים ובני תורה, שהיו זוכים תמיד לשתי שולחנות, וכמו אביו הרב ר' יצחק רוקח ז"ל כן גם הוא היה חכם, פקח ונבון, למדן, סיחר ממדרגה ראשונה, ועסקן הכי גדול בהקיפה שלשים השנים הראשונות של הישוב החדש, הרים את יפו משפלותה ודלותה: בנה את „נוה צדק", יסד את בית החולים „שערי צדק" ודאג תמיד לקיומו, על ידו נוסדה לשכת „בני ברית"; ועד לעדת היהודים, ועד האחדות והשלום; הברה קדישא הראשונה לעדת האשכנזים, על ידו, השתדלותו והשפעתו הכבירה — השיב היה בעיני המשלה — רכשה לה עדת היהודים מגרשים, שדות וכרמים שכונות ומושבות, נתן רוח חיים במהלך המסחר וגולת הכותרת בעבודתו הצבורית הוא „הפרדס".

יפה וחסון כאלון היה השר המנוח, בעל אישיות בעל סגולות, בעל מרץ בעל אהבת האדם ואהבת הארץ.

„פרנס הדור, מנהיג, פועל ועובד צבורי במובן מלא ומצוין". (הרב קוק בהספדו.)

„קהלת יפו ותל אביב לא תשכח מהר את ר' שטעין רוקח". (ראש עירית ת"א בהספדו.)

***

ה"ר שטעין רוקח ז"ל נולד בירושלים בש' תרכ"ג ונפטר ביום י"ב אדר תרפ"ב מניחתו כבוד בתל-אביב. ידידיו ואוהביו מוקיריו ומעריציו הוציאו לכבוד ולזכרונו קבץ מיוחד בשם „ציון" תולדה והערכות.

בית „רוקח" נשאר להתקה ולברכה בארץ.

בניו בדומים לו: חובבים, סיחרים ממדרגה ראשונה, ועסקני הצבור.

חתנו ד"ר ל. מגרו הוא הרופא של בית החולים „בקור חולים הוספיטל" בעיר העתיקה.

הקונסולים־היהודים כהיום בא"י

ירושלים:

טר מרדכי בן ר' אברהם חיים כספי — נולד בירושלים י"א ניסן תרט"ה — קונסול כללי לארץ ישראל של ממשלת לטביה.

טר כספי הנהו מבחירי בני ציון המצוינים ביד בן יליד הארץ מטשפחה עתיקה בירושלם. — עיין „זכרון לחובבים הראשונים" חוברת ה' —

מחונן הוא בכשרונות נעלים, בעל לב רגש משהתף בכל דבר טוב ומועיל, בכל נפשו ומאדו, סוחר ממדרגה ראשונה ושותף של הפירמה „כספי דיסקין וקפלן".

עסקן צבורי: חבר ועד הפועל של לשכת המסחר בירושלם.

סגן־הנשיא עיר גנים תלפיות, מזכיר לשכת בני ברית.

טר א. פריזלנד קונסול ממשלת הולנדיה

תל־אביב — יפו:

ד"ר ש. רוזינבוים קונסול כללי של ממשלת ליטא

טר ש. הופין קונסול הולנדיה

טר יצחק רוקח סגן־קונסל רומניה

טר א. דיזינגוף סגן־קונסול בלגיה

ד"ר קורט גרינוואלד סגן־קונסול טשכוסלובקיה

ד"ר ב. הויזנר סגן־קונסול פולניה

טר יוסף רוקח סגן־קונסול רומניה בחיפה

שערי ירושלים.

ירושלים מוקפת חומה היא משנים קדמוניות. ושערים רבים לה, גדולים וקטנים, פתוחים, סגורים וגם סתומים.

האחרון מן המושלים שבנה את החומה ההרוסה והפרוצה, מלפני כארבע מאות שנה היה המושל שליטן בן־שלים העותומאני, הוא היה האחרון שבנה אותה ויהקנה, אחרי אשר באה ירושלים ביד הטורקים, הביא בה סדרים ויעש תקונים במבואיה ושעריה.

„שערי העיר רבו אז מעל שעריה ביטינו אלה, כי שער סתר קטן היה בין שער ציון ושער יפו בקיר מנזר הארמנים. ושני שערים היו בין שער יפו ושער שכם ושמם: שער הרחבה (באב אל־רחבה) ושער מנזר הסרבים (באב דיר אל־סרב). ושני שערים היו בין שער־שכם ושער־השבטים (באב אל־שאבאט) ושמם: שערי המתפללים (באב אלדאעיה) ושער הערים (באב אלמאהארא). מכל השערים האלה לא נשאר בחומה הזאת רק „שער הערים" אשר היה סגור כל חימים, עד לפני שנתים ימים (החכם מר דוד ילין במכרותיו בשנת תרנ"ב) אשר פתחוהו בבנות המשלה ביה־ספר גדול קרוב לו". ושני מיני שערים לה: שערי „חומת העיר" ושערי חומת הר הבית.

שערי חומות העיר:

שער יפו. הערבים יקראו לו „באב אל חליל" יען שמטנו יוצא הדרך לצד שמאל גם לחברון. על יד השער הזה פרצו את החומה ועשו בה דרך לעבור עגלות ומרכבות לכבודו של הקיסר וויליהלם, בבואו ירושלימה בשנת תר"ס.

שער ציון. באב נביא־דאוד. מר ילין מעיר לנו, כי אז מלפני ארבע מאות שנה קראו לשער הזה באב צהיון (שער ציון) וגם „באב חארת אל יהוד" (שער רחוב היהודים).

שער שכם. „באב אל עמוד" — לאמור: שער העמודים, כי מעל השער נחצבו עמודי תפארה בקיר החומה, אחינו יקראו לו „שער שכם" ותרי הארץ: „שער דמשק", כי דרך השער הזה יסעו הנוסעים לשכם ודמשק. והטעם הנכון והאמת לשם „שער העמודים" של השער הזה נהגלה מלפני כשלשים ושבע שנים בחגלית של „מפת מידבא" היא מפת ירושלים אשר נמצאה במידבה מעבר לירדן בשנת תרנ"ז.

ובה אנו רואים, כי בירושלים עמדו שני טורי עמודים בשני עברי הרחוב ההולך מצפון לדרום על פני עמק הטירופיון, לאמור: משער שכם או שער דמשק

עד השער הקטן הוא שער האשפות. ויפה העיר על זה החכם המנוח מר לונץ ז"ל, שבזה נגלה הטעם האמתי של השם שער העמודים (באב אל־עמוד) אשר הערבים יקראו לשער הזה על שם רחוב העמודים שההל אצלו. ובאמת נראה עד היום בסקוטות רבים מן הרחוב הזה שרידי עמודים קבועים בארץ ובכתלי הבנינים.

שער האריות — באב אל סבאע — (סבאע בערבית, אריות) על שם שני זוגות האריות, סמל השולטן שליטן, הבולטים מאבני החומה משני צדי השער.

על יד השער הזה נמצא בנין עתיק מזמן הפרנקים מלפני כשבע מאות שנה, צאלח אלדין בלכדו את הארץ בשנת 1167 לספירת הנוצרים, הקריאו למדרשה, ועל שמו נקראה „צלאחיה", ואחרי מלחמת קרים בשנת 1856 השיב השולטן עבד אל־מגיד את הבנין הזה למלך נאפוליון השלישי. ממשלת צרפת הקנה אותו והפארהו בבנינים נהדרים, וההנהו לקרדינל לויגרי מיסד המיסיון באפריקה, ועתה לנוצרים. שם בית הפלה, בית מדרש לכמרים ועתה בנו בית חדש לבית ספר לחקירה כתבי הקדש, זה מקרוב מצאו בחרבותיו אבן ענוכה ובהובת בכתב העברים עליה אשר יחשבו, כי הוא קדמון (הר"ד ילין בזכרונותיו).

שער הקטן — באב אל סגרבע, שער המערבים היושבים ברובע הקרוב לשער הזה, ואין זה שער האשפות הנזכר בנחמיה, כי הוא היה במערב העיר.

שער החדש — באב אל שריף. השער הזה נפתח בחומה העיר מלפני כשלשים שנה לבקשת כנסית הצרפתים אשר בנתה למוסדי בית אורחים גדול למען יוכלו האורחים להכנס ישר לבתי כנסיותיהם אשר בפנים העיר הקרובים אליו.

דמושלמים מחו אז נמגם על הפרצה הזאת בחומת העיר העתיקה, וכך נשאר השער הזה פתוח בלא דלתות כלכל יתר השערים.

שער המשטר — באב המא — סמוך הוא ליושבי רובע „באב חטא". על השער הזה יספרו המושלמים לאמור: הנכנס בשער הזה ואומר „חאטי" (חטאתי) עוונותיו מתכפרים.

והשערים, שערי העיר, היו סגורים בלילה גם לפני כיובל שנים. היהודים דאחרים שנתישבו מחוץ לעיר, בשתי השכונות הקטנות: בתי מונטיפיורי־טורא ונחלת־שבעה, טוכרחים היו להזהר לעזוב את העיר לפני שקיעת החמה. כי מיד בהשמע קול שמש־המסגר הקורא להפלת הערב סוגרו השערים על מסגר, ואין יוצא ואין בא עד הבוקר.

פעם בשבוע סוגרו שערי העיר באמצע היום למשך שעה אחת—וזה היה בצהרים של כל יום הששי. הרא"ם לונץ בזכרונותיו מעיר בזה: טעם סגירתם היה על־פי מסורה קדומה, כי ביום הששי יבוא מלך נוצרי ויכבוש את העיר, ומאשר כי בצהרים של יום הששי יכלו גם אנשי הצבא להתפלל במסגד הגדול, העומד במקום המקדש, לכן סגרו את שערי העיר. והמסורה הזאת שוררת גם אצל המושלטים שבשאר הארצות, וגם בסארוקו נהגו באיזו ערים לסגור את שעריהם בצהרים של יום הששי.

זכרון לחובבים הראשונים

תכן

מהחוברות הקודמות שנדפסו עד כה:

חוברת א:

ר' *) ישעיה ברדקי. ר' זלמן צורף. ר' אליהו מני. ר' נטע נשקין. ר' ישראל בק. ר' ניסן בק. ר' שלמה פח. ר' יוסף רבלין. ר' זליג הויזדורף. ר' משה בן בינישטי. ר' בן ציון ליאן. אנטוניוס קטפאגו. שירי הקראים.

חוברת ב:

ר' ארי' נאמן. ר' שלמה זלטן בהרין. ר' בנימין יחזקאל יהודא. ר' מאיר קאמייקין. ר' יעקב ברלין. ר' נחמן נתן קורוניל. עולי אונגריה. ר' יצחק אייזיק בן טובים. זכרון לבית הורביץ.

חוברת ג:

ר' פישל הכהן לאפין. ר' משה יצחק גולדשטיט. ר' מאיר שיינבוים. קרבן הישוב החרש. ר' אברהם פראסט. ר' חיים ווקסנר. ר' שיימא טוואלקוויסק. ר' משה וויטנברג. יוסף נבון ביי. יובל „משכנתי ישראל, ו„בית דוד". ר' אהרן בי"ר יצחק שאייר. הפלאות בירושלים בשנות קדם. ציונים.

---

*) כתוקנים במקומם עומדים.—

חוברת ד:

השרים לבית פיג'ומו. יובל לשבונת בית יעקב. ר' יהודא הלוי ר' יעקב בלומנטל. ר' זלמן חיים רבלין. ר' אליעזר דן כהרלב"ג. ר' אברהם ניסן. ר' נתן פרידלנדר. משפחת שיריזלי בירושלם. עדת הגורזים בירושלם. הפלאות בירושלם בשנות קדם. להקון מקים ה"כותל המערבי". ר' נחום צבי הרים משפחת שניצר בירושלם. ר' שמואל הלוי צוקרמן. תפארת ישראל הפירמן. ציון לר' יצחק וואר־פנסקי. זכרונות מהרעש בארץ ישראל. הערות וזכרונות. ר' יהודא הורביץ ר' אברהם אלקנה זקס. ר' שבתי טראכטינברג.

חוברת ה:

ר' מיכל הכהן. רבנו יעקב מאיר. השר חיים אמזלג. ציון לד"ר אהרן יוסף ירמנס. ר' יצחק לפקין. ר' אברהם חיים זילברמן. הרופא מסלנט. העתו שערי ציון בירושלם.

חוברת ו:

הפלאות בירושלם בשנות קדם. ר' שמואל מוני זילברמן. ר' שמואל דאלהינוברן. ר' יהודא בלומנפלד. בתי ניטין בירושלם. ר' יוחנן צבי שלאנק. ר' נתנאל לוריא. סי' ישעיהו אנימאן. המפולת בירושלם. ר' יצחק אשכנזי. ר' אליעזר לנדא. ר' נתן גרינגרס. פירתן משנה. הפירתן של כותל המערבי. ר' חיים פרס. ר' יעקב יוסף גולדשטיד. הראשון לעדת הביכרים בירושלם. ר' חיים אהרן וואלירו. ר' מנחם יעקב זלוניק. מלואים. הגרים בירושלם. שרידי כלי קדש. ר' שרגא פייבל יעקבזון. ר' שלמה זלמן פרוש. ר' יצחק צבי רבינין. ר' אליהו הוניג. הערות וזכרונות. יזכור. יזכור שני. פרשת החגיגה לחנוך הבנין החדש של בקור חולים. ר' אריה ליב ד"ץ. כנסת ישראל. הפרוכת מן המעיל של נפוליון הראשון. בנקס השדרי"ם בירושלם. ד"ר שרגא פייבל ב"ר נחום פופלים. בית אמזלג. מכתב משנת רצ"ה. ציון לר' יהושע וואלפינזון החובשים בירושלם.

חוברת ז:

ר' יעקב ספיר הלוי ותמונתו. ר' יחיאל בריל. ר' יוסף קריגר ותמונתו ר' מרדכי אדיזמן. ר' אליהו ספיר. משפחת עמיאל בירושלם. מגלת סתרים. ר' יוסף בלנק. ר' אלי' גודל. חברת אמוני ישראל. חפש ומצא. הצרורות. הרץ מגנזי ירושלם. אגידת "שבת אחים" בפתח-תקוה. מכתבים.

חוברת ח:

ר' משה נחטיה בהנוב. הישיבה המרכזית. השדרי"ם הראשונים בירושלם מכתבים. פירתן לרפום צוקרטן.

חוברת ט:

ר׳ ישראל דוב פרומקין ותמונתו. ר׳ נפתלי יצחק הלוי רוהלד ותמונתו. ר׳ מרדכי יפה. ר׳ בצלאל חזן. השר משה פינ׳וטי. ר׳ מנחם נתן אוירבאך ותמונתו. קבר שמואל הנביא. מערת חולדה הנביאה. הגניזה בירושלם. פירה וטציל. ריחים של רוח. ג׳ורה אל ענב. תלאות פתח־תקיה לפני ארבעים וחמש שנה. ישיבת לומזה בפתח־תקיה. ר׳ אלי׳ גרין ותמונתו. מכתב לר׳ בנימין בן־יעקב. חברת נאמני ארץ. ליום הזכרון של הרי״ט פינס ותמונתו. מגלת סתרים. מימי מלחמש המסיון. ר׳ יצחק כ״ר צבי הלוי. הנרים בירושלם. תל אלמסאבין או הר שפך הרשן. ר׳ נפתלי בן יעקב פייערשטיין.

חוברת י:

אעלאם [כתב רשמי] משנת 1252 (תק״צ) לבטול החובות הישנים. אעלאם משנת 1252 (תק״צ) לקיום רכוש החורבה וטצריה. שטר משכנתא (משנת הקצ״ז). ע״א חורבת ר׳י החסיד. חצר הכולל. דיני חזקה. חמנורה. שטר שובר. שטר הודאה. שטר חוב משנת תע״ה. שטר חזקה משנת תקי״ג.

חוברת יא:

ר׳ משה טונטיפיורי ותמונתו. ר׳ אברהם משה לונץ ותמונתו. ר׳ יצחק אופלטקא. פנקס נחלת שבעה. ר׳ יהושע יפין ותמונתו. שליחות לקושטא בשנת תקפ״ג [כדבר הפירמן להחורבה]. שליחות לקושטא בשנת תקפ״ג [לקיום הערה האשכנזית בצפת]. הרשאה משנת הקפ״ה. שטר ,כוללי׳ משנת תקפ״ו. כתב בי״ד מחברון משנת תקפ״ט. שטר בירורים משנת תרי״א. זכרונות מרובע ,בב חושה׳. הארבה בארץ־ישראל [הוספה].

חוברת יב:

רבי חיים חזקיאו מדיני זצ״ל בעל שדי חמד. ראשונים כטלאכים. הישיבות העתיקות בירושלם ואחינו הספרדים. ר׳ אהרן עוריאל. בית חניך יתומים. ר׳ בן ציון אברהם קיאינקה ותמונתו. צרות אחינו בטנזר הירח (דיר אלקמר) בהרי הלבנון.

חוברת יג:

תמונות הרבנים הגאונים לערת האשכנזים בירושלם ת״ו. תמונת רבי דר. יהודא ליב לנדא. תמונת דר. הרצל. ר׳ שלמה ישעיה זקש. ר׳ מאיר שמעון ליבריכט

ר' ניב קילם. מכשרת ציון [העודה הסתורית]. עניני החורבה: מכתבים להכולל משנת תרט"ז ליצירה. חצר בית הארי בירושלם. העודה מחורבת ר' יהודא החסיד. פסק דין מהכמיה שרעיה בירושלם. שטר חוקה. שטר חוקה משנת הקצ"ח. מכתב משנת תר"ה. הרשאה משנת תרי"ב. מכתב מחברון משנת תרט"ו. התפלה בער האסיר בבית הכלא. החצר מראדישקוביץ. חצר הכולל. חוט השני. היה ואבד. בתי התבשיל בירושלם לפנים והיום.

חוברת יד:

משפחת עוזיאל בירושלם. גאוני ציון וירושלם. ר' יקיר גירון. ר' יוסף מרדכי הלוי הי"ו ותמונתו. ר' יוסף סעבאג מונטיפיורי. משפחת "ברוך" בירושלם. בתי תלמוד התורה וישיבת הפארת ירושלם. ר' דוד פאפו ותמונתו. משפחת פיואנטי. ר' יהודא הלוי. ר' יוסף יהושע קאריאו. התחוי. חברת שוטרי מציה ומלבישי ערומים. ר' יצחק אשכנזי. ר' מרדכי ישראל שיריזלי. ר' מנחם שם טוב כהן. בקורה של השירה היהודית. רב וקונסול צרפתי בגניב. החלוצים מאור כשרים. מציון תצא תורה. ע"א הישוב בשכם. השמשים מדור העבר של עדת הספרדים. שכונת הבוכארים בירושלם. רפאל המנגן.

חוברת טו־טז:

משפחת ואירי בירושלם. ר' אליהו סליטן מני. ר' גדליה חיון. על קדושת הקבלה. ר' חזקיהו שבתי והמונתו. אגודת על המשמר. הקיסר פרנץ יוסף. מר חיים אמזלג ז"ל. מר יוסף אמזלג הי"ו ותמונותיהם. בית זקנים וזקנות הכללי בירושלם. בית ששון.

חוברות יז־יח:

הרב מקוטנא. הרב מקאליש. רבי שמואל סלאנט. לחג השמונים. האחים לבית לעווי. לזכרון סיר משה מונטיפיורי. ר' משה בוימגארטן. ר' צבי ברלין. ר' משה מלכא. לקורות החורבה. קנקן ישן מלא חדש. חורבת ר' יהודא החסיד. מלואים. ר' נפתלי הירץ הלוי. לוחות אבני זכרון. קהל חסידים. הפקידים באמשטרדם. שלום ירושלם פירתן. ישיבת לומזא בפ"ה. ר' שמעון מונזון ותמונתו. אחוד הקהלות. אמורה לבית יעקב. הקרבן.

חוברת יט:

ר' אלעזר יעקב פידהורצר ותמונתו. מירון. תמונות: שריד ביהב"נ רבי שמעון בן יוחאי. קבר רבי יוחנן הסנדלר. ר' משה פודהורצר. ר' אליהו קלינגר.

מר ביידן. דרך ישראל. השיירות בירושלם. ר׳ אהרן משה סגוז צבי. ר׳ שמואל הלר. מלואים. לקורות הישוב בצפת. רבי רפאל אהרן בן שטעין והטוגתו. ר׳ מרדכי גימפל יפה. משפחת דייטש. ר׳ מנחם טנדיל מקאטיניץ והטוגתו. ר׳ זרח ברנט והטוגתו. ר׳ מאיר הלוי המבורגר. ר׳ משה רובאוויץ. משפחת בידרמן. המשולח מווילנא. ר׳ משה פארדו. הרופאים הרוזשונים בירושלם. ארבעים שנה לשכונת שערי צדק. כנסת ישראל. ר׳ יצחק קלין. ישיבת פורת יוסף. ר׳ אהרן שלוש. ד״ר א. מויא. ר׳ שלום שמחה שיינפינקל. ר׳ זרח בארינבוים. הגרים בירושלם. ר׳ עקיבא יוסף שלעזינגר. התאחדו הרבנים עולי הארץ. לזכרון ד״ר אלברט כהן. משפחת וויט. בכסא ליום חגגי. ר׳ אפרים אליעזר רמון. משפחה אומללה. מלואים. יהודים שומרי המקדש. מכתבים.

* * *

עוד יתר מאשר הרפתני יש ויש לי לפרסם: „זכרונות קדומים״. „סגנזי ירושלם״. „אבני זכרון״ „תעודות הסטוריות״ אבל אין לי עוד כח להמשיך ב ע צ מ י את עבודתי זו. ואני מ ו כ ר ח לצערי, להפסיק באמצע העבודה. עד שיבוא מו״ל כללי או פרטי להשתתף אתי בעבודתי זו.

ואז—הכל יראה אור!

יצא לאור

ספר החתום והגלוי

ארבעים שנות עבודתי הצבורית.

יכלכל בו שתי הקופות:

תקופת „שיר השירים״ ותקופת „איכה״.

— לא נמכר לידידים —

מכתבים

לכבוד מר פנחס בן צבי גראיבסקי ירושלים.

הנני מאשר בזה בתודה את קבלת שתי המחברות, ששלחת לי בטובך. את דבריך ב„הארץ" „מגנזי ירושלים" על עתיקות ירושלים אני קורא תמיד בשימה לב, ואני תמיד מוצא בהם טעם. לפי הנשמע, הוצאת את רשימותיך הנ"ל במחברות מיוחדות, וכן ממחברתך זכרון לחובבים ראשונים, אני ריאה שכבר קדמו לה עוד השע חוברות, ואם כך הוא מאד אחזוק לך טיבה אם תואיל בטובך להמציא לי את המחברות האלה, לפי מחירן הקבוע בשוק.

בתודה למפרע ובכבוד רב

ח. נ. ביאליק

כ"ט מרחשון תרפ"ט.

לכ' הסופר הנעלה חוקר בקדמוניות ירושלים ר' פנחס גראיבסקי הי"ו

הגדלת אדוני חסדך עמדי בשלחך אלי מנחה את שני ספריך החביבים „בנות ציון וירושלים" ו„זכרון לחובבים הראשונים". שניהם כאחד עשו עלי רושם טוב מאד. בספר הראשון באת להקן מה שקלקלו הסופרים מלפנים שעברו בשתיקה על מעשה הצדקה והחסד של הנשים העבריות. גם בזה אנו רואים מעין „מפלגתיות". הגבר שהוא באמת פלג־גופא דואג רק להזכיר את ה„פלגים" כמותו—את הגברים. ועל הנשים הוא עיבר בשתיקה. ושוב עשית שבאת להבוע עלבונן ולהודיע את מעשיהן הטובים בקהל.

על החוברת השניה אין מה להאריך כי יפה מאד עשית בהוציאך לאור את התעודות העתיקות ואת הזכרונות. ובזה יש ויש מה להוסיף. כאשר היה פה רבנו חרל"פ שליט"א ספר לי ע"ד הרב הראשון לציון אלישר זצ"ל, והדברים חשובים מאד. וכדומה הלא יש הרבה מאד. אדרבה, יישר כחך ותוציא עוד תעלומות הרבה לאור. כחפצך וכחפץ מוקירך ומכבדך בכל לב

א. ז. רבינוביץ

תל־אביב, יום א' דר"ח כסלו תרפ"ט

לבוחן ובודק גנוזי נסתרות ומזכיר זכרונות קדושים רפב"ץ גראיבסקי, שלום!

בתודה רבה קבלתי את שתי החוברות החדשות („בנות ציון וירושלם" ו„זכרון לחובבים הראשונים", חוברת י') שהואיל כ' בטיבו לכבדני בהן. החזקנה ידיו בעבודתו עבודת הקדש ויוסיף להעשיר את ספר הזכרונות שלנו בהוציאו לאור כתבים גנוזים.

מכבדו כערכו הרב

ב"צ י. ח. רבניצקי

ירושלם, ר"ח כסלו תרפ"ט

לכבוד ידידי מר פנחס בן צבי גראיבסקי

שלומות שניאים.

תודה מכופלת על אשר האלת לכבדני בחוברותיך. מאליך תבין כי קודם כל אצתי לעיין ב„בנות ציון וירושלם", ועלי להגיד כי, לפחות, צורתן הרוחנית מלאה חן, ואשריך כי זכית להארה בעט נאמן ולוקח לב. מלאכה עמטית יפה קבלת על עצמך — לספר לעם את אוצרות האפי הרוחני והכחות המוסרים הצפונים בקרבו, להציג מקצת המעשים הטובים הנעשים בצניעות שלא על מנת לקבל שבח והרועה — קבלת ובצעה אף אתה בצניעות.

יום יבוא ויכר פעלך גם בין החוקרים אשר יבואו לשאב חטר למדעיהם מתוך כתביך הרבים. הוסיפה, ידידי, להעניק לעם ולמוטחים כיד כשרונך ויודך חובבי האמת והטוב ובתוכם גם

יצחק אפשטין

תל־אביב. ערב שבת, י"ז כסלו, הרפ"ט.

לידידי הנעלה ר' פנחס גראייבסקי

שלום רב!

בשעתו קבלתי את מכתבך הנעים והנחמד. אף גם קבלתי את מחברותיך האחרונות, אשר שלחת לי בטובך.

מסתכל אני במחברותיך ואומר אל לבי: כמה נאים וטובים הם מעשיו של ר' פנחס, המוסיף לבנה ללבנה ואריח לאריח, ירבו כמותו בישראל!

והנני שלך בכל לשון של ברכה

א. דרויאנוב

35, PORCHESTER TERRACE,
HYDE PARK, W, 2.

3rd Desember, 1928,

Dear Mr. Graiewsky.

Many thanks for the reports you have been good enough to send me, containing the well-reproduced photograph of my late mother.

Yours sincerely,

Herbert Samuel.

ספר

אבני זכרון

אבני קדש בירושלים

מכיל:

העתקת הכתבות העתיקות והחדשות מכל אבני הזכרון בירושלם וחוצה לה הקבועות בבתי מדרשיה מוסדיה וחצרות קדשיה; שכונותיה ופרוריה. נאספו בספר, לזכרון החובבים הראשונים, בוני ציון וירושלם

בכבדות רבה ובאמצעים היותר קשים אני מטשיך הדפסת הספר הזה; בכל כחי ולמעלה מכחי אני הולך ומעתיק הולך ומדפים אותן האבנים אבני־הקדש, אבני הזכרון שחומר רב ספו בהן לתולדות הישוב בעיר העתיקה והחדשה הקשורה באישיות החובבים הראשונים, גדולי העושים והמעשים, אשר בנו את עיר קדשנו וחפארתנו.

חומר הגון וחשוב מוכן אצלי לדפוס, בעד החוברות הבאות אבל: איכה אשא לבדי!

הדבר כרוך בהוצאות מרובות ואני בתור יליד ירושלם. לא חוננתי בכסף ואף גם לא בנחושת. —

יותר מיובל שנים עמום אני בעבודת הצבור. עבודה שאיננה מספקת גם פרנסת הבית; לא רכשתי לי „בית" ועדיין לא הגעתי אף לשכירות בית — כפול, מקום מגורי בעיר העתיקה באחד החדרים המכיל בו שבע נפשות; מעולם לא התאוננתי על גורלי ולא בקשתי בעדי שום עזרה שהיא, מכל מקום שהוא, חלילה לי מעשות כדבר הזה, ירושלמי אני, ודרכם של בני ירושלם להתאבק עם המצוקה החשאית ולשתוק, לסבול ולשתוק, אבל להדפסת הספר היקר הזה הקשור בהוצאות מרובות אני מבקש. או יותר נכון: אני דורש כי אין אני עושה זאת לכבודי ולטובתי כי אם לכבוד קדושת ירושלם עיר בירתנו. וחובבי ארצנו צריכים להתחשב לדרישה הזאת שלא יחסר המזג: האמצעים להמשיך העבודה עד תמה.

אבן מקיר תזעק:

הצילוני מרקב הזמן, העליתוני לתחית הזכרון.!

רבותי!

דברתי הפעם אליכם בהתגלות לב; הבעתי לפניכם את כל רוחי ונפשי ושלום לכם מעיר השלם!

העמום בעבודת הקדש

פנחס בן צבי גרייבסקי
יליד ציון וירושלם

נספחים

בעריכת ליטל רבינדב

הערות

ההערות אינן מתייחסות לשגיאות דפוס רגילות. ניתן להיעזר במפתח לזיהוי האנשים ע"י ההפניות ובאמצעות שמות משפחה מזוהים. מומלץ לעיין גם בהדרכה לשימוש במפתחות. אני מודה לר' מאיר וונדר, לר' יצחק יודלוב, לד"ר אריה מורגנשטרן שסייעו בידי בסבלנות מרובה, וכן לשלמה גולדברג, לאריה גרייבסקי, ליהודה קינצלנגר וליורם.

עמוד	
19	ר' ישראל, הכוונה לר' ישראל משקלוב. (ראה אריה מורגנשטרן 'בשליחות ירושלים', עמ' 124-126).
20	מנחם מענדל, הכוונה למנחם מנדל בנדט (ב"ר ברוך) משקלוב.
23	ישראל במוהר"ש, הכוונה לישראל משקלוב.
23	יצחק אייזיק בהרב הגאון מאטיק, הכוונה לר"י זבניצר.
23	יקותיאל זלמן יהודה ליב, הכוונה לר' יזי"ל כץ.
23	שלמה ב"ר ישראל, הכוונה לר' שלמה פח.
23	משה שמעון יואלף, הכוונה למ"ש וולף.
47	החתום מטה הוא חיים מיכל מיכלין.
56	מו"ל המאסף, הכוונה לר' בן ציון אברהם קואינקה.
61	יצחק הכהן כתב את בתי כהונה בלבד. שתי השורות בהמשכן נשמטו מר' ישראל יעקב אלגזי. (תודה למאיר וונדר שמצא מהיכן נשמטו).
61	מוהרימ"א, צ"ל מהריט"א.
64	ישיבת 'פאר ענוים' הכוונה ל'יפאר ענווים'. בראשה הר' יצחק ב. חיים ז"ל כנראה שיבוש. בראש הישיבה עמד ר' אברהם בן אשר.
91	ד"ר וואלפון, הכוונה לד"ר וולפסון.
95	המלחמה האיומה, הכוונה למלחמת רוסיה יפן (1905).

105 השר באשכאתיב, צ״ל באש כתיב שפרושו פקיד ראשי.

107 ר׳ ישעיה, הכוונה לר׳ ישעיה ברדקי.

108 מוהר״י נר״ו; מוהר״ר ישראל, הכוונה לישראל משקלוב.

115 בסאראייע, הכוונה לסראיה - בית הממשל.

145 ר׳ נחמן פטיטו, צ״ל ר׳ נחמן בטיטו.

148 הגב׳ מזל טוב, הכוונה לגב׳ מזל טוב עזרא.

154 בקשטיליא, צ״ל בקאטלוניה.

166 משה ביניסטי, צ״ל משה בן בנישיתי.

203 א׳ אברהם סלימאן דוד חי, הכוונה לר׳ פרטוק.

204 הראשון לציון, הכוונה לר׳ מאיר פניזיל.

230 ויקטור עמנואל, הכוונה לויטוריו עמנואלה.

240 הר׳ שלמה; הר׳ מנחם, צ״ל ב״ר שלמה ב״ר מנחם בהתאמה.

240 יחזקאל ראובן, הכוונה לר׳ יחזקאל זבידה (ב״ר ראובן). ותודה לר׳ יצחק יודלוב שלימדני רזי שמות יהודי בבל.

241 המנוח סי׳ יחזקאל וגו׳, הכוונה ליחזקאל יהודה (ב״ר יהודה ב״ר יעקב ב״ר סלימאן ב״ר דוד סלימאן אברהם מעתוק (שם המשפחה לפני שהחליפו ליהודה ע״ש אביו). זאת עפ״י אברהם בן יעקב ׳יהודי בבל בתפוצות׳ עמ׳ 172. ו׳יהודי בבל׳ עמ׳ צ״ה.

241 האבן הזאת תהיה לעדה, השגיאות בתעתיק נמצאות אצל אברהם בן יעקב ׳יהודי בבל בא״י׳ עמ׳ 29 (בהערות).

262 מהר״מ א״ש, צ״ל ר׳ אברהם שאג.

268 אבוגאז, הכוונה לאבו-גוש.

275 שכבה״ג מוהרמ״ס, הכוונה לר׳ משה סופר.

284 ר׳ אר״י נ״י, הכוונה לר׳ אריה מרקוס המכונה ר׳ אריה נאמן.

285 ישראל במוהרר״ש, הכוונה לישראל משקלוב.
297 השמות לאחר אבשלום בן ראובן, מציינים את שושלת אבותיו.
299 ר׳ שלום משה שרעבי, צ״ל ר׳ שלום אברהם שרעבי.
299 המפורסם בשם הח״י בשמ״ש, כנראה שנגזר מכינוי אביו רש״ש השמ״ש.
311-308 מהר״ל; מוהר״ל, הכוונה לר׳ אליעזר ברגמן.
340 הנצי״ב, הכוונה לר׳ נפתלי צבי יהודה ברלין.
370 קונגרוסית, הכוונה לקונגרס רוסיה (מרכז רוסיה).
373 מנחם מנדל פרוש משקלוב. פרוש אינו שמו אלא כינוי.
374 ר׳ שמואל מבראד, צ״ל ר׳ שאול.
374 ז׳ תמוז ש׳ תר״, צ״ל ליל שבת ז׳ תמוז תר״ה.
374 הרבי מסדיגורא, הכוונה לר׳ אברהם יעקב פרידמן.
378 עבו עבס, הכוונה ל׳בהא-אולה׳ הוא מירזה חוסיין עלי. בנו עבאס אפנדי ומכאן התואר אבו עבאס.
380 יונה במוהר״ר יעקב, הכוונה לר׳ יונה ב״ר יעקב פודהוצר.
380 משה במוהר״ש מרודניך, הכוונה לר׳ משה קאלר.
388 מפט״ב, הכוונה מפטרבורג.
390 ׳עטרת ראש׳, צ״ל ׳עטרת שאול׳.
390 הרב המבאר, הכוונה לאהרון משה פאדואה.
390 באור על הגדה של פסח, הכוונה ל׳הגדת מרדכי׳.
390 ר׳ נתן נטע מקראקינאווא, הכוונה לר׳ נתן נטע לוריא.
390 ׳בית ישראל׳ באור להגדה נכתב ע״י יצחק יהושע (ב״ר ישראל) מקארעליטש ומיר. ר׳ ישראל יצחק מלומזא וזטיל כנראה שיבוש.
392 ׳צמח צדק׳, לא זוהה.
397 ׳סייג לתורה׳ משויך בטעות לר׳ מנחם מנדיל והוא ספרו של בנו אהרון.

401 'חולמים ולוהטים', צ"ל 'חולמים ולוחמים'.
408 ביה"כ הגדול לאחינו הספרדים, הכוונה כנראה לביה"כ רבן יוחנן בן זכאי.
424 הראשון לציון, הכוונה לר' יעקב מאיר.
431 הד"ר פורד, הכוונה לפרופ' קרל פורר.
459 אחיו של ואליד, הכוונה לסלימאן אבן עבד אלמליך.
459 אל מחדי, הכוונה לאבן עבד אל עזיז.
459 הסופרים אסכיר וקאמיל עד-דן, לא זוהו.
466 'מערב ומזרח', צ"ל 'ממערב וממזרח'.
472 דוד אבד"ק טאמאשאב, הכוונה לר' דוד בורנשטיין.
474 מנחם נחום במוהר"ר יצחק, הכוונה לר' מנחם נחום פרידמן.
475 אברהם אלימלך בהרה"צ מסטאלין פערלאוו, הכוונה כנראה לר' אברהם אלימלך פרלוב ב"ר ישראל.
493 מעתוק שם המשפחה לפני שהוחלף ליהודה (וראה הערה לעמ' 241).
493 בידי אחיו אשר סחר בבגדד, הכוונה לששון יהודה (ב"ר יחזקאל).
496 אבוגאזי, הכוונה לאבו-גוש.
497 פראנקוס, הכוונה לתושבים הזרים בארץ.
503 מורוקא, הכוונה למרוקו.
508 מר 'אבי', הכוונה לאליעזר בן יהודה (אב"י).
513 ר' חיים מטשרנוביץ, הכוונה לר' חיים טורר.
520 שפניה, הכוונה לספרד.
520 ביה"ח 'שערי צדק', הכוונה ל'שער ציון'.
520 י"מ אבו, הכוונה ליעקב חי (ב"ר שמואל) עבו.
521 א' פריזלנד, הכוונה לצדוק זיגפריד ואן וריסלנד.
521 א' דיזינגוף, הכוונה למאיר דיזינגוף.
528 ייצא לאור ספר החתום והגלוי וגו'. על פי דברי בנו, אריה גרייבסקי, הספר היה בגדר חלום שלא מומש מעולם.

הדרכה לשימוש במפתחות

במפתחות השתדלתי לכתוב עפ"י הכתיב המלא הנהוג כיום. בספר, מטבע הזמן, שמות רבים נכתבו בכתיב האידי ואין אחידות לגבי כתיבת שמות ומושגים. במקומות שהיה ספק לגבי היגוי השמות הם הושארו עפ"י נוסחי המחבר. ניתן להעזר בהפניות.

במפתח השמות עלולות להמצא שגיאות בשל הקושי בזיהוי האנשים. המחבר השתמש בכינויים ורמיזות המשותפים למספר אנשים, במקרים רבים אינו מקפיד לציין את השם במלואו וקשה לדעת האם מדובר בשם קדום (ללא משפחה), בשני שמות פרטיים או בשם פרטי ומשפחה. לעתים, אין לדעת האם בשמות הלוי והכהן מתכוון לשם או לתואר. לפיכך עלול אדם אחד להופיע בשני ערכים או מספר אנשים בערך אחד. אנשים שלא זוהו יופיעו כקדמונים עפ"י שמם הפרטי.

נעשה מאמץ רב לזיהוי הדמויות. כדי להקל בזיהוי מופיעים הספרים בערך מחבריהם (ההפנייה ממפתח הנושאים למפתח השמות), במקרה של אי התאמה בנוסח הכותרות יש להתייחס לנוסח המפתח.

כאשר שם המשפחה ידוע ניתן להעזר במפתח לזיהוי. במקרים האחרים יש להשתמש בהפניות ובהערות, שם גם הודתי לאלו שעזרו לי במלאכה זו.

הנשים יופיעו כנהוג עפ"י שם משפחתן לאחר נישואיהן, ברוב המקרים ניתן למצאן עפ"י שם הנעורים בערך של אביהן. אם לא צוין אחרת, המקומות והארועים מתייחסים לירושלים.

שגיאות בספר יופיעו במפתח בצורתם המתוקנת ומומלץ תחילה לעיין בהערות.

מפתח השמות

אבו, י"מ ראה עבו, יעקב חי
אבולעפיא, ר' בכור 41
אבולעפיא, ר' חיים נסים (רב חנ"א) 41 145
אבולעפיא, ר' ידידיה רפאל (יר"א) 163 299
אבושדיד, משפחת- 279
אביגדור, ר' אברהם 41
אביגדור, ר' יעקב 152
אביקאציף, אהרן 148
אבן אילוס, ר' מסעוד (ב"ר יוסף) 25
אבן (בן) עטר, ר' חיים בן משה 63 186
ישיבת 'כנסת ישראל', ראה ישיבית
אבן צור, אברהם חיים 101
אברהם בכר אברהם 163 185
אברהם, ר' יחזקאל יהושע 243
בתו, 243
אברהם בן מרים ובן מוסא 113 114
אברהם (ב' נתן) מדרבנד 297
ר' אברהם מאיר (ב"ר ירמיה) 34
אברהם משה (ב"ר צבי ורחל (ב"ר דוד)) 346
אשתו (ב"ר אברהם ולאה (ב"ר אברהם)), 346
אברמוביץ, ר' דוב בר 55
אבשלום (ב' ראובן) מדרבנד 297
אגוז, א"ד 478
אג'ימאן, ישעיהו 172
ר' אג"ן ראה גאגין, ר' אברהם חיים
אדהאן, ר' אברהם 183
אדהאן, יוסף 183
אדהאן, ר' נסים (ב"ר אברהם) 182 183
אדלר, ר' אברהם 311
אדלר, ר' נתן הכהן 100 101
אהרון (ב"ר מנחם מנדיל מקאמינץ)
'סייג לתורה', 397
אהרונסון, ר' שלמה הכהן
מכתב למחבר, 463
אויערבאך, הענדיל (ב"ר מנחם (ב"ר חיים)) 257
אויערבאך, ר' חיים 257
'דברי משפט', 257
אויערבך, ר' מאיר (ב"ר יצחק איצק) - הגאון מקאליש 251 255-258 260 266 269
'אמרי בינה', 251 266
אשתו הענדיל, 257
אויערבאך, ר' מנחם (ב"ר חיים) 257

אויערבאך (אוירבך), ר' מנחם נתן (ב"ר שלמה) 267 269 343
אוסישקין, אברהם מנחם מנדל 425
אופלטקא, ר' אברהם (ב"ר יצחק) 9
אופלטקא, אליעזר (ב"ר אברהם) 9 190 235
אופלטקא, וידה חנה (ב"ר משה עייש) 7 8
אופלטקה, ר' יוסף חיים 500
אופלטקה, ר' יצחק מפרג (פראג) 7-11 63 110 392
אופלטקא, ישכר (ב"ר אברהם) 9
אופלטקא, נסים (ב"ר רחמים יוסף חיים) 9-11
אופלטקא, ר' רחמים יוסף חיים 9
אופלטקא, ד"ר רפאל (ב"ר אברהם) 9 11
אזאנקיט, משה (ב"ר יעקב) 227
אזולאי, ר' חי"ד ראה חיד"א
אזולאי, רבקה (א"ר נסים) 288
אטינגר, עקיבא יעקב 425
אטנזאסער, ר' אלעזר דוב 308 309 311 313
איברהים חאקי פאשא 508
איברהים פשה (בן מוחמד עלי) 163 185
איברהים פשה (הגיבור) 304
איגר, ר' עקיבא 250
איזאגורי, מסעודה 225
איזאגורי, משה 222 225
ר' איטשה שמש ראה קליין, ר' יצחק
אייזינשטאט, בן ציון
'דור רבניו וסופריו', 39 41
אייזנשטיין, ר' יהודה דוד (בעל האוצרות) 473
אייכהארסט, פרופ' 429
אינס, ח"צ 437
איסמעיל קאמיל פאשא 447
אירקיקי, ר' אברהם 288
אל ואליד אבן עבד אלמליך 459
אל-חוסייני, משפחת 163
אל חוסייני, חאג' מחמד טאהר אפנדי (המופתי של ירושלים) 163
וראה גם מופתי
אל ג'אוני, מחמוד חצר ע"ש, 30
אלבוחר, ר' דוד 41
אלבוחר, ר' חיים 190 235
אלגאזי, ר' יום טוב (ב"ר ישראל יעקב) - מהריט"א 61 62 299 499
'גט מקושר', 62

'הלכות יום טוב', 62 499
'קדושת יום טוב', 62
'שמחת יום טוב', 62 499
אלגזי, ר' ישראל יעקב (ב"ר יום טוב) 61 201
ספריו, 61
'שלמי חגיגה', 186
אלחאנאטי, חיים 190
אלחנן, ר' יצחק 163
אלחסיד, משפחת- 74
אלטר, ר' אברהם מרדכי 474
אלטר, משה בצלאל 473
אלטר, נחמיה 473
אליאך, ר' יעקב יצחק 343
אליאך, ר' שלמה 123 126 332 343
אליה, ר' חיים (ג'יליבי נמר) 42
אליהו הנביא 211
אליהו, יעקב מנחם 148
ר' אליהו בן שלמה זלמן (הגר"א: הגאון מווילנא) 9 373
'סידור הגר"א', 295
תלמידיו, 373 509
אליעזר (ב"ר מרדכי) 346
אשתו (ב"ר צבי), 346
ר' אליעזר מסאמפולנה בתו, 267
אלישר, ר' אליעזר ירוחם 285
אלישר, ר' חיים משה (ב"ר יעקב שאול) 143 145 158 171
'משה האיש', 143
אלישר, יוסף 60
אלישר, ר' יעקב שאול (ב"ר אליעזר ירוחם) - 'ישא ברכה' 32 63 64 66 68 137 143 145 153 158 166 173-175 184 203 233 242 281 285 508 531
הוריו, 508
אלישר, ר' נסים 65 210 424
אלכסנדר מוקדון 508
אלכסנדר, ר' משה 418
אלמאליח, משפחת- 228
אלמאליח, אברהם 146 176 382 426
מכתב למחבר, 466
אלמאליח, ר' יעקב (ב"ר יוסף) 228
אלנקוה, נסים יוסף 42
אלעזר (ב"ר י"ל) 110
אלעזר משה (ב"ר בליץ) 110
אלפאנדרי, ר' חיים (ב' יצחק רפאל) 201
אלפאנדרי, ר' יוסף 41
אלפאנדרי, ר' יעקב 41
אלפס, בן ציון 473
'מעשה אלפס', 473

אלקוצר, ר׳ בנימין 60 224 316
אלקלעי, ר׳ דניאל 31 32
אשתו, 31
אלקלעי, ר׳ שלמה (ב״ר דניאל) 31
אלשיך, משפחת- 74
אלשיך, ר׳ משה (ב׳ חיים) 201
אמזלג, משפחת- 519
אמזלג, חיים 213 217 228 519
אמזלג, יוסף (ב׳ חיים) 4 215 217 218
נכדו יוסף, 217
אנגל ראה ענגעל
אנג׳יל, משפחת- 74
אנג׳יל, ר׳ וידאל 299
אנטון, אברהם 437
אניקסטר, רחל (ב׳ רבקה ליפא) 335
אסא, אברהם (ב׳ מרדכי) 225
אסא, מרדכי 225
אסיאו, ר׳ אליהו 226
אסייאי, ר׳ דוד 104
אסף, שמחה 478
אסרלין, ר׳ ישראל 429
׳תרומות הדשן׳, 429
אפשטיין (פאריסולניק), ר׳ אליעזר 505 506
אפשטיין (עפשטיין), ר׳ ברוך הלוי (ב״ר יחיאל מיכל) 234
אנציקלופדיה, ע״ע
׳מקור ברוך׳, 234
׳תורה תמימה׳, 234
אפשטיין (עפשטיין), ר׳ יחיאל מיכל הלוי
׳ערוך השלחן׳, 234
אפשטיין, יצחק
מכתב למחבר, 532
אפשטיין, ר׳ יצחק מאיר 505 506
אצרף, ר׳ ישכר 280
אקשוטי, ר׳ שבתי 64
ארבילה (אמצוסלובסקי), ד״ר יצחק גריגורי די 412
ארגואיטי, ר׳ שלום 41
ארוישיץ׳, ע״ה 331
האר״י ראה לוריא, ר׳ יצחק
אריה, אברהם 112
ארשיד באשא (הפחה) 497
אשינסקי, ר׳ אהרן מרדכי הלוי 472
אשכנזי, ר׳ אברהם 63 66 145 153 174 211 280 281
חתנו נסים, 505
אשכנזי, אברהם נסים 50
אשכנזי, יצחק 162 233
אשכנזי, ר׳ יצחק (ב״ר אברהם) 169 174 423 424

אשכנזי, ר' צבי (חכם צבי) 87
אשכנזי, רפאל 233
אשר, ר' צבי 454
אשריקי, ר' שמעון 190 235

באסקוויץ, ר' וואלף 275
בארדקי ראה ברדקי
בארינבוים, זרח (בן מאיר משה ושרה דיילא) 435
בארינבוים, ר' מאיר משה (ב"ר שלמה זלמן) 435
בארינבוים, שרה דיילא (ב"ר אברהם שלמה וינקוביץ) 435
באשיטי, נעמן אבו איל 421
'בהא-אולה' ראה מירזה חוסיין עלי
בהר"ן, ר' נחום בתו ובנו, 392
בהר"ן, ר' שלמה זלמן (ב"ר נחום) 392
בהרלבג, אליעזר דן 284
בודנהיימר, ד"ר ר' 91
בוימגארטן, משפחת- 277
בוימגארטן, ר' דוד (ב"ר משה) 277
בוימגארטן, ר' משה (ב"ר בנימין זאב) 275-277 392
בולה, ר' רפאל משה 62 ספריו, 62
בונים, ר' יחיאל בתו, 452
בורלא, משפחת- 184
בורלא, ר' חיים יעקב 64
בורלא, יהושע (ב' יהודה) 184
בורלא, ר' יוסף נסים 40 171
בורנשטיין, ר' דוד (ב' הקדוש מסכאטשאוו) 472
בטיטו, ר' נחמן 104 145 146 281
ביאליק, חיים נחמן 477 מכתב למחבר, 531
בידרמן, משפחת- 405 406
בידרמן, ר' אלעזר מנחם מנדל 405 406
בידרמן, ר' דוד (ב"ר אלעזר מנחם מנדל) 406
בידרמן, יעקב מאיר 473
בידרמן, ר' יצחק דוד (ב"ר משה) 405 406
בידרמן, ר' משה (ב"ר דוד) - 'הקדוש' 405
בידרמן, ר' שמעון (ב"ר דוד) 406
ביחאויש, יוסף צבי הירש 23
ביידון, ראפיק 359 360 365
ביליס, מנדל 453
בינה, ברוך 476
בכר, נסים 175
בלאטנר, האחים; משפחת- 228 503

בלאטנר, דוד (ב"ר יעקב קופיל) 503
בלאטנר, דוד ביי (ב' ראובן) 503
בלאטנר, ר' יעקב קופיל 101 503
בלאטנר, פייבל (ב"ר יעקב קופיל) 503
בלאטנר, צבי אלימלך (ב"ר יעקב קופיל) 503
בלאטנר, (רוברט) ראובן (ב"ר יעקב קופיל) 503 519
בלויא, משה 475
בלומנטל, ר' יוסף 10
בלוסטאון, ד"ר א"מ 477
בליליוס, סמה 344
בליליוס, רפאל עמנואל (ב' סמה) 344
בליץ, אלעזר משה 110
בן אברהם, ר' מרדכי 102
בן אשר, ר' רפאל אברהם 61
בן בנישטי ראה גם בנבנישתי
בן בינישטי, ר' משה 166 168 232 281
בן דהדי, שושן 101
בן דוד, ר' נסים יעקב 41
בן וינסטי, משפחת- 74
בן חזקיה, ר' מנחם
מכתב למחבר, 210
בן חמו, ר' מימון 101
בן טובים, אייזיק 315 434
בן-יהודה, אליעזר ('אבי') 508
בן יצחק, ר' מנחם 169
בן יקר, חיים יעקב 29
בן עטר ראה אבן-עטר
בן פשט, יוסף 41
בן פשט, יצחק 40
בן פשט, ר' נסים בן-ציון 42
ר' בן ציון (ב"ר פנחס קטן) 297
בן שושן, ר' יוסף בן שלמה הנשיא 239
בן שלים, שלימן 522
בן שלש, אהרן 331
בן שמעון, ר' דוד (צוף דב"ש) 104 170 279 382
'צוף דבש', 170
'שער החצר', 170
תלמידו, 428
בן-שמעון, דוד (ב"ר רפאל אהרן) 386
בן-שמעון, ר' מאיר אברהם (ב"ר רפאל אהרון) 386
בן-שמעון, ר' רפאל אהרון (ב"ר דוד) 382-386
'טוב מצרים', 385
'ומצור דבש', 385
'נהר מצרים', 382 385 386
'שער המפקד', 385
בנבנישתי, משפחת- 234

וראה גם בן בנישתי
בנבנישתי, יצחק דון (׳בכור׳) 27 28
בנבנישתי, מנורה (׳סינייורו׳) 27
בנדט, ר׳ מנחם מנדל (ב״ר ברוך) משקלוב 20
בנטוויץ, הרברט 370
בנטוויץ, נורמאן (מתיתיהו)
דה תומאס (בן הרברט) 316 479
בער, ישעיה (בן ישכר) 103
ר׳ בצלאל האודסאי ראה חזן ר׳ בצלאל
ר׳ בצלאל (מביירות) 82
בצרבי, ר׳ אברהם משה חיים 239
בק, חסן 141
בק, ר׳ ישראל (בן אברהם); דפוס ר״י בק 31 32 374 520
בק, ר׳ מאיר חיים (ב״ר ניסן) חתנו, 505
בק, ר׳ ניסן (ב״ר ישראל) 374 460
בר אדון, מורינו 162
ר׳ בר טוריצר ראה יפה, ר׳ ד״ב
בראוור, ד״ר אברהם יעקב
מכתב למחבר, 465
בראשה, ברון פליקס מנשה 69
בראשית, ר׳ אברהם 30
ברגמן, ר׳ אליעזר (ב״ר יוסף בנימין) 108 306-312
ברגמן, אלישבע שרה 110
ברגר, סופיא 70
ברדקי, ר׳ ישעיה 99-101 107 111 251 254 256 283 421 509 519
ברדקי, ישראל 283
ברדקי, ר׳ שלמה 328
ברודא, יעקב 315
ברודסקי, ר׳ חיים שרגא 340-343
׳דברי חשב׳, 340
׳מעשה חשב׳, 340
ברוך, משפחת- 50 163 186
ברוך, ידידיה 164
ברוך, ר׳ יעקב 317
ברוך, ר׳ נסים (ב״ר שמואל) 78 158 163 166 184
ברוך, נפתלי 60 164 299
מכתב למחבר, 185-186
ברוך, רחל 227
ברוך, ר׳ שמואל 163
בנו, 163
נכדו ר׳ שמואל, 163
ברוך, שמואל (ב״ר נסים) 163-164
אשתו, 163-164
ברוכוף, משפחת- 68 187
ברוכוף, אברהם 68
ברוכוף, יעקב 68

ברוכוף, יצחק 68
ברוכוף, משיח 65 68
ברזל, זלמן 478
ברייטבארט, ר׳ יצחק (ב״ר נטע) - גוטאיינדה 301
בריל, ר׳ יחיאל 253 389
׳הלבנון׳, ע״ע
בריסק, אריה לייב 122
אמו, 335
׳חלקת המחוקק׳, 122
ברלין, ר׳ דוד טבילי (ב״ר שלמה) 98
ברלין, ר׳ חיים (ב״ר נפתלי צבי יהודא) 85 471
ברלין, ר׳ יעקב (ב״ר יהודה יודל) 97 328
ברלין, ר׳ ישעיהו 49
ברלין, מאיר 473
ברלין, ר׳ נפתלי צבי יהודה (הנצי״ב) 340
ברלין, ר׳ צבי הירש (ב״ר שלמה) 278
ברלין, ר׳ שלמה (אבד״ק לונדון - ב״ר צבי הירש) 97 278
ברנט, ר׳ זרח (ב״ר נחום) 399-401
׳זכרונות ר׳ זרח ברנט׳, 401
ברנר, יוסף חיים 428
ברנשטיין, ר׳ ירוחם פישל 316
ברנשטיין, ר׳ משה ליב 443
ברקוביץ, יצחק דוב 477
בשארה אפנדי (פחת ירושלים) 179 508
בת טובים, שרה 333

גאגין, ר׳ אברהם חיים (ב״ר משה) - ר׳ אג״ן 4 107 109 145 231 299
׳חוקי חיים׳, 299
׳ספר התקנות וההסכמות׳, 137
הגאון מבריסק ראה דיסקין, ר׳ יהושע ליב
הגאון מווילנא ראה אליהו בן שלמה זלמן
הגאון מחאסלאוויץ ראה כהנוב, ר׳ משה נחמיה
הגאון מקאליש ראה אוירבאך, ר׳ מאיר
הגאון מקוטנא ראה זילברברג, ר׳ משה יהודה ליב
גאין, ר׳ אברהם חיים (ב׳ יצחק) 298
גאלדריי, נחום זאב (ב״ר אברהם שמואל) 347-348
גאסטר, ד״ר ר׳ משה 472
גארדאן, ראה גורדון
גבאי, אברהם (ב׳ שבתאי) 42
גואיטה, ר׳ יצחק 42
׳שדה יצחק׳, 42

גוטליב, ר׳ ישעיה 520
גוטליב, ר׳ ראובן 387
גוטמן, דוד 258
גוטמן, ר׳ דוד מאיר (ב״ר טוביה) 401
גוטרמן, ר׳ אלחנן צבי 473
גולדברג, אברהם 475
גולדמן, ר׳ אשר (ב״ר יעקב) 284
גולדמן, ר׳ יעקב (ב״ר אשר) 171 259 295 392 427 454
גולדשמיט, ר׳ יהודה ליב (ב״ר יעקב יוסף) 248
גולדשמיט, ר׳ משה יצחק (ב״ר יהודה ליב) 247-248
גיר אריה, (רוקח) 412
גורדון, ר׳ יחיאל מיכל 325
גורפינקל, ר׳ אברהם (ב״ר יצחק) 348
גורפינקל, ביילה רבקה (ב״ר אליעזר והאדיל) 348
גורפינקל, יצחק (ב״ר אברהם וביילה רבקה) 348
גיאודגייף, קריסטו 437
גירון, ר׳ אברהם (ב״ר יקיר) 149 165
גירון, ר׳ אליקים 149
גירון, ר׳ יקיר אסתרוק (ב״ר רפאל יעקב) 154
גירון, ר׳ יקיר שמואל דוד (ב״ר אליקים) 64, 149-154
׳אביר יעקב׳, 149
גירון, ר׳ רפאל יעקב 154
׳עטור סופרים׳, 154
גלאסשטיין, י״מ 520
גלוסקין, זאב 426
ג׳ליבי נמר ראה אליה ר׳ חיים
גליקסון, ד״ר משה יוסף 478
ג׳מאל פחה (פשה) 140 141 451
הגר״א ראה אליהו בן שלמה זלמן
געציל, רייצא (ב״ר אליקים) 347
גראייבסקי ראה גרייבסקי
גראנאט ראה רימון
גרייבסקי, אברהם בן-צבי 176 178 370
גרין, אליהו (בן-יהודא) 339
גרין, רוזה 339
גרין, רחל
חצר ע״ש, 33
גרינברג, אלטר 104
גרינוואלד, ד״ר קורט 521
גרץ, פרופ׳ צבי 67
הגרש״ס ראה סלנט, ר׳ שמואל
דאנדאקאוו, א״י 331
דאנון, ר׳ יום טוב 62
׳כבוד יום טוב׳, 62

דבורץ, ר׳ יצחק 2
דואוורט, דורט 437
דוויק, ר׳ אברהם 207
דוד, בנימין מווילנא 284 288
דוידזון, אריה ישכר 315
דוידזון, פרופ׳ ישראל 476
דיזינגוף, מאיר 521
דיישט, משפחת- 391-394
דייטש, ר׳ אבא אליהו (ב״ר שמעון) 337
׳חזיון בעולם הנצח׳, 337
דייטש, ר׳ אהרן דוד (ב״ר אברהם אהרן) 392 501
תלמידיו, 501
דייטש, ברכה 501
דייטש, ר׳ יוסף 392
דייטש, ר׳ יצחק מרדכי (ב״ר שמעון) 394
דייטש, ר׳ שמעון (ב״ר אברהם אהרן) 391-394
בתו, 501
ספריו (לא יצאו לאור), 393
דייכעס, ר׳ אליהו יהודא 97
דיינארד, ר׳ אפרים 454
דיסקין, ר׳ יהושע ליב (הגאון מבריסק) 67 394 403 500
בית היתומים, ראה בתי יתומים
דלוי, ר׳ חיים אליה 226
דלוי, מרדכי (ב״ר חיים אליה) 226
דנון, ר׳ נסים 144
דראכמאן, ר׳ דוב (ב״ר בנימין) 473
דרויאנוב, אשר אברהם אבא אלתר
מכתבים למחבר, 338 532

האמבורגר ראה המבורגר
הגר, אלה (ב״ר משה) 333
הגר, גלה (ב״ר משה ופרידה) 333-334
הגר, ר׳ משה (ב״ר אברהם) 333
הגר, פרידה (ב״ר ישראל כ״ץ) 334
הויזדורף, ר׳ עזריאל זליג 110 153 289
הויזנר, ר׳ ד״ר דב (ברנהארד) 521
הופין, אליעזר זיגפריד 521
הורוביץ, ר׳ אריה ליב 12 14
הורוביץ, ר׳ חיים הלוי (ב״ר דובעריש) 30
׳חיבת ירושלים׳, 102
הורוביץ, ר׳ יהודה ב״ר אריה ליב (ר׳ יודיל סימיליוויצר) 388
הורוביץ, ר׳ יוסף הלוי 397 398

הורוביץ, ר' פנחס הלוי 343
הורוביץ, שיינדיל (א"ר משה) 125
הורנר, פרופ' 429
הזרחי ראה זרחי
הייזר, סיר אוסקר ס' 369 479
היילפרין, ר' אליעזר 314 418
הילדסהיימר, ר' עזריאל 247
ר' הילל (ב"ר ירמיה) 34
הירץ, ר' נפתלי הלוי 331
הירש, ברון מוריס דה 490
בי"ס בגליציה, 515
הירשל, משה (ב"ר כלב) 97
הירשלר, ר' שמעון 475
הירשנזון, משפחת- 490
הירשנזון, ר' חיים 490 491
אביו, 490
'ימים מקדם', 490
'מלכי בקודש', 490
הירשנזון, ר' יעקב מרדכי (ב"ר צבי) 490
ספריו, 490
הכהן ראה כהן
הלוי ראה לוי
המבורגר, משפחת- 402 438
המבורגר, ר' אברהם (ב"ר משה הלוי) 402
המבורגר, ר' אהרן (ב"ר משה הלוי) 402
המבורגר, מאיר (ב"ר אברהם) 438
המבורגר, ר' מאיר (סגל) הלוי (ב"ר משה הלוי) 402 503 519
המבורגר, ר' משה הלוי 277 402 438
המבורגר, ר' נטע צבי (ב"ר משה הלוי) 162 328 402
המבורגר, ר' פנחס (ב"ר משה הלוי) 402
ר' המנונא סבא
קברו, 361
העליר, ר' שמואל 375-381
נכדיו, שלום ושמואל, 376
ספריו, 376
הרדי, גיאורג 437
הרכבי, אברהם אליהו 48
הרלינג, ר' יעקב יוסף 487
הרמן, ר' ברוך 104
הרצברג, אליעזר ב"ר נפתלי 418
הרצל, בנימין זאב 91
הרריס, הנרי 161

הוואלי מבגדד 233
הוואלי בדמשק (מספר אנשים) 188 189 199 498 499
ואליד (החליף) ראה אל ואליד

ואלירו, משפחת- 197 198
ואלירו, חיים אהרן 80 192
197 198 222 224 229
421 424
בניו, 224
ואלירו, יעקב 172 197 281
ואלירו, ר' משה (ב"ר יעקב)
197
ואלפון ראה וולפסון
ואן וריסלנד (פריזלנד), צדוק
זיגפריד 521
ובר, ר' שמואל אהרן 317 343
וואלק, ר' צבי הכהן 390
וולף, ר' דוד (ב"ר הגאון
מחמלניק) 23
וולף, ר' משה שמעון (ב"ר
הגאון מחמלניק) 23
וולפינזון, זאב וולף 284
וולפסון, ד"ר ד' 91
ווסילוף, יורדן 437
ווסאק, מחמד 103
ויטאל, ר' חיים (ב"ר
יוסף) -'קלאבריזי' 201
299
'גורלות', 201
'עץ הדעת טוב', 201
'עץ החיים', 299 300
'שמונה שערים', 299 300
'התכונה', 201
ויטאל, ר' יוסף 299
ויטוריו עמנואלה (מלך
איטליה) 230 282
וילהלם ה-2 קיסר אוסטריה
508 522
ויינברג, ר' מרדכי גרשון 397
398
ויינגרטן, ר' דוד 346 349
וינגוט, אפרים 358
וינוגרד, ר' ישעיה 443
ויסנשטרן, משפחת- 510
ויסנשטרן, בנימין (ב' מרדכי)
510
ויסנשטרן, מרדכי (ב"ר יהודא
ליב) 510
ויקטוריה מלכת אנגליה 160
282
וכסלר, ר' ירחמיאל 2
ולירו ראה ואלירו
ולנשטיין, ר' מאיר 394
ולנשטיין, ר' משה נחום (ב"ר
מאיר) 11 392 394
ורבלובסקי, ר' יעקב צבי
(ב"ר יהואש) 226
ורנר, משה מנדל (ב"ר אהרן)
346
ורשבסקי, איטא ביילא 460
ורשבסקי טודרוס (ב"ר
שמואל מרדכי) 460
ורשבסקי, ר' יצחק (ב"ר
שמואל מרדכי) 460
ורשבסקי, קלמן (בר' שמואל
מרדכי) 460

ורשבסקי, ר' שמואל מרדכי (ב"ר טודרוס ואיטא ביילא) 460

זאבי, יצחק 204
זאקס, אברהם אלקנה 418
זאקס, משה 110
זבידה, ר' יחזקאל (ב"ר ראובן) 240
זבידה, ר' מנשה (ב"ר יחזקאל) 240
זבידה, ששון (ב"ר יחזקאל) 240
זבניצר, ר' יצחק אייזיק (ב"ר הגאון מאטיק) 23
זוננפלד, ר' יוסף חיים (ב"ר שלמה) 262 471
זוסמן, שלמה זלמן (ב"ר אריה הכהן) 315
זיביר, ביי 151
זיבנבירגר, ר' אהרון 328
זיידינר, ד"ר 91
זילברברג, ר' משה יהודה ליב (ב"ר בנימין ביניש) - הגאון מקוטנא 250-254
'זית רענן', 250 252
חתנו, 482
'תפארת ירושלים', 250
זילברמן, אברהם 358
זילברמן, ר' מרדכי 380
זילברמן, ר' רפאל (ב"ר מרדכי) 380
זילברמן, ר' שמואל מוני 314 418
זלמן, ר' משולם 49
זנגביל, ישראל 370
זקהיים, ר' ר"ב 52
זקש, שלמה יהודה 315
זקש, ר' שלמה ישעיה טלזר (ב"ר אליעזר) 93
אשתו, 93
זרחי, ר' שמעון 252 253

חאסלוויצר, יצחק יעקב (ב"ר י' סופר) 116
חאסלוויצר, ר' מאיר מייזל 115
אשתו, 115
חאסלאוויצר, משה (ב"ר יצחק) 30 98
ח"ד בדרא ראה חזן ר' חיים דוד
חדאד, ר' משה 226
חוולסון (חוואלסאן), דניאל 48
חוסייני, ראה אל-חוסייני
חזן, ר' אליהו 407-409
'דבר אליהו', 408
'זכרון ירושלים', 408
'טוב לב', 408
'נווה שלום', 408
'תעלומות-לב', 143 408
חזן, ר' בן ציון 65
חזן, ר' בצלאל האודיסאי 374

חזן, דוד 60
חזן, ר' חיים דוד (ב"ר יוסף רפאל) - ח"ד בדרא 139 145 409
'ייטב לב', 409
'ישרי לב', 409
'נדיב לב', 139 409
נכדו, ראה חזן, ר' אליהו
נכדתו, 138-139
'תורת הזבח', 409
חזן, ר' יוסף רפאל (ב"ר חיים) 62 409
'חקרי לב', 62 409
'מערכי לב', 62 409
חזן, ר' שלמה 228 278
בתו, 226
חזנוביץ (חאזינאוויטץ), ד"ר יוסף (ב' אהרן) 315
'גנזי יוסף', 430
חח"ם ראה מדיני, ר' חיים חזקיאו
חטים, יצחק (ב"ר אהרון) 18 20
חיד"א (ר' חיים יוסף דוד אזולאי) 102 202
נכדו, 407
חיון, ר' גדליה 61 201 202 299
ר' חייא 46
ר' חיים די לה רוזא 299
'תורת חכם', 299
ר' חיים מטשרנוביץ ראה טירר, ר' חיים
חיים מענדל 11
חיים, ר' יוסף (ב"ר משה) 79 422
חיים, ר' משה (ב"ר חיים ב"ר משה ב"ר עבדאללה) - הרמ"ח 493
חייקין, ר' משה מרדכי (ב"ר שמעון מנשה) 438
חייקין, ר' שמעון מנשה 438
חכם צבי ראה אשכנזי, צבי
חלואה, ר' אברהם 163
חמידי, השולטן אלגאזי עבד אל 508
רב חנ"א ראה אבולעפיה, ר' חיים נסים
חננאל, ר' משה 41
חרייוג'ן, נסים חיים 204
חרל"פ, משפחת- 252
חרל"פ, ר' יעקב משה 531
'צבי לצדיק', 252
'חתם סופר' ראה סופר, ר' משה

טאג'יר, משה (ב"ר יצחק) 32
טבוטשאן, יוסף ליב 380
טביא ראה ילין
טבילי ראה ברלין
טברסקי, ר' דוד מרדכי 472
טוקאצינסקי, ר' יחיאל מיכל 253 259 302
'בין השמשות', 484

טורא, ר' יהודה 160 161
בתי יהודה טורא, ע"ע
טיומקין, זאב ולאדימיר 428
טיטוס 212
טייטלבוים, ירוחם 418
טירר, ר' חיים (מטשרנוביץ) 513
טפר, ר' משה ליב 13
טראכטינברג, ר' שבתי 460

יאודהיוף, משיח 222 225
יאודהיוף, שלמה 222 225
יאחיה, ר' נסים מתתיהו 42
יאניבר, ר' משה 328
יהודה, אליהו (ב' פרח) 244
יהודה, ר' בנימין (ב"ר שלמה ב"ר יחזקאל) 240 494
יהודה, בנימין חר"ש יחזקאל 52 162 240 244
יהודה, ר' יהושוע (ב"ר שלמה ב"ר יחזקאל) 294
יהודה, יחזקאל (ב' צלחה וב"ר יהודה ב"ר יעקב) 241
יהודה, יעקב (ב' שמעון) 244
יהודה, יצחק יחזקאל (ב"ר בנימין יחזקאל)
מכתבים למחבר, 200 468
יהודה, ר' משה (ב"ר שלמה ב"ר יחזקאל) 494
יהודה, ר' שאול יחזקאל (ב"ר שלמה) 493-498
יהודה, ר' שלמה (ב"ר יחזקאל) 241 493 494
נכדו, ראה ילין, דוד
יהודה, ר' שמעון (ב"ר שלמה ב"ר יחזקאל) 494
יהודה, שרה (ב"ר ש"י) 244
יהודה, ששון (ב"ר יחזקאל) 241 493
יהודה ליבוש אדמו"ר אוטבוצק 453
ר' יהודה ליוא בן בצלאל (המהר"ל מפראג) 392
'היהודי מפשיסכא' ראה רבינוביץ, ר' יעקב יצחק
ר' יהושע צבי מיכל ראה שפירא
יואלף ראה וולף
יוחנן הסנדלר
קברו ע"ע
יוסף, יוסף אברהם שלום 422
יוסף, בן ציון בכר 190 235
יוסף, ר' יצחק 31
ילין, דוד (ב' יהושע) 493 522 523
ילין, ר' דוד טביא 98 519
ילין, יהושע (ב"ר דוד טביא) 12 15 494 498 519
'זכרונות לבני ירושלים', 15
ינובסקי, ר' משה 500
יעיש, ר' מאיר 41
ר' יעקב (אב"ד קראז) 392
יעקב (ב"ר משה) 34

יעקב, ר' חיים 49
יעקובזון, שרגא פייביש 315
יערי-פולסקין, יעקב
'חולמים ולוחמים', 401
יפה, ר' אפרים (ב"ר ישראל) 29
יפה, בצלאל 390
יפה, ר' דוב בער ('ר' בר טוריצר') 389 390
יפה, טשישנא מלכה (ב"ר נתנאל דוד) 390
יפה, ר' ישראל 29
יפה, ליב 390
יפה, ר' מנחם מנדיל (מינסקר) 289
יפה, ר' מרדכי גימפל (ב"ר דוב בער) 387-390
ספריו, 390
תלמידו, 435
יפה, ר' שבתי 403 456
ר' יצחק (ב"ר אשר) מכיטשעטשי 380
ר' יצחק אייזיק (מטיסמיניץ) 380
ר' יצחק אריה (מבראד) 23
ר' יצחק יהושע (ב"ר ישראל) 'בית ישראל', 390
ר' יצחק נפחא קברו, 361
ר' יצחק מפראג ראה אופלטקה, ר' יצחק
יצחק שרגא (ב"ר יצחק אייזיק) 345
יצחקי, יצחק רפאל 158
בתו, 158
יצקן, שמואל יעקב 370
יר"א ראה אבולעפיא, ר' י"ר
ירושלמי, ר' נחמיה 443
ר' יש"א ברכה ראה אלישר, ר' יעקב שאול
ישעיהו ? (מצפת) 23
ר' ישראל מרוזין ראה פרידמן, ר' ישראל
ר' ישראל משקלוב (ישראל בן שמואל אשכנזי) 19 23 108 285 373 397
'פאת השלחן', 285 373
'תקלין חדתין', 285
ישראל, ר' יצחק 173
יששכרוף, משפחת- 187

כהן, אברהם (ב' יודא) 181
כהן, אברהם (ב' משה חדאד) 298
הכהן, ר' אברהם יצחק 316
כהן, ד"ר אלברט אברהם (ב"ר שמעון) 403 410 411 446 447
הכהן, אלטיר יעקב משה 32
כהן, אסתר (א' משה חדאד) 298
הכהן, ר' אריה ליב 314 418
כהן, ארתור 161
כהן, בכר 233

כהן, גיטל 333
הכהן, חזקיה אברהם 28
הכהן, חיים שמואל 112
הכהן, ר' יום טוב 41
כהן יעקב (ב' משה חדאד) 298
הכהן, יעקב דוב 304
הכהן, יצחק רפאל שאול 29
כהן, לואיס 160
כהן, מורנו (ב"ר בכר) 204
הכהן, ר' מיכל (יצחק מיכל אליהו) 12
כהן, ר' מנחם שם-טוב 175 176
הכהן, ר' מסעוד 148 298 299
'כח מעשיו', 300
הכהן, מרדכי מרקיל (ב"ר אריה ליב) 30
הכהן, ר' משה 26
הכהן, ר' משה ממאהליב 101
כהן חדאד, משה 298
כהן, מורנו (ב"ר בכר) 204
הכהן, נסים 331
הכהן, ר' נתן אדלר 162
הכהן, פנחס 475
הכהן, ר' צבי 474
הכהן, ר' רפאל (מהמבורג) 263
הכהן, רפאל חיים 190 235
הכהן, ר' שאול בנימין 115 116 490
הכהן, ר' שבתי (בן ר' מאיר) 450
'שפת כהן' (ש"כ), 450
הכהן, ר' שלמה (ב"ר יהודה) 299
'יפה שעה', 299
'מזל שעה', 299
הכהן, ר' שלמה מווילנא 52
הכהן, ר' שלמה זלמן (ב"ר זאב וולף) 30
כהן, ר' שם טוב 9
כהנא, אהרן 112
כהנא, ר' שמעון אלעזר 315 418
כהנוב, אליהו 217
כהנוב, יוסף חיים אליהו (בן משה נחמיה) 448 449
כהנוב, ר' משה נחמיה (הגאון מחאסלאוויץ) 448 449
כספי, משפחת- 521
כספי, מרדכי (ב"ר אברהם חיים) 521
כץ, ר' יעקב מרדכי בתו גיטל, 13
כץ, יקותיאל זלמן יהודה ליב 23
כ"ץ, ר' ישראל בתו, 334
כץ, ר' מיכל ליב 510
'כתב סופר' ראה סופר, ר' אברהם שמואל בנימין

לאפין, בצלאל הכהן 290 331
לאפין, פישל הכהן 115-117 125 403
אשתו, 117
הלוי, ר' אליעזר (מזכירו של מונטיפיורי) - ד"ר לעווי 97 173 272
הלוי, ר' אליעזר בתו, 346
הלוי, ר' אריה ליב 293
הלוי, א' אשר אברהם 41 157
לוי, ר' בנימין 224
לוי, גוטשלק 67
הלוי, ר' חיים 12 13
הלוי, ר' יאודה (ב"ר מנחם) 101 171 172
הלוי, ר' יוסף 42 166
הלוי, ר' יוסף (ב"ר נפתלי הירש) 295
'העורך', 295
הלוי, ר' יוסף מרדכי (ב"ר אשר אברהם) 68 155-159
אשתו, 158
הלוי, ר' יוסף צבי 295
הלוי, ר' יעקב 152
הלוי, ר' יעקב ('ג'ילבי') 41
הלוי, יעקב 306
הלוי, ר' יעקב (ב"ר מרדכי) 380
הלוי, ר' יצחק (ב"ר שמואל) 'שיח יצחק', 333
הלוי, ר' יצחק דוב 308 311 313
הלוי, ישראל 306
הלוי, מנחם 28
הלוי, ר' משה (ב"ר יעקב) 151 152 169
הלוי, ר' משה (ב"ר יעקב יוסף) 380
הלוי, ר' משה 'מירקאדו' 42
הלוי, ר' משה (ב"ר יעקב) 152
הלוי, ר' נפתלי הירש (ב"ר אריה ליב) - רנ"ה 293-295 'קרני אור', 294
הלוי, ר' צדוק (ב"ר יחיאל) 110
לוי, שאול 84
הלוי, שמואל 306
הלוי, ר' שמעון יונה בתו, 227
לויגרי, קרדינל צ'ארלס 523
לוין, ר' חנוך העניך הכהן 474
לוינזון, ד"ר יוסף 410
לוינשטיין, ליפמן הירש 107 108
לומברוזו, ויקטוריה 298
לומברוזו, ר' חיים 298
לומברוזו, יאושע 298
לומברוזו, יצחק 298
לונדון, ר' אהרן 411

לונדון, ד"ר בנימין (ב"ר אהרן) 404 411
לונץ, ר' אברהם משה 5 186 219 306 392 413 502 523 524
'החלוקה בירושלים', 374
'ירושלים', 5 9 413
'לוח א"י' 5 153 160 186 285 382
'מורה דרך', 5
'נתיבות ציון וירושלים', 5
לוסטמאן, פנחס (ב"ר בעריש) 380
לוריה, אשר 23
לוריא, ר' יצחק (האר"י ב"ר שלמה אשכנזי) 102 201 202 300
תלמידיו, 201 299 386
לוריא, ר' משה מישל 390
לוריא, ר' נתן נטע (ב"ר משה מישל) 390
לוריא, ר' שאול (ב"ר משה מישל)
'עטרת שאול', 390
לורנס, ג'ימס 437
לזרס, האר' 437
לחמן, ר' עובדיה 94 290
ליאון, ר' אריה ליב 30
ליאון, ר' בן ציון 164
ליבריכט, משפחת- 93
ליבריכט, ר' מאיר שמעון (ב"ר שמעון) 93 289 290
ליבריכט, ר' עקיבא (ב"ר מאיר שמעון) 94
ליבריכט, ר' שלמה 93 110 289
ליברמן, ר' חיים יעקב (ב"ר זאב) 226
ליכטנשטיין, ר' הלל 439 440
'משכיל אל דל', 439
לילנטל, בנימין 110
לינדהיים, אירמא ל' 477
ליפא, רבקה 335
ליפאוסקי, שמאי הכהן 418
ליפשיץ, ר' יעקב הלוי 274
ליפשיץ, מרדכי 33
לנדא, ר' ד"ר יהודא ליב (ב"ר משה ישכר) 87
'נודע ביהודה', 87
לעמיל, ר' אשר 288
לעהמן, ר' ד"ר מאיר 192 270
לעהרן, יעקב מאיר 312
לעהרן, ר' משה 303
לעהרן, ר' עקיבא (ב"ר משה) 303
לעהרן, צבי הירשל (ב"ר משה) 109 301-303 312
לעוו, יוסף 47
לעווי, משפחת- 263-268
ד"ר לעווי ראה הלוי, ר' אליעזר

לעווי, ר׳ אברהם 263
לעווי, ר׳ אברהם צבי (ב״ר יעקב יהודה ליב ורחל) 268
לעווי, ר׳ אהרן (ב״ר יעקב יהודה ליב ורחל) 267 268
לעווי, ר׳ אשר אליעזר (ב״ר יעקב יהודה ליב ורחל) 267 268
לעווי, ר׳ אשר לעמיל (ב״ר אברהם) 263 264
לעווי, גוטה קלארה 268
לעווי, דבורה (א״ר יצחק נחום, ב״ר יי״ל ורחל) 268
לעוו27וי, ר׳ זלמן (ב״ר אברהם) 263
לעווי, יעקב יהודא ליב (ב״ר אברהם) 34 263 267
׳בית אבות׳, 267
לעווי, ר׳ יצחק דוד (ב״ר יעקב יהודה ליב ורחל) 268
לעווי, ר׳ יצחק נחום 268
לעווי, ישראל (ב״ר אברהם) 263
לעווי, ר׳ ישראל (ב״ר יעקב יהודה ליב ורחל) 268
לעווי, ר׳ מנדל (ב״ר יצחק דוד וגוטה קלארה) 268
לעווי, ר׳ מרדכי (ב״ר יעקב יהודה ליב ורחל) 267 628
לעווי, ר׳ נחום (ב״ר אברהם) 263-266
לעווי, רחל (ב״ר אליעזר) 267
בניה, 267-268
לעווי, ר׳ שלמה זלמן (ב״ר יעקב יהודה ליב ורחל) 268
לעווי, ר׳ שלמה זלמן (ב״ר נחום) 266 267
לפין ראה לאפין

מאג׳אר, ר׳ דוד 299
׳חסדי דוד׳, 299
מאג׳אר, ר׳ משה (ב״ר דוד) 286
מאהליבר (מאהליווער), ר׳ שמואל 315 340
מאהר (קונסול אנגליה בקושטא) 497
מאטלון, ר׳ יעקב צדיק 173
מאיר, ר׳ יעקב (ב״ר מירקאדו) 36-37 60 65 68 128 145-147 148 158 176- 180 187 198 210 211 227 316 422 424 471 499
מאיר, יעקב 162
מאיר, ר׳ מירקאדו 428 499
בתו, 499
מאיר, מרדכי (ב״ר אליהו) 97
מאמו, יעקב 226

מאמו, רחל (ב"ר יאודה) 226
מאנדשיין, ר' צבי (ב"ר משה) 346
מאני ראה מני
מאפו, אברהם 120
מאריישע (בת ר' חיים) מקובנא 13
מגזע צבי, ר' אהרון משה (ב"ר שאול מבראד) 373 374
'המגיד מפייזר' ראה שרהזון, ר' אליהו
'המגיד משקלוב' ראה ריבלין, ר' משה
מג'רו, ד"ר ל' 521
מדיני, ר' חיים חזקיאו (ב"ר רפאל אליהו) 39-59 64 471
בנו, 46
'מכתב לחזקיה', 40-42 46 58
'שדי חמד', 39 46-48 50 52 58 59 158
'פקועות השדה', 47 52 58
מדיני, ר' נסים שמואל 40
מדיני, קאלו וידה 39
מדיני, רבקה 40
מדיני, ר' רפאל אליהו (ב"ר רפאל אשר אליהו) 39 40
מהדווי, ר' מרדכי 101
מהענשטין, ר' דוד שמואל (ב"ר קלינימוס) 347
מהענשטיין, רחל (ב"ר יוסף) 347
מהריט"א ראה אלגזי, ר' יום טוב
המהר"ל מפראג ראה ר' יהודה ליוא בן בצלאל
מוהליבר, ר' ישראל 336-338
מוהליבר, ר' שמואל (ב"ר יהודה ליב) 313 315 370
מויאל, אברהם 228
מויאל, יוסף (ב' אהרון וסעדה) 520
מוטראני, ברוך 230
מוטרו, יוסף 10
מוכתר, ר' אלתר 460
מונזון, האחים 328
מונזון, ר' אברהם ליב (ב' יצחק) 327
מונזון, ר' יואל יוסף שמעון (ב"ר אברהם ליב) - 'ר' שמעון שמש' 327-329
מונטאגו, שמואל 161
מונטיפיורי, יהודית 97 162 166
מונטיפיורי, משה 3 4 96 97 99-101 109 119 138 148 160 161 166 260 269- 274 378 398 455-456 494 503 509

אחיינו יוסף, ראה סבאג
מזכירו, ראה הלוי, ר' אליעזר
שייך חאג' מוסטאפו ('שולטאן אל בר') 496
המופתי (מספר אנשים) 17 179 508
מושל ירושלים 233
וראה גם סטורס, סיר רונלד
מזון, משה 112
מזיא, ד"ר אהרון מאיר (ב"ר אליהו איסר) 429-432
ספריו, 430
מזיא, ר' אליהו איסר (ב"ר אהרן) 429
'מזרחי' ראה שרעבי
מזרחי, אלעזר 147
מזרחי, ר' חיים משה 61
'אדמת הקדש', 61
מזרחי, ר' חיים נחום נכדו, 180
מחמד רשד (השולטן בן מג'יד) 318
וראה גם תורכיה - השולטן
מחמוד, שולטן תורכיה 217 218
וראה גם תורכיה - השולטן
מחנה יהודה, שכונת- 227
מטלון, ר' רפאל יעקב 304
מיוחס (ב"ר שמואל) 61
'פרי האדמה', 61
מיוחס, ר' מרדכי 224
מיוחס, שמואל 162
מיזליש, ראה מייזליש
מיידאנסקי, יחיאל מיכל הלוי 315
מייזליש (מיסעליס), ר' דובעריש 279 380
מייזליש ראה מייזליש
מייזליש, ר' משה (ב"ר מרדכי) 29
מייסס, זרנה 333
מיכלין, ר' חיים מיכל 39 47 59 60 67 69 103 285 334? 422 424 459 502
'הר הבית', 459
מכתב למחבר, 464
מילר, פרופ' 429
מינסקר, מלכה 98
מינסקר, ר' מרדכי אשתו, 98
מינץ, ר' יהודה (ב"ר אברהם) 421
מירזה חוסיין עלי (אבו עבאס) - 'בהא-אולה' 378 379
מלוצין, יעקב (ב"ר מענדיל) 97
מלכא, ר' יוסף בכור 282
'שפת אמת', 282
מלכא, ר' משה בן יעקב 279-282

מלכה (ב"ר פנחס) 298
מלצר, ר' איסר זלמן 443 444
מנדלזון, ר' יונה ליב 506
מנחם, ר' ר"ח מקושטא 41
ר' מנחם מנדיל מקאמינץ 375 395-398
אשתו ציפה, 398
'קורות העתים לישורון בא"י', 375 397
ר' מנחם מנדיל משקלוב (תלמיד הגר"א) 105 268 373 450 509
נכדו, ראה רוהלד, ר' ברוך
מני, ר' אליהו 428
מני, ר' אליהו סלימאן 53 199 200 204 493
מני, ר' סלימאן מנחם (ב"ר אליהו סלימאן) 53 200
מני, מלכיאל (ב"ר אליהו) 428
מנשה, בארן 171 172
מנשה, יוסף 28
מנשה, ר' יצחק 42
מנשה, ברון פליכס די 477
מנשה, רפאל שלמה 227
אשתו, 227
מנשה, ר' שמעון 29
מעתוק ראה יהודה
מקלנבורג, יעקב צבי 99
מרגליות, גרשון 23
מרגליות, ר' מ"ז 473
מרדכי (ב"ר יצחק) 23
מרדכי (ב' אריה ליב) 34
ר' מרדכי (ב"ר פינחס ב"ר יוסף) 34
מרפורגו, אימא 298
מרפורגו, מרדכי 298
מרקוס, ר' אריה (ב"ר ירחמיאל) - 'ר' אריה נאמן' 95 97 98 284
משה, ר' אפרים 63
משה הר"ג במו"ה יעקב יוסף ? 380
ר' משה בן מיימון (רמב"ם) 108 299 302
ר' משה בן מנחם (רמבמ"ן) 439
ר' משה בן נחמן (רמב"ן) 122 146
משעאי, ר' מרדכי (ב' אברהם) 102

נאמן, ר' אריה ראה מרקוס
נאפוליון ה-3 523
נבון, ר' בנימין מרדכי 508
'בני בנימין', 508
נבון, ר' יאודה (ב"ר רפאל) 28
נבון, ר' יהודא 62 285
נבון, ר' יונה משה 62
נבון ביי, יוסף 520
נגאר, רחל 226
נגאר, שלמה (ב' רחל) 226

נוטוביץ, שרה מרים 226
נוימן, (ניימן), ד"ר ברנהרד 404 410 411
נומינסקי, ר' פנחס אהרן (ב"ר יעקב יוסף) 418
נחום, ר' חיים אפנדי 158 318-322 472
נחום, נסים 65 424
נחמיאס, ר' שמואל 170
ניימן ברנהרד ראה נוימן, ד"ר ברנהרד
ניניו, ר' מורנו 408
ניסן, ר' אברהם (ב"ר ראובן) 95 96
נסים, ? האברך 505
נסים, ר' שמואל 80
בית הדין, 79
נפתלי, ר' חיים יעקב 49
הנציב העליון (הבריטי) ראה סמואל, סיר הרברט
נר, ר' חיים שמואל 41 42
נר, מרים 41
נשיא, ר' חיים 42
נתן נטע (ב"ר מנחם מנדל משקלוב) 30 105 106 268
נתן נטע מקראקינאווא ראה לוריא, ר' נ"נ
נתנזון, ר' יוסף שאול 378

סאפראן, ר' אלתר אברהם מאיר (ב"ר יצחק) 348
סאפראן, חנה רייזע (ב"ר זאב) 348
סבאג, ר' שלמה 160
סבאג מונטיפיורי, יוסף (ב"ר שלמה) 160-162
סגל, ד"ר יעקב 476
סג"ל, מרדכי 380
סגרי, ישראל חיים רפאל 26 286
סוזין, ר' חי ידידיה 64
סוזין, ר' שלמה 79 166 229
סוזין, ר' שלמה משה 26 28 62 137 286
סולימן, השולטן התורכי 523
סופר, ר' אברהם שמואל בנימין (ב"ר משה) - 'כתב סופר'
תלמידיו, 394 402 442 501
סופר, ר' משה ('חתם סופר') 9 62 275 302 391 393
'חת"ם סופר' (שו"ת), 302
'תורת משה', 438
תלמידיו, 9 391 393 402 439 442
סופר, ר' שמעון (ב"ר משה) 438
סטורס, סיר רונלד 128 369 479
סטרליסקר, ר' מרדכי (ב"ר דוד)
'זכר עולם', 335

סיטון, ? (קונסול פרס) 520
סלאנט ראה סלנט
סלומון (סלמן), ר' יואל משה (ב"ר מרדכי) 12 14 89 258 387 401
'שיר אדמת הקודש', 89-90
סלושץ', פרופ' נחום 164 431
סלימאן אבן עבד אל מליך 459
סלמון ראה סלומון
סלמן, ר' משה 327
סלנט, ר' בנימין ביניש 12
ר' יוסף זונדל מסלנט (ב"ר בנימין) 98 260 284
סלנט, ר' צבי (העילוי מקיידאן) 260
סלנט (סלאנט), ר' שמואל (ב"ר צבי) - גרש"ס 8 31 85 95 98-101 111 146 250 252 255 259-262 284 289 294 314 388 389 392 394 414 415 418 419 430 501
סמואל, סיר הרברט 128 316
מכתב למחבר, 532
סנדרצקי, ד"ר 13
ר' סעדיה (ב"ר נתן נטע) 373
ספיר, אליהו הלוי (בן זאב) 122
ספיר, ר' יעקב הלוי 265 275 284 338
'אבן ספיר', 122 201
בתו, 163-164
נכדו, ראה ספיר, אליהו
ספיר, ר' יצחק 507
סתורה, אברהם (ב' נזרהא) 298
סתורה, זאהרה (א' אברהם) 298

עבד אל חמיד (השולטן) 508
עבד אל-מגיד 523
עבד אל מליך אבן מרואן 459
עבדול עזיז (השולטן) 149
וראה גם תורכיה השולטן
עבו, יעקב חי (ב"ר שמואל) 520
עבו, ר' נחמן (ב"ר אברהם חיים) 180
עבו, ר' שמואל 379
עבין, ר' נחמן צבי 472
עובדיה, ר' נסים 182
עוזיאל, משפחת- 137-144
עוזיאל, ר' בן-ציון מאיר חי 68 130 135 139-144 158 351
'ערכי היהדות', 144
'השופט והמשפט', 144

עוזיאל, ר' יוסף 63
עוזיאל, ר' יוסף רפאל (ב"ר יצחק חיים) 137-139 157 456 457 500
'איש צעיר', 137 138
'מעשה איש', 137
עוזיאל, יחזקאל (ב"ר יוסף רפאל) 138
עוזיאל, ר' יצחק חיים 137
עוזיאל, ר' משה יהודה 137 138
עוזיאל, ר' רפאל יהודה 26 28 137
עוזיאל, שרה (לבית חזן) 138-139
עזרא, מזל טוב (א' אליהו) 148
עזריאל, ר' אביגדור 299
'זמרת הארץ', 299
עזריאל, ר' אהרון (בן עזריאל) 63 66
'כפי אהרון', 46 63 138
עייאש, ר' יוסף דוד 25 26
עייאש, ר' יעקב משה 62 288
עייש, ר' משה
בתו וידה חנה, 7
עלבא, ר' מתיתיהו (ב"ר שלמה) 504
עלבא, ר' שלמה (ב"ר נפתלי הירש) 503 504
העלוי מקיידן ראה סלנט, ר' צבי
עלי, ר' יעקב 41
עלי, מוסא 437
עלינהורן, ד"ר שלמה 411
עמיאל, משפחת- 279
עמנואל (ב"ר רחמים) 297
ענגעל, יעקב (ב"ר נתן) 103
ענתבי', א' 147
ענתבי, ר' אליהו (ב"ר שבתי) 181
ענתבי, שבתי ('המשיח') 180- 181
עפשטיין ראה אפשטיין
עקריש, ר' יצחק 41
ערלנגר, ? (מפריז) 403

פאדואה, ר' יעקב מאיר 390
פאדרו, ר' שמואל 190 235
פאלאג'י, ר' חיים 40 42
פאלאק, דבורה 99 100
פאלאק, יוסף אריה יהודה 99
פאלסקי, אלבירטו 437
פאניזיל ראה פניזיל
פאפו, ר' דוד (ב"ר שלמה) 167-171
'פני דוד', 158
'בני מאיר', 170
פאפולה, משפחת- 498-500
פאפולה, אפרים (ב' נסים שבתאי מיכאל) 499

פאפולה, בכור יעקב (ב' נסים שבתאי מיכאל) 499 500
פאפולה, יום טוב (ב' נסים שבתאי מיכאל) 499
פאפולה, יום טוב (ב' רפאל) 499
פאפולה, יוסף (ב' מיכאל) 499
פאפולה, יוסף (ב' נסים שבתאי מיכאל) 499
פאפולה, יוסף חי (ב' יעקב) 499
פאפולה, יעקב (ב' יום טוב) 499 500
פאפולה, מאיר (ב' נסים שבתאי מיכאל) 499
פאפולה, מורינו (ב' נסים שבתאי מיכאל) 499
פאפולה, מיכאל (ב' עזריא) 499
פאפולה, מיכאל (ב' רפאל) 499
פאפולה, משה חי (ב' נסים שבתאי מיכאל) 499
פאפולה, ר' נסים 456-457
פאפולה, נסים שבתאי מיכאל (ב' יעקב) 499 500
אשתו, 499
פאפולה, נעמה די 500
פאפולה, עזריא (ב' נסים שבתאי מיכאל) 499 500?
פאפולה, עזריא (ב' רפאל) 499 500?
פאפולה, רפאל ('רפאל המנגן') 188-189 498 499
פאפולה, רפאל (ב' מיכאל) 499
פאפולה, רפאל (ב' נסים שבתאי רפאל) 499
פאפולה, רפאל (ב' עזריא) 499
פאפולה, שבתי (ב' מיכאל) 499
פארדו, ר' משה (ב"ר רפאל דוד) 407-408
פארדו, ר' דוד 407
'חסדי דוד', 407
פאריסולניק ראה אפשטיין, ר"א
פבריקנט, ר' שלמה 503
פואה, אברהם 18 22
פודהורצר, ר' אלעזר יעקב 354-360 362 363 475
פודהורצר, ר' יונה (ב"ר אלעזר יעקב) 380
פודהורצר, ר' משה 358-360 363 365 367 377-381 474 476 480
מכתב למחבר, 377
פון קליינגילס, השר- 50
פונטרומילי, ר' יוסף ישעיה 46

פופוליס, ד"ר שרגא פייבל (ב"ר נחום) 411
פורר, פורפ' קרל 429 431
פורת, ר' ישראל 158
פח, משפחת- 509
פח רוזנטל, זונדל (ב"ר יצחק) 509
פח רוזנטל, יוסף (ב"ר יצחק) 509
פח רוזנטל, ר' יצחק (ב"ר שלמה) 105 106 110 509
פח רוזנטל, ר' משה (ב"ר יצחק) 106 509
פח רוזנטל, ראובן (ב"ר יצחק) 509
פח רוזנטל, ר' שלמה (ב"ר ישראל) 17-23 509
פח רוזנטל, שלמה (ב"ר יצחק) 509
הפחה של ירושלים (מספר אנשים) 141 179 188 189 199 436 496 497 500 508 519
פיגוטו, אליהו 21 22
פיגוטו, משה די 519
פיזאנטי, משפחת- 170-171
פיזאנטי, ר' בן ציון (ב"ר יאודה) 171
פיזאנטי, חיים יצחק (ב"ר יאודה יאושוע) 32 104 170 171
פיזאנטי, ר' יאודה (ב"ר יצחק חיים) 171
פיזאנטי, ר' יאודה יאושוע 170
אשתו, 170
פיטאר, טומס 437
פייטלאוויטץ, אודיל (ב"ר נחום) 345
פייטלאוויטץ, ר' צבי הירש (ב"ר אברהם משה) 345
פיינשטיין, ר' דוד (ב"ר משה) 162
פייכט-וואנג, ר' מאיר 311
פייסל, אמיר עיראק 142
פילוסוף, ר' אברהם 68 316
פין, אלישבע חנה 96
פין, לורד ג'יימס 95 96 495-497
פינטו, דוד 305
פינטו, קלארה שרה 305
פינס, ר' זאב וולף (ב"ר ליב) 435
פינס, ר' יחיאל מיכל 198 331 387 389 429 431 432
פינס, ר' ליב 435
פינסו, ר' חיים דניאל שלמה (ב"ר אברהם)
בתו, 170
'שם חדש', 170
פינסקר, ד"ר יהודה ליב 109

פינצי, אברהם 519-520
פינצי, ר' יעקב 499
פינצי, משה 63
פינקוס, ? (מווינא) 179 180
פינקלשטיין, ר' דוד יצחק 49 50
פינקלשטיין, ר' שמעון יצחק 472
פירקוביץ, אברהם בן שמואל (אב"ן רש"ף) 45 48
פירירה, ראה פרירא
פישמן, י"ל הכהן 473
פישר, ז'אן 476
פלשין, אורי 474
פנחס (ב"ר יוסף מסלוצק) 34
פניזיל, אליהו 162
פניז'יל, ר' אליהו משה 145 225
פניז'יל, יוסף חי 36
פניזיל, ר' מאיר 145 204 436
פניזיל, ר' רפאל מאיר 153 184 203 280 281
פסח, משפחת- 50
פקלי, ר' יעקב 180
פראג, ר' אברהם אהרן הלוי 394
פראג, ר' בנימין זאב סגל 392
פראג, ר' יצחק 277
פראוס, וסילו 437
בנו פאול דוין, 437
פראטו, ר' דוד 409
פראנק, צבי פסח 11
פראנק, ר' שמואל תנחום 317
פראנקו, ר' משה 145 170
פראנקו, ר' רחמים יוסף 53 204
'שערי רחמים', 53
פרגולא, ר' רפאל דילא 408
פרדס, אליהו 210 323
פרומקין, ר' אריה ליב
'תולדות חכמי ירושלים', 121
פרומקין, ר' ישראל דוב (בר) 120 164 248 375 411 506
'החבצלת' ע"ע
חתנו, 505
'שלום ירושלים', 172
פרוסטיץ, ר' אברהם
'כפות המנעול', 275
נכדו, 275
'פרוש' ראה מנחם מנדיל משקלוב
פרושצינדלי, אחמד אפנדי 437
פרחי, יום טוב 204
פרחי, ר' יצחק 163
אמרי בינה', 163
פרטוק, ר' אברהם סלימאן
דוד חי 203
פרידלאנד, ? (מפטרבורג) 388

פרידמן, ר׳ אברהם יעקב (הרבי מסדיגורא) 374
פרידמן, ישראל מרוזין 374
פרידמן, ר׳ מנחם נחום (ב״ר יצחק) 474
פריזלנד, ראה ואן וריסלנד
פרילמאנן, ר׳ אלימלך 314
פרינץ, ר׳ אברהם (ב״ר אהרן) 301
פרירא, משפחת- 63
פרירא, ר׳ אהרן 64
פרירא, יעקב 63
פרירא, ר׳ משה 199
פרישמן, דוד 370 475
פרלוב, ר׳ אברהם אלימלך (ב״ר ישראל) 474
פרנסיסקי, אסטרא 437
פרנץ יוזף (קיסר אוסטריה) 9 178 211-212 393 519 520
פרנק, ר׳ צבי פסח 316
פרנקו ראה פראנקו
פרנקיל, ר׳ ברוך 275
פרנקל, ד״ר לודביג אויגוסט 186
פרנקל, ד״ר שמעון (בן נתן) 3 4 410
פרס, ישעיהו 477
פרר, ברשלמה 218

צאלח אלדין 523
צארום, שלום חיים 190 235
ר׳ צבי הירש מפיורדא 263
ר׳ צבי יהודה (מטארהאויצק) 23
צבי, יוסף (ב״ר אליעזר) 227
צבי, עזרא 42
צדיק, ר׳ יעקב 146 147
צוקרמן, ר׳ שמואל הלוי; דפוס צוקרמן 143
צורף, ר׳ אברהם שלמה זלמן (זלמן מארפו בן יעקב אשכנזי) 98 373
ציפר, ד״ר גרשון 516
צמח, יעקב 111
צפקין, ר׳ מ׳ אריה זאב 13
צרפת (פרנקיא) 109

הקאדי של ירושלים 179 208 508
קאהן, א׳ 520
קאוואן, גיטל (ב״ר יעקב מרדכי כץ) 13 14
קאלינסקי, ר׳ משה 495
קאלישר, ר׳ צבי הירש 153
קאלמאנאוו, אשר 418
קאמונדו, משפחת- 290
קאמונדו, אברהם דה 230 231 290
קאמונדו, קונדי נסים 230
קאמינקא, ר׳ אהרן 476
קאנטראוויץ, ר׳ ירוחם צבי (ב״ר דוב) 418
קאפילוטו, ר׳ יעקב 31

קאפשטין, ר׳ מרדכי סענדר 443
קארו, ר׳ יוסף (בן ר׳ אפרים) ׳שולחן ערוך׳, 163
קארו; קאריאו, ראה קאריו
קאריו, ר׳ יוסף יהושע 137-138 172
׳בני יוסף׳, 138
קאריאו, נסים חיים 41 53
קארפלס, ד״ר גוסטאב ׳נשים בספרות ישראל׳, 334
קואינקה, משפחת- 74
קואינקה, ר׳ אברהם 74 75 78
קואינקה, בן ציון (שמואל וידאל) אברהם (ב״ר אברהם) 39 56 71-81 316
אשתו, 77
מכתב למחבר, 73
׳המאסף׳ ע״ע
קואינקה, דונא (ב״ר משה) 74 75
קואינקה, ר׳ וידאל 74 75
בנו, 76
קואינקה, יהודה (ב״ר משה) 77
בתו, 77
קואינקה, מרים (ב״ר אברהם) 76
קואינקה, ר׳ משה 74
בתו, 74 75
בנו, 77
קואינקה, רפאל (ב״ר וידאל) 76
קובו, ר׳ ברוך (ב״ר יוסף ׳בכור׳) 25
קובו, יצחק 25 26 40 145
קובלקין, ר׳ משה (ב״ר שמעון) 507
קוועטש, ר׳ שלמה 442
קוטלר, ז׳ 478
קונאט, אסטלינה 333
קוק, ר׳ אברהם יצחק הכהן 85 128 159 390 445 471 513 514 521
מכתבים למחבר, 249 296 354
קוקיא, יוסף 80 222 225
בנו, 225
קוראל, ר׳ יעקב 62
קורייאט, פרופ׳ ר׳ משה 228
קוריאנדסקי, בצלאל (במ׳ מאיר) 315
קורקידי, ד״ר נחום 190 235
קייזרלינג, ר׳ מוריץ (מאיר) ׳נשים יהודיות בתולדות הספרות והאמנות׳, 333
קילס, ר׳ ליב 94
קימפלאוועס, ר׳ חיים 34
קיפינר, ר׳ מיכל 125
ר׳ קלונימוס 185 186 ׳קליבראש׳ ראה ויטאל, ר׳ חיים

קליין, ר׳ יצחק (ב״ר יהודה) - ׳ר׳ איטשה שמש׳ 420 421
קליין, ר׳ יקותיאל (ב״ר יצחק) 421
קלינגר, אליהו 363 365 367
קלישר ראה קאלישר
קלצקין, ר׳ אליהו 443 444
קמחי, ר׳ שלמה 41
׳מלאכת שלמה׳, 41
קמחי, שמואל 42
קמניץ, ר׳ אליעזר ליפמן (ב״ר מנחם מנדיל וציפה) 397
הוריו, ראה מנחם מנדיל מקאמינץ
מלון קמניץ 397
קניגסברג, בריל (ב״ר ישראל הכהן) 371
קניגסברג, חיים (ב״ר ישראל הכהן) 371
קניגסברג, יהושע זליג (ב״ר ישראל הכהן) 371
קניגסברג, יצחק (ב״ר ישראל הכהן) 371
קניגסברג, ר׳ ישראל הכהן 367-369
בניו, 371
קפוסי, ר׳ חיים 386
קרמר, ר׳ מרדכי דוב 502

ראובן, יחזקאל 283
ראובן, מנשה יחזקאל (ב׳ יחזקאל) 283
ראטהאלץ, ישראל (ב״ר יצחק איציק) 346
ראטהאלץ, רחל (ב״ר אליעזר הלוי) 346
רא״ם ראה מני ר׳ אליהו סלימן
ראם, ר׳ רפאל יונה 316
ראשקיס, ר׳ אריה ליב 253
רבי בנימין
מכתבים למחבר, 351
׳הרבי מסדיגורא׳ ראה פרידמן, ר׳ אברהם יעקב
רבינוביץ, אלכסנדר זיסקינד (אז״ר)
מכתב למחבר, 552
רבינוביץ, ר׳ אריה מרדכי (ב״ר יהושע אשר) 405
רבינוביץ, ר׳ יהושע אשר (ב״ר יעקב יצחק) 405
רבינוביץ, ר׳ יעקב יצחק (׳היהודי מפשיסיכא׳) 405
רבינוביץ, ר׳ יצחק אייזיק 253
רבינוביץ, פרידה 334
רבינוביץ, שאול פנחס (שפ״ר) 253
רבינוביץ תאומים, ר׳ אליהו דוד 85
רבלין ראה ריבלין
רבניצקי, יהושע חנא 477

מכתב למחבר, 531
רבקה ב"ר משה מווארשה 14
רדלהיים, ר' יעקב ז' 473
רובאוויץ, משפחת- 403
רובאוויץ, ר' יצחק ליב (ב"ר משה) 403
רובאוויץ, ר' משה 403 404
אמו, 403
רובנס, זלמן 312
רובנס, ר' שלמה ברוך 301
רודיטי, בנציון בנימין 42
רוהלד, ר' ברוך (ב"ר נפתלי יצחק הלוי) 450
רוהלד, ר' נפתלי יצחק הלוי (ב"ר ברוך משה) 119 450
רוהלד, נתן נטע (ב"ר ברוך) 450
רוהלד, שמעון (ב"ר ברוך) 450
רוזיט, זאליא (ב"ר שמעון יונה הלוי) 227
רוזנבוים, ר' מנדלי 308
רוזינבוים, ד"ר שמשון 521
רוזנטל ראה פח
רוזנקרנץ, חיים (ב"ר יוסף) 514 515
רוזנקרנץ, טויבע (א"ר יוסף) 515
רוזנקרנץ, ר' יוסף (ב' שמחה) 511-516
בתו לאה, 516
ספריו, 513
רוזנקרנץ, ד"ר משה (ב"ר יוסף) 515
רוזנקרנץ, עדינה (ב"ר יוסף) 514
רוטהציגל, ד"ר בנימין 410 411
רוטשילד, משפחת- 403 446 447
ביה"ח, ראה בתי חולים
בי"ס, ראה בתי ספר
ביתם בירושלים, 436
רוטשילד, ברון אדמונד די ('הנדיב הידוע') 412 430 431
רוטשילד, ברונית בטי די 404
רוטשילד, ברון ליונל די 166
רוטשילד, ברון ר' שמעון וולף 304 490
רויז, משפחת 344
רויז, חנה לאה 344
רויז, ר' יוסף חיים (ב"ר שמעון יעקב) 344
רולאי, משה 306
רומאנו, ר' ? (מבוסניה) 370
רומאנו, חיים ישראל מירקאדו 42 200
רוקוס, חיים פארדו 42
רוקח, משפחת- 520
רוקח, יוסף 520 521
רוקח, ר' יצחק 520 521
רוקח, ישראל 419

רוקח, שמעון (ב"ר יצחק) 331 517-521
רזעכטע, ר' שלמה אברהם (ב"ר דניאל זאב)
'בכורי שלמה', 163
ריבלין, ר' אליעזר 257
ריבלין, ר' יוסף 12 14 162 232 258 267 314 412 413 418 460
ריבלין, ר' משה ('המגיד משקלוב') ב"ר הלל 4
ריווליש, ר' אליהו (ב"ר הילל) 284
ריי, ד"ר ? 290
רייז, ר' דוד 258
רייזעס, ר' מיכאל ברוך 314 418
רייזפלד, ר' אברהם (ב"ר יוסף) 347
ריינס, ר' יצחק יעקב 452
רייפמאן, ר' יעקב 271
רימון, אסהר (ב"ר יחיאל בונים) 454 453
רימון (גראנאט), ר' אפרים אליעזר (ב"ר יוסף צבי) 451-454
'הדת והדעת', 451
'מכתבי צעיר שנזדקן', 451-452
'נחלת אפרים', 451
'פלח הרימון', 452
רימון (גראנאט), ר' יוסף צבי 452
רימון, יוסף צבי (ב"ר אפרים אליעזר) 454
רימון, יעקב (ב"ר אפרים אליעזר) 144 454 457 500
מכתב למחבר, 467-468
רכטמן, ר' יוסף 33
רמב"ם ראה משה בן מיימון
רמבמ"ן ראה משה בן מנחם
רמב"ן ראה משה בן נחמן
הרמ"ח ראה חיים, ר' משה
רמון ראה רימון
רנ"ה ראה הלוי, ר' נפתלי הירץ
רפאל המנגן ראה פאפולא, רפאל
רפאלי (רפלוביץ) משפחת- 504-505
רפאלי, שמואל (ב"ר קלמן רפלוביץ) 505
רפאלוביץ, ר' ישעיה 474
רפלוביץ ראה גם רפאלי
רפלוביץ ר' ישעיה (ב"ר קלמן) 505
רפלוביץ, ר' קלמן 504 505
רפפורט, ר' דוד יקותיאל הכהן 304
רפפורט, ר' יצחק הכהן (ב"ר יהודה) 61
'בתי כהונה', 61

רפופורט, ר' שמואל 343 443
רשי, רחל 119

שאג-צובנר, ר' אברהם 262
שאול, יצחק 153
שאלתיאל, ר' יעקב 173
שארעבי ראה שרעבי
שבתי, ר' אורי (ב"ר חיים) 97 106
שבתי, ר' חזקיה 205-209
שבתי, ר' חנניא 68
שבתי, יעקב 233
שבתי, משה ('מוסא חכים') 233
שובאצקי, ר' אברהם יעקב 314 418
שוורץ, ד"ר 404 411 412
שוורץ, ר' יוסף אשכנזי 108
שוורץ, ר' יוסף 8 393
'תבואת הארץ', 393
שוורץ, רבקה 110
שולאוויץ, ר' אליעזר 325
השולטן התורכי ראה תורכיה
שולמן, ר' מרדכי יעקב (ב"ר נח) 120
שולמן, קלמן 120
שונשול, בכור שבתי 227
שוקיט, גמיל ממדינה מחמד 437
שחור, ר' זיסקינד 314 418
שטאדלר, ר' משה גרשון 441
שטייהארד, דובער 69
שטיין, ד"ר מנחם (מארק) 389
שטרויס, נתן 159
שטרן, סיר אדוארד 222 225
אשתו, 222 225
שטרן, ר' יוסף זכריה 53 390
אשתו, 390
'זכר יהוסף', 390
שטרן, רבקה (ב"ר מרדכי גימפל יפה) 390
שידארסקי, זאב 99
שייגא (ב"ר יוסף מצערקוב) 30
שיינפינקל, ביילה (ב"ר מרדכי) 435
שיינפינקל, ר' שלום שמחה 432-435
שיינפינקל, ר' שלמה אידל (ב"ר שלום שמחה) 435
שיק, ר' משה 442
שיקורג'י, שבתי 232
שיריזלי, משפחת- 175
שיריזלי, יצחק ישראל 9
שיריזלי, ר' מרדכי ישראל (ב"ר יצחק ישראל) 169 174 175
שיריזלי, ר' משה (ב"ר מרדכי ישראל) 175
שיריזלי, שלמה ישראל 190 235

שך, ר׳ מרדכי (ב״ר אבגדור) 407
שלאנק, ר׳ יוחנן צבי הירש (ב״ר מרדכי) 97 110
שלום, ר׳ יוסף אברהם 65
שלוש, ר׳ אהרן 425-428
שלוש, אהרן 228
שלזינגר, ר׳ עקיבא יוסף (ב״ר יחיאל) 439-442
ספריו, 442
׳חברה מחזירי עטרה ליושנה׳, 439 442
׳לב עברי׳, 439 442
שלזינגר, ר׳ שמעון (ב״ר עקיבא יוסף) 439 442
שלם, עמנואל לוי 227
שלמה, ר׳ נחמן 288
שלנק ראה שלאנק
שלעז, ר׳ בן ציון 402 454-456
בתו, 402
ספריו, 456
שמאמה, נסים 148 408
שמואל, ר׳ יעקב 172
שמעא, אליהו 65
שמעון, אבא 298
ר׳ שמעון מקיידאן 260
ר׳ שמעון שמש ראה מונזון, ר׳ יואל יוסף שמעון
שמעונוביץ, משפחת- 501-502
שמעונוביץ, ר׳ יוסף בנימין 392 501
שמעיה (ב״ר רחמים) 297
שמערלינג, חיים 331
שמש, ר׳ שמואל 506
שנאטיק, משה יהודה (ב״ר נתן) 110
ר׳ שניאור זלמן (ב״ר מנחם מנדל) 240
שנירר, ד״ר 91
שענבוים, ר׳ מאיר (ב״ר יצחק) 110
שעפס, ליב 110
שפיגל, פייבל 308 313
שפירא, ר׳ אלעזר 125
שפירא, ר׳ יהושע צבי מיכל (ב״ר יעקב קופל) 252
שפירא, יעקב קאפל 418
שפירא, ר׳ שלמה זלמן מצפת (ב״ר מנדיל) 422
שפ״ר ראה רבינוביץ, שאול פנחס
שץ, פרופ׳ בוריס 458
שרהזון, משפחת- 502
שרהזון, ר׳ אליהו (ב״ר יצחק) - ׳המגיד מפייזר׳ 502
׳עוגת אליהו׳, 502
שרהזון, ר׳ יחזקאל (ב״ר כתריאל צבי) 502
שרהזון, ר׳ יעקב מאיר 502

שרירו, משפחת- 74
שרעבי, ר' חזקיה (ב"ר שלום מזרחי) 299
שרעבי, ר' שלום אברהם (ב"ר יצחק) 299
'דברי שלום', 299 300
שרעבי, ר' שר שלום מזרחי (השמ"ש) 62 63 114 186 201 202 299 300 500
'נהר שלום', 299
ששון (ב"ר משה) 299
'פתח עינים', 299
'שמן ששון', 299
ששון, משפחת- 166 239 240
ששון, אלברט ראה עבדאללה
ששון, אליהו 424
ששון, אליהו דוד (ב' דוד) 240 241
ששון, דוד (בן פרחה וסלימאן דוד) 166 239 241 243 244 493 496
משפחתו, 243 244
ששון, יחזקאל 63 241
ששון, יעקב 148
ששון, יעקב (ב' אליהו דוד) 241
ששון, לאה (בת פרחה) 240 241
ששון, מזל טוב (בת דוד) 243
ששון, משה אברהם אליהו 65
ששון, סלימאן דוד 242-244
ששון, עבדאללה (אלברט) מאיר (ב"ר דוד) 240
נכדתו, 243
ששון, עזרא (ב' אליהו דוד) 241
ששון, פרחה (ב"ר יחזקאל יהושע אברהם) 243
ששון, ראובן (ב' דוד) 241 496
ששון, רחל (ב' דוד) 243
ששון, ר' שלמה 241

תג'ר, יעקב 60
תורג'מן, ברוך אברהם 29
תורג'מן, ר' יעקב 108 109

מפתח נושאים

אבו-גוש 268 496
'אביר יעקב', ראה גירון, ר' יקיר
אבן ישראל, שכונת- 12 232
'אבן הספיר', ראה ספיר, ר' יעקב הלוי
אבן הפינה, מנהגי הנחת- 166 229 418
'אבן שלמה' ראה הירשנזון, ר' י"מ
אגודות, ראה לפי שמותיהן
'אגודת אחים', חברת- 243
'אגודת ישראל' 475
'אגודת הרבנים ומורי הצדק בירושלים' 343
'אגודת הרופאים העבריים' 431
אדמות, קנייה, ראה קרקעות, רכישה
'אדמת הקודש', ראה מזרחי, ר' חיים משה
אדריאנופול 149 151
'אהל משה ויהודית', שכונת- 78 138 270
אודיסה 454 455
אוטבוצק 453
אוטיאן 390
אויסע 275
אומין 380
אוסטראה 315 392
אוסטריה 520
הדואר בארץ, 505 510
מלך; קיסר, 197 211 256 522 וראה פרנץ יוזף
קונסולים בארץ, 519 520
קונסול בסוריה, 519
אוסטרליה
יהודי אוסטרליה; יהודים באוסטרליה, 339
'אוצר החסד קרן שמואל' ראה גמ"ח
'אוצרות' ראה אייזנשטיין ר' יהודה דוד
אוקראינה 44 443
יתומי אוקראינה, 70
אור כשדים 181
אורמילי 171
אותות כבוד 153 179 197 290 385 508 519 520
'אחווה', אגודת- 368
אטיק 23
איזמיר 42 46 61 112 139 140 409
'האיזראעליט המיינצי', עיתון- 506
איטליה; איטלקים 424
המלך, ראה ויטוריו עמנואלה

יהודי איטליה; יהודים באיטליה, 170 230 281 435 498
איידקאהנן 99
'אילת השחר', ראה שלעז, ר' ב"צ
איראן, ראה פרס
'איש צעיר', ראה עוזיאל, ר"ר
אל-אקצה 458
אלג'יר 10 56 80 425 446
אליאנס, ראה 'כל ישראל חברים'
אליזבט 443
אלכסנדריה 79 142 143 148 171 174 223 407-409 424 425 488
אלקמאהר 301
'אמרי בינה', ראה פרחי, ר' יצחק; אויערבך, ר' מאיר
אמריקה, ראה ארצות הברית
אמשטרדם; 63 107 109 247 248
הפקוא"ם, ע"ע
וראה גם הולנד
'אמת ליעקב', ראה אלגזי, ר'י"י
'אנגלא פאלס' (בימ"ס) 486
אנגליה; אנגלים; הממשל בארץ 95 109 141 142 217 218 316 317 325 363 368 369 424 426 437 486 495 520
יהודי אנגליה; יהודים באנגליה, 80 97 160-162 278 281 305 370 493 503
קונסולים בארץ, 95 96 213 217 278 495 496 519
קונסול בתורכיה, 218 497
וראה גם לונדון
אנדול 171
אנציקלופדיה - בנבנישתי-אפשטיין 234
אסטראווע 257
אסיה
יהודי מזרח אסיה, 48
אסירים, ראה בתי כלא
אפייה, ראה מאפיות
אפריקה
יהודים, 109 207
ארגנטינה
יהודים בארגנטינה, 499
ארם-צובא 21 142 200 207
ארמנים 119
המנזר הארמני, 119
הרובע הארמני בעיר העתיקה, 119 303
'ארעא דרבנן', ראה אלגזי, ר'י"י
'הארץ', עיתון- 185 390 429 439 478 531

ארצות הברית; אמריקאים 70
351
יהודי ארה"ב; יהודים
בארה"ב, 79 80 94
102 110 120 143
340-343 473 477 490
קונסולים בארץ, 363 369
479 520
אשכנז, ראה גרמניה

'באב חוטה' 33 34 523
באהאיים 378
באזל 490
'באר מים חיים', ראה
רוזנקרנץ, ר"י
בבל, ראה עיראק; בגדד
בגדד 79 158 169 199 283
422 493
בגדים, ראה לבוש
בד"צ בירושלים 34 69 79
137 159 175 224 287
380 394
וראה גם בתי דין
בוהמיה 392
בודפסט 370
בוכארה 187
בוכרים, עדת ה- 69 187 188
222 297 328
הבוכרים, שכונת ('רחובות')
187 188
בומביי 63 79 148 199 203
239-243 496
בוסניה 370
בוקרשט 63 148 155
בורות המים, ראה מים
בורסקאות 185
'בחינת העולם', ספר- 333
ביאליסטוק 49 260 293 294
340
ביטוח, חברות-
'יהודה', 488
ביאליסטוק 315
ביגלאר 42
ביזון 452
ביירות 82 276
בילוגרד 410
'בין השמשות', ראה
טוקאצינסקי, ר' י"מ
'ביקור חולים', ראה בתי
חולים
בירטוגולה 454
'בית אל' 164 171
'בית וגן', אגודת- 159
בית וגן, שכונת- 413
'בית דוד', שכונת- 258
בית-הבסבורג 211
בית הוועד הכללי, ראה
'כנסת ישראל'
בית הכרם שכונת- 413
'בית יוסף חדש', ראה
שלזינגר, ר' עקיבא יוסף
'בית ישראל' (באור להגדה),
ראה יצחק יהושע (ב"ר
ישראל)

בית ישראל, שכונת- 187
'בית לאבות', ראה לעווי, ר'
יעקב יהודה ליב
בית התמחוי, ראה בתי תמחוי
'בכורי שלמה', ראה רזעכטע,
ר' שלמה אברהם
בלגיה
המלך, 230
יהודי בלגיה, 476
קונסולים בארץ, 520 521
בלפוריה 70
בנדין 474
'בני בנימין', ראה נבון, ר'
בנימין מרדכי
'בני ברית', אגודת- 477 490
520 521
'בני יוסף', ראה קאריו, ר'
יוסף יהושע
'בני מאיר', ראה, פאפו, ר'
דוד
'בניין היישוב', חברת- 10
בנקים; שרותי בנקאות
(שולחנות); בנקאים 172
223 229 363 365 367
425
של בומביי, 243
'די רומו', 397
'להתיישבות היהודים'
(בלונדון), 515
'ואירו' (יעקב ואלירו
ושות'), 197
'עותמן', 68
בפינסק, 234
'קופת-עם', 510
בעל בק ? 459
בערזוך 345
'בצלאל' 458
בצעהא, גבעת- 33
בצרה 202 239
בראדי 23 373 374
בראזוויל 472
בראזיל 474
בראטיסלאווה, ראה פרשבורג
ברדיטשוב 460
ברוסא 42 152 169
ברוקלין 472
'בריאות ויופי י' מלומד' 486
בריטניה, ראה אנגליה
בריסק 348
'ברית עולם', ראה שלזינגר,
ר' עקיבא יוסף
ברלין 94 290 429
ברסלב (ברסלוי) 289
בתי אבות, ראה בתי זקנים
בתי דין 29 79 119 158 170
171 174 264 267 302
316 317 377 380 382
407 457
בד"ץ, ע"ע
בטשקנד, 500
במצרים, 386
בקושטא, 40
שריעה (מוסלימי), 103
וראה גם משפט

בתי הכנסת אורחים (הכנ"א) 95 123 126-128 172
294 304 340 362 397
398 401 523
בתי וארשה, שכונת- 344-348 406
בתי זקנים 147 314 388 422
הכללי, 221-227
מושב הזקנים במירון, 354-369 469-480
לעדת הספרדים 80
'עזרת נשים', 413
בתי חולים 147 314 337
ביקור חולים הוספיטל, 4
91 93 234 344 373
410 411 430-434 437
485 521
ליולדות 'פאשידורה', 404 446
משגב לדך, 49 51 52 54
57 58 60 64 164 170
174-176 186 412 423
'עזרת נשים', 412
בראשון לציון, 430
הרוטשילדי, 402 403 410-412 446
'שער ציון' (ביפו), 294 295 403 520
'שערי צדק', 247 248 304 413
בתי חרושת, ראה תעשייה
בתי יהודא טורא 160 161 509 523
בתי יתומים 67-70 147 314 432 434
'בית חינוך יתומים', 67-70 158 171 176 187
'בית היתומות הכללי', 349
'דיסקין', 67
'לעדת הספרדים', ראה בית חינוך יתומים
'הפרנקפורטי', 67
'בתי כהונה', ראה רפפורט, ר' יצחק הכהן
בתי כלא; אסירים 113 126-128
בתי כנסת 165 182 183 187
208 209 223 224 239
279 281 382 419 422
'אבוהב' (בצפת), 375
אהל אברהם 181
בשכונת אונגרין, 441
איסטמבוליס, 173 184 185 456 500
'אליהו הנביא', 212
'האר"י', 119
של האר"י בצפת, 375
של ביה"ח משגב לדך, 56
'בית אל', 499 500
'בית יוסף', 10
ר' בנאה (בצפת), 180

הגדול 'בית-יעקב' (בחורבת ריה"ח), 95 101 240 260 276 283 284 302 327 328 502
בהודו, 243
'ר' יהודה חסיד', 122
'רבן יוחנן בן זכאי', 146 165 184 185 201 211 212 408?
של כולל חב"ד, 239
בלבנון, 82
'מדרש פרושים', 303
'קהל חסידים' (ביפו), 453 454
ברישיל-גאססע, 506
של ר' שמעון בר יוחאי, 363 364
'שערי ציון' (ביפו), 500
בתורכיה, 318 321
'תלמוד תורה', 170 185
'תפארת ישראל' (בעיר העתיקה), 240 374 460
בתי מדרש, ראה ישיבות
בתי מחסה, שכונת- 93 247 248 278 289 304
ועד בתי מחסה, 503
בתי מטבחיים 185 377 501
וראה שחיטה
בתי מלון, ראה מלונות
בתי מרחץ, ראה מקוואות
בתי מרקחת, ראה רוקחות
בתי משפט, ראה משפט; בתי דין
בתי סוהר, ראה בתי כלא
בתי ספר 187 208 228 314 522
'אור תורה' (בקושטא), 230
באיטליה, 230
'אליאנס' ('כל ישראל חברים')
ביפו, 217 228
בירושלים, 175
בצפת, 175
'בית חינוך יתומים', ראה בתי יתומים
'דוידוף' (בטשקנד), 500
של הברון הירש בגליציה, 515
למורים 'לעזרה', 430
'למל' (ליתומים), 490
לנערות, 119
של הרוטשילדים, 411 500
בתורכיה, 318 321 490
'תחכמוני' (ביפו), 516
'תפארת צבי' (בקושטא), 490
בתי ספרים, ראה ספריות
בתי קברות 141
וראה גם הר הזיתים

בתי קפה, ראה קפה, מנהגי שתייה-
בתי שמעון הצדיק 229
בתי תבשיל 125 159
בגלציה, 515
הכללי, 123 126-128 332 343
'בתי מאכל לעניי עם', 125
וראה גם בתי תמחוי
בתי תמחוי 147 158 165 172-173 197 241 314
וראה גם בתי תבשיל

גאולת הארץ, ראה קרקעות, רכישה
גאייע 275
גאלין 263 288
גבעת שאול 413
גור 473 474
גורגיסטן 169
הגורזים, עדת- 223 328
'גורלות' ('גורל קודש'), ראה ויטאל, ר' חיים
גוש חלב 361
גחש"א (חברת קדישא לכוללות אשכנזים) 172 520
'גט מקושר', ראה בולה, ר' ר"מ
גירונדה (גרונה) 154
גליל 180 308 311 313 336 361 373 376 397 469- 480 519
מושבות, ע"ע
וראה גם צפת; מירון
גליציה 514-516
גמ"ח, קופות- 98 340 446
'אוצר החסד קרן שמואל', 419 483
'רבי מאיר בעל הנס', 302 416 419 441 483
'הכללי שערי חסד', 432
ג'נבה 142
'גנזי יוסף', ראה ספריות
גרונה, ראה גירונדה
גרי צדק 165 436 437
גרמניה (פרוסיה; אשכנז); גרמנים 185 197 363
יהודי גרמניה, 67 80 94 107-110 112 140 149
154 289 302 304-312 413 503
כולל הו"ד; עדת ישורון, ראה כוללות
מלך, 178 230
קונסולים בארץ, 94 154
ג'רמק, ראה עצמון

דאברי 250
דאגיסתאן 297
דאדהיטשין 284

'הדביר', עיתון 257
'דבר אליהו', ראה חזן, ר' אליהו
'דבר השמיטה', ראה הירשנזון, ר' י"מ
'דברי חשב', ראה ברודסקי, ר' ח"ש
'דברי משפט', ראה אוירבאך, ר' חיים; העליר, ר' שמואל
'דברי שלום', ראה שרעבי, ר' שלום משה
'דגל תורה', חברת- 387
דואר 328 505 510
'דואר היום', עיתון- 269 426 516
'דובב שפתי ישנים', חברת- 385
דובז'ין 452
'דור רבניו וסופריו', ראה אייזינשטאט בן ציון
'דורשי שלום ירושלים', חברת- 10
דטינגן 311
דטרויד 472
דיור 161 181 229 414-420 483
השכרה, 10 34 68 78 98 102 105 106 181-183 221 224 229 253 277 298 345 419 508
משכנתא, 419 420
וראה גם בתי זקנים
דיני חזקה, ראה חזקה
דיר אלכמר (מנזר הירח) 82
'דיר האשכנזים', ראה חורבת ריה"ח
דמשק 140 199 201 233 508 522
דנבורג 315
דניסטר, נהר- 504
דפוס; דפסים 29 31-32 42 47 107 143 188 333 385 409 450 490
דפוס וילנא, 234
דפוס 'ציון', 450
נשים דפסיות, 333-335
וראה גם ליטוגרפיה
דרבנד 297
דרוזים 82 397
דרום אפריקה 87
'דרך נשר', ראה העליר, ר' שמואל
'דרך ישראל' (בין צפת ומירון) 363 365-369
דרמוט 394
דרעטשין 389
'הדת והדעת', ראה רימון, ר' א"א
האכברג 311 313
'הגדת מרדכי', ראה יפה, מרדכי גימפל

'הדסה', הסתדרות רפואית
362 477
'ההד', ירחון- 351
הובאקן 490 491
הודו 424
יהודי הודו; יהודים בהודו,
79 111 171 199 203
204 239-243 422 493
496
וראה גם כלכותה; בומביי
הוכבורג 308
הולנד
קונסולים בארץ, 520 521
יהודי הולנד; יהודים
בהולנד, 11 301-313
כולל הו"ד, ראה כוללות
פקוא"ם, ע"ע
וראה גם אמשטרדם
הונג-קונג 243
הונגריה (אונגריה) 9 48
יהודי הונגריה, 80 176
262 370 391-394 402
411 412 438 440-442
501
כולל, ע"ע
הוצאה לאור, ראה דפוס
הורדנא 315
'היינט', עיתון- 370 474
הכנ"א, ראה בתי הכנסת
אורחים
הכנסת אורחים, ראה בתי
הכנסת אורחים
המבורג 263 503 504
'הסתדרות החרדים'
(בפרשבורג) 475
ההסתדרות הציונית 390
515-516
בבלגיה, 476
הסתדרות הרוקחים בארץ-
ישראל 9
הסתדרות רפואית
הדסה, ע"ע
הצהרת בלפור 466
'הציבו ציונים', ראה שלעז,
ר' ב"צ
הקדש 10 11 23 102 111
112 165 227 298 300
303 306 317 345 416
423 434
הר הבית 422-424 456
'הר הבית', ראה מיכלין, ח"מ
הר הזיתים 7 99-100 122
164 277 351 421
נקברו בהר, 61 139 154
163 268 277 278 293
393 402 403 420 499
507
הר הכרמל 279
הר-המוריה 422 459
הר ציון 247 304 422 424
'השופט והמשפט', ראה
עוזיאל, ר'במ"ח
השכרת בתים, ראה דיור
'השקפה', עיתון- 426

התאחדות הרבנים העולים 445-443

ואלי, ראה במפתח השמות
ואהראן 56
וארשא, ראה ורשה
וואלין 373 375 460
חסידי וואלין 374
כולל, ע"ע
וויז 48
ויטבסק 432
וילנא ('ירושלים דליטא') 52 253 260 274 284 288 294 373 397 407
הגאון מווילנא, ראה אליהו בן שלמה זלמן
דפוס וילנא, 234
וינה 9 63 179 182 410 411 476 506 510 519
וירצבורג 308 311-313
ולי, ראה ואלי במפתח השמות
'ומצור דבש', ראה בן שמעון, ר' רפאל אהרון
ועד החינוך 490
ועד הכללי,ראה 'כנסת ישראל'
'ועד הלשון העברית' 430
ועד הסיוע האמריקני 223
ועד עדת היהודים ביפו 425
ועד עדת הספרדים 159 174 175
ועד הצירים של ההנהלה הציונית 69 223 390
'ועד השכונות החדשות' 232
ורבא 262
ורשה (וארשא) 14 47 49 267 315 346 347 370 452
כולל, ראה כוללות

זאמושטץ 288
'הזוהר', ספר- 202 361
זטיל 390
'זית רענן', ראה זילברברג, ר' משה יהודה
'זכות משה', ראה בולה, ר' ר"מ
'זכר יהוסף', ראה שטרן, ר' יוסף זכריה
'זכר עולם', ראה סטרליסקר, ר' מרדכי
זכרון יעקב 141 317 452
'זכרון ירושלים', ראה חזן, ר' אליהו
זלאטשוב 263
זליגר, ד"ר יוסף 516
זליגר, לאה (ב"ר יוסף רוזנקרנץ) 516
'זמרת הארץ', ראה עזריאל, ר' אביגדור

חאסלוויטש 30

חב"ד, חסידי- 507
כולל חב"ד, ראה כוללות
'החבצלת', עיתון- 150 151
157 217 302 426 506
חבר הלאומים 142
'חברה מחזירי עטרה
ליושנה', ראה שלזינגר, ר'
עקיבא יוסף
'החברה העברית לחקירת א"י
ועתיקותיה' 363 431
חברה קדישא 93 164 172
500
לכוללות אשכנזים, ראה
גחש"א
לעדת הפרושים, 420
חברון 21 29 41 50 52-55
111 199 200 204 268
307 308 310 317 397
411 426 437 439 458
483 493 522
ישיבה, 53 64
מערת המכפלה, ע"ע
חברות, ראה לפי שמותיהן
חגים, ראה לפי שמותיהם
חדרה 317
החובשים 233
וראה גם רפואה
חולירע (חלירה), מגיפות-
264 268 404 410 421
503 510 520
'חולמים ולוחמים', ראה
יערי-פולסקין, יעקב
'חוקי חיים', ראה גאגין, ר'
א"ח
חורבת (חצר) ר' יהודא
החסיד ('דיר האשכנזים')
95-98 103 179 253 261
283 284 287-289 327
484
רשיון לבנייה, ראה
פירמנים
וראה גם בתי כנסת -
הגדול 'בית יעקב';
ישיבות - 'מנחם ציון';
'שערי ציון'
'חזיון בעולם הנצח', ראה
דייטש, ר' א"א
חזקה 30 34 104-106 119
170
דיני חזקה, 30
'חיבת ירושלים', ראה
הורוביץ, ר' חיים הלוי
'חיי עולם', ראה בולה, ר'
ר"מ
חיפה 42 100 101 317 476
521
חלב 207
החלוקה 306 307 310 314
440 441
'החלוקה בירושלים', ראה
לונץ, ראי"מ
חלירה, ראה חולירע
'חלקת המחוקק', ראה
בריסק, אריה ליב

חמעלניק 23
חנויות, ראה מסחר
חנוכה 55 56
'חסדי דוד', ראה מאג'אר, ר' דוד; פארדו, ר' דוד
חסידים; חסידות 19 183 186 200-202 166 229 252 265 298 299 373 374 391 405 406 452 453 499 500 514 520
חב"ד, ע"ע
חצר 'אור החיים' 102 105 119
חצר בית האר"י 102 303
חצר ר' יהודה החסיד, ראה חורבת ר' יהודא החסיד
חצר הכולל 119-120 420 421 506
חצר מעלם אליהו 288
החצר מראדישקוביץ 115-116
חצר ניוויארב מידאן 298
חצר 'סוכת שלום' 303 304
'חצר הקראים' 373
'חצר רבי ישעיה' (החצר) 102 119
חצר מחמוד אל ג'אוני 30
חצר הרב מקוליש 258
חצר רחל גרין 33
חצר השל"ה 102
חצר השקילה 119
'חקור דבר', ראה הירשנזון, ר' י"מ
חקלאות; עבודת אדמה 15 255 258 290 294 315 326 430 439-441 494 495
ישיבה חקלאית, 363
'חקרי לב', ראה חזן, ר' יוסף רפאל
חרדים 175
'הסתדרות החרדים' בפרשבורג, 475
חרם דרבנו גרשון 440
'חתם סופר', ראה סופר, ר' משה
טאגעבלאט, עיתון- 502
טאווריג 253 254
טאלנה 472
טאמאשאב 472
טארהאויצק 23
טבק
הרחה, 478
עישון, 507
טבריה 50 101 112 180 307 308 310 317 379 426 458 483
חמי טבריה, 431
'טהרת הקדש', ראה העליר, ר' שמואל
'טוב לב', ראה חזן, ר' אליהו

'טוב מצרים', ראה בן שמעון, ר' רפאל אהרון
טווילרי, ארמון 230
טומשוב 472
טורקיה, ראה תורכיה
טורקיסטאן 500
טחנת הרוח 509
טיאן, ראה פתח תקווה
טיסמיניץ 380
טעלז 93 253
טרייסט 97
טריפולי 207 409 424
טשינסטיכאוו 50
טשקנד 500
טשרנוביץ 474 513

יאקובשטדאט 254
יארמוט 392 501
'יד אבשלום' 164
יהוד (יהודיה) 387 389
יהודה 439 497
מושבות, ע"ע
'יהודה', חברה לביטוח 488
יודפת 361
יוון 144
יהודי יוון, 140
וראה גם סאלוניקי
יום הכפורים 188-189 498 499
'יום השישי' (המהומה בירושלים) 421
'יידישע גאזעטין' 502
'ייטב לב', ראה חזן, ר' חיים דוד
יין א"י 290 295 317 379 380
יכסאי 297
'ים של שלמה', ספר- 333
'ימים מקדם', ראה הירשנזון, ר' חיים
'ימין משה', חברת- 160-162
ימין משה, שכונת- 160-162
'יפה שעה', ראה הכהן, ר' שלמה
יפו 66 68 101 120 130 135 139-141 153 158 170- 172 197 198 204 207 213 217 218 228 233 264 268 278 279 290 293-295 317 331 389 397 399 401 402 425- 428 453 454 463 494 500 503 506 516 519- 521
כביש יפו-ירושלים, 413
יק"א 430
יקבים, ראה יין א"י
יקטרינאסלב 315
ירדן 89
'ירושלים דליטא', ראה וילנא
ירחונים, ראה עיתונים
יריחו 15 89 153

ירמוט, ראה יארמוט
ישיבות; תלמוד תורה; בתי מדרש 95 162 251
169-165 182 183 187
239 253 254 259 279
281 290 314 340 382
402 419 440
'אהל יעקב', 148
'אור זורח יפו-תל-אביב', 401
'אור החיים' ('כנסת ישראל' של ר' חיים בן עטר), 63 105 241
'אח"ד', 64
בבגדד, 169
'בית אהרון', 148 163
'בית אל' ('קהל חסידים'), 63-61 113 114 201
202 257 297-300 500
'בית אליאס', 148
'בית יאודה גדליה', 148
'בית יהודה' במזכרת משה, 388
'בית יעקב', 63, 148
'בית יצחק', 346 347
'בר יוחאי' (במירון), 354-369 469-480
'סי' גדליה', 63
בגליציה, 515
'ר' גרשון לוי יצ"ו', 63
'דורש ציון', 7-11 139 165 500
וולוזין (בפולין), 340
'סי' יוסף עני', 64
בחברון, 53 64
'חמד בחורים', 64
'חסד אל', 63 241 493
'חסד ואמת', 64 149 153
ביהוד, 386
'יפאר ענווים', 64
ביפו, 171 172
'כנסת יחזקאל', 63
'כנסת ישראל', ראה 'אור החיים'
'כתב סופר' (בפרשבורג), 262
לומזה (בפולין), 325
(בפתח תקווה), 325 326
'מגן דוד', 148 305 306
'מונטיפיורי', 148
'מזל צומח', 148
'מחזיקי תורה', 64
'מיר' (ברוסיה), 429
'מנחם ציון' (בחורבת ריה"ח), 95 254
'משכנות ישראל', 232
'משכני עליון', 258
'המשמרות', 148
'משמרות כהונה', 148
'סוכת שלום', 303 421 490
'עוז והדר', 65 422

'עץ חיים', 253 259 388
432-434 443 444 484
490
'פאר ענוים', ראה 'יפאר
ענווים'
'פורת יוסף', 65 422-424
'פחד יצחק', 63
'פרי יצחק', 253
'הקבלה', 201
'קאיץ' נסים', 148
'קהל חסידים', ראה 'בית
אל'
בקרים, 46 50
לרבנים (של חברת 'עזרה')
80 140 158 182
'סי' שאקו', 64
'שבת אחים', 63
'שדי חמד', 56 64
'שומר שבת', 173
'שונה הלכות' (ביפו), 401
'שערי ציון' (בחורי"ה),
95-97 250 394
'שערי שמים', 102 346-
348
'שערי תורה' (ביפו), 294
'תורת חיים', 394 397
432
'תפארת ירושלים', 64 79
139 140 147 158
165-169
'ישרי לב', ראה חזן, ר' חיים
דוד
'כבוד יום טוב', ראה דאנון,
ר' יו"ט
'כבוד מלכים', ראה העליר,
ר' שמואל
'כבוד התורה', ראה הירשנזון,
ר' י"מ
'כוכב יעקב', ראה שלעז, ר'
ב"צ
כוללות 14 115 116 260
474 483 509
אונגרין (הונגריה), 275
277 368 392 440-442
אסטרייך (אוסטריה), 33
374 380
האשכנזים, 34 239 303
308 309 241 414 416
פרושים, ע"ע
גליציה, 368 374
הו"ד (הולנד ודויטשלנד-
גרמניה), 104 108 306-
311
הורדנא, 94
וארשא, 33 267 345-348
374
וואלין, 241 307 380 374
460
וילנא, 253 390
חב"ד, 239 240 307 309
310 374
חסידים, 307 309 310
הספרדים (ירושלים), 10
11 27 61 115 137

164 169 171 172 182
239 307-310
עדת ישורון (גרמניה
וסביבותיה), 110 309
310 312
פולין, 345 374
פינסק, 234
הפרושים, 95 99 100 254
283 284 307 309 310
צפת, 61 374
רוסיה, 307
הכותל המערבי 97 104 176
203 256 306 406
'כח מעשיו', ראה הכהן, ר'
מסעוד
כי"ח, ראה 'כל ישראל
חברים'
כיטשעטשי 380
'כל ישראל חברים' (כי"ח;
'אליאנס') 54 494
בתי ספר, ע"ע
כלכותה (כלכתא) 65 79 203
239 422
כנסיית הקבר 185
'כנסת ישראל', הוועד הכללי
(חברת)- 119 261 313
368 414-419 460 483
'כנסת ישראל', שכונת- 261
414-418 483
'כספי דסקין וקפלן', חברת-
521
'כפות המנעול', ראה
פרוסטיף, ר"א
'כפי אהרן', ראה עזריאל, ר'
אהרן
כפר-גמל 427
כפר-סבא 451
'כרם בית אברהם', שכונת-
390
כרם משה, שכונת- (כרם
משה ויהודית) 160-162
כרתים 218
כתבי עת, ראה עיתונים
'כתב סופר', ראה סופר, ר'
אברהם שמואל בנימין
לאדינו 54 184 305
לאסק 250
לאמזע, ראה לומזא
'לב העברי', ראה שלזינגר, ר'
ע"י
לבוב 439 515 516
לבוש 153 173 179 180 208
211 274 385 420 504
508 519
לבנון
הרי הלבנון, 82
וראה גם ביירות
'הלבנון', עיתון- 230 231
388 389 402 519
ל"ג בעומר 361 363 369
לובאן 443

לובלין 443 444
לודז 505
'לוחות העדות' 389
לומזא 98 390 494 498 519
ישיבת לומזה, ראה ישיבות
לונדון 69 97 100 101 109 148 160 161 163 166 241 243 260 278 290 472 479 515
לטביה
קונסולים בארץ, 521
ליבאוי 507
לחם, ראה מאפיות
ליוורנו 63
ליטא 9 253 260 373 389 441
קונסולים בארץ, 521
ליטוגראפיה 328
וראה גם דפוס
לייפניק 275
לייפציג 332
לינטשיץ 251
ליסבון 148
ליפתא 269 292 505
'למען ציון', ועד- 164

מאדרן 475
מאה שערים, שכונת- 12 164 187 294 401 486 507
מאהליב 504
המאורעות 142
מאינץ, ראה מיינץ
מאנטואה 333
'המאסף' (הרבני) 39 40 47 52 71 73 78-80 158 224
מאפיות 119 398
'מגדל דוד' 121
'המגיד', עיתון- 402 426
מגליש אדארה (אידרה) 170
מגרש הרוסים 13
מדע 429-431
'מדרש תהלים' (הגהות הרמ"ג), ראה יפה, מרדכי גימפל
מוגאדאר 160
מודעות, ראה פרסומות
מוהליב 101 120 338 429
מוכיילישוק 502
מונטריאול 474
מונסטריו 169
מוסיקה 188-189 210 498 499
מוסלימים 141 200 437 459 523 524
מוסקבה 68 315 432
המופתי, ראה במפתח השמות
מוצא (קולוניה) 153 468 494 495
'מורה דרך', ראה לונץ, ר"מ
'מורנינג ז'ורנאל' 478
'מושב זקנים', ראה בתי זקנים

מושבות 89 153 290 293-
294 315 389 440 441
443 483 488
'אם המושבות', ראה פתח תקווה
בגליל, 176 181 294
ביהודה, 149 176 181
293-295 326 387 402
430 431
מזכרת משה, חברת- 161
מזכרת משה, שכונת- 94 388
'מזל שעה', ראה הכהן, ר' שלמה
'המזרח', ירחון 452
'מזרח ומערב', ראה 'ממזרח וממערב'
'המזרחי' ('ציונות מזרחית')
140 142 143 159 368
452 453 473
'מחלת השבתא', ראה מזיא, א"מ
מטה אהרון (שכונה בת-א) 425
מטרסדורף 438
'מי באר', ראה הירשנזון, ר' י"מ
מידבה 522
מפת מידבה, 522
מיינץ (מאינץ) 270
מילון בן יהודה 430
מים; גשמים 287 288
בורות מים, 12 287
מיניה 488
מינסק 289 314 388
המיסיון באפריקה 523
מירון 354-369 469-480
מישיגן 472
'המכבים', אגודת- 370
'מכתב לחזקיה', ראה מדיני, רח"ח
'מכתבי צעיר שנזדקן', ראה רמון, ר' א"א
מכתבים למחבר 73 185 210
249 296 357-360 377
408 463-468 531-532
לפירוט, ראה לפי שמות הכותבים
מלאכה 289 348 401 419
483 503-505 509
'מלאכת שלמה', ראה קמחי, ר' שלמה
מלבס, ראה פתח תקווה
'מלומד' (בימ"ס), ראה 'בריאות ויופי'
מלונות 179 397
'ורשבסקי', 487
במוצא, 495
'קמיניץ', 397
'תל אביב', 460
מלחמת העולם הראשונה (המלחמה); הגרוש 69 80
122 140 141 164 171
223 230 362 422 424
426 427 451 515 516

מלחמת קרים 523
מלחמת רוסיה יפן (1905) 59
'המליץ', עיתון- 426
'מלכי בקדש', ראה הירשנזון, ר' חיים
'ממזרח וממערב', ירחון- 466
המנזר הארמני 119 522
מנזר הירח (דיר אלכמר) 82
מנזר הסרבים (דיר אל-סרב) 522
'מנחה חדשה', עיתון- 447
'מנחת יהודא', ספר- 333
'המסדרונה', ירחון- 490
מסחר; סוחרים 45 74 75 78 94 104 120 158 163 164 170 171 186 197 243 247 277 290 328 394 401 402 419 425 426 428 430 433 434 446 453 457 460 483 486 493 499 502 505- 507 513 520 521
בית המשפט המסחרי, 164
לשכת המסחר בירושלים, 521
וראה גם שווקים
המסיון הבריטית, חברת- 3 410
מסילת הברזל מיפו לירושלים 161-162
מסים 208 218 321 322 440
המערבים, עדת- 10 102 104 146 170 172 222 228 279-282 382 496
'מערכי לב', ראה חזן, ר' י"ר
'מערת החסידים' 163
מערת יהושפט 164 431
מערת המכפלה 199 200
מערת 'משפחת הכהנים לבית חזיר' 164
מערת שמעון הצדיק, ראה קבר שמעון הצדיק
'מעשה איש', ראה עוזיאל, ר'י"ר
'מעשה אלפס', ראה אלפס, בן ציון
'מעשה חשב', ראה ברודצקי, ר' ח"ש
מצרים 17 79 163 185 437
יהודי מצרים; יהודים במצרים, 68 142 171 319 382-386 424-426 472 499 503
מלך מצרים, 385
מקובלים, ראה קבלה
מקוואות; מרחצאות 188 317 362
וראה גם שילוח
'מקור ברוך', ראה אפשטיין, ר' ברוך הלוי
מרוקו 423 447 524
יהודי מרוקו, 160 278 382 385
קונסולים בארץ, 503 519

מרחצאות, ראה מקוואות
מרסיי (מרסיליה) 403
'המרפא', חברת- 190 235
'משה האיש', ראה אלישר, ר'ח"מ
משטרה 121 208 209 318 321 322 505 506
'משכיל אל דל', ראה ליכשטיין, ר' הלל
משכנות ישראל, שכונת- 94 258 289
'משען מלאכה' 446 447
משפט 21 33 96 111 113 121 149 164 338 423 441 457 497 505 506
דיני חזקה, ראה חזקה
מוסלימי, ראה בתי דין
וראה גם בתי דין; בד"צ

נארינסק 23
'נדיב לב', ראה חזן, ר' חיים דוד
'נהר מצרים', ראה בן-שמעון, ר' ר"א
נובומסטה 402 438
'נודע ביהודה', ראה לנדא, ר"ל
נווה צדק 425 427 520
נווה שלום 425 453
'נווה שלום', ראה חזן, ר' אליהו
'נוטר-דם', כנסיית 523
נוצרים 82 141 197 218 363 272 379 380 421 436 437 459 496 523 524
'נחלת אפרים', ראה רמון, ר' א"א
נחלת יעקב, בתי- 345
נחלת צבי, בתי- 345
'נחלת צבי' (בפתח תקווה) 94 290
נחלת-שבעה, שכונת- 12-15 413 523
ועד השכונה, 14
פנקס השכונה (הפנקס), 12-14
ניו-יורק 79 94 340 341 367 371 418 419 460 473 474 502
מכון תיאולוגי, 476
ניצה 435
ניקוליב 504
ניקלשבורג 442
'ניר', אגודת- 429
נישטדט 97
'נער עברי', ראה שלזינגר, ר' עקיבא יוסף
'נר מצווה', ראה הירשנזון, ר' י"מ
'נשים יהודיות בתולדות הספרות וההאמנות', ראה קייזרלינג, ר' מוריץ

סאלוניקי 74 75 79 112 141
142 144 145 207 211
409
סאמפולנה 267
הסגל הדיפלומטי, ראה
קונסולים
'סדורו של שבת', ראה
רוזנקרנץ, ר"י
סדיגורא 374
סוחרים, ראה מסחר
סוכות 452 493
סוכטשוב 472
סופיה 437
סוריה (ארם) 436 494
קונסול אוסטריה, 519
סטולין 474
סידניי 339
'סידור הגר"א', 295
'סייג לתורה', ראה אהרון
ב"ר מנחם מנדל
סילואן, כפר- 336 421
המעיין, ראה שילוח
סכאטשאוו 472
סלאנט, ראה סלנט
'סלומון לוין ושו"ת' 486
סלוניס 340
סלוניקי, ראה סאלוניקי
סלוצק 34 443 444
סלנט 99
סלשין 263
סמירנא 169
סניטין 514
ספר היובל לפתח תקווה,
401
ספר התקנות וההסכמות, ראה
גאגין, ר' אברהם חיים
ספרד
יהודי ספרד; יהודים
בספרד, 74
קונסול בארץ, 520
ספריות
'בית מדרש אברבנאל',
430 490
'גנזי-יוסף' (אוסף יוסף
חזנוביץ), 430
הלאומית, 3
של ר' בן ציון א"ו
קואינקה, 81
בישיבת 'שדי חמד', 56
58 59
ספרינגפילד 443
סקרנטן פא 473

עבודת אדמה, ראה חקלאות
עברית, לימוד השפה 139
210 430 440 500
עדן 79
'עוגת אליהו', ראה שרהזון,
ר' אליהו
'עוזר דלים', חברת- 230
עולים חדשים 126-128 294
397 450
רבנים, 289 443-445
'העורך', ראה הלוי, ר' יוסף

עות׳מאני, שלטון, ראה תורכיה
׳עזרה׳, אגודת (חברת) 80 140 158
׳עזרת הגליל׳, אגודת- 474
׳עזרת חולים׳ 500
׳עזרת נדחים׳, ועד- 164
׳עזרת נשים׳, ראה בתי חולים
׳עטור סופרים׳, ראה גירון, ר׳ר״י
׳עטרת שאול׳, ראה לוריא, ר׳ שאול
׳עינות מים׳, ראה הירשנזון, ר׳ י״מ
עיראק (בבל; מדי) 142 202
יהודי עיראק; יהודים בעיראק, 137 142 199 222 239 240 422
וראה גם בגדד
עישון, ראה טבק
עיתונים; כתבי עת 39 47 52 71 73 78 79 107-109 142 150-152 157 158 211 224 230 269 290 302 343 370 426 439 447 452 466 467 475 478 490 502 503 506 516 519
לפירוט, ראה לפי שמותיהם
עכו 368 378 519
׳על המשמר׳, אגודת- 210 323
׳עמוד התורה ועמוד היראה׳, ראה שלזינגר, ר׳ עקיבא יוסף
עמק הטירופיון 422 522
עפולה 317
׳עץ הדעת טוב׳, ראה ויטאל, ר׳ חיים
׳עץ החיים׳, ראה ויטאל, ר׳ חיים
עצמון (ג׳רמק), הר- 361
עקרון 389 412
ערבים (ישמעאלים) 30 34 102 142 185 197 233 264 277 303 304 336- 338 363 378-380 421 423 426 427 437 459 509 519 520
וראה גם מוסלימים
ערבית, לימוד השפה 410
׳ערוך השולחן׳, ראה אפשטיין, ר׳י״מ
׳ערכי-היהדות׳, ראה עוזיאל, ר׳במ״ח

פאלאצק 507
פאס 385
פאריס, ראה פריז
׳פאת השלחן׳, ראה ר׳ ישראל משקלוב

פ"ב, ראה פטרבורג
פדיון פטר רחם הזכר 269 271
פולין
יהודי פולין; יהודים בפולין, 251 260 267 392 405 443 452 453 519
קונסולים בארץ, 521
פולרמה 412
פונא 203 267
פורט סעיד 488
פחה, ראה במפתח השמות
פטרבורג (פט"ב) 388
'פיוויל לאיבל' 486
פיורדא 263
פילדלפיה 340
פינסק 116 234 390
כולל פינסק, ראה כוללות
פירמנים (פירמאנים) 217-218
לבניית ביה"כ הגדול (חריה"ח), 17-23 95 96 327 509
פירמן מישנה של מושל מצרים, 17
לחכם באשי, 145 152 171 207-209 231 318
לכותל המערבי, 121
פלוצק 452
'פלח הרימון', ראה רימון, ר' א"א
'פני דוד', ראה פאפו, ר' דוד
פסח 119-120 128 232 317 370 436 440
פפד"מ, ראה פרנקפורט על המין
פקוא"ם (פקידי ואמרכלי אמשטרדם) 11 148 301-313 368 378
'פקועות השדה', ראה מדיני רח"ח
פראג 7-110 333 392
'פרדס' חברת- 430-431 520
'פרדס התורה', ראה קרן פרדס התורה
'פרו פלשתינה', חברת- 69 223
פרוסיה, ראה גרמניה
פרושים 103 240 347 373 420
כוללות ע"ע
'פרי האדמה', ראה מיוחס (ב"ר שמואל)
פריז 148 166 290 348 403 411 430 446
בית המדרש לרבנים, 403 447
פרלוב 474
פרנקיא, ראה צרפת
פרנקים, ראה צלבנים
פרנקפורט על האודר 333 494

פרנקפורט על המיין (פפד"מ)
62 107 109 149 304
490 506
פרס (איראן)
יהודי פרס, 222
קונסולים בארץ, 520
פרסבורג, ראה פרשבורג
פרסומות (מודעות) 190 235
332 349 481-488 507
לכתבי המחבר, 24 132
352 458 524-528 533
פרעות 397 426
ברוסיה, 443
פרשבורג (פרסבורג;
ברטיסלאווה) 262 275
277 391 402 442 446
474
פשיסיכא 405
פשע 13 93 336-338 505
506 509
וראה גם פרעות
'פתח עיניים', ראה ששון
(ב"ר משה)
פתח-תקווה (טיאן; מלבס)
89 94 290 317 326 387
399 401 430 435 440
441 483
ישיבת לומזה, ראה ישיבות
ועד המושבה, 94
'ספר היובל', 401

הצבא התורכי, ראה תורכיה

'צבי לצדיק', ראה חרל"פ, ר'
יעקב משה
'צוף דבש', ראה בן שמעון,
ר' דוד
צידון 82
'ציון המצוינת', אגודת- 340
'ציון לנשמת שמעון רוקח',
521
צילץ 4 410
צירין 429 431
צ'כוסלובקיה
קונסולים בארץ, 521
צלאחיה 523
צלבנים (פרנקים) 523
צנעא 202
צערקוב 30
צפון אפריקה, יהודי- 48
'הצפירה', עיתון- 426
צפת 19 21-23 50 61 101
112 180 181 275 285
304 307 308 310 317
354-369 374-381 397
426 454 458 476 479
480 483 490 508 509
520
רעידת האדמה ע"ע
צרפת 164 426 523
יהודי צרפת; יהודים
בצרפת, 281 403
קונסולים בארץ, 180 379
520
קיסר, 230 523

וראה גם פריז
הקאדי של ירושלים, ראה במפתח השמות
קאלאמעא 439
קאליש 255 266 380
הגאון מקאליש, ראה אויערבך, ר' מאיר
קאמינץ 375
קארלסבאד 179 180
קארסו 50
הקבלה, תורת-; מקובלים 63 65 74 201-203 253 268 294 299 300 360 422 428 499 500
'האדרות', 203 204
קבר ר' המנונא סבא 361
קבר זכריה הנביא 164 405 407
קבר ר' חיים קפוסי (במצרים) 386
קבר יוחנן הסנדלר 361 363 364
קבר ר' יצחק נפחא 361
קבר רחל 184 239 328
קבר שמואל הנביא 75
קבר ר' שמעון הצדיק 229 483
'קדושת א"י', ראה הירשנזון, ר' י"מ
קדחת 389 430 450
קהיר 382 385 386 488
'קהל קודש', חברת- 455
'קהלת יעקב', ראה אלגזי, ר'י"י
קואינקה 74
קובנא 13
קוואהל 250
קוטנא 250 254
הגאון מקוטנא, ראה זילברברג, ר' מי"ל
קולוניה, ראה מוצא
קוליש, ראה קאליש
'קומפניית שלוש' 425
הקונגרס הציוני 490
קונסולים בארץ ובירושלים 13 21 153 179 180 187 213 217 256 278 328 363 379 403 404 428 495 496 503 509 519-521
לפרוט, ראה לפי ארצות
קונסטנטינופול, ראה קושטא
קונקנד 187
קוסמטיקה 486
קופת ר' מאיר בעל הנס, ראה גמ"ח, קופות-
'קורות העתים לישורון בא"י', ראה מנחם מנדל מקאמינץ
קורפו 453
קושטא (קונסטנטינופול; קושטאנדינא) 17-23 27 40-42 45 96 112 149

151 152 158 159 169
170 172 200 201 218
230 260 290 304 305
327 447 455 497 509
'בי"ס תפארת צבי', 490
הממשל, ראה תורכיה
השריפה הגדולה, 169
קטוביץ 401
קיידאן 260
קיפלינג 125
קליש, ראה קאליש
קמינץ, ראה קאמינץ
קנדה
יהודי קנדה, 473 474
קניגסברג 99 100
קפה (קהווה), מנהגי שתייה
102 125 188 436 498
בית קפה במוצא 495
בית קפה בדמשק, 233
קפריסין 218
קראז 392
קראים 45 143
'חצר הקראים', 373
קראסובאזר 45 46 50 52 57
קראקו (קראקוי) 125 333
409 410
קראקינאווא 390
קרטש 50
קריית יערים 496
קריית משה 413 465
קריית שמואל 419 420
קרים; יהודי קרים
('קרימצקים') 45 46 48
קרימינציג 412
קרלסבאד, ראה קארלסבאד
קרן פרדס-התורה 326
הקרן הקיימת לישראל (קק"ל)
ספר הזהב, 142 143 515
516
'קרן התורה', מגבית- 143
'קרני אור', ראה הלוי ר'
נפתלי הירץ
קרקעות, רכישה (גאולת
הארץ) 12 13 149 153
154 255 258 326 425
428 440 494 495 516

ראדין 443
ראדישקוביץ 490
ראזינאגי 389
ראמסגיט 160 270
ראש פינה 317
ראש השנה 440
ראשון-לציון 181 317 412
היקב, 295
'ראשון לציון', ועד- 141
רבאט 279 382
הרבנות הראשית 68 71 80
145 146 224 316-317
437 499 516
הרבנים הראשיים, ראה
לפי שמותיהם

'הרבנים היראים', אגודת- 490
הרובע הארמני 119 303
הרובע היהודי 119
רודוס 218
רודניטץ 393
רודניק 380
רוז'ינוי 388
רומאים; רומי העתיקה 211 212
רוממה 413
רומניה
יהודי רומניה; יהודים ברומניה, 154 403
קונסולים בארץ, 520 521 וראה גם בוקרשט
רוסיה; רוסים 120 197 428 515
הדואר בארץ, 328
יהודי רוסיה, 48-50 80 111 254 313 340 370 388 410 429 443 504 519
קונסולים בארץ, 121 187 256 328 403 428
צאר, 230 256
סנאט הצאר, 49
רופאים, ראה רפואה
רוקחות; רוקחים; בתי מרקחת 9 164 190 403-404 410 412 446 וראה גם רפואה
'רחוב אליהו', ספר- 333 רחובות 317
'רחובות', שכונת-, ראה בוכארים, שכונת-
ריגה 49
רמה, כפר- 75
הרעש, ראה רעידות האדמה
רעידות האדמה ('הרעש' בצפת ובירושלים) 300 304 375 377 397 398 450
רפואה; רופאים 3 9 42 49 54 55 66 94 141 190 199 233 235 278 300 336 362 376 378 410- 412 429-431 455 476 506 521 וראה גם בתי חולים; חולירע; קדחת
'הרפואה', עיתון 431
'רפואות וסגולות', ראה העליר, ר' שמואל
רציחות, ראה פשע; פרעות
רש"ס, ראה סלנט, ר' שמואל

שאדייק 263 266 392
שאוויל 53 390
'שאלו שלום ירושלים', מכתב- 313-315
שארב 201-202
'שארית יעקב', ראה אלגזי, רי"י

'שארית ציון', ראה שלעז, ר' ב"צ
שבועות, חג 165 313 361 370
'שברי לוחות', ראה העליר, ר' שמואל
שבת 56 141 197 272-273 317 327 456 457
'שבת אחים', (שכונה בת-א) 500
'שדה יצחק', ראה גואיטע, ר' יצחק
'שדי חמד', ראה מדיני, ר' חיים חזקיאו
שד"רים 17-23 96 110 142 143 158 168 170 260 275 281 282 284 302 307-312 382 407 509
שו"ב, ראה שחיטה
שוד, ראה פשע
שוויצריה
יהודי שוויץ; יהודים בשוויץ, 515
שווקים 104 316 350 419 וראה גם מסחר
שוחטים, ראה שחיטה
'שולחן ערוך', ראה קארו, ר"י
'שומר מצווה ומלבישי ערומים', חברת- 173
שומרונים 182
'שומרי החומות' 440 441 519
שוק, ראה שווקים
'שחור ושו"ת' 486
שחיטה; שוחטים (שו"ב) 137 139 225 317 362 377 392 450 501 503 508 519
בתי מטבחיים ע"ע במצרים, 386
שטיינאמנגר 441
שטרות
בירורים, 31-32
חזקה, 30 34 104-106 119
מכירה, 33
'שיח יצחק', ראה הלוי, ר' יצחק
השילוח, מעיין 336-337
כפר, ראה סילואן
שיקאגו 340
ש"כ, ראה הכהן, ר' שבתי
שכונות, ראה לפי שמותיהן
שכירות, ראה דיור
שכם 182-184 522
'שלום ירושלים', ראה פרומקין, ר"י"ד
שלזיה 4
שלזיין 410
'שלמי חגיגה', ראה אלגזי, ר"י"ל

'שלמי צבור', ראה אלגזי, ר'י"י
'שם חדש', ראה פינסו, ר' חיים דניאל שלמה
'שמונה שערים', ראה ויטאל, ר' חיים
שמיטה (מהמצוות התלויות בארץ) 389 494
'שמן ששון', ראה ששון (ב"ר משה)
'שמע יעקב', ראה אלגזי, ר'י"י
שנחאי 243
'שער החצר', ראה בן שמעון, ר' דוד
'שער המפקד', ראה בן שמעון, ר' רפאל אהרון
שער הפינה, שכונת- 94 289
'שער הפרישה', ראה העליר, ר' שמואל
'שער התפילה', ראה רוזנקרנץ, ר"י
'שערי חסד', חברת-, ראה גמ"ח
שערי העיר העתיקה 254 397 522-524
שערי צדק, שכונת- 412 413
'שערי ציון', העיתון- 403
'שערי רחמים', ראה פראנקו ר' ר"י
'שפה ברורה', חברת- 490
'שפת אמת', ראה מלכא ר' יוסף בכור
שפת כהן (ש"כ), ראה הכהן, ר' שבתי
שקלוב 284 373 וראה גם בהערות
שריעה, ראה בתי דין

'תבואת-הארץ', ראה שוורץ, ר' יוסף
'תבור', חברת- 176 370
תוגרמה, ראה תורכיה
'תולדות חכמי ירושלים', ראה פרומקין, ר'א"ל
תוניס 446
יהודי תוניס, 112 412
'תוספת בן יחיאל', ראה שלזינגר, ר' עקיבא יוסף
'תורה תמימה', ראה אפשטיין, ר' ברוך
תורכיה; הממשל העות'מאני; תורכים 12 13 53 89 95
140 141 144 145 147
149 151 152 163 164
170 171 207 208 218
231 256 257 278 280
321 322 379 415 417
424 436 437 497 503
506 509 522
השולטן (המלך), 17 21
95 147 149 151 152

178 197 207 217 230
290 318 385 446 447
497 508
יהודי תורכיה; יהודים בתורכיה, 42 80 112
137 149 151 152
169-172 230 290
318-322 472
הצבא התורכי, 69 140
141 158 171 223 322
397 508
וראה גם קושטא; איזמיר
'תורת הזבח', ראה חזן, ר' חיים דוד
'תורת חכם', ראה חיים די לה רוזא
'תורת יחיאל', ראה שלזינגר, ר' עקיבא יוסף
תיירות; תיירים 176-180 313
367 369 370 422 479
וראה גם מלונות; בתי הכנסת אורחים
תילמסאן 25
תימן 437
תימנים, עדת ה- 164 202
222 468
'התכונה', ראה ויטאל, ר' חיים
תל-אביב 68 130 135 139
185 227 295 317 334
382 390 425 428 443
454 463 467 478 499
500 517 521
תלבושות, ראה לבוש
תלמוד תורה, ראה ישיבות
תלפיות, שכונת- 521
'תעלומות-לב', ראה חזן, ר' אליהו
תעלת סואץ 211
תעשייה (חרשת) 478 503
504
וראה גם מלאכה
'תפארת בחורים', חברת- 137
'תקוות ציון', חברת- 515
ספר התקנות וההסכמות, ראה גאגין, ר' אברהם חיים
'תרומות הדשן', ראה אסרלין, ר' ישראל
'תרומות הקדש', חברת- 308

גרייבסקי פנחס: נולד י"ד אדר תרל"ג (1873) נפטר י"ג אדר תש"א (1941)

יליד ירושלים, איש הישוב הישן: גדל והתחנך בישיבת עץ־חיים, תלמידו של ר' משה נחמיה כהנוב, מוסמך לרבנות, מזכירו ויד ימינו של יחיאל מיכל פינס ומזכיר בית החולים ביקור חולים בירושלים מ־1893.

ליקט ואסף תעודות היסטוריות, קיטעי זכרונות ותולדות אישים. כתב על מוסדות ומאורעות בישוב. החומר הרב התפרסם בחוברות שערך והוציא.

מפרסומיו: "זכרון לחובבים הראשונים", "מגנזי ירושלים", "בנות ציון וירושלים", "אבני זכרון", "ספר הישוב" ועוד. פרסם מאמרים ומחקרים בעתוני ארץ ישראל והתפוצה.

כל ימיו היה איש ירושלים. עד 1932 גר בעיר העתיקה ומ־1932 ועד ליום מותו גר בשכונת ימין משה בירושלים.

צילם: מנחם גרייבסקי עיצוב: אברהם פלדות דפוס העיר העתיקה י־ם